

VNIVERSITAT
ID VALÈNCIA

TESI DOCTORAL

**EL DISCURS DE LES PROFESSIONALS I LA
REPRESENTACIÓ DE LA PREMSA SOBRE LA VIOLÈNCIA
DE GÈNERE AL PAÍS VALENCIÀ**

Presentada per: **Encarna Canet Benavent**

Dirigida per: **Dr. En Francesc Xavier Uceda i Maza**

Dra. Na Gabriela Moriana Mateo

València, Maig, 2017

El meu agraïment a totes les professionals que han participat per a que aquest treball siga una realitat. Sense el seu bagatge haguera estat impossible.

A les companyes i companys, que finalment són també amigues i amics, que m'han transmès el coratge per tirar endavant.

Al meu company de vida, de militància política, sindical, feminista i animalista pel seu suport incondicional.

A les direccions i gerències que exerceixen el maltractament institucional contra les professionals, doncs ens empenyen a realitzar treballs d'investigació com aquest.

I com no, a les meues directores de Tesi, Xavier Uceda i Gabriela Moriana per tota la seua ajuda i aportacions.

INDEX

Presentació	9
PART PRIMERA	15
MARC TEÒRIC	15
CAPÍTOL 1.....	17
LA VIOLÈNCIA DE GÈNERE: CONCEPTES BÀSICS I ASPECTES LEGALS.....	17
Introducció	21
1.1 Evolució del concepte i de la legislació sobre violència de gènere.....	22
1.2 La violència de gènere des de diferents posicionaments.....	38
1.3 La violència de gènere a l'Estat Espanyol: de l'empenta del moviment feminista fins a la Llei Orgànica 1/2004, de 28 de desembre, de Mesures de Protecció Integral contra la Violència de Gènere.	44
1.4 La Llei 7/2012, de 23 de novembre, de la Generalitat, Integral contra la Violència sobre la Dona en l'àmbit de la Comunitat Valenciana	59
1.5 A manera de síntesi	70
CAPITOL 2.....	73
LA INTERVENCIÓ PROFESSIONAL EN VIOLÈNCIA DE GÈNERE.....	73
2.1 Característiques de la violència de gènere	78
2.2 Conseqüències de la violència de gènere per a la dona, els fills i filles i les professionals ..	87
2.2.1 Conseqüències de la violència de gènere per a la dona.....	87
2.2.2 Conseqüències de la violència de gènere per als fills i filles.....	92
2.2.3 Conseqüències de la violència de gènere per a les professionals	97
2.3 La intervenció professional amb dones que pateixen violència de gènere.....	101
2.3.1 Criteris generals d'intervenció amb dones que pateixen violència de gènere	110
2.4 Protocols i pautes d'actuació als diferents àmbits professionals.....	119
2.4.1 Àmbit sanitari	119
2.4.2 Àmbit judicial	129
2.4.3 Àmbit de la seguretat	141
2.4.4 Àmbit de l'atenció social integral: serveis socials generals i especialitzats	150
2.4.4.1 Recursos generals al País Valencià.....	153
2.4.4.2 Recursos especialitzats al País Valencià	154
2.4.4.3 Recursos especialitzats d'atenció residencial.....	158
2.4.4.4 Actuació des de l'atenció social integral	166
2.4.5 Àmbit de la coordinació.....	169
2.4.6 Àmbit educatiu.....	174
2.4.7 Àmbit publicitat i mitjans de comunicació.....	175

2.5 A manera de síntesi	179
CAPÍTOL 3: ESTAT DE LA QÜESTIÓ	183
Introducció	187
3.1 TESIS DOCTORALS	189
3.2 ARTICLES CIENTÍFICS.....	215
3.3 INFORMES.....	234
3.4 CONGRESOS, JORNADES, I SEMINARIS.....	249
3.5 A manera de síntesi	254
PART SEGONA.....	269
MARC METODOLÒGIC.....	269
CAPITOL 4: MARC METODOLÒGIC.....	271
Introducció	275
4.1 Contextualització de la recerca	275
4.2 Objectius i preguntes d'investigació.....	277
4.3 Disseny de la investigació	286
4.3.1 Posicionament de la investigadora.....	287
4.3.2. Paradigma de la investigació.....	288
4.4 Tècniques d'investigació	290
4.4.1 Entrevista.....	291
4.4.2 Recerca de premsa.....	307
4.4.3 Anàlisi de fonts documentals	315
4.5 Tècniques de processament de dades.....	317
4.5.1 Maxqda 11	317
4.5.2 SPSS	318
4.6 A manera de síntesi	319
PART TERCERA.....	321
CAPÍTOL 5:	323
RESULTATS PRINCIPALS DE LA INVESTIGACIÓ	323
Introducció	327
5.1 LA REPRESENTACIÓ DE LA VIOLÈNCIA DE GÈNERE A PARTIR DE LA PREMSA VALENCIANA	328
5.1.1 Resultats de l'anàlisi de les notícies	329
5.1.2.1 Anàlisi de Levante EMV	337
5.1.2.2 Anàlisi de Las Províncias.....	342
5.1.2.3 Anàlisi comparatiu d'ambdós diaris.....	348

5.1.2 Síntesi de la recerca de premsa.....	352
5.2 LA PERCEPCIÓ DE LES PROFESSIONALS SOBRE LA VIOLÈNCIA DE GÈNERE A PARTIR DE LES ENTREVISTES	353
5.2.1 MaxDictio: Freqüència de paraules més repetides a les entrevistes.....	353
5.2.2 Anàlisi del sistema de codis i subcodis.....	355
5.2.2.1 Intervenció professional.....	356
5.2.2.2 Percepció sobre la dona	357
5.2.2.3 Recursos.....	359
5.2.3 Temes centrals segons l'àmbit professional.....	360
5.2.4 Categories d'anàlisi i variables	369
5.2.5 Anàlisi de resultats de les entrevistes.....	373
5.2.5.1 Percepció sobre la dona	374
5.2.5.2 Percepció sobre la violència de gènere	376
5.2.5.3 Intervenció pròpia	380
5.2.5.4 Intervenció general	384
5.2.5.5 Homogeneïtat dels recursos	396
5.2.5.6 Perspectiva de gènere.....	397
5.2.5.7 Cura de les professionals	398
5.2.5.8 Punts febles, fortaleces i propostes.....	402
5.2.6 Síntesi de les entrevistes	415
5. 3 SINTESI GENERAL DE LA PRESENTACIÓ DE RESULTATS.....	423
CAPITOL 6:	427
DISCUSSIÓ SOBRE ELS RESULTATS.....	427
CAPITOL 7:	461
CONCLUSIONS FINALS	461
REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES	473
REFERÈNCIES LEGISLATIVES	491
INDEX DE TAULES, GRÀFICS I FIGURES.....	495

El discurs de les professionals i la representació de la premsa sobre la violència de gènere
al País Valencià

Presentació

La violència contra la dona s'ha convertit en els nostres dies en una problemàtica social amb un alt cost per a les seues víctimes directes i indirectes, i a més es tracta d'un àrea d'intervenció en la qual es troben involucrades professionals de diferents àmbits: policial, sanitari, serveis socials, educació...

La nostra societat assisteix a l'augment de la violència i la seua diversificació, afectant a tots els àmbits de la vida: violència contra la dona, moobing, violència entre iguals, bullying, violència contra les persones majors, violència econòmica, racisme, violència contra altres espècies i contra l'ecosistema, violència d'unes nacions contra altres...

Cada vegada són més les professionals del Treball Social, la Psicologia, les Forces de Seguretat, i el Dret que s'enfronten a aquests temes diàriament i en moltes ocasions sense la necessària preparació i suport suficient, i sense els recursos i mitjans que serien necessaris.

La generalització i augment de la violència així com els intents infructuosos de mitigar-la, ens poden fer veure amb bastant claredat que no es tracta de fenòmens aïllats, temporals, inconnexos, o que afecten tan sols a determinats sectors de població, ni tampoc són de caràcter individual. Més aviat al contrari, es tracta d'un problema social de caràcter estructural que és producte i fins i tot està sostingut, pel propi sistema social, econòmic i polític en el qual estem immerses. Un sistema que és la suma del patriarcat i el capitalisme, que per la seua pròpia idiosincràsia crea individus cada vegada més competitiu, individualistes, consumistes, alienats... Un sistema, la màxima principal del qual, és l'obtenció del major benefici al mínim cost i que per a això ha de mantenir l'explotació d'uns individus sobre els altres, d'uns països sobre els altres, d'unes cultures sobre les altres, d'unes espècies sobre altres i, com no, d'un gènere sobre l'altre. El patriarcat va ser el primer sistema d'explotació i després, la resta d'explotacions que l'han succeït, han subsumit tots els seus *avantatges*.

Considerem que tot tipus de violència ha de ser tractat des de la seua base, el context que l'origina, realitzant tots els canvis necessaris en el propi sistema. Mentre açò no siga una realitat de poc serviran els plans, les mesures, i les lleis que es posen en marxa per lluitar contra ella.

Per a nosaltres és de gran importància a l'hora de reduir els casos de violència de gènere actuar a nivell macro social, és a dir, amb tots els elements del sistema que fomenten i perpetuen la violència a nivell cultural, econòmic, polític, religiós, social...

Tanmateix les intervencions que es realitzen des de les institucions avui en dia poden pecar d'epidèmiques, centrades fonamentalment en el nivell assistencial i individual, és a dir, van adreçades a les víctimes i posseeixen un caràcter pal·liatiu sobre les conseqüències de la violència en la dona. Si bé aquest treball és imprescindible i vital per a les dones i els seus fills i filles, hem de tenir clar que no s'estan atacant les causes primigènies d'aquesta xacra social.

Considerem important tenir això present perquè és habitual la frustració de les professionals que treballen en aquest àmbit en veure que les seues intervencions professionals no serveixen per evitar totalment els femicidis i que la violència estructural no s'atura.

És urgent una nova orientació en el tractament de la violència de gènere on la prevenció i el canvi radical de model social, econòmic, cultural i polític siguen l'eix fonamental sense oblidar evidentment l'atenció a les dones supervivents de la mateixa i a les seues filles i fills.

Una orientació que a nivell professional ha de ser interdisciplinària, holística, que tinga en compte la interseccionalitat de la violència de gènere i que adopte una mirada feminista, on l'objectiu siga finalment l'apoderament de la dona i el canvi de model social.

La conceptualització de la violència de gènere com a tal, no ha estat exempta de polèmica donat que durant molts anys se li ha denominat de diferents formes (domèstica, familiar, de parella...) per tal de minimitzar i inclús amagar el seu caràcter estructural.

Considerem que la millor definició és la que realitza l'ONU que l'entén com qualsevol violència que es produisca contra la dona pel fet de ser dona (ONU, 1993), tot i que per aquest treball ens hem de centrar en la definició que fa la Llei Orgànica 1/2004 de Mesures de Protecció Integral contra la Violència de Gènere¹ del govern d'Espanya, que la ubica únicament en l'àmbit de les relacions sentimentals de parella heterosexual.

No volem oblidar que l'evolució que s'ha produït en quan a la definició i els avenços legislatius i de recursos en aquesta matèria ha estat fruit del treball dels moviments feministes en la seua lluita d'anys i anys, i des d'aquestes pàgines volem fer el nostre petit homenatge.

En el moment de redactar aquesta tesi ja es compta a l'Estat Espanyol i al País Valencià amb uns recursos més adient a les necessitats de les dones, tot i que no són suficients com ens explicaran les i els professionals. La LO 1/2004 porta 13 anys funcionant, junt amb l'Ordre de Protecció. S'han elaborat diversos protocols d'actuació als diferents camps d'intervenció. Les institucions estatals, autonòmiques i locals han redactat plans de mesures contra la violència de gènere. S'han

¹ A partir d'ara LO 1/2004

establert ajudes econòmiques per a les dones afectades, la violència de gènere per fi és un delictes amb sanció penal, i socialment està força rebutjada en algunes parts del món. No hem d'oblidar que en gran part del planeta aquestes reformes estan molt lluny encara. També han sorgit durant aquests anys lleis contra la violència de gènere de caràcter autonòmic com la del País Valencià, la Llei 7/2012 de 23 de novembre Integral contra la violència sobre la dona².

Ens hem dotat d'instruments i protocols per assegurar una atenció integral a la dona, per a la coordinació entre administracions i organismes de diferents àmbits, es parla de la necessària formació especialitzada de totes les professionals que intervenen en el circuit d'atenció, de la prevenció de la revictimització de la dona i les i els menors, d'assegurar la protecció de la dona i la confidencialitat de les seues dades, del foment de la seua autonomia... Tots eixos punts els estudiem en aquest treball.

Però des de la nostra mirada com a professionals de la intervenció amb dones i com a investigadores i docents del camp de la violència contra la dona, ens preocupa conèixer quins són els resultats de les actuacions i dels protocols posats en funcionament. Per avançar en la lluita contra la violència de gènere és imprescindible conèixer si les nostres actuacions estan donant els resultats esperats, si hem aconseguit els objectius proposats, si els recursos són els adequats i els necessaris, si les i els professionals poden realitzar la seua tasca com cal i amb unes mínimes condicions laborals, si les persones a les quals va dirigida la nostra intervenció la troben útil per al trencament amb la situació de violència, si la protecció oferida és la que cal, si els temps marcats s'ajusten a les necessitats reals, si el pressupost destinat és suficient... Valorar l'eficàcia de la coordinació entre els diferents recursos, serveis, àrees... i l'impacte que han tingut aquests protocols en quant a la demanda dels recursos, la necessitat de formació de les i els professionals, així com la prevalença de casos de violència³.

La pràctica professional en l'àmbit de la intervenció en violència de gènere, sobre tot violència per la parella, ha portat la doctoranda a plantejar-se tota una sèrie de qüestions que únicament podien ser contestades des d'un projecte rigorós d'investigació. L'autora ha desenvolupat la seua tasca professional com a Treballadora Social durant vint anys en diferents recursos i administracions públiques com ara Institucions Penitenciàries, Centre dona 24 Hores, Institut de la Dona, Serveis Socials Municipals, Conselleria d'Educació, Conselleria de Benestar Social i Universitat de València. D'aquests anys d'exercici professional, vuit han estat en un centre

² A partir d'ara Llei 7/2012.

³ Cal assenyalar que l'avaluació sí es contempla a la "Estratègia Nacional per a l'eradicació de la violència contra la dona 2013-2016" del Ministeri de Sanitat, Serveis Socials i Igualtat.

específic d'atenció directa a dones supervivents de violència de gènere de la Generalitat Valenciana, la qual cosa ens ha permès conèixer des de dintre els recursos i les professionals. En aquests vint anys també hem pogut viure des de dintre de l'administració pública els processos de privatització dels recursos socials, i participar de l'oposició als mateixos en diferents plataformes de defensa dels serveis públics i des de l'àmbit sindical. Aquesta tasca professional ha estat compaginada amb la docència destinada a la formació de professionals en l'àmbit de la violència de gènere de serveis socials, àmbit policial, sanitari, i funcionariat en general. A més, la docència i la investigació a la Universitat de València ha permès a la doctoranda realitzar diverses comunicacions i publicacions relacionades amb la violència de gènere, la intervenció professional en violència de gènere des del Treball Social, les habilitats professionals per atendre aquests casos, els recursos de dona a València, i la prevenció del Burnout, entre d'altres.

Malgrat que han transcorregut anys des que en 1996 la doctoranda va començar la seua tasca professional amb dones en un centre que aleshores era pioner a l'estat espanyol per ser d'emergència 24 hores⁴, les qüestions de dificultat en la intervenció que es plantegen avui en dia als fòrums professionals, als articles especialitzats, i en converses amb antigues companyes que continuen exercint als recursos de dona, segueixen sent pràcticament les mateixes. Aquest ha estat un element motivador per a la realització de la present tesi: vint anys després sembla que les coses no han millorat en aquest àmbit. Ens preocupa en aquest treball conèixer la tasca que realitzen les professionals però també saber quines són les condicions en les que la realitzen i, per això, pensem que cal donar-los veu a elles i ells.

Per esbrinar-ho escoltarem eixes dificultats en la veu de les protagonistes i les analitzarem per saber què està passant amb la intervenció professional en violència de gènere, com es pot millorar l'atenció a les dones i, al mateix temps, les condicions de treball per a les professionals. Tot i l'augment dels recursos especialitzats i les ajudes, ens plantegem si hi ha alguna cosa que està fallant en el circuit d'atenció, i que n'opinen les professionals que atenen directament a aquestes dones. Mitjançant les entrevistes en profunditat coneixerem les fortaleces i les debilitats de les intervencions, del sistema i dels recursos.

També volem conèixer quina és la imatge que reflecteix la premsa del nostre àmbit geogràfic sobre la violència de gènere donat que considerem que aquesta visió és la que influeix en les opinions i la mirada de la població del País Valencià. Als darrers anys s'ha produït una evolució dels mitjans de comunicació respecte al tractament que fan de les notícies de violència de gènere,

⁴ El Centre Dona 24 hores de València, de la Direcció General de la Dona, Conselleria de Benestar Social, es va obrir en 1996 i va ser l'únic aleshores en tot l'estat que funcionava les 24 hores del dia tots els dies de l'any i amb un equip multidisciplinari format per 6 treballadores socials i 6 psicòlogues. Els primers anys de funcionament estaven vinculades al centre com a becàries.

s'han elaborat protocols d'actuació i reflexions professionals en aquest sentit. Analitzem les notícies de premsa aparegudes en dos diaris del País Valencià, Levante EMV i Las Provincias durant l'any 2015, per saber fonamentalment quin és el tema central d'aquestes notícies i quin és el tractament que es fa de la informació en aquest sentit.

Per tot plegat i amb l'ànim de dotar de coherència el treball que presentem, l'hem dividit en tres parts:

La primera que comprèn els capítols primer i segon i que tracta l'abordatge teòric sobre la violència de gènere, les seues manifestacions i conseqüències, els diversos enfocaments teòrics d'explicació, el contingut de la LO 1/2004 i els diferents protocols i pautes d'actuació sobre aquesta problemàtica des dels diferents camps professionals. El capítol tercer sobre l'estat de la qüestió ens dona una visió dels temes més tractats des de l'acadèmia i el món professional sobre la violència de gènere.

La segona comprèn el capítol quatre sobre la metodologia emprada per a la consecució dels objectius plantejats en la nostra investigació.

La tercera està formada pels capítols cinc, sis i set que inclouen els resultats obtinguts i la seua discussió, així com les principals aportacions que es desprenen de la tesi o conclusions.

Per finalitzar presentem les referències bibliogràfiques i legislatives citades, un annex per a la identificació de taules, figures i gràfics, i per últim, un annex en format digital on es troben totes les referències citades com annexos, la transcripció de cadascuna de les entrevistes a les professionals, i les notícies de premsa analitzades.

Nota de la doctoranda:

Al llarg de la present tesi utilitzarem la denominació de País Valencià per referir-nos al territori geogràfic format per Castelló, València i Alacant.

Per afavorir la lleugeresa gramatical i, sent plenament conscients de la invisibilització de la dona mitjançant el llenguatge, utilitzem el femení genèric per fer referència al masculí i al femení, més encara si tenim en compte que la majoria de professionals i persones afectades del nostre camp d'intervenció són dones.

Parlarem de *dones supervivents*, *dones que pateixen violència* o simplement *dones*, no utilitzarem el terme "víctimes" per considerar-lo estigmatitzador, malgrat que es cert que es repeteix en tota la legislació i la bibliografia treballada. No obstant pot haver al llarg del treball cites literals que empren aquest terme.

El discurs de les professionals i la representació de la premsa sobre la violència de gènere
al País Valencià

PART PRIMERA.

MARC TEÒRIC

CAPÍTOL 1

LA VIOLÈNCIA DE GÈNERE: CONCEPTES BÀSICS I ASPECTES LEGALS

INDEX

CAPÍTOL 1	17
LA VIOLÈNCIA DE GÈNERE: CONCEPTES BÀSICS I ASPECTES LEGALS.....	17
Introducció	21
1.1 Evolució del concepte i de la legislació sobre violència de gènere.....	22
1.2 La violència de gènere des de diferents posicionaments.....	38
1.3 La violència de gènere a l'Estat Espanyol: de l'empenta del moviment feminista fins a la Llei Orgànica 1/2004, de 28 de desembre, de Mesures de Protecció Integral contra la Violència de Gènere.	44
1.4 La Llei 7/2012, de 23 de novembre, de la Generalitat, Integral contra la Violència sobre la Dona en l'àmbit de la Comunitat Valenciana	59
1.5 A manera de síntesi	70

Introducció

Per abordar aquest primer capítol començarem explicant l'evolució del concepte de violència de gènere al llarg del temps, fins arribar a la definició actual. Una conceptualització que no ha estat exempta de polèmica, doncs com diu Celia Amorós (2008), conceptualitzar és polititzar.

Els diversos conceptes de violència de gènere (domèstica, familiar...) han estat utilitzats per diferents estaments del poder per invisibilitzar la veritable realitat del que és: un problema estructural basat en l'opressió de la dona, com a base necessària per mantenir el sistema patriarcal i capitalista imperant, i que necessita de solucions polítiques i no únicament tècniques per a la seua resolució.

Analitzem les dades que ens aporta ONU Mujeres sobre la violència de gènere al món, les dades a l'Estat Espanyol i al País Valencià, unes xifres esgarrifoses malgrat la legislació, les mesures i els recursos que s'han implementat als darrers anys.

Fem un repàs pels diferents posicionaments que sobre la violència de gènere han existit i que tracten de donar explicacions que en alguns casos suposen culpabilitzar la dona per la violència patida, en altres excusen l'agressor per exercir la violència a causa de motius externs a ell, i en altres intenten restar importància a la gravetat d'aquest fenomen argumentant que l'home també és víctima.

Veiem com d'important són els mitjans de comunicació en el tractament d'aquest tema i la seua prevenció, i quin posicionament han tingut al llarg dels anys respecte a la manera d'enfrontar la violència de gènere.

Exposem la legislació i la normativa més representativa que s'ha elaborat a nivell internacional, espanyol i autonòmic fins arribar a la realitat actual. Constatem que el treball i la lluita dels moviments feministes han estat determinants en els avenços conceptuals i legislatius que s'han produït en el camp de la igualtat i la violència contra la dona. Per això, ens detenim a veure quin és el llarg camí recorregut fins l'aprovació de la LO 1/2004 a nivell estatal, analitzem el seu contingut i quina és la denominació de violència de gènere que adopta aquesta. Una llei que, indiscutiblement, ha estat un instrument valuós, tot i que va quedar curta des del principi. Veiem també quin és el contingut de la Llei 7/2012, de 23 de novembre, de la Generalitat, Integral contra la Violència sobre la Dona en l'àmbit de la Comunitat Valenciana i quines diferències aporta respecte a la seua predecessora.

De la mateixa forma, ens detenim a parlar dels principis que guien aquestes lleis, dels drets que incorporen per a les dones supervivents de la violència i els recursos que s'ofereixen des de cada àmbit d'intervenció.

1.1 Evolució del concepte i de la legislació sobre violència de gènere.

La violència contra les dones ha estat tradicionalment conceptualitzada i experimentada com *normal* i *natural*. Avui sabem que es tracta “d’una conducta que és el resultat de l’estructura social desigual, de la dominació i discriminació social cap a les dones, la qual cosa provoca asimetria de poder en les relacions interpersonals entre homes i dones” (Martínez Quintana 2010, p.197). Quan realment es destaca de forma específica l’existència del problema de la violència contra la dona és en la *Primera Conferència Mundial sobre les Dones* celebrada a Mèxic en 1975. El terme violència de gènere va quedar definit per les Nacions Unides en el marc de la *Convenció per a l’Eliminació de totes les formes de discriminació contra les dones* (CEDAW, 1979). Aquest conveni preveu l’adopció a escala nacional de disposicions legislatives que prohibeixen la discriminació per raó de sexe (Themis, 1999).

La Resolució de l’*Assemblea General de les Nacions Unides* de 1993⁵ va proposar una definició per a la violència contra la dona que es basa en el fet de pertànyer al sexe femení i comprèn els actes que tinguen com a resultat un dany o patiment físic, sexual o psicològic i les amenaces d’aquests actes, la coacció o la privació arbitrària de llibertat. Es contextualitza tant en la vida privada com en la pública. Aquesta definició de violència de gènere abasta molts actes de violència que es donen arreu del món i també comprèn la violència perpetrada pels Estats:

La violència física, sexual i psicològica en la família, incloent-hi els colps, l’abús sexual de les xiquetes a casa, la violència relacionada amb la dot, la violació per part del marit, la mutilació genital i altres pràctiques tradicionals que atempten contra la dona, la violència exercida per persones distintes del marit i la violència relacionada amb l’explotació; la violència física, sexual i psicològica a nivell de comunitat en general, incloent-hi les violacions, els abusos sexuals, el fustigament i la intimidació sexual en el treball, en institucions i en altres àmbits, el tràfic de dones i la prostitució forçada; i la violència física, sexual i psicològica perpetrada o tolerada per l’Estat, en qualsevol lloc (ONU, 1993, p.3).

L’*Organització Mundial de la Salut* (1996) considera la violència de gènere com un problema de salut pública i la defineix com l’ús de la força física o el poder contra altra persona, grups o comunitats i que té com a conseqüència la possibilitat d’aparició de lesions de tipus físic, danys psicològics, alteracions del desenvolupament, abandonament i inclús la mort.

⁵ Resolució de l’Assemblea General de Nacions Unides 48/104 del 20 de desembre de 1993.

Recentment el *Conveni del Consell d'Europa sobre prevenció i lluita contra la violència contra les dones i la violència de gènere* conegut com el *Conveni d'Istanbul* ⁶ (2011) realitza una definició en la qual diferencia clarament el que entén per *violència contra la dona*: “tots els actes de violència basats en el gènere de naturalesa física, sexual, psicològica o econòmica exercida en la vida pública o privada. És una violació dels drets humans i una forma de discriminació contra les dones”. Assenyala també el que entén per *violència domèstica*: “tots els actes de violència física, sexual, psicològica o econòmica que es produeixen en la família o en la parella (actual o passada) amb o sense convivència”. Defineix la *violència contra les dones per raó de gènere* com “tota aquella violència contra la dona perquè és una dona o que afecta a les dones de manera desproporcionada” (art. 3 Conveni d'Istanbul).

Aquest Conveni inclou també a les xiquetes menors de 18 anys quan parla de dona, la qual cosa considerem un gran pas per a la protecció de les xiquetes joves i de les filles de les dones víctimes de violència, que també la pateixen.

Lousada (2014) assenyala tres característiques del Conveni d'Istanbul. La primera és que es tracta d'un text de drets humans en considerar que les violències contra la dona constitueixen una violació greu dels drets humans de dones i xiquetes, i obliga a l'Estat a la diligència deguda. Reconeix el dret de les dones a viure fora de perill de violència tant en l'àmbit públic com privat. La segona característica és la integració entre la lluita contra la violència cap a les dones i la lluita contra la discriminació sexista, donant a entendre que les dos es retroalimenten. Prohibeix la discriminació contra les dones recurrent fins i tot a sancions, i derogant les lleis i pràctiques que discriminen la dona. I la tercera característica “és la comprensió de la violència contra les dones des de la perspectiva de gènere, sent el gènere un factor sistèmic a eradicar amb polítiques transversals” (Lousada, 2014, p.8).

Al voltant de la violència de gènere i a nivell internacional s'han pres diferents mesures i recomanacions jurídiques d'ençà que s'ha considerat aquesta com un problema social. Passem a detallar-les breument en la següent taula.

⁶ Signat a Istanbul l'11 de maig de 2011. Entrà en vigor en Espanya l'1 d'agost de 2014.

El discurs de les professionals i la representació de la premsa sobre la violència de gènere
al País Valencià

Taula 1.1: Avenços en violència de gènere en l'àmbit internacional.

ÀMBIT INTERNACIONAL	AVENÇOS
Convenció sobre l'eliminació de totes les formes de discriminació contra la dona (CEDAW) ONU (1979)	Els estats han d'aportar informes periòdics sobre la legislació vigent per protegir la dona contra la violència quotidiana, les mesures que adopten per eradicar-la, els serveis de suport i dades estadístiques sobre tot tipus de violència contra la dona.
Parlament Europeu (1986)	Recomana als estats membres diverses mesures legislatives, educatives, de dotació de recursos...per fer front al problema de la violència.
Convenció sobre l'Eliminació de totes les formes de Discriminació contra la Dona de Nacions Unides (1992)	La violència contra la dona és una forma de discriminació que inhibeix greument la capacitat de la dona de gaudir de drets i llibertats en peu d'igualtat amb l'home.
Conferència de Drets Humans de Viena (1993)	Es declara profundament preocupada per les diverses formes de discriminació i violència en la que segueixen exposades les dones en tot el món. Els drets humans de la dona i la xiqueta son part inalienable, integrant i indivisible dels drets humans universals.
Declaració de Nacions Unides sobre l'Eliminació de la Violència contra la Dona. Resolució 48/104 de 20 de desembre de 1993.	Insta als Estats a procedir amb la suficient diligència a fi de prevenir, investigar i castigar qualsevol acte de violència contra la dona, tant si es tracta d'actes perpetrats per l'Estat com per particulars.
IV Conferència Mundial sobre les Dones. Declaració de Beijing (1995).	Estableix que violència de gènere és qualsevol acte de violència basat en el gènere... tant en la vida pública com en la privada.
Protocol Facultatiu de la Convenció sobre l'eliminació de totes les formes de discriminació contra la dona (1999).	Els Estats part en el Protocol atorguen competència al Comitè per a l'eliminació de la discriminació contra la dona per conèixer denúncies d'individus o investigar violacions greus o sistemàtiques de la Convenció.
Consell d'Europa (2002).	Insta els Estats a assegurar que tots els serveis i solucions legals disponibles per a les víctimes de violència domèstica són proporcionats també a les dones immigrades que ho sol·liciten.
Institut Europeu per a la Igualtat de Gènere (EIGE) (2010).	Es una agència europea de suport als governs i institucions de la UE en l'àmbit de la Igualtat i de la violència de gènere. Té com a funcions l'anàlisi de dades, la creació d'instruments, l'intercanvi de bones pràctiques i la sensibilització.
Conveni del Consell d'Europa sobre prevenció i lluita contra la violència contra la dona i la violència domèstica o Conveni d'Istanbul ⁷ (2011)	Ratificat per Espanya el 2014. Assenyala les mesures que cal posar en marxa contra la violència de gènere: formació adequada de les professionals per a prevenir la victimització secundària; programes preventius i de tractament dirigits als agressors; serveis de suport a la dona, que s'han de subministrar amb un repartiment geogràfic adequat; els estats crearan cases d'acollida apropiades i en número suficient; establiment de guàrdies telefòniques gratuïtes i accessibles 24 hores al dia, set dies per setmana. També cal facilitar suport a les víctimes de violència sexual i als i les menors exposades a la violència. Les parts prendran mesures legislatives

⁷ BOE nº 137 de 6 de juny de 2014.

El discurs de les professionals i la representació de la premsa sobre la violència de gènere
al País Valencià

ÀMBIT INTERNACIONAL	AVENÇOS
	per a que a l'hora d'estipular els drets de custòdia i visita dels pares es tinguen en compte els incidents de violència per a no posar en perill la seguretat de la dona i dels fills. Es crea el GREVIO, grups d'experts en la lluita contra la dona i la violència domèstica per vetllar per l'aplicació del Conveni i fer un seguiment.
Ordre Europea de Protecció ⁸ Directiva 2011/99/UE del Parlament Europeu i del Consell, de 13 de desembre de 2011	Té com a objectiu que un estat membre pugui protegir a una persona amb una mesura de protecció dictada per altre estat membre, d'acord amb el dret nacional d'aquest últim. Fins a la data ha estat signada per Àustria, Finlàndia, França, Alemanya, Grècia, Islàndia, Luxemburg, Montenegro, Portugal, Eslovàquia, Espanya, Suècia i Turquia.

Font: Elaboració pròpia.

Les mesures internacionals denominen clarament la *violència contra la dona* com qualsevol tipus de violència contra ella, que es produisca en l'àmbit privat o en el públic, perpetrat tant per particulars com per l'Estat. Parlen de la responsabilitat dels Estats de protegir a les dones i de posar els recursos necessaris al seu abast. Els drets de la dona són indiscutiblement drets humans. Tanmateix, mentre que la conceptualització que fa el Conveni d'Istanbul sobre la violència de gènere es refereix a tot tipus de violència contra la dona, la que realitza la legislació espanyola en la LO 1/2004 es centra únicament en la violència que s'exerceix sobre la dona en l'àmbit de la parella amb o sense convivència, i tampoc parla d'altres tipus de violència contra la dona, ni de la violència perpetrada en l'àmbit públic.

Una definició més ampla que la realitzada per la llei espanyola és la que realitza la Llei 7/2012 del País Valencià que parla de violència sobre la dona com tot comportament d'acció u omissió que produeix a la dona danys físics, sexuals i/o psicològics basats en la pertinença d'aquesta al sexe femení i que es produeix tant en la vida pública com privada, igual com diu el Conveni d'Istanbul. Inclou també la violència econòmica, la mutilació genital, i la tracta de dones i xiquetes. Considera com a víctima a la dona, a les xiquetes i als fills i filles menors d'edat. Per tant, amplia la consideració de violència de gènere i també la consideració de qui pot ser persona afectada.

Compartim amb Carcedo (2003) que la violència de gènere és un problema que està marcat pel desequilibri de poder entre els gèneres. La seua justificació atribuint-la a causes individuals de la

⁸ Diario Oficial Unión Europea 338/2011, de 21 de desembre de 2011.

dona, de l'agressor, factors mèdics o causes biològiques, tot i que ajuden a entendre-la, impedeixen la seua comprensió total i obstaculitzen la possibilitat d'enfrontar-se adequadament al problema. La socialització de gènere, l'aprenentatge infantil de la violència, l'agressivitat masculina... no són casuals, tenen un rerefons més profund comú, què és precisament l'estructura social d'iniquitat entre els gèneres. És aquest desequilibri de poder el que permet i facilita l'aprenentatge i la pràctica de la violència dels homes cap a les dones.

Evidentment dintre de la relació de parella i en el si de les famílies també s'encarnen les relacions de poder d'una societat patriarcal i sexista que compta amb tots els suports: les lleis fetes pels homes per mantenir la seua dominació de gènere, les institucions insensibles a les desigualtats, l'educació sexista, les esglésies amb els seus discursos de perdó, el sacrifici femení a favor dels altres, l'estructura de la propietat que col·loca els recursos econòmics en mans masculines, l'estructura política que exclou les dones de les decisions, els costums i tradicions estereotipades... Són elements estructurals de la nostra societat, no és casual ni conjuntural. En conseqüència, la condició de subordinació social de les dones no pot reduir-se a un assumpte merament educatiu o de criança, sinó més aviat és un problema polític.

Des de la nostra posició entenem que dins del concepte de la violència de gènere s'han d'incloure totes les diferents modalitats d'exercir-la com són el maltractament físic, el psíquic, l'agressió sexual, l'abús, l'assetjament sexual, les violacions de drets humans contra la dona en temps de guerra, la violència que suposa la feminització de la pobresa, la violència laboral contra la dona, l'explotació sexual, el tràfic de dones i xiquetes, les mutilacions genitals... com diu l'ONU (1993).

Tanmateix, determinats sectors de la societat han intentat despolititzar la violència de gènere mitjançant la confusió generada per la coexistència de termes amb significats molt diferents (Peris Vidal, 2013). La coexistència de denominacions pot generar desconcert en qui rep la informació i aquesta confusió es veu agravada si des de l'àmbit polític es minimitza la importància de la terminologia com va fer Ana Mato, Ministra de Sanitat, Serveis Socials i Igualtat quan va dir en una entrevista "violència masclista, violència de gènere, violència domèstica, dona igual el nom, al final és un assassinat...allò important no és el nom" (Noticias Cuatro, 2011).

Amoros (2008) ja va explicar que la conceptualització per banda del moviment feminista dels casos d'assassinats de dones va permetre que es passara de l'anècdota a la categoria ja que "les anècdotes eren anècdotes perquè no es sumaven, i al mateix temps, no es sumaven perquè eren anècdotes" (Amoros, 2008, p.15).

No compartim la denominació de *violència domèstica*, molt utilitzada durant un temps per referir-nos a la violència contra la dona, degut a que aquesta es refereix a la violència exercida contra qualsevol membre de la família: homes, dones, fills i filles, persones majors... limita la violència a l'àmbit de la llar, i la tracta com un problema privat que cal viure en parella i/o família, i de portes cap endins. Franco i Lapeña (1999) comenten que la violència domèstica inclou aquelles agressions físiques, psíquiques, sexuals o d'altra indole, realitzades per un familiar i que causen un mal físic i/o psíquic i vulnereu la dignitat i llibertat d'altra persona. En aquest sentit Marugan (2012) diu que reduir la violència contra les dones a violència domèstica es va convertir en una qüestió que cal gestionar com una emergència per evitar els assassinats, però no es va atacar ni la discriminació, ni l'androcentrisme desencadenants de les agressions. Amorós (2008) qualifica la violència domèstica com un *nyap conceptual* perquè invisibilitza el caràcter estructural del fenomen.

En altre moment també es va recórrer al terme *violència familiar* que inclou a tots els membre de la família i provoca per tant major confusió respecte a què és la violència de gènere.

Fins i tot el terme *gènere* va crear sospites per entendre'l com despolititzador, ja que la paraula neutra gènere podria deixar de nomenar a les dones com a sector invisible i oprimint (Barrère, 2008 citada en Peris Vidal, 2013). Açò explica que en l'actualitat altres termes com el de *violència masclista* estan desplaçant a violència de gènere. Fernández Villanueva (2004) considera que el terme violència masclista descriu millor la característica essencial d'aquesta violència: actes motivats i permesos pel masclisme.

Com afirmen Comas d'Argemir i Queralt Jiménez (2005) el sexe es refereix únicament a les diferències biològiques entre home i dona mentre que el gènere serveix de base per a mostrar que les desigualtats entre els dos sexes s'han construït històricament com a conseqüència de l'estructura familiar-patriarcal, i no com a fruit de la naturalesa biològica dels sexes.

La confusió terminològica no és producte simplement de la ignorància sinó que existeix una clara intenció política. Contribueix a perpetuar la resistència social a reconèixer que el maltractament no és una forma més de violència, no és circumstancial ni neutra, sinó instrumental i útil per mantenir un determinat ordre de valors estructuralment discriminatoris per a la dona (Maqueda, 2006).

Per tal de donar-li la importància que es mereix, Amorós (2008) proposa nomenar-la *terrorisme patriarcal, terrorisme sexista o terrorisme de gènere*.

Peris Vidal (2013) comenta que en aquesta trajectòria de denominacions de la violència de gènere, fins i tot la RAE ha mantingut una actitud sospitosa front a la lluita contra la discriminació de les dones. L'acadèmia va intentar evitar el terme gènere al projecte de LO 1/2004, s'ha mostrat passiva front al llenguatge sexista, i a més en 2012 va aprovar l'informe *Sexismo lingüístico y visibilidad de la mujer*, en el que criticava les directrius contingudes a les guies sobre llenguatge no sexista.

No compartim per tant, la definició que la LO 1/2004 fa respecte a la violència de gènere limitant-la a la violència en l'àmbit de la parella actual o passada, i a l'àmbit privat, la qual cosa és paradògica i ve a reforçar la idea que el lloc de les dones és la llar (Marugan, 2012). No obstant, per acotar l'objecte d'estudi d'aquesta tesi ens hem de referir a la violència de gènere segons la conceptualització de la LO 1/2004, donat que és la que es troba en vigor en tots els àmbits d'intervenció amb els que anem a treballar, i és a la que s'han de cenyir les i els professionals en la seua praxi.

Respecte a la violència de gènere trobem autores i autors que ens parlen que aquesta és un control exercit sobre la dona, que es troba molt invisibilitzada i és molt difícil d'identificar, que hi ha processos psicosocials que la faciliten, i que es troba sustentada en el gènere.

Assenyala Varela (2002) que el maltractament físic i psíquic en l'àmbit de la parella no és fàcil d'identificar en un primer moment, a excepció de les agressions físiques. Els primers actes de control, les primeres crítiques, les primeres imposicions, són tan quotidianes i estan tan admeses socialment, semblen tan normals, que és necessari tindre una clara consciència de gènere a l'hora de diferenciar els abusos.

En l'anàlisi de la violència de gènere han abundat consideracions que, sense substrat empíric, han alimentat mites i falses creences que confonen i emmascaren la incidència real del problema i els possibles camins per a trobar solucions (Bosch i Ferrer, 2000; Cabruja, 2004).

Bosch i Ferrer (2012) divideixen els mites que existeixen al voltant de la violència de gènere en quatre tipus: *mites sobre la marginalitat*, *mites sobre els maltractadors*, *mites sobre les dones maltractades* i *mites que minimitzen la importància de la violència de gènere*. Tots aquests conformarien el fons del que les autores anomenen *mites negacionistes*, aquells que, no solament neguen l'existència de la violència de gènere, sinó que a més la consideren una exageració creada per a perjudicar els homes, especialment en els litigis de separació i divorci, com poden ser les falses denúncies o la síndrome d'alienació parental. És el que Rosa Cobo (2011) anomena *reacció patriarcal* i Lorente (2009) *post masculisme* i també *neomites*.

Canet i García (2012) remarquen que a la nostra societat trobem una sèrie de mites o falses creences, que es transmeten de generació en generació i que ajuden en la perpetuació de la violència de gènere com les que ara exposem. Un mite és considerar que tots els maltractadors són semblants, com si existira un únic patró de maltractador, amb pautes d'actuació idèntiques. Aquest mite pot donar a entendre que la violència és cosa d'un tipus d'home només, que no es troba generalitzada, i que està molt definida la seua actuació. En eixe cas seria molt fàcil poder identificar als homes maltractadors. Aquests mites posen l'accent en factors personals de l'home i l'exoneren de culpa (Bosch i Ferrer, 2000).

Altre mite molt repetit és el de considerar que l'alcohol i les drogues causen la violència. Si bé és cert que "els consumidors d'alcohol presenten dificultats per a regular el comportament" (Moya, 2015, p. 289) també sabem que no totes les persones amb addicció a les drogues i l'alcohol utilitzen la violència contra les seues parelles, i al revés, no tots els maltractadors són alcohòlics o toxicòmans. O que l'agressor pateix algun trastorn mental i per això actua així. Franco i Lapeña (1999) comenten que els mites que situen a l'agressor com a malalt o toxicòman no fan més que situar la responsabilitat del delictes fora d'ells, culpabilitzant així a la dona i instant-la a aguantar la situació amb submissió, donat que té un company malat.

Aquestes falses creences s'emparen en que maltractador és únicament un perfil determinat d'home, amb problemes personals, afectat per problemes externs a ell que el fan actuar violentament, i l'addicció i/o malaltia és utilitzada com atenuant de cara a una possible condemna del delictes. En aquest sentit l'Associació de Dones Juristes Themis (2010) rebutja la consideració com a eximent o atenuant de la responsabilitat criminal de circumstàncies o comportaments que constitueixen precisament falsos mites i justificacions de la violència de gènere.

Es freqüent escoltar també que la violència tendeix a extingir-se per si mateix, donant la sensació de que és una cosa temporal i que tot millorarà. Com veurem més endavant, en parlar del cicle de la violència, aquesta no s'atura, es converteix en un cercle viciós cada vegada en augment, del qual és molt difícil eixir sense ajuda de terceres persones, ja siguen familiars o professionals. Barnett (2000) citat en Melgar (2009), destaca el fet que les dones pensen que els agressors van a canviar i aquesta és una poderosa raó per a continuar amb ells. La dona que pateix violència pot veure l'agressor com una persona que necessita la seua ajuda, i per tant no el deixarà sol.

La majoria de dones verbalitza a les entrevistes que realitzen amb les professionals, que la seua parella carrega contra elles sense cap motiu ni explicació, fins i tot hi ha agressions que es

produeixen només aixecar-se de dormir. Tanmateix, és freqüent la idea que les dones provoquen que els seus marits les colpegen. Considerem per tant, que el mite de la provocació resulta un argument absurd (Canet, 2000) perquè de nou s'excusa l'exercici de la violència en un motiu justificat, el comportament de la dona en aquest cas.

També és habitual la creença que les dones que continuen en una relació en la qual són maltractades és perquè estan boges o els agrada. Fins i tot algunes perspectives teòriques parlen de masoquisme com veurem més endavant. Cal tenir en compte que hi ha una sèrie d'elements de molt de pes, que impedeixen que una dona que pateix violència pugui trencar amb la situació fàcilment, com ara l'aïllament social i familiar, les càrregues familiars, la dependència econòmica i/o emocional, les creences religioses, i la ideologia patriarcal fortament interioritzada. Moriana (2014) ens parla de barreres externes o estructurals entre les que destaca: les raquítiques xarxes socials i familiars, la manca de recursos econòmics, l'existència de fills i filles, i la manca de recursos institucionals. També nomena barreres internes, culturals i psicològiques entre les que destaca la normalització de la violència, el propi cicle de la violència, la dependència emocional i la idea de l'amor, així com l'ideal de família.

Moltes dones que pateixen violència pensen, o els fan creure erròniament, que poden posar-ne fi canviant la seua pròpia conducta o forma de ser. "Si les dones pateixen violència és perquè alguna cosa hauran fet per a provocar-la" (Bosh i Ferrer, 2012, p.550). L'agressor utilitza la violència sense cap motiu ni explicació i, per tant, per molt que la dona intente canviar de personalitat, de físic, de comportament o d'actuar, la violència seguirà. En tot cas l'única cosa que aconsegueix és estar més sotmesa i amb pitjor qualitat de vida, però no aconsegueix detenir la violència.

Avui en dia els mites s'han actualitzat i trobem el que Lorente (2009) anomena *neomites*, com ara la Síndrome d'Alienació Parental (SAP), la proliferació de denúncies falses, i la consideració dels homes com les veritables víctimes.

Respecte al tema de les denúncies falses cal remarcar que el Grup d'Experts i Expertes en Violència Domèstica i de Gènere del CGPJ va publicar en 2009 l'anàlisi de 530 sentències penals dictades en Espanya per violència de gènere, de les quals sols 1 cas (0'19) es podria enquadrar com una possible denúncia falsa. En el mateix sentit el catedràtic de Dret Penal Fernández Teruelo lleva gravetat a aquest tema de les possibles denúncies falses dient que és molt difícil, en tot cas, que una denúncia falsa prospere, i que de totes formes, una denúncia falsa es pot donar en tots els aspectes de la criminalitat, no únicament en el cas de la violència de gènere (Ucha, 2017).

Segons Corsi i Peyrú (2003), hi ha una sèrie de processos psicosocials facilitadors de la violència que són operacions psicològiques que busquen minimitzar, negar, ocultar i justificar els actes de violència. En eixe sentit trobem la *invisibilització de la violència*, per mitjà de la qual la societat considera que no és cert allò que no és visible, per tant no hi ha maltractament si no hi ha cops o sang. La *naturalització*, que suposa operacions permissives que porten a acceptar els comportaments violents com allò natural i legítim. El procés d'acostumar-se a vore violència de manera que a poc a poc no ens afecta o *insensibilització* i per últim, *l'encobriment* que es basa en ocultar i/o ser còmplice davant actes violents per tal de mantenir el statu quo.

Per la seua banda Varela (2013) ens comenta que la violència de gènere és la violència que pateixen les dones, que té la seua arrel en la discriminació històrica i l'absència de drets que aquestes han patit i continuen patint en moltes parts del món, i que es sustenta en una construcció cultural: el gènere. Ser dona és factor de risc i està reconegut per l'ONU com el crim encobert més freqüent del món.

López Sáez (2010) ens parla de que la violència de gènere se sol diferenciar entre l'afectiva, caracteritzada perquè la seua finalitat última és causar un dany físic o psíquic, i la instrumental, que busca aconseguir alguna cosa de la víctima com el sotmetiment i el control.

Assenyala Lorente (2010) que la violència de gènere és una violència moral i per autojustificació, on l'agressor tracta de fer valer les seues idees i posició per damunt dels de la dona, a la que considera una espècie de nivell inferior i davant la qual actua amb violència per considerar que ha d'imposar un ordre que està sent alterat per ella, i per tant sent atacada la seua autoritat.

Recentment s'han elaborat a l'Estat Espanyol dos estudis que reforcen aquesta idea de que hi ha molta violència invisibilitzada dintre del que és la violència de gènere. Un és l'informe elaborat pel Centro Reina Sofia para el Estudio de la Violencia (2015) titulat *¿Fuerte como papá? ¿Sensible como mamá? Identidades de género en la adolescencia*, que adverteix que, malgrat que les relacions entre xics i xiques tendeixen a ser més igualitàries, tanmateix es mantenen els rols i les conviccions que perpetuen la desigualtat, la iniquitat i la discriminació envers les xiques. Els estereotips sexistes estan més marcats en els xics, però les xiques també els mantenen actualment. L'altre estudi al que volem fer menció és la *Percepción social de la violencia de género en la adolescencia y la juventud* (2015) de Verónica De Miguel presentat pel Ministeri de Sanitat, Serveis Socials i Igualtat, i explica que un de cada tres joves (de 15 a 29 anys) creu que és normal

controlar a la seua parella en els seus horaris, relacions amb amics o família, estudis o treball i inclús ordenar-li allò que pot o no pot fer.

La relació existent entre violència i atractiu ens els i les joves és estudiada per Gómez (2004), qui manifesta que és una de les causes dels alts índexs de violència de gènere entre els i les adolescents perquè consideren que l'atracció és un instint i que no poden fer res si es senten atretes per models de xics violents. Però la violència i per quin model de persona se sent atracció, també tenen un origen i una construcció social segons l'autor.

Treballs com aquests ens adverteixen que la violència de gènere es troba molt arrelada encara a la nostra societat i que per tant, cal prendre mesures serioses i valentes a nivell polític per considerar-la com el que és: un crim contra els drets i les llibertats de la meitat de la població mundial.

També s'ha realitzat informes des de l'Institut Andalús de la Dona (2004) que fan estimacions del cost econòmic que té la violència de gènere i més concretament la de la parella. Les estimacions són únicament aproximatives però posen de relleu els avantatges que comporta la prevenció, davant els costos que suposa l'atenció social, jurídica, la sanitària, la gestió de centres residencials, la coordinació institucional i els processos judicials entre d'altres.

En el mateix sentit al País Valencià el Centre Reina Sofia per a l'Estudi de la Violència realitza un informe sobre *Els costos de la violència de gènere en les relacions de parella a la Comunitat Valenciana durant el 2004*. Conclou que la despesa ha estat majoritàriament en els costos sanitaris i socials i que en total s'han gastat 23.285.029 euros. Cal assenyalar que aquest any és el que es posa en funcionament la LO 1/2004 i que a partir d'ací es despleguen els recursos especialitzats, per tant és de suposar que els anys següents s'hauran vist augmentats els costos de l'atenció.

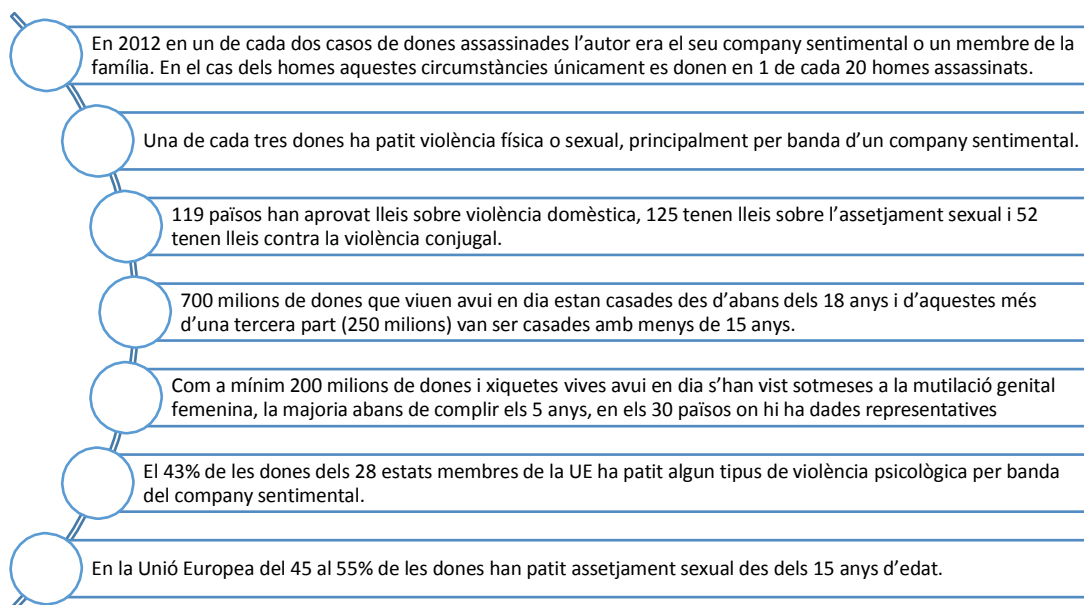
Taula 1.2 : Costos de la violència de gènere en les relacions de parella en la Comunitat Valenciana, assumit per la Generalitat Valenciana (2004)

Tipo de coste	euros
Sanitarios	13.606.307,70
Judiciales	2.447.878,61
Sociales	6.827.843,52
Policiales	403.000,00
Total:	23.285.029,83

Font: Centre Reina Sofia per a l'Estudi de la violència (2004).

Si ens detenim en les dades d'arreu del món recollides per ONU Mujeres (2016), trobem que a nivell mundial és produeixen gran quantitat de fets que suposen que la violència de gènere es troba molt estesa, amb crims com els que ara detallem en la següent figura. A més, determinades característiques de les dones com l'orientació sexual, la diversitat funcional o l'etnicitat, i alguns factors contextuais com les crisi humanitàries, poden augmentar la vulnerabilitat de les dones davant la violència.

Figura 1.1: Violència de gènere al món 2016.

Font: Elaboració pròpia a partir d'ONU Mujeres (2016).

Respecte a la protecció que els Estats han d'oferir a les dones, Tardon (2011) assenyala que hi ha un desconeixement generalitzat per banda de la societat civil dels instruments que tenim per demanar-li comptes a l'Estat i que aquests tenen responsabilitat jurídica respecte als fets il·lícits. Aquesta obligació no és sols atribuïble al comportament de l'Estat sinó també a les persones o entitats que exerceixen les facultats de poders públics, de manera que quan un Estat signa i ratifica un tractat internacional de drets humans, té obligació jurídica i vinculant i, si incompleix allò ratificat, se li pot denunciar mitjançant els tribunals internacionals. La *norma de la deguda diligència* assenyala l'obligació positiva de l'Estat de prevenir, investigar, castigar, protegir i reparar a les víctimes directes i indirectes de la violència de gènere. “La reparació del dany és una obligació que li correspon a l'Estat i que és desconeguda encara entre els equips professionals i la societat civil” (Tardon, 2011, p.69).

El dany físic o mental, el dolor, el patiment, o l'angoixa, el dany a la reputació o a la dignitat, la pèrdua d'oportunitats, les despeses econòmiques derivades de la violència de gènere, han de considerar-se elements associats a la reparació. Tanmateix aquest dany no és tingut en compte pels estats ja que és menys tangible que els danys materials, i per tant es produeix una reparació incompleta i un deute cap a la dona. És per això que es parla del *dany al projecte de vida* causat per la violència de gènere.

Malgrat totes les mesures posades en funcionament, a l'Estat Espanyol cada any són moltes les dones que moren assassinades en mans dels seus agressors. Des de l'any 2004 en que es va implantar la LO 1/2004 fins a 31 de desembre de 2016, han estat assassinades un total de 870 dones segons les estadístiques de la Delegación del Gobierno para la Violencia de Género⁹.

⁹ Ministeri de Sanitat, Serveis Socials i Igualtat.

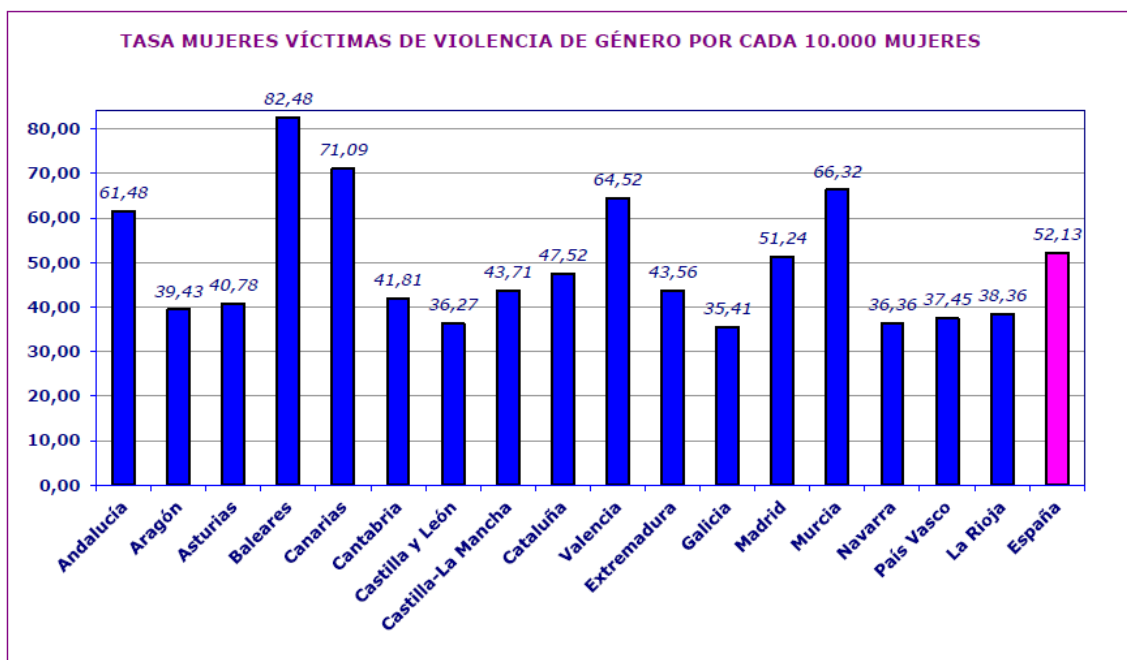
Taula 1.3: Dades sobre assassinats masclistes a l'estat espanyol des de 2004 a 2016.

Any	Nombre de víctimes mortals Delegación del Gobierno para la violencia de género.	Nombre de víctimes mortals Comisión para la Investigación de malos tratos a mujeres
2004	72	
2005	57	57
2006	69	68
2007	71	71
2008	76	76
2009	56	56
2010	73	73
2011	61	61
2012	52	52
2013	54	76
2014	54	51
2015	60	99
2016	44	66
TOTAL	870	

Font: Elaboració pròpia a partir de la Delegación del Gobierno para la violencia de género i la Comisión para la Investigación de malos tratos a mujeres.

Crida l'atenció la diferència de xifres entre la Delegación del Gobierno para la violencia de género i la Comisión para la Investigación de malos tratos a mujeres, i açò és degut a que en el cas de la primera es té en compte únicament les dones assassinades per violència de gènere tal i com l'entén la LO 1/2004, és a dir, en l'àmbit de la parella, mentre que la Comisión para la Investigación de malos tratos a mujeres i des dels moviments feministes, reclamen que es comptabilitzen tots els casos de violència contra la dona amb resultat de mort (assassinats de dones prostituïdes, de filles i fills pel seu pare, de dones en mans del fill, agressions sexuals...) segons el concepte més ample de violència contra la dona que realitza l'ONU (1993).

Gràfic 1.1: Víctimes de violència de gènere per cada 10.000 dones per CCAA (2015).

Font: CGPJ Memòria 2016.

Si atenem a la taxa de dones que pateixen violència de gènere per Comunitats Autònomes durant l'any 2015 veiem com el País Valencià té una taxa de les més elevades (64'5%), sols superada per Balears (82'4%) que és la més alta de tot l'Estat, Canàries (71%) i Murcia (66'3%). El País Valencià també supera la mitjana de l'Estat Espanyol que es troba en 52'1%.

Taula 1.4 : Denuncies presentades per CCAA.

CCAA	2014	2015	2016
Andalusia	27.452	28.024	28.375
Aragó	3.241	2.635	2.964
Astúries	2.486	2.359	2.706
Balears	4.687	4.658	5.193
Canàries	6.936	7.758	8.607
Cantabria	1.230	1.327	1.206
Castella i Lleó	5.132	4.644	4.329
Castella La Mancha	4.283	4.634	4.452
Catalunya	17.342	18.514	18.606
C. Valenciana	16.635	17.394	18.084
Extremadura	1.933	2.436	2.533
Galicia	5.209	5.210	5.104
Madrid	19.270	18.527	19.715
Murcia	5.039	5.034	5.915
Navarra	1.328	1.191	1.494

El discurs de les professionals i la representació de la premsa sobre la violència de gènere
al País Valencià

País Basc	3.990	4.232	4.771
La Rioja	549	616	443
ESPANYA	126.742	129.193	134.462

Font: Consejo General de Poder Judicial (2017).

Segons el Consejo General del Poder Judicial¹⁰ el nombre de denúncies per violència de gènere presentades al País Valencià en 2016 és de 18.084, una xifra que va en augment cada any i és superior a la del 2015 (17.394) i 2014 (16.635). Ens situem respecte a altres comunitat autònomes com la quarta comunitat amb més denúncies presentades, per darrere d'Andalusia, Madrid i Catalunya.

Com dèiem a la introducció, en aquest treball volem conèixer la mirada de les professionals sobre la intervenció professional en violència de gènere al País Valencià, però també busquem saber quina és la visió que proporcionen els mitjans de comunicació més habituals al nostre territori. Compartim amb Berlanga (2011) que els mitjans de comunicació desempenyen un paper fonamental en la transmissió de valors i principis i que, en lloc de fomentar l'existència d'estereotips discriminatoris, poden ajudar de forma efectiva a combatre'ls.

Zuloaga (2015) defensa que el comportament de l'agenda mediàtica ha estat determinant per a la configuració de la violència de gènere com a problema social. Els mitjans no solament influeixen perquè jerarquitzen la importància dels temes, sinó també perquè estableixen al mateix temps els estàndards als quals el públic recorreix per avaluar les qüestions socials i polítiques a l'hora de prendre decisions.

Fernández Díaz-Cabal (2015) ens explica que les primeres notícies que recullen històries de violència de gènere a la premsa espanyola es poden situar a principis dels anys 80, on s'anomenava *crim passional* i es relacionava amb una passió amorosa tan forta que arribava fins l'assassinat. Es solia justificar a les notícies que la dona mereixia morir per infidel, per la seua rebel·lia o per contrariar els desitjos del marit. Igualment la violació també era tractada com una conseqüència del comportament inadequat de la dona, o com alguna cosa irreprimible per part de l'home.

Actualment aquest tractament ha canviat però es segueix un model previsible en la manera de donar la notícia: si la víctima havia denunciat o no a l'agressor, si existia ordre d'allunyament, la suma de les víctimes mortals i la comparació amb l'any anterior. "En definitiva s'ha canviat el

¹⁰ A partir d'ara CGPJ

llenguatge del reality-show pel llenguatge esportiu i les seues golejades” (Fernández Díaz-Cabal, 2015, p.138).

Al llarg dels darrers anys la investigació sobre gènere i mitjans de comunicació a l’Estat Espanyol ha crescut considerablement, ja que la reflexió sobre la cobertura que realitzen els mitjans de comunicació sobre els temes de gènere ha començat a calar entre la professió i entre la ciutadania en general. Comas (2011) comenta que les dones han experimentat en els darrers anys una millora en la seua presència en els diferents àmbits socials, però que els mitjans de comunicació no han aconseguit reflectir aquest canvi, ja que no donen models de dona alternatius al paper tradicional.

Giménez Armentia i Berganza (2009) comenten que als anys 60 i 70 predominava la *corrent objectivista* en la investigació acadèmica i en la pràctica periodística. Aquest corrent proposava que el o la periodista tenia que captar la realitat tal com és, i mostrar-la al públic sense cap tipus de distorsió i sense que entre en joc cap apreciació de tipus personal.

Actualment la *Teoria del Framing o de l’enfocament* (o enquadrament) introdueix l’element subjectiu com a part fonamental en el procés comunicatiu. Aquesta teoria trenca amb l’objectivitat i defensa que les notícies no són un reflex de la realitat sinó una representació d’aquesta. La realitat passa pel subjecte i aquest l’interpreta a partir d’uns filtres. La informació queda enfocada per la seua ideologia, forma de pensar, els mitjans dels quals disposa, el format en el qual s’ubica el contingut, el modus operandi dels subjectes que intervenen, els elements obviats o implícits en la informació i la descodificació que realitza la persona receptora quan rep la informació. La teoria de l’enfocament assenyalava que el/la periodista coneix la realitat i la transmet des d’una perspectiva particular i concreta i que a la vegada, els enquadraments de l’organització on treballa i la seua influència en el/la periodista generen el producte informatiu. És impossible, per tant, informar i no valorar.

1.2 La violència de gènere des de diferents posicionaments

Una vegada hem vist la conceptualització que es fa de la violència de gènere des de les instàncies internacionals passem a veure com l’estudien les diferents disciplines o models. Existeixen plantejaments teòrics que intenten explicar la violència de gènere, perquè es recorre a ella, les seues causes i conseqüències. Entre les diferents explicacions teòriques trobem l’anàlisi psicosocial, el sociològic, el provinent de l’àmbit del dret, i el de la salut pública, cadascun realitza un enfocament des d’un prisma diferent. Açò ens dona un resultat incomplet donat que cada

disciplina proporciona la seua visió particular sense integrar els avanços de la resta de disciplines. Passem a vore les aportacions que realitzen seguint a Sepúlveda (2004).

Des de les **ciències psicosocials** es suggereix que la violència s'ha d'entendre com la interacció entre factors que tenen a veure amb el desenvolupament psicosocial dels individus, les seves diferències neurològiques i hormonals, i els processos socials que es donen al seu voltant. Dins d'aquesta mirada trobem diferents estratègies d'aproximació a la problemàtica, que poden reagrupar-se de manera general en dos grups: les que es centren en l'anàlisi de factors individuals i les que estudien les condicions socioculturals que es troben darrere de la violència.

Les que analitzen els **factors individuals** es centren en un únic agent causal per explicar els motius pels quals les dones són maltractades per les seves parelles. Aquestes explicacions van destacar a principi de la dècada dels setanta i parlen d'elements com el masoquisme, és a dir, que la dona maltractada busca i provoca el maltractament físic o psicològic al llarg de tota la seva vida, de manera conscient o inconscient; certes característiques personals de vulnerabilitat en les víctimes, que impedeixen la possibilitat de trencar amb la relació violenta, com són la dependència emocional de la seva parella, la baixa autoestima, les actituds tradicionals, barreres econòmiques i no posseir les mateixes alternatives i oportunitats que els homes. També hi ha explicacions teòriques que parlen de trastorns mentals en la dona per aguantar la situació de violència (Gayford, 1975 citat a Sepúlveda 2005), i altres que parlen de psicopatologia dels agressors, problemes d'addicció i estrès (Grosman, 1992 citat a Sepúlveda 2005) i per tant no són del tot responsables de la seva conducta.

La crítica que s'ha plantejat cap a aquests models és que no consideren altres aspectes (socials, culturals, etc.) donant com a motiu per a l'exercici de la violència una raó individual de la dona o del home.

Pel que fa a l'estudi dels **factors socioculturals** trobem teories sociològiques, psicosocials, i psicològiques.

En primer lloc, les **teories sociològiques** consideren que la violència entre la parella està provocada per factors socials, fonamentalment l'estructura social patriarcal autoritària. Segons aquest enfocament, l'acceptació general de la violència com un mètode de resolució de conflicte dins de la família i de la comunitat, unit a la desigualtat estructural, serien les causes fonamentals de la violència domèstica. Dintre d'aquest grup de teories cal nomenar: la Teoria dels Recursos que considera l'agressió com a forma de poder, justificant que quan aquest poder és qüestionat, llavors la violència s'exerceix com una forma de detentar-lo i sostenir-lo; la posició Feminista Radical, que sosté que l'estructura fonamental de la societat és el gènere, i l'hegemonia cultural i

política dels homes es recolza sobre el control social de les dones. La violència s'empra sempre que siga necessari mantenir el control de la situació, en el cas que el poder es trobe qüestionat; per últim la Teoria de l'Estrès que relaciona que l'estrès i la frustració existent en l'individu, ve motivat per diferents factors socials i familiars, que fan que l'individu reaccione de manera violenta dins de la unitat familiar (McCubbin et al. 1980, Gelles, 1980 citats a Sepúlveda 2005).

En segon lloc, les **teories psicosocials** estan formades per diferents explicacions:

a) Les Teories d'Orientació Sistèmica consideren que l'agressió és el resultat de cert estil d'interacció conjugal, deixant traslluir que la que la víctima és qui convidaria a l'exercici de la violència amb l'objecte de sostenir el sistema que la conté.

b) La Teoria de l'Aprenentatge Social manté que l'ésser humà aprèn les conductes del seu medi i després en la vida adulta les repeteix com a resultat d'aprenentatge, imitació i/o identificació per tant existeix correlació entre una història de violència familiar i el convertir-se en víctima o agressor en el futur (Bandura 1973, 1975 citat a Sepúlveda, 2005).

c) La Teoria de la violència transgeneracional, planteja que la violència és una conducta apresada i passada de generació en generació; considera l'experiència primerenca de violència a casa com un factor fonamental o complementari, per explicar la gènesi d'aquest fenomen.

d) El Model Ecològic. Plantejat per Bronfenbrenner (1977, 1979) en la seua obra *La Ecologia del desarrollo humano*, on ressalta la progressiva acomodació mútua entre l'humà i les propietats canviants dels ambients i les realitats que l'envolten (individu, família, societat i cultura). El model es planteja com un conjunt de sistemes on l'ésser humà es desenvolupa al llarg de la seua vida, cada un dels quals s'inclou dins d'un altre. La visió del problema des d'aquesta perspectiva, permet tenir una visió i coneixement global de la totalitat del context de l'individu. Jorge Corsí en 1994 va adaptar aquest model ecològic a l'explicació de la violència i proposà una comprensió multi causal d'aquest fenomen consistent en la suma dels diferents sistemes que influeixen en la vida de les persones: macrosistema, exosistema, microsistema i el nivell individual (dimensió conductual, cognitiva, interaccional, psicodinàmica).

El *macrosistema* fa referència a l'àmbit social: inclou els factors que proporcionen un ambient d'acceptació de la violència com ara les creences i idees d'una cultura que mantenen la desigualtat, les formes d'organització social, estereotips sexistes, mites culturals sobre la inferioritat de la dona.

L'*exosistema* fa referència a l'àmbit comunitari, als contextos de les relacions socials: laboral, educatiu, esportiu...D'aquest nivell depèn que existisca una legislació adequada contra el maltractament, que es creen mecanismes de prevenció i intervenció, i que es creen recursos amb professionals especialitzades.

El *microsistema* inclou les característiques individuals que incrementen la probabilitat de ser agressor o víctima (factors biològics, història personal, característiques cognitives, conductuals, afectives i interaccionals) i les característiques de les relacions més properes com ara una família autoritària i d'estructura patriarcal, existència de violència de gènere en la família d'origen, l'aprenentatge de la violència com a mecanisme per a resoldre conflictes i l'aprenentatge de rol femení de submissió i subordinació.

El model ecològic d'explicació de la violència és el recomanat per l'Organització Mundial de la Salut (Casique i Ferreira, 2006).

e) La Teoria Feminista

Les teòriques i investigadores feministes sostenen que la violència contra la dona és una conseqüència de l'adquisició de la identitat de gènere, en la qual els homes són socialitzats per dominar i agredir els homes més febles i a les dones (Callirgos, 1996; Corsi et al., 1995; Dobash i Dobash, 1979; Pagelow, 1984; Ylló, 1988 citades en Sepúlveda, 2005).

La societat patriarcal alberga a la família patriarcal, on el pare és el proveïdor econòmic i el símbol d'autoritat a la llar. Els processos econòmics, socials i històrics es desenvolupen directament i indirectament per mantenir l'ordre patriarcal, tant en l'àmbit familiar com social, concebant el patriarcat com una estructura social basada en una desigualtat de poder, la qual subordina a la dona. La violència exercida contra la dona es converteix en el mecanisme utilitzat per mantenir aquesta situació d'iniquitat i subordinació.

En tercer lloc les **teories psicològiques** intenten explicar els motius pels quals una dona maltractada no trenca amb la seva parella per evitar així continuar rebent maltractaments.

Quan es pregunta directament a la dona quins motius són els que li impedeixen trencar amb l'agressor, planteja diferents inconvenients relacionats amb l'economia, els fills, la família, la por a futures represàlies, etc, els quals es converteixen en traves per prendre la decisió. En altres ocasions, la dona manifesta de manera directa que encara hi ha una dependència emocional de la seva parella, tot i que fins i tot a ella li costa creure que encara puga haver afecte. Altres vegades, la dona no és conscient que hi ha dependència emocional, però les professionals sí que la detecten.

a) Teoria del Cicle de la Violència de Walker (1979) investiga que les dones que són agredides no ho són tot el temps ni de la mateixa manera sinó que existeixen fases en l'agressió que tenen diferent duració i diferents manifestacions.

b) La Teoria de la indefensió apresada, desenvolupada per Seligman (1975) citat a Sepúlveda (2005), diu que quan un organisme ha experimentat una situació traumàtica que no ha pogut controlar, la seva motivació per respondre a posteriors situacions traumàtiques disminueix.

c) La Teoria dels costos i beneficis diu que la decisió de deixar la relació violenta depèn del fet que el benefici total d'aquesta decisió sigui més gran que el cost de romandre en la situació.

d) La Teoria de la dependència psicològica. La dona únicament sortirà de la relació violenta després de comparar les conseqüències positives amb les negatives i d'analitzar les possibilitats d'èxit percebudes a través del suport que reb dels seus éssers estimats.

e) Les Teories sobre els Vincles Paradoxals en les relacions afectives on hi ha violència parlen de la Síndrome d'Adaptació Paradoxal a la Violència Domèstica. Montero (1999) citat a Sepúlveda (2005) explica l'actuació de moltes dones maltractades, que davant de la violència a la que són sotmeses, no reaccionen amb intents de ruptura i evitació, sinó que desenvolupen uns vincles afectius forts cap als seus agressors, justificant-los i protegint-los, el que s'anomena la Síndrome d'Estocolm Domèstic (SIES-d).

f) El model de Villavicencio Carrillo (2001) analitza com les variables relacionades en el procés de maltractaments es relacionen de manera directa o indirecta amb la salut mental i física de les víctimes.

En quart lloc des de les **Ciències Jurídiques** trobem que la violència revesteix interès en tant que és un fet criminal, és a dir, quan es viola una llei. Des d'aquesta perspectiva no tot fet violent és criminal i no tot fet criminal és violent.

La violència en la perspectiva legal es concep com un procés producte de la voluntat individual, que permet al legislador atribuir la responsabilitat en l'execució de l'acte violent. L'interès es centra sobretot en l'agressor i no en la víctima (Morillas, 2002), aïlla el fet violent del context social en què es genera, i les accions legals relacionades amb la violència són fonamentalment punitives i no tant correctives o preventives.

En cinquè lloc des de la **perspectiva de la Salut** l'anàlisi de la violència parteix de la base que es tracta d'un fenomen previsible i, per tant, previsible. La violència es percep com a problema perquè els actes violents ocasionen dany físic, discapacitat, seqüeles, un gran nombre d'anys de vida potencial perduts i disminució de la qualitat de vida. La investigació en aquest camp s'ha

centrat en l'estudi de la freqüència i gravetat de les lesions produïdes pels fets violents, la delimitació de grups de risc i l'impacte que tenen aquestes lesions pel que fa als serveis de salut. El paper dels serveis de salut s'ha centrat, sobretot, en l'atenció del dany físic, mentre que els aspectes relacionats amb la salut mental (en la víctima i en l'agressor) i la prevenció de la violència han quedat relegats (Taylor 1997, citat a Sepúlveda 2005).

Una vegada vistes aquestes perspectives i models considerem que des del **Treball Social**, disciplina des de la que partim, el fenomen de la violència no pot ser tractat de manera individualitzada sinó com el problema social que és, ni tampoc aïllat del seu context socio-cultural, per la qual cosa en aquesta tesi compartim la perspectiva del model ecològic d'explicació de la violència perquè ens remet a diferents nivells al voltant de la violència que es troben tots en estreta relació i es retro alimenten.

També considerem que l'anàlisi de gènere s'ha d'incorporar de manera transversal a les pràctiques professionals i, en el cas de la violència de gènere, ha de donar una explicació que vaja més enllà de les característiques individuals de les persones implicades. Considerem que les actuacions professionals que parteixen de la perspectiva feminista, van més enllà de l'assistència a les víctimes i estableixen una relació d'ajuda més adequada amb les dones. En aquest sentit Marchant i Wearing (1986) citades a Dominelli i MacLeod (1989), són considerades les mestres del Treball Social Feminista i ens expliquen que els problemes que cal tractar es troben en la mateixa construcció patriarcal de les relacions socials:

No considerem que els problemes són individuals, patològics, i recauen en les dones pel fet que necessiten ajuda per a desenvolupar el rol que la societat els ha assignat. Ben al contrari, els problemes socials que cal solucionar resideixen en la construcció patriarcal de les relacions socials i no en les dones afectades per aquestes relacions. (Dominelli i MacLeod, 1989, p.45).

Gràcies a aquesta presa de consciència feta pel feminisme, els problemes individuals de les dones passen a ser problemes socials, es trenca així la sensació d'aïllament i sorgeix la sensació de solidaritat, d'estar unides per una causa comú. Les dones són capaces de redefinir la seua situació i convertir el que eren penes privades en problemes d'interès social amb implicacions per a tota la humanitat.

Considerem necessària la perspectiva feminista donat que com diu Alcázar “el simple fet de treballar “amb” dones no significa treballar “per” i “per a” les dones amb una intencionalitat de transformació social” (Alcázar, 2014, p.29). Calen processos d'intervenció feminista des del Treball Social. Cal que ens preguntem, com fa la professora Alcázar, si veritablement realitzem

accions de transformació social en qüestió de gènere, o si el Treball Social perpetua les desigualtats exercint el paper de control social que li assigna l'Estat. En eixe sentit és fonamental que des del Treball Social i tots els agents socials que poden fer una tasca de prevenció amb la comunitat, estiguen formades per a que siguen capaces de prevenir i detectar precoçment la violència de gènere ja que elles com a professionals també han estat socialitzades en els models de masculinitat (Elboj i Ruíz, 2010).

D'igual manera cal introduir també el concepte d'*interseccionalitat* del gènere amb altres fonts de desigualtat, un concepte que afirma la coexistència de diversos factors com ara la vulnerabilitat, la violència, la discriminació... que es superposen en la vida d'una persona (Gracia Ibáñez, 2015). Aquest va ser un terme introduït per Kimberle Crenshaw al 2002, que ens permet entendre millor com la violència de gènere no resulta un fenomen monolític, sinó que intersecciona amb altres categories com l'ètnia, la classe social, l'orientació sexual, la nacionalitat, l'edat etc. Les polítiques públiques han de tenir en compte aquesta perspectiva.

1.3 La violència de gènere a l'Estat Espanyol: de l'empenta del moviment feminista fins a la Llei Orgànica 1/2004, de 28 de desembre, de Mesures de Protecció Integral contra la Violència de Gènere.

Hem vist com les mesures internacionals defineixen clarament la violència contra la dona com qualsevol tipus de violència contra ella, que es pot produir en l'àmbit privat o en el públic, i pot ser perpetrat tant per particulars com per l'Estat.

Passem ara a veure com ha evolucionat el tractament de la violència de gènere i centrar-nos en la conceptualització que es fa de la mateixa a l'Estat Espanyol que, com hem dit, es refereix únicament a la violència exercida contra la dona en l'àmbit de la parella.

Cal assenyalar que a gran part del món i també a l'Estat Espanyol els avenços en matèria de violència de gènere han estat lents i que les reformes legislatives i els plans i mesures que anem a detallar han estat possibles gràcies al treball dels moviments feministes que han estat les que han empès a les instancies polítiques a posicionar-se i prendre part activa, i han contribuït fortament en la conscienciació de la ciutadania i del món professionals sobre aquest greu problema social.

Un camí dur, doncs la ideologia patriarcal està tan fermament interioritzada i la seua socialització és tan perfecta, que la coacció estructural contra la dona i la violència fins i tot, es viu com un comportament lliurement elegit per ella.

Com ens assenyala De Miguel (2005), el feminisme com a teoria i com a moviment social ha recorregut un llarg camí ple de dificultats fins arribar a redefinir la violència contra les dones com un problema social i polític. La visió tradicional d'aquest tipus de violència anava des de considerar-la normal i natural, a considerar-la un problema patològic. Durant segles la nostra cultura patriarcal ha legitimat aquesta violència a nivell cultural, de tradicions, i a nivell acadèmic. L'autora ens explica com a les societats premodernes es legitima que la dona és un ésser inferior i propietat de l'home. A les societats modernes filòsofs com Locke, Rousseau i Kant fan discursos sobre la inferioritat de la dona, a la qual cosa cal sumar el discurs de l'església (la dona és pecadora i cal castigar-la); a més cal afegir els refranysers populars que la ridiculitzen, i la literatura. Tot justifica la violència, i llevat de les aportacions que a continuació detallem, allò normal era el silenci.

Durant la Il·lustració comencen les primeres vindicacions respecte al dret de les dones a l'ensenyament, al treball assalariat i a la ciutadania. Al segle XIX trobem les primeres denúncies respecte al perill que suposa el matrimoni per a les dones. Les *sufragistes* també criticaren les "gàbies daurades del matrimoni". El *feminisme radical* nord-americà va lluitar contra l'alcohol per la seua relació amb la violència domèstica, i l'anglès contra la prostitució, considerada per Robotham (1980) com "l'esclavitud blanca".

Per a Flora Tristán, precursora del *feminisme socialista*, la desigualtat sexual sempre genera violència, i Engels (1976) considera que la brutalitat contra les dones està més enraigada des de l'establiment de la monogàmia.

Els anys 60 van ser anys d'intensa agitació política i de canvis socials i culturals. Els moviments socials lluitaren contra un sistema classista, sexista, racista i imperialista. Va ser el *feminisme radical* el que elaborà un marc estructural des del qual explicar el sentit i l'abast de la violència contra les dones (Amoros i De Miguel, 2005).

Millet (1975) interpreta que la violència contra les dones ha de deixar de ser un succés, un problema personal, i s'ha de definir com a violència estructural sobre el col·lectiu femení.

Brownmiller (1981) demostra com, també avui en dia, la por de les dones a la violació condiciona el seu comportament, i com per tant, totes en som víctimes.

Els moviments feministes van ser els encarregats de visibilitzar en la dècada dels 70 el fenomen de la violència sobre les dones. Les primeres denúncies públiques les van formular les angleses i americanes al demandar el dret al propi cos i fer públic el seu rebuig a les violacions (Marugan, 2012). L'experiència de les cases refugi de dones colpejades va servir de model a altres països i a l'Estat Espanyol es van crear les primeres a Madrid (1984) i Pamplona (1986). En 1997 es

comptabilitzaven 129 centres entre cases d'acollida, pisos tutelats i centres de dia per acollir a dones maltractades, dones prostituïdes, mares solteres, etc (Bosch i Ferrer, 2000).

Pel que fa al feminisme a l'estat espanyol cal dir que les característiques del desenvolupament polític, el fort pes de la religió catòlica, el discurs de la domesticitat, el culte a la maternitat, i l'analfabetisme femení, entre altres elements, no varen ser les millors condicions per al seu desenvolupament. Emilia Pardo Bazán en 1890 denuncia que els avanços culturals i polítics aconseguits al segle XIX, com la llibertat d'ensenyança, de culte, d'associació...sols havien servit per incrementar les distàncies entre els sexes, sense promoure l'emancipació femenina.

L'aprenentatge del feminisme a l'estat espanyol es va produir mitjançant la resta de moviments socials que serviren de plataforma d'experiència per a les dones (Nash, 2011), propiciant una gran varietat de feminismes al voltant del nacionalisme català i basc, del nacionalisme espanyol, del moviment obrer, i de la lluita contra el feixisme. Reclamen el dret a l'ensenyament, al treball remunerat i la formació professional, la promoció de la dona en la vida política, el dret al vot...També reclamen el dret al propi cos, amb campanyes pels anticonceptius i el dret a l'avortament i es demana a l'estat programes concrets d'atenció a les víctimes de violència sexual i de maltractament. Un camí que va contribuir a la creació de l'Institut de la Dona en 1983.

A partir de 1975 els enfocaments teòrics feministes comencen a entrar a la Universitat i es consoliden així els estudis feministes o estudis de gènere (De Miguel, 2005). Respecte a la violència de gènere apareixen treballs orientats a demostrar que no hi ha res natural ni patològic en ella; altres aportacions tracten d'acotar l'extensió i la gravetat del fenomen des d'una perspectiva multidisciplinària i altres línies d'investigació van encaminades a mostrar els testimonis directes de les dones que la pateixen.

Aquesta nova visió de la violència de gènere, de la que són protagonistes el moviment feminista i les associacions de dones, converteix finalment la violència patriarcal en intolerable per a la major part de la societat, gràcies a aquest marc feminista d'interpretació. La teoria feminista, com a teoria crítica, irracionalitza aquesta visió establerta de la realitat i possibilita una nova visió, una nova interpretació de la realitat, la seua resignificació (Amorós, 2002).

Acabat de morir el dictador Franco, els dies 6, 7, i 8 de desembre de 1975, es celebrava a Madrid de forma clandestina les *Primeras Jornadas por la Liberación de la Mujer* i aquesta data es pren com el naixement oficial del moviment feminista a Espanya (Varela, 2013). En 1978 l'activitat del feminisme es va centrar en la crítica a la Constitució Espanyola, un text que sols va tindre *pares* i que va ser qualificat pel feminisme de masclista i patriarcal donat que no tenia en compte

les seues demandes: divorci, avortament, treball assalariat, ensenyament laic i coeducatiu, i accés a la jefatura de l'estat, entre d'altres demandes.

La Plataforma Feminista de Madrid afirmava “No està clar que siga la constitució del consens. Tampoc està clar que siga la Constitució de tots els espanyols. El que si està clar és que no és la constitució de les espanyoles” (Augustin, 2003 citada en Varela, 2013).

Al País Valencià es va celebrar les I Jornades de la dona del País Valencià (1977) i les II Jornades Feministes del País Valencià “Ara que tenim 20 anys” (1997). Al 2003 amb motiu de la mort de Presentación Saez de Descatllar es celebraren les Jornades al voltant de Presen (Yeves, 2005)

D'aquesta manera, les organitzacions feministes han anat posant en marxa recursos socials per iniciativa pròpia per tal de pal·liar la situació de les dones, i les institucions finalment han hagut de col·laborar destinant serveis i professionals per atendre-les (Franco i Lapeña, 1999).

Gómez Nicolau (2012) explica que el moviment feminista va aconseguir la reforma urgent del Codi Penal, abandonant-se així la denominació de *delictes contra l'honor per delictes contra la llibertat sexual* i tipificant-se la violació i la violència domèstica en funció de la seua reiteració i no de la gravetat de les lesions produïdes.

Cal assenyalar que en tots els codis penals espanyols fins al de 1983 es considerava la relació conjugal entre l'home i la dona, un atenuant del delicte de maltractament (De Miguel, 2005).

La discriminació de la dona no sols era social sinó que estava legitimada per les pròpies lleis que utilitzaven *casa del marit* per a referir-se al domicili conjugal, l'obediència de la dona al marit, la *llicència marital* sense la qual la dona no podia realitzar cap acte. En l'àmbit penal la desobediència o l'insult al marit era suficient per a que la dona fora empresonada, i la condemna per adulteri per a la dona era de presó perpètua (Pelayo, 2007).

Manifesta Durán (2007) que el reconeixement constitucional de la igualtat entre homes i dones va significar un canvi radical en les lleis que regulaven el dret de família i que a partir d'ací han sorgit distintes formes de família, al temps que subsisteix la família tradicional. Tot això constitueix el fonament jurídic sobre el qual se sustenten les polítiques d'acció positiva posteriors, que van encaminades a eradicar la discriminació de les dones i que al llarg dels últims anys s'han desenvolupat des dels diferents àmbits territorials: estatal, autonòmic i local.

Les primeres dades estadístiques sobre violència domèstica (com s'anomenava aleshores) a l'Estat Espanyol apareixen en 1984, amb la publicació del Ministeri d'Interior de les xifres relatives a denúncies per maltractament en les Comissaries de Policia Nacional. “A partir de 1997,

amb ocasió de l'assassinat de Ana Orantes¹¹, es crea un punt d'inflexió en el que es veu la violència de gènere com un problema social greu, donant lloc a distintes reformes legals” (Gutiérrez Romero 2012, p.202).

Entre aquestes reformes legals produïdes trobem:

La Llei Orgànica 14/1999, de 9 de juny, de modificació del Codi Penal de 1995, en matèria de protecció a les víctimes de maltractaments i de la Llei d'Enjudiciament Criminal¹² introdueix importants millores penals i processals per al tractament judicial de la violència de gènere, com ara penalitzar la violència psíquica habitual sobre persones pròximes; interpretar el terme *habitualitat*; ampliar el delictes també a ex-cònjuges o ex-parelles; eliminar el requisit de la denúncia prèvia per a perseguir les faltes de maltractament; preveure la prohibició d'apropament a la víctima i introduir l'article 544 bis LECrim on es regula la mesura d'allunyament. “L'expressió habitualitat es refereix a la reiteració, la repetició d'actes d'anàleg contingut violent i que han de presentar certa proximitat cronològica” (Cerrillos, Alonso et al, 1999, p.108).

Amb la Llei 38/2002, de 24 de octubre de reforma parcial de la Llei d'Enjudiciament Criminal¹³, sobre procediment per l'enjudiciament ràpid i immediat de determinats delictes i faltes, i de modificació del procediment abreujat, s'inicien els anomenats judicis ràpids que han estat fonamentals per a la celeritat d'aquests casos, tot i que autores com Gisbert i Martínez (2015) assenyalen que la manca de recursos i mitjans són un problema per a l'enjudiciament ràpid i no dona temps a esbrinar tot el que envolta els casos de violència.

Posteriorment la Instrucció del CGPJ 3/2003 de 9 d'abril, aposta per la concentració de les denúncies de violència de gènere en un sol jutjat per a que l'òrgan que coneix de la primera denúncia, assumisca el coneixement de totes les altres, i evitar així que la dona haja de desplaçar-se per cadascun dels jutjats, com venia succeint.

La Llei Orgànica 11/2003, de 29 de setembre, de mesures concretes en matèria de seguretat ciutadana, violència domèstica i integració social dels estrangers¹⁴, modifica els articles 153 i 173 del Codi Penal, i en definitiva, venen a castigar el tracte degradant cap a altra persona, i la violència física o psíquica habitual contra la persona amb la qual es té una relació d'afectivitat

¹¹ Ana Orantes va ser assassinada pel seu marit després de sortir en un programa de televisió denunciant la vida de maltractaments que portava.

¹² Llei de Enjudiciament Criminal (BOE n° 138 10 de juny de 1999).

¹³ BOE n° 258 de 28 d'octubre de 2002.

¹⁴ BOE n° 234 de 30 de setembre de 2003.

amb o sense convivència i contra els descendents, ascendents, germans, menors o persones incapacitades que conviuen amb l'agressor. Va suposar un gran avanç donat que fins aleshores no es podia castigar la violència de gènere quan la dona no vivia amb l'agressor i això deixava impune a ex parelles, exnuvis, exmarits. Tampoc es podia castigar la violència contra els i les familiars, i/o fills i filles. Tanmateix autores com Zuloaga (2015) manifesten que la Llei Orgànica 11/2003 constitueix un bon exemple de l'absència d'una estratègia coherent en la lluita contra aquest fenomen, al integrar en un mateix títol àmbits tan diferents com la seguretat ciutadana, la violència domèstica i la integració social de les persones estrangeres.

La Llei Orgànica 15/2003, de 25 de novembre, per la qual es modifica el Codi Penal, amplia la duració màxima de les penes d'allunyament i de no aproximació a la víctima, per evitar l'apropament durant els permisos penitenciaris d'eixida, o després del compliment de la pena.

Actualment moltes veus del món del dret demanen la reforma de l'article 416 L'Erim, un article de 1882, que permet negar-se a declarar quan la persona imputada siga un familiar. Pelayo (2007) comenta que mitjançant aquest precepte molts presumptes maltractadors queden impunes perquè en el judici la dona s'acull al seu dret de no declarar contra el seu cònjuge moguda per la por i/o el sentiment de culpabilitat, i açò en molts casos suposa l'absolució del seu marit. Segons el CGPJ en un 16% dels casos les dones retiren la denúncia, la qual cosa suposa la retirada de 25.000 denúncies a l'any. Aquest fet dona peu als detractors de la LO 1/2004 per a dir que hi ha moltes denúncies falses, donant per sentat que la retirada suposa falsedat. En la mateixa línia Gisbert i Martínez (2015) manifesten que la dispensa a declarar contra el marit dificulta enormement la persecució d'aquests delictes per manca de prova.

Tanmateix Garcia Zafra (2007) opina que el procés penal permet altres mitjans de prova a banda de la declaració de la dona, com la inspecció ocular, els informes pericials i el testimoni de testigs, i per tant la no declaració de la dona es podria suplir amb altres mitjans probatoris. El que sí és terrible per a l'autora és que la retractació suposa la tornada de la dona amb el seu agressor i el risc que pot córrer.

A més de les reformes legislatives, des de 1998 el Govern Espanyol ha aprovat diversos Plans Estatals d'Acció contra la Violència cap a les dones:

- Pla d'Acció contra la Violència Domèstica (1998-2000).
- II Pla Integral contra la Violència Domèstica (2001-2004).
- Pla Nacional de sensibilització i prevenció de la violència de gènere (2007-2008).
- Estratègia Nacional per a l'eradicació de la violència contra la dona (2013-2016).

L'1 d'agost de 2003 va entrar en vigor la **Llei 27/2003 de 31 de juliol reguladora de l'Ordre de Protecció de les víctimes de violència domèstica**¹⁵. Aquesta ordre de protecció suposa concentrar en el Jutge o la Jutgessa d'Instrucció de Guàrdia la possibilitat d'adoptar en el termini màxim de 72 hores una sèrie de mesures penals, civils i assistencials.

Entre les mesures penals destaquen les privatives de llibertat, l'ordre d'allunyament de l'agressor respecte a la dona, prohibició de comunicació amb ella, prohibició de tornar al lloc del delictes o a la residència de la víctima, i la retirada d'armes i objectes perillosos.

Entre les mesures civils destaquen l'atribució i ús de l'habitatge, el règim de custòdia dels fills i filles, les visites i la comunicació amb els fills, la prestació d'aliments, així com mesures de protecció als i les menors. Les mesures assistencials seran les establertes a l'ordenament jurídic estatal i autonòmic, com les ajudes econòmiques i les mesures de tipus laboral.

A finals de 2004 s'aprova La **Llei Orgànica 1/2004, de 28 de desembre de 2004, de Mesures de Protecció Integral contra la Violència de Gènere**¹⁶ que té per objecte:

Actuar contra la violència que, com a manifestació de la discriminació, la situació de desigualtat i les relacions de poder dels homes sobre les dones, s'exerceix sobre elles per part de qui siguen o hagen estat els seus cònjuges o de qui estiga o haja estat lligat a elles per relacions similar d'afectivitat, encara que sense convivència. (Art. 1 LO 1/2004).

La violència de gènere a la que es refereix la llei comprèn tot acte de violència física y psicològica, incloses les agressions a la llibertat sexual, les amenaces, les coaccions o la privació arbitrària de llibertat.

L'aprovació d'aquesta LO 1/2004 no és casualitat, doncs des de 1995 les organitzacions feministes demanaven una llei que cobrira totes les àrees involucrades en la lluita contra la violència de gènere. En 1998 el PSOE comença a plantejar-se l'elaboració d'una proposta de llei integral i al llarg del 2000 s'inicia la proposició de llei. El Partit Popular, que es troba governant aleshores no creu necessària una llei específica i en el seu lloc defensa un pla. A setembre de 2002 el PP rebutja en solitari la proposta de llei, i en 2003 finalment s'aprova per unanimitat.

Les organitzacions feministes per tant, han jugat un paper decisiu per a que, finalment, la llei s'aprovara al Parlament. Elles van ser les primeres i durant molt de temps les úniques que van plantejar la necessitat de lluitar contra aquestes agressions (El País, 2004). Ángeles Álvarez,

¹⁵ BOE n° 183 d'1 d'agost de 2003.

¹⁶ BOE n° 313 de 29 de desembre de 2004

portaveu de la Red de Organizaciones Feministas contra la Violencia de Género comenta que “la primera campanya en pro de la llei es va celebrar en 1995” (Nogueira, 2004).

La LO 1/2004 suposa un important salt qualitatiu en la forma en que, fins el moment les institucions politico-legislatives interpretaven i abordaven la violència de gènere. Fins a aquesta data s’havien produït reformes molt desordenades com les que hem vist anteriorment. La llei pretén incorporar les recomanacions internacionals i donar una resposta global (Zuloaga, 2015). Aquesta llei ha estat criticada des de dos extrems: des dels sectors conservadors que la consideren discriminatòria per ser una llei que sols té en compte a la dona, i des del moviment feminista també ha estat criticada per insuficient, donat que sols considera violència de gènere la que es produeix en l’àmbit de les relacions de parella. Es perd l’oportunitat d’incloure la totalitat de la violència contra la dona: laboral, institucional, econòmica... Gisbert i Martínez (2015) comenten que la llei va ser un gran pas, però que cal reconèixer que es va quedar curta.

Com manifesta Gutiérrez Romero (2012) crida l’atenció que en aquesta definició que fa la LO 1/2004 no es recull la violència exercida sobre altres persones que formen part del nucli familiar, com ara els fills menors, persones incapacitades, ascendents i germans entre altres. Únicament recull la violència cap a la dona i en un context de relació d’afectivitat actual o passada, amb convivència o sense. I com a modalitats de violència parla únicament de violència física, psicològica i sexual.

Circumscriure la violència de gènere a les relacions sentimentals exclusivament suposa limitar significativament l’espai d’incidència d’aquest fenomen, que no sols es manifesta en l’àmbit de la parella sinó també en el laboral, el social o el sexual entre d’altres (Zuloaga, 2015).

Duran (2007) diu que una de les majors dificultats que s’observen en l’aplicació de la LO 1/2004 és el desconeixement que tenen les i els professionals que intervenen respecte de la dinàmica de les relacions de gènere. Per a l’autora la llei és una bona ferramenta jurídica però les institucions no funcionen coordinadament i açò provoca que no arribe al seu ple rendiment.

En aquest sentit hem de destacar com una diferència important i fent una comparativa amb altres lleis pròximes, la **Llei 5/2008 de 24 d’abril del Dret de les dones a Eradicar la violència masclista a Catalunya**, ja que utilitza per primera vegada el terme violència masclista. Segons l’article 1 l’objecte de la llei és:

L’eradicació de la violència masclista i la remoció de les estructures socials i estereotips culturals que la perpetuen, amb la finalitat que es reconega i es garantitze plenament el

dret inalienable de totes les dones a desenvolupar la seua pròpia vida sense cap de les formes i àmbits en que aquesta violència es pot manifestar. (art. 1 Llei 5/2008).

La Llei Catalana afegeix com a formes d'exercir la violència cap a la dona també l'econòmica i patrimonial que consisteix en la privació intencionada i no justificada de recursos i la limitació en la disposició als recursos propis o compartits en l'àmbit familiar o de parella. Per tant considera la violència de gènere de manera més ampla, doncs posa l'accent no sols en la violència masculista en l'àmbit de la parella sinó també en altres manifestacions de la societat, àmbit familiar, laboral, social i comunitari. Trobem que aquesta definició és més adient a l'hora de conceptualitzar la violència de gènere i les seues característiques, donat que assenyala les estructures socials.

Un element que considerem destacable de la LO 1/2004 és l'article 17 que comenta que els drets de la llei estan garantits per a totes les dones víctimes de violència de gènere amb independència del seu origen, religió, o qualsevol altra condició o circumstància personal o social. Fins aleshores les professionals es trobaven amb dificultats per a poder intervenir amb aquestes dones que donada la seua situació administrativa tenien desconeixement i por. No obstant això, Amnistia Internacional en el seu informe de 2005 *Més enllà del paper* va assenyalar que no s'estava complint del tot aquest article en parlar de les dones migrants i que veien limitats els drets que li reconeix la llei. També Gisbert i Martínez (2015) parlen de les *víctimes olvidades*, dones que per determinades circumstàncies dupliquen la vulnerabilitat pròpia de les altres dones com ara les estrangeres, menors i discapacitades i manifesten que necessitarien un tractament més específic en l'aplicació de la llei.

Altre element interessant des del punt de vista de la intervenció professional són els *principis rectors* de la llei i alguns d'ells fan referència directa a qüestions que estudiem en la part metodològica d'aquest treball. Aquests principis rectors es troben relacionats amb enfortir les mesures de sensibilització ciutadana i de prevenció, i assegurar un accés ràpid, transparent i eficaç de les dones als serveis establerts.

Respecte als **recursos** la llei busca reforçar els serveis socials d'informació, d'atenció, d'emergència, de suport i de recuperació integral i establir un sistema eficaç de coordinació dels serveis a nivell local i autonòmic. Tot i que s'han fet esforços, la coordinació encara està lluny de ser un veritable treball en xarxa i en moltes ocasions la dona ha d'anar de recurs en recurs explicant la seua vivència produint-se la doble victimització de la dona, és a dir per un costat la

victimització derivada del delictes en si, i per altra la victimització social derivada de conductes socialment admeses i jurídicament permeses (García Zafra, 2007).

La llei pretén també establir un sistema integral de tutela institucional i enfortir el marc penal i processal vigent per garantir una protecció integral. En aquest sentit Gisbert i Martínez (2015) comenten que el legislador va apostar per un canvi judicial i punitiu, però consideren que serà ineficaç si no s'acompanya d'un canvi de valors i creences.

Es pretén garantir la transversalitat de les mesures, i fomentar l'especialització dels col·lectius professionals que intervenen en la informació, l'atenció i protecció de les víctimes. Se'n parla molt de la necessària especialització de les i els professionals. Montero (2007) parla d'un quàdruple nivell d'especialització per a les professionals que intervenen en violència de gènere (tot i que es refereix únicament a professionals de la psicologia): en processos psicològics bàsics, en avaluació psicològica forense, en violència en general, i en violència de gènere.

La LO 1/2004 suposa com aportacions importants una sèrie de **drets** que s'atribueixen per primera vegada a les dones que pateixen violència de gènere, que podem resumir en dret a la informació, a l'assistència social integral, i a l'assistència jurídica gratuïta per mitjà dels serveis de les Administracions Públiques. Inclou a totes les dones amb independència del seu origen, religió o altra condició.

Un aspecte que cal assenyalar, respecte al **dret a la informació** és que s'ha de garantir amb els mitjans que siguen necessaris per a que les dones amb diversitat funcional i víctimes de violència de gènere tinguen accés integral a la informació. Tanmateix els informes assenyalen que els recursos especialitzats no es troben adequats a les seues necessitats. CCOO (2016) denuncia que es produeix discriminació de dones que pateixen violència de gènere i amb circumstàncies complexes i de major vulnerabilitat.

El dret a l'**assistència social integral** respon als principis d'atenció permanent, actuació urgent, especialització de prestacions i multidisciplinarietat professional. Respecte a l'atenció permanent s'han posat en marxa recursos que atenen 24 hores i poden donar una atenció urgent en un moment determinat. La multidisciplinarietat, és un element molt important per als equips que treballen en violència de gènere, donat que significa poder oferir fonamentalment informació a la dona, atenció psicològica, suport social i educatiu a la unitat familiar, seguiment de les reclamacions fetes a nivell jurídic, i suport a la formació i inserció laboral de les dones. A més a més, és necessari que els serveis que atenen a dones víctimes actuen coordinadament. Tanmateix

L'informe de la diputació de València (2015) assegura que la intervenció no és integral, l'atenció es troba parcialitzada i falta coordinació.

La Llei permet que els Serveis Socials puguen posar en coneixement de l'autoritat judicial l'existència de violència, que puguen ser receptors de l'ordre de protecció i els converteix en parts legitimades per a instar del jutge qualsevol mesura urgent que consideren necessària (Gutiérrez Romero 2012, p. 209). En eixe sentit Soriano, López i Colomer (2007)¹⁷ manifesten que la comunicació al jutjat per banda del personal mèdic quan hi ha una situació de violència de gènere pot trencar la relació pacient-professional per no respectar el compromís de confidencialitat.

Considerem que un altre punt a assenyalar de la LO 1/2004 és l'article 19 que fa referència que també **els i les menors tindran dret a l'assistència social integral** i que per això els serveis han de comptar amb personal especialitzat. Per a nosaltres és important aquest punt perquè els i les menors són víctimes de la violència en tots els casos ja siga perquè la reben directament o perquè en són testimonis. En este sentit s'ha avançat a nivell jurídic amb l'aprovació de l'Estatut de la Víctima del Delicte¹⁸, que parteix d'un concepte ample de víctima que comprèn a la víctima directa, però també a les víctimes indirectes com els familiars o assimilats.

Tanmateix encara avui són escassos els recursos especialitzats que atenen a menors com manifesta la Diputació de València (2015) al seu resum executiu quan diu que no s'han desenvolupat projectes terapèutics dirigits a la recuperació emocional de les filles i els fills de les dones, en referència a València i la seua província.

Respecte al dret a **l'assistència jurídica** les dones víctimes que acrediten insuficiència de recursos tenen dret a la defensa i representació gratuïta per advocat i procurador en tots els processos i procediments administratius que tinguen causa directa o indirecta en la violència patida segons els termes establerts en la Llei 1/1996, de 10 de gener, d'Assistència Jurídica Gratuïta. Aquesta ha estat modificada per a que no siga necessari que les dones acrediten prèviament la manca de recursos econòmics quan sol·liciten la defensa jurídica especialitzada, ja que aquest requisit endarreriria molt l'assignació d'advocada de torn d'ofici. Amb posterioritat, si no se li reconeix a la dona el dret a justícia gratuïta haurà d'abonar el cost de l'assistència.

Important és també en aquest apartat que una mateixa direcció lletrada assumirà la defensa de la víctima i que els col·legis d'advocats asseguraran una formació específica dels professionals que

¹⁷ Observatori de Salut de les Dones. Ministeri de Sanitat i Política Social.

¹⁸ Llei 4/2015 de 27 d'abril, de l'Estatut de la víctima del Delicte. BOE nº 101 de 28 d'abril de 2015.

intervinguin en aquesta matèria. En aquest sentit l'Associació de Dones Juristes Themis (2010) insta als col·legis d'advocats i advocades a donar compliment efectiu de l'article 20 de la LO 1/2004 assegurant un assessorament i atenció a les dones mitjançant una formació continua dels lletrats i lletrades i una avaluació del grau de satisfacció de les dones.

En el cas del Col·legi de València, l'ICAV¹⁹ compta amb un Torn de Violència Domèstica, des de l'1 de febrer de 2004, cobert amb prop de 80 lletrats i lletrades (63 a València i 14 a Gandia), la finalitat del qual és garantir que les víctimes siguin ateses des de la primera assistència. Segons el propi Col·legi d'Advocats, la Comunitat Valenciana, i especialment l'ICAV, ha estat la pionera en l'activació d'aquest servei especialitzat, així com en l'aplicació de les primeres ordres d'allunyament de les víctimes practicades a l'Estat Espanyol.

Trobem també recollit en la LO 1/2014 **drets laborals** per a les dones víctimes de violència de gènere que tinguen un treball remunerat com són la reducció o reordenació de la jornada de treball per a que la dona dispose de temps per a les gestions necessàries; es consideraran justificades les absències o faltes de puntualitat al treball derivades de la violència de gènere; també pot sol·licitar el canvi de centre de treball per raons de seguretat. Es pot suspendre la relació laboral en cas que fora necessari amb reserva de lloc de treball, i es pot extingir el contracte de treball amb dret a desocupació si així ho desitja la dona.

A les treballadores autònomes que han de suspendre la seua activitat se'ls suspendrà l'obligació de cotització durant un període de 6 mesos.

Les empreses que hagen de substituir a treballadores víctimes de violència tindran dret a una bonificació del 100 per 100 de les quotes a la Seguretat Social.

En el cas de dones demandants d'ocupació s'establirà un programa específic d'ocupació²⁰.

Conseqüència de tot açò es modifica l'Estatut dels Treballadors (Disposició Addicional setèima) i el Text Refundit de la Llei General de la Seguretat Social (Disposició Addicional Octava).

Seguint el que diu la llei, volem cridar l'atenció respecte a que d'aquests drets laborals sols es poden beneficiar les dones amb ocupacions remunerades i legals, atès que aquí no caben totes aquelles dones que no tenen treball remunerat ni les que treballen en l'economia submergida (Canet i Garcia, 2012).

Respecte als **drets econòmics** la LO 1/2004 especifica que les dones víctimes de violència de gènere tenen dret a rebre una prestació econòmica quan no tinguen rendes superiors en còmput

¹⁹ www.icav.es

²⁰ Mitjançant el Reial Decret 1917/2008 de 21 de novembre s'aproba el programa d'inserció sociolaboral per a dones víctimes de violència de gènere. BOE n° 297 de 10 desembre 2008

mensual al 75% del SMI, exclosa la part proporcional de dues pagues extraordinàries. I especialment quan a més es presumisca que tenen especials dificultats per trobar un treball per la seua edat, falta de preparació i/o circumstàncies socials. L'ajut econòmic ve establert a l'article 27 però sabem que eixes ajudes són del tot insuficients per al manteniment de la dona i els seus fills i filles.

L'import d'aquesta prestació s'abona en pagament únic i, tenint en compte les circumstàncies, serà el següent:

- L'import equivalent a sis mesos de subsidi per desocupació.
- L'import equivalent a dotze mesos de subsidi per desocupació si la víctima té una discapacitat en grau igual o superior al 33%.
- L'import equivalent a divuit mesos de subsidi per desocupació si la víctima té responsabilitats familiars.
- L'import equivalent a vint-i-quatre mesos de subsidi per desocupació si la víctima o algun familiar que conviu amb ella té reconeguda la discapacitat en grau igual o superior al 33%.

En aquest sentit es va elaborar el Reial Decret 1452/2005, de 2 de desembre, pel qual es regula l'ajuda econòmica establerta a l'article 27 de la LO 1/2004²¹, reclamant que les situacions de violència de gènere que donen dret al reconeixent de l'ajuda econòmica, "s'acreditaran amb l'ordre de protecció a favor de la víctima". Excepcionalment, serà títol d'acreditació d'aquesta situació l'informe del Ministeri Fiscal que indique l'existència d'indicis de que la denunciante és víctima de violència de gènere, en tant es dicta l'ordre de protecció.

D'açò es desprèn que resulta preceptiva l'acreditació com a víctima de violència mitjançant l'ordre de protecció, és a dir, cal interposar denuncia prèviament. Themis (2010) insta al legislador a que no considere únicament l'ordre de protecció com a títol habilitant per a l'accés a drets socials, laborals i econòmics, sinó que també es pugui fer ús d'un informe del Ministeri Fiscal o un informe de l'administració competent. Coincidim amb aquesta demanda donat que moltes dones que necessiten protecció no volen denunciar i açò els impedeix accedir a una ordre de protecció i per tant també als beneficis de la llei.

Farem menció també d'altres drets econòmics als quals poden accedir les dones que ho necessiten, que venen regulats en diferents normatives:

²¹ Al País Valencià contem amb l'Ordre de 3 de maig de 2007, de la Conselleria de Benestar Social que regula l'ajuda econòmica a favor de les víctimes de violència de gènere, establerta a l'article 27 de la LO 1/2004.

El Reial Decret 1369/2006 de 24 de novembre²² que regula la *Renda Activa d'Inserció* (RAI) a la qual poden accedir les dones sense ingressos.

El Reial Decret 1618/2007 de 7 de desembre²³ sobre organització i funcionament del *Fons de Garantia del Pagament d'Aliments* que preveu un fons de garantia de pensions mitjançant pel qual l'Estat garantirà el pagament dels aliments reconeguts i impagats als fills i filles menors d'edat en resolució judicialment aprovada, quan l'agressor no faça front al pagament.

A més, en 2014 es crea el *Fons d'Emergències*²⁴ pel qual es preveuen ajudes econòmiques immediates de pagament únic a les dones víctimes de la violència de gènere que aprova les indemnitzacions i les ajudes econòmiques a les víctimes de violència sobre la dona.

A més, la Disposició Addicional primera de la LO 1/2004 preveu que els condemnats per delictes d'assassinat, homicidi dolós, i lesions contra les seues parelles, perdran la condició de beneficiari de la pensió de viudetat que haguera devengat la víctima, llevat que haguera mediat reconciliació entre ells. Crida moltíssim l'atenció que la llei parle d'una suposada *reconciliació* quan estem parlant de que la dona ha estat assassinada per qui pretén cobrar la pensió de viudetat.

Dret a d'accés a **l'habitatge i residències públiques per a majors**. Les dones víctimes de violència seran considerades col·lectius prioritaris en l'accés a habitatges protegits de l'administració i l'accés a places de residències públiques o concertades per a dones majors de 65 anys. No obstant l'informe de CCOO realitzat al 2016 s'assenyala la manca d'habitatges de protecció social per a cobrir les necessitats d'aquestes dones.

La LO 1/2004 estableix també una sèrie de **mesures de sensibilització, prevenció i detecció** en l'àmbit educatiu, de la publicitat i els mitjans de comunicació i el sanitari.

En **l'àmbit educatiu** estableix la necessitat de la formació en el respecte dels drets i llibertats fonamentals, la igualtat entre homes i dones i la resolució pacífica de conflictes, l'escolarització immediata dels i les menors en cas de trasllat de col·legi per violència de gènere, i la formació específica del professorat en aquest tema.

En **l'àmbit sanitari** la llei diu que es fomentarà la sensibilització i formació dels i les professionals de l'àmbit sanitari i que als Plans Nacionals de Salut es contemplarà un apartat de prevenció i intervenció integral en violència de gènere. Soriano, López i Colomer (2009)

²² BOE nº 290 de 5 de desembre de 2006.

²³ BOE nº. 299/2007 del 14 de desembre de 2007.

²⁴ Decret 63/2014 de 25 d'abril del Consell. DOCV nº 7371 de 30 de setembre de 2014.

expliquen la necessitat de formació del personal sanitari en funció de que les dones en situació de maltractament acudeixen amb més freqüència al sistema sanitari que les que no ho són, tot i que habitualment consulten per les seqüeles de la violència i no per la violència en sí, que queda oculta en la majoria dels casos.

En l'**àmbit institucional** cal destacar que la llei crea la *Delegació Especial de Govern contra la violència sobre la Dona*²⁵ i l'*Observatori Estatal de Violència sobre la Dona*²⁶. La Delegació Especial de Govern té les funcions (Ajuntament de València, 2010) d'elaborar plans i protocols per a la prevenció, assistència i persecució dels actes de violència de gènere, així com col·laborar amb les comunitats autònomes i les entitats locals per elaborar un diagnòstic conjunt i real sobre l'impacte de la violència de gènere als diferents territoris, valoració de necessitats, recursos i serveis necessaris. Respecte a l'Observatori Estatal de Violència sobre la Dona dir que està adscrit al Ministeri de Treball i Assumptes Socials, i que té com a funcions l'assessorament, avaluació, col·laboració institucional, elaboració d'informes i estudis i propostes d'actuació en matèria de violència de gènere.

Es contemplen **mesures judicials de protecció i de seguretat de les víctimes** mitjançant les quals el jutge o la jutgessa podrà suspendre respecte de l'inculpat, l'exercici de la pàtria potestat o de la guarda i custòdia sobre els menors, així com la suspensió del règim de visites; podrà aplicar l'Ordre de Protecció, i la protecció de les dades personals de la víctima. També es contemplen mesures d'eixida del domicili per banda de l'agressor, allunyament de la víctima en qualsevol lloc on es trobe, i/o suspensió de tota classe de comunicacions. A este respecte l'Associació de Dones Juristes Themis (2010) denuncia la inaplicació per banda dels tribunals de la possibilitat d'ampliar l'allunyament als fills i filles menors amb suspensió automàtica del règim de visites, i la suspensió i privació de la pàtria potestat quan la violència haja estat comesa en presència dels fills i filles menors. Comenten que l'aplicació d'aquestes mesures és l'excepció i no la generalitat.

En l'**àmbit de la publicitat i els mitjans de comunicació** la llei manifesta que es considerarà il·lícita la publicitat que empre la imatge de la dona amb caràcter vexatori o discriminatori, i que l'administració pública vetllarà per l'eradicació de conductes afavoridores de situacions de desigualtat de les dones en tots els mitjans de comunicació.

El període previ a l'aprovació de la LO 1/2004 ens trobem que la cobertura mediàtica sobre aquests temes està incorporada en l'agenda de manera estable i les notícies donen a conèixer les

²⁵ Reial Decret 237/2005, de 4 de març.

²⁶ Reial Decret 253/2006, de 3 de març.

agressions i assassinats produïts; aporten xifres sobre l'evolució quantitativa dels casos. Predomina el gènere de successos com a format informatiu, es tendeix a visibilitzar els casos cridaners, es reforça la imatge estereotipada del fenomen i les explicacions donen com a resultat una imatge del maltractador dominat pels seus arravataments incontrolables, addiccions i/o desequilibris emocionals (Zuloaga, 2015).

Però des de fa uns anys han començat a fer-se eco d'aquest greu problema, abordant-lo més enllà de l'enfocament sensacionalista que en alguns casos encara es dona. A ells es deu en gran mesura que l'opinió pública haja pres consciència que en la violència contra la dona hi ha un atac als drets fonamentals de la persona i que és cosa de tots i totes considerar-la un crim per a poder eradicarla (Themis, 1999). Els canvis legislatius no són suficients per eradicar la violència, és necessari un canvi profund d'actitud en tota la societat.

Les investigacions científiques posen de manifest la relació existent entre la violència mostrada als mitjans de comunicació i la violència real, ja que més de 3.500 estudis vinculen la violència mediàtica amb l'agressivitat desenvolupada per xiquets i adolescents (Stasburger, 2004 citat en Martín i Navarro, 2012).

1.4 La Llei 7/2012, de 23 de novembre, de la Generalitat, Integral contra la Violència sobre la Dona en l'àmbit de la Comunitat Valenciana ²⁷

En l'àmbit autonòmic valencià existeix tota una sèrie de normativa que suposa un antecedent a la Llei 7/2012 Integral contra la violència de gènere com ara la Llei de Serveis Socials (1997) i la Llei d'Igualtat entre dones i homes (2003).

Zurita (2014) realitza a la seua tesi doctoral un repàs per la principal normativa de les comunitats autònomes en matèria d'igualtat i de violència de gènere. Pel que fa a la nostra assenyala que *l'Estatut d'Autonomia de la Comunitat Valenciana*²⁸ estableix que la Generalitat té competència exclusiva sobre la promoció de la dona. A partir d'ací es crea tot un seguit de legislació i organismes que passem a detallar breument.

²⁷ DOCV n° 297 d'11 de desembre de 2012.

²⁸ Llei Orgànica 5/1982 d'1 de juliol de 1982 de l'Estatut d'Autonomia de la Comunitat Valenciana

El discurs de les professionals i la representació de la premsa sobre la violència de gènere
al País Valencià

Taula 1.5: Avenços en violència de gènere al País Valencià.

ANY	AVENÇOS
1983	Es crea el Servei de la Dona. Decret 120/1983 de 10 d'octubre de 1983.
1988	Pla per a la Igualtat d'Oportunitats per a les dones de la Comunitat Valenciana 1989-1991. Acord del Consell del 15 de novembre de 1988.
1992	Es crea l'Institut Valencià de la Dona. Llei 5/1992 de 30 de juny de 1992.
1997	Es crea la Direcció General de la Dona. Decret 37/1997 de 26 de febrer de 1997.
1997	II Pla d'Igualtat d'Oportunitats entre Homes i Dones 1997-2000.
1997	Llei 5/1997, de 25 de juny de la Generalitat Valenciana per la qual es regula el sistema de Serveis Socials a la Comunitat Valenciana.
1996	Es crea el Centre Dona 24 Hores de València depenent de la Direcció General de la Dona de la Conselleria de Benestar Social.
1997	Es crea la Comissió Interdepartamental d'Igualtat d'Oportunitats entre Dones i Homes. Decret 210/1997 de 10 de juliol de 1997.
1997	Es crea el Consell Valencià de la Dona. Ordre 25 de juliol de 1997 de la Conselleria de Benestar Social.
1997	Es crea l'Observatori de publicitat no sexista de la Comunitat Valenciana. Decret 232/1997 de 2 de setembre de 1997.
1999	El Decret 171/1999 de 5 d'octubre de 1999 inclou com a perceptores de les prestacions econòmiques reglades (PER) a les persones víctimes de la violència domèstica.
2002	Pla de Mesures del Govern Valencià per a combatre la violència contra les dones 2001- 2006.
2002	Es crea la Comissió Inter departamental per a combatre la Violència Domèstica a la Comunitat Valenciana.
2003	Ordre de 17 de febrer de 2003, de la Conselleria de Benestar Social, sobre condicions i requisits per a l'autorització dels Centres Especialitzats per a Dones en situació de risc social.
2003	Decret 28/2003 d'1 d'abril de 2003 modifica el Reglament d'Assistència Jurídica Gratuïta per a donar cabuda als procediments penals que es tramiten com a conseqüència de la violència de gènere, domèstica o familiar.
2003	Llei 9/2003, de 2 d'abril de la Generalitat Valenciana, per a la Igualtat entre Dones i Homes.
2003	Ordre de 22 de desembre de 2003, de la Conselleria de Benestar Social, estableix el Funcionament General dels Centres Especialitzats per a Dones en situació risc social.
2004	Es crea l'Observatori de Gènere de la Comunitat Valenciana. ²⁹ Decret 143/2002 de 3 de setembre del Govern Valencià.
2004	Fòrum de la Comunitat Valenciana contra la violència de gènere i persones dependents en l'àmbit de la família ³⁰ . Decret 52/2004 de 2 d'abril del Consell de la Generalitat.
2004	Ordre de la Conselleria de Benestar Social de 22 de novembre de 2004 per la qual s'aprova la Carta de Serveis Infodona.
2005	La Conselleria de Sanitat posa en marxa l'Informe mèdic per presumpta violència domèstica (adults).
2006	Pla de Mesures del Govern Valencià per a combatre la violència que s'exerceix contra les Dones (2005-2008).
2006	Pla d'Igualtat d'Oportunitats entre Dones i Homes 2006-2009.
2007	Ordres 15 de juny de 2006 i 3 de maig de 2007 de la Conselleria de Benestar Social ³¹ per regular les ajudes econòmiques establertes en l'article 27 de la LO 1/2004.
2007	Es signa un conveni amb la fundació Addeco per al programa Ocupació de la Dona 2007 que proporciona orientació laboral específica per a dones víctimes de maltractament.
2008	Protocol d'actuació per a la integració de les dones víctimes de violència de gènere.

²⁹ DOCV n° 4.693 de 17 de febrer de 2004.

³⁰ DOCV n° 4.729 de 8 d'abril de 2004.

³¹ DOCV n° 5291 de 29 de juny de 2006 i DOCV n° 5507 de 8 de maig de 2007 respectivament

El discurs de les professionals i la representació de la premsa sobre la violència de gènere
al País Valencià

ANY	AVENÇOS
2008	Conveni de col·laboració entre el Ministeri d'Igualtat i la Comunitat Valenciana per a la prestació del Servei Telefònic d'informació i assessorament a dones víctimes de violència de gènere.
2008	La llei 13/2008 de 8 d'octubre de 2008 regula els Punts d'Encontre Familiar de la Comunitat Valenciana.
2008	La Llei 15/2008 de 5 de desembre de 2008 d'Integració de les persones immigrants en la Comunitat Valenciana estableix mesures per a atendre a les dones immigrants en situació de risc.
2009	L'Agència Valenciana de Salut realitza la tercera edició del Protocol per a l'Atenció Sanitària de la violència de gènere.
2009	Conveni de col·laboració entre el Ministeri d'Igualtat i la Comunitat Valenciana per a garantir a les dones víctimes de violència de gènere el dret a l'assistència social
2010	Conveni de col·laboració amb la Comunitat Valenciana per a la realització d'actuacions encaminades a garantir a les dones víctimes de violència de gènere el dret a l'assistència social integral i actuacions d'atenció especialitzada a menors exposats a la violència de gènere.
2011	El Pla de Mesures del Govern Valencià per a combatre la violència que s'exerceix contra les Dones (2010-2013).
2011	Pla d'Igualtat d'Oportunitats per a Dones i Homes de la Comunitat Valenciana 2011-2014.
2012	Llei 7/2012, de 23 de novembre, de la Generalitat Integral contra la Violència sobre la Dona en l'àmbit de la Comunitat Valenciana.

Font: Elaboració pròpia a partir de Zurita (2014).

Entre la **legislació** específica en matèria de violència de gènere al País Valencià destaquem:

La Llei 5/1997, de 25 de juny de la Generalitat Valenciana que regula el sistema de *Serveis Socials a la Comunitat Valenciana*. Tot i que no és específicament de violència de gènere si que determina que els Serveis Socials en l'àrea de la dona estiguen destinats a aquelles que es troben en situació de risc per maltractament físic i/o psíquic, manca de suport familiar, absència de recursos i altres circumstàncies originades en les diferències de gènere, i requereixen un tipus d'atenció específica en el pla tècnic i professional.

El Decret 143/2002 de 3 de setembre del Govern Valencià, pel qual es crea la *Comissió Interdepartamental per a combatre la Violència Domèstica a la Comunitat Valenciana*³². Té com a funció fonamental portar a efecte una coordinació adequada de les accions del Consell en matèria de violència de gènere, establint les directrius de coordinació de les distintes actuacions sectorials del Consell, realitzant el seguiment del Pla de Mesures del Consell per a combatre la violència de gènere, estudiant i proposant mesures sobre assistència a les víctimes, i instant a proposar mesures adients.

³² DOCV n° 4.330 de 6 de setembre de 2002.

La *Llei 9/2003, de 2 d'abril de la Generalitat Valenciana, per a la Igualtat entre Dones i Homes* que estableix mesures i garanties dirigides a l'eliminació de la discriminació i mesures dirigides a l'eradicació de la violència de gènere, entre les quals destaquem aquelles que assenyalen que l'administració autonòmica promourà la investigació sobre la violència de gènere i protocols d'actuació coordinada; oferirà assistència especialitzada i gratuïta a les víctimes i establirà sistemes especials de protecció; facilitarà l'accés preferent als habitatges socials per a les dones que han estat víctimes de violència.

Respecte als **recursos** trobem normativa relativa al sistema de centres d'acollida per atendre dones soles o acompanyades dels seus fills i filles per estar en situació risc d'exclusió social i/o per ser víctimes de violència de gènere. Existeixen diversos decrets i ordres que els regulen com són: L'Ordre de 17 de febrer de 2003, de la Conselleria de Benestar Social, sobre condicions i requisits per a l'autorització dels *Centres Especialitzats per a Dones* en situació de risc social. Els defineix com un servei social especialitzat i de caràcter assistencial, de protecció i promoció, la finalitat dels quals és acollir dones soles o acompanyades de les seves filles i fills en situació de violència física o moral, amb l'objecte de prestar-los ajuda psicològica i social facilitant-los els mitjans bàsics que els ajuden en la seva reintegració social.

Estableix una tipologia de centres, amb les prestacions que s'ha d'incloure en cada cas, la temporalitat, les condicions d'habitabilitat, i l'equip professional:

- *Cases d'acollida* per a dones en situació d'emergència, que defineix com a centres per a víctimes de maltractaments. Estableix una capacitat màxima de 25 places entre dones i menors. L'equip professional ha d'estar compost com a mínim per una directora, una treballadora social i 5 educadores. S'estableix una temporalitat màxima de permanència de 2 setmanes.
- *Centres d'acollida*, que acull joves gestants amb filles i fills fins a 2 anys, que es troben situació d'alt risc per falta de suport familiar i absència de recursos personals i a dones amb o sense fills víctimes de maltractaments, en situació de risc psicosocial. Capacitat màxima de 30 dones i els seus fills i filles. L'equip professional ha d'estar format com a mínim per una directora, una psicòloga, una treballadora social i 5 educadors/es.
- *Habitatges tutelats* destinats a dones que necessiten protecció, amb un nivell d'autonomia que els permeti viure en règim parcialment autogestionat. Compten amb una capacitat màxima de 7 dones i els seus fills i filles. L'equip ha d'estar compost com a mínim per dos educadors/es.

L'ordre estableix dos canals d'accés als centres residencials: el Centre Dona 24 Hores per als casos urgents, i el personal tècnic de les Direccions Territorials de cada província, previ informe dels Serveis Socials dels ajuntaments, en la resta de situacions.

També declara excloses d'aquests centres les situacions que requereixen altres tractaments específics com són alcoholisme, drogoaddicció i quadres psiquiàtrics greus. Aquesta exclusió ha estat objecte de crítiques (Mestre, Tur i Semper, 2008; Gisbert i Martínez, 2015; Coordinadora Feminista, 2016) donat que no s'admet en aquests centres a dones que pateixen violència i que a més tenen problemàtiques afegides, però tampoc existeixen recursos adients per a elles, la qual cosa crea desprotecció per aquestes dones. Gisbert i Martínez (2015) parlen de les *víctimes olvidades* referint-se a dones menors, amb discapacitat, majors, estrangeres, prostituïdes...i defensen que necessitarien un tractament més específic.

L'Ordre de 22 de desembre de 2003, de la Conselleria de Benestar Social, estableix el *Funcionament General dels Centres Especialitzats per a Dones* en situació de risc social, ordenant els serveis que es presten en els mateixos, agrupant-los en les següents àrees d'intervenció: *personal i familiar, menors, salut, legal i documental, de convivència, organització, formació i inserció laboral, i participació social*. A més estableix els drets i deures de les dones acollides i el règim disciplinari.

Amb l'Ordre de la Conselleria de Benestar Social de 22 de novembre de 2004, s'aprova la *Carta de Serveis Infodona*, una xarxa de centres distribuïts per tot el territori de la comunitat per a prestar serveis d'informació, formació i assessorament a les dones i fomentar accions d'igualtat. Actualment els centres infodona es troben en procés de transformació perquè passaran d'estar gestionats per una empresa privada a dependre dels ajuntaments en coordinació amb la Generalitat, i les treballadores seran agents d'igualtat públiques, tot i que no es garanteix que s'assumisca a la totalitat de les professionals (Pastor, 2016).

Posteriorment a aquesta ordre en 2005³³ s'estableix que les habitacions dels habitatges tutelats seran ocupades preferentment per una única unitat familiar.

En 2010 les menors tutelades amb menors al seu càrrec o embarassades de la província de València, passen dels centres de protecció a residències religioses que s'han muntat expressament per a elles, i ja no depenen de la secció de dona sinó de la de menors (Moriana, 2013).

³³ Ordre 28 de gener de 2005 de la Conselleria de Benestar Social per la qual es modifica l'Ordre de 17 de febrer de 2003 sobre condicions i requisits per a l'autorització dels centres especialitzats per a dones en situació de risc social.

L'any 2012 es publica la *Llei 7/2012, de 23 de novembre, de la Generalitat Integral contra la Violència sobre la Dona en l'àmbit de la Comunitat Valenciana*. Aquesta llei aporta novetats respecte a la LO 1/2004 com són les següents:

En primer lloc, assenyala com a manifestacions de la violència sobre la dona, a més de la violència física, psicològica i sexual, la violència econòmica, la mutilació genital femenina, i la tracta de dones i nenes. També aporta com a novetat la inclusió com a víctimes de violència als fills i filles menors, o les persones subjectes a tutela o acolliment i que patisquen qualsevol perjudici com a conseqüència de l'agressió a les dones o nenes. Aquesta inclusió els converteix també en titulars de tots els drets reconeguts en la norma. A més de ser víctimes de la violència Gisbert i Martínez (2015) manifesten que la violència contra els fills és una forma d'exercir violència sobre la mare.

En segon lloc, estableix el dret a indemnitzacions per causa de mort, per als fills i filles, els ascendents de les víctimes mortals de violència quan depenguin econòmicament en el moment de la defunció, i la creació d'un Fons d'Emergències per atorgar ajudes d'emergència de pagament únic per cobrir necessitats bàsiques d'alimentació, higiene, allotjament temporal, transports, etc. Les indemnitzacions per causa de mort es van regular mitjançant el *Reglament per al reconeixement de les indemnitzacions i els ajuts econòmics a les víctimes de violència sobre la dona*³⁴. Les persones beneficiàries podran ser els fills i filles menors d'edat, tutelats o acollits, o en la seua absència els ascendents de les víctimes mortals de la violència sobre la dona que depenen d'aquesta econòmicament en el moment de la mort.

Respecte al *Fons d'Emergències*³⁵ s'estableix el dret a la percepció d'una quantia econòmica de pagament únic per a les dones víctimes de violència sobre la dona, residents al País Valencià, que no tinguen prou mitjans per atendre les seues necessitats més urgents en cas d'emergències. Aquest fons està subjecte a disponibilitat pressupostària, la qual cosa suposa que no es tracta d'un dret garantit.

En tercer lloc la llei modifica la denominació dels centres que regulava l'Ordre del 17 de febrer de 2003 que hem vist anteriorment, i estableix la composició de la *Xarxa d'Assistència Social Integral a les Víctimes de Violència sobre la Dona* que ordena els següents serveis en dos nivells d'atenció: ambulatori i residencial.

³⁴ Decret 63/2014, de 25 d'abril, del Consell.

³⁵ Resolució de 9 de febrer de 2015 de la Conselleria de Benestar Social, sobre el Fons d'Emergències.

En el nivell ambulatori trobem:

- El Servei d'Atenció Telefònica Permanent per assessorar a les dones, a les professionals i a qualsevol persona que sol·licita informació.
- Les Oficines d'Atenció a les Víctimes del Delicte³⁶ (OAVD), dependents de l'àmbit judicial, que ofereixen informació i assistència jurídica en coordinació amb el poder judicial, fiscalia, cossos de seguretat, serveis de salut, serveis socials i qualsevol altra institució.
- Els Centres Dona, dependents de la Generalitat, de caràcter permanent i d'emergència. Funcionen les 24 hores del dia, tots els dies de l'any, almenys en les tres capitals de província³⁷. Presten una atenció social, psicològica i jurídica, en situació de crisi, assessorament o seguiment, tant a nivell individual com grupal. El primer centre dona 24 hores es va posar en funcionament en 1996 a València i va ser un centre pioner a tot l'estat espanyol en l'atenció a dones que pateixen violència de gènere d'aquestes característiques.

En el nivell residencial trobem:

- Centres d'emergències que són recursos especialitzats de curta estada que ofereixen acollida de forma immediata.
- Centres de Recuperació Integral per a dones i menors que precisen d'un allotjament temporal més prolongat.
- Habitatges tutelats, per a aquelles dones que tenen un nivell d'autonomia personal que els permet assolir la normalització social.

Compartim amb Moriana (2016) que l'intent de que uns centres es dediquen exclusivament a la violència de gènere i altres a les dones en risc d'exclusió és una divisió que no té sentit ja que en els recursos de serveis socials les dones que ingressen per patir violència de gènere es troben sempre en processos d'exclusió, no tenen recursos econòmics, ni xarxes socials ni familiars. Les dones amb recursos no viuen en centres d'acció social públics.

Cal assenyalar que en el moment de la redacció d'aquesta tesi s'està elaborant per banda de la Conselleria d'Igualtat i Polítiques Inclusives de la Generalitat Valenciana un nou projecte d'ordre de centres especialitzats per a dones, i que encara no es troba al nostre abast. Però com han dit les associacions de dones en les seues al·legacions al projecte, aquest en lloc de posar *pates amunt* el

³⁶ A partir d'ara OAVD.

³⁷ Malgrat que a Dènia hi ha un Centre Dona, no funciona les 24 hores del dia.

sistema implantat per l'anterior administració autonòmica, el que fa és legitimar-lo per a que res canvie, per a que tot continue igual (Morian, 2016).

Pel que fa a les OAVD estaven gestionades per la Fundació Favide, però al 2016 s'ha modificat³⁸ la seua estructura orgànica i funcional i deixen de tenir gestió privada. Totes les unitats que integren la Xarxa d'Oficines de la Generalitat d'Assistència a les Víctimes del Delicte, així com el seu personal, queden adscrites a la direcció general amb competències en matèria d'atenció a les víctimes del delicte.

Que els recursos d'atenció a dones siguen públics i no estiguen en mans d'empreses o fundacions és una demanda que ve de lluny. Des de la Conselleria d'Igualtat i Polítiques Inclusives s'assenyala que el fet que les polítiques d'igualtat es desenvolupen a nivell municipal suposa respondre a una de les reclamacions de les associacions de dones, sindicats i partits polítics progressistes (Pastor, 2016) i nosaltres afegim que també és una reclamació de les professionals que intervenen en aquest camp.

També els serveis Infodona passaran a ser públics com hem dit abans, però no ha estat així respecte a la resta de recursos com el Centres Dona 24 Hores (Grupo Eulen) o els residencials, que encara resten en mans d'empreses privades, ONGs i/o entitats religioses "que gestionen tots els recursos autonòmics específics de dones, així com qualsevol altre tipus de servei de neteja, càtering, etc" (Morian, 2016).

El principal problema dels Centres Dona 24 Hores és el seu finançament institucional, ja que depèn de necessitats pressupostàries i dotació de mitjans i no sempre són els que es necessitarien. "Respecte a les OAVD ens trobem igualment amb les dificultats materials i personals derivades de necessitats pressupostàries" (Gisbert i Martínez 2015, p.45).

Els **principis rectors** que conformen la Llei 7/2012 venen detallats en l'article 7. Volem destacar-los per estar directament relacionats amb els elements de la intervenció professional objecte d'aquesta tesi.

En primer lloc la Llei anomena la *sensibilització de la ciutadania*.

Respecte als *recursos* parlen d'equilibri territorial, especialment a les zones rurals; immediatesa en la prestació dels serveis d'atenció i personalització de l'atenció, tenint en compte la situació específica de cada dona.

En referència als i les *professionals* nomenen l'especialització dels agents socials implicats; a nivell *institucional* parlen de cooperació i coordinació de tots els centres i serveis, evitant la

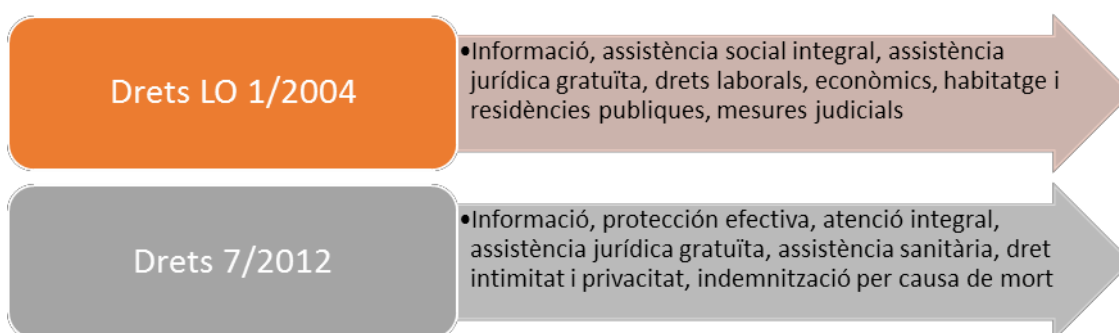
³⁸ Decret 165/2016, de 4 de novembre, del Consell, pel qual es crea i regula la Xarxa d'Oficines de la Generalitat d'Assistència a les Víctimes del Delicte. (DOGV nº7916 de 14 de novembre de 2016).

victimització secundària de les dones; la transversalitat en el disseny, implementació i avaluació de les polítiques i plans que pose en marxa l'administració de la Generalitat i la suficiència financera per a complir els objectius de la llei.

Considerem molt important aquest punt de la suficiència financera donat que pensem que l'atenció a dones que pateixen violència ha de ser un punt prioritari de les administracions públiques i no pot estar sotmès a disponibilitat de pressupost o voluntat política. Cal un finançament institucional suficient (Gisbert i Martínez, 2015).

En referència als **drets** de les víctimes de la violència³⁹ la Llei 7/2012 destaca la informació, la protecció efectiva, l'atenció integral i especialitzada, l'assistència jurídica gratuïta, l'assistència sanitària, el dret a la intimitat i la privacitat, a la indemnització per causa de mort, l'accés a un habitatge, els drets laborals i drets dels fills i filles de les dones. La diferència amb la LO 1/2004 la podem trobar amb el dret a la indemnització per causa de mort que no es troba contemplada en aquesta, mentre que en la llei autonòmica sí.

Figura 1.2: Drets LO 1/20104 i Llei 7/2012

Font: Elaboració pròpia.

Per portar endavant el desenvolupament d'aquests drets assenyalada una sèrie de mesures d'actuació entre les quals trobem les de prevenció a diferents àmbits, de sensibilització, de formació i especialització del personal, i d'atenció jurídica, policial i psicosocial a la dona.

Entre les **mesures de prevenció** assenyalada primer les de l'**àmbit educatiu** destacant la importància de la coeducació i de les mesures per eliminar prejudicis i pràctiques basades en la

³⁹ Parlem de víctimes de la violència per seguir de manera literal el títol, tot i que no compartim en absolut aquesta consideració sobre les dones.

desigualtat i en l'atribució d'estereotips sexistes. El foment de continguts sobre la igualtat als currículums educatius, i l'elaboració d'estudis i investigacions per conèixer la realitat en l'àmbit escolar; també el foment d'estudis en matèria d'igualtat de gènere i lluita contra la violència de gènere. La inclusió d'una persona experta en igualtat i violència en el Consell Escolar Valencià i l'escolarització immediata dels xiquets i xiquetes que es vegin afectades pel canvi de domicili per motius de violència.

Respecte a aquest darrer punt sobre l'escolarització, volem comentar per la nostra experiència en aquest camp, que malgrat que sembla una cosa lògica, les professionals dels centres residencials tradicionalment han trobat problemes a l'hora d'escolaritzar als i les menors residents en un centre de protecció quan el curs ja estava començat.

En segon lloc parla de les mesures de prevenció de conductes violentes mitjançant **programes de reeducació** d'homes amb conductes violentes. Respecte a aquest tema Franco i Lapeña (1999) ens comenten que aquest tipus de programes de tractament no obtenen resultats satisfactoris si la persona implicada no reconeix el problema i està disposat a treballar durament; a més solen condicionar el fet de sotmetre a tractament a que la dona no els abandone i això impedeix que la dona pugua fer la seua pròpia vida i retirar-se del perill. Tot i això, les autores consideren que els Serveis Socials han de contar amb programes de tractament dels agressors, ha de ser també un recurs per donar l'ocasió d'abandonar les conductes violentes. Gisbert i Martínez (2015) parlen dels cursos per a maltractadors i comenten que el fet que siguen un requisit per a la suspensió de l'execució de la pena, fa que accedisquen a ells per aconseguir un benefici, i no per una verdadera voluntat de tractament.

Al País Valencià trobem exemples de programes com el de Lila, García i Lorenzo (2010) que posen en marxa en 2006 el Programa Contexto⁴⁰, fruit de la col·laboració entre el Departament de Psicologia Social de la Universitat de València i els Serveis Socials Penitenciaris de València. També des de l'Audiència Provincial d'Alacant es treballa des de 2004 en un programa d'intervenció amb condemnats per violència de gènere que no tinguen penes superiors a 2 anys de presó i sense antecedents penals.

Per últim la Llei 7/2012 assenyala mesures de prevenció en **l'àmbit laboral** com la contractació preferent de dones víctimes de violència de gènere. Cal que assenyalem ací que tot i que no totes les dones que pateixen violència de gènere es troben desocupades o amb treballs precaritzats que no els donen l'oportunitat de ser autònomes, sí que és la precarietat econòmica i la manca de

⁴⁰ Programa d'investigació, formació i intervenció amb homes penats per violència contra la dona en la província de València

treball, un factor que dificulta a la dona trencar amb la situació de violència (Sepúlveda, 2005; Moriana, 2015).

També s'assenyala per a l'àmbit laboral la inclusió en la negociació col·lectiva de mesures per combatre i prevenir l'assetjament sexual.

Entre les **mesures de sensibilització** trobem les dirigides a la població en general, el suport i promoció a les associacions que treballen per la prevenció i assistència a les dones, les dirigides a nivell publicitari i als mitjans de comunicació i les que van adreçades a la investigació en matèria de violència contra la dona.

Mesures de **formació i especialització** dels i les agents implicades. La Generalitat impulsarà la formació continuada i especialitzada del personal al servei de l'administració, en especial qui treballa en l'atenció de les dones de l'àmbit judicial, educatiu, sociosanitari i policial. Es esta una demanda feta per moltes organitzacions i professionals i concretament en l'àmbit judicial diuen Gisbert i Martínez (2015) que dona la sensació que l'exigència d'especialització cedeix conforme s'ascendeix jeràrquicament, és a dir, l'especialització és menor conforme major és la categoria de l'òrgan judicial.

Entre les mesures en **l'àmbit jurídic** que pretén la Llei 7/2012 trobem:

Respecte a la dona, proporcionar-li seguretat quan es trobe en situació d'especial risc mitjançant la tecnologia que permeta la seua localització i comunicació immediata, així com informar-la sobre l'estat processal de l'agressor, especialment en casos d'excerceració.

La dona tindrà dret a l'assistència jurídica gratuïta especialitzada, sense perjudici de que si posteriorment no se li reconeix el dret tinga que abonar els honoraris pertinents.

Respecte als jutjats la llei demana la creació de jutjats de violència sobre la dona territorialitzats i garantir que els edificis judicials tinguen instal·lacions que impedisquen el contacte visual entre víctima i agressor.

Caldrà també disposar d'Unitats Forenses de Valoració Integral per a l'anàlisi integral de les víctimes i els seus fills i filles, així com dels agressors. A este respecte Themis (2010) demana la creació immediata de les Unitats de Valoració on no existeixen i denuncia la manca d'homogeneïtat que tenen en la seua composició. També denuncien l'insuficient nombre de professionals per atendre a les dones, evitant la saturació d'aquest servei, i reclamen major especialització de les professionals. Gisbert i Martínez (2015) també denuncien falta de mitjans materials i personals en les unitats de valoració existents.

Les mesures en l'**àmbit policial** consisteixen en promoure plans locals de seguretat, i vetllar per una adequada coordinació entre la policia local, autonòmica i el departament competent en matèria de seguretat.

Les garanties d'**atenció psicosocial** que s'estableixen són l'atenció integral especialitzada i gratuïta per a la recuperació psicològica i social de la dona, ajudes econòmiques de pagament únic del Fons d'Emergència (independentment de les ajudes recollides en les disposicions estatals); garantir l'acompanyament de la dona en el procediment judicial, els reconeixements mèdics, els tràmits policials... mitjançant la xarxa d'assistència social integral. També es donarà preferència a la dona que pateix violència en l'accés a l'habitatge de promoció pública i a les places de residència de tercera edat públiques o concertades en el cas de dones majors de 65 anys.

Per últim s'assenyala la personació de la Generalitat per exercir l'acció popular en els procediments penals de violència de gènere amb resultat de mort, sol·licitant sempre la privació de la pàtria potestat del presumpte autor, un punt que ens sembla novedós, doncs no existia fins la data.

1.5 A manera de síntesis

En aquest primer capítol hem vist les diferents definicions que sobre la violència de gènere s'han fet al llarg del temps i com és necessari anomenar-la pel seu nom per a no restar-li importància, no despolititzar-les, ni crear confusions entre la població. La violència de gènere no és un fet aïllat ni privat sinó un problema estructural i social basat i provocat per la dominació i explotació del patriarcat i el capitalisme. Per això considerem la definició de l'ONU com la més inclusiva respecte a tot el que suposa la violència de gènere, i no compartim ni el concepte de violència domèstica ni el de violència familiar per referir-nos a la violència de gènere. Pensem que la definició que fa la LO 1/2004 és molt restrictiva perquè la redueix a l'exercida en l'àmbit de la parella o ex parella heterosexual, i contra dones majors d'edat.

Un exemple de com el concepte és decisiu el podem veure en una cosa tan fonamental com la manera de comptabilitzar el nombre de dones assassinades, que canvia segons quin organisme fa el recompte i des de quina conceptualització de la violència de gènere parteix.

Els diferents enfocaments d'anàlisi de la violència de gènere han intentat buscar explicacions a la mateixa que en molts casos han responsabilitzat a la dona, han justificat a l'agressor, i/o han intentat minimitzar la importància d'aquest fenomen. Avui sabem que la majoria d'aquestes

explicacions són incompletes i responen a un intent patriarcal de desviar l'atenció del focus estructural i per això han estat superades. Des de la nostra posició d'investigadores del Treball Social i amb perspectiva de gènere, defensem una mirada ecosistèmica i feminista d'abordar aquest tema, tot i que sabem que la solució de la violència de gènere no passa únicament per alternatives tècniques sinó polítiques.

Les dades que ens aporten els informes ens assenyalen que no es tracta d'un tema sense importància, sinó que produeix grans costos econòmics com demostra el Centre Reina Sofia, i costos en vides de dones assassinades i filles i fills que queden orfes o també moren.

Reconeixem els avenços que s'han aconseguit als darrers anys a nivell legislatiu, social, laboral, de seguretat etc i els atribuïm sense dubte al moviment feminista i la seua lluita.

L'elaboració de lleis i normatives per a regular aquest delicte ha estat imprescindible per a entendre que no es pot quedar sense càstig, tot i que hi ha encara moltes coses a millorar i no ens podem quedar en l'aspecte punitiu. En l'àmbit de la protecció de la dona el gran canvi es va produir a partir de l'aprovació de l'ordre de protecció al 2003 amb la qual es va aconseguir que la dona que denunciava a la seua parella no es quedara al carrer, a més a més. A açò cal sumar la LO 1/2004 que reconeix tot un ventall de drets per a les dones que pateixen violència de gènere que abasten tots els àmbits de l'atenció social i jurídica integral, drets laborals, econòmics i d'habitatge, tot i que com veurem encara hi ha moltes coses que millorar.

La llei abasta tots els àmbits: social, psicològic, sanitari, educatiu, judicial i publicitat i mitjans de comunicació, amb mesures de sensibilització, de formació de les professionals i d'intervenció coordinada

També és destacable el gir conceptual que han fet els mitjans de comunicació respecte a aquest tema, tot i que queda molta feina per fer respecte al sentit com s'emeten les notícies.

La Llei del País Valencià avança un poc més en el concepte de violència de gènere donat que afegeix la violència econòmica, la mutilació genital femenina i la tracta de dones i nenes, a més de la violència en les relacions de parella. Inclou també la violència contra les dones menors, i contra els fills i filles i persones al càrrec de la dona que la pateix. Pensem que és una llei més completa que la LO 1/2004.

CAPITOL 2

LA INTERVENCIÓ PROFESSIONAL EN VIOLÈNCIA DE GÈNERE

INDEX

CAPITOL 2.....	73
LA INTERVENCIÓ PROFESSIONAL EN VIOLÈNCIA DE GÈNERE	73
2.1 Característiques de la violència de gènere	78
2.2 Conseqüències de la violència de gènere per a la dona, els fills i filles i les professionals ..	87
2.2.1 Conseqüències de la violència de gènere per a la dona.....	87
2.2.2 Conseqüències de la violència de gènere per als fills i filles.....	92
2.2.3 Conseqüències de la violència de gènere per a les professionals	97
2.3 La intervenció professional amb dones que pateixen violència de gènere.....	101
2.3.1 Criteris generals d'intervenció amb dones que pateixen violència de gènere	110
2.4 Protocols i pautes d'actuació als diferents àmbits professionals.....	119
2.4.1 Àmbit sanitari	119
2.4.2 Àmbit judicial	129
2.4.3 Àmbit de la seguretat	141
2.4.4 Àmbit de l'atenció social integral: serveis socials generals i especialitzats	150
2.4.4.1 Recursos generals al País Valencià	153
2.4.4.2 Recursos especialitzats al País Valencià	154
2.4.4.3 Recursos especialitzats d'atenció residencial.....	158
2.4.4.4 Actuació des de l'atenció social integral.....	166
2.4.5 Àmbit de la coordinació.....	169
2.4.6 Àmbit educatiu.....	174
2.4.7 Àmbit publicitat i mitjans de comunicació.....	175
2.5 A manera de síntesi	179

Introducció

Al primer capítol hem vist la definició que es fa sobre la violència de gènere a nivell internacional, espanyol i al País Valencià, així com els drets que les diferents lleis estableixen per a les dones supervivents de la violència de gènere.

En aquest capítol descrivim quines són les característiques de la violència de gènere que fan que siga tan difícil eixir de la situació per a la majoria de dones, i quines són les conseqüències que produeix en la dona, en els fills i filles i en les professionals que les atenen. Considerem important centrar la nostra atenció també en les conseqüències de treballar amb la violència de gènere per a les professionals, donat que són l'element fonamental de la intervenció i, de les condicions en les que elles treballen i de l'atenció que proporcionen, dependrà la qualitat de l'assistència que reba la dona. En funció d'aquesta atenció professional la dona pren la decisió de ruptura de la relació amb l'agressor o el manteniment de la mateixa.

Per això un objecte de la nostra tesi és la intervenció professional actual en violència de gènere i els criteris d'actuació de caràcter general que es consideren rellevants. Una vegada explicats els criteris generals passem a descriure com és l'atenció en cadascun dels àmbits d'intervenció que conformen el circuit que han de travessar les dones supervivents de la violència de gènere i les seues filles i fills.

Ens detenim en els protocols de funcionament que s'han establert per atendre les dones supervivents de violència. Aquests pretenen una atenció integral i de qualitat que es realitze en xarxa entre totes les agents implicades. Més endavant sabrem quina opinió tenen les professionals sobre la intervenció que es realitza al País Valencià.

En conclusió, en aquest capítol veiem com és la situació de violència en la que viu la dona abans d'acudir als recursos professionals, i fem un recorregut pels diferents recursos als que ha d'acudir una vegada és conscient que necessita suport professional. Vorem de quina forma és atesa als diferents recursos una vegada recorre a ells, qué poden fer per ella les professionals, i quines alternatives hi ha establertes una vegada es decideix a trencar amb la violència.

Un camí que no és fàcil de recórrer i que encara avui, malgrat tots els avenços, està ple d'obstacles.

2.1 Característiques de la violència de gènere

Una vegada hem vist la normativa existent sobre violència de gènere a nivell estatal i autonòmic passem ara a detenir-nos en les característiques de la violència de gènere perpetrada per la parella. Canet i García (2012) assenyalen una sèrie d'aspectes que la defineixen i que fan que resulte molt difícil sortir de les relacions abusives. A continuació les detallem.

Figura 2.1: Característiques de la violència de gènere perpetrada per la parella.

Font: Elaboració pròpia.

a) En primer lloc, es produeixen dins de casa, és a dir en **l'àmbit privat**. A la família se li ha encarregat tradicionalment tenir cura de l'estat físic i el desenvolupament afectiu i cognitiu dels seus membres; es suposa que la família proporciona als seus membres cura, protecció i suport. La violència per la parella es desenvolupa en el lloc on es suposa que reina la seguretat, la llar, i en una relació basada en el respecte, en l'amor i la intimitat (Varela, 2002). Quan això no ocorre així, com succeeix en els casos dels maltractaments produïts dins de la llar, es produeix un gran sentiment de vergonya i frustració i es tendeix a encobrir la situació, la qual cosa significa una major dificultat per les professionals a l'hora d'actuar, precisament pel silenci mantingut (Villavicencio, 2001).

b) En segon lloc, la violència de gènere apareix dins d'una **relació de dominació** de l'home respecte de la dona, amb models de conducta i de comunicació propis d'una relació asimètrica que es concreta en la situació de subordinació de la dona respecte de la seua parella, la impossibilitat de prendre decisions, i en el control de les seues activitats i relacions. L'home que utilitza la violència no la redueix, sinó que la va augmentant, recurrent a ella per motius cada vegada menors, i aplicant-la cada nova ocasió amb més intensitat. "Es una violència com atac i no defensiva, que es caracteritza per la no necessitat d'exercir-la" (Lorente, 2001, p.137).

c) En tercer lloc, els maltractaments es produeixen en el marc d'una **relació actual o passada d'afectivitat entre l'agressor i la víctima**: cònjuge, parella, pare, fill, germà, cosa que fa que la resolució d'aquestes situacions conflictives siga encara més difícil i quasi impossible la denúncia dels fets.

Moltes vegades es qüestiona per què les dones suporten aquestes situacions, perquè no trenquen amb el seu agressor. Potser es comprenga millor les dificultats de ruptura de les situacions abusives si considerem, seguint a Corsi (1995), que la violència conjugal es caracteritza principalment per dos factors:

El primer d'ells és que les situacions de violència no apareixen de colp i volta, sinó que tenen una **intensitat creixent**, en la qual podem diferenciar les següents fases:

- En una primera etapa, la violència es subtil i pren la forma d'agressió psicològica (Murillo,1996). Consisteix en atemptats contra l'autoestima de la dona com ridiculitzar-la, ignorar la seua presència, no prestar atenció a allò que ella diu, riure's de les seues opinions o iniciatives, comparar-la amb altres persones, corregir-la en públic, *tu no saps del que estem parlant*, etc. Aquestes conductes no són viscudes com a violentes, però provoquen un continu debilitament de les defenses psicològiques de la dona de manera que aquesta comença a tenir por de parlar o de fer alguna cosa per temor a les crítiques, se sent deprimida i dèbil.

- En una segona etapa apareix la violència verbal, que ve a reforçar l'agressió psicològica: l'agressor insulta i denigra a la víctima, l'ofèn criticant-li el seu cos, li posa sobrenoms desqualificadors, li diu boja, comença a amenaçar-la amb l'agressió física, li crida i l'acusa de tenir la culpa de tot, amenaça amb suïcidar-se... És molt probable també que l'agressor no accepte que la dona treballe, estudie o es relacione amb amigats, companys, familiars... Qualsevol iniciativa que prenga la dona és, per al seu agressor, inculcada per aquests i en conseqüència, rebutjada per ell. Apareix llavors l'aïllament social, facilitat,

per una part, per la vulnerabilitat emocional de la dona i per l'altra, per l'augment del control sobre les seues activitats i relacions.

- A continuació comença la violència física: l'agafa del braç, li estira els cabells, l'empenta, etc. En algun moment li pega una galdada, després continuen els colps; comença a recórrer a objectes per fer-li mal. En ocasions pot arribar a exigir tenir contactes sexuals, sense importar-li si són o no desitjats per la dona. Aquesta escalada creixent pot acabar en homicidi. L'única forma de trencar el cicle i l'escalada de violència és per mitjà de la intervenció externa, que pot realitzar-se per familiars, amigues o professionals.

El segon factor a considerar en la violència conjugal és el **caràcter cíclic** amb el qual apareixen els episodis d'agressivitat. La majoria dels homes que Dutton i Golant (1997) anomenen *colpejadores cíclics* passen per un procés similar. Es tracta d'un procés cíclic d'acumulació de tensió i descàrrega violenta que Walker (1979) va caracteritzar com el cicle del maltractament i hi va incloure tres fases en aquest cicle:

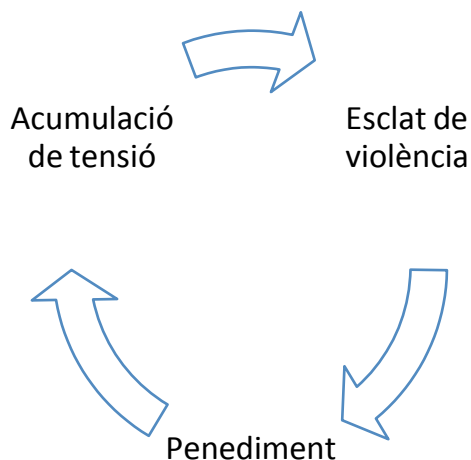
- En la primera fase apareix una **acumulació de tensió**: durant la convivència diària es produeix una successió de petits episodis que comporten frecs permanents entre els membres de la parella, amb un increment constant de l'ansietat i l'hostilitat. L'agressor es torna irritable sense causa aparent, reacciona amb atacs verbals i físics cada vegada més intensos. Experimenta gelosia patològica i conclusions absurdes sobre inexistents aventures extramatrimonials de la dona. Els petits problemes assumeixen gran importància, i augmenta el temor i el sentiment d'indefensió. Es produeix en ell un increment d'excitació aversiva (està agitat i tens). Alguns homes violents experimenten aquests estats com a reacció a un factor desencadenant. Altres, entre ells el maltractador cíclic, el desenvolupen sense que haja cap causa externa, i quan preguntem a la dona per quins motius s'enfada més la teua parella la resposta sol ser *per res en particular i per tot*. Es caracteritzen també els agressors per constants capficaments, s'obsessionen amb determinats pensaments que incrementen la seua tensió interior i creen un cercle viciós. Tanmateix, necessita la seua dona per definir-se a sí mateix, sols amb ella se sent important i amb poder i per això té por a quedar-se sol. Aquest procés es denomina *dependència encoberta*. En general aquesta fase d'acumulació de tensió no és percebuda per les altres persones de l'entorn de la parella. "La dona per a calmar a la seua parella es comporta de forma indefensa i submisa, i sol minimitzar i inclús negar el que passa". (García León, 2010, p.99).

- En una segona fase, denominada **episodi agut**, tota la tensió que s'havia acumulat conclou en una explosió de violència, que pot variar en gravetat, des d'una empenta fins l'assassinat. L'agressor actua com si la seua vida estiguera amenaçada i perd el control (ho descriuen com que *ho veuen tot roig*). La seua conducta està determinada exclusivament pels seus propis impulsos interns, res del que faça o diga la víctima estarà bé o frenarà la violència. Tan sols la violència l'alliberarà de la tensió i la ira acumulades (Dutton i Golant, 1997). El desig de destruir-la es torna irresistible i la preocupació per les conseqüències dels seus actes, no existeix.
- Per últim, la denominada fase de reconciliació o de **lluna de mel**, en la qual es produeixen el penediment per part de l'home, amb disculpes i promeses de canvi de comportament, i el perdó per banda de la dona. Però la fase de penediment dura poc, conclou quan l'home torna a sentir-se ansiós i vulnerable, comença de nou l'acumulació de tensió i torna a dibuixar-se un pròxim episodi de violència.

El caràcter cíclic dels episodis de violència es manifesta perquè després de la fase de lluna de mel, poc a poc, es reinicia de nou l'acumulació de tensió i el cicle continua. Comença una vegada ha esclatat la violència i s'ha dissipat la tensió i inclou diverses conductes: des de la negació del que ha passat, la minimització de la gravetat dels seus actes i la manca de responsabilitat respecte d'allò que ha fet, fins les promeses de canviar. L'agressor nega i minimitza la gravetat i freqüència dels seus actes violents, així com la seua responsabilitat. Tracta de suscitar el sentiment de culpa en la dona dient-li que és la seua última esperança, que sense ella ell no és res, que l'ha d'ajudar, i fins i tot amenaça amb suïcidar-se. Aquí juguen un paper important la socialització de la dona i la influència que la religió tinga en ella, atès que tradicionalment s'ensenya a la dona que el seu deure és mantenir la família unida, que ha de perdonar a qui li fa mal, i es reforça la creença que el sofriment és el camí que condueix a la salvació. Aquestes creences són les que moltes vegades provoquen que la dona acabe pensant que es tracta simplement d'una pèrdua de control i cedisca de nou al xantatge.

Algunes autores consideren que el cicle de la violència és tan difícil de trencar que és el principal responsable que aquestes relacions danyines perduren (Castañón, 2012). Altres en canvi qüestionen que sempre es produisca la fase de lluna de mel, donat que conforme es consolida la violència, l'agressor ja no es sent responsable de la seua conducta, sinó que la justifica i fa responsable a la dona (Cerezo, 2000).

Figura 2.2: El cicle de la violència (Walker, 1979).

Font: Elaboració pròpia.

Moltes dones suporten deu o vint anys de maltractament precisament pel caire ideològic que impregna aquesta violència (Varela, 2002, p.36). Com diu Carmen Alborch (1999) s'ha arribat a afirmar que “la dona està predisposada per naturalesa a les passions del cor. Les dones hem estat socialitzades en una cultura en la qual els sentiments ocupen un lloc preminent, com si d'una religió es tractés” (Alborch, 1999, p.21).

Una pregunta molt habitual quan intentem entendre aquest fenomen és perquè l'home utilitza la violència en la seua relació de parella. A l'agressor li ve bé fer ús de la violència perquè no sols manté la seua posició de superioritat i control, sinó que aconsegueix i/o augmenta un estatus en el qual la més mínima indicació i suggeriment cap a la dona és tan efectiva com la més rotunda ordre.

S'obté així la violència com a atac que, a diferència de la violència defensiva, es caracteritza per la no necessitat, és a dir, que no té una funció vital o de supervivència. (Lorente, 2001).

L'agressor interpreta les paraules i accions de les altres persones i desenvolupa una sèrie de conductes irracionals destinades a protegir-se. Com que creu que la víctima ha segut injusta amb ell, es sent amb dret d'utilitzar la violència com la solució més eficaç (García León, 2010).

La situació de la víctima és de progressiva destrucció de la seua personalitat a causa del terror al qual es veu sotmesa, anul·la per complet la seua personalitat. “El maltractament no desapareix amb la fugida de la víctima, doncs el discurs del maltractador, repetit durant anys, no s'oblida amb facilitat” (Varela, 2002, p.83).

També sol ser molt freqüent que ens qüestionem quins són els motius pels quals una dona trenca amb la situació de violència. A més dels factors que caracteritzen la violència que hem assenyalat anteriorment, hi ha altres elements que actuen com a barreres i impediments que evidentment influeixen en la presa de decisions de manera autònoma per banda de la dona (Canet i García, 1999; Sepúlveda, 2005; Moriana, 2015).

- La desinformació: hem de tenir en compte que fins fa poc temps no se li prestava atenció a la violència de gènere i una dona no tenia perquè saber on acudir per informar-se, quins són els seus drets, què passa si denuncia, com és el procés judicial... L'única informació amb la qual comptava era la del propi agressor qui li deia que la denunciaria per abandonament de la llar si se n'anava, que la acusaria de boja davant dels altres per estar en tractament psicològic, que li llevaria els fills perquè ella no té treball, i que es veuria al carrer. Tenen manca d'informació respecte a recursos i alternatives legals (Villavicencio, 2001).

També és freqüent que la informació no arribe per igual a tots els àmbits, pensem, per exemple, en les zones rurals o zones apartades dels nuclis urbans que tot just tenen recursos. En aquest sentit la Diputació Foral de Bizkaia (2015) recomana acostar els recursos especialitzats a les dones per a que les dificultats de desplaçament no provoquen que es queden sense atenció.

- La dependència emocional i l'amor respecte de l'agressor (Villavicencio, 2001) són importants dificultats per escapar d'ell. A les dones se'ns ha socialitzat en la por a la llibertat, i la por és un gran impediment per a l'autonomia (Lagarde, 2005).

- La freqüència i severitat de la violència (Sepúlveda, 2005) pot provocar que quan més temps es mantinga l'exposició a la violència més difícil serà la recuperació emocional de la dona i per tant més difícil la ruptura.

- L'edat de la dona i les característiques de la seua personalitat (Sepúlveda, 2005) de manera que quan més major és o quan menys recursos d'afrontament té, més difícil és fa la ruptura.

- La falta d'independència econòmica i les desigualtats econòmiques (Canet i Garcia, 2012; Villavicencio, 2001). Tradicionalment la dona ha anat deixant el seu treball per dedicar-se a la família i/o també perquè a la seua parella no li agrada que treballe. Quan vol començar una nova vida se n'adona que els únics ingressos amb els quals compta ella i els seus fills i filles són els del seu agressor, i que si se separa d'ell serà difícil poder amb tota la càrrega sola. Sepúlveda (2005) parla també del control masculí dels bens de la dona.

- La falta d'experiència i qualificació laboral. Precisament per estar apartada del món laboral durant molts anys, quan arriba el moment de trencar amb el seu agressor, es troba que, o bé mai no ha treballat o fa molts anys que ho va deixar, i en conseqüència li falta experiència i/o reciclatge professional. A més, normalment quan pren la decisió, ha arribat a una edat en la qual és rebutjada pel mercat laboral, amb la qual cosa només té opció a determinats sectors productius com el domèstic o l'hostaleria amb contractes de caràcter parcial, temporal i en condicions de precarietat, que impedeixen tenir una independència econòmica. També sol ser freqüent, en el cas que tinga xiquets petits, que els horaris de treball no li permeten adequar-se als horaris dels seus fills i filles, que no tinga en qui deixar-los, complicant encara més la seua inserció laboral. Tot això continua ocorrent malgrat que se'n parle tant des de les instàncies polítiques de la conciliació de la vida familiar i laboral.

No obstant aquests dos últims punts, també cal matisar que no en tots els casos és així, atès que hi ha dones amb ingressos propis que no depenen econòmicament de l'agressor i que tenen treballs remunerats i estables i, tanmateix, es veuen incapaces de trencar amb ell. En conseqüència, no es pot generalitzar dient que totes les víctimes de violència depenen econòmicament del seu agressor i no tenen treball.

- La problemàtica d'habitatge que ve derivada de la falta d'independència econòmica: sense ingressos propis i sense l'aportació econòmica del seu agressor per a la manutenció de les seues filles i fills, difícilment pot llogar un pis i sense un treball segur és impossible comprar-la. Fins a fa poc la dona optava per eixir del domicili i residir amb els seus pares o familiars. Afortunadament amb l'aprovació de l'Ordre de Protecció sol ser la dona i els fills i filles qui continuen en la casa, i l'agressor és qui ha d'abandonar-la, significat això un gran avanç i un millorament en la intervenció professional, ja que resultava molt difícil per a les professionals aconseguir que la dona emprenguera un procés de denúncia i de separació sense tenir allotjament alternatiu. I els recursos residencials per a dones no poden assumir l'allotjament en tots els casos ja que, ni han estat dissenyats per a això, ni tenen la capacitat suficient.

- La carència de xarxes de suport o *xarxes raquítiques* com les anomena Moriana (2015). Precisament per l'aïllament social i familiar al qual l'agressor sotmet la seua víctima, com hem vist anteriorment en parlar de la intensitat creixent de la violència, la dona es troba sense suport per a orientar-se, desfogar-se, o recórrer a ells o elles per rebre ajuda puntual o permanent (Sepúlveda, 2005).

- El fet de tindre fills i filles (Sepúlveda, 2005) i la por a *trencar* la família i afrontar en solitari la seua atenció. Moltes dones continuen amb el seu agressor per *no deixar els seus fills sense pare* sense adonar-se'n que amb aquesta actitud els fills i filles pateixen molt més que amb la separació. Fins i tot es dona la paradoxa que quan són majors li retrauen a sa mare l'haver hagut de viure diàriament les escenes de violència i que ella no deixara l'agressor a temps. La reacció habitual de les dones davant els primers símptomes de que alguna cosa falla en la parella, és qüestionar-se a elles mateixa. "Una reacció conseqüència de l'educació en la inseguretats rebuda des de xiqueta" (Varela, 2002, p.117). El model de família tradicional fa que les dones sobrevaloren el matrimoni i consideren que la seua realització personal sols es pot produir en eixe context.

- La inseguretats que crea a les dones el procés judicial, ja que, creuen que és difícil demostrar les agressions, sobre tot les psíquiques, tenen por a les represàlies de l'home, por a que no siga castigat, al rebuig de la família etc.

- El pes de la mentalitat conservadora, de la religió i de la cultura en la qual està immersa la dona, que li indiquen contínuament la conveniència d'aguantar i de perdonar. A més, si la dona conta el que li ocorre a familiars i/o amics tampoc és estrany escoltar allò de *és el teu marit i has d'aguantar, per això et vas casar*.

Des de la psicologia social es parla de dissonància cognitiva (Festinger,1957 citat a López Saez, 2010) el compromís inicial que la dona estableix amb la seua parella, així com les successives concessions que va fent per a que no es pose violent, és la via que porta a la submissió. A poc a poc minimitza el seu problema i no li dona caràcter de gravetat. "Paulatinament va sentint-se responsable dels problemes de la relació i es sotmet als desitjos de l'agressor i acaba auto inculpanent-se per no evitar els problemes, minant la seua autoestima fins destruir-la" (López Sáez, 2010, p.48).

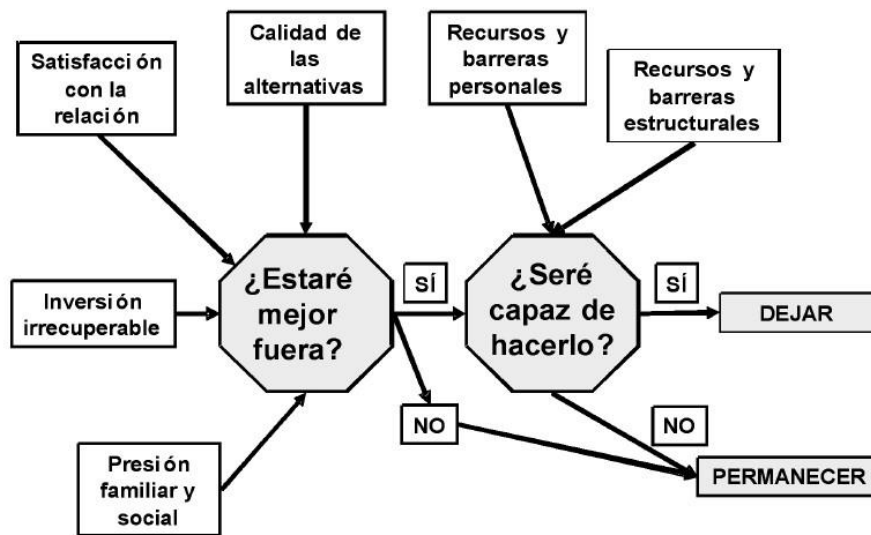
Amor i Echeburúa (2010) realitzen un mapa conceptual de la presa de decisions a partir de Choice i Lamke (1997). "Segons aquest model les víctimes prenen la decisió de continuar o acabar la relació en funció de la resposta a dues preguntes que estan modulades per diferents factors" (Amor i Echeburúa, 2010, p. 100):

- Estaré millor fora de la relació?
 - Grau de satisfacció amb la relació de parella.
 - Inversió realitzada.
 - Qualitat de les alternatives disponibles.

- Pressió ambiental i familiar per a continuar o concloure la relació.
- Seré capaç de sortir amb èxit?
 - Recursos psicològics disponibles.
 - Suport comunitari a nivell socioeconòmic i jurídic.

Segons els autors si la dona respon negativament a qualsevol de les dos preguntes, tendirà a continuar amb la relació de parella.

Figura 2.3: Model conceptual del procés de presa de decisions en dones maltractades (Choice i Lamke, 1997)

Font: Amor i Echeburúa (2010).

Segons Garcia León (2010) hi ha quatre aspectes bàsics que influeixen en l'abandonament de la dona de la relació de parella:

- Quan la dona percep a l'agressor més responsable dels seus actes que ella mateixa.
- Quan considera que l'agressió continuarà inalterable.
- Quan la dona té un recolzament social.
- Quan l'abús es cada vegada més freqüent i sever.

Villavicencio (2001) assenyala unes barreres internes i altres externes que impedeixen a la dona trencar amb la situació que viu. Entre les internes trobem la pèrdua de la percepció de seguretat per banda de la dona, la pèrdua de percepció d'un món just, la percepció de manca d'alternatives i d'un futur desolador. També creences negatives sobre ella mateixa, sentiments de culpa i responsabilitat i la minimització de la violència per poder seguir endavant.

Entre les externes assenyala la barrera que suposa l'agressor en si mateix, la manca de serveis eficaços, segurs i accessibles; la limitació econòmica i social a la qual està exposada; la falta d'informació i la informació sesgada; les limitacions socials i familiars com les creences i valors sobre les dones, les creences religioses, la vulnerabilitat per raons ètniques, el desconeixement de l'idioma i la preocupació pel futur dels seus fills i filles.

Tots aquests elements de dificultat i les pròpies característiques de la violència de gènere fan que moltes dones es vegem impossibilitades per trencar amb l'agressor i es mantinguen vinculades a ell com a mal menor. Però açò evidentment té unes conseqüències per a elles i els seus fills i filles que veiem al següent punt.

2.2 Conseqüències de la violència de gènere per a la dona, els fills i filles i les professionals

La violència de gènere té una sèrie de conseqüències per a la dona i els seus fills i filles a nivell emocional, físic, econòmic, i de qualitat de vida que descriurem en aquest punt. No obstant, la nostra experiència com a professionals i la lectura de la literatura existent, assenyalen una sèrie de conseqüències per a les professionals que també considerem que cal descriure donada la rellevància que tenen en tot el procés d'intervenció. La professional és el principal instrument en la relació d'ajuda amb la dona i, depenent de les condicions de treball en les que es trobe, realitzarà una atenció amb major o menor qualitat. D'aquesta atenció i l'oferta de recursos depèn que en molts casos la dona opte per una decisió de ruptura amb la situació de violència o decidisca quedar-se com està.

2.2.1 Conseqüències de la violència de gènere per a la dona

A nivell psicològic la dona que pateix maltractament viu situacions emocionals canviants degut a la pèrdua de la seua autoestima, la por permanent a ser agredida, la por a la persecució i a la inseguretat econòmica (Herranz i Rodríguez, 1999).

Pateix somatitzacions diverses com ara depressions, insomni, consum de fàrmacs, alcoholisme, problemes digestius, problemes d'ansietat davant la separació, el fracàs familiar, afrontar la soledat...així com ambivalència de sentiments cap a l'agressor: por, agressivitat i al mateix temps amor. Derivat del maltractament poden aparèixer algunes conseqüències a nivell psicològic com les que detallem a continuació (Villavicencio i Sebastian, 1999):

- Conductes d'ansietat extrema

Són fruit d'una situació d'amenaça a la vida i a la seguretat personal. La violència repetida i intermitent, mesclada amb períodes de penediment i calma, suscita en la dona una resposta d'alerta i ensurt permanents. La incertesa en què la dona viu fa que, en moltes ocasions apareguen indicadors d'ansietat alts, en els tres sistemes de resposta: fisiològica, cognitiva i motora. Davant de les situacions de ruptura amb l'agressor també apareix ansietat a causa de la responsabilitat que comporta el fer-se càrrec dels fills, la soledat, les conseqüències econòmiques de la separació...Walker (1975) assegura que no es presenten símptomes d'ansietat més enllà dels esperats en un trastorn per estrès posttraumàtic.

- Síntomes d'intrusió.

La dona pot reviuir els successos violents en forma de malsons, imatges retrospectives, i pensaments intrusius.

- Depressió i sentiments de culpabilitat.

Les situacions de violència cronificades en el temps poden originar quadres depressius que s'instauren a causa de la indefensió que pateix la dona davant de la situació de maltractament, ja que considera que la situació és incontrolable i res del que faça modificarà els esdeveniments; pot deixar de defensar-se i d'actuar, immersa dins del cicle de la violència, sense veure la solució del problema.

El sentiment de culpa es relaciona amb les conductes que la víctima ha hagut de realitzar per tal d'evitar la violència: mentir, encobrir l'agressor, tenir contactes sexuals forçats, consentir el maltractament dels fills, no poder educar-los adequadament...Evidentment si la dona s'atribueix la responsabilitat del que succeeix, és menys probable que busque ajuda.

- Hipervigilància i sospita per la creença que la violència pot repetir-se inesperadament, la qual cosa es tradueix en un estat d'alerta permanent.

- Baixa autoestima.

Una conseqüència associada en la majoria dels casos de maltractaments és la baixa autoestima de la dona, que és, en nombroses ocasions, “conseqüència directa de les agressions psicològiques que van erosionant el seu autoconcepte al llarg del temps” (Echeburúa i Corral, 1998, p.14).

- Habitució i no reconeixement de situacions problema.

És possible l’habitució davant les situacions de maltractaments, perquè no hi ha consciència real de l’abús que es pateix i perquè s’obliden amb facilitat els successos aïllats. Això fa que no es reconeguen les situacions problema. En conseqüència és molt important amb aquestes dones, el treball en la resolució de problemes.

- La possibilitat del suïcidi com a única alternativa davant l’intens dolor emocional provocat per la situació de maltractament (Villavicencio i Sebastian, 1999).
- Possibles conductes additives com a mecanisme per a reduir l’ansietat i bloquejar el malestar emocional.
- Problemes de salut física com traumatismes cranials (Walker, 1979), pèrdua de cabell, talls i hematomes, trencadura de nas i de timpà (Dutton, 1992).
- El trastorn per Estrès Posttraumàtic. Els criteris del trastorn per estrès posttraumàtic en persones adultes segons el DSM-V són els següents (American Psychiatric Association, 2013):

A-Exposició a l’ocurrència o amenaça de mort, lesions greus o violació sexual a una (o més) de les formes següents:

1. Experiència directa del succés traumàtic.
2. Observació directa del succés ocorregut a uns altres.
3. Coneixement que el succés traumàtic ha passat a un familiar proper o a un amic íntim. En els casos d’ocurrència o amenaça de mort d’un familiar o amic, el succés / es ha d’haver estat violent o accidental.
4. Exposició repetida o extrema a detalls repulsius del succés traumàtic (p.ex., socorristes que recullen restes humanes; policies repetidament exposats a detalls del maltractament o abús infantil).⁴¹

⁴¹ El Criteri A4 no s’aplica a l’exposició a través de mitjans electrònics, televisió, pel·lícules o fotografies, llevat que aquesta exposició estigui relacionada amb el treball.

B-Presència d'un (o més) dels símptomes d'intrusió següents associats al succés traumàtic i que comença després de l'ocurrència d'aquest últim:

1. Records angoixants, recurrents, involuntaris i intrusos del succés traumàtic⁴².
2. Somnis angoixants recurrents en els quals el contingut i/o l'afecte de la son està relacionat amb el succés traumàtic.

Nota: En els nens, poden existir somnis aterridors sense contingut recognoscible.

3. Reaccions dissociatives (p.ex., reviviscències o flashbacks) en què la persona sent o actua com si es repetís el succés traumàtic.

Nota: En els nens, la representació específica del trauma pot ocórrer durant el joc.

4. Malestar psicològic intens o prolongat a l'exposar-se a factors interns o externs que simbolitzen o s'assemblen a un aspecte del succés traumàtic.

5. Reaccions fisiològiques intenses a factors interns o externs que simbolitzen o es semblen a un aspecte del succés traumàtic.

C- Evitació persistent d'estímuls associats al succés traumàtic, que comença després d'aquest últim i que es posa de manifest per una o les dues característiques següents:

1. Evitació o esforços per evitar records, pensaments o sentiments angoixants sobre el succés traumàtic o estretament associats amb aquest.
2. Evitació o esforços per evitar recordatoris externs (persones, llocs, converses, activitats, objectes, situacions) que desperten records, pensaments o sentiments angoixants sobre el succés traumàtic o estretament associats amb aquest.

D. Alteracions negatives cognitives i de l'estat d'ànim associades al succés traumàtic, que comencen o empitjoren després del succés traumàtic i que es posen de manifest per dos (o més) de les característiques següents:

1. Incapacitat per recordar un aspecte important del succés traumàtic (a causa típicament a amnèsia dissociativa i no a altres factors com una lesió cerebral, alcohol o drogues).
2. Creences o expectatives negatives persistents i exagerades sobre un mateix, els altres o el món ("estic malament," "no puc confiar en ningú," "el món és molt perillós," "tinc els nervis totalment destrossats").
3. Cognicions distorsionades persistents sobre la causa o les conseqüències del succés traumàtic que fa que l'individu es culpi a si mateix o als altres.
4. Estat emocional negatiu persistent (por, terror, enuig, culpa o vergonya).
5. Disminució important de l'interès o la participació en activitats significatives.
6. Sentiment de desinterès o distanciament dels altres.
7. Incapacitat persistent per experimentar emocions positives (felicitat, satisfacció o sentiments amorosos).

⁴² En els nens majors de 6 anys, es poden produir jocs repetitius en els quals s'expressin temes o aspectes del succés traumàtic.

E. Alteració important de l'activació i reactivitat associada al succés traumàtic, que comença o empitjora després del succés traumàtic i que es posa de manifest per dos (o més) de les característiques següents:

1. Comportament irritable i rampells de fúria (amb poca o cap provocació) que s'expressen típicament com agressió verbal o física contra persones o objectes.
2. Comportament imprudent o autodestructiu (conducció perillosa, ús excessiu d'alcohol o drogues, conducta suïcida o auto lesiva).
3. Hipervigilància a les amenaces potencials, ja siguin relacionades amb l'esdeveniment traumàtic o no.
4. Resposta de sobresalt exagerada.
5. Problemes de concentració.
6. Alteració del son (dificultat per conciliar o mantenir el son, o somni inquiet).

F. La durada del trastorn (Criteris B, C, D i E) és superior a un mes.

G. El trastorn causa, de manera clínicament significativa, malestar o deteriorament en allò social, laboral o altres àrees importants del funcionament.

H. El trastorn no es pot atribuir als efectes fisiològics d'una substància (p.ex., medicaments, alcohol) o una altra afecció mèdica.

Les conseqüències descrites, viscudes en una relació on la violència és repetida, configuren una variant del trastorn per estrès posttraumàtic que es denomina *Síndrome de la Dona Maltractada* (Walker, 2009).

Els símptomes es relacionen amb el trauma viscut o amb el temor a patir nous episodis de violència. La victimització pot causar repercussions psicològiques molt negatives en l'estabilitat emocional de les persones afectades. El desenvolupament del trastorn per estrès posttraumàtic, com a conseqüència de qualsevol tipus de delictes, l'experimenta el 25% de totes les dones supervivents. En el cas de la dona maltractada al voltant del 100% experimenta símptomes d'ansietat fruit de l'amenaça incontrolable a la vida i a la seguretat personal que s'associen amb fòbia específica, agorafòbia, trastorn d'ansietat generalitzada, trastorn obsessiu-compulsiu i trastorn d'estrès posttraumàtic (Garcia León, 2010).

També experimenten símptomes depressius que estan associats a dèficits d'autoestima, manca d'activitats lúdiques i aïllament social.

Els símptomes psicopatològics són seqüeles de les vexacions patides a casa, no signes d'un desequilibri previ. L'experiència de violència a casa és una variable de risc pel desenvolupament

de trastorns emocionals. En totes les variables psicopatològiques, el nivell de risc és tan alt en el maltractament físic com en el maltractament psíquic.

Echeburua y Corral (1998) parlen de:

- Reexperimentació de l'esdeveniment traumàtic.
- Evitació conductual i/o cognitiva d'estímuls associats amb el trauma.
- Hiperactivació psicofisiològica.
- Dificultats per adaptar-se a la vida quotidiana.
- En ocasions, abús d'alcohol i/o fàrmacs.

En els casos en que ha hagut agressió sexual la dona pot manifestar símptomes com trastorns del somni, por, depressió, ideació suïcida, trastorns d'alimentació, baixa autoestima, disfuncions sexuals, problemes de parella, dificultat per confiar amb els altres, addicció al sexe i somatització (Marshall, 2001).

Però Villavicencio i Sebastian (1999) assenyalen que “el trastorn per estrès posttraumàtic no inclou totes les conseqüències traumàtiques associades amb el maltractament” (p.161). Parlen les autores de por/terror, reexperimentació intrusiva, ansietat, trastorns del somni, dificultats per concentrar-se, hipervigilància, símptomes de re experimentació fisiològica, ràbia, depressió, suïcidi, baixa autoestima, manca d'assertivitat, conductes additives i problemes de salut.

Les **conseqüències a nivell social** de la violència de gènere sobre la dona poden ser entre altres (Simon, 2014) la pèrdua de la xarxa social i la pèrdua del contacte amb els familiars i amics que provoca al mateix temps quedar-se sense el suport social. La dona s'aïlla i deixa també de participar en organitzacions lúdiques, socials i polítiques. És possible també que perdi el treball per no estar en condicions de realitzar-lo o perquè l'agressor l'obliga i, amb tot plegat, augmenta el seu risc de vulnerabilitat social.

2.2.2 Conseqüències de la violència de gènere per als fills i filles

En una relació de violència siga del tipus que siga, els i les menors són sempre víctimes d'aquesta, ja que o bé reben la violència de manera directa, o en són testimonis. Els fills i filles són utilitzats com un instrument per exercir la violència sobre la dona (Yugueros, 2016).

Segons la Macroenquesta de Violència contra la dona 2015, en més de la meitat de les llars en les quals la dona ha estat víctima de violència física vivien menors (52'2%). En qualsevol cas podem

afirmar que sempre són víctimes de violència bé per patir-la directament, per ser testimonis o per ser utilitzades per fer mal a la mare.

La LO 1/2004 parla del dret dels i les menors a l'assistència social integral mitjançant els serveis socials i també ho fa l'Estratègia Nacional per a l'Eradicació de la Violència contra la dona 2013-2016 de la Delegació de Govern per a la violència de gènere.

Segons Save the Children (2011) existeixen diferents formes d'exposició dels xiquets i xiquetes a la violència de gènere:

Taula 2.1: Exposició dels xiquets i xiquetes a la violència de gènere.

Perinatal	Violència que exerceix l'home cap a la dona quan està embarassada
Intervenció	Violència que pateix el xiquet o la xiqueta a l'intentar protegir a sa mare
Victimització	El xiquet o la xiqueta es converteixen en objecte de violència en el transcurs d'una agressió cap a la mare
Participació	Col·laboren en la desvalorització de la mare
Testificació presencial	Veuen l'agressió del pare cap a la mare
Escolta	Perceben l'agressió des d'altra habitació
Observació de les conseqüències immediates a l'agressió	Veuen les ferides a la mare, l'arribada de la policia, com ha quedat la casa, l'arribada de l'ambulància...
Experimentació de les seqüeles	Viuen els símptomes en la mare, el canvi de residència, la separació dels pares...
Escolta del que ha passat	Presenciant les converses entre els adults

Font: Elaboració pròpia.

En un sol episodi de violència els i les menors poden viure varies d'aquestes exposicions a la violència. Capten i integren les conductes sexistes, les violentes, les conductes de sotmetiment, de culpabilitat, por, ira, vergonya ...i corren el risc de reproduir-les.

Què ocorre amb els xiquets i les xiquetes que són testimonis d'aquesta violència? En el 90% dels casos de violència domèstica, els menors estan en la mateixa habitació o en una habitació contigua quan es produeix el fet violent. Montserrat Cusó (2007) citada en Alemany i altres (2007) afirma que:

L'escolta de la violència...fa més mal que la visualització de la mateixa; és pitjor sentir i no veure, perquè entre d'altres, l'infant es sent impotent, menys capaç d'ajudar la mare, i no sap ben bé l'abast ni la gravetat de l'agressió (Montserrat Cusó, 2007, p.20)

Els xiquets i les xiquetes són els millors receptors que existeixen i capten i integren les creences sexistes, les conductes violentes, les conductes de sotmetiment al més fort, sentiments de culpa, por, ira, vergonya, manca d'autoestima (Franco i Lapenya, 1999).

En un primer moment recolzen i inclús defensen, si poden, a sa mare de la violència que pateix. Però amb sentiments ambivalents, donat que les mares en ocasions també resulten contradictòries, ja que solen estar tan malament, que no poden ni protegir-se elles ni als fills i filles, i ho noten. El seu món i la seua família són molt hostils, sempre passen coses sense explicació, a la mínima es munta un folló...tot açò provoca que estiguen nerviosos i en alerta. Quan van fent-se majors s'allunyen de sa mare perquè veuen que no poden fer res per ajudar-la i estan fartes de que sa mare continue amb l'agressor. En algunes ocasions han vist com la mare es queixa davant d'elles pel comportament del pare i després els demana que li donen un bes, en una comunicació paragògica que els resulta molt difícil d'entendre (Varela, 2002).

Davant d'uns fets que s'escapen a la seua capacitat de maneig, els xiquets i xiquetes poden presentar diverses respostes:

- Es poden veure a ells mateixos com a víctimes espantades, en identificar-se amb la mare agredida, soscant-se així la seua autoestima.
- Poden intentar protegir la mare agredida, atraient cap a ells la violència del pare.
- Per tal d'evitar la ira del pare poden aliar-se amb ell, insultant i vexant a la mare, formant-se així una personalitat maltractadora.
- Pot deixar de percebre el dany, negant els seus senyals i corrent novament el risc d'identificar-se amb el pare agressor.
- Quan són un poc més majors, poden desentendre's de la família, cosa que li dificultarà en el futur l'establiment de relacions interpersonals.

Les conseqüències en la vida adulta són serioses doncs s'aprèn a comprendre i justificar accions inacceptables. La violència altera els processos de relació bàsics. Els xiquets que són físicament atacats pels seus pares o que viuen en famílies violentes tenen molt més risc de desenvolupar relacions insegures amb els altres. Es separen dels seus companys i minva el desenvolupament de les seues habilitats socials, ja que poden tenir dificultats per inhibir la seua pròpia agressivitat.

La violència desorganitza aspectes de l'aprenentatge de les emocions, principalment com regular-les i controlar-les. Així, els xiquets exposats a la violència, són més difícils de calmar i tenen

dificultat en utilitzar les estratègies bàsiques per passar d'un estat emocional a un altre. El desenvolupament intel·lectual està també afectat en termes de menor maduresa cognitiva i puntuació en el quocient intel·lectual.

És important tenir present que les conseqüències que presenten de vegades són visibles, com podria ser l'agressivitat, però en moltes altres ocasions les conductes no es manifesten externament. "Ens estem referint a presentar una baixa autoestima, una excessiva autoexigència i inhibició, entre d'altres" (Fabra i Gil, 2010, p.6).

Per això són necessaris recursos especialitzats d'atenció a menors que viuen i pateixen violència de gènere, ja que en l'actualitat són més aviat escassos. Es cert també que tenen capacitat de recuperació. Per això els principis generals que caldria respectar en la intervenció amb xiquets i xiquetes serien segons Franco i Lapeña (1999) procurar que la seua vida siga el més estable possible, no traslladar-lo de centre educatiu sempre que siga possible, respectar els seus horaris de joc, de somni, alimentació...que tinga els seus joguets i llibres amb ella. Evitar que siga utilitzada o utilitzat per l'agressor per a controlar i manipular a la mare. Procurar els recursos de recolzament necessaris com temps lliure, tractament psicològic, suport educatiu...per això es fa molt necessària la col·laboració dels i les mestres.

En l'àmbit de la intervenció en casos de violència de gènere, per a que siga autènticament integral, és necessari abordar la protecció i atenció als xiquets i xiquetes víctimes de violència de gènere des d'una perspectiva de drets de la infància, ja que l'exposició a la mateixa suposa una vulneració dels seus drets i té greus conseqüències en el seu desenvolupament. És obligació de l'Estat i de tots els poders públics prendre les mesures necessàries i adequades per a garantir la protecció i l'atenció d'aquests menors, assegurant que les respostes institucionals, judicials i administratives que reben siguen adequades a les seues necessitats específiques (Save the Children, 2011).

Per tot açò en el treball amb els xiquets i xiquetes que han viscut violència de gènere cap a sa mare i cap a ells i elles, és important ajudar-los a prendre consciència de la seua realitat individual, familiar i social, és a dir de la seua història per molt dolorosa que siga. Aquesta presa de consciència és un procés delicat que necessita temps per a que la menor es senta segura amb la professional. Ha de percebre comprensió, acceptació, ajuda i respecte per banda dels adults i és fonamental una afecció segura, promoure una vinculació sana. En general, les professionals que treballen amb xiquetes i xiquets de dones que han patit violència de gènere tenen com a objectiu primordial potenciar les capacitats resilients, aquelles més positives que els permetran reconstruir la seua història i elaborar narratives alternatives al que han viscut (Fundación Adcara, 2011)

En referència a l'atenció als i les menors la Llei Orgànica 1/2004 parla de que si es veuen afectats per un canvi de residència tenen dret a l'escolarització immediata en el seu lloc de residència i dret a l'assistència social integral mitjançant els serveis socials, que tindran personal especialitzat.

Segons l'estudi *Violència de gènere en els xicotets municipis de l'Estat Espanyol del Ministeri d'Igualtat* (2009) existeix recursos d'atenció psicològica als i les menors però aquesta atenció sol donar-se en recursos d'atenció a dones víctimes, lo qual dificulta que els menors que viuen en entorns més rurals tinguen accés.

En aquest sentit el Ministeri de Sanitat, Serveis Socials i Igualtat ha elaborat la *Proposta de pautes per a la intervenció integral e individualitzada amb dones víctimes de violència de gènere, els seus fills i filles i altres persones al seu càrrec* (2014), que té com a finalitat garantir un espai sense violència, on es potencien el benestar afectiu i el desenvolupament de les potencialitats singulars del i la menor; proporcionar atenció i abordatge integral de totes les seues necessitats psicològiques, socials, educatives i jurídiques; garantir el treball en xarxa que evite la revictimització secundària i oferir models de relació interpersonal i convivència en igualtat amb perspectiva de gènere.

El *Catàleg de Referència de Serveis Socials* aprovat pel Consell Territorial de Serveis Socials i del sistema per a l'autonomia i atenció a la Dependència en 2013, té entre altres finalitats tindre uns serveis socials especialitzats en l'atenció a dones víctimes de violència de gènere i els seus fills i filles que siga de qualitat.

La *Llei Orgànica 8/2015 de 22 de juliol de modificació del sistema de protecció a la infància i a l'adolescència*⁴³ i la *Llei 26/2015 de 28 de juliol de modificació del sistema de protecció a la infància i a l'adolescència*⁴⁴ milloren l'atenció i la protecció dels fills i filles de les dones que han patit violència de gènere al incloure-les en l'article 1 de la Llei Orgànica 1/2004 de 28 de desembre de Mesures de protecció Integral contra la violència de gènere amb l'objecte de visibilitzar aquesta forma de violència que es pot exercir sobre elles i ells.

La Llei 4/2015 de 27 d'abril de l'Estatut de la Víctima del Delicte⁴⁵ comprèn a la *víctima directa* però també les *víctimes indirectes* com familiars o assimilats, estenent el concepte a tota persona

⁴³ BOE nº 175 de 23 de juliol de 2015.

⁴⁴ BOE nº 180 de 29 de juliol de 2015.

⁴⁵ BOE nº 101 de 28 d'abril de 2015.

que patisca un perjudici físic, moral o econòmic com a conseqüència d'un delictes, com són els i les menors.

Save the Children (2012) al seu informe *En la violència de gènere no hay una sola víctima* realitza una sèrie de recomanacions com ara adoptar un enfocament de drets de la infància en totes les polítiques municipals; recollir dades de xiquets i xiquetes que estan al càrrec de dones que pateixen violència; reforçar programes i recursos específics especialitzats en infància/adolescència i violència de gènere; elaborar protocols de detecció; estudiar l'impacte i els efectes de les decisions judicials en la vida dels fills i filles de les dones que pateixen violència i evitar la victimització secundària. També recomana la formació dels i les professionals i de l'assistència lletrada.

En definitiva els i les menors pateixen les conseqüències de la violència familiar i de gènere de forma directa, amb alteracions físiques (del somni, de l'alimentació, del creixement...), alteracions emocionals (ansietat, estrès, baixa autoestima, depressió, sentiment de culpa...) i dificultats conductuals (agressivitat, submissió, aïllament, manca d'habilitats per resoldre conflictes, per prendre decisions, desmesurada autoexigència, dificultats de concentració i atenció...).

2.2.3 Conseqüències de la violència de gènere per a les professionals

L'exposició continua a la violència de gènere que pateixen les i els professionals té conseqüències en la seua salut física i psicològica. Segons assenyala Arón (2004), el treball en l'àrea de la violència podria descriure's com una professió d'alt risc, ja que s'està exposada en major grau al desgast i esgotament professional. En l'àmbit de la violència apareixen una sèrie de factors d'elevat estrès tant per a les usuàries del servei d'atenció com per a les professionals, la qual cosa, sumada a l'habitual falta de recursos amb què ens trobem en l'entorn dels Serveis Socials, comportaria que siguen aquestes professionals unes de les de major risc de patir la Síndrome de Burnout⁴⁶. Entre aquests factors destaquem els següents seguint a Canet i Garcia (2012):

⁴⁶ Seguint a Gil-Monte (2005), la Síndrome de Burnout es caracteritza per:

- Cansament o esgotament emocional: es produeix una progressiva pèrdua d'energies, desproporció entre el cansament acumulat i el treball realitzat, pèrdua de la capacitat de gaudir amb les tasques, major irritabilitat.
- Despersonalització: apareix una actitud negativa cap els usuaris com a mecanisme de resposta als sentiments d'impotència, indefensió i desesperança que produeix el treball continuat amb persones que pateixen.
- Abandonament de la realització personal: la professional s'aparta de les activitats familiars, socials o recreatives.

Situacions de necessitat i de violència. La dona que pateix violència de gènere i que acudeix a un servei d'atenció, es pot trobar en situació d'ansietat, de por, amb molts dubtes respecte a tot; és troba en una cruïlla en la qual es veu incapaç de prendre decisions, es veu sola i aïllada, sent temor davant dels processos judicials als quals s'ha d'enfrontar... No estem parlant d'una atenció en la qual s'haja de proporcionar una informació simplement, sinó que en molts casos s'ha de realitzar una intervenció urgent i no cometre cap errada, atès que pot perillar la integritat física i/o psíquica de la dona i dels seus fills i filles.

La professional ha de donar respostes urgents sense tenir recursos suficients en la majoria dels casos. La valoració de la situació de risc i perillositat en la qual està la família queda en mans de les professionals. Pot donar-se el cas que la professional considere que és urgent que la dona isca del domicili en prevenció de noves agressions, però que la dona no considere necessària aqueixa eixida. Pot donar-se el cas també que malgrat considerar les dues necessària l'eixida els recursos d'emergència i/o els centres residencials tinguen totes les seues places ocupades.

Algunes dones es fan molt dependents de la professional. Precisament per l'aïllament al qual sotmet a la dona el seu maltractador, aquesta veu en la professional la seua *taula de salvació* i poden produir-se situacions d'excessiva dependència que ofeguen la professional en la presa de moltes decisions que corresponen a la dona.

Les professionals tenen dificultat per desconnectar de la temàtica en acabar la jornada laboral i més quan es tracta d'un tema de tanta actualitat als mitjans de comunicació.

En ocasions poden donar-se dilemes d'ètica professionals atès que les directrius a seguir pels recursos i per la legislació poden distanciar-se del que marquen els codis deontològics professionals, per exemple en allò referent a la confidencialitat de la informació i l'autonomia de la dona per decidir el que vol fer.

La professional es pot sentir responsable del que li ocorrisca a la dona. El procés d'empatia que es requereix per part de la professional en l'atenció de les dones, provoca que en ocasions tinga por a que aquesta dona pugui ser víctima de una nova agressió o fins i tot pugui perdre la vida. També el fet que no es realitze un veritable treball en equip i en xarxa provoca que les intervencions siguen responsabilitat individual de la professional. Aquest tema caldria que es treballara en supervisió amb totes les components de l'equip per a que les professionals no es veguen soles en la intervenció d'aquest tipus de casos, però tampoc la supervisió es considera

important en els recursos d'atenció a dones.

Es pot veure saturada per la demanda que normalment és superior a l'oferta de professionals i recursos. A més es necessita la formació contínua i especialitzada de les professionals que treballen en aquests serveis per poder oferir atenció de qualitat, i per poder actuar amb seguretat. Aquesta formació és responsabilitat no sols de la professional sinó del servei on treballa, siga públic o privat i s'ha de facilitar en horari laboral i sense càrregues econòmiques per a les treballadores (Canet i García, 2005).

Es veu impossibilitada per acabar amb les necessitats i la violència. Les intervencions de les professionals serveixen perquè la dona tinga l'opció de trencar amb la situació de violència i millorar la seua qualitat de vida amb els recursos que li poden oferir. Però sols amb les actuacions professionals no es pot acabar definitivament amb la violència de gènere ja que per això és necessari canviar el model capitalista i patriarcal que la produeix. Des de l'experiència professionals volem assenyalar que cal ser realistes per tal d'evitar la frustració, el desengany i la impotència que causen les morts de dones o els possibles retorns amb els seus agressors.

En molts casos, la precarietat laboral que pateixen les professionals ha provocat que acaben amb esgotament emocional i abandonant l'equip, precisament quan major és la seua experiència i formació en aquest camp. En aquests equips és freqüent la rotació de personal, perdent així la qualitat assistencial que pot donar un equip consolidat.

Altre factor que afecta i molt a les professionals és la privatització dels recursos d'atenció a dones malgrat ser serveis públics. Al País Valencià trobem recursos com els Centres Dona 24 Hores, Casa d'Acollida i altres Centres Residencials que estan gestionats per empreses privades que provenen de diferents àmbits alguns inclús molt allunyats dels Serveis Socials com poden ser empreses constructores, de neteja o d'informàtica. Des de la nostra experiència personal i professional amb aquests tipus de privatitzacions hem de remarcar que aquestes empreses moltes vegades guanyen el servei perquè són les que presenten l'oferta econòmica més baixa i no perquè siguen les de millor oferta tècnica, la qual cosa repercuteix en les condicions laborals de les treballadores i en les condicions de qualitat per a les usuàries.⁴⁷

Aquestes empreses solen gestionar els recursos com a negocis privats i no com serveis públics i

⁴⁷ Respecte a aquest tema volem llençar unes preguntes que ajuden a la reflexió: com pot una empresa privada traure beneficis econòmics d'un recurs per a dones maltractades? I com l'administració pública que paguem entre totes ho consentix i promou?

la seua gerència no sol tindre en compte les opinions de les professionals. En aquest sentit volem remarcar l'acomiadament de la doctoranda en 2003 per publicar un article d'opinió sobre el Centre Dona 24 Hores de València en el diari Levante EMV⁴⁸

Els motius que al·leguen per a la privatització dels serveis socials públics segon Etxezarreta (2009) són l'eficiència i la competitivitat, a més d'un suposat abús dels serveis socials per banda de les persones usuàries. També s'argumenta que la privatització és més barata, qüestions fal·laços totes elles segons l'autora.

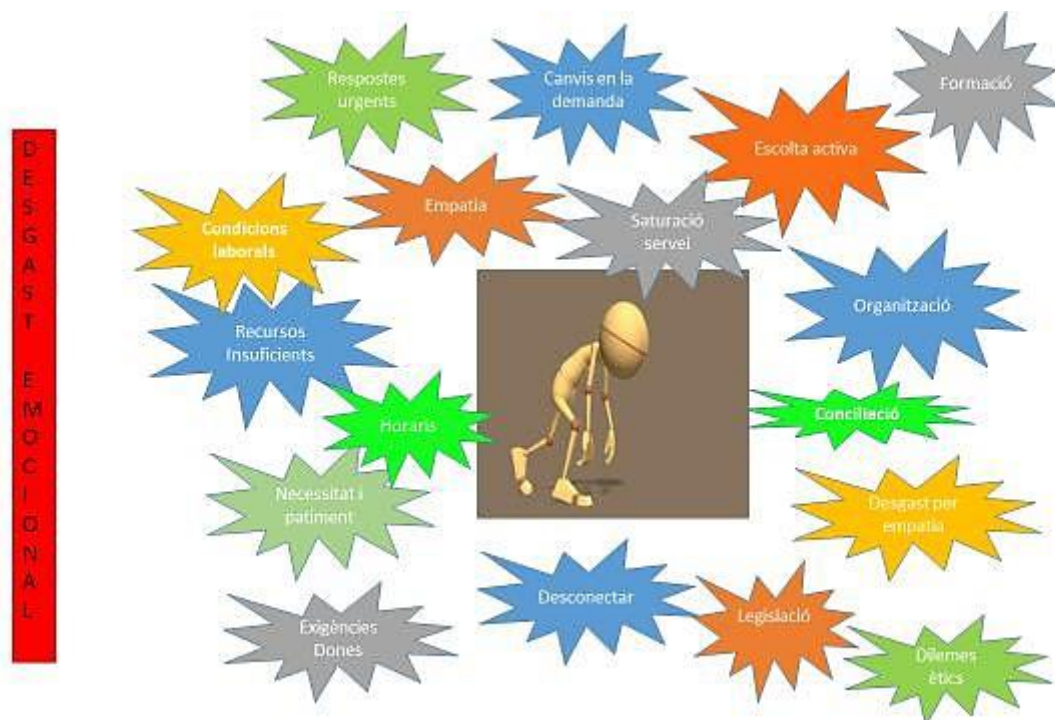
Baix aquest prisma neoliberal al País Valencià es van privatitzar els recursos d'atenció a dones per banda de consellers com Juan Cotino i Rafael Blasco, aquest últim participant en una de les empreses que ha gestionat el Centre Dona 24 hores de València durant alguns anys, i que avui es troba en presó.

Considerem també que per evitar tots aquests fets, és important que l'administració pública realitze l'avaluació dels serveis que atenen a les dones, amb la finalitat de supervisar si es compleixen els objectius del servei i si aquest servei es dona en les condicions de qualitat per a les dones que exigeix aquesta problemàtica.

En aquest sentit Linares (2002) ens parla del "*maltractament institucional* que es produeix quan una institució fracassa en l'exercici de les seues funcions i genera malestar en l'usuari que suposadament hauria de beneficiar-se'n" (Linares, 2002, p.82). Aquest malestar pot produir-se per negligències professionals, quan els recursos disponibles no són suficients, hi ha sobrecàrrega de casos, llista d'espera, desbordament de treball, el personal es troba mal remunerat, amb baixa formació del personal, quan les funcions de control superen a les terapèutiques...i en tots aquests casos tant la usuària com la professional es veuran afectades i maltractades.

⁴⁸ Presentem en l'annex nº 1 l'article motiu de l'acomiadament i les notícies aparegudes en premsa amb motiu del mateix.

Figura 2.4: Desgast emocional

Font: Elaboració pròpia.

2.3 La intervenció professional amb dones que pateixen violència de gènere.

La intervenció professional amb les dones que pateixen violència de gènere ha anat evolucionant en la mesura que aquest tema ha passat de ser una qüestió privada de l'àmbit familiar que no requeria cap sanció ni intervenció, a ser un problema social que requereix intervenció professional i sanció penal.

Les intervencions que es porten endavant amb dones que pateixen violència de gènere consisteixen bàsicament en intervenir en aquells casos en els quals la dona es troba patint violència per part de la seua parella, principalment quan es tracta de violència física greu. La intervenció li proporciona a ella i als fills i filles una sèrie de recursos per començar una nova vida al marge de la seua parella: casa d'acollida, formació professional, habitatge, ajudes socials, prestacions econòmiques, suport psicològic i assessorament legal.

Per tant podem dir que la majoria de les actuacions són sobre la dona, de forma individual i pal·liativa, però no sobre les causes últimes del problema (Walen, 1996 citada en Rios Campos, 2003). L'objectiu és ajudar-les a adaptar-se a una nova vida sense l'agressor però en la que segueix existint violència ja que continuen els problemes estructurals de l'opressió de les dones.

Malgrat que es parteix de que el problema és social i no individual, les intervencions són assistencialistes.

Segons Rios Campos (2003) “la funció del treball social no ha de limitar-se a solucionar la problemàtica de la dona (una rere d’una altra) en una cadena sense fi. Es tracta d’implementar actuacions sobre l’arrel del problema i evitar així la seua perpetuació” (Rios Campos, 2003, p.81). Compartim amb l’autora que la societat tal i com està organitzada, basada en estructures patriarcals, no és capaç d’eliminar el problema de la violència de gènere, doncs això és el que ella necessita per a seguir existint; és necessari canviar el sistema d’organització social des de la base. La violència de gènere és un problema estructural i necessita solucions de tipus polític i no merament tècniques.

Al llarg del temps s’han defensat diferents models d’intervenció amb dones que pateixen violència, que quasi sempre parteixen de la psicoteràpia, alguns dels quals passarem a descriure en aquest apartat. Aquestes propostes d’intervenció es centren a desenvolupar les potencialitats de les dones i tenen com a meta final ajudar-les a que recuperen el control de les seues vides i desenvolupar estratègies que les situen en una major confiança en sí mateixes i major autonomia. Dutton (1992) proposa un model d’intervenció terapèutica que tinga en compte el tipus i patró de la violència; l’abús i control exercit per l’agressor; els efectes psicològics de la violència en la dona; les estratègies posades en marxa per ella per sobreviure; els factors mediadors com ara la resposta institucional, les creences sobre la violència, els recursos materials i el suport que té.

Herman (1992) citada en Bosch, Ferrer et alt (2005) considera que en la recuperació de la dona hi ha fases que consisteixen en establir la seua seguretat i la dels fills i filles, reconstruir la història traumàtica i elaborar el dol, i construir-se una nova vida.

El model de Walker (1994) busca proporcionar a la dona seguretat, capacitat d’apoderament, emfatitzar els seus punts forts, i aconseguir que prenga decisions pròpies. L’autora considera que en el tractament de la dona la psicoteràpia tradicional no és adequada i que calia caminar cap al seu apoderament com a persona. En aquest sentit va enumerar els principis d’aquesta *Teràpia de la supervivent* (Romero, 2015) que passa per “augmentar la seguretat de la dona i el seu apoderament; la validació dels seus sentiments fent èmfasi en les seues fortaleces per a que prenga les seues pròpies decisions; la reducció dels símptomes posttraumàtics que pateix” (p.92). I per últim fer entendre l’opressió de gènere.

Echeburúa, Corral et alt (1998) proposen una intervenció basada en l’entrenament de la dona en habilitats específiques d’afrontament de la violència.

Al País Valencià el Centre Dona 24 Hores assenyala en la publicació *Intervención asistencial especializada en violencia de genero. Experiencias del Centro Mujer 24 Horas de Valencia 1997* (1999) els tipus d'intervenció professional que realitza, i la divideixen en intervenció individual i grupal.

La intervenció individual amb la dona pot ser de tres formes, no excloents (Direcció General de la Dona, 1999):

- Intervenció en crisi és aquella que ofereix suport psicològic i social immediat i busca canalitzar l'emocionalitat en moments d'afectivitat intensa, per a que la dona expressi les seues vivències i puga fer un afrontament positiu de la problemàtica que se li planteja. La finalitat d'aquesta intervenció és promoure el desfogament emocional, tranquil·litzar i mitigar l'impacte, donar suport i ajudar, i facilitar l'afrontament.
- Intervenció d'assessorament, que busca transmetre informació general i/o específica sobre la problemàtica concreta que presenta la dona i els seus dubtes respecte a com actuar.
- La intervenció de seguiment és l'actuació professional desenvolupada a llarg termini amb dones que per la seua afectació psicològica o per la seua situació social requereixen una intervenció més llarga en el temps.

Per altre lloc trobem la intervenció grupal que complementa la intervenció individual i ofereix suport social a les dones de manera conjunta.

Álvarez (2001) manifesta que l'atenció a la dona que pateix violència s'ha d'articular dintre d'una política feminista. Si l'assistència no s'articula amb una política feminista, corre el risc de diluir-se en l'assistencialisme que sols pot ajudar a algunes dones a limitar la violència a les seues vides, però no a eliminar-la.

Azpeitia i Martín (2002) proposen que el model d'intervenció ha de ser un procés facilitador per a que la dona entenga allò que li està passant i puga fer canvis. Divideixen el model en intervenció en crisi (d'urgència) i intervenció d'informació i orientació (no urgència).

Per la seua banda, Rios Campos (2003) parla de que cal treballar l'apoderament de la dona, la conscienciació de la societat, així com l'establiment d'interconnexions entre totes les violències contra la dona. Per acabar amb la violència de gènere cal un canvi d'organització social des de la base.

Labrador, Paz et alt (2004) parlen d'un model d'intervenció dividit en un programa d'acció immediata i un programa de tractament, però ho fan també des de la psicoteràpia tradicional.

Matud, Gutiérrez et al (2004) defensen una intervenció que desenvolupe les potencialitats de la dona, per a que recupere el control de la seua vida, dotar-la d'estratègies que la situen en una posició de major poder i confiança en sí mateixa.

Bosch, Ferrer et al (2005) consideren que aquests models d'intervenció psicoterapèutica tradicional no introdueixen els matisos derivats de les pròpies característiques del problema i no contempen la perspectiva de gènere. Per a elles cal una teràpia d'orientació feminista, que serà aquella que, utilitzant els instruments propis, parteix de l'evidència de que la pacient "és víctima no sols d'un subjecte violent sinó d'una societat patriarcal que inculca la violència com a recurs legítim de l'home per a mantenir el control sobre la parella, a la qual considera obligada a l'obediència i la submissió" (Bosch, Ferrer et al. 2005, p.129).

Segons les autores la teràpia dirigida a dones haurà d'assumir com a principis fonamentals:

- La presa de consciència de la situació viscuda, la comprensió de que ha estat víctima d'un delictes, i ajudar-la a veure els mites sobre l'amor i la parella.
- El treball per a la recuperació dels dèficits psicològics que presente.
- Lograr la seua autonomia i independència respecte a l'agressor.
- Ajudar-la a analitzar la relació amb els fills i filles.
- Treballar per la interiorització dels rols igualitaris.
- Afavorir la construcció de la vida social de la dona i aconseguir el seu apoderament.

Ballester (2009) explica la necessitat de realitzar una intervenció integral cap a la dona, coordinada entre totes les professionals, que estiga centrada en la dona i no en el problema, de caràcter multidisciplinària, i clarament amb perspectiva de gènere. L'autora posa en valor el treball en equip, la supervisió dels equips professionals i cura de les professionals que treballen en aquest camp.

Romero (2010) defensa una intervenció mitjançant grups psicoeducatius i ressalta alguns aspectes que tenen a vore més en l'actitud front a la violència, els objectius de la intervenció, i el posicionament de la professional. Aquests elements són determinants per a no realitzar una intervenció revictimitzant amb la dona:

- La perspectiva de gènere: cal partir de la base que la violència és un mecanisme de control de caràcter estructural, es tracta d'una construcció social.
- La desnaturalització de la violència: la violència no és *normal* i si desvelem allò que està naturalitzat podrà ser conscient d'allò que està vivint i defensar-se. Aquesta visibilització

ajudarà també a les professionals a fer una millor detecció, millor comprensió empàtica i impedirà prejudicis i diagnòstics erronis.

- El posicionament contra la violència, que la dona veja que la professional té una actitud de compromís amb ella i que no està sola: acceptació, confiança, suport i solidaritat.
- L'especialització professional, donada l'especificitat d'aquesta problemàtica.
- Prendre en consideració als fills i filles: els i les menors testimonis de violència de gènere han de ser considerats víctimes de la mateixa, per tant cal intervenir amb ells i elles per ajudar-los a elaborar les situacions viscudes i minimitzar els possibles comportaments disfuncionals que poden reproduir-se després.
- Establir la seguretat de la dona, fent una valoració del risc de violència que pateix, ensenyar-li mesures d'autoprotecció, aconseguir parar la violència i evitar la victimització institucional. Una vegada aconseguida la seguretat de la dona ja es pot començar a treballar per que reprenge el control de la seua vida.

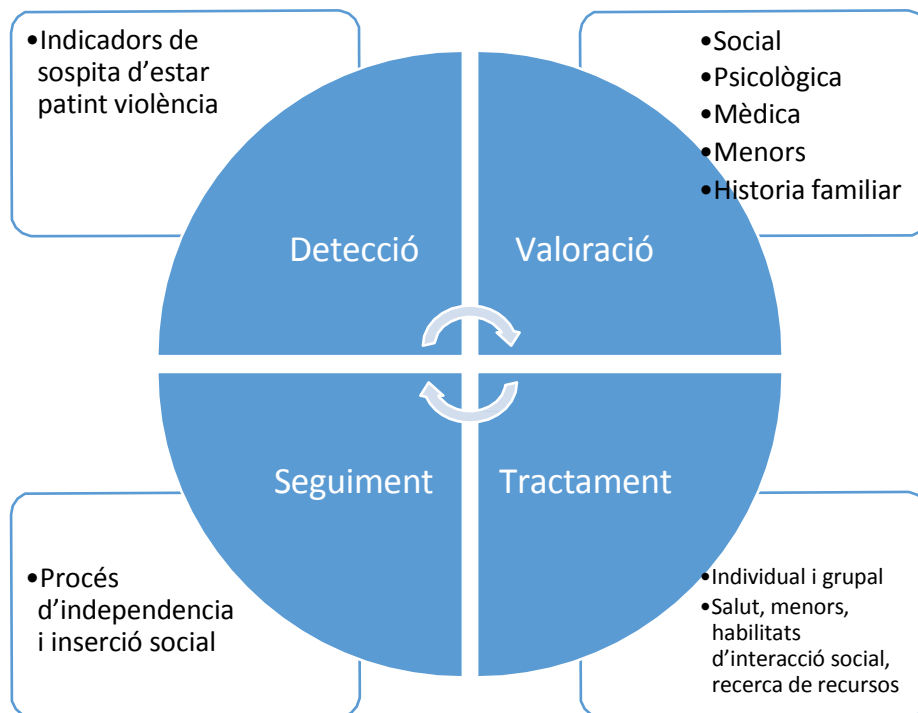
Rodríguez Valladolid (2014) defensa una intervenció integral mitjançant la relació d'ajuda establerta amb la dona.

Fernández-Montaña (2015) consideren que és necessari un Treball Social Feminista, és a dir, realitzar la intervenció tenint en compte la perspectiva de gènere.

Santana-Hernández, China et al (2015) comenten que per avançar amb la investigació sobre la violència de gènere, son necessàries les investigacions qualitatives però que també és necessari validar els instruments necessaris per al diagnòstic i la intervenció mitjançant les investigacions quantitatives.

Al País Valencià la intervenció es realitza respectant el *Protocol d'actuació per a l'atenció de les dones víctimes de violència de gènere de la Conselleria de Benestar Social* (2009) que comprèn diferents etapes:

Figura 2.5: Fases de la intervenció

Font: Elaboració pròpia a partir del Protocol d'actuació per a l'atenció de les dones víctimes de violència de gènere de la Conselleria de Benestar Social (2009).

Pel que fa a la intervenció als centres residencials, Moriana (2013) realitza en la seua tesi doctoral una investigació sobre com ha estat aquesta intervenció professional, centrant-se en els centres de protecció per a dones en risc d'exclusió social i dones que pateixen violència per la parella de la Comunitat Valenciana. La investigació abraça des de la transferència de les competències estatals en matèria de protecció de la dona en 1983 fins el 2013, diferenciant tres etapes:

a) La primera va des de 1983, any en el que es transfereixen les competències estatals de protecció a la dona a la nostra Comunitat⁴⁹, fins 1990 i la denomina *de protecció de la moral catòlica*. En aquesta etapa s'interna a les dones en les mateixes institucions religioses (Adoratrices, Oblatas, Villa Teresita, Casa Cuna Santa Isabel i Santo Celo) en les que s'havia fet en època del Patronato de Protección a la Mujer franquista⁵⁰, per a educar-les en la moral catòlica, amagar a les dones

⁴⁹ Reial Decret 3342/1983 de 23 de novembre sobre traspàs de funcions i serveis de l'Administració de l'Estat a la Comunitat Valenciana en matèria de Protecció a la Dona.

⁵⁰ Per aprofundir en el coneixement d'aquestes institucions del Patronato de Protección a la Mujer es pot acudir al llibre de Consuelo Garcia del Cid (2012): *Las desterradas hijas de Eva*.

embarassades i reprimir a les transgressores de la llei patriarcal. En aquesta etapa comencen a articular-se els primers recursos residencials especialitzats de la democràcia per a mares adolescents i dones maltractades.

La supremacia de l'home sobre la dona i el manteniment de les relacions familiars i de gènere tradicionals no sols no es qüestionava sinó que era considerat com una cosa positiva per a la societat. La maternitat fora de la legitimitat del matrimoni produïa el rebuig familiar per temor a l'aïllament i la marginació social, a més de ser una càrrega econòmica per a les famílies. Les joves embarassades eren abandonades per banda de la seua parella sexual, normalment homes casats, que no volien cap responsabilitat. L'internament era el mitjà d'amagar una cosa il·legal prohibida i de vergonya davant la societat. El Patronat considerava a les seues protegides esgarriades i rebels. Els centres serviren de presó privada i pública amb funcions més exemplaritzants que preventives i rehabilitadores.

La violència contra la dona existia però no era motiu d'ingrés en les residències i encara no estava contextualitzada com un problema social.

A la meitat de la dècada dels 80 comencen a sorgir al Regne Unit albergues o refugis per a dones gestionats per organitzacions feministes. A l'Estat Espanyol el desenvolupament dels grups de dones coincideix amb els anys de la transició política i al País Valencià es va plantejar la necessitat d'un centre d'acollida en 1984 des del Servei de la Dona de la Conselleria de Cultura. Seria un recurs de curta estada, una solució d'urgència i de primera assistència. Tampoc existien ajudes o subvencions de Serveis Socials específiques per a aquesta necessitat.

En 1985 es desmantella definitivament el Patronato de la Mujer franquista i en 1986 i 1987 s'inauguren una casa d'acollida a Castelló (gestionada pel grup feminista Cala des de 1990 a 1995) i a Alacant i comencen a tractar-se els primer casos d'ingrés per violència domèstica⁵¹. Servien de refugi per a dones que es veien obligades a eixir del domicili i com a denuncia social. Amb la Llei 5/1989 de Serveis Socials de la Comunitat Valenciana s'articulen dos nivells d'intervenció amb dones: els Serveis Socials Generals que constitueixen el primer nivell d'accés al sistema de protecció social, amb prestacions inespecífiques i derivació i els Serveis Socials Especialitzats d'atenció secundària, definits per la complexitat tècnica de les intervencions requerides. En ambdues modalitats d'intervenció s'articularà els aspectes preventius, assistencials i rehabilitadors.

b) La segona etapa descrita per Moriana (2013) va des de 1990 fins 2003 i la denomina *de la protecció de la maternitat i la violència domèstica*. S'instaura la primera tipologia de Centres de

⁵¹ Utilitzem el terme de violència domèstica per ser així com s'anomenava aleshores.

Serveis Socials Especialitzats per a dones que distingeix entre casa d'acollida per a dones en situació d'emergència, i residència materno infantil. S'institucionalitza a les mares solteres i a les dones que pateixen violència domèstica.

Les cases d'acollida són centres d'allotjament temporal amb la finalitat d'acollida de les dones que estan en situació de maltractament, amb l'objectiu de fomentar la seua autonomia i possibilitar la seua promoció social i laboral.

Les residències materno infantils són allotjaments que supleixen la llar familiar durant una etapa curta, quan per diverses circumstàncies la mare i els seus fills i filles no poden seguir a sa casa o no en tenen. L'objectiu és potenciar les possibilitats de les dones per a que puguen fer front a la cura dels i les menors en condicions de normalització social, recolzar la integració sociolaboral i l'autonomia personal de les dones embarassades o amb fills i filles. També acullen a dones embarassades que vullguen deixar els seus fills en adopció.

En 1990 i 1991 apareixen la residència materno-infantil d'Alacant i la Casa d'Acollida de València que passaran a ser de gestió privada. Així doncs, a principi de la dècada dels 90 el País Valencià conta amb 7 residències materno infantils (3 en Alacant i 4 a València) i 7 cases d'acollida (2 en Alacant, 1 a Castelló i 4 a València).

En 1989 s'havia creat la Coordinadora Estatal de Cases d'Acollida (formada per les 54 cases d'acollida de l'Estat Espanyol) per estudiar la situació en la que es troben, formar a les professionals i revisar els criteris d'intervenció. La base de la intervenció de la Coordinadora era la teoria de gènere, desvelant el rol de gènere i la discriminació com el principi de les relacions patriarcals, i la violència en les relacions de parella com un dels exponents paradigmàtics de l'opressió de gènere. El maltractament cap a les dones és una qüestió pública i no privada i la intervenció s'entén com:

- Una alternativa per al canvi que possibilita el desenvolupament de la consciència de la situació de les dones que respon a qüestions estructurals i no individuals.
- La intervenció no pot ser realitzar un assistencialisme benèfic es tracta d'acompanyar els processos de les dones sense tutelar ni jutjar; no etiquetar-les sinó crear un espai terapèutic d'escolta, acceptació, respecte, i negociació dels conflictes.

També s'ocupaven des de la Coordinadora de reivindicar tot allò que necessitaven les dones: recursos socials, ajudes econòmiques i mesures judicials entre altres.

L'institut de la Dona li va retirar la subvenció a la Coordinadora i va ser desmantellada definitivament en 1996. Va desaparèixer el marc teòric feminista dels recursos per a dones i es va cedir la gestió dels centres a empreses privades de serveis, amb diferents criteris d'eficiència i eficàcia, deixant de ser les dones allò important. Es passa d'un marc feminista d'intervenció a

altre assistencialista, amb un enfocament individual, centrat en el binomi necessitat-recursos i no des de l'apoderament de les dones mitjançant la denuncia social i la conscienciació. Aquesta metodologia d'intervenció pot fer que les dones acaben convençudes que la seua pròpia incapacitat és la que les ha portat a la situació de violència.

c) La tercera i actual l'anomena de *protecció de l'exclusió social i la violència de gènere* i es desenvolupa a partir de 2003. "S'institucionalitza als centres de protecció a les dones en processos d'exclusió social, tot i que aquests van adaptant-se al problema de la violència de gènere" (Morian, 2013, p.105).

En 1997 s'aprova la segona Llei de Serveis Socials 5/1997 de 25 de juny de la Comunitat Valenciana per la qual es regula el Sistema de Serveis Socials.

En 2003 es realitza una regulació dels recursos residencials per a dones⁵² que estableix els mínims materials dels centres, la tipologia, les ratio de personal i la seua qualificació professional. Aquests centres es configuren com un servei social especialitzat i de caràcter assistencial, de protecció i promoció, la finalitat dels quals és acollir a dones soles o acompanyades dels seus fills i filles, en situació de violència física o moral, amb l'objecte de prestar-los ajuda psicològica i social, facilitant-los els mitjans bàsics per a la seua reintegració social. Els principis rectoros d'aquesta xarxa d'assistència són:

- Prevenió: evitant situacions de risc físic i psíquic, actuant sobre les causes que originen el problema
- Integració: procurant la participació plena en la vida social per afavorir la seua adaptació.
- Estimulació: afavorint el desenvolupament de l'autonomia personal.
- Foment de la solidaritat: promovent la consciència social i la participació
- Realització de programes i activitats per a les usuàries i els seus fills i filles.

Aquesta ordre que hem vist al capítol primer en parlar de la legislació específica al País Valencià, classifica els centres d'atenció a dones en: casa d'acollida per a dones en situació d'emergència (1 al País Valencià amb data de 2015), centres d'acollida (10) i habitatges tutelats (11), i inclouen les necessitats de violència de gènere i les d'exclusió social. El nombre de places per a dones supervivents de violència de gènere al País Valencià en 2008 era de 18 places en la casa d'acollida de València, 12 a la d'Alacant i 4 a la de Castelló. Les places inclouen a les dones amb els seus fills i filles.

⁵² Ordre 17 de febrer de 2003 de la Conselleria de Benestar Social sobre condicions i requisits per a l'autorització dels Centres Especialitzats per a dones en situació de risc social.

Aquest sistema d'institucionalització de les dones ha rebut crítiques perquè, pel fet de ser víctima de violència de gènere i necessitar protecció, es separa a la dona del seu entorn més immediat, del seu treball, estudis, família extensa, amistats i xarxes comunitàries, la qual cosa no suposa precisament facilitar la integració. Les institucions aquestes tenen caràcter paternalista i solen ser estructures autoritàries, la qual cosa no apunta cap a l'apoderament de les dones. En paraules de Moriana (2013) "la institucionalització específica de dones és un instrument de control de les dones i de la seua descendència, que perviu i evoluciona adaptant-se al discurs del poder sobre la protecció de les mateixes"(p.116).

2.3.1 Criteris generals d'intervenció amb dones que pateixen violència de gènere

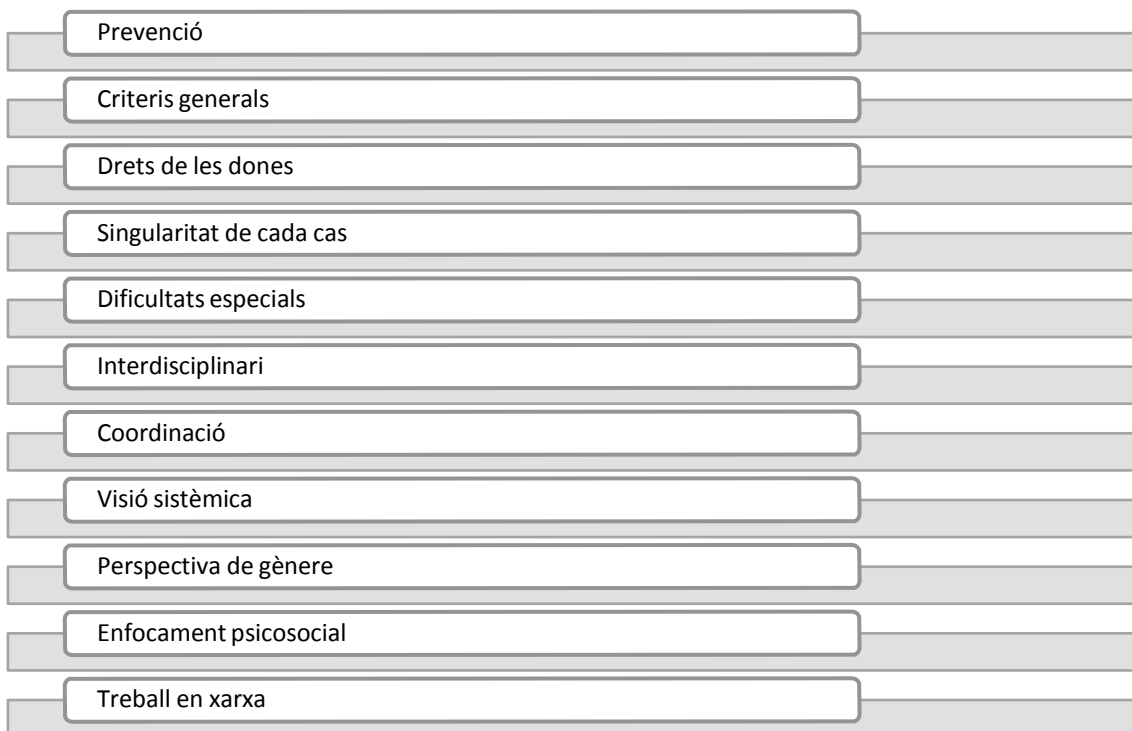
Una vegada hem vist la intervenció que es realitza a nivell dels recursos generals i especialitzats, incloent els recursos residencials, passem a estudiar els criteris generals en la intervenció amb dones supervivents de la violència de gènere. Herranz i Rodríguez (1999, p.70) ens assenyalen quines han de ser les línies bàsiques d'actuació en casos de violència de gènere des de les institucions públiques:

En primer lloc la prevenció de la violència contra les dones mitjançant la informació, l'atenció professional, els mitjans de comunicació i les mesures encaminades a superar la desigualtat social de la dona.

En segon lloc l'atenció als casos que s'han detectat tenint en compte que ens cal veure la dona com una persona amb poder i capacitat de canvi sobre la seua pròpia vida, hem de tenir present la seua vivència, abordar el problema de manera integral i alliberar-la de la seua possible culpabilitat.

Canet i García (2012, p.63) assenyalen les següents premisses d'intervenció en l'atenció a les dones que pateixen violència i que a continuació descrivim:

Figura 2.6 : Criteris generals d'intervenció.

Font: Elaboració pròpia a partir de Canet i Garcia (2012).

a) Prevenció

En l'àmbit de la violència, com en qualsevol àmbit dins de la intervenció social, és fonamental la prevenció. Seguint a Echeburúa i Corral (1998, p.179) diferenciem tres tipus de prevenció:

-La prevenció primària que és una temptativa de reduir la taxa d'incidència d'un determinat problema en la població, atacant les causes d'aquest, abans que pugua arribar a produir-se. Els esforços es dirigeixen a transformar l'entorn de risc per tal de reduir la probabilitat d'aparició.

-La prevenció secundària és un intent de reduir la taxa de prevalença d'un determinat problema. Els esforços en aquest cas es dirigeixen a assegurar una identificació precoç del problema i una intervenció ràpida i eficaç.

-La prevenció terciària que té com a objectiu reduir els efectes d'un problema tractant d'evitar les recaigudes. Els esforços aquí es dirigeixen a programes de recuperació i rehabilitació per aquells qui han estat afectats pel problema.

Actualment, en el camp de la violència de gènere s'estan assegurant els recursos assistencials per a una atenció mèdica, psicològica, social i legal a la població afectada; s'estan dissenyant i portant

endavant programes especialitzats en atenció i mesures de protecció a la víctima. En el cas de l'agressor, hi ha alguns programes d'atenció i rehabilitació, encara que estan poc implantats, i es qüestiona la seua utilitat en molts casos. Però no s'està intervenint en l'origen de la violència, no s'actua en les seues causes, sinó en els seus resultats. No estem fent una autèntica tasca preventiva primària (Canet i Garcia, 2012).

b) Criteris generals d'intervenció.

Totes les professionals implicades en l'atenció a dones víctimes de violència (sanitàries, policials, treballadores socials, psicòlogues, advocades etc.), haurien de partir dels següents criteris a l'hora de la intervenció professional (Perlado Del Campo i Azpeitia 1999, p.64):

Cal tenir en compte que no hi ha fórmules universals d'actuació sinó que podríem parlar de pautes bàsiques que han d'adequar-se a cada situació concreta, ja que no tots els casos són iguals.

És important coordinar les diverses intervencions professionals per evitar tant les mancances en l'actuació com les duplicitats. En aquest sentit Estrada i Chan (2009) ens assenyalen que la manca d'una norma general d'actuació genera confusió en la intervenció, duplicitat en el treball i desqualificacions entre les professionals que hi intervenen (p.75).

Transmetre a la dona que no és ella la responsable de la violència que pateix, ni de les conseqüències que això puga tenir per a la família. L'acte violent sempre és responsabilitat de qui el comet, i la violència no ha d'estar mai justificada en les relacions humanes. Fer arribar a la dona que és impossible que ella canvie les actituds de l'agressor.

Assegurar-se que és conscient del perill real que corre i de la necessitat de protegir-se: ajudar a que prenga consciència del que està vivint i a identificar les situacions de risc i prevenir-les.

Aconseguir l'alliberament emocional de la dona, tenint present les seues vivències personals i l'estat en el qual pot trobar-se. Facilitar l'expressió de sentiments (Ajuntament de València 2010, p.10).

No hem d'imposar els nostres criteris o decisions, cal respectar en tot moment les decisions de la dona sense qüestionar-la, manifestant-li que pot acudir a nosaltres quan ho torne a necessitar, siga quina siga l'opció que prenga. No donar falses esperances o fer vore que tot serà fàcil.

Tenir en compte en tota la intervenció la perspectiva cultural d'origen de la dona, donat que les diferències culturals poden suposar una barrera en algunes ocasions.

Proporcionar a la dona la informació i l'assessorament professional necessaris i adequats a la seua situació particular i obtenir el màxim d'informació possible per mitjà del relat dels fets actuals i passats.

Acompanyar-la en tot el procés quan siga necessari, sense tindre una actitud excessivament paternalista. Assegurar-li la protecció i la de la seua família en el cas que es troben en una situació de risc i proporcionar ajuda concreta: econòmica, aliment, roba, acolliment...si no té mitjans propis.

A llarg termini caldrà recuperar l'autonomia de la dona i establir actuacions que faciliten el seu apoderament.

c) Drets de les dones que pateixen violència.

Hi ha una sèrie de drets de les víctimes que s'han de respectar al màxim durant la intervenció i que detallem seguint a Herranz i Rodríguez (1999, p.69):

Dret a rebre l'atenció necessària en el menor termini de temps possible, i a ser informada de l'existència de serveis i ajudes per a les dones supervivents de violència.

Que es preserve en tot moment la seua intimitat i privacitat i que s'eviten desplaçaments innecessaris. No veure's obligada a repetir el relat dels fets en diverses ocasions.

Dret a interposar la denúncia pertinent i rebre còpia de la denúncia, part de lesions i altres documents d'interès. A ser informada en cada moment de les actuacions que vagen realitzant-se i de les accions legals que pot exercir.

Dret a la seua protecció, la seua seguretat i a ser acompanyada quan siga necessari.

d) Singularitat de cada cas.

Ens sembla de vital importància ressaltar que, a l'hora d'intervenir en situacions de violència de gènere, és menester tenir present, en primer lloc, que tots els casos no són iguals, que cada dona i cada família són diferents: canvia el tipus de violència, el tipus d'agressor, les necessitats de la dona, l'entorn, els seus recursos...En conseqüència no podem actuar en tots els casos amb un mateix patró, malgrat que sí tenim uns criteris uniformes d'actuació, com hem vist en els criteris generals d'intervenció, i uns protocols que cal respectar.

Sols després de fer un bon diagnòstic de la situació que presenta la dona i la seua família, hauríem d'aventurar-nos a planificar la intervenció junt amb ella i consensuada amb ella. Actuar en tots els casos d'igual manera, seguint un model predeterminat i mecànic pot dur-nos a cometre greus errors amb els quals agreugem més la situació i fins i tot col·laborem en la cronificació de la situació de violència.

e) Dones amb dificultats especials.

Existeixen dones que per les seues condicions tenen unes dificultats afegides a la problemàtica de la violència de gènere com són les dones majors, dones migrants, amb diversitat funcional...

Dones majors. La violència de gènere contra les dones majors té els mateixos problemes que el maltractament contra la dona en general, però a més, tenen un problema afegit: l'edatisme de la societat actual, entenen per això els prejudicis i la marginació que hi ha contra les persones majors ja que en una societat com l'actual només es valora ser jove i les persones d'edat són vistes com a fràgils, inútils, dependents, en definitiva, amb menys valor.

Les dones majors solen trobar-se amb situacions de violència cronificades. Estan socialitzades amb actituds més tradicionals respecte als rols de gènere, matrimoni i família, tenen sentiments d'auto culpa per haver aguantat tant de temps, i resignació sobre que res pot canviar; dificultats econòmiques, més problemes de salut, major dependència, xarxes socials reduïdes per la mort de familiars i amics, manca d'alternatives, por al futur, por a acabar en una residència...

A més de patir violència per la seua parella, una dona major pot també patir-la per banda dels seus cuidadors/res en forma de maltractament físic, negligència, abús econòmic, maltractament emocional, aïllament forçat, privació d'elements necessaris per a la vida quotidiana (calor, menjar, comunicació, elements com per exemple una dentadura...).

L'Estratègia Nacional per a l'Eradicació de la violència contra les dones 2013-2016 inclou el fet que les dones majors, considerades així a partir dels 65 anys, són col·lectius vulnerables. Però moltes vegades els recursos d'acollida i allotjament per a dones maltractades no es troben suficientment preparats per assumir les diverses realitats de les dones majors, cal adequar els recursos a elles (Gracia Ibáñez, 2015).

Dones migrants. Les característiques socioculturals d'algunes de les dones migrants poden agreujar la presa de decisions a l'hora de trencar amb les situacions de maltractament. Els principals problemes amb els quals s'enfronten aquestes dones a més del maltractament són:

La inseguretat i la indefensió jurídica provocada sobre tot pel desconeixement dels drets i les obligacions de les persones migrants a Espanya; per la situació *d'il·legalitat* tant laboral com residencial en la qual s'hi troben en molts casos. Malgrat que coneixen els recursos no els utilitzen precisament per por a aqueixa situació burocràtica d'il·legalitat.

La discriminació que pateixen en tots els àmbits, tant per ser dona com per ser migrant, en l'accés a l'habitatge, al treball, a llocs d'oci etc.

La dificultat d'adaptació donat que perden la seua cultura, la llengua d'origen i les pautes culturals pròpies i han d'assimilar-ne ràpidament les del país de recepció. Això provoca un gran aïllament social respecte del país que les acull i un gran desarrelament respecte del seu d'origen. Es produeix una manca de relacions socials.

La dificultat per aprendre alguns comportaments essencials com l'ús de les institucions, el sistema sanitari etc.

El desconeixement de l'idioma en alguns casos, el qual genera aïllament i dificultat per accedir als recursos. La manca d'ocupació o l'ocupació laboral precària en l'economia submergida, sense contracte i sense Seguretat Social, generalment en l'àmbit domèstic.

Totes aquestes circumstàncies particulars de les dones migrants fan que aquestes suporten durant molt de temps el maltractament, sense demanar ajuda, i és estrany que denuncien. L'article 17 de la LO 1/2004 garanteix a aquestes dones la mateixa protecció que a qualsevol altra que patisca violència. Tanmateix Amnistia Internacional denuncia al seu informe *No hi ha excuses. Violència de gènere en l'àmbit familiar i protecció dels drets humans de les dones a Espanya* (2002) les traves que tenen aquestes dones a l'hora d'accedir als recursos d'acolliment i en la percepció de les ajudes econòmiques per a víctimes de violència de gènere. Els recursos no estan preparats per facilitar atenció adequada a persones procedents d'àmbits culturals diferents al nostre.

Dones amb diversitat funcional. Tot i que la LO 1/2004 assenyalava que els recursos i serveis han de disposar dels mecanismes necessaris per atendre a aquestes dones, trobem que molts no estan adaptats, tant els serveis d'informació i assessorament com els recursos de protecció, i/o els recursos policials i els sanitaris. Així doncs podem suposar la dificultat que tenen aquestes dones per accedir a la informació i a l'atenció integral (dones sordes, invidents, amb mobilitat reduïda...). Iglesias (2011, p.190) parla també de la por d'aquestes dones a no ser cregudes i a la institucionalització.

Dones amb problemàtiques de salut mental o addiccions. Els recursos destinats a dones víctimes de violència de gènere no estan preparats per atendre a dones amb problemàtiques de drogodependències o de salut mental i majoritàriament tampoc tenen professionals formats en aquests temes. Es més, segons hem vist a l'Ordre 17 de Febrer de 2003, sobre Centres Especialitzats per a Dones en situació de risc social⁵³, aquestes problemàtiques són motiu d'exclusió dels recursos de protecció per a dones. Aquesta ordre, tanmateix, no assenyalava recursos alternatius per a les dones maltractades que no tenen cabuda en aquests recursos.

⁵³ Conselleria de Benestar Social de la Generalitat Valenciana.

Si a més li afegim la falta de recursos de tractament especialitzat per a persones amb problemàtiques de salut mental, ens trobem que aquestes dones poden quedar desprotegides.

Dones prostituïdes. Des de sempre s'ha considerat que les dones que es veuen obligades a la prostitució han d'*aguantar* amb tot tipus de vexacions, humiliacions i maltractaments ja que això és propi de la seua "dedicació professional". Per això poques vegades s'ha prestat atenció a aquest col·lectiu com a víctimes de la violència de gènere i en comptades ocasions han acudit elles als recursos institucionals per poder demanar orientació o ajuda. És necessari que, com a professionals, canviem aquesta visió i que els recursos d'atenció a víctimes s'adapten a les necessitats i demandes d'aquestes dones.

El major exponent de víctimes de violència de gènere podria ser aquest col·lectiu ja que s'enfronten als maltractaments físics i psíquics, agressions sexuals, explotació laboral, són víctimes de malalties de transmissió sexual, són tractades com a objectes i a més un sector molt ampli de la societat justifica i normalitza aquests tractes cap a elles.

Aquest és un dels col·lectius que més violència pateix i a qui més difícil resulta eixir de la situació, per la seua situació administrativa *d'il·legalitat*, per l'explotació laboral a la qual són sotmeses, la manca de drets, per la necessitat peremptòria de fer el que siga necessari per sobreviure o perquè són víctimes de xarxes de tràfic de dones i veuen amenaçada la seua integritat física i la dels seus familiars, davant de qualsevol intent d'escapar.

La restricció que fa de la violència de gènere la LO 1/2004 limitant-la a l'àmbit privat deixa fora a les dones prostituïdes, doncs no estem parlant de relacions de parella (Ron, 2011).

f) Interdisciplinarietat

El treball amb la violència contra la dona afecta a moltes àrees de la vida de la persona i per tant es veuen implicades diferents professions. Si tenim en compte les distintes problemàtiques que poden aparèixer conjuntament amb les situacions de violència, és obvi que des d'una sola figura professional no pot donar-se resposta als distints aspectes que envolten aquest tipus de situacions. És imprescindible una intervenció interdisciplinària adequada a les múltiples necessitats que en cada moment presenten les dones; els equips de professionals que intervenen en casos de violència contra la dona han d'estar formats com a mínim per treballadores socials, psicòlogues i advocades, i s'ha de coordinar estretament amb els recursos sanitaris, educatius, socials, judicials i policials existents en cada zona.

Compartim amb Zúñiga (2005) que si treballem des d'una perspectiva multidisciplinària únicament, el que fem és una divisió de la dona en tantes parcel·les com especialistes estem

treballant. Considerem urgent una perspectiva que siga interdisciplinària i holística, és a dir, que englobe tots i cada un dels elements que intervenen en les relacions de violència i que analitze tots els factors causants i mantenidors d'aquesta. "L'espai interdisciplinari consisteix a compartir una concepció similar-homogènia del problema de la dona maltractada per a portar els esforços de les professionals en un mateix sentit" (Zúñiga 2005, p.5).

g) Coordinació

La coordinació entre els i les diferents professionals que intervenen en les situacions de violència de gènere és molt important ja que l'objectiu general ha de consensuar-se entre tots i totes les professionals implicades, tenint en compte els aspectes rellevants de cada àrea. Amb una adequada coordinació s'eviten confusions, es sap allò que és prioritari en cada moment, s'eliminen les possibles contradiccions entre professionals o la repetició innecessària de passes que ha de fer la dona. A més, amb una bona coordinació s'afavoreix la detecció de noves situacions de risc, evitant la cronificació.

h) Visió ecosistèmica

Un altre element important de la intervenció és la necessitat d'actuar amb una visió holística dels problemes. Seguint el model ecosistèmic d'estudi de la violència que hem vist al capítol primer, aquesta visió hauria d'estar present en la intervenció a diferents nivells (Canet i Garcia, 2012):

-El microsistèmic, tenint en compte els diferents estressors que es conjuguen en aquesta situació de violència, el procés que du a l'explosió de violència, els factors individuals i familiars associats, els recursos i dèficits amb els qual s'hi troben, etc

-L'exosistèmic considerant els factors relacionats amb l'entorn en el qual la família s'insereix: col·legi, barri, associacions, relacions d'iguals...

-El macrosistèmic tenint present l'explicació de la violència, com un problema, l'origen del qual, està en el propi model social i la solució del qual no pot passar només per la intervenció a nivell microsocia i amb les dones, sinó que és urgent abastir les solucions des de tots els àmbits que influeixen en aquesta problemàtica i que a més estan relacionats mútuament.

i) Perspectiva de gènere.

El Treball Social ha incorporat tradicionalment a la dona com un col·lectiu d'intervenció, bé per les seues pròpies necessitats o bé per necessitats de la família que son assumides per ella. La desigualtat de poder entre els gèneres produeix necessitats socials que son ateses en molts casos obviant el sistema patriarcal des del qual articulem les respostes, i per tant considerem amb Fernández-Montaña (2015, p.33) que ens cal una intervenció feminista.

El paper dels i les treballadores socials ha de respondre a les necessitats reals de la dona per a millorar el seu benestar mitjançant la comprensió de l'opressió de gènere socialment estructurada. Redefinir els problemes socials amb una perspectiva feminista significa considerar els problemes des del punt de vista del seu impacte específic en el benestar de les dones. (Dominelli i McLeod 1989, p.45).

Seguint a Fombuena (2006):

La perspectiva de gènere en el treball social planteja com a punt de partida l'existència d'una desigualtat social entre les dones i els homes i el manteniment d'aquesta situació injusta no sols en el nivell microsocial sinó també en l'organització social de l'Estat en la que les dones poden trobar-se en situacions de desigualtat, subordinació i fins i tot, explotació i risc de mort pel fet d'haver nascut dones. (p. 139).

Segons l'autora la perspectiva de gènere proposa compartir el poder mitjançant una socialització igualitària i reconèixer l'existència d'una manera de fer diferent.

Considerem important introduir la perspectiva feminista en la intervenció amb les dones si realment l'objectiu és apoderar-les i canviar el model social imperant.

j) Enfocament psicosocial.

L'enfocament psicosocial té en compte, per una banda, l'anàlisi de les persones com a essers individuals en interacció social, la influència de la socialització cultural, la posició social que ocupa la persona, els seus comportaments, pensaments i emocions. Per altra banda té en compte la influència de les condicions socio-materials en la vida de les persones.

Canet i Garcia (1999) parlen de la necessitat de treballar en la relació d'ajuda de manera psicosocial donat que, durant l'acompanyament de la dona en el seu procés, cal la intervenció d'almenys treballadora social, psicòloga i advocada per a fer l'avaluació de les diferents àrees que li afecten i dissenyar amb ella el pla d'intervenció psicosocial: situació de maltractament, situació familiar, estat emocional en el que es troba i coneixement de temes legals que li afecten.

k) Treball en xarxa.

Aquest treball es realitza “col·laborant de forma activa amb altres professionals i institucions implicades en l’atenció a les dones, planificant intervencions conjuntes i coordinades, intercanviant informació rellevant i participant en activitats multidisciplinàries, amb l’objectiu d’alcançar una meta consensuada” (Perez-Viejo i Montalvo, 2014, p.213).

El treball en xarxa aporta una sèrie d’avantatges per intervenir en realitats complexes com la de la violència de gènere. Parteix de la interdependència i complementaritat entre distints equips. Va més enllà de la suma de les diferents visions professionals, ampliant la perspectiva al tenir en compte la resta de mirades i poder intercanviar les idees. S’evita la duplicitat d’actuacions i el malbaratament de recursos i es comparteixen les responsabilitats de les decisions que no recauen en una sola professional. Segons Escobar (2011) “en el treball en xarxa existeix un compromís per desenvolupar una estructura de manera conjunta i amb responsabilitats compartides” (p. 242).

2.4 Protocols i pautes d’actuació als diferents àmbits professionals.

Una vegada vistos els aspectes que considerem més rellevants de la intervenció, estudiarem a continuació l’actuació professional dels diferents àmbits que intervenen en el treball amb supervivents de violència de gènere: àmbit sanitari, judicial, àmbit de la seguretat, àmbit de l’atenció social integral, àmbit de la coordinació, àmbit educatiu i de la publicitat i mitjans de comunicació seguint a Canet i García (2012).

En aquest punt passem a detallar els protocols establerts tant a nivell estatal com autonòmic, per a l’atenció de les dones que pateixen violència i dividirem els mateixos per àmbit d’intervenció professional. Aquests protocols són importants donat que marquen les pautes a seguir per les i els professionals en cada àrea.

Totes i tots els professionals implicats en l’atenció a dones maltractades en els diferents àmbits d’intervenció “han de garantir la seguretat de la víctima i fer-li saber que la responsabilitat de la violència és únicament de qui la exerceix” Herranz i Rodríguez (1999, p.69).

2.4.1 Àmbit sanitari.

La violència de gènere és un important problema de salut pública, tant per la magnitud de les lesions produïdes com per les seues conseqüències a curt i llarg termini sobre la salut física i mental de les dones supervivents.

L'àmbit sanitari i les seues professionals desenvolupen un important paper en la detecció, tractament i orientació de situacions de violència cap a la dona i els i les menors. La detecció primària dels serveis de salut és decisiva per tal d'assegurar que les víctimes accedeixen a recursos als quals d'altra manera és possible que mai no arriben, donat "l'establiment de relacions de confiança i confidencialitat" (Soriano, López i Colomer, 2009, p.33).

Tradicionalment aquestes dones han passat desapercebudes als i les professionals sanitàries per manca de formació especialitzada i moltes voltes també, per manca de sensibilització sobre el tema.

L'Organització Panamericana de la Salut (2002) afirma que estar sotmesa a situacions de violència és un factor de risc per a patir malalties, ja que l'estrès crònic que genera provoca alteracions del sistema immunitari que afavoreix l'aparició de diferents malalties o empitjora les ja existents. Es poden produir conseqüències fatals com la mort, conseqüències per a la salut física, sexual i reproductiva, salut psíquica i també conseqüències en la salut social com ara l'aïllament social, la pèrdua d'ocupació, l'absentisme laboral i la disminució del número de dies de vida saludable (Sepúlveda, 2012).

Segons l'Organització Mundial de la Salut en el seu *Informe mundial sobre la violència i la salut* (2002), la majoria de les dones entra en contacte amb el sistema de salut en algun moment de la seua vida. Això converteix els centres sanitaris en un lloc important on és possible identificar a les dones maltractades, proporcionar-los ajuda i encaminar-les cap a serveis especialitzats.

La violència contra les dones té importants repercussions en la salut integral, entenent salut com l'estat de benestar físic, psíquic i social. Podem parlar de violència contra la dona a través del cicle de la vida, dividint-la en diferents fases (OMS, 2002):

- Pre-natal: avortaments selectius segons el sexe, efectes de la violència exercida sobre dones embarassades.
- Infància: infanticidi femení, abús físic, sexual i psicològic.
- Infantesa: matrimoni infantil, mutilació genital femenina, abús físic, sexual i psicològic, incest, prostitució infantil i pornografia.
- Adolescència i vida adulta: violència durant el festeig, sexe forçat per raons econòmiques, incest, abús sexual al lloc de treball, violacions, assetjament sexual, prostitució i pornografia forçada, tràfic de dones, violència per la parella, violació per la parella, abús psicològic i assassinat.
- Dones amb discapacitat: violència física, psicològica, econòmica, social, estructural...

- Vellea: abús físic, sexual, psicològic, suïcidi forçat i assassinat.

La LO 1/2004 dedica els articles 15 i 16 per a l'àmbit sanitari i explica que les administracions sanitàries desenvoluparan programes de sensibilització i formació continuada del personal per millorar la detecció precoç, el diagnòstic precoç, i l'assistència i la rehabilitació de la dona. Les administracions educatives asseguraran que s'incorpore als currículums de les professions sanitàries continguts dirigits a la capacitat per a la prevenció, la detecció precoç, la intervenció i suport a les víctimes. Als Plans Nacionals de Salut es contemplarà un apartat de prevenció i intervenció integral en violència de gènere, i a més es crearà la Comissió contra la violència de gènere dintre del Consell Interterritorial del Sistema Nacional de Salut⁵⁴ (Federació Espanyola de Municipis i Províncies, 2012).

Podem dir que en el cas concret de l'àmbit sanitari, la Llei Integral ha promogut la implantació de programes sustentats en quatre eixos: la prevenció, la detecció precoç, l'adaptació al context i la intervenció davant un cas detectat, que ha de ser integral i coordinada, i que ha de contemplar el camp social, sanitari, psicològic i judicial.

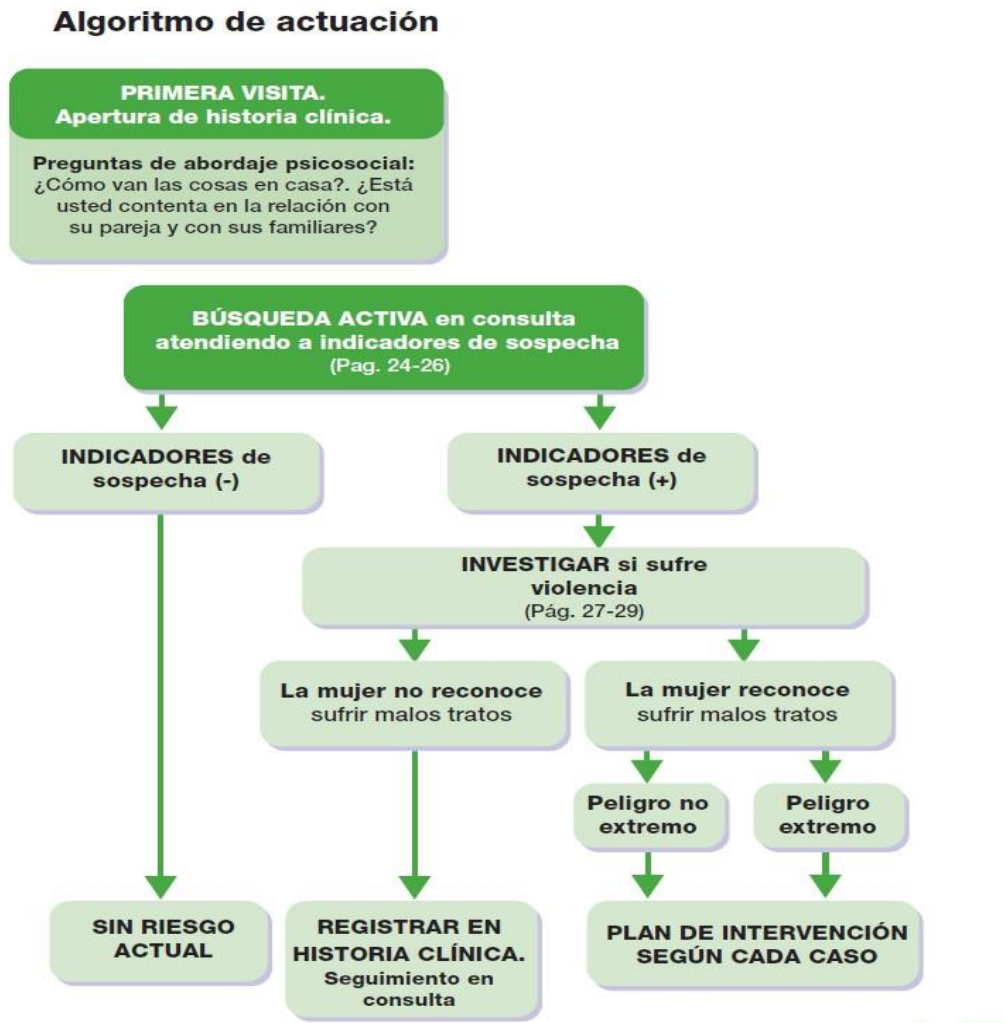
Des de 2007 s'ha desenvolupat per banda de l'Observatori de Salut de la Dona de la Direcció General de l'Agència de Qualitat del Sistema Nacional de Salut, el *Protocol Comú per a l'Actuació Sanitària davant la Violència de Gènere*⁵⁵ (Soriano, López i Colomer, 2009) que s'ha convertit en la ferramenta bàsica per a la formació del personal sanitari i per a la millora de la qualitat assistencial a les dones víctimes.

Exposem a continuació l'actuació sanitària de detecció i valoració que assenyala aquest protocol:

⁵⁴ A partir d'ara CISNS.

⁵⁵ Ministeri de Sanitat i Consum (2007) i Ministeri de Sanitat, Serveis Socials i Igualtat (2012).

Figura 2.7: Detecció i valoració des de l'àmbit sanitari.

Font: Ministeri de Sanitat i Consum (2007).

També en 2007 el CISNS va aprovar una relació de 18 indicadors comuns per a la vigilància epidemiològica de la violència de gènere que detallem a continuació:

Taula 2.2: Indicadors per a la vigilància epidemiològica de la violència de gènere.

<p><u>Magnitud</u></p> <ol style="list-style-type: none">1. Casos detectats per 100.000 dones majors de 14 anys.2. Nombre de parts de lesions emesos. <p><u>Per nivell d'assistència i font</u></p> <ol style="list-style-type: none">3. Casos detectats en atenció primària4. Casos detectats en atenció especialitzada. <p><u>Per característiques del maltractament</u></p> <ol style="list-style-type: none">5. Casos detectats segons tipus de maltractament.6. Casos detectats segons durada del maltractament.7. Casos detectats segons la relació de convivència amb el maltractador. <p><u>Per característiques personals de la dona maltractada</u></p> <ol style="list-style-type: none">8. Casos detectats per edat.9. Casos detectats segons nacionalitat.10. Casos detectats segons situació laboral.11. Casos detectats en dones embarassades.12. Casos detectats en dones amb discapacitat. <p><u>Per característiques del tipus d'atenció rebuda</u></p> <ol style="list-style-type: none">13. Dones ateses que han rebut informació i suport de recursos socio-sanitaris.14. Dones ateses, amb les quals s'ha realitzat valoració de risc.15. Dones ateses, amb les quals s'ha elaborat un pla de seguretat.16. Casos detectats derivats a atenció primària.17. Casos detectats derivats a atenció especialitzada.18. Casos detectats derivats a atenció social.

Font: Consejo Interterritorial del Sistema Nacional de Salud (2007).

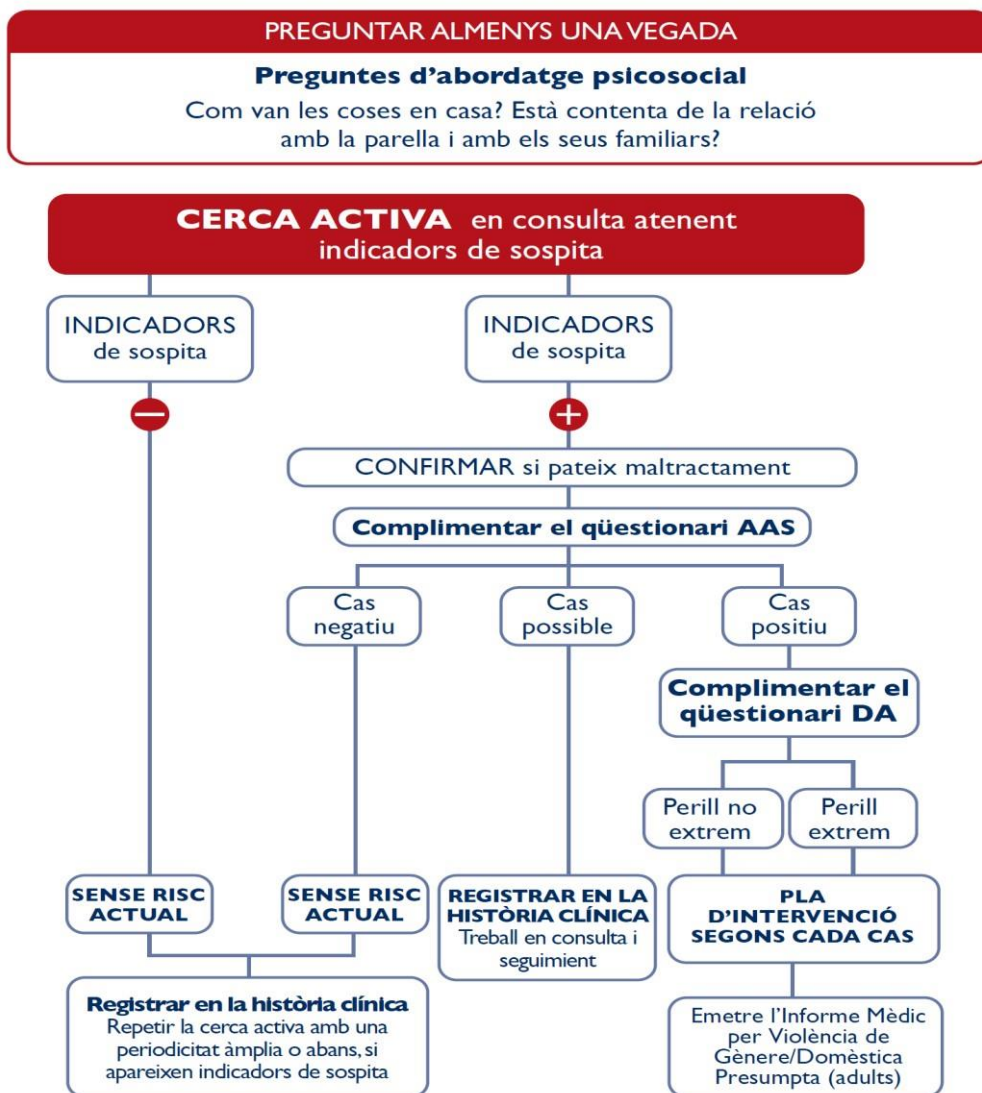
La majoria de CCAA han revisat els plans de salut incorporant les recomanacions de la LO 1/2004, i també s'ha revisat el Protocol Comú per a l'Actuació Sanitària davant la Violència de Gènere (2007) per adaptar-lo a les peculiaritats i necessitats pròpies de cada territori.

En aquest sentit al País Valencià es va elaborar *l'Informe Mèdic per presumpta violència de gènere/domèstica* (2005) per posar en coneixement de l'Administració de Justícia els casos detectats de violència de gènere. En 2009 es posa en marxa el *Protocol per a l'Atenció Sanitària de la Violència de Gènere a la Comunitat Valenciana (PDA)* de la Conselleria de Sanitat, i es va realitzar el cartell *Algoritme de detecció i actuació davant els casos de violència de gènere en l'àmbit sanitari*, així com el tríptic destinat al personal sanitari *Contra els maltractaments la teua tasca és important. Junts podem parar-los*.

En 2011 es va elaborar el *Sistema d'informació per a la detecció i valoració de casos de violència de gènere/domèstica (SIVIO)* que compta amb una aplicació informàtica que guia al personal sanitari en la recerca activa, la detecció precoç de casos de violència de gènere i la intervenció a dur a terme en cada cas. També al 2011 es va publicar la *Guia d'ajuda contra la violència de gènere*, per a professionals i públic en general.

Mostrem a continuació l'algortme d'actuació per a la cerca activa i detecció de casos de maltractament realitzat per la Conselleria de Sanitat:

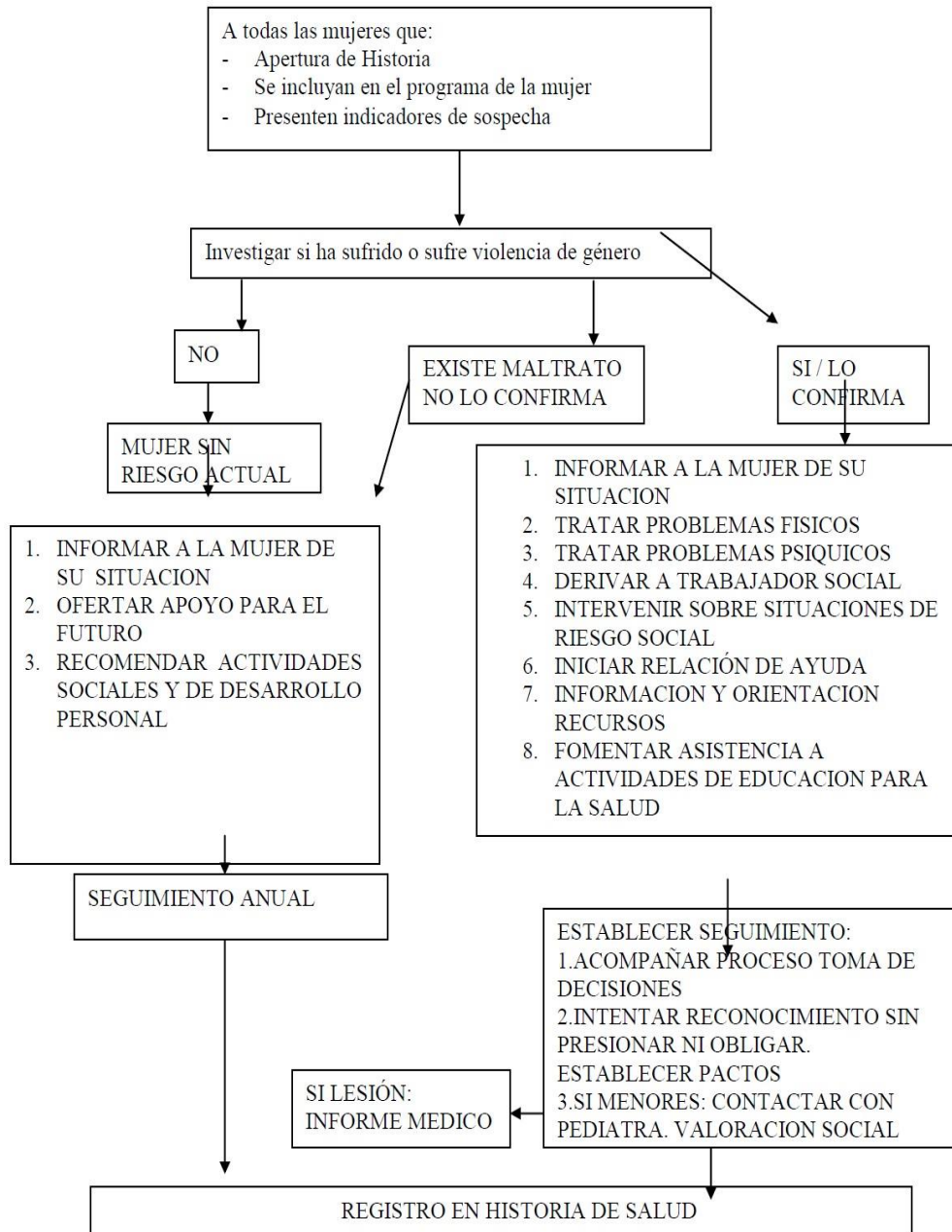
Figura 2.8: Algoritme d'actuació sanitària.

Font: Conselleria de Sanitat (2009)

Així mateix, l'Equip de Treballadores Socials de Atenció Primària de València va realitzar l'any 2012 una Guia d'intervenció de Treball Social Sanitari, anomenat *Intervenció del Treballador Social d'Atenció Primària de Salut amb dones víctimes de violència de gènere*, on estableixen l'actuació a portar endavant i que ve resumida en el següent algoritme:

Figura 2.9: Intervenció del Treballador Social d'Atenció Primària de Salut amb dones víctimes de violència de gènere.

Font: Agència Valenciana de Salut (2012).

Entre les accions de sensibilització a nivell sanitari existeix la pàgina web *Cuida't* i el Portal de Salut de la Comunitat⁵⁶ on podem trobar la *Guia Abordatge de la violència de gènere des del sistema sanitari* destinada a la població en general, que ens explica diversos aspectes de la violència de gènere, i facilita una guia de recursos.

Nogueiras i altres (2004) assenyalen alguns factors del context de la consulta mèdica que cal tenir en compte donat que dificulten que la dona puga manifestar amb tranquil·litat el seu problema com són la manca de privacitat en algunes consultes, sobre tot en urgències, on la dona ha de contar allò que li passa en el control d'admissió o en una sala plena de persones. També el fet que la seua parella, normalment l'agressor, sempre l'acompanya, lo qual dificulta que la dona puga expressar-se.

Cal destacar també l'escassetat de temps disponible per atendre correctament a cada pacient. "L'examen en profunditat i la detecció per part de les professionals de salut es veu impossibilitat perquè en ocasions han d'atendre consultes de fins a 50 i 60 persones en la seua jornada laboral", segons dades de la Societat Espanyola de Medicina de Família i Comunitària (2003, p.8).

Actuació del personal sanitari

Per a la detecció i prevenció de la violència de gènere des de l'àmbit sanitari el personal ha de seguir una sèrie de pautes:

- Preguntar amb regularitat a les dones sobre l'existència de violència i estar alerta a possibles signes i símptomes per fer el seguiment. Informar dels recursos d'ajuda i derivar-la, establint coordinació amb altres professionals.
- Ajudar-la a entendre el seu malestar com a producte de la violència i la por.
- Respectar el seu propi procés.
- Registrar la informació en la història clínica mantenint la privacitat i confidencialitat de la informació obtinguda.

En el cas que la dona manifeste obertament que ha sofert maltractaments, s'atendrà de forma urgent. Es realitzaran les exploracions necessàries: general (lesions, la seua localització...) ginecològica (en cas que haja agressió sexual) i psíquica (estat d'ànim, ansietat, alteracions psicopatològiques...).

Quan siga necessari per la gravetat dels fets, es comunicarà al Jutjat de Guàrdia perquè faciliten la presència del metge forense i cossos de seguretat. L'objectiu d'aquest desplaçament no és un

⁵⁶ www.cuidatecv.es

altre que assegurar les proves, realitzar la recollida de mostres, recollir la denúncia *in situ* i garantir la protecció de la dona.

Cal destacar l'obligatorietat de denunciar i donar part a l'autoritat judicial com marca la Llei de Enjudiciament Criminal: aquells qui per raó de la seua professió càrrec o ofici tinguen notícia d'un delictes estan obligats a denunciar-lo immediatament al Ministeri Fiscal o al Jutge⁵⁷.

S'expedirà el corresponent part de lesions facilitant còpia a la interessada i es derivarà a la Treballadora Social de referència i qui la informarà dels seus drets i les mesures que pot adoptar. En qualsevol dels casos l'actitud del o de la professional sanitària cal que siga d'actitud empàtica, deixant que la dona s'esplai i relate els fets. Per això cal atendre-la en un lloc que respecte la intimitat i on ella estiga sola, sense acompanyants. La professional realitza una escolta activa, sense establir judicis preconcebuts, informa a la dona sobre les preguntes que li fa, les exploracions que cal realitzar i les possibles derivacions a altres professionals.

Per tal d'abordar directament el tema de la violència amb la dona el protocol PDA, recomana al personal sanitari realitzar una sèrie de preguntes facilitadores per als casos de sospita de violència:

- La trobe algo intranquil·la, què li preocupa?
 - A què creu que es deu el seu malestar/problema de salut?
 - Està vivint alguna situació que la faça sentir-se així?
 - Creu que pot estar relacionat?
 - En algunes ocasions les dones en una situació com la de vostè estan patint violència, és el seu cas?
 - Aquesta lesió apareix quan es produeix alguna empenta o cop de puny...és el seu cas?
- (Ministeri de Sanitat, 2012, p.50)

Nogueiras i altres (2004) proposen que el personal sanitari no ha de medicalitzar o psiquiatritzar la problemàtica de la violència de gènere, no ha de victimitzar a les dones amb actituds i comentaris; han de conèixer bé els recursos socials comunitaris existents i perdre la por a preguntar directament a la dona per aquests temes.

Un element important del camp sanitari és el part de lesions, un document que emet la o el professional i que té molta importància perquè en ocasions pot ser l'única prova del delictes i avala la declaració que realitza la dona. El part de lesions ha de ser llegible fàcilment per altres

⁵⁷ Article 262 de la Llei d'Enjudiciament Criminal. A més la Llei 27/2003 de 31 de juliol reguladora de l'orde de protecció de les víctimes de violència domèstica afeg un nou article 544 ter en la LEC que diu "sense perjudi del deure general de denúncia previst en l'article 262 d'aquesta llei, les entitats o organismes assistencials públics o privats, que tingueren coneixement d'alguns dels fets mencionats en l'apartat anterior hauran de posar-los immediatament en coneixement del jutge de guàrdia o del Ministeri Fiscal amb la finalitat que es puga incoar o instar el procediment per a l'adopció de l'orde de protecció".

professionals. La recollida de dades ha de ser el més minuciosa possible, de fet el protocol recomana prendre el temps necessari.

Existeixen diferents models segons Comunitats Autònomes però tots han de respectar unes dades mínimes que exposem a continuació (Cobo,1999, p.137):

Taula 2.3: Dades bàsiques a recollir en el part de lesions.

-Lloc, data i hora de l'assistència.
-Dades de filiació de la dona.
-Descripció de les lesions observades i existència si cal de lesions antigues (mossos, fractures, contusions, erosions, cremades, ferides per arma de foc...).
-Localització anatòmica de les lesions.
-Tipus d'agressió.
-Armes, objectes o utensilis utilitzats.
-Estat psíquic i emocional que presenta.
-Descripció de les proves complementàries a realitzar.
-Agressió puntual o reiterada
-Va sola o acompanyada
-Pronòstic clínic.
-Testimonis
-Tractament aplicat, si cal hospitalització, dies d'estada...
-Observacions
-Metge que ho emet i signatura.

Font: Elaboració pròpia a partir de Cobo (1999).

El Ministerio de Sanidad, Servicios Sociales e Igualdad (2012) ha realitzat un algoritme sobre part de lesions. Al País Valencià s'ha dissenyat un part de lesions específic per a la violència de gènere en persones adultes que s'anomena *Informe mèdic per presumpta violència de gènere/domèstica (adults)*⁵⁸

A més, la Conselleria de Sanitat Universal i Salut Pública ha publicat el 9 de juny de 2016 el *I Pla d'Igualtat de la Conselleria de Sanitat Universal i Salut Pública 2016-2019*⁵⁹, dirigida a tot el personal que treballa a l'àmbit sanitari, siga quina siga la seua vinculació laboral. Contempla entre altres qüestions la detecció precoç, la prevenció i la protecció de les víctimes de violència de gènere en l'entorn laboral.

⁵⁸ Regulat per la circular 4/2007 de 10 de desembre del Director Gerent de l'Agència Valenciana de Salut.

⁵⁹ I Pla d'Igualtat de la Conselleria de Sanitat Universal i Salut Pública 2016-2019 (DOCV 7807 de 16 de juny de 2016)

A l'àmbit sanitari s'ha apostat per establir de manera clara un circuit d'atenció a les dones supervivents de la violència de gènere mitjançant els protocols d'actuació. També s'està fent una aposta per la formació de les i els professionals per detectar possibles casos que d'altra manera passarien desapercebuts. Tot açò comporta que els i les professionals d'aquest àmbit han d'implicar-se en la detecció, l'atenció i la derivació d'aquestes dones i no poden passar-ho per alt excusant-se en la manca de formació o la no col·laboració de la dona.

2.4.2 Àmbit judicial

La Llei Orgànica 1/2004 de 28 de desembre de Mesures de Protecció Integral contra la violència de gènere pretén enfortir el marc penal i processal vigent per tal d'assegurar una protecció integral de la dona des de les instàncies jurisdiccionals. Tracta els següents aspectes:

- El dret a l'assistència jurídica gratuïta i especialitzada per a les dones víctimes.
- La creació de la Delegació Especial de Govern contra la violència sobre la Dona i l'Observatori Estatal de violència sobre la Dona, els dos òrgans dependents del Ministeri de Treball i Assumptes Socials.
- Les normes de naturalesa penal ja que la LO modifica els articles del Codi Penal 148 referit a les lesions, el 153 que parla dels maltractaments, el 171 fa referència a les amenaces, el 172 contra les coaccions, el 468 sobre els trencaments de condemna, i el 620 de protecció contra les vexacions lleus.
- La creació dels Jutjats de Violència sobre la Dona.
- La formació de Jutges i Magistrats, Fiscals, Secretaris Judicials, Forces i Cossos de Seguretat i Forenses.
- Les mesures de protecció i seguretat a les víctimes com ara l'Ordre de Protecció, la protecció de dades personals de les dones, les mesures d'eixida de l'agressor del domicili, l'allunyament, la suspensió de la comunicació de qualsevol tipus amb la dona, la suspensió de la pàtria potestat o la custòdia de menors, la suspensió del règim de visites, la suspensió de l'ús i tinença d'armes.
- La creació de la Fiscalia contra la violència de gènere

A partir de la LO 1/2004 es crea tota una sèrie de reglamentació, protocols i guies per a desenvolupar aquestes mesures. Unes fan referència a l'Ordre de Protecció i el seu funcionament; altres fan referència a la coordinació entre diferents instàncies judicials i entre estes i les forces de seguretat; també trobem protocols des de l'àmbit penitenciari i guies d'actuació en l'àmbit de la violència de gènere a nivell judicial i forense.

Taula 2.4: Avenços contra la violència de gènere en l'àmbit judicial.

Protocolo de actuación de las Fuerzas y Cuerpos de Seguridad y de coordinación con los organos judiciales para la protección de las víctimas de violència doméstica y de género del CGPJ (2004).
Protocolo de Actuación de las Fuerzas y Cuerpos de Seguridad con los Órganos Judiciales y el Ministerio Fiscal para la Protección de las Víctimas de Violència Doméstica y de Género (2005).
Guia y manual de valoración integral forense de la violència de género y doméstica (2005).
Protocolo de actuación y coordinación de fuerzas y cuerpos de Seguridad del estado y abogados y abogadas ante la violència de género (2007).
Protocolo médico-forense de valoración urgente del riesgo de violència de género del Ministerio de Justicia (2011).
Guia de criterios de actuación judicial frente a la violència de genero del CGPJ (2013).
El Protocolo de Actuación en el ámbito penitenciario del sistema de seguimiento por medios telemáticos del cumplimiento de las medidas y penas de alejamiento en materia de violència de género (2013 i 2015).

Font: Elaboració pròpia.

Per avançar en la coordinació es va publicar *La Guia de criterios de actuacion judicial frente a la violència de genero del CGPJ* (2008, actualitzada en 2013), un document orientatiu que inclou les ferramentes de valoració del risc que tenen els jutges i les jutgesses a la seua disposició, els principals protocols, i el tractament que cal donar a les víctimes en seu judicial. Marca les pautes que, dintre de l'àmbit judicial, cal tindre presents en l'atenció de dones que pateixen violència de gènere per la parella i que es poden resumir en oferir-li atenció personalitzada i una acollida respectuosa; informar-la dels seus drets, de totes les fases per les quals passa el procés legal, adaptant el llenguatge jurídic, i deixar que parles obertament, que expresse els seus sentiments. Fer especial atenció a l'espai físic per a que siga adequat, que respecte la confidencialitat, i que es pugui fer l'entrevista sense interrupcions i sense vore ni ser vista per l'agressor. No emetre judicis de valor i assegurar que pugui sol·licitar l'ordre de protecció.

En quant a l'assistència jurídica a la dona es basarà en la immediatesa en la defensa i representació en el judici, encara que els fets no constitueixen delictes i es tramiten com a falta. També es dóna prioritat a aquestes demandes i es creen els torns d'ofici especialitzats amb formació específica als Col·legis de l'Abogacia, com hem vist anteriorment en el cas de València. El fonament de tots aquests protocols és garantir de cara a la dona els següents drets que a continuació detalllem:

a) L'assistència jurídica immediata que ve recollida a l'article 20 de la LO 1/2004 i que garanteix a les dones la defensa jurídica, gratuïta i especialitzada de manera immediata en tots els processos judicials i procediments administratius que tinguen causa directa o indirecta en la violència patida. Si no se'ls reconeix posteriorment el dret a l'assistència jurídica gratuïta hauran d'abonar els honoraris devengats per la intervenció.

Per a tal finalitat es va aprovar el *Protocolo de actuación y coordinación de fuerzas y cuerpos de Seguridad del estado y abogados y abogadas ante la violencia de genero* (2007) per garantir i homogeneïtzar el servei d'assistència lletrada en la formulació i presentació de la denúncia i sol·licitud d'ordre de protecció durant les 24 hores del dia, i assistit per personal del Torn Especialitzat de Violència de Gènere del Col·legi Oficial d'Advocats.

b) L'ordre de protecció

Es troba establerta per la Llei 27/2003 de 31 de juliol reguladora de l'Ordre de Protecció de les víctimes de la violència domèstica⁶⁰.

L'Ordre de Protecció⁶¹ és una resolució judicial que, en els casos on hi ha indicis fundats de comissió d'un delictes o falta per violència domèstica, i existisca una situació objectiva de risc per a la víctima, ordena la seua protecció mitjançant l'adopció de mesures cautelars civils i/o penals, i activa les mesures d'assistència i protecció social necessàries.

⁶⁰ Ordre de Protecció de les víctimes de la violència domèstica. (BOE nº 183 de 1 d'agost de 2003).

⁶¹ Model de sol·licitud d'Ordre de Protecció en: <http://bit.ly/2r0wDQb>

Taula 2.5: Mesures penals, civils i d'assistència social de l'Ordre de Protecció.

Mesures penals	Mesures civils	Assistència i protecció social
Privació de llibertat. Ordre d'allunyament. Prohibició de comunicació amb la dona. Prohibició de tornar al lloc del delictes o de residència de la dona. Retirada d'armes o altres objectes perillosos que tinga l'agressor al seu poder.	Atribució de l'ús i gaudi de l'habitatge Règim de custòdia, visites, comunicació amb els fills i filles. Prestació d'aliments. Mesures de protecció als menors per evitar un perill o perjudici.	Dret a la informació i a l'assistència social integral, en format accessible a totes les dones. Atenció psicològica. Suport social. Seguiment de les reclamacions dels drets de la dona. Suport educatiu a la unitat familiar. Formació i inserció

Font: Elaboració pròpia

El 22 de juliol de 2003 es constitueix la *Comissió de Seguiment de la implantació de l'Ordre de Protecció*⁶², integrada per les institucions de l'Observatori (vocals del CGPJ, Ministeris de Justícia i de Treball i d'Afers Socials, Comunitats Autònomes amb competència en Justícia), el Ministeri de l'Interior i una representació de la Fiscalia General de l'Estat, del Consell General de l'Advocacia, del Col·legi Nacional de Procuradors, i de la Federació de Municipis i Províncies.

Per garantir el bon funcionament de les ordres de protecció és crea tota una sèrie de protocols i comissions les funcions dels quals detallem:

Taula 2.6: Protocols i comissions Ordre de Protecció.

Creació de:	Funcions
Comissió de Seguiment de la implantació de l'Ordre de Protecció (2003)	Elaboració de protocols per a la implantació de l'ordre de protecció; elaboració d'instruments adequats de coordinació que garantisquen l'efectivitat de les mesures de protecció i de seguretat.
	Coordinació entre el poder judicial, les forces i els cossos de seguretat i la resta

⁶² Comissió de Seguiment de la implantació de l'ordre de protecció <http://bit.ly/2q0cjAW>

El discurs de les professionals i la representació de la premsa sobre la violència de gènere
al País Valencià

Protocol per a la implantació de l'Ordre de Protecció de les Víctimes de violència domèstica (2003)	Públiques per donar respostes en l'àmbit de la seguretat, l'assistència jurídica, psicològica, sanitària i social.
Protocol de coordinació entre els ordres jurisdiccionals penal i civil per a la protecció de les víctimes de violència domèstica (2003).	Proporcionar un marc integral de protecció, evitant que hi hagi resolucions contradictòries. Proporcionar als jutjats civils de família un coneixement adequat de les actuacions realitzades pels jutjats d'instrucció en assumptes de violència domèstica. Facilitar que el jutjat civil de família pugui adoptar la resolució sobre la ratificació, la modificació o l'alçament de les mesures civils acordades en una ordre de protecció.
Protocol d'Actuació de les Forces i Cossos de Seguretat i de coordinació amb els òrgans judicials (2004)	Coordinació entre l'àmbit judicial i policial per establir una comunicació àgil i fluida entre els dos cossos per garantir la protecció de les víctimes.
Registre Central per a la Protecció de Víctimes de la violència domèstica.	Obtenir la referència de totes les penes, mesures de seguretat, i ordres de protecció acordades per protegir la dona.

Font: Elaboració pròpia.

Aquestes mesures estan dirigides a ajudar en el seguiment de les ordres de protecció per violència de gènere mitjançant el *Registre Central per a la Protecció de les Víctimes de Violència Domèstica*⁶³ que es va crear al 2004. Aquest Registre recull:

- La inscripció de penes i mesures de seguretat imposades.
- Les mesures cautelars i ordres de protecció acordades.
- La inscripció dels trencaments de qualsevol pena, mesura u ordre acordada pels procediments penals.

Busca augmentar la coordinació entre les instàncies jurisdiccionals penal i civil i entre aquestes i les forces i cossos de seguretat de l'estat. Es busca també unes actuacions comuns en quan a la valoració forense del risc de patir violència, i uns criteris comuns d'actuació judicial.

⁶³ Registre Central per a la Protecció de les Víctimes de Violència Domèstica creat al 2004 pel Reial Decret 355/2004 de 5 de març (BOE nº 73 25/03/2004).

c) Jutjat de Violència sobre la Dona.

La LO 1/2004 va preveure la creació en cada partit judicial d'un o diversos Jutjats de Violència sobre la Dona, amb la finalitat de garantir un tractament adequat i eficaç de la situació jurídica, familiar i social de les dones víctimes. Aquests Jutjats seran competents per a:

Conèixer la instrucció dels processos dels delictes relatius a homicidi, avortament, lesions, lesions al fetus, delictes contra la llibertat, contra la integritat moral, contra la llibertat i la indemnitat sexual o qualsevol altre delicte comés amb violència o intimidació, contra qui siga o haja segut esposa o dona amb la qual estiga o haja estat lligat l'autor per anàloga relació d'afectivitat, encara que siga sense convivència, i els delictes comesos contra la descendència, menors o incapaços que convisquen amb ell o estiguin subjectes a potestat, tutela, curatela, acolliment o guarda de fet de l'esposa o convivent, quan també s'haja comés un delicte de violència de gènere. Han d'adoptar també les ordres de protecció i altres mesures de protecció de la víctima. (art. 44 LO 1/2004).

Els primers jutjats es crearen mitjançant el Real Decret 233/2005 de 4 de març. Són jutjats especialitzats, integrats dintre de l'ordre penal, que exerceixen competències penals i civils, que poden ser compatibles amb altres matèries, o exclusius quan sols coneixen de violència de gènere. Al País Valencià són un total de 16 distribuïts com segueix:

Taula 2.7: Jutjats especialitzats en violència de gènere al País Valencià.

Alacant	2 Alacant 1 Benidorm 1 Dénia 1 Elx 1 Oriola 1 Torrevella
Castelló	1 Castelló 1 Vila-Real
València	4 València 1 Torrent 1 Gandia 1 Paterna

Font: Elaboració pròpia.

En total a l'Estat Espanyol hi ha un total de 106 jutjats especialitzats en violència contra la dona, 355 jutjats són compatibles i 24 jutjats de lo penal tenen competències exclusives en matèria de

violència sobre la dona. A més existeixen 72 seccions penals especialitzades de les Audiències Provincials.

Respecte a la creació d'aquests jutjats especialitzats Gisbert i Martínez (2015) assenyalen que es varen establir fins a tres classes diferents de jutjats de violència sobre la dona, que en la majoria dels casos no respon a una creació efectiva de jutjats, sinó a una redistribució competencial entre els que ja hi havia, assignant les competències en esta matèria a més de les que ja tenia cadascun (p.31).

d) Fiscalia Especialitzada en Violència de Gènere

També la LO 1/2004 va prevenir l'existència en cada Fiscalia dels Tribunals Superiors de Justícia i de les Audiències Provincials, de la Fiscalia Especialitzada en Violència de Gènere amb les funcions d'intervenir en els procediments penals i/o els processos civils la competència dels quals estiga atribuïda als Jutjats de Violència sobre la Dona (art 70); supervisar i coordinar les actuacions de les Seccions contra la violència sobre la dona i elaborar semestralment un informe dels procediments seguits i actuacions practicades per al Fiscal General de l'Estat.

e) Oficines d'Atenció a Víctimes del Delicte (OAVDs)

Les Oficines d'Atenció a Víctimes del Delicte es troben regulades a la Llei 35/95 d'11 de desembre d'ajuda i assistència a víctimes de delicte violents i contra la llibertat sexual que va donar origen a la seua creació.

Es tracta d'un servei públic i gratuït del Ministeri de Justícia per a oferir a la ciutadania assistència professional necessària en els casos d'haver patit directament les conseqüències d'un delicte. En algunes ciutats estan formades per un equip interdisciplinari amb personal de psicologia i treball social. Al País Valencià les oficines de les capitals són, a més, Punt de Coordinació de les Ordres de Protecció.

Taula 2.8: Oficines d'Ajuda a Víctimes del Delicte al País Valencià.

Alacant	Castelló	València
Alacant	Castelló	València
Oriola	Vila-Real	Gandia
Torrevel·la	Vinaròs	Alzira
Elx		Torrent
Alcoi		Paterna
Benidorm		Sueca
Dénia		Requena
		Utiel

Font: Elaboració pròpia.

Les OAVD actuen al llarg de les tres fases del procés judicial amb les següents funcions:

Taula 2.9: Fases d'actuació de les OAVD.

Fase	Funcions
Fase prejudicial: abans de formular la denúncia	Acollida empàtica. Detecció i intervenció en situacions de crisi. Determinació de la situació de vulnerabilitat i conseqüències del maltractament a nivell social, familiar i personal. Informació de drets. Assessorament sobre els procediments judicials. Oferiment d'assistència jurídica especialitzada i gratuïta. Explicació de les mesures de protecció judicial en l'àmbit civil o penal. Informació de les mesures d'assistència i protecció social. Prevenició de situacions de risc. Intervenció activa en el procediment.
Fase judicial	Informació i explicació sobre l'Ordre de Protecció i les mesures civils i/o penals que comporta. Resolució de les urgències socials, jurídiques i sanitàries. Derivació informada a diferents recursos psicosocials. Informació del significat de les resolucions judicials. Informar de les mesures de seguiment i control de la seua seguretat (policial, telealarma...).
Fase post judicial	Prevenir noves situacions de violència. Coordinació amb l'administració penitenciària per a notificar a la víctima les situacions que afecten a la seua seguretat: llibertat provisional de l'imputat, llibertat condicional, permisos penitenciaris ordinaris o extraordinaris... Informació sobre trencament de mesures o penes.

Font: Elaboració pròpia.

A partir de la Llei 4/2015 de l'Estatut de la Víctima es desenvolupen les OAVD⁶⁴ per intentar evitar la victimització secundària de les dones en l'atenció que reben.

⁶⁴ Reial Decret 1109/2015 d'11 de desembre.

Com hem dit anteriorment, al País Valencià les OAVD estaven gestionades per la Fundació Favide fins la publicació del Decret 165/2016 de 4 de novembre del Consell pel qual es crea i regula la *Xarxa d'Oficines de la Generalitat d'Assistència a Víctimes del Delicte*⁶⁵. Amb aquest decret les oficines passen a ser de gestió pública i se'n creen de noves.

f) Unitats de Valoració Forense Integral (UVFI) de l' Institut de Medicina Legal

La LO 1/2004 disposa que el govern i les CCAA organitzaran en l'àmbit de cadascuna els serveis forenses de manera que compten amb unitat de valoració forense integral encarregades de dissenyar els protocols d'actuació en casos de violència de gènere.

El Ministeri de Justícia estructura aquestes unitats com equips multidisciplinaris amb personal de medicina forense, treball social i psicologia, adscrits als Instituts de Medicina Legal. No són equips exclusius de violència de gènere.

Al País Valencià existeixen 3 UVFI en total integrades per personal de psicologia, medicina forense i treball social en determinats casos. Les seues funcions són l'elaboració d'informes pericials sobre les dones: valoració de les repercussions de la violència sobre la dona; pericials sobre els fills i filles; estudi de victimització secundària; pericials sobre els presumptes maltractadors: valoració de la imputabilitat i de la probabilitat de reincidència de les conductes violentes.

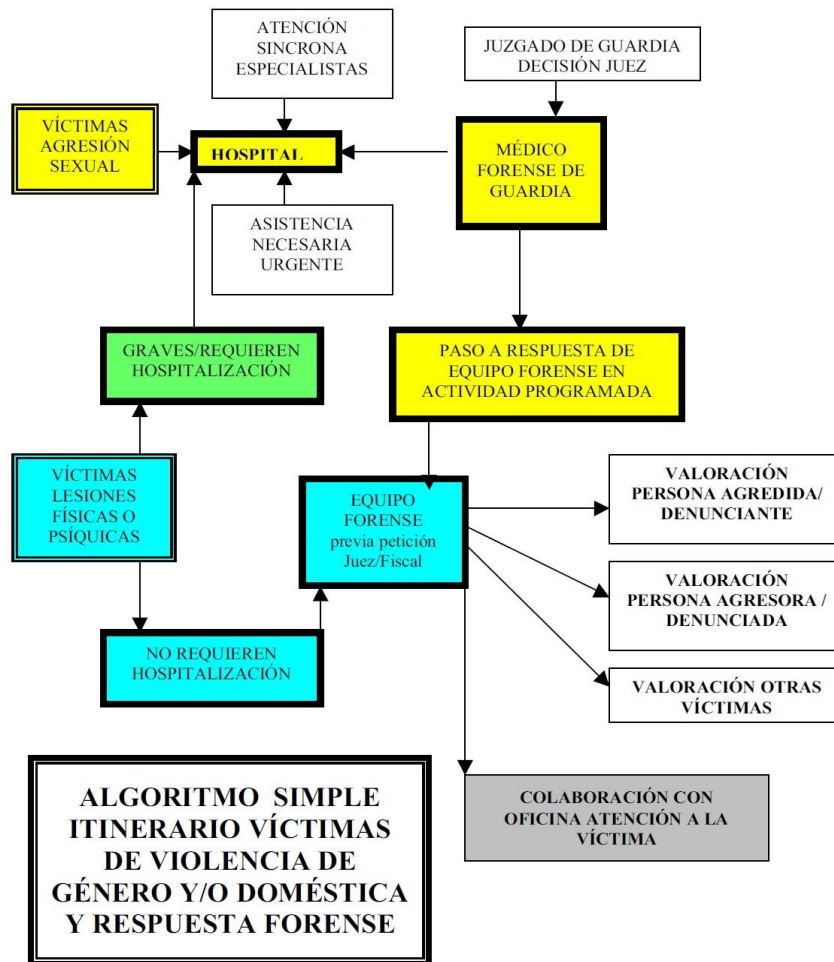
El metge o la metgessa forense realitzarà l'informe de sanitat i en alguns casos remetrà a la UVFI per al seu estudi de valoració integral. Per al seu funcionalment compten amb dos instruments elaborats pel Ministeri de Justícia:

- La *Guia y Manual de Valoración Integral Forense de la violencia de género y doméstica* (Ministeri de Justícia, 2005)
- El *Protocol Mèdic-Forense de Valoració Urgent del risc de violència de gènere* (Ministeri de Justícia, 2011).

A continuació presentem l'algoritme d'actuació forense elaborat pel Ministeri de Justícia en 2005:

⁶⁵ DOGV n° 7916 de 14 de novembre de 2016.

Figura 2.10: Algoritme de l'actuació forense

Font: Ministeri de Justícia (2005).

La valoració del risc que realitzen aquests equips és fonamental per al procés judicial. El seu mètode de treball es basa principalment en la perícia forense i l'entrevista semiestructurada per a la perícia psicològica i la social. En eixe sentit el Grup d'Experts del CGPJ (2014) posa de manifest la necessitat d'implementar les unitats en tot el territori nacional per a que es puguem emetre pericials en condicions, doncs si no es fa aixina el nombre d'ordres de protecció es baixa.

Des del Col·legi Oficial de Psicòlegs de Madrid es va publicar al 2012 la *Guia de buenas prácticas para la evaluación psicológica forense del riesgo de violencia contra la mujer en las relaciones de pareja (VCMP)*, amb l'objectiu de millorar l'avaluació d'aquests casos.

g) Col·legis Oficials d'Advocats⁶⁶.

Cada Col·legi d'Advocats de la Comunitat Valenciana (Alcoi, Alacant, Alzira, Castelló, Elx, Oriola, Sueca i València) disposa d'un Torn Especialitzat en Violència de Gènere que presta assistència a les dones que pateixen violència de gènere les 24 hores del dia, els 365 dies de l'any, amb guàrdies específiques. Es dóna resposta així al que demana la LO 1/2004:

Les dones víctimes de violència de gènere que acrediten insuficiència de recursos per a litigar...tenen dret a la defensa i representació gratuïtes per advocat i procurador en tots els processos i procediments administratius que tinguen causa directa o indirecta amb la violència soferta. (art 20 LO 1/2004).

En aquest sentit es va signar el *Protocol d'actuació i coordinació de forces i cossos de seguretat de l'Estat i advocats i advocades davant la violència de gènere* (2004). També es va elaborar la *Guia de Criteris d'Actuació Judicial front a la violència de gènere del CGPJ* (2013) que hem vist anteriorment.

La Llei 7/2012 Integral contra la Violència sobre la Dona en l'àmbit de la Comunitat Valenciana també assenyala a l'article 48.4 que la Generalitat subscriurà convenis amb els col·legis professionals d'advocats per establir serveis d'orientació jurídica que estaran ubicats en totes les seus dels partits judicials.

A València i la seua província l' ICAV té un Torn Especialitzat en Violència Domèstica des de l'1 de febrer de 2004, format per prop de 80 lletrats i lletrades (63 a València i 14 a Gandia), la finalitat del qual és garantir que les dones siguen ateses des de la primera assistència⁶⁷.

Per finalitzar amb l'àmbit judicial cal ressaltar que als darrers anys i sobre tot des de l'aprovació al 2003 de l'ordre de protecció s'han succeït una sèrie de normatives, mesures, protocols i guies d'actuació per protegir els drets de la dona que denuncia violència de gènere i vol tirar endavant amb el procés judicial. Es busca donar-li celeritat als processos i centralitzar la informació mitjançant el registre central d'ordres de protecció i els jutjats especialitzats en violència de gènere. A nivell institucional també ha estat un avanç important la creació de la Delegació Especial de Govern per a la Violència de Gènere i l'Observatori Estatal de Violència sobre la Dona.

⁶⁶ No utilitzem el llenguatge inclusiu perquè és la denominació oficial dels col·legis d'advocats

⁶⁷ www.icav.es

<http://www.icav.es/ver/115/turno-violencia-domestica.html>

Sense dubte l'ordre de protecció ha estat un gran pas donat que permet a la dona i els seus fills i filles quedar-se en casa una vegada interposada la denúncia contra l'agressor. Recordem perfectament com fins al 2003 aquestes dones havien de marxar de sa casa per no posar la seua vida en perill després de denunciar o havien d'amagar-se en casa e familiars o amics en cas de tindre eixe suport, que no era sempre.

També s'ha facilitat la formació del personal judicial sobre tot de jutges i jutgesses per atendre a aquestes dones i entendre el procés pel qual passen. En eixe sentit les OAVD han jugat un paper fonamental i ens felicitem que deixen de ser gestionades per una entitat privada

La creació dels jutjats i la fiscalia especialitzats, de les UVFI, així com els torns d'ofici especialitzats als Col·legis d'Advocats, assegura una millor atenció de la dona i una millor comprensió de la seua problemàtica per banda dels i les professionals de l'àmbit judicial.

2.4.3 Àmbit de la seguretat

Les Forces i Cossos de Seguretat són un dels recursos als quals primerament pot acudir la dona que pateix violència de gènere, per això és necessari que tinguen els coneixements adequats sobre com tractar-la, sobre els recursos existents i com derivar-la, la valoració de la situació familiar, així com saber fer una valoració del risc que pugui córrer la dona i els seus fills i filles.

Després que en 2003 entrara en vigor la Llei 27/2003 de 31 de juliol, reguladora de l'Ordre de Protecció de les víctimes de la violència domèstica, van sorgir tota una sèrie de mesures en l'àmbit de la seguretat que ara recollim.

Taula 2.10: Avenços contra la violència de gènere en l'àmbit de la seguretat.

Llei Orgànica 1/2004 de 28 de desembre de Mesures de Protecció Integral contra la Violència de Gènere.
Llei 27/2003 de 31 de juliol reguladora de l'Ordre de Protecció de les víctimes de Violència de Gènere.
Llei Orgànica 4/2000 sobre drets i llibertats dels estrangers a Espanya i la seua integració social.
Llei Orgànica 2/2009 d'11 de desembre en matèria d'autorització de residència i treball per circumstàncies excepcionals a favor de la dona estrangera víctima de la violència de gènere.
Protocol d'Actuació de les Forces i Cossos de Seguretat amb els Òrgans Judicials i el Ministeri Fiscal per a la protecció de les víctimes de violència domèstica i de gènere (2005).
Protocol de Col·laboració i Coordinació entre les Forces i Cossos de Seguretat de l'Estat i els Cossos de Policia Local per a la protecció de les víctimes de la violència domèstica i de gènere (2006) del Ministeri de l'Interior i la Federació Espanyola de Municipis i Províncies.
Conveni Marc de Col·laboració, cooperació i coordinació entre el Ministeri de l'Interior i la Federació Espanyola de Municipis i Províncies en matèria de seguretat ciutadana i seguretat vial (2007)
Protocol d'actuació i coordinació de Forces i Cossos de Seguretat de l'Estat i d'Advocats i Advocades per a millorar l'assistència jurídica i la informació facilitades a les víctimes de la violència de gènere (2007).
Protocol per a la Valoració Policial del Nivell de Risc de Violència de Gènere VIOGEN (2007).
Fitxer de dades de caràcter personal Violència domèstica i de gènere del Ministeri de l'Interior (2008).
Manual de la Unió Europea de Buenas Prácticas Policiales para combatir la violencia contra la mujer (2010).

Ordre Europea de Protecció ⁶⁸ (2011).
Protocol d'actuació en l'Àmbit Penitenciari del Sistema de Seguiment per Mitjans Telemàtics del compliment de les mesures i penes d'allunyament en matèria de violència de gènere (2013).
Guia sobre la aplicació de l'Ordre Europea de Protecció del CGPJ (2014).

Font: Elaboració pròpia

Tota aquesta normativa és fonamental a l'hora de protegir a la dona i donar-li una ràpida resposta una vegada es sol·licita l'ordre de protecció. També contribueixen a augmentar la coordinació entre els diferents cossos policials i entre estos i l'àmbit judicial i a posar en funcionament els mitjans telemàtics de control de l'agressor. A més amb l'ordre de protecció europea es busca aconseguir la coordinació de les mesures d'actuació que són comunes a tota Europa.

Per optimitzar la comunicació entre els òrgans judicials i les forces i cossos de seguretat, s'estableix la remissió de les dades per banda dels òrgans judicials mitjançant el *Registre Central per a la Protecció de les Víctimes de Violència Domèstica*, que ja hem vist en l'àmbit judicial.

Els recursos existents des de l'àmbit de la seguretat són els que a continuació detallem (FEMP, 2012):

a) Servei d'emergències 112

Es un servei depenent de la Direcció General de Prevenció, Extinció d'incendis i Emergències de la Conselleria de Governació i Justícia. Aquest servei és en molts casos el primer contacte que té la víctima amb un recurs. Des d'ací s'activen els serveis competents a nivell policial, recursos assistencials i/o sanitaris.

b) Telèfon 016

Es un telèfon especialitzat posat en marxa al 2007 per la Delegación Especial del Gobierno contra la violència sobre la mujer. De caràcter nacional, atén en sis idiomes, les 24 hores del dia. És gratuït i no deixa rastre en la factura de telèfon. Entre les seues funcions destaquen:

- Informació i assessorament de tipus jurídic en matèria de violència de gènere

⁶⁸ Aprovada per la Directiva 2011/99/UE del Parlament Europeu i del Consell.

El discurs de les professionals i la representació de la premsa sobre la violència de gènere
al País Valencià

- Informació en matèria de recursos socials, ocupació, ajudes econòmiques, serveis socials, i recursos d'acollida.
- Derivació al 112 d'emergències si cal.
- Coordinació amb altres serveis de les Comunitats Autònomes.
- Atenció a dones amb disminució o discapacitat auditiva mitjançant el número especial 900116 015.

c) Forces i cossos de seguretat de l'Estat

Tant la Policia Nacional com la Guardia Civil i les Polícies Autonòmiques i Locals han de tenir personal format i especialitzat en l'atenció a dones supervivents de la violència de gènere. Els recursos policials especialitzats en cada cos són els que ara detallem:

Taula 2.11: Recursos especialitzats de les Forces i Cossos de Seguretat.

COS	FUNCIONS
Guardia Civil	<p>EMUME: Equips de Dona i Menor de la Guardia Civil, creats en 1995 i encarregats de:</p> <ul style="list-style-type: none"> - La violència en l'entorn familiar en totes les seues formes - Els delictes contra la llibertat sexual dins i fora de l'àmbit familiar - Delinqüència juvenil - Actes delictius relacionats amb el tràfic d'essers humans amb fins d'explotació sexual - Pornografia infantil per internet <p>El personal dels EMUME es desplega en capitals de província (secció d'investigació) i en les comarques (equips territorials).</p>
Cos Nacional de Policia	<p>SAF: Secció d'Atenció a la Família, creada en 2007.</p> <p>UPAP: unitats de prevenció, assistència i protecció a dones víctimes de violència de gènere. Situades en totes les comissaries. Tenen funcions relacionades amb la valoració del risc, el seguiment i la coordinació de la protecció a les víctimes. Es posaren en marxa al 2004.</p> <p>En 2015 s'integren tots en UFAM (Unidad Familia Mujer) que tindrà com a competències la investigació i seguiment de delictes de violència de gènere, contra la llibertat sexual i maltractament en l'àmbit familiar, així com coordinar l'assistència a les víctimes.</p>
Policia Local	<p>Algunes Polícies a nivell local tenen constituït equips especialitzats com ara el Grup GAMA (2004) en el cas de la Policia Local de València, Artemis a Dénia (Alacant), MAAT en la Policia Local d'Ondara (Castelló) etc</p>

Font: Elaboració pròpia.

Actuació des de l'àmbit policial.

En l'àmbit de la seguretat els i les professionals actuen d'acord als principis i procediments establerts per la normativa que hem assenyalat. Existeixen una sèrie de principis d'actuació policial que els i les membres dels cossos i forces de seguretat de l'Estat han de tenir presents en els casos de violència de gènere quan intervenen amb la dona i/o amb l'agressor (Garcia i Canet, 1999).

Si actuen amb la dona en el lloc dels fets, que normalment és el domicili, han d'infondre calma i seguretat, escoltant el relat de la dona per valorar la situació.

La dona serà informada dels drets que li corresponen i dels recursos de suport; se li oferirà la possibilitat de ser acompanyada a les dependències policials, perquè pugui reflexionar sobre les decisions a prendre amb major llibertat.

Si hi ha lesions físiques cal acompanyar-la a un centre sanitari perquè rebi l'atenció i es pugui emetre el corresponent part de lesions.

En el cas suposat que la dona es negue a acudir a les dependències policials s'aconsejarà la presentació de la denúncia i sol·licitud d'ordre de protecció i s'informarà dels recursos de suport a l'abast, les direccions i telèfons.

Si desitja abandonar sa casa, se li oferirà la possibilitat d'acompanyar-la al domicili d'amics o familiars o un centre especialitzat, i se l'ajudarà a la recollida dels efectes personals. Per últim es facilitarà la informació a l'Equip de Serveis Socials del seu àmbit geogràfic perquè puguin intervenir.

Respecte a l'actuació amb l'agressor en el lloc dels fets, es procurarà la separació física, a la major distància possible, entre víctima i agressor, a l'objecte que la dona pugui comunicar-se amb la major llibertat.

En cas d'estimar-ho necessari i sempre que s'haja produït una agressió greu o amb armes o altres objectes perillosos, es realitzarà l'escorcoll del domicili. Les armes o objectes intervinguts que puguin considerar-se prova de la infracció penal es posaran a disposició de l'autoritat judicial. Si s'entén que hi ha delictes de violència de gènere es practicarà la detenció.

Si hi ha menors es velarà perquè queden baix la guarda adequada fins que pugui fer-se càrrec algun familiar a indicacions de la mare o al càrrec dels Serveis Socials en el seu defecte.

L'assessorament a la dona en dependències policials serà prioritària i es realitzarà per banda de personal especialitzat i consistirà en informar-la sobre els drets bàsics que l'emparen: que pot sol·licitar Ordre de Protecció, que és convenient adreçar-se a un centre sanitari per a ser atesa i

disposar d'un part de lesions, i que poden denunciar-se tant les agressions físiques com les psíquiques.

Es facilitarà informació dels recursos d'assessorament que estan a la seua disposició i es realitzaran les diligències policials escaients:

- L'atestat que contindrà tots els elements necessaris per a la valoració de la gravetat del maltractament físic, psicològic i/o sexual, la perillositat de l'autor, assegurament de les proves, testimonis recavats, diligències de comprovació, trasllats, sol·licitud d'ordre de protecció etc.
- La valoració del risc segons el Protocol VioGén del Ministeri de l'Interior (2007 revisat al 2016)⁶⁹

Segons l'article 56 de la Llei 7/2012 el personal policial acompanyarà a la dona i estarà en coordinació amb les professionals de la xarxa assistencial, quan requereisca atenció sanitària, per a retirar efectes personals del seu domicili, acudir al Centre Dona 24 Hores o al centre d'acollida, al lloc de treball, als jutjats, etc

També l'autoritat judicial pot considerar oportú actuacions com la protecció personalitzada de la víctima i el seguiment de l'agressor per mitjans telemàtics en compliment de les mesures i penes d'allunyament⁷⁰.

Segons el *Protocol de Col·laboració i Coordinació entre les forces i cossos de seguretat de l'Estat i els cossos de Policia Local per a la protecció de les víctimes de violència domèstica i de gènere* (2006) es crea una *Junta Local de Seguretat* que s'encarregarà d'analitzar i concretar les formes i procediments de col·laboració entre les forces i cossos de seguretat que existeixen en un municipi determinat, el sistema d'intervenció i el repartiment de funcions.

A data de desembre de 2015 són "174 els municipis del País Valencià adherits a aquest protocol i d'aquests 166 s'han constituït en mesa de coordinació policial" (Diputació de València, 2015, p.19).

⁶⁹ Instrucció nº 10/2007 de la Secretaria d'Estat de Seguretat per la qual s'aprova el Protocolo para la valoración policial del nivel de riesgo de violencia contra la mujer en los supuestos de la Ley Orgánica 1/2004 de 28 de diciembre y su comunicación a los organos judiciales y al Ministerio Fiscal.

⁷⁰ Segons el Protocol d'actuació del sistema de seguiment per mitjans telemàtics del compliment de les mesures i penes d'allunyament en matèria de violència de gènere (2013) Ministeri de Justícia, Ministeri de l'Interior, Ministeri de Sanitat, Serveis Socials i Igualtat, Consell General del poder Judicial i Fiscalia General de L'Estat.

d) Sistema de Seguiment Integral: estimació del risc i seguiment.

El Gabinet d'Estudis de Seguretat del Ministeri de l'Interior (GESI) va elaborar al 2007 el *Sistema de Seguiment Integral dels casos de violència de gènere* (VGD o Sistema VioGén), que comprèn les ferramentes de valoració del risc de la víctima i el protocol de seguiment mitjançant una aplicació informàtica. Es troba tot regulat al *Protocol comú de valoració del risc per a Forces i Cossos de Seguretat de l'Estat i policies Autonòmiques i comunicació als òrgans judicials i al Ministeri Fiscal* aprovat en 2007⁷¹. A data de desembre de 2015 “són 40 els ajuntaments de la Comunitat Valenciana que estan incorporats al sistema VioGen i 215 al conjunt d'Espanya” (Diputació de València, 2015, p.19)

A aquest sistema tenen accés la Guardia Civil, el Cos Nacional de Policia, els Mossos d'Esquadra, el Ministeri Fiscal, els òrgans judicials de l'ordre penal i els Jutjats de Violència sobre la Dona, les administracions penitenciàries, les Delegacions i Subdelegacions de Govern, les Unitats de Valoració Forense Integral, els serveis assistencials de les CCAA, els punts de coordinació de les ordres de protecció, les oficines d'atenció a la víctima del delictes i les entitats locals.

Entre les funcions del Sistema de Seguiment Integral VioGén està realitzar la valoració del risc d'una dona per poder prevenir el risc de patir una nova agressió i adoptar les mesures oportunes i implantar un sistema d'avisos, alertes i alarmes que permetisca la reacció de les diferents parts implicades de forma ràpida i eficaç.

L'equip de valoració del risc està integrat per especialistes de les diferents institucions policials i penitenciàries implicades. Es realitzen dos tipus de valoració:

- La VPR (Valoració Policial del Risc) que s'utilitza res més conèixer-se un fet, o quan l'equip ho considere necessari.
- La VPER (Valoració Policial de l'Evolució del Risc) que estima l'evolució del risc quan ja existeix l'Ordre de Protecció.

Els nivells de risc són no apreciat, baix, mitjà, alt i extrem i segons el nivell es realitzaran una sèrie d'actuacions⁷²:

⁷¹ Instrucció 10/2007 modificada en 2008 per la Instrucció 5/2008 Protocol per a la Valoració Policial del risc de violència contra la dona.

⁷² Segons la Instrucció 5/2008 del Ministeri de l'Interior que estableix el catàleg de mesures policials a adoptar en funció del risc establert (que modifica la Instrucció 10/2007 de valoració policial del risc).

Taula 2.12: Nivells de risc estimat i mesures policials de protecció a adoptar.

Nivell de risc	Mesures obligatòries	Mesures complementàries	Control cada
No apreciat	-Les mateixes mesures que qualsevol persona denunciant -Informacion de drets i recursos		
Baix	-Facilitar números de telèfon de contacte 24 hores. -Contactes telefònics esporàdics amb la víctima. -Comunicació a l'agressor de que la víctima disposa d'un servei policial de protecció. -Recomanacions d'autoprotecció Informacion sobre teleassistència	-Contactes personals, esporàdics i discrets amb la dona -Confeccionar una fitxa amb les dades de la dona i de l'agressor per a la patrulla -Acompanyament del denunciat a recollir coses personals del domicili	60 dies
Mitjà	-Vigilància ocasional i aleatòria en domicili, lloc de treball i entrada/eixida dels centres escolars. -Acompanyament a la dona en actuacions de caràcter judicial o assistencial si es considera que pot haver risc -Procurar teleassistència mòbil -Entrevista personal amb la dona	-Comprovació periòdica del compliment per l'agressor de les mesures judicials de protecció -Entrevista amb els recursos residencials per valorar mesures efectives de protecció -Trasllat de la dona a centre de protecció	30 dies
Alt	-Vigilància freqüent i aleatòria en domicili, lloc de treball i centre escolar -Insistir a la dona en que es trasllade a un centre d'acollida o domicili de familiars, especialment si no s'ha detés a l'agressor -Control esporàdic dels	-Contactes esporàdics amb persones de l'entorn de la dona i de l'agressor -Procurar que es facilite el dispositiu electrònic per a vigilància de l'agressor.	7 dies
Extrem	-Vigilància permanent de la víctima -Control intensiu dels moviments de l'agressor. -Vigilància en centres escolars		72 hores

Font: Elaboració pròpia a partir del Ministeri de l'Interior (2008).

Tot i ser una eina interessant, el Sistema Viogén pot detectar si l'agressor tornarà a agredir però no si pot arribar a matar, com diu el catedràtic de dret penal Fernández Teruelo (Ucha, 2017), perquè les preguntes no van dirigides a l'agressor sinó a la dona.

e) Sistema de Seguiment per mitjans telemàtics de les mesures d'allunyament en l'àmbit de la violència de gènere.

La LO 1/2004 estableix a l'article 64.3 que per garantir el compliment de les mesures d'allunyament dels maltractadors, podrà acordar-se la utilització d'instruments amb la tecnologia adequada per a verificar el seu compliment. Es tracta de dispositius electrònics de detecció de proximitat d'agressors per controlar el compliment de les mesures d'allunyament acordades, un per a l'agressor i altre per a la víctima.

En aquest sentit es va signar el *Protocol d'actuació per al seguiment per mitjans telemàtics de mesures d'allunyament* (2009), entre el Ministeri de Justícia, el Ministeri de l'Interior, el Ministeri d'Igualtat, el Consell General del Poder Judicial i el Ministeri Fiscal. El seu objectiu és garantir la seguretat de la dona, dissuadir a l'agressor d'aproximar-se a ella i, si és el cas, documentar els trencaments de mesures d'allunyament.

Es l'òrgan judicial qui acorda el control mitjançant aquest sistema i ho comunicarà al Centre de Control (Centro COMETA)⁷³. Els avisos que pot generar aquest sistema són:

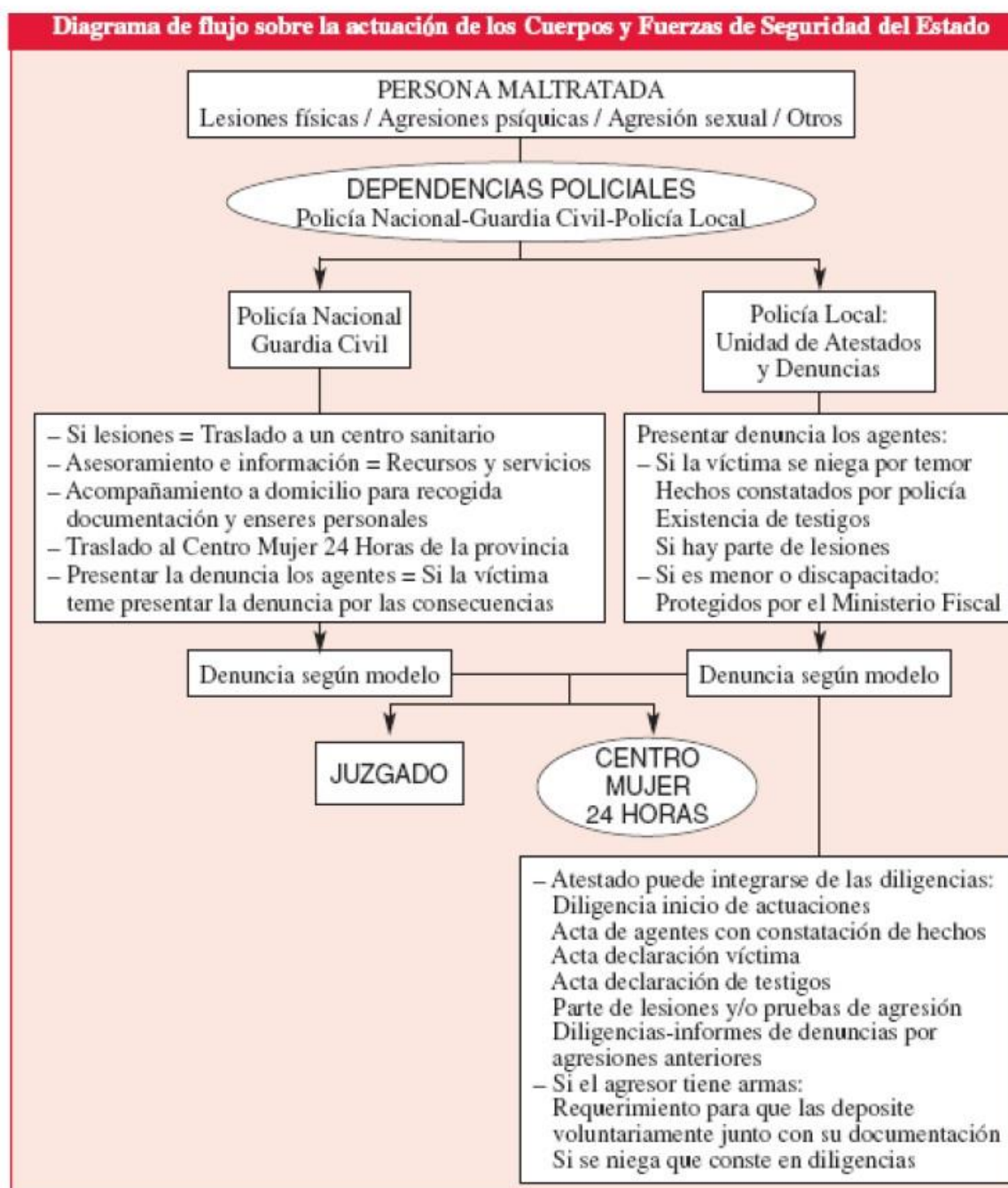
- L'alarma: és una notificació de l'existència d'un possible risc d'agressió a la víctima, quan l'agressor va a sortir de la presó, si es produeix l'entrada de l'inculpat en la zona d'exclusió, en casos d'aproximació a la víctima, o si es dona una incidència tècnica greu.
- L'alerta: és una comunicació del sistema quan l'inculpat s'aproxima a la zona d'exclusió o quan la víctima pressiona el botó de pànic.

El 2013 es va signar el *Protocol d'actuació en l'àmbit penitenciari del sistema de seguiment per mitjans telemàtics del compliment de les mesures i penes d'allunyament en matèria de violència de gènere*⁷⁴. Conté unes pautes generals d'actuació i comunicació, amb la finalitat de garantir que el condemnat i la dona protegida porten el dispositiu del sistema de seguiment, quan el primer disfruta d'un permís penitenciari o si és excarcerat, i millorar així la seguretat i protecció de la dona.

⁷³ Gestionat per Securitas Direct.

⁷⁴ Ministeri de Justícia, Ministeri de l'Interior, Ministeri de Sanitat, Serveis Socials i Igualtat, Consell General del Poder Judicial i Fiscalia General de l'Estat.

Figura 2.11: Actuació dels cossos i forces de seguretat de l'Estat.

Font: Ajuntament de València (2010)

En l'àmbit de la seguretat s'han creat unitats especialitzades en cada cos policial i s'ha augmentat la formació del personal.

Han estat molts els protocols d'actuació i de coordinació donat que són diverses les instàncies que intervenen a nivell policial i aquests han de fer d'enllaç amb el sistema judicial i amb els serveis socials i àmbit penitenciari.

Destaquem el sistema Viogén com a novetat per a valorar el risc de patir violència que té una dona i els sistemes de seguiment telemàtic de l'agressor que són una bona eina de control que no carrega el pes en la dona sinó en el culpable.

2.4.4 Àmbit de l'atenció social integral: serveis socials generals i especialitzats

La LO 1/2004 recull, a l'article 19, el dret a l'assistència social integral de les dones i els seus fills i filles amb els serveis socials d'atenció, d'emergència, de suport i acollida i de recuperació integral. Aquesta atenció ha de respondre als principis d'atenció permanent, actuació urgent, especialització de prestacions i multidisciplinarietat professional (Delegación del Gobierno para la violència de genero, 2014)

En el mateix sentit, la Llei 7/2012 Integral contra la Violència contra la Dona en l'àmbit de la Comunitat Valenciana, en l'article 54, garantitza l'assistència psicosocial de forma gratuïta, mitjançant l'assistència i atenció integral especialitzada, procurant la recuperació psicològica i social per tal d'aconseguir l'autonomia de la dona.

En 2012 la Federació Espanyola de Municipis i Províncies i la Delegació del Govern contra la Violència de Gènere publicaren conjuntament la *Propuesta Intersectorial de Intervención Integral Local contra la Violència sobre la Mujer* (2012) en la que es reflexiona sobre quin és el treball que pot realitzar-se des de l'àmbit local considerant que es tracta de l'administració més pròxima a la ciutadania i el seu àmbit de competències.

El *Catàleg de Referència de Serveis Socials* (2013) estableix que les Administracions Públiques cal que tinguen uns Serveis Socials de qualitat especialitzats en l'atenció a les dones i els seus fills i filles.

La Conferència Sectorial d'Igualtat va aprovar (2013) la *Proposta Comú per a la millora de la Coordinació i la posada en marxa del Pla Personalitzat per a les víctimes de violència de gènere i els seus menors a càrrec*, amb competències de les CCAA però amb uns criteris comuns en l'atenció com són (Delegación de gobierno para la Violència de Género, 2014):

- Garantir l'efectiu treball en xarxa que evite la revictimització secundària;
- Garantir la seguretat i l'acompanyament, un espai i un temps per a la reflexió, la presa de consciència i la recuperació emocional de la dona.

- Proporcionar l'acollida residencial immediata si cal, amb l'objecte de protegir la integritat física i psíquica de la dona i fer efectius els seus drets.
- Promoure l'autonomia, la independència i la responsabilitat per a que cada dona siga agent de canvi en el seu procés.
- Recolzar les dones en la resiliència i la recuperació de les seues fortaleses i capacitats perquè puguen abandonar la posició de víctimes.

En aquest sentit s'elaborarà el Pla d'Actuació Individualitzat (PAI) de cada dona i els seus fills i filles que contemplarà diferents àrees: socioeducativa, treball social, jurídica, psicològica i educativa infantil. És un document que ha de servir de guia durant tota la intervenció. Està elaborat per l'equip tècnic i consensuat amb la dona i permet no perdre de vista els objectius que s'han definit (Delegación del Gobierno para la Violència de Género, 2014)

La Estrategia Nacional para la Erradicación de la Violència de Género 2013-2016 del Ministeri de Sanitat, Serveis Socials i Igualtat, té com un dels seus objectius la millora de la resposta institucional mitjançant plans personalitzats per a les víctimes i la creació d'una *finestreta única*. Al País Valencià la Conselleria de Benestar Social va aprovar el *I Pla de Mesures per a combatre la Violència contra les Dones* (2001-2004) i el *II Pla* (2005-2008) com a estratègia de coordinació institucional.

Al 2008 es va elaborar el *Protocol d'Actuació per a la integració de les dones víctimes de violència de gènere* que ens parla de l'actuació dels Serveis Socials Generals i dels recursos de Serveis Socials Especialitzats, com ara els Centres Especialitzats per a Dones.

En aquest sentit detallem a continuació els recursos que s'han implementat a la nostra comunitat autònoma dintre de l'àmbit de l'atenció social integral:

En primer lloc, per garantir el **dret a la informació** de les dones les CCAA han posat en marxa serveis com ara:

- Centres d'informació i atenció jurídica gratuïta.
- Edició de guies i follets.
- Creació de webs d'informació.
- Realització de campanyes específiques dirigides a col·lectius especialment vulnerables.
- Serveis telefònics d'informació i assessorament. Les telefonades al 016 són derivades als telèfons autonòmics. Al País Valencià trobem el 900 58 08 88 del Centre Dona 24

Hores que atén Castelló, València, Alacant i Dènia i és gratuït i no deixa rastre en la factura de telèfon. Té conveni amb al 016 signat el 24 de juny de 2008

En segon lloc, recursos per garantir el **dret a l'assistència social integral**: comprenen els serveis socials d'atenció, els d'emergència, de suport i acollida, i recuperació integral. Aquests recursos han de respondre als principis contemplats en la llei com són l'atenció permanent, actuació urgent, especialització de prestacions i multidisciplinarietat professional.

En este sentit al País Valencià trobem⁷⁵:

- 35 Centres Infodona que presten assessorament en matèria d'igualtat entre dones i homes.
- La xarxa de Centres Dona 24 Hores ubicats a València, Castelló, Alacant i Dènia, que presten atenció integral a les dones víctimes de violència de gènere amb un equip multidisciplinari que funciona les 24 hores del dia (excepte a Dènia)
- La xarxa de Centres Residencials especialitzats en violència de gènere: en total són 4 centres al País Valencià i un total de 98 places per a dones i els seus fills i filles.
- Xarxa de centres residencials especialitzats per a dones en situació de risc i/o exclusió social.

Dispositius de **teleassistència** existeixen els dels cossos i forces de seguretat de l'estat i a més el Servei Telefònic d'Atenció i Protecció per a víctimes de la violència de gènere (Atenpro) posat en marxa per la Federació de Municipis i Províncies en tot l'estat i gestionat per Creu Roja. Atenpro es coordina principalment amb les treballadores socials dels municipis i amb les Oficines d'Ajuda a Víctimes del Delicte. A causa del format del servei no es fa un servei d'acompanyament a les dones sinó un seguiment diari d'incidències que Creu Roja remet a les diputacions i als Serveis Socials Municipals. Poden sol·licitar el servei les dones que pateixen violència de gènere que no mantinguen convivència amb els agressors i que participen en programes d'atenció especialitzada per a dones del seu territori.

Des del 2014 existeix un sistema per facilitar la mobilitat de les dones entre CCAA quan es precisa una plaça residencial fora del propi territori de la dona, el *Protocol de Derivació entre les Comunitats Autònomes per a la Coordinació de les seues xarxes de Centres d'Acollida per a les dones víctimes de la violència de gènere i els seus fills i filles*⁷⁶. D'aquesta manera s'augmenta la seguretat de la dona i es garantitza que pot tindre plaça residencial tot i que siga en altra comunitat.

⁷⁵ En aquest apartat ens limitem a detallar-los perquè els expliquem més endavant.

⁷⁶ Ministerio de Sanidad, Servicios Sociales e Igualdad (2014) signat per 15 CCAA i les Ciutats Autònomes de Ceuta i Melilla.

També es compta amb ajudes per a lloguer i compra d'habitatge i accés preferent a residències públiques per a majors. En els casos de dones que a banda de patir violència no tinguen recursos econòmics ni suport familiar.

2.4.4.1 Recursos generals al País Valencià

Els Serveis Socials Municipals són el recurs més proper a la ciutadania, per això és recomanable en qualsevol circumstància o situació de necessitat que la dona acudisca a ells, atès que podran facilitar la informació adequada o derivar a la dona posant-la en contacte amb els recursos pertinents. Estan formats per equips multidisciplinaris que informen i orienten sobre drets i recursos per a la resolució de necessitat, per la qual cosa constitueixen un dels primers recursos per a la detecció, atenció i prevenció de la violència contra les dones des de l'atenció primària.

Els serveis socials generals constitueixen l'estructura bàsica del sistema públic de serveis socials, mitjançant la prestació d'una atenció integrada i polivalent adreçada a tota la població, articulada a través d'actuacions preventives, assistencials i rehabilitadores, en un àmbit primari, amb caràcter universal i gratuïta. (Art. 11 Llei 5/1997 de Serveis Socials en l'àmbit de la Comunitat Valenciana).

La Llei 5/1997 de 25 de juny de Serveis Socials indica que es proporcionarà l'atenció necessària a aquelles dones que es troben en situació de risc per maltractament, manca de suport familiar, manca de recursos personals o altres circumstàncies. Les funcions des d'aquest àmbit són la prevenció de la violència de gènere mitjançant campanyes de sensibilització i conscienciació al municipi; la detecció de possibles casos i informar, valorar i orientar en els casos ja detectats. Facilitar informació i assessorament sobre el dret a denunciar i a sol·licitar una ordre de protecció i sobre els recursos especialitzats existents, així com associacions de dones.

En este sentit, les CCAA i les Corporacions Locals, donen cobertura a les necessitats derivades de la situació de violència, aconseguint que la dona:

- “Reba assessorament sobre les actuacions que pot emprendre, i conega els seus drets.
- Conega els serveis als quals pot dirigir-se per a l'assistència material, mèdica, psicològica i social.
- Puga accedir als recursos d'allotjament per a garantir la seua seguretat.
- Reba suport psicosocial en tot el procés de recuperació integral i recupere la salut física i psicològica.

-Aconseguisca la formació necessària per a la seua reinserció laboral". (FEMP 2012, p.92).

Els municipis que no tinguen serveis especialitzats de dona prestaran aquesta atenció des dels Serveis Socials Generals o la Mancomunitat, intervenint en l'àmbit comunitari i en l'individual:

Proporcionant atenció integral (social, psicològica, educativa i jurídica) i continuada així com intervencions en situació de crisi.

Prevenint situacions de risc per a la dona i les menors i tramitar l'ingrés en centres residencials, si és el cas.

Coordinant-se amb les forces i cossos de seguretat i altres recursos del municipi que intervinguen amb la família (sanitaris, educatius, lúdics...) i derivant a altres recursos si és necessari.

Realitzant el seguiment tècnic de la intervenció per banda de l'equip professional.

2.4.4.2 Recursos especialitzats al País Valencià

"Els serveis socials especialitzats són aquells que s'adrecen a sectors de la població que per les seues condicions, edat, sexe, discapacitat o altres circumstàncies de caràcter social, cultural o econòmic, requereixen un tipus d'atenció més específica en el terreny tècnic i professional que la prestada pels serveis socials generals". (Art. 13 Llei 5/1997 de 25 de juny de Serveis Socials).

Dintre dels recursos especialitzats en l'àmbit de la dona destaquem els següents:

a) Centres Infodona: són una xarxa de centres distribuïts pel País Valencià amb l'objectiu de prestar assessorament a les dones i a altres grups i entitats en matèries com inserció laboral, assessorament per a creació d'empreses, assessorament en matèria d'igualtat, subvencions, etc. Tot i que no són centres especialitzats en violència de gènere poden detectar possibles situacions, i en eixe cas deriven al Centre Dona 24 Hores. Són un total de 35 centres⁷⁷ situats a les localitats següents:

⁷⁷ En el moment de la redacció d'aquesta tesi hi ha un projecte de remodelació d'aquests centres des de la Conselleria d'Igualtat i Polítiques Inclusives.

Taula 2.13: Centres Infodona al País Valencià.

València	Ademús, Alboraià, Algemesí, Alzira, Aiora, Carcaixent, Cullera, Gandia, Lliria, Manises, Ontinyent, Paterna, Requena, Sagunt, Xàtiva i 2 a València.
Castelló	Borriana, Castelló, Morella, Sogorb, Vall d'Uixò, Vilar-real i Vinaròs.
Alacant	Alacant, Alcoi, Almoradí, Benidorm, Dènia, Elda, Elx, Oriola, Santa Pola, Torrevella i Villena.

Font: Elaboració pròpia.

b) Centres Dona 24 Hores (CD24h): dirigits a dones que pateixen maltractaments físics i/o psíquics, agressions sexuals, abusos sexuals i assetjament sexual. Proporciona atenció integral de caràcter psicosocial, jurídica, i personal, de manera directa o telefònica les 24 hores del dia els 365 dies de l'any. La titularitat dels centres és de la Conselleria d'Igualtat i Polítiques Inclusives, malgrat que la gestió és privada (Grupo Eulen). Es troben ubicats a Alacant, Castelló, Dènia i València. Tenen un Servei d'Atenció telefònica gratuïta (tfn 900580888) que funciona les 24 hores i rep també les trucades procedents del 016 que siguen del País Valencià. Els objectius del CD24h són:

- Oferir una acollida i escolta immediata a les dones víctimes de violència.
- Proporcionar atenció social, psicològica i jurídica, de caràcter personalitzat.
- Informar a la dona sobre els seus drets, ja siga mitjançant l'atenció telefònica o directa.
- Informar sobre els recursos existents i derivar si és el cas.
- Denunciar públicament la situació de violència que pateixen les dones.

La intervenció que es realitza és a nivell individual i grupal, tot i que la individual pot ser de tres tipus (Direcció General de la Dona, 1999):

-Intervenció en crisi: quan la dona acudeix al centre en una situació d'urgència derivada d'un risc físic i/o emocional i necessita una resposta immediata a la seua demanda, reduint la tensió emocional i articulant mesures encaminades a aconseguir la seua seguretat.

-Assessorament: es realitza de manera puntual davant una demanda específica, aportant informació i diferents alternatives per a la resolució de la situació-problema, amb la finalitat de promoure el canvi.

-Seguiment psicosocial: desenvolupat a llarg termini amb les dones que presenten seqüeles psicològiques per la violència i/o problemàtiques socials derivades d'aquesta situació.

També es realitza intervenció a nivell grupal. Aquesta intervenció facilita el compartir experiències amb la resta de dones del grup, l'afrontament de les noves experiències, i incrementar l'autoajuda i els recursos personals de les membres del grup.

c) Servei Telefònic d'Atenció i Protecció a les víctimes de la violència de gènere (Atenpro). Es un servei del Ministeri de Sanitat, Serveis Socials i Igualtat, en col·laboració amb la Federació Espanyola de Municipis i Províncies i gestionat per Creu Roja que ofereix a les dones atenció immediata les 24 hores del dia i els 365 dies de l'any. Es basa en la utilització de tecnologies de comunicació telefònica i de tele localització, mitjançant les quals les dones en risc de patir violència poden contactar amb el Centre d'Atenció davant qualsevol dificultat, únicament apretant un botó. El centre està format per personal especialitzat que pot donar resposta a la crisi plantejada. El servei el poden sol·licitar les dones que no conviuen amb l'agressor i que participen en programes d'atenció especialitzada. Existeix també el servei SOTA per a dones amb discapacitat auditiva.

d) Centres Residencials Específics. Són equipaments substitutius de la llar familiar per a aquelles dones que no poden romandre en la seva unitat de convivència. Ofereixen assistència integral, allotjament, manutenció, activitats educatives, de convivència, cooperació i autoajuda, tractament especialitzat, suport psicosocial i promoció de la salut. Poden ser centres especialitzats en violència de gènere o centres per a dones en risc d'exclusió social ⁷⁸.

f) Punts d'Encontre Familiar (PEF)⁷⁹: són un recurs especialitzat gratuït i de caràcter universal per a les situacions de conflictivitat familiar en les quals la relació dels i les menors amb algun dels progenitors o membres de la seua família es troba interrompuda o és dificultosa. Al País Valencià hi ha 17 PEF que pertanyen a la Conselleria d'Igualtat i Polítiques Inclusives: Aldaia, Alacant, Alcoi, Benissa, Castelló de la Plana, Elx, Elda, Gandia, Manises, Mislata, Ontinyent, Paterna, Requena, Sagunt, San Vicent del Raspeig, Torrevella i Vinaròs. Estan gestionades per una empresa privada (Grupo Eulen).

⁷⁸ Més endavant dediquem un apartat específic per als recursos d'atenció residencial.

⁷⁹ Llei 13/2008 de 8 d'octubre de la Generalitat Valenciana, reguladora dels Punts d'Encontre Familiar de la comunitat Valenciana (DOCV n° 5871 de 16 d'octubre de 2008).

A més hi ha 1 PEF de l'Ajuntament de València i 3 de la Direcció General del Menor (Castelló, València i Alacant).

g) Serveis Especialitzats d'atenció a la Família i la Infància (SEAFI)

Els Serveis Especialitzats d'Atenció a la Família i la Infància (SEAFI) estan especialitzats en la intervenció i atenció a famílies, menors i adopció. Tot i que no són recursos específics per a violència, també poden intervenir en casos on aquesta es produeix. Aquests serveis són gestionats tant pels ajuntaments com per empreses privades, depenent dels casos.

El Servei Especialitzat d'Atenció a la Família i la Infància es defineix com un equip específic i especialitzat de caràcter municipal que intervé en la prevenció, atenció i tractament de les situacions de crisi i desestructuració familiar, i l'objectiu del qual és realitzar una intervenció especialitzada de caràcter integral en nuclis familiars, amb o sense menors en situació de risc o desemparament.

Correspon a un nivell especialitzat o secundari d'intervenció i tenen funcions diferenciades de les atribuïdes als Serveis Socials que es desenvolupen per mitjà de programes de caràcter multidisciplinari, que intervenen en situacions específiques com intervenció amb famílies en situació de risc, orientació i mediació, suport a famílies monoparentals, suport a famílies al si de les quals es produïska violència, intervenció amb famílies amb menors en situació de risc, i suport i seguiment de famílies adoptives o amb menors en acolliment preadoptiu.

h) Sistema ROURE: Sistema informàtic per al seguiment i prevenció de la violència de gènere, que permet portar el seguiment de les dones víctimes des d'un expedient únic on tenen accés la majoria dels recursos especialitzats en aquesta problemàtica del País Valencià.

i) Altre recurs especialitzat per a informació es la pàgina web www.sinmaltrato.gva.es de la Conselleria d'Igualtat i Polítiques Inclusives de la Generalitat Valenciana

j) La pàgina **Web de recursos de apoyo y prevencion ante casos de violència de género WRAP**⁸⁰. Es tracta d'un localitzador de recursos especialitzats en violència de gènere en tot l'Estat Espanyol. Creada pel Ministeri de Sanitat, Serveis Socials i Igualtat, permet la localització sobre mapes actius dels diferents recursos policials, judicials, i d'informació, atenció i assessorament a disposició de les dones. .

⁸⁰ <http://wrap.seigualdad.gob.es/recursos/search/SearchResult.action>

k) Recursos d'intervenció amb agressors

La llei contempla, en alguns casos, l'obligatorietat de que l'agressor s'incorpore a programes de reeducació i tractament psicològic. Per a les penes de curta duració es preveuen altres formes de compliment mitjançant les figures de suspensió i substitució de la pena privativa de llibertat.

Existeixen programes de reinserció de condemnats per violència masculista com per exemple el Programa Contexto de la Facultat de Psicologia de la UV⁸¹, el de l'Audiència Provincial d'Alacant, així com també s'ha publicat un Programa d'intervenció per a agressors (2010) de la Secretaria General de Institucions Penitenciàries⁸². Aquest programa es destina a interns que han comès delictes de violència de gènere en l'àmbit familiar, és a dir contra les seves parelles i ex parelles i els seus objectius són:

- Disminuir la probabilitat de reincidència en actes de violència de gènere per part de persones condemnades.
- Modificar actituds sexistes i desenvolupar pautes de comportament que respectin la igualtat de gènere.

2.4.4.3 Recursos especialitzats d'atenció residencial

Els centres residencials són equipaments substitutius de la llar familiar per aquelles dones que no poden romandre en la seva unitat de convivència. Ofereixen assistència integral, allotjament, manutenció, activitats educatives, de convivència, cooperació i autoajuda, tractament especialitzat, suport psicosocial i promoció de la salut.

Quan una dona ingressa en un centre residencial i/o de protecció s'estableix un pla d'intervenció consensuat entre ella, l'equip professional i l'equip que fa la derivació mitjançant el qual la dona es fa partícip del seu propi procés de canvi.

Alemany i altres (2007, p.22) assenyalen que quan una dona ingressa en un centre sol passar per unes fases que ara detallarem:

- L'ingrés i l'etapa d'adaptació: és una etapa d'especial fragilitat i vulnerabilitat, amb sentiments d'ambivalència sobre la decisió presa i la incertesa de viure en un entorn desconegut, on ha de conviure amb altres dones que ella no ha escollit i amb un grup molt

⁸¹ Programa Contexto UV en: <http://www.uv.es/contexto/>

⁸² Programa d'Intervenció per a agressors. Ministeri de l'Interior en: <http://bit.ly/2pdmW4k>

heterogeni. La dona es sent desorientada i per tant l'objectiu central d'aquesta etapa serà ajudar-la a centrar-se i a definir objectius de recuperació.

- Etapa d'enfortiment: la dona pren consciència de la situació i accepta l'ajuda que se li està oferint. L'objectiu va dirigit a potenciar l'autonomia de la dona, la recerca de treball i la reconstrucció de la seua xarxa social i/o familiar.
- Sortida de la casa: és una etapa important i difícil per a la dona que tornarà a viure la incertesa respecte al futur, però al mateix temps el desig de tenir autonomia.

En aquests centres especialitzats la intervenció tindrà en compte a la dona, als fills i filles i a la relació maternofamiliar. És important saber que la dinàmica global del centre influeix en la situació personal de cada dona al temps que ella repercuteix també en la resta del centre. L'actuació professional abraçarà la intervenció personalitzada i la dinàmica general del conjunt de dones i menors acollides.

Com ja hem comentat els centres residencials dependents de l'actual Conselleria d'Igualtat i Polítiques Inclusives estan regulats en l'Ordre 17 de Febrer 2003 sobre Centres Especialitzats per a Dones en situació de risc social⁸³, i l'Ordre 22 de Desembre 2003 sobre Funcionament General dels Centres Especialitzats per a Dones⁸⁴. Estan destinats a aquelles dones en situació de risc per maltractament físic i psíquic, carència de suport familiar, absència de recursos personals o altres circumstàncies originades en les diferències de gènere.

La Llei 7/2012, de 23 de novembre Integral contra la Violència sobre la Dona en l'àmbit de la Comunitat Valenciana classifica aquests centres com⁸⁵:

- Centres d'Emergència: són un recurs de curta estància i d'atenció immediata per a facilitar l'acollida de les dones i els seus fills i filles. L'ingrés es realitza amb caràcter d'emergència i les prestacions d'aquest servei són l'allotjament i la manutenció, tractament especialitzat, activitats de convivència, cooperació i autoajuda, suport psicosocial, assessorament jurídic, activitats per a les mares i els seus fills, seguiment post institucional i inserció sociolaboral.

- Centres de Recuperació Integral: per a les dones i els seus menors que necessiten d'un allotjament temporal més prolongat. Les prestacions que ofereixen són:

⁸³ Ordre 17 de Febrer 2003 sobre Centres Especialitzats per a Dones en situació de risc social (DOGV núm. 4447). Modificada per l'Ordre de 28 de gener de 2005.

⁸⁴ Ordre 22 de Desembre 2003 sobre Funcionament General dels Centres Especialitzats per a Dones (DOGV núm. 4677).

⁸⁵ Canvia la denominació feta per l'Ordre 17 de Febrer 2003.

- Allotjament i manutenció.
- Tractament especialitzat.
- Assistència integral.
- Activitats de convivència, cooperació i autoajuda.
- Suport psicosocial.
- Tractament especialitzat.
- Activitats per a les mares i els seus fills.
- Adquisició d'hàbits i habilitats personals maternals i de relació.
- Seguiment post institucional.
- Inserció sociolaboral.

- Habitatges tutelats: per a aquelles dones que tenen un nivell d'autonomia personal que els permet poder aconseguir la normalització social. Es tracta de llars de dimensions reduïdes en les quals conviuen, en una vivenda normalitzada, dones autosuficients en règim parcialment autogestionat. Les beneficiàries són dones necessitades de protecció amb cert nivell d'autonomia personal.

La xarxa d'assistència a la dona es regirà pels principis que marca l'Ordre de Centres Especialitzats per a Dones en situació de risc: prevenció; integració, procurant la participació plena en la vida social per tal d'afavorir la seua adaptació personal al món exterior; estimulació, afavorint el desenvolupament de l'autonomia personal; foment de la solidaritat, promovent la consciència social i la participació; realització de programes i activitats per a les usuàries dels centres i els seus fills i filles, i coordinació amb les institucions i entitats públiques i privades.

Es reconeix a les persones acollides en qualsevol dels centres de la xarxa assistencial els següents drets bàsics:

- Dret a la llibertat de decisió, conviccions religioses i morals.
- Dret a participar en el funcionament del centre.
- Dret a rebre les ajudes precises per a compensar les seues mancances i rebre orientació personal i professional per incorporar-se a la vida normalitzada.
- Dret a la confidencialitat, per part dels gestors dels centres com a mesura de seguretat per a les usuàries.

L'ingrés d'una dona en aquests centres es realitzarà per mitjà dels Centres Dona 24 hores de València, Castelló, Dénia i Alacant i de les respectives Direccions Territorials de Serveis Socials. Aquests centres estaran situats en el casc urbà, amb una adequada xarxa de transport públic i pròxims a equipaments sanitaris i serveis comunitaris.

Però no totes les dones tenen cabuda en aquests centres donat que hi ha una sèrie d'exclusions. Segons l'Ordre 17 de Febrer 2003 sobre Centres Especialitzats per a Dones en situació de risc social “queden excloses d'aquests centres aquelles situacions que requerisquen altres tractaments específics diferents al requerit pel maltractament domèstic o abandonament familiar”, és a dir, dones amb problemes d'alcoholisme, drogoaddicció, quadres psiquiàtrics greus, o aquelles dones que disposen d'altres recursos específics per la seua edat (dones majors) o situació.

Sobre la distribució en el territori dels recursos especialitzats d'atenció a dones, utilitzarem com a exemple la mapificació realitzada per Canet i Garrigós en Martínez i Uceda (2017). Tot i que fa referència únicament a València i la seua província podem fer-ho extensiu a la generalitat del País Valencià.

Taula 2.14: Recursos per a dones de València i província en 2014.

Recursos	Titularitat			Gestió				Nº plaça		
	Publica	Privada	Total	3er sector	Publica	Privada	Total	Publica	Privada	Total
Centros Infodona	16		16			16	16			
CM 24H	1		1			1	1			
Centro de Recuperación Integral (Centro de Protección)	1		1			1	1	24		24
Centros de exclusión social: centro acogida		2	2	1		1	2	52		52
Centro de exclusión social: viviendas tuteladas		8	8	8			8	72		72
Totales	18	10	28	9		19	28	148		148

Font: Canet i Garrigós (2017).

Del total de recursos de dona de València i província, 16 són Centres Infodona, que no són centres especialitzats en violència de gènere, i la resta es troba repartida de major a menor en centres de risc d'exclusió social d'acollida (2) o habitatges tutelats (8), un total de 10, Centre Dona 24 hores

(1) i Centre de Recuperació Integral (1). La titularitat d'aquests recursos és pública a excepció dels recursos de risc social que pertanyen tots al sector privat, sobre tot tercer sector.

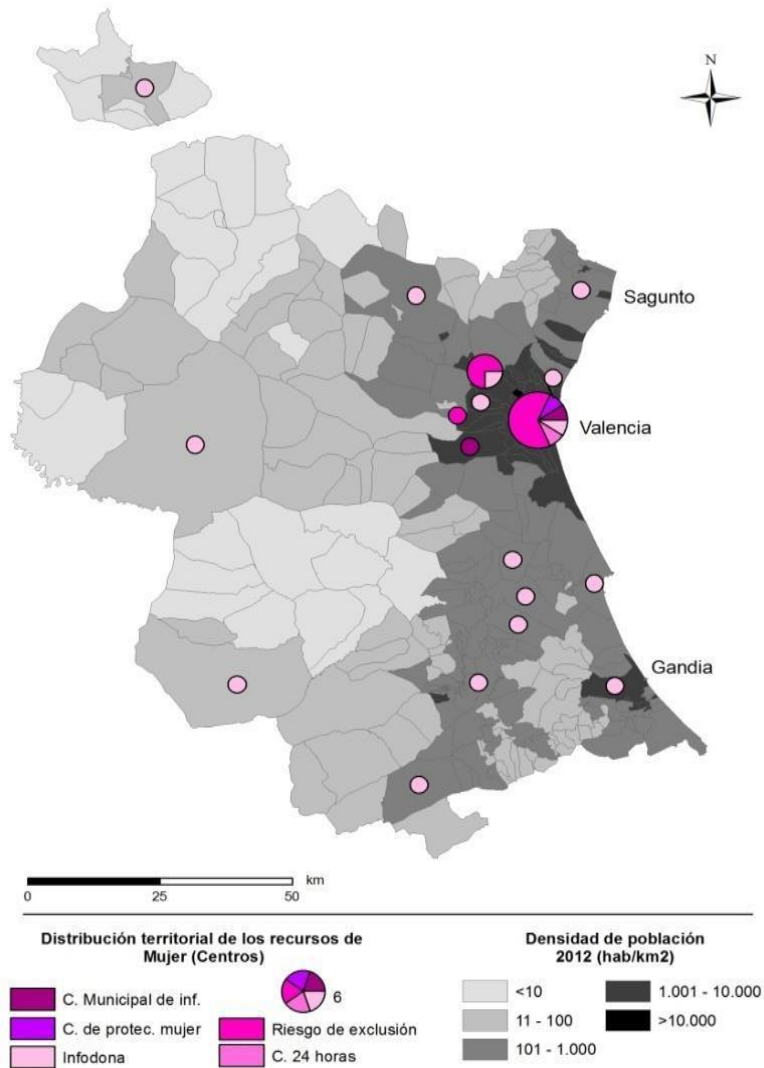
La gestió en tots els casos s'ha cedit al tercer sector i a les empreses privades com ara el Centre Dona 24 Hores gestionat pel Grup Eulen a tot el País Valencià.

Si tenim en compte el número de places residencials, existeixen 124 per a dones en risc d'exclusió i 24 places (per a les dones i els seus fills i filles) en l'únic Centre de Protecció de tota la província de València. Considerem que aquest nombre de places és del tot insuficient per al volum de demanda donada la quantitat d'ordres de protecció aprovades com veurem més endavant.

El Síndic de Greuges al seu informe de 2005 ja va fer una recomanació a la Conselleria de Benestar Social en la que apuntava respecte als centres especialitzats per a dones en situació de risc social que calia augmentar el nombre de places, les condicions materials i els recursos humans; que s'adequaren les plantilles de personal als torns de 24 hores necessaris en els centres i que es cree una casa d'acollida en cada província.

A continuació presentem la mapificació realitzada per Martínez i Uceda (2017) en la investigació on es reflexa la localització dels recursos de dona en el territori de la província de València a data de 2014, així com el nombre de places dels recursos de dona i la seua ubicació.

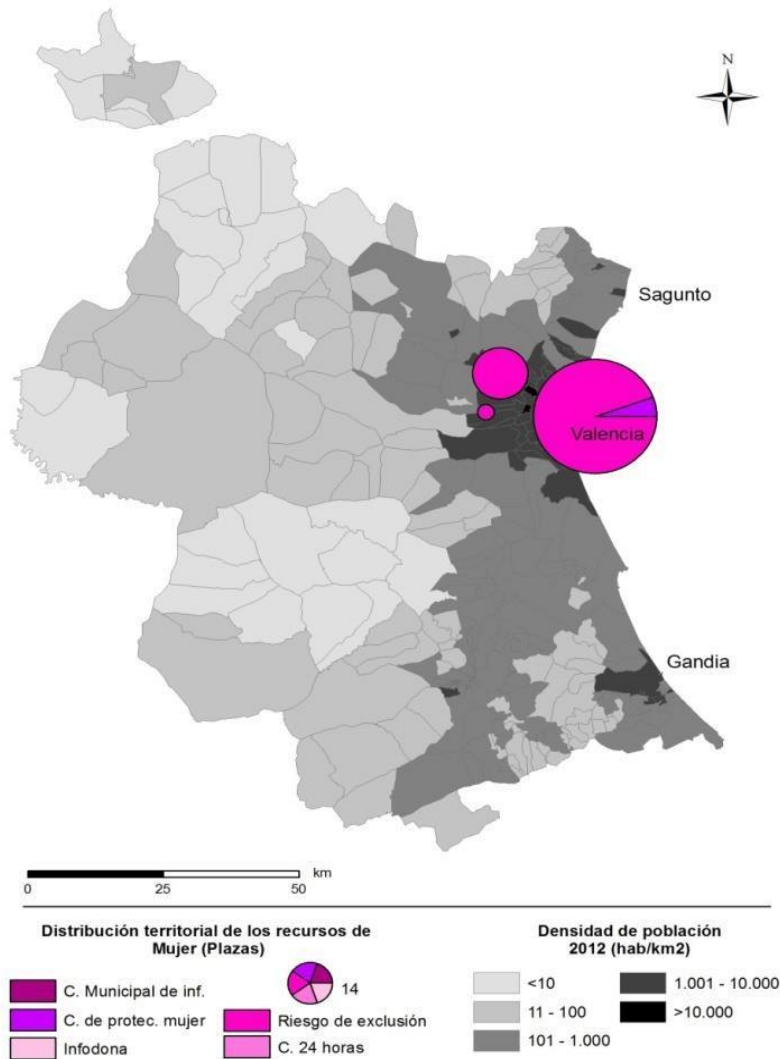
Figura 2.12: Mapa distribució territorial dels recursos de dona a València i la seua Província.

Font: Canet i Garrigós (2017)

Podem veure que malgrat que els centres infodona estan un poc més repartits pel territori, la resta de recursos per a dones es troben majoritàriament en València capital i els seus voltants, mentre que les comarques de més a l'interior es troben sense recursos especialitzats.

Figura 2.13: Mapa distribució territorial del nombre de places residencials dedicades a dones en València i la seua província.

Font: Canet i Garrigós (2017).

Respecte al nombre de places en centres residencials per a dones veiem també com es concentren totes en València capital i els voltants, i la resta de comarques no tenen cap plaça. A més cal tenir en compte que el nombre de places que apareixen no són totes exclusivament de violència de gènere, sinó que comprenen altres problemes socials com poden ser situacions de vulnerabilitat o exclusió social (Síndic de Greuges, 2005)

La investigació mencionada pren com a referència València i Província més endavant veurem a les entrevistes realitzades a les professionals, que ocorreix el mateix a Castelló i Alacant.

Hem vist que el Síndic de Greuges reclamava al 2005 que s'augmentaren les places residencials per a dones. Deu anys més tard l'Informe Índice DEC 2015 realitzat per l'Associació de Gerents i Directors de Serveis Socials, assenyala que el percentatge de places als centres d'acollida respecte a les dones amb ordre de protecció concedida al País Valencià és del 3'4%, una xifra molt baixa si la comparem per exemple amb el País Basc (60'6%) o amb Balears (38'9%).

Taula 2.15: Places per a dones en centres d'acollida i ordres de protecció (dades 2013).

	Mujeres con orden de protección	Número de plazas	% plazas/ mujeres con orden protección	Puntuación
TOTAL ESPAÑA	18.775	2.774	14,77%	
Andalucía	3.828	471	12,3%	0
Aragón	522	124	23,8%	0,30
Asturias (Principado de)	380	144	37,9%	0,40
Balears (Illes)	427	166	38,9%	0,40
Canarias	1.108	274	24,7%	0,35
Cantabria	205	21	10,2%	0
Castilla y León	856	219	25,6%	0,40
Castilla-La Mancha	1.278	256	20,0%	0,05
Cataluña	1.812	88	4,9%	0
Comunitat Valenciana	2.912	98	3,4%	0
Extremadura	525	39	7,4%	0
Galicia	829	90	10,9%	0
Madrid (Comunidad de)	2.391	387	16,2%	0
Murcia, Región de	1.002	78	7,8%	0
Navarra (Com.Foral de)	168	42	25,0%	0,40
País Vasco	409	248	60,6%	0,40
Rioja (La)	123	29	23,6%	0,30

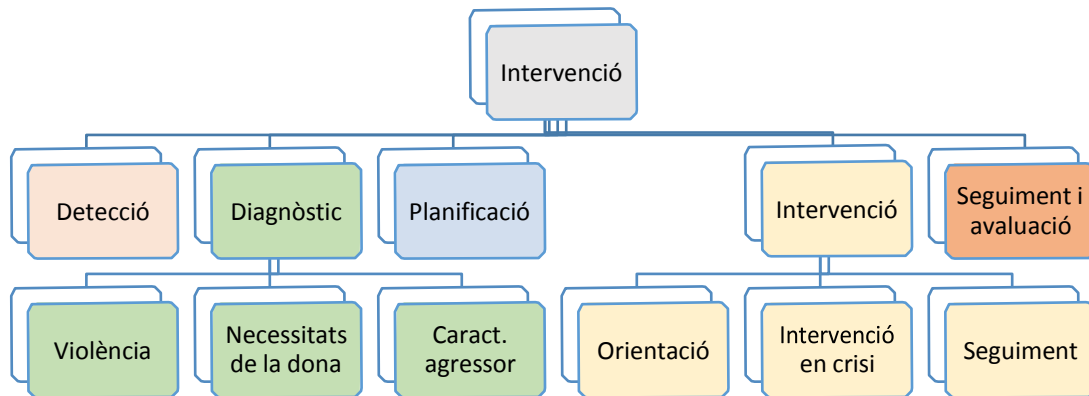
Font: Informe Índice DEC (2015).

Veiem a la taula com al País Valencià el percentatge de places de protecció en relació a les dones amb ordre de protecció és el més baix de tot l'estat (3'4%), quasi ridícul si tenim en compte que el País Valencià és la segona comunitat amb major nombre de dones amb ordre de protecció (2.912) després d'Andalusia (3.828), segons dades de 2013 del CGPJ.

2.4.4.4 Actuació des de l'atenció social integral

A l'hora de realitzar una intervenció social integral amb dones supervivents de la violència de gènere trobem que allò fonamental és realitzar un bon diagnòstic de la situació de la dona (a nivell familiar, emocional, econòmic, de suport...); la valoració de les necessitats que pot tenir; quin és el tipus de violència que pateix i la seua gravetat; quines són les característiques de l'agressor; si existeixen altres problemàtiques afegides a la situació de violència, o circumstàncies particulars. Amb tota la informació obtinguda realitzarem un *diagnòstic* de la situació i una valoració del risc que pateix la dona per poder *planificar* la intervenció a realitzar, aplicant els recursos necessaris. Finalment després de realitzar les primeres intervencions i els acompanyaments pertinents, es realitzarà el *seguiment* del cas i l'*avaluació* del mateix, dels recursos aplicats i de la intervenció realitzada. Tot aquest procés es realitzarà de manera interdisciplinària amb totes les professionals que intervenen en el cas.

Figura 2.14: Atenció social integral

Font: Elaboració pròpia a partir de Canet i García (2012).

Ballester (2009) ens parla de dues fases en la intervenció: la fase d'exploració i la de tractament. La fase d'*exploració i valoració* que comprèn conèixer què passa, per què passa, quines són les necessitats immediates que cal atendre, quin és el pronòstic inicial de recuperació de la dona, tipus de violència viscuda, gravetat, factors de desprotecció, impacte en la salut, valoració del risc, valoració que fa la dona...

La fase de *tractament* que suposa contribuir a l'apoderament de la dona, guanyar autonomia, potenciar les actituds, capacitats, habilitats, aptituds per tal que prenga el control de la seua vida en tots els àmbits: laboral, emocional, social...i complete el procés de recuperació.

Segons Montes (2010) caldria primer una *orientació bàsica* en la qual es realitza l'acollida i l'avaluació de la dona a partir de la qual s'establiria el *tractament* que serà personalitzat per a

cada dona, prioritzant aquells aspectes que estan més afectats i elaborant un pla de seguretat.

L'avaluació es faria en quatre etapes:

- La primera que conté les dades de la història personal i familiar de la dona.
- La segona sobre la història de la violència: quin tipus de violència rep, des de quan i la freqüència.
- La tercera serveix per esbrinar la perillositat de l'agressor. Ací l'autora elabora una relació d'items extrets de diverses fonts (Campbell 1995, Ferreiro 1995, Hart 1988, Villavicencio i Sebastian 1999, Walker 1994 citades en Montes, 2010): possessió d'armes, intents de suïcidi, ferides greus en ocasions anteriors, sexe forçat, abús de drogues, trastorn psiquiàtric greu, amenaces, comportament obsessiu, cels patològics, historial de violència en la família d'origen, antecedents de violència en altres parelles, grau en que es sent perjudicat a sí mateix, augment de la violència amb el temps, antecedents delictius penals, maltracta als seus fills i filles, ha agredit la dona durant l'embaràs, augment de la freqüència de les agressions físiques, expansió dels episodis de violència als espais públics, ideacions suïcides, depressió clínica i persecució de la víctima a partir de la separació.
- En la quarta analitza quines han estat les conseqüències psicològiques de la violència de gènere per a la dona.

Considerem que l'atenció integral ha de ser psicossocial realitzada per part de la Treballadora Social i la Psicòloga que han de treballar de manera conjunta amb la dona, tot i que cadascuna té definides les seues pròpies funcions (Canet i Garcia, 2012).

La Treballadora Social és qui du a terme el primer contacte i manté amb la dona una entrevista en profunditat. És fonamental en aquesta primera atenció establir un bon clima de confiança amb ella i aconseguir el seu esplaiament emocional, atès que pot donar-se el cas que siga la primera vegada que li verbalitza a algú el que li passa. Cal adaptar-se sempre al seu ritme.

De la impressió que la dona tinga de la professional i d'aquesta primera atenció dependrà que confie en els recursos d'atenció o no torne més a sol·licitar ajuda. D'ací la importància d'establir un bon *rapport*.⁸⁶

La Treballadora Social recull la informació necessària per realitzar un primer diagnòstic de la situació i elaborar després, sempre amb el consentiment de la dona, el pla d'intervenció.

Al mateix temps ofereix a la dona la informació adequada a les seues necessitats particulars perquè ella pugua prendre una determinació. Una vegada en marxa el pla d'intervenció, serà necessari l'acompanyament i seguiment del cas.

⁸⁶ Entenem el *rapport* com l'establiment d'un ambient de confiança i de sintonia entre la professional i la dona.

Realitza la valoració del risc de la situació de violència i planifica la intervenció i actua en funció d'aquesta valoració que pot anar des de l'ingrés de la dona en un centre de protecció en el cas de falta de suport familiar i mitjans materials fins a elaborar un pla d'emergència en cas que la dona continue convivint amb l'agressor.

Realitza l'acompanyament a centres policials, jutjat de guàrdia, oficines d'ajuda a víctimes del delictes... per a la interposició de denúncia i a centres de salut o centres hospitalaris en cas que siga necessària l'atenció mèdica.

Deriva el cas a les professionals d'atenció psicològica i jurídica, en cas de ser necessari.

En qualsevol cas realitza el seguiment de la dona a curt, mitjà i llarg termini.

Respecte a l'atenció psicològica, atesa la situació emocional en la qual es troben moltes de les dones, es fa necessari treballar aspectes com: relaxació, autoestima, resolució de problemes, dependència emocional, pautes d'actuació amb els menors...

Romero (2015) ens parla d'una proposta d'intervenció psicològica basada en l'establiment del vincle terapèutic entre la dona i la professional per afavorir la relació d'ajuda. A continuació, realitzar una bona avaluació i la valoració del risc. En funció de tot això, es realitza un tractament per fases que acompanye a la dona per adonar-se de la situació, de les estratègies bàsiques de control del maltractador, conèixer les seqüeles de la violència, i relacionar les conductes abusives amb el seu malestar.

Posteriorment es tractaria de construir el relat, reconstruir la història de violència, enfrontar-se al dol, reconnectar amb la nova vida, i poder ser autònoma i independent (p.104).

Segons Romero (2010) els nivells en els quals es pot intervenir des de l'àmbit psicosocial són tres:

- La Intervenció Individual: basada fonamentalment en entrevistes personals, on es recull la demanda, s'estableixen els objectius a treballar conjuntament amb la dona i s'estableix el pla d'intervenció i seguiment posterior com hem vist.

- La Intervenció grupal basada en un treball psicoeducatiu on es tractarien aspectes com: conceptes bàsics de la desigualtat de gènere; la construcció de la identitat de gènere i la seua relació amb la violència; formes en que es manifesta la violència; les dinàmiques de la violència i com es manté; efectes en la salut i en la vida de la dona; com afecta als fills i filles; estratègies de l'agressor i com protegir-se.

-La Intervenció Comunitària mitjançant la qual es pretén cercar la col·laboració de les

possibles xarxes de suport formals i informals que posseisca a la dona així com les que ofereixen els recursos socials dels quals poden ser beneficiàries. De la mateixa manera des d'aquesta àrea es col·laborarà activament en les campanyes de prevenció i sensibilització que s'establisquen respecte de la violència de gènere.

A més de la intervenció social i psicològica, en la majoria de casos a més es fa necessària l'**atenció jurídica** atès que cal facilitar a la dona assessorament previ a la denúncia en temes relacionats amb la mateixa, l'ordre de protecció, el possible judici, les mesures oportunes a prendre (canvi de panys, comptes bancaris, règim de visita dels menors...). Una vegada la dona ha denunciat i ha decidit trencar amb la situació de violència sorgeixen molts dubtes que s'han d'anar resolent al llarg de tot el procés: el judici, tramitar la sol·licitud d'advocada de torn d'ofici, informació sobre processos de separació i divorci, sobre qüestions relatives a unions de fet, sobre la guarda i custòdia dels menors i la modificació de les mesures que els afecten.

2.4.5 Àmbit de la coordinació.

Dintre d'aquest àmbit trobem la *Proposta comú per a la millora de la coordinació institucional i la posada en marxa d'un Pla Personalitzat d'Atenció a les víctimes de violència de gènere* (2013), amb uns eixos principals d'actuació a nivell territorial:

- a) La coordinació institucional mitjançant el *Protocol per a la Coordinació de les Actuacions en matèria de violència de gènere en la Comunitat Valenciana* (2014), així com la promoció de protocols de coordinació a nivell local.
- b) L'elaboració d'un mapa de recursos i serveis a nivell autonòmic i l'aprovació d'un protocol entre les CCAA i les ciutats de Ceuta i Melilla per a facilitar la mobilitat geogràfica entre els centres d'acollida.
- c) Un sistema d'informació compartida dels diferents sistemes d'informació per a l'atenció personalitzada que pretén avançar cap a la *finestreta única*.
- d) L'avaluació periòdica de la situació de les dones i els seus fills i filles, mitjançant l'elaboració de Plans d'Actuació Individualitzats (PAI) on consten totes les intervencions des de tots els àmbits: psicosocial, laboral, legal...I el seguiment, al menys de caràcter anual, dels plans d'actuació per banda dels diferents professionals.
- e) La coordinació amb sistemes d'informació i recursos i serveis d'altres administracions.

Per a portar endavant aquesta coordinació es creen una sèrie d'òrgans com:

Taula 2.16: Òrgans de coordinació al País Valencià.

Consell Valencià de la Dona ⁸⁷ (1997).	Facilita la participació activa i la comunicació i col·laboració entre l'administració pública i el moviment associatiu de dones.
Comissió Interdepartamental per a combatre la violència de gènere a la Comunitat Valenciana ⁸⁸ (2002)	Coordina les actuacions sectorials dels diferents departaments, estableix directrius i estudia i proposa mesures sobre assistència a dones supervivents de la violència de gènere.
Fòrum de la Comunitat Valenciana contra la Violència de Gènere i Persones Dependents en l'àmbit de la Família ⁸⁹ (2004)	Fòrum de reflexió, intercanvi i comunicació entre els organismes públics i la societat amb l'objecte d'estudiar, investigar i promoure actuacions tendents a la prevenció i eradicació de la violència que s'exerceix contra les dones.
La Comissió Interdepartamental de Família i Igualtat d'Oportunitats entre Dones i Homes (2011)	Òrgan d'estudi i coordinació de les actuacions de l'administració de la Generalitat en les matèries de família i igualtat d'oportunitats entre dones i homes, adscrita a la Conselleria que tinga atribuïdes les competències en matèria de família i dona.
Xarxa Nacional d'Unitats de Violència sobre la Dona ⁹⁰ (2013).	Coordinació municipal i supramunicipal
Comissió de Seguiment del Protocol per a la coordinació de les actuacions en matèria de violència de gènere en la Comunitat Valenciana (2014).	Per optimitzar i millorar l'eficàcia de la resposta institucional i l'actuació dels professionals i de les professionals de totes les entitats signants en els àmbits educatiu, sanitari, policial, judicial, laboral i social.
Pla de Mesures del Govern Valencià per a combatre la violència que s'exerceix contra les Dones (2010-2013).	Assenyala 5 àrees d'intervenció: sensibilització i prevenció, atenció i protecció, coordinació, inserció i formació sociolaboral y formació i investigació.

Font: Elaboració pròpia.

⁸⁷ Ordre de 25 de juliol de 1997, de la Conselleria de Benestar Social, per la qual es crea el Consell Valencià de la Dona. Orde 5/2011, de 30 de setembre, de la Conselleria de Justícia i Benestar Social, per la qual es modifica l'Orde de 25 de juliol de 1997, de la Conselleria de Benestar Social, per la qual es crea el Consell Valencià de la Dona.

⁸⁸ Decret 143/2002, de 3 de setembre, del Govern Valencià. (DOCV nº 4.330 de 6 de setembre de 2002).

⁸⁹ Decret 52/2004 de 2 d'abril del Consell de la Generalitat pel qual es crea el Foro contra la Violència de Gènere i Persones Dependents en l'àmbit de la família (DOGV nº 4729 de 8 d'abril de 2004)

⁹⁰ Instrucció conjunta dels Ministeris de Justícia, Interior, Hisenda i Administracions públiques, Empleo i Seguretat Social i Sanitat, Serveis Socials i Igualtat.

Al 2007 es crea la *Xarxa Nacional d'Unitats de Coordinació i de violència sobre la Dona*, dependent del Ministeri de Sanitat, Serveis Socials i Igualtat⁹¹. Està formada per les *Unitats de Coordinació contra la violència sobre la Dona*, situades a les Delegacions del Govern, i les *Unitats de violència sobre la Dona*, situades a les Subdelegacions del Govern i Direccions Insulars.

Són funcions de les *Unitats de Violència sobre la Dona* (Ministeri de Sanitat, Serveis Socials i Igualtat, 2013):

Taula 2.17: Funcions de les Unitats de Violència sobre la Dona.

<p>El seguiment i coordinació dels recursos i serveis de l'Administració General de l'Estat per a l'atenció de les situacions de violència de gènere al territori</p>	<p>Elaborar un mapa de recursos estatals en el territori i actualització del mateix. Fer el seguiment del funcionament dels recursos estatals en el territori. Col·laborar amb les unitats competents en el seguiment de programes subvencionats per l'Administració General de l'Estat. Proposar l'elaboració de protocols interadministratius que tinguen per objecte millorar la resposta institucional davant la violència de gènere.</p>
<p>Col·laboració amb les administracions autonòmiques i locals competents en matèria de violència de gènere.</p>	<p>Impulsar l'elaboració de protocols de coordinació interinstitucional en el territori. Fomentar la celebració de convenis per a la millora de la coordinació i la col·laboració en el territori. Participar en les reunions dels òrgans de coordinació interinstitucional i les comissions de seguiment de convenis i protocols.</p>
<p>Seguiment personalitzat de cada situació de violència de gènere, en especial les de major vulnerabilitat.</p>	<p>Els casos qualificats de més risc (risc extrem i alt) de conformitat amb el Protocol Viogen. Casos on es produeix una represa de la convivència, o es deixa sense efecte a sol·licitud de la víctima la mesura cautelar de protecció acordada. Aquells en els quals la dona es troba en situació d'especial vulnerabilitat. Els que siguen comunicats per la Delegació del Govern per a la Violència de Gènere.</p>
	<p>Comunicació a les Unitats de Coordinació i/o Violència sobre la Dona de la mort d'una dona víctima de violència de gènere, així</p>

⁹¹ Instrucció conjunta dels Ministeris de Justícia, Interior, Hisenda i Administracions Públiques, Ocupació i Seguretat, Sanitat, Serveis Socials i Igualtat, sobre el funcionament de les *Unitats de Coordinació i de Violència sobre la Dona* de les Delegacions i Subdelegacions del Govern i Direccions Insulars que constitueixen la *Xarxa Nacional d'Unitats de Violència sobre la Dona* (2013).

El discurs de les professionals i la representació de la premsa sobre la violència de gènere
al País Valencià

Actuacions en relació amb les víctimes mortals per violència de gènere.	com d'un dels seus fills o filles com a conseqüència de la situació de violència de gènere, en el seu respectiu territori. Anàlisi de cada cas de víctima mortal.
Participació en les campanyes d'informació, sensibilització i prevenció de la violència de gènere.	Intervenció en el marc del Pla Director per a la Millora de la Convivència i Seguretat Escolar.
Promoció i col·laboració en la formació i especialització de professionals	Fomentar el coneixement dels recursos estatals existents al territori per a l'atenció a les víctimes de la violència de gènere.

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del Ministeri de Sanitat, Serveis Socials i Igualtat (2013).

D'altra banda, són funcions de les *Unitats de Coordinació contra la Violència sobre la Dona* (Ministeri de Sanitat, Serveis Socials i Igualtat, 2013):

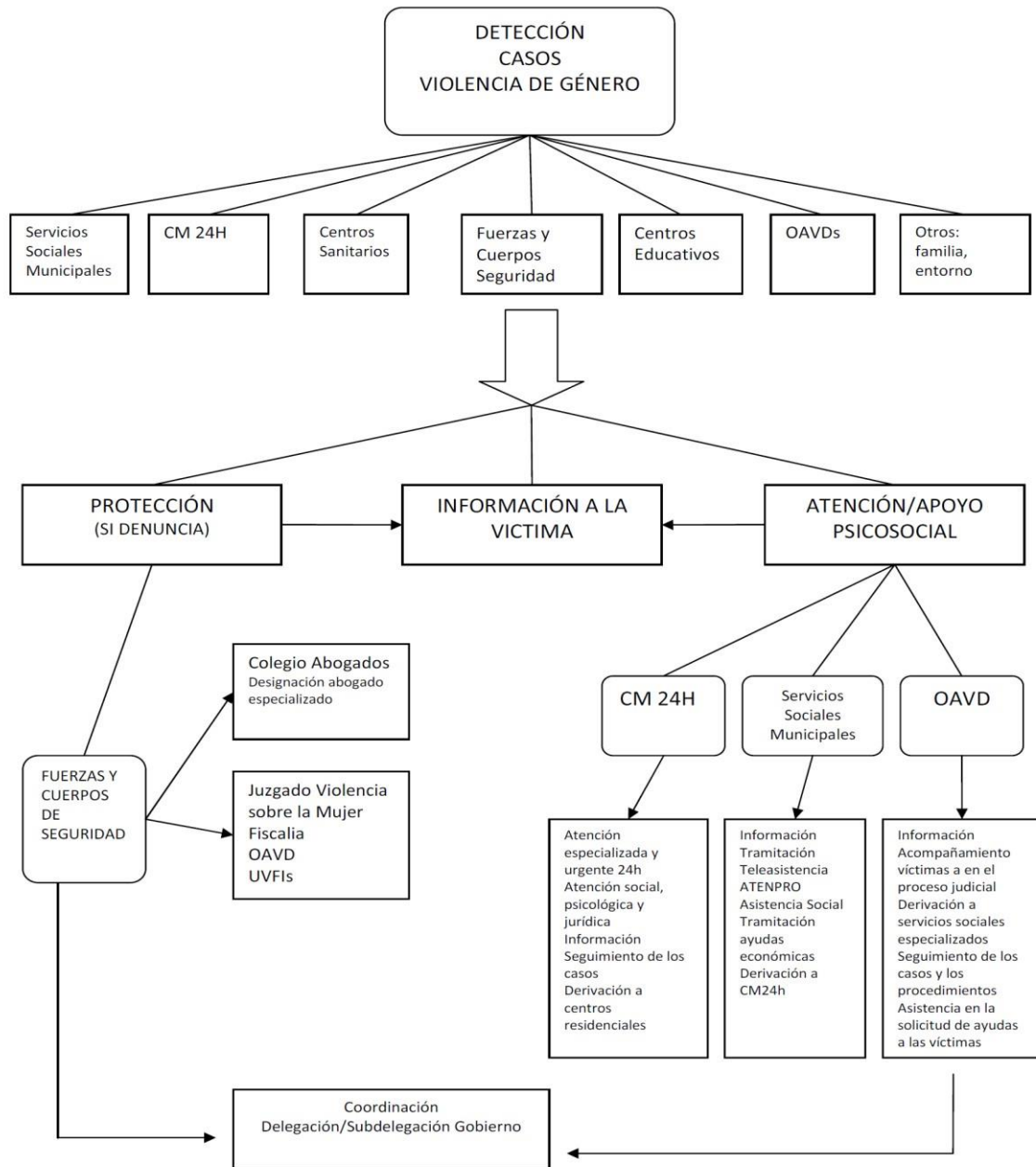
Taula 2.18: Funcions de les Unitats de Coordinació contra la violència sobre la dona

Dirigir i coordinar les activitats de les Unitats de Violència sobre la Dona existents en l'àmbit territorial de la seva comunitat autònoma.
Establir criteris d'actuació perquè les Unitats de Violència sobre la Dona funcionen de manera coordinada i uniforme. Sol·licitar informes a les Unitats de Violència sobre actuacions, reunions, etc., sempre que ho estimin convenient.
Conèixer els informes elaborats per les Unitats de Violència sobre la Dona.
Integrar la informació de les activitats dutes a terme per les Unitats de Violència sobre la Dona, a efectes d'elaborar la memòria anual d'activitats de la Comunitat Autònoma corresponent.
Convocar les reunions de coordinació necessàries amb les Unitats de Violència.

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del Ministeri de Sanitat, Serveis Socials i Igualtat (2013).

Per finalitzar aquest apartat mostrarem el diagrama de coordinació en casos de violència de gènere elaborat per la Fundació Valenciana de Municipis i Províncies (2014) on ve especificat el recorregut a través dels diferents recursos després que es detecta un cas de violència de gènere.

Figura 2.15: Coordinació en els casos de violència de gènere.

Font: FVMP (2014).

2.4.6 Àmbit educatiu

Des de l'aprovació de la LO 1/2004, les mesures principals en l'àmbit educatiu han anat orientades cap a la formació i sensibilització de la comunitat educativa i a la revisió dels materials educatius, guies del professorat i llibres de text. A nivell estatal contem amb:

- El *Pla Director per a la millora de la Convivència i de la Seguretat Escolar en els centres educatius i els seus entorns* del Ministeri de l'Interior (2013)⁹².
- El *Protocol bàsic d'intervenció contra el maltractament infantil en l'àmbit familiar* (2014).

Al País Valencià en l'àmbit educatiu comptem amb:

L'Ordre de 31 de març de 2006, de la Conselleria de Cultura, Educació i Esport, per la qual es regula el *Pla de Convivència dels Centres Docents*⁹³

L'Ordre 62/2014, de 28 de juliol, de la Conselleria d'Educació, Cultura i Esport, per la qual s'actualitza la normativa que regula l'elaboració dels *Plans de Convivència en els Centres Educatius de la Comunitat Valenciana*⁹⁴ i s'estableixen els *Protocols d'actuació i intervenció davant de supòsits de violència escolar*, recull els protocols d'actuació davant d'una situació de violència de gènere dins i fora del centre. Entre les mesures que destaca assenyalam:

- La formació inicial i permanent del professorat.
- La participació en els Consells Escolars d'una persona responsable d'igualtat.
- L'actuació de la inspecció educativa.
- L'elaboració d'un Pla de Convivència en l'àmbit educatiu.

Al País Valencià existeix a més des de 2014 l'*Observatori per a la Convivència Escolar* que marca un protocol d'actuació de la comunitat educativa davant de situacions de violència, i el *Pla de Prevenció de la Violència i Promoció de la Convivència als centres escolars de la Comunitat Valenciana (PREVI)*. Aquest Pla especifica que qualsevol membre de la comunitat educativa que tinga coneixement o sospites de casos de violència de gènere ho ha de notificar a la direcció del centre i aquest actuarà en funció de la gravetat dels fets, al mateix temps que podrà sol·licitar col·laboració externa al centre com ara als SEAFI, centres de salut, centres especialitzats, etc

⁹² Instrucció 7/2013 Secretaria d'Estat de Seguretat.

⁹³ DOGV n° 5255 de 10 maig de 2006.

⁹⁴ DOCV n° 7330 de l'1 d'agost de 2014.

La Llei 7/2012 estableix a l'article 40 que els centres escolars disposaran de Protocols d'Actuació en matèria de Violència sobre la Dona. Incorpora com a mesures en l'àmbit educatiu la coeducació en tots els nivells d'estudis; la incorporació de continguts que no siguen discriminatoris i el foment de la igualtat entre sexes; l'elaboració d'estudis i investigacions a nivell universitari sobre este tema i la inclusió al Consell Escolar Valencià d'una persona experta en violència de gènere i igualtat.

Mitjançant la resolució de l'1 de juliol de 2016⁹⁵ de les direccions generals de Política Educativa i de Centres i Personal docent s'assenyalen una sèrie de principis coeducatius transversals per al curs 2016-2017 i es crea la figura del *coordinador o coordinadora d'igualtat i convivència* a les escoles d'educació infantil de segon cicle i els col·legis d'educació primària.

Es dota així a l'àmbit educatiu de protocols i mecanismes d'actuació en casos de violència de gènere tot i que queda molta feina per fer en quan a formació del professorat i l'entrenament en la detecció de casos. La persona coordinadora d'igualtat i convivència cal que reba formació i que siga una persona sensibilitzada amb el tema.

2.4.7 Àmbit publicitat i mitjans de comunicació

Les lleis d'Igualtat entre Homes i Dones aprovades per l'Estat Espanyol i pels governs autonòmics contenen articles específics referits a la imatge de la dona i al tractament informatiu de la violència de gènere. Entre les actuacions principals destaquen mesures per a la salvaguarda del principi d'igualtat entre homes i dones, per vetllar pel compliment de les obligacions dels mitjans de comunicació, i accions de cessació i rectificació de la publicitat il·lícita. Les administracions públiques en general promouen acords d'autoregulació de l'activitat publicitària i la formació de les i els professionals dels mitjans de comunicació (Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales, 2007).

L'objectiu fonamental és el foment de la implicació dels mitjans de comunicació social i les empreses de publicitat en la lluita pel tractament igualitari de la dona als mitjans de comunicació i el rebuig contra la imatge sexista d'aquesta, les notícies i publicitats que puguen ser discriminatòries i la violència de gènere.

⁹⁵ DOCV n° 7826 de 12 de juliol de 2016.

Carmona (2012) diu que si examinem el tractament de la violència en els mitjans notarem importants avanços tot i que encara es produeixen defectes en la premsa escrita i audiovisual com ara la terminologia amb la qual es nomena la violència de gènere ja que sol haver confusió sobre tot en conceptes com violència domèstica, violència de gènere, violència masculista...A banda de la violència física per la parella, no es sol tractar altres classes de violència com la psíquica, econòmica o social.

La forma en la qual s'emet la notícia sol ser sensacionalista. En massa ocasions es troba insertada en el bloc de successos, llevat-li el caràcter de problema social, i s'identifica a la víctima (edat, fills, treball...) però no a l'agressor.

També se sol trivialitzar els successos amb frases com *altra morta més per violència masculista*. Les informacions es centren en el succés i quasi amb exclusivitat en els resultats de mort; s'exhibeix els efectes del succés, les circumstàncies personals dels implicats, però no el motiu de fons. I tampoc s'informa de les sentències condemnatòries, produint llavors sensació d'impunitat.

S'utilitza tòpics, frases fetes i clixés que poden justificar la violència *malat de cels*. En ocasions s'utilitza llenguatge molt violent: *cosida a ganivetades*, o comentaris sobre la víctima que poden disculpar a l'assassí: *eixia amb altre home*. O comentaris que directament exculpen a l'agressor: *pareixia un bon home, era bevedor*.

En no poques ocasions veiem entrevistes i opinions de persones no expertes, sense cap rigor com ara veïns o veïnes i/o entrevistes a famoses de la premsa rosa suposadament maltractades pels seus ex, pels platós de programes d'entreteniment, frivolitjant amb el tema.

Amb l'objectiu de millorar el tractament de la violència de gènere als mitjans de comunicació i a la publicitat trobem acords i protocols que passem a detallar.

Taula 2.19: Acords i protocols dels mitjans de comunicació sobre violència de gènere.

<i>Acord per al foment de l'autoregulació de l'activitat publicitària</i> entre la Secretaria General de Polítiques d'Igualtat i l'Associació per a l'Autoregulació de la Comunicació Comercial (Autocontrol) (2007), del Ministeri de Treball i Assumptes Socials.
<i>Protocol de constitució de la Comissió Assessora de la Imatge de les Dones en la Publicitat i Mitjans de Comunicació</i> del Ministeri de Treball i Assumptes Socials (2007)
Acord de col·laboració entre RTVE i el Ministeri D'Igualtat per a emetre programació dedicada específicament a la lluita contra la violència de gènere i els valors de la igualtat (2009)
Decàleg de bones pràctiques del Diari Público (2008).

Font: Elaboració pròpia.

El Col·legi de Periodistes de Catalunya va elaborar al 2004 i al 2009 unes *Recomanacions sobre el tractament de la violència de gènere als mitjans de Comunicació* en el mateix sentit, i l'Associació de Dones Periodistes de Catalunya (ADPC) (2014), realitza periòdicament un informe sobre l'impacte d'aquestes recomanacions, entre les quals trobem:

- Tractar la violència de gènere com una violació dels drets humans i un atemptat contra la llibertat i la dignitat de les persones.
- Seleccionar i diversificar les fonts d'informació, evitant recollir testimoni de veïns i familiars si no tenen dades aprofitables.
- Fer visibles les aportacions de les dones i presentar-les amb tota la seua autoritat.
- Respectar el dret a la intimitat de les persones agredides i la presumpció d'innocència dels agressors.
- Usar conceptes i terminologia que s'ajusten a la definició dels fets, evitant estereotips o adjectivacions que puguen justificar de manera implícita l'agressió.
- Evitar el sensacionalisme, la morbositat i el dramatisme tant pel contingut com per les imatges.
- Evitar esbiaixar cap a grups socials concrets o circumstàncies determinades la incidència de casos de violència de gènere
- Contextualitzar la informació explicant els antecedents i el procés seguit per la persona agredida.
- Fer visible la violència masclista més soterrada com ara la psicològica, l'econòmica, la social, i la laboral.
- Informar i mostrar que l'acte violent té conseqüències negatives per a l'agressor
- Rectificar qualsevol informació errònia que s'haja difós.
- Fomentar la formació dels i les professionals.

Comas (2011) al seu treball sobre la dona i els mitjans de comunicació comenta que les dones també poden parlar de qualsevol tema dels que preocupen a tothom, que no únicament s'ha de parlar dels problemes com ara la violència, i que des de la ciutadania cal fer una anàlisi crítica dels programes o de les notícies des de la perspectiva de gènere.

L'article 13 de la LO 1/2004 parla de la publicitat i diu que es considerarà il·lícita aquella que utilitze la imatge de la dona amb caràcter vexatori i discriminatori i que l'administració pública promourà acords d'autoregulació per assegurar un tractament de la dona conforme els principis i valors constitucionals. L'article 14 diu que la difusió d'informacions relatives a la violència sobre la dona garantirà, amb la corresponent objectivitat informativa, la defensa dels drets humans, la llibertat i dignitat de les dones víctimes i els seus fills.

Al País Valencià es crea en 1997 l'Observatori de Publicitat No Sexista⁹⁶ que és l'òrgan consultiu de l'actual Conselleria d'Igualtat i Polítiques Inclusives que té com a finalitat actuar com a fòrum d'observació, anàlisi i canalització de les denúncies originades pels anuncis sexistes que apareguen en els mitjans de comunicació del País Valencià.

El 2008 es va celebrar a València el I Congrés Internacional Dona i Mitjans de Comunicació Violència contra la Dona Informació o espectacle?. Es va signar la *Declaració de València*⁹⁷ entre la Conselleria de Benestar Social de la Generalitat Valenciana, Fundación Tolerancia Cero i Fundación COSO⁹⁸. La Declaració reconeix que els mitjans de comunicació poden donar un pas important per a que el tractament informatiu de la violència de gènere contribueixca al canvi radical al qual aspira la societat, complint els codis de bones practiques reconeguts per la professió. Tot i que no poden ser considerats els principals responsables del problema, poden realitzar una funció pedagògica a banda de la informativa.

Sobre el tema dels mitjans de comunicació també s'ha elaborat manuals com ara el *Manual Gènere i comunicació: llibre d'estil per al bon ús de la imatge de la dona als mitjans de comunicació* publicat per la Conselleria de Benestar Social de la Generalitat Valenciana (2009) i el *Manual Violència contra la Dona: recomanacions per a un tractament informatiu adequat als mitjans de comunicació* (2009).

Com assenyala Gómez Nicolau (2010):

La violència de gènere ha passat d'estar reclosa en la secció de successos a formar part de les agendes no sols mediàtiques sinó també polítiques i socials, amb la qual cosa es genera un bucle amplificador: allò mediàtic té conseqüències polítiques, i a l'inrevés. (p.193).

Per tant es requereix que els mitjans siguen molt curosos en les informacions que donen, cosa que moltes vegades no ocorreix. Si es cert que s'ha millorat però cal recórrer més camí encara.

⁹⁶ Decret 232/1997, de 2 de setembre, del Consell, pel qual es crea l'Observatori de Publicitat No Sexista de la Comunitat Valenciana.

⁹⁷ Declaració de València.

<https://es.scribd.com/doc/37128460/DECLARACION-DE-VALENCIA>

⁹⁸ Fundación para el desarrollo de la Comunicación y la Sociedad.

En eixe sentit també fem en aquesta tesi un anàlisi de notícies sobre violència de gènere aparegudes en la premsa durant l'any 2015.

2.5 A manera de síntesi

En aquest capítol hem vist les característiques de la violència de gènere i com hi ha elements d'aquesta que fan molt difícil l'eixida de la dona d'aquestes situacions abusives, com el cicle de la violència i la relació de dominació en la que viu la dona. Però també existeixen elements estructurals de la societat que impedeixen més encara aquesta ruptura com la desocupació, la pobresa, la falta d'habitatge i la manca de suport institucional.

Viure en situacions de violència de gènere té serioses conseqüències per a la dona els seus fills i filles i també per a les professionals que treballen amb ella, per això ens hem detingut també en elles. Sobre les conseqüències de la violència sobre la dona i les filles i fills se'n parla prou. Sobre les conseqüències per a les professionals no es parla tant, malgrat que són serioses i es produeixen pel contacte amb estes situacions i sobre tot per les condicions en les que realitzen la seua feina i que té molta responsabilitat la privatització dels recursos com hem descrit.

Hem vist diferents maneres d'entendre la intervenció amb les dones, des de les més terapèutiques que propugnen la recuperació emocional, fins les feministes que reclamen l'apoderament de la dona i les que proposen un nou model d'organització social, doncs com hem vist, no es tracta d'un tema individual sinó social i polític.

Hem repassat els criteris generals d'intervenció que s'han de seguir en les diferents àrees que actuen en l'atenció a la dona, els protocols que s'han elaborat i com ha de ser l'actuació del personal que pertany a cada una de les àrees. També hem vist com ha estat la trajectòria d'aquesta intervenció des dels centres residencials al País Valencià.

Una intervenció que cal adaptar a les necessitats de les dones i no al revés i que s'ha de realitzar amb perspectiva de gènere, sense paternalismes, control, ni institucionalització de la dona i les filles.

Es parla molt sobre que la intervenció ha de ser integral però pensem que per a ser-ho de debò ha d'incloure també l'atenció als i les menors des dels serveis socials generals i no únicament des dels centres residencials per a dones, una atenció que cobrisca totes les seues necessitats. La Llei 4/2015 de 27 d'abril de l'Estatut de la Víctima reconeix als i les menors com víctimes de la violència de gènere. Vorem més endavant si s'estan implementant els recursos necessaris per atendre aquest problema social.

Podem dir que als diferents àmbits d'intervenció s'ha avançant en quan a recursos, formació del personal, i protocol·lització de les actuacions.

Des del sanitari s'ha establert l'actuació professional amb els protocols PDA i programa SIVIO També s'està fent una aposta per la formació de les i els professionals per detectar possibles casos que d'altra manera passarien desapercebuts.

Des del judicial amb l'aprovació al 2003 de l'ordre de protecció s'han succeït una sèrie de normatives, mesures, protocols i guies d'actuació per protegir els drets de la dona que denuncia violència de gènere i vol tirar endavant amb el procés judicial. S'han creat el registre central d'ordres de protecció i els jutjats especialitzats en violència de gènere, la Delegació Especial de Govern per a la Violència de Gènere i l'Observatori Estatal de Violència sobre la Dona.

També s'ha facilitat la formació del personal judicial sobre tot de jutges i jutgesses per atendre a aquestes dones i entendre el procés pel qual passen.

La creació dels jutjats i la fiscalia especialitzats, de les UVFI, les OAVD, així com els torns d'ofici especialitzats als Col·legis d'Advocats, assegura una millor atenció de la dona i una millor comprensió de la seua problemàtica per banda dels i les professionals de l'àmbit judicial.

En l'àmbit de la seguretat s'han creat unitats especialitzades en cada cos policial i s'ha augmentat la formació del personal. S'han establert protocols d'actuació i de coordinació a nivell policial i entre estos i el sistema judicial, els serveis socials i l'àmbit penitenciari.

Destaquem el sistema Viogén com a novetat per a valorar el risc de patir violència que té una dona i els sistemes de seguiment telemàtic de l'agressor són una bona eina de control que no carrega el pes en la dona sinó en el culpable.

Des de l'atenció social integral pensem que és imprescindible que la primera atenció es pugui fer des dels serveis socials generals donat que són els més propers a la dona i els que estan coordinats amb la resta de recursos del municipi: policials, recursos educatius, sanitaris, etc

Als darrers anys s'han creat recursos especialitzats en l'àmbit de l'atenció social com els centres infodona, els centres dona 24 hores, i el servei telefònic Atenpro, però caldria que foren com a mínim comarcals per evitar la manca de recursos en zones de l'interior del País Valencià, i amb un nombre suficient de places, doncs les actuals són insuficients per a la demanda existent.

Pel que fa als recursos residencials, no compartim l'exclusió que fa l'ordre 17 de febrer de 2013 respecte a les dones amb problemàtiques d'alcoholisme, drogoaddicció, quadres psiquiàtrics greus o dones majors, mentre no hi ha recursos específics per a elles ja que les deixa en una

situació de greu vulnerabilitat donat que no poden accedir als recursos de violència de gènere però tampoc tenen fàcil l'accés a altres recursos o aquests no són els adients donada la seua situació. D'altra banda, considerem que la Xarxa de Centres Especialitzats en Dona de caràcter residencial no s'ha de dividir en centres exclusió social i centres de violència de gènere, donat que les dones residents en centres per patir violència de gènere també es troben en exclusió social (Morian, 2016).

No compartim evidentment que tots els centres residencials de dones estiguen en mans d'empreses privades, ordres religioses i ONG's en lloc d'estar gestionades per l'administració pública, sense ànim de lucre, sense caràcter confessional de cap tipus i amb treballadores convenientment formades i amb condicions laborals dignes.

La nostra opinió és que els recursos han de ser públics, amb personal professional vinculat a l'administració, i que tal vegada es podria estudiar altres fórmules per a les dones i els seus fills i filles que no siguen la institucionalització com alternativa a la violència de gènere.

Considerem un avantatge el protocol de derivació entre diferents comunitat autònomes doncs dona major protecció a les dones que veuen perillar la seua integritat física si es queden dintre del seu àmbit territorial.

Hem nomenat la intervenció amb agressors dintre dels recursos especialitzats perquè existeixen alguns programes que es troben en funcionament actualment, però no considerem que siguen recursos especialitzats d'atenció a dones supervivents de violència de gènere, i per tant tampoc compartim que els recursos econòmics per a programes amb agressors han de sortir de la partida pressupostària de violència de gènere.

Des de l'àmbit educatiu també s'han elaborat protocols d'actuació en casos de violència de gènere i s'ha creat la figura de la persona coordinadora d'igualtat i convivència. No obstant caldrà facilitar a estes persones la formació en igualtat i violència necessària i no deixar-ho en mans de la seua voluntarietat.

CAPÍTOL 3:

ESTAT DE LA QÜESTIÓ

INDEX

Introducció	187
3.1 TESIS DOCTORALS	189
3.2 ARTICLES CIENTÍFICS.....	215
3.3 INFORMES.....	234
3.4 CONGRESOS, JORNADES, I SEMINARIS.....	249
3.5 A manera de síntesi	254

Introducció

Per a l'elaboració de la present investigació, s'ha realitzat una revisió bibliogràfica prèvia en la que hem estudiat diverses Tesis Doctorals, articles científics i informes relacionats amb el nostre objecte d'estudi. Una mostra representativa la descrivim en aquest capítol on es realitza el buidatge d'aquesta bibliografia treballada. En primer lloc realitzem l'anàlisi de les Tesi Doctorals i els articles per passar després als informes més vinculats amb el nostre objecte d'estudi. També s'ha considerat adient en la revisió de fonts documentals, l'anàlisi d'actes de congressos, jornades i seminaris relacionats amb el tema de la violència de gènere.

Partint de la selecció d'aquestes fonts, el període escollit per a la recerca bibliogràfica abasta des de l'any 2000 al 2016, tot i que en el cas dels informes trobem algun anterior al 2000 que ha estat recollit per la seua vinculació amb la intervenció professional. La fonamentació d'aquesta selecció, tracta de contemplar aquells estudis previs a l'aprovació de la Llei Orgànica 1/2004 i el període posterior a la seua aplicació fins la data de conclusió de la Tesi Doctoral. De la mateixa manera, cal assenyalar que la recerca comprèn els diferents camps d'estudi que treballen amb la violència de gènere: social, psicològic, jurídic, policial, educatiu i sanitari entre altres.

De tots els documents revisats, s'ha realitzat una selecció en funció de la seua vinculació amb la violència de gènere, els objectius i les preguntes d'investigació, tant a nivell d'intervenció professional, de les pautes d'actuació, els protocols procedents dels diferents àmbits, i recursos existents amb el tema d'estudi com a nivell de tractament de les notícies que s'emeten a la premsa pel que fa a la representació social de la violència de gènere, entre altres qüestions. Donat que l'àmbit geogràfic en el qual es centra la present investigació es correspon amb el País Valencià, ens hem fet ressò dels documents publicats en aquest àmbit i en el territori espanyol.

A més, cal destacar que hem treballat per la rellevància i pertinença del seu contingut teòric amb el nostre objecte d'estudi, algunes Tesis Doctorals (defensades en universitats de l'Estat Espanyol) que fan referència a altres àmbits geogràfics, sobre tot Amèrica Llatina, però que no apareixen en la nostra selecció donat que hem acotat l'àmbit geogràfic a l'Estat Espanyol.

D'aquesta manera, per a la presentació de la informació científica seleccionada s'han organitzat els següents apartats teòrics:

3.1 Tesis doctorals.

3.2 Articles científics.

3.3 Informes:

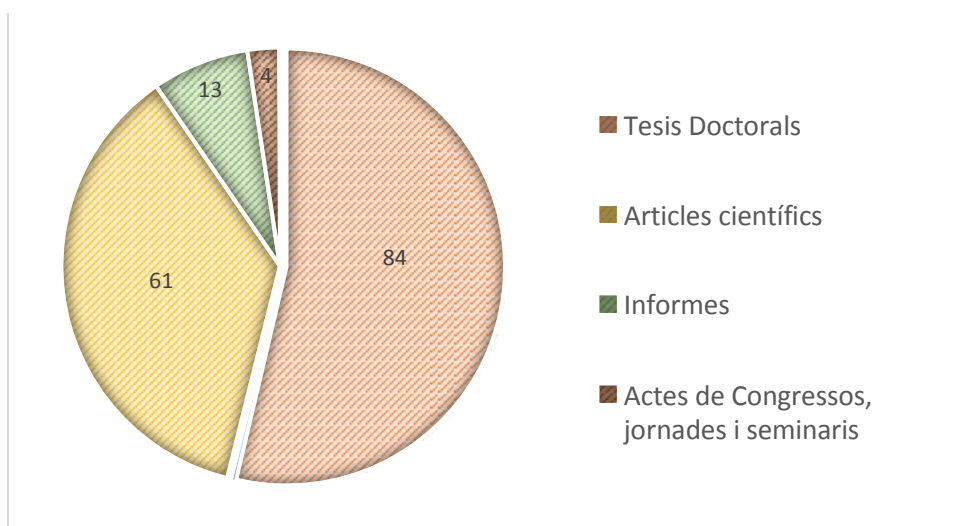
- Informes, estudis i macroenquestes sobre la incidència de la violència a l'estat espanyol i País Valencià realitzats per la Delegación de Gobierno para la Violencia de Género, el

Ministerio de Sanidad, Servicios Sociales e Igualdad, i el Observatorio Estatal de Violencia sobre la Mujer.

- Estudis i informes sobre el diagnòstic dels recursos existents sobre aquesta problemàtica realitzats pel sindicat CCOO, la Diputació de València, el Síndic de Greuges de la Comunitat Valenciana i la Diputación Foral de Bizkaia.
- Informes centrats en recursos més específics com les cases d'acollida de dones que pateixen la violència i la intervenció que es realitza: Grup Cala, Comissió de Seguiment de la Casa d'acollida de Castelló.
- Estudis que realitzen l'anàlisi sobre les dones víctimes i els seus fills i filles: Mestre, Tur i Semper.
- Altres que analitzen el funcionament dels recursos del sistema judicial: Gisbert i Martínez.
- Investigacions sobre el tractament de les notícies sobre violència de gènere als mitjans de comunicació de l'estat i del País Valencià com les de Zuloaga i Gómez Nicolau.

4-Actes de Congressos, Jornades i Seminaris: II Congrés de Serveis Socials de Catalunya, Coordinadora Feminista, Frente Feminista i Creu Roja València.

Gràfic 3.1: Estat de la qüestió

Font: Elaboració pròpia.

En base a aquestes fonts, s'han analitzat un total de 84 Tesis Doctorals, 61 articles científics i 13 informes, realitzats per institucions oficials, ONG i des del món acadèmic, així com les conclusions d'un congrés, dos jornades i un seminari de caràcter professional. Tot seguit fem la descripció de cadascuna de les fonts.

En resum, per a la delimitació i selecció de les diferents fonts documentals, s'ha tingut en consideració els següents requisits fonamentals:

- Ser rellevant per a l'objecte d'estudi.
- Pertànyer a l'àmbit de l'Estat Espanyol i País Valencià.
- Escrit en llengua castellana i/o catalana.
- Durant el període comprés entre 2000 a 2016.

3.1 TESIS DOCTORALS

Per la seua rellevància acadèmica, la selecció de les diferents Tesis Doctorals, la recerca bibliogràfica ha estat basada en diverses bases de dades que mencionem tot seguit:

Dialnet

Dialnet és un portal de difusió de la producció científica hispana amb més de dos milions de documents. Cal registrar-se per a subscriure's als serveis d'alerta i accedir a unes altres opcions personalitzades. Els usuaris i les usuàries registrades de la Universitat de València poden seleccionar revistes i rebre alertes electròniques amb el sumari de les mateixes a mesura que es publiquen números nous. Conté diferents tipus de documents: articles de revista, Tesis Doctorals, articles d'obres col·lectives, documents de treball i pre-publicacions, llibres i ressenyes bibliogràfiques, alguns d'ells a text complet.

Es tracta d'una base de dades d'accés lliure. Les matèries que tracta són: Ciències Bàsiques, Ciències de la Salut, Ciències Socials i Humanitats.

TDX: Tesis doctorals en xarxa

És un recurs electrònic que pertany al Consorci de Biblioteques Universitàries de Catalunya, Barcelona (2000). Es tracta d'un dipòsit cooperatiu que conté, en format digital, Tesis doctorals llegides a les universitats de Catalunya i d'altres Comunitats Autònomes, com ara la Universitat de València. Permet la consulta remota a través d'Internet del text complet de les Tesis, així com fer cerques per autor/a, director/a, títol, matèria de la Tesi, universitat i departament on s'ha llegit i any de defensa entre altres. Es troba actualitzat contínuament.

Les matèries que tracta són: Bases de dades multidisciplinàries, Tesis i dissertacions acadèmiques, Ciències Socials, Ciències de la Salut, Humanitats i Ciència.

TESEO

La base de dades Teseo del Ministeri d'Educació, recull les Tesis doctorals realitzades a les universitats espanyoles des de 1976. Suposa una important font documental per la seua riquesa bibliogràfica de les diferents universitats al llarg de l'Estat espanyol. Donada la seua ampla base de dades, la recerca avançada permet realitzar una recerca per paraules clau, universitats, departaments acadèmics i anys acadèmics de realització de les diferents Tesis Doctorals.

A continuació, es presenta una taula en la que ordenem les Tesis Doctorals analitzades. Les trobem classificades per data de defensa de més recent a més antigues. Assenyalem el departament i universitat on es defensa la Tesi, l'àmbit d'investigació al que correspon, així com l'objecte d'anàlisi de la mateixa. Dintre de l'àmbit d'investigació hem trobat Tesis relacionades amb aspectes psicològics de la violència de gènere, aspectes psicosocials, sanitaris, policials, mitjans de comunicació, violència i adolescència, Tesis des de la perspectiva feminista, aspectes jurídics i educatius entre altres.

El discurs de les professionals i la representació de la premsa sobre la violència de gènere
al País Valencià

Taula 3.1: Tesis doctorals.

Títol	AUTORIA ANY DEFENSA	DEPARTAMENT UNIVERSITAT	ÀMBIT D'INVESTIGACIÓ	TEMA
Sensibilidad a la recompensa y al castigo, personalidad y aprendizaje: un estudio en un contexto de violencia de género	Pascual Nicolás, Francisco David, 2016	Universidad Complutense de Madrid, Facultad de Psicología, Departamento de Psicología Básica II	Aspectes psicològics	Estudis teòrics a partir de la violència en parella, les variables de personalitat i l'aprenentatge d'inversió afectiva.
Sexismo, amor romántico y violencia de género en la adolescencia	Merino Verdugo, María Emma, 2016	Universidad Complutense de Madrid, Facultad de Psicología, Departamento de Metodología de las Ciencias del Comportamiento.	Violència en l'adolescència	Influencia de les noves tecnologies en el sexisme, l'amor romàntic i la violència de gènere en la adolescència.
Estudio de la opinión de profesionales sanitarios sobre la violencia de género	Torrecilla Hernández, Maravillas Doris, 2016	Universidad de Murcia. Departamento de Enfermería	Àmbit sanitari	Avaluar les opinions dels professionals de medicina i infermeria, sobre violència de gènere.
La intervención psicosocial contra la violencia de género en Quito. Tejiendo narrativas y nuevos sentidos	Guarderas Albuja, Paz, 2016	Universitat Autònoma de Barcelona. Departament de Psicologia Social	Aspectes psicosocials	Construcció, efectes i formes d'intervenció en la violència de gènere.

El discurs de les professionals i la representació de la premsa sobre la violència de gènere
al País Valencià

Trascendencia y repercusión en la información periodística de las leyes de igualdad y violencia de género	Sánchez Puente, Aurea, 2016	Universidad Complutense de Madrid, Facultad de Ciencias de la Información, Departamento de Historia de la Comunicación Social.	Violència de gènere als mitjans de comunicació	Canvis experimentats en la informació periodística relativa a la igualtat i la violència de gènere que poden ser atribuïbles a les lleis d'igualtat i violència de gènere.
Hombres condenados por violencia de género: un estudio descriptivo	Peña Martin, Jose Alberto, 2016	Universidad de Málaga, Facultad de Psicología Departamento de Psicología Social, Trabajo Social, Antropología Social y estudios de Asia oriental.	Intervenció psicosocial agressors.	Es discuteixen les implicacions en la intervenció amb agressors a la presó i amb mesures penals alternatives.
Los medios de comunicación audiovisuales y la violencia de género adolescente	Belmonte Borrego, Irene, 2016	Universidad Complutense de Madrid, Facultad de Ciencias de la Información.	Violència de gènere als mitjans de comunicació.	Es qüestiona l'efecte dels mitjans de comunicació audiovisuals sobre la violència de gènere adolescent.
La perspectiva de género como aporte del feminismo para el análisis del derecho y su reconstrucción: el caso de la violencia de genero.	Rodríguez Siu, Lupe Leonor, 2016	Universidad Carlos III de Madrid. Instituto de Derechos Humanos Bartolomé de las Casas.	Feminisme i dret.	Perspectiva de gènere com a aportació del feminisme per a l'anàlisi del dret.

El discurs de les professionals i la representació de la premsa sobre la violència de gènere
al País Valencià

Actitudes y actuación de los médicos de familia respecto a la violencia de género en la Comunidad Autónoma de la Región de Murcia	Morales López, Rosario, 2016	Universidad de Murcia, Departamento de Ciencias Sociosanitarias	Àmbit sanitari.	Determinar les actituds i coneixements dels metges de família d'Atenció Primària del Servei Murcià de Salut pel que fa a la violència de gènere.
Apego, resiliencia y afrontamiento: un estudio con víctimas de violencia de genero.	Cobos Jiménez, Estrella, 2016	Universidad Complutense de Madrid, Facultad de Psicología, Departamentode Personalidad, Evaluación y Tratamiento Psicológico I	Àmbit psicosocial.	El treball es centra en com s'expressa la violència de gènere en l'àmbit de la parella, i destaca que la característica principal és la asimetria relacional que es desenvolupa entre l'home i la dona.
Recordando un suceso de violencia de género. El caso del recuerdo de la información lingüística con contenido emocionalmente negativo en función del esquema, el contexto de presentación y las características de recuperación.	Pina Ríos, Rocío, 2016	Universitat Autònoma de Barcelona. Departament de Psicologia Bàsica, Evolutiva i de l'Educació	Àmbit psicològic.	El record de la informació lingüística amb contingut emocionalment negatiu en funció de l'esquema, el context de presentació i les característiques de recuperació.
Mediación y violencia de género.	Rondón Pereyra, Urbana Wardetrudis, 2016	Universidad de Murcia. Departamento de Sociología y Política Social.	Mediació.	Implementar l'ús de la Mediació a determinats supòsits vinculats a la violència de gènere.

El discurs de les professionals i la representació de la premsa sobre la violència de gènere
al País Valencià

Videarte y Apropiación: Una herramienta crítica de denuncia sobre la violencia de género en las imágenes.	Herrero Cervera, Ana María, 2016	Universitat Politècnica de València	Violència de gènere als mitjans de comunicació.	Analitzar i denunciar la violència de gènere que existeix en la cultura visual i en les narratives mediàtiques
Las respuestas eficaces de las mujeres maltratadas para salir de la situación de violencia de género: un estudio cualitativo	Tourné García, Marina, 2016	Universidad de Murcia, Departamento de Ciencias Sociosanitarias	Àmbit psicològic.	L'objectiu general de l'estudi és conèixer el procés de sortida de la violència de parella.
Variables cognitivas y conductuales que determinan el proceso de cambio y la salida de las situaciones de maltrato psicológico en mujeres	Tenorio Ramón, María José, 2016	Universidad Complutense de Madrid, Facultad de Psicología	Àmbit psicològic.	La necessitat de pal·liar el desequilibri encara existent en la literatura científica quan a volum d'investigació a favor de maltractament físic sobre el psicològic.
Impacto médico-legal de las asistencias por violencia doméstica en un servicio de urgencias hospitalario	Alarte Garvía, José Manuel, 2016	Universidad de Murcia, Departamento de Ciencias Sociosanitarias	Àmbit sanitari.	Determinar les característiques dels casos de violència domèstica atesos en un servei d'urgències hospitalari, la resposta sanitària i la facilitació de la sortida de la violència mitjançant la correcta elaboració dels parts de lesions.
Violencia filio-parental: características psicosociales de adolescentes y progenitores en conflicto familiar severo	Sancho Acero, José Luis, 2016	Universidad Complutense de Madrid, Facultad de Psicología	Violència filoparental.	Es recull l'evolució produïda en l'estudi de la VFP, els estudis epidemiològics que s'han anat realitzant i els

El discurs de les professionals i la representació de la premsa sobre la violència de gènere
al País Valencià

				models teòrics que es poden utilitzar per explicar l'origen i manteniment de la mateixa.
Género: identidades, estereotipos y roles. Un estudio empírico con alumnado no universitario de la Comunidad de Madrid	López Carrasco, Raquel, 2016	Universidad Complutense de Madrid	Àmbit educatiu.	Aproximació teòrica a la categoria gènere i la seva influència en les relacions de parella. Busca conèixer empíricament si el gènere és rellevant en la forma en què l'alumnat no universitari es defineix a si mateix.
Violencia encubierta en las relaciones de parejas jóvenes.	Lascorz Fumaral, Aurelio, 2016	Universidad de Castilla-La Mancha, Departament de Psicologia	Violència en parelles joves.	El treball es planteja com a objectiu conèixer en quina mesura les conductes de violència encoberta estan presents en les relacions de parella dels joves i quines són les seves característiques.
Historia de victimización materna y su impacto sobre la salud mental de los menores en entornos de violencia de pareja.	Tarragona Oriols, M ^a Jesús, 2016	Universitat Autònoma de Barcelona. Departament de Psicologia Clínica i de la Salut	Àmbit psicològic.	Estudia el perfil psicopatològic dels fills i filles de dones amb diferents històries de victimització en la infància, adolescència, i en l'edat adulta en la seva relació de parella.
El tratamiento de los crímenes en la prensa de Murcia : análisis de evolución y estudio de los asesinatos en La Verdad y La Opinión (1990-2014).	Molina Vicente, María Demelza, 2016	Universidad de Murcia , Departamento de Información y Documentación	Violència de gènere als mitjans de comunicació.	Analitza la cobertura que els assassinats han tingut a La Verdad i La Opinión des de 1990 fins a 2014, i elabora una radiografia de l'evolució que el tractament periodístic de l'homicidi d'etologia criminal ha registrat en tot aquest temps, influenciat pels canvis econòmics i polítics que la societat ha experimentat

El discurs de les professionals i la representació de la premsa sobre la violència de gènere
al País Valencià

Las supervivientes que salieron del infierno. Factores que ayudan a las mujeres a superar la violencia de género en la pareja heterosexual.	Aretio Romero, María Antonia, 2015	Universidad Pública de Navarra. Departamento de Trabajo Social	Aspectes socials de la violència de gènere.	Conèixer els factors personals i socials que faciliten la separació de la parella violenta i la superació amb èxit del procés.
Personalidad, género y salud física-psicológica: estudio comparativo entre mujeres chilenas y españolas víctimas de violencia de genero.	Rivas Díez, Raquel, 2015	Universitat Complutense de Madrid, Facultad de Psicología	Àmbit psicològic.	Estudi de de les característiques de personalitat des d'una perspectiva de victimologia.
Educando a los medios: eficacia de las recomendaciones y protocolos informativos. El caso de la cobertura de la violencia de genero.	Ruiz López, María Rocío, 2015	Universidad Rey Juan Carlos.	Violència de gènere als mitjans de comunicació.	L'avaluació del paper dels mitjans de comunicació en la violència de gènere.
El tratamiento sensitivo de género en la norma como protección internacional frente a la violencia de género: una cuestión pendiente en el ordenamiento jurídico español.	Carreras Presencio, Ana Isabel, 2015	Universidad Rey Juan Carlos de Madrid	Àmbit jurídic.	Manca d'adequació de l'ordenament jurídic espanyol a la normativa internacional
Mecanismos del Derecho Internacional Privado en relación con las mujeres extranjeras víctimas de violencia	Toledo Larrea, Juana de los Ángeles, 2015	Universitat de Córdoba	Àmbit jurídic.	Legislacions i recursos jurídics a l'àmbit internacional privat.

El discurs de les professionals i la representació de la premsa sobre la violència de gènere
al País Valencià

doméstica usuarias de los recursos integrales de acogida y protección.				
Tratamiento jurídico de la violencia de género: aspectos constitucionales, penales y procesales	Serrano Esteban, Ana Isabel, 2015	Universidad Complutense de Madrid, Facultad de Derecho, Departamento de Derecho Penal.	Àmbit jurídic.	Tractament jurídic de la violència de gènere: aspectes constitucionals, penals i processals a partir de la llei LO 1/2004, de 28 de desembre.
Diseño y evaluación de un programa de intervención para la prevención de la violencia de género en adolescentes y jóvenes.	Velasco Riego, Luisa, 2015	Universidad de Salamanca. Departamento de Psicología Evolutiva y de la Educación	Àmbit educatiu.	Propostes de materials i intervencions a l'àmbit educatiu d'ESO i batxillerat .
De víctimas a agentes: Imaginarios y prácticas sobre la violencia de género en la pareja contra mujeres inmigrantes en el Estado español.	Cea Merino, Pastor, 2015	Universitat Autònoma de Barcelona. Departament de Psicologia Social	Àmbit psicosocial.	Analitza i problematitza la construcció del subjecte dona immigrant com a col·lectiu particularment exposat a la violència en relacions de parella heterosexuales a l'Estat Espanyol.
Los procesos ante los juzgados de violencia sobre la mujer.	Gonzalo Laguna Pontanilla, 2015	Universidad Complutense de Madrid	Àmbit jurídic.	La Tesi aborda la necessitat d'implementar millores processals en la protecció de les víctimes de tota la violència domèstica.

El discurs de les professionals i la representació de la premsa sobre la violència de gènere
al País Valencià

Psicopatología, emotividad negativa y desadaptación en mujeres víctimas de violencia de género.	Santandreu Oliver, Marta, 2015	Universitat de les Illes Balears. Departament de Psicologia	Àmbit psicològic.	Conèixer els fenòmens psicològics que expliquen les causes i conseqüències de la psicopatologia associada que pateixen un conjunt de dones víctimes de violència de gènere que van acudir al servei d'assistència psicològica.
Cautivas del silencio. Representaciones en el arte contra la violencia simbólica y estructural en el hogar (2004-2014).	Galán Huertas, Mercé, 2015	Universitat Politècnica de València, Facultad de Bellas Artes	Feminisme i art.	Valorar la dimensió i l'impacte de la pràctica artística feminista que reflexiona sobre la violència contra la dona, que deconstrueix el discurs heteropatriarcal i la seva efectivitat com a denúncia o com desmantellament del patriarcat.
Perfil externalizante e internalizante y estrés postraumático en menores expuestos a violencia de género: características y comorbilidad	Martínez Pérez, Antonia M ^a , 2015	Universidad de Murcia, Departamentode Personalidad, Evaluación y Tratamiento Psicológicos	Violència contra els i les menors	Conèixer l'afectació a nivell psicopatològic, perfil internalitzant i externalitzant, i d'estrès posttraumàtic, en nens/es exposades a violència de gènere.
Formación del profesorado para el tratamiento educativo de los conflictos sobre diversidad cultural y de género	Gómez Jarabo, Inmaculada, 2015	Universidad Complutense de Madrid, Facultad de Educación, Departamento de Didáctica y Organización Escolar	Àmbit educatiu	Formació del professorat per a poder previndre la violència escolar, intervindre en situacions on la convivència escolar és veu amenaçada i atendre a la diversitat ètnica, cultural i de gènere.

El discurs de les professionals i la representació de la premsa sobre la violència de gènere
al País Valencià

Feminicidio: Un análisis criminológico-jurídico de la violencia contra las mujeres.	Ramos de Mello, Adriana, 2015	Universitat Autònoma de Barcelona. Departament de Ciència Política i de Dret Públic	Àmbit jurídic.	Examen dels diferents conceptes de femicidi/feminicidi, els seus orígenes, les diferents connotacions i els marcs normatius internacionals.
Relaciones sociales, agresión y violencia en la E.S.O.: diferencias por sexo y estatus socioeconómico	Perez Pinto, María Trinidad, 2015	Universidad de Málaga, Psicología Evolutiva y de la Educación	Violència en l'adolescència	Analitzar les relacions socials, conductes agressives i violència en l'educació secundària obligatòria en funció de diferències de sexe i d'estatus socioeconòmic.
El maltrato a personas mayores atendidas por los Servicios Sociales.	Castilla Mora, María del Rosario, 2015	Universidad de Málaga, departamento de Psicología Social, Antropología Social, Trabajo Social y Servicios Sociales.	Violència a persones majors	El maltractament a la gent major és l'últim tipus de violència familiar, juntament amb la violència de gènere i el maltractament infantil, per la qual els investigadors s'han preocupat, sent avui dia el que té menor rellevància, tant per a la societat en general com a nivell polític.
Violencia de género e infancia: hacia una visibilización de los hijos e hijas de mujeres víctimas de violencia de género.	López Monsalve, Begoña, 2014	Facultad de Ciencias Económicas y Empresariales. Universitat d'Alacant	Violència contra els i les menors.	Visibilització de la violència de gènere en els fills i filles de dones que pateixen violència.

El discurs de les professionals i la representació de la premsa sobre la violència de gènere
al País Valencià

Igualdad, violencia de género y salud en estudiantes de la Universidad de Málaga.	Fernández Amores, Remedios, 2014	Universidad de Málaga, Facultad de Ciencias de la Salud de Málaga	Violència en parelles joves Universitat.	Delimitar el problema de la violència de gènere en les parelles joves i en concret en l'àmbit universitari.
Movimiento social feminista, acciones de protesta y violencia de genero.	Riveiros Riveiros, María José, 2014	Universidade da Coruña. Departamento de Socioloxía e Ciencia Política da Administración.	Feminisme i protesta	Exposició del comportament col·lectiu, dels moviments socials i del moviment feminista per tal de comprendre millor les accions de protesta contra la violència de gènere.
Encuadres de la violencia de género en la prensa escrita y digital, nacional y regional. La Verdad, La Opinión, El Mundo y El Pais desde la teoría del Framing (2005-2010).	Escribano González, María Isabel, 2014	Universidad de Murcia, Facultad de Derecho	Violència de gènere als mitjans de comunicació	Enquadraments de la violència de gènere en la premsa escrita i digital, nacional i regional.
Transformación identitaria y subjetiva en historias de violencia de género en la pareja íntima.	Vázquez Ahumada, María Andrea, 2014	Universitat de Girona. Departament de Psicologia	Àmbit psicològic.	Anàlisi del discurs de les dones víctimes i la seva transformació epistèmica, interpersonal i intrapersonal.
Evaluación neuropsicológica en mujeres víctimas de violencia de genero.	Torres García, Ana Victoria, 2014	Universidad de Salamanca, Facultad de Psicología .	Àmbit psicològic	Aquesta investigació s'ha centrat en poder demostrar, que qualsevol tipus de violència exercida cap a la dona de manera continuada produeix un deteriorament cognitiu.

El discurs de les professionals i la representació de la premsa sobre la violència de gènere
al País Valencià

La violencia de género desde la perspectiva de las políticas públicas de salud y la experiencia de los profesionales de la salud. Estudio comparativo entre Cataluña y Costa Rica	Rojas Loría, Kattia, 2014	Universitat Autònoma de Barcelona. Departament de Psicologia Clínica i de la Salut.	Àmbit sanitari	Analitza comparativament l'abordatge de la Violència de Gènere cap a les dones des de la perspectiva de les polítiques públiques de salut i l'experiència dels/de les professionals de la salut entre dos contextos, Catalunya i Costa Rica.
La violencia de género en el ámbito laboral	Uris Lloret, José María, 2014	Universidad de Murcia. Departamento de Derecho del Trabajo y la Seguridad Social.	Violència laboral	Analitza els comportaments violents de què són objecte les dones en els llocs de treball i els mitjans per prevenir-los.
Problemas psicológicos en niños y niñas víctimas de la violencia de género en la pareja estudio de casos en madres y sus hijos e hijas que asisten a programas de ayuda especializada.	Lizana Zamudio, Raúl, 2014	Universitat Autònoma de Barcelona. Departament de Psicologia Clínica i de la Salut	Violència contra els i les menors	L'estudi se centra en conèixer els diversos problemes psicològics que presenta un grup de menors a Catalunya que ha patit VGP
Aspectos problemáticos de los delitos de violencia doméstica y de género : especial consideración a las dificultades aplicativas	Paíno Rodríguez, Francisco Javier, 2014	Universidad Complutense de Madrid, Facultad de Derecho	Àmbit jurídic	Estudi de la violència intrafamiliar, diferenciant entre les diferents classes de violència que es pot desenvolupar dins l'àmbit familiar.
Violencia contra la mujer.Marco histórico y evolutivo y predicción del nivel de riesgo.	Zurita Bayona, Jorge, 2014	Universidad Autónoma de Madrid. Facultad de Psicología	Valoració del risc.	Realitza un anàlisi de la normativa en matèria d'igualtat i de violència de gènere per Comunitats Autònomes i una anàlisi del sistema VIOGEN, per a identificar factors de risc que ajuden a l'aprofitament dels recursos policials.

El discurs de les professionals i la representació de la premsa sobre la violència de gènere
al País Valencià

El contexto migratorio como determinante de la violencia de género en mujeres inmigrantes.	Bello Morales, Santa Ana, 2013	Universidad de Alicante. Departamento de Sociología II	Àmbit social, immigració.	El context migratori com a determinant de la violència de gènere en dones immigrants.
Violencia de género y mujeres inmigrantes	Antón García, Lorena, 2013	Universitat Pompeu Fabra. Departament de Dret	Àmbit jurídic.	Analitzar l'impacte de la violència contra les dones migrants en l'àmbit de la parella i la resposta que els ofereix el sistema de justícia penal, fent especial atenció a la situació de les víctimes amb barrera idiomàtica.
El varón maltratado. Representaciones sociales de la masculinidad dañada.	Folguera Cots, Laia, 2013	Universitat de Barcelona, Departament - Sociologia i Anàlisi de les Organitzacions	Àmbit sociològic.	La possibilitat de l'home com a víctima en relacions de parella rarament es té.
Actitudes hacia la intervencion en casos de violencia de pareja en la policia local de la Comunidad Valenciana	Tamarit Valero, M ^a Amparo, 2013	Universitat de València, Facultat de Psicologia. Departament de Psicologia Social.	Àmbit policial.	Aprofundir en el coneixement de la percepció de la gravetat, el sentiment de responsabilitat personal i el tipus d'intervenció davant diferents situacions de violència contra la dona per banda de la policia local de la Comunitat Valenciana.
Violencia contra las mujeres y alguien mas...	Lujan Piatti, Maria, 2013	Universitat de València. Facultat de Dret. Departament de Filosofia del Dret, Moral i Política.	Àmbit jurídic.	Recerca documental i bibliogràfica sobre el concepte de violència, les formes de violència contra les dones, la violència sexista, la Síndrome de la Dona Maltractada, la reacció social front al maltractament,

El discurs de les professionals i la representació de la premsa sobre la violència de gènere
al País Valencià

				canvis jurídics i institucionals necessaris per a un nou paradigma.
Entre la exclusión y la violència. Las mujeres institucionalizadas en los centros de protección de mujeres de la Comunidad Valenciana	Moriana Mateo, Gabriela, 2013	Institut Interuniversitari d'Estudis de la Dona. Universitat de València	Àmbit social.	Realitza una aproximació a la resposta institucional estatal i de la Comunitat Valenciana respecte a l'exclusió social i violència contra les dones i de gènere, estudiant les històries de vida de dones residents en recursos de protecció de la Comunitat Valenciana.
Mitos y realidades acerca de la violencia de género: entre el amor y la dominación	Castañón del Pozo, Belén, 2012	Departamento de Psicología, Sociología y Filosofía, Universidad de León.	Feminisme.	Visibilitzar i comprendre la violència contra les dones des de la perspectiva feminista.
Seguir la trama. Género, Subjetividad y Violencia. Teoría y praxis para un modelo Constructivo-Narrativo de intervención psicosocial con hombres que maltratan.	Ponce Antezana, Álvaro Luis, 2012	Universitat Autònoma de Barcelona. Departament de Psicologia de la Salut i de Psicologia Social	Àmbit psicosocial.	Reflexió teoricopràctica sobre la intervenció psicosocial amb homes que exerceixen violència de gènere en la parella.
Validación del procedimiento de valoración de riesgo de los casos de violencia de género del Ministerio del Interior de España	Garrido Antón, María José, 2012	Universidad Autónoma de Madrid. Facultad de Psicología. Departamento de Psicología Biológica y de la Salud.	Valoració del risc.	Validación del procedimiento de valoración de riesgo de los casos de violencia de genero del Ministerio del Interior de España

El discurs de les professionals i la representació de la premsa sobre la violència de gènere
al País Valencià

Datos y costes de tratamiento de la violencia de género en el sistema judicial penal español	Torrejón Cuéllar, Tatiana, 2012	Universidad Complutense de Madrid, Facultad de Derecho, Departamento de Economía Aplicada IV	Àmbit jurídic.	Dades i costos de tractament de la violència de gènere en el sistema judicial penal espanyol.
Dating violence y cortejo adolescente. Un estudio sobre la violencia en las parejas sentimentales de los jóvenes andaluces.	Viejo Almanzor, Carmen, 2012	Universidad de Córdoba	Violència en parelles joves	L'estudi aborda la relació de les parelles adolescents, l'evolució de les relacions socials des del grup d'iguals.
La (de)construcción de subjetividades en un grupo terapéutico para hombres autores de violencia en sus relaciones afectivas	Adriano Beiras, 2012	Universitat Autònoma de Barcelona. Departament de Psicologia Social	Aspectes psicològics	Presenta un estudi sobre la relació entre els processos de subjectivació, masculinitats i violència. Reflexiona sobre la construcció i deconstrucció de la subjectivitat en un grup terapèutic d'homes que exerceixen o han exercit violència en les seves relacions afectives.
Formación en Género en los Estudios de Enfermería: Actitud y Capacitación para el Abordaje de la Violencia de Género.	Macias Seda, Juana, 2012	Universidad de Sevilla, Facultad de Enfermería , Psioterapia i Podología , Departamento de Enfermería.	Àmbit sanitari	Estudi del nivell de competència professional, per així, poder ser eficaços en el treball i prevenir situacions de risc.
Motivació pel canvi i adherència terapèutica en els programes de	Subirana, Montserrat, 2012	Universitat de Barcelona - Departament	Àmbit psicològic - Programes agressors	Un important corpus de coneixement posa de manifest que un dels principals problemes que han d'afrontar

El discurs de les professionals i la representació de la premsa sobre la violència de gènere
al País Valencià

tractament per a homes maltractadors contra la parella.		Personalitat, Avaluació i Tractament Psicològic		els programes, a banda del seu contingut i efectivitat, és l'elevada taxa d'abandonaments prematurs.
Violencia en relaciones de pareja jóvenes.	Hernández Jiménez, M ^a Jesús 2012	Departament de Personalitat, Avaluació, i Tractament Psicològic. Facultat de Psicologia. Universitat de València.	Violència de gènere en parelles joves	Té com a objectiu identificar característiques generals dels joves agressors de parella en relació als joves de la població general.
¿Adónde puedo ir yo?: violencia de género en las áreas rurales de Asturias	Martínez García, María Ángeles, 2011	Universidad de Educación a Distancia, Departamento de sociología i facultad de ciencias políticas y sociología.	Àmbit sociològic.	Estudi de les variables sociològiques en les àrees rurals i la seva incidència en la violència de gènere
Violencia de género/doméstica y salud mental: perspectiva holística a través de participantes clave de la sociedad.	López Samaniego, Luz , 2011	Departament d'Infermeria Universitat d'Alacant	Àmbit psicològic.	Influencia de la violència de gènere en la salut mental.
Trastorno por estrés postraumático en menores que han sufrido maltrato familiar directo y exposición a violencia de género	Castro Sáez, Maravillas, 2011	Universidad de Murcia. Departamentode Personalidad, Evaluación y Tratamiento Psicológicos	Aspectes psicològics en menors	Estimació de la presència del Trastorn per Estrès posttraumàtic en menors que han patit maltractament intrafamiliar crònic.

El discurs de les professionals i la representació de la premsa sobre la violència de gènere
al País Valencià

Prevenición de la violencia de género en las universidades: Características de las buenas prácticas dialógicas	Mendoza Morteo, Marlen, 2011	Universitat de Barcelona, Departament - Teoria Sociològica, Filosofia del Dret i Metodologia de les Ciències Socials	Àmbit sociològic	Analitza el problema de la violència de gènere a l'interior de les universitats. Presència i pràctiques i estratègies de superació.
Diseño, implementación y evaluación de un programa de prevención de la violencia en el noviazgo en jóvenes universitarios	Vizcarra Larrañaga, María Beatriz, 2011	Universitat de Barcelona. Departament de Mètodes d'Investigació i Diagnòstic en Educació	Violència en parelles joves	La violència durant el festeig ha estat molt menys estudiada que la violència conjugal, tot i que estudis en les últimes dècades han mostrat una prevalença més elevada que en les parelles adultes.
Estudio médico-forense de la violencia de género: análisis de calidad de los partes de lesiones.	García Minguito, Laura, 2010	Universidad Complutense de Madrid, Facultad de Medicina, Departamento de Toxicología y Legislación Sanitaria	Àmbit mèdic-forense.	La necessitat i la importància de realitzar un abordatge integral en violència de gènere.
¿Es posible discriminar declaraciones reales de imaginadas y huella psíquica real de simulada en casos de violencia de género?	Vilariño Vázquez, Manuel, 2010	Universidad de Santiago de Compostela, Departamento de Psicología Social, Básica e Metodología.	Àmbit psicològic.	Avaluació de la empremta psicològica de la violència de gènere i dels nivells de veracitat.

El discurs de les professionals i la representació de la premsa sobre la violència de gènere
al País Valencià

Las víctimas Invisibles: Afectación psicológica en menores expuestos a violencia de género	Alcantara Lopez, María Vicenta, 2010	Universidad de Murcia. Departamentode Personalidad, Evaluación y Tratamiento Psicológicos	Àmbit psicològic.	Estudi de l'afectació psicològica en menors per la violència de gènere.
Sexismo benévolo y violencia sexual: percepción social de la violación en relaciones íntimas.	Durán Segura, María Mercedes, 2010	Universidad de Granada, Departamento de Psicología social	Àmbit psicosocial.	Diferenciació del sexisme benèvol i les seves justificacions psicològiques i socials.
Legitimación de la violencia contra la mujer: factores socioculturales e interpersonales en el mantenimiento de la relación abusiva.	Valor-Segura, Inmaculada, 2010	Universidad de Granada. Departamento de Psicología Social y Metodología de las Ciencias del Comportamiento.	Àmbit social.	L'influència del gènere en l'observador de la violència, la dependència econòmica de les víctimes així com les creences sexistes en les reaccions envers la violència de gènere.
La violencia hacia la mujer en las relaciones de pareja en la población drogodependiente que recibe tratamiento de deshabitación en los centros específicos de atención a las drogodependencias y otras adicciones en Andalucía: incidencia, tipología y	Matute López, Amelia, 2010	Universidad de Granada. Departamento de Pedagogía	Àmbit psicosocial.	Violència cap a la dona en les relacions de parella i drogodependències: incidència, tipologia i proposta de programa d'intervenció educativa

El discurs de les professionals i la representació de la premsa sobre la violència de gènere
al País Valencià

propuesta de programa de intervención educativa.				
La respuesta penal frente al género. Una revisión crítica de la violencia habitual y de género.	Gorjón Barranco, M Concepción 2010	Universidad de Salamanca, Departamento de Derecho Público General	Àmbit jurídic.	Es qüestiona la pròpia eficàcia del Dret penal en la solució d'un problema de tan arrelada base cultural.
La dicotomía entre el Derecho penal y el Derecho civil en el marco de la violencia doméstica	Huaraz Murillo, Freddy, 2010	Universidad de Salamanca, Facultad de Derecho, Departamento de derecho Privado	Àmbit jurídic.	S'ha aconseguit que la violència domèstica sigui entesa com a conseqüència de l'ordre de gènere que s'estableix en la nostra societat, ordre socialment construït que determina una relació de poder diferent per a ambdós sexes.
El proceso de construcción de la violencia contra las mujeres: medios de comunicación y movimiento feminista. Una aproximación desde la teoría del "framing".	Carballido González, Paula Carolina, 2010	Universitat Jaume I. Departament de Filosofia, Sociologia	Feminisme i mitjans de comunicació.	Revisió retrospectiva de la contribució del moviment feminista i dels mitjans de comunicació al canvi cultural i institucional en la consideració social de la violència contra les dones.
Desvelar la discriminación de género mediante la actividad docente en un contexto universitario	Tapia Hernández, Sara Isabel, 2009	Universidad de Valladolid. Facultad de Educación y Trabajo Social	Àmbit educatiu	Impartir assignatures que aborden temes de gènere contribueix desvetllar les desigualtats entre dones i homes -també es produeixen en les universitats-, ja

El discurs de les professionals i la representació de la premsa sobre la violència de gènere
al País Valencià

				que es dota l'alumnat de recursos perquè aprenguin a "mirar d'una altra manera".
Valoración médico legal de la tipología de las mujeres denunciadas por violencia de género en el partido judicial de Collado Villalba durante el período 2005-2008	Olivenza Antón, Rocío, 2009	Universidad Complutense de Madrid, Facultad de Medicina, Departamento de Toxicología y Legislación Sanitaria	Àmbit mèdic-forense	Variabls tipològiques de les dones denunciants per violència de gènere des de la perspectiva del metge forense.
Evaluación forense de la huella psíquica como prueba de cargo en casos de víctimas de violencia de genero.	Carballar Fernández, Alicia, 2009	Universidad de Santiago de Compostela, Facultade de Psicoloxía	Àmbit forense.	Avaluació forense dels aspectes psicològics com a prova de càrrec en els casos de víctimes de violència domèstica.
Estudio de los factores que favorecen la continuidad en el maltrato de la mujer	Sepúlveda, Julia 2005	Universitat de València. Departament de Personalitat, Avaluació, i Tractament Psicològic. Facultat de Psicologia	Àmbit psicosocial.	Es planteja determinar els factors (psicològics, socials, econòmics i jurídics) que limiten a la dona maltractada per a sortir de la situació de violència.
Violencia contra la mujer en la pareja y consecuencias en la salud psiquica. El papel del apoyo social.	Plazaola Castaño, Juncal, 2006	Universitat de València. Facultat de Psicologia Departament de Personalitat, Avaluació i Tractaments Psicològics.	Àmbit psicològic.	Estudia l'impacte de la violència contra la dona en la parella en la salut psíquica, en dones assistents a Centres d'atenció primària de la Comunitat Autònoma Andalus, Comunitat de Madrid i Comunitat Valenciana.

El discurs de les professionals i la representació de la premsa sobre la violència de gènere
al País Valencià

La violencia contra las mujeres en el espacio discursivo público	Vives-Cases, Carmen, 2004	Universidad de Alicante. Departamento de Enfermería Comunitaria, Medicina Preventiva y Salud Pública e Historia de la Ciencia.	Àmbit social.	Presencia de la violència contra les dones en l'espai discursiu públic.
Violencia de género y procesos de empobrecimiento: estudio de la violencia contra las mujeres por parte de su pareja o ex-pareja sentimental.	Espinar-Ruiz, Eva, 2003	Universidad de Alicante. Departamento de Sociología II, Psicología, Comunicación y Didáctica	Àmbit social.	Els processos d'empobriment com a context en el qual poden tenir lloc situacions de violència i la pròpia violència com a factor d'empobriment.

Font: Elaboració pròpia

Entre el període de 2000 a 2016 i en tot l'àmbit universitari de l'Estat Espanyol hem trobat un total de **vuitanta-quatre Tesis Doctorals**. El major nombre de tesis que guarden certa relació amb la temàtica de la violència de gènere, s'han realitzat als anys 2014 (11), 2015 (16) i 2016 (20). Des de 2003 han anat augmentant paulatinament, la qual cosa és reflex de l'interès que ha provocat el tema de la violència de gènere en el món acadèmic. Han estat diverses les disciplines que s'han fet ressò d'aquesta qüestió, entre les quals destaquem:

Tesis que fan referència l'àmbit **psicològic** enfocades sobre tot a:

- Les conseqüències psicològiques que produeix la violència de gènere en la dona, l'impacte en la salut psíquica, el deteriorament cognitiu, la violència de gènere i la salut mental (Plazaola, 2006; Labra, 2014; Torres García, 2014; López Samaniego, 2011; Vilariño, 2010).
- Les variables de personalitat de la parella que influeixen en la violència de gènere (Pascual, 2016).
- Els aspectes psicològics de les dones que pateixen violència de gènere (Tourné, 2016; Tenorio, 2016) i la psicopatologia associada a les dones provocada per la violència de gènere (Santandreu, 2015).
- La Tesi Doctoral de Vázquez Ahumada (2014) ha analitzat el discurs de les dones que pateixen violència de gènere.
- Dos Tesis han analitzat la valoració del risc de patir violència (Garrido, 2012; Zurita, 2014).
-

També un gran nombre de Tesi han treballat **aspectes jurídics**, sobre tot:

- L'estudi dels conceptes relatius a la violència de gènere (De Lujan, 2013), violència familiar (Paíno Rodríguez, 2014), els feminicidis (Ramos de Mello, 2015), i el tractament jurídic de la violència de gènere en la Llei Orgànica 1/2004 (Serrano, 2015), en l'àmbit internacional privat i en el Dret Penal i Civil (Toledo, 2015).
- Una Tesi s'ha interessat per la situació de les dones migrants que pateixen violència de gènere (Anton García, 2013).
- La manca d'adequació de l'ordenament jurídic espanyol a la normativa internacional (Carreras, 2015).
- Com és el procés judicial (Gonzalo Laguna, 2015), la resposta penal davant la violència de gènere (Gorjón, 2014), i els costos que té per al sistema judicial (Torrejon, 2012).
- Dret Penal i Dret Civil en la violència de gènere (Huaraz, 2010).

Respecte a **la violència de gènere i els mitjans de comunicació** trobem Tesis que han investigat sobre:

- El tractament de la violència de gènere en la premsa i la seua evolució al llarg del temps, els canvis experimentats en la informació periodística sobre violència de gènere (Sánchez Puente, 2016), l'evolució del tractament periodístic en dos periòdics de Murcia (Molina Vicente, 2016). Aquests treballs coincideixen amb un dels objectius de la nostra Tesi que consisteix en estudiar el tractament que la premsa del País Valencià realitza sobre les notícies de violència de gènere.
- També hem trobat Tesis que parlen de com els mitjans de comunicació influeixen en la idea que té la població sobre la violència de gènere, l'avaluació del paper dels mitjans de comunicació (Ruíz López, 2015), la influència dels mitjans de comunicació en la violència de gènere (Belmonte, 2016).
- La violència de gènere existent als mitjans de comunicació també ha estat estudiada (Herrero Cervera, 2016), així com el tractament de la violència de gènere en la premsa escrita i digital (Escribano González, 2014).
- Els mitjans de comunicació i el moviment feminista (Carballino, 2010).

Altre àmbit molt estudiat en les Tesi analitzades ha estat els **aspectes socials i psicosocials**. S'han realitzat investigacions sobre els factors socials que afecten a les dones per fer més difícil la ruptura amb la violència de gènere, com ara la migració, la drogoaddicció i la pobresa de les dones. També sobre els factors que fan més fàcil que la dona trenque amb la relació de violència.

- Els aspectes psicosocials de la parella on es produeix violència de gènere i els factors socials que ajuden a la separació de la parella violenta (Cobos Jiménez, 2016; Aretio, 2015)
- Els elements que dificulten la ruptura amb la parella violenta: els factors psicosocials (Sepúlveda, 2005), el context migratori i la violència de gènere (Cea Merino, 2015; Bello Morales, 2013), les condicions d'empobriment de la dona com a impediment per trencar amb la violència de gènere (García Justicia, 2013; Espinar Ruiz, 2003).
- Els aspectes socioculturals i interpersonals en el manteniment de la relació abusiva (Valor Segura, 2010).
- La violència de gènere i la drogoaddicció (Matute López, 2010).
- Violència contra les dones en l'espai discursiu públic (Vives- Cases, 2004).
- Els factors d'exclusió de les dones institucionalitzades (Moriana, 2013).

- L'anàlisi dels aspectes psicosocials del sexisme benèvol (Duran Segura, 2010).

Les Tesis relatives al **camp sanitari** que fan referència a la intervenció que cal fer des d'aquest àmbit, centrant-se en els metges de família (Morales López, 2016) i en els serveis d'urgències (Alarte, 2016). També s'estudia en aquest àmbit la necessitat d'incorporar la formació en gènere i en violència de gènere en els estudis d'infermeria (Torrecilla, 2016; Macias, 2012).

D'altra banda, també es tracta la temàtica de la salut mental de les dones que pateixen violència de gènere. A més a més, una de les Tesi estudiades fa una comparativa entre les polítiques públiques de salut a Catalunya i a Costa Rica (Rojas, 2014).

Des de l'**àmbit mèdic-forense** s'han realitzat treballs que incideixen en l'avaluació forense de les dones supervivents (Olivenza, 2009; Carballar, 2009), i sobre la importància de realitzar un bon abordatge per a fer el part de lesions (García Minguito, 2010)

En l'**àmbit educatiu** existeixen Tesis que treballen sobre propostes i materials educatius per implementar en la docència (Velasco Riego, 2015), la necessitat de la formació del professorat (Gómez Jarabo, 2015), i l'estudi sobre estereotips i rols en l'alumnat no universitari (López Carrasco, 2016).

Un variat nombre de Tesis han estudiat la incidència de la violència de gènere entre **col·lectius de persones joves** i les hem diferenciat entre aquelles que es basen en els fills i filles de les dones que pateixen violència, les persones adolescents, les parelles joves i les persones universitàries. També s'ha estudiat la violència filio-parental.

Violència contra els i les menors totes les Tesis revisades en aquest grup fan referència a l'afectació que té la violència sobre els fills i filles de les dones supervivents:

- Salut mental dels i les menors de mares que pateixen violència de gènere (Tarragona, 2016)
- Afectació en els i les menors (Martínez Pérez, 2015)
- Visibilització de la violència de gènere en els i les menors (López Monsalve, 2014)
- Problemes psicològics en els menors a Catalunya (Lizana, 2014)
- Trastorn per Estrès Posttraumàtic en els menors (Castro Saéz, 2011)
- Afectació psicològica en els menors (Alcántara, 2010)

També s'ha estudiat la incidència i les característiques de la violència en **parelles joves**: Violència de gènere en parelles joves (Hernández Jiménez, 2012), violència encoberta (Lascorz, 2016) i parelles de l'àmbit universitari (Fernández Amores, 2014; Vizcarra, 2011).

La violència en parelles joves andaluses (Viejo Almanzor, 2012).

La violència de gènere en l'**adolescència en general** com a col·lectiu: Influència de les noves tecnologies en el sexisme i l'amor romàntic (Merino, 2016), les relacions socials i conductes agressives en secundària (Pérez Pinto, 2015).

La violència en l'**àmbit universitari** en concret: violència en parelles joves en l'àmbit universitari (Vizcarra, 2011), la prevenció de la violència de gènere a les universitats (Mendoza, 2011) i la discriminació de gènere en l'àmbit educatiu universitari (Tapia, 2009).

Respecte a la violència **filio parental** una Tesi ens parla de les característiques dels adolescents i els progenitors on aquesta es produeix (Sancho Acero, 2016).

Sols una Tesi treballa la **violència laboral** com a violència de gènere (Uris, 2014) i una Tesi investiga sobre la violència contra **persones majors** (Castilla, 2015), tot i que no es refereix a la violència de gènere contra la dona major sinó que fa referència tant a homes com a dones.

Hem trobat també quatre Tesis que es centren en l'**agressor** i que tracten aspectes relacionats amb la intervenció que es realitza amb ells des de l'àmbit penitenciari en particular (Peña Martín, 2016), i els programes terapèutics en general com ara:

- La reflexió teòrica i pràctica sobre la Intervenció psicosocial amb homes (Ponce Antezama, 2012).
- La deconstrucció de la subjectivitat en un grup terapèutic d'homes agressors (Adriano, 2012).
- La motivació al canvi en els programes de tractament (Subirana, 2012).

Des de la **perspectiva feminista** trobem Tesis que parlen de les aportacions del feminisme en la comprensió de la violència de gènere des de la protesta, el Dret i l'Art.

- Aportacions de feminisme a l'anàlisi del Dret (Rodríguez Siu, 2016).
- Feminisme i Art (Galán, 2015).
- Accions de protesta contra la violència de gènere (Riveiros, 2014).
- Comprensió de la violència de gènere des de la perspectiva feminista (Castañón, 2012).

Des de l'**àmbit sociològic** s'ha estudiat la violència de gènere en diversos contextos i trobem una Tesi que parla de l'home com a víctima (Folguera, 2013), tot i que baix el nostre criteri no s'inclouria en violència de gènere sinó en violència familiar. També s'ha tractat la violència en àmbits rurals d'Astúries (Martínez Garcia, 2011).

En una Tesi s'estudia la **intervenció de la policia** en aquest àmbit (Tamarit, 2013).

Una Tesi incorpora l'ús de la **Mediació** en alguns casos de violència de gènere (Rondón, 2016).

3.2 ARTICLES CIENTÍFICS

Per a la recerca d'articles científics hem recorregut a revistes de diferents camps de l'Educació, la Psicologia, el Treball Social, la Criminologia, la Sociologia, el Dret, el Feminisme i els mitjans de comunicació. En total hem trobat **seixanta-u articles** de diferents revistes pertanyents a aquestes disciplines. Les revistes en les qual hem trobat més quantitat d'articles han estat:

- ***Oñati Socio-legal Series:*** és una revista internacional de Ciències Socials, Sociologia i Dret, del Instituto Internacional de Sociología Jurídica de Oñati (País Basc).
- ***Documentos de Trabajo Social:*** és una publicació que edita el COTS de Málaga des de 1993 sobre teoria, investigació i experiències des de la intervenció del Treball Social.
- ***Cuadernos de Trabajo Social:*** és una revista que s'edita des de 1987 i té una periodicitat semestral des de 2012. Abarca qüestions relacionades amb el treball social, serveis socials, política i intervenció social amb un tractament multidisciplinari.
- ***Asparkia. Investigación Feminista:*** pertany a l'Institut Universitari d'Estudis Feministes i de Gènere de la Universitat Jaume I de Castelló. Està interessada en els estudis de gènere i es publica des de 1992.
- ***Cuestiones de género: de la igualdad y la diferencia:*** Revista del Seminario Interdisciplinar de Estudios de las Mujeres de la Universidad de León. Publica treballs en l'àmbit de la investigació feminista i de la dona amb la finalitat de refermar un espai acadèmic i interdisciplinari sobre el gènere.

Els articles es troben detallats al quadre següent, ordenats per ordre cronològic de més recents a més antics i classificats segons la revista de publicació i l'àmbit al qual es refereixen i que a continuació detallem.

El discurs de les professionals i la representació de la premsa sobre la violència de gènere
al País Valencià

Taula 3.2: Articles científics.

AUTORIA	TÍTOL	REVISTA	ÀMBIT ACADÈMIC	TEMA
Díaz Aguado, M J (2016). Universidad Complutense de Madrid.	La prevención de la violencia de género entre adolescentes.	Educación social: Revista de intervención socioeducativa, Nº63, 11-30	Educatiu	El sexisme i la violència no són fatalitats biològiques, sinó productes culturals, amb els quals es reproduceix un model social ancestral, basat en el domini i la submissió. Cal incrementar el treball per sensibilitzar a les famílies del seu paper en la superació del sexisme i la prevenció de la violència de gènere.
Ferrer i Bosch (2016) Universitat Illes Balears	Las masculinidades y los programas de intervención para maltratadores en casos de violencia de género en España.	Masculinidades y cambio social, Vol. 5, (Nº1), 28-51	Psicologia	En aquest treball es pren com a punt de partida per analitzar la violència un model multicausal, anomenat model piramidal, que entén la masculinitat tradicional i els seus condicionants com una clau explicativa important per a la violència contra les dones.
Yugueros, AJ (2016) Universidad Pablo de Olavide	La protección de los menores víctimas de violencia de género en España	Aposta: Revista de Ciencias Sociales, Nº 70, 38-52	Treball Social	Tot i la dificultat per quantificar el problema, tant les dades oficials com els aportats per diferents organitzacions socials confirmen que els fills i filles són utilitzats com a instrument per exercir violència sobre la dona.
Arenas, L (2016) Universidad de Málaga	La eficacia de la vigilancia electrónica en la violencia de género: Análisis criminológico.	International e-journal of criminal sciences, Nº10, 1-105	Criminologia	La tecnologia GPS a Espanya va començar a implementar-se en 2009 per controlar a presumptes delinqüents que estaven complint una ordre d'allunyament en casos de violència de gènere. Aquest treball examina la implementació dels sistemes

El discurs de les professionals i la representació de la premsa sobre la violència de gènere
al País Valencià

AUTORIA	TÍTOL	REVISTA	ÀMBIT ACADÈMIC	TEMA
				durant els primers cinc anys de la posada en marxa de la tecnologia per a determinar els seus impactes en termes d'efectivitat, eficàcia i eficiència.
Alario, M (2016) Universidad de Valladolid	El papel de la docència en comunicación ante la igualdad	Cuestiones de género: de la igualdad y la diferencia, Nº11, 577-579.	Educatiu	Ressenya del llibre "La comunicació en clau d'igualtat de gènere", coordinat per les professores Virginia Martín i Dunia Etura, que respon a una voluntat de ser útil als docents i als professionals de la comunicació, actuals i futurs, que busquin claus per l'anàlisi de la realitat des d'una perspectiva de gènere i a pensar en clau d'igualtat.
Gracia Ibáñez, J (2015). Universidad de Zaragoza.	Una panorámica sobre la violencia familiar y de género contra las mujeres	Aequalitas: Revista jurídica de igualdad de oportunidades entre mujeres y Hombres, Nº 38, 43-50.	Dret	La intersecció entre edatisme i sexisme és patent en situacions de maltractament o negligència tant en contextos de cura, com en casos de violència de gènere contra dones majors dins de la parella.
Contreras, Busquets et alt. (2015). Treballador Social i educadora. Catalunya.	Percepción del vínculo parental y violencia de genero.	Documentos de trabajo social: Revista de trabajo y acción social, Nº55, 118-143.	Treball Social	Estudi sobre la percepció del vincle maternofilial en famílies que han patit situacions de violència de gènere.
Cristina Dinu, A (2015).	Los niños como víctimas de la violencia de genero.	Trabajo Social Hoy, Nº75, 37-68.	Treball Social	Entre les conseqüències nefastes de la violència de gènere es troben les seqüeles físiques i psicològiques que pateixen tant les

El discurs de les professionals i la representació de la premsa sobre la violència de gènere
al País Valencià

AUTORIA	TÍTOL	REVISTA	ÀMBIT ACADÈMIC	TEMA
Estudiant de Treball Social.				mares com els fills, i el desenllaç és en moltes ocasions la mort de les dones maltractades i fins i tot algunes vegades la dels seus fills.
Arranz Lozano, F (2015). Universidad Complutense de Madrid	Meta-anàlisis de las investigaciones sobre la violencia de género: El Estado produciendo conocimiento.	Athenea Digital 15(1), 171-203.	Investigació Acadèmica	Als darrers anys ha augmentat l'interès científic pels estudis de violència de gènere a l'Estat Espanyol. Tanmateix són els organismes de l'Estat els principals productors d'aquests estudis la qual cosa suposa un abús de poder i una ingerència en la investigació. S'analitzen 39 investigacions de 2005 a 2012.
Fernández-Montaña, P (2015) Universidad de Castilla La Mancha	Trabajo Social Feminista: una revisión teórica para la redefinición práctica.	Trabajo Social Global, 5 (9), 24-39	Treball Social	Tradicionalment el Treball Social no ha tingut en compte la desigualtat de gènere en les seues intervencions i per tant ha actuat des del sistema patriarcal. Cal redefinir la professió com a requisit indispensable per al Treball Social Feminista.
Santana, China et alt (2015) Universidad de La Laguna	Panorama de la investigación del Trabajo Social en el ámbito de la violencia familiar y de género (2000-2013).	Azarbe.Revista Internacional de Trabajo Social y Bienestar, nº4, 39-50.	Treball Social	Analitzen 170 articles sobre treball social i violència de gènere i conclouen que la majoria són estudis qualitius donat que el treball social és una disciplina orientada a la pràctica. Proposen no deixar de costat els mètodes quantitius perquè permetrien validar instruments necessaris per al diagnòstic i la intervenció.
Sánchez González, MI (2015)	Mediación y violencia de género, ¿estamos realmente ante un procedimiento penal?	Mediatio: mediación nº7, 7-12.	Psicologia	La mediació pot servir d'ajuda en la recuperació psicològica a la víctima d'aquestes atrocitats, de manera que les ajude a afrontar el procediment penal iniciat.

El discurs de les professionals i la representació de la premsa sobre la violència de gènere
al País Valencià

AUTORIA	TÍTOL	REVISTA	ÀMBIT ACADÈMIC	TEMA
Zuloaga Lojo, L (2015) Universidad de Navarra	La Violencia de Género en la Agenda Mediática: el Caso de la Ley Integral de Violencia de Género (LO 1/2004).	Oñati socio-legal series, Vol. 5, (2), 804-819.	Mitjans de comunicació.	L'anàlisi de premsa s'ha centrat en els diaris El País i El Mundo des de l'any 2000 fins al 2004, amb l'objectiu d'evidenciar els precedents polítics i mediàtics de la LO 1/2004 i estudiar en quina mesura l'agenda mediàtica va determinar la configuració de l'agenda política i de la nova normativa.
Gracia Ibáñez, J (2015) Universidad de Zaragoza	Una Mirada Interseccional sobre la Violencia de Género contra las Mujeres Mayores	Oñati socio-legal series, Vol. 5, (2), 550-565.	Sociologia	S'analitzen en aquest text tant els beneficis d'una mirada al problema des del paradigma de la interseccionalitat com la necessitat d'una construcció teòrica autònoma d'aquest fenomen amb dinàmiques i característiques pròpies encara connectat amb formes de violència com la violència de gènere, com a categoria més àmplia, o la violència familiar contra les persones grans.
Igareda, N (2015) Universitat de Barcelona	El Problema de los Matrimonios Forzados como violencia de género.	Oñati socio-legal series, Vol. 5, (2), 613-624.	Dret	Els matrimonis forçats són un fenomen que apareix lligat a la migració, però de difícil conceptualització per la seva confusió amb els matrimonis pactats, els matrimonis fraudulents o els matrimonis de conveniència. L'article identifica les principals dificultats que la llei enfronta per donar una resposta als matrimonis forçats, com una forma de violència de gènere d'enorme complexitat.

El discurs de les professionals i la representació de la premsa sobre la violència de gènere
al País Valencià

AUTORIA	TÍTOL	REVISTA	ÀMBIT ACADÈMIC	TEMA
Peris Vidal, M (2015)	La importancia de la terminología en la conceptualización de la violencia de género.	Oñati socio-legal series, Vol. 5, (2), 716-744.	Mitjans de comunicació	En alguns casos hi ha una intenció ideològica per part de certs sectors de la societat per emprar termes que oculten el veritable caràcter estructural de la violència de gènere. En altres casos es reforça aquesta confusió per la comprensió defectuosa d'aquest problema per part dels propis periodistes i la mala utilització de les denominacions.
Moriana Mateo, G. (2015) Universitat de València.	Barreras para escapar de la violencia de género	Cuadernos de trabajo social, Vol. 28, (1), 93-102.	Treball Social	En aquest article es van a abordar les dificultats que troben les dones en processos d'exclusió social aconseguint-les en els centres de protecció de dones de la Comunitat Valenciana per escapar de la violència de gènere, des del punt de vista de les professionals que treballen en els mateixos.
Díaz Arbesú, B. (2015) OVGB	El Observatorio de Violencia de Género en Bizkaia (OVGB): una experiència de buenas prácticas.	Oñati socio-legal series, Vol. 5, (2), 447-471.	Institucional	L'OVGB sorgeix al 2003 com una iniciativa del Departament d'Acció Social de la Diputació Foral de Bizkaia. S'exposa tot el treball desenvolupat i es considera una bona pràctica per a posar en marxa en altres comunitats autònomes.
Zurbano, Liberia i Campos (2015) Universidad de Sevilla	Concepto y representación de la violencia de género: Reflexiones sobre el impacto en la población joven.	Oñati socio-legal series, Vol. 5, (2), 822-845.	Sociologia Mitjans de comunicació	El present treball reflexiona sobre el concepte de violència de gènere amb la finalitat d'emprendre una comparació entre l'imaginari col·lectiu adolescent o jove i les conceptualitzacions i transmissions socials que es fan d'aquest problema, per part dels mitjans.

El discurs de les professionals i la representació de la premsa sobre la violència de gènere
al País Valencià

AUTORIA	TÍTOL	REVISTA	ÀMBIT ACADÈMIC	TEMA
Fernández Díaz-Cabal, N. (2015) Universidad Zhejiaing-Zijinggang (China)	El sí de las niñas, el no de las mujeres. Una visión cronológica de la violència de genero en los medios de comunicación.	Revista Internacional de Comunicación y Desarrollo (RICD), Vol. 1, (2), 133-138.	Mitjans de comunicació	Aquest article pretén una descripció històrica i semàntica dels casos de violència de gènere a la premsa espanyola, des de les narratives inicials a principis dels anys 80 del passat segle, fins a la nova sensibilitat social i les lleis que emparen les víctimes d'aquest tipus de violència.
Orbegozo, I. (2015) Universidad del País Vasco (UPV/EHU)	La Víctima de Trata Sexual y su desprotección en la Ley Integral contra la Violencia de Género 1/2004	Oñati socio-legal series, ISSN-e 2079-5971, Vol. 5, Nº 2, 625-644.	Dret	Realitza una reflexió sobre l'art. 1 de la LO 1/2004, de 28 de desembre, de mesures de protecció integral contra la violència de gènere i la seva relació amb les víctimes de tracta sexual, absents en aquesta normativa, i per tant , mancades de protecció.
Moriana, G (2015) Universitat de València	La violencia en las historias de vida de las mujeres institucionalizadas en los centros de protección de la Comunidad Valenciana	Cuestiones de género: de la igualdad y la diferencia, Nº10, 355-375.	Treball Social	Aquest article és fruit d'un treball de camp etnogràfic realitzat en diferents centres de protecció de dones de la Comunitat Valenciana. El seu objectiu és desvetllar els tipus de violència subjacents en les històries de vida de les dones institucionalitzades.
Ortubay, M (2015) Universidad del País Vasco	Cuando la respuesta penal a la violencia sexista se vuelve contra las mujeres: las contradenuncias.	Oñati socio-legal series, Vol. 5, (2), 645-668.	Dret	La denominada "contradenuncia", consisteix en que l'home que ha estat denunciat com a agressor per la seva parella, al seu torn, acusa aquesta d'exercir violència contra ell.

El discurs de les professionals i la representació de la premsa sobre la violència de gènere
al País Valencià

AUTORIA	TÍTOL	REVISTA	ÀMBIT ACADÈMIC	TEMA
Gutiérrez i Delgado (2015) Universidad Pontificia de Salamanca	Vulnerabilidad en mujeres prostituidas. Medidas de protección legal.	Oñati socio-legal series, Vol. 5, (2), 570-595.	Dret	La prostitució, que enfonsa els seus fonaments en la mateixa estructura patriarcal en la qual s'assenta la violència de gènere, manca d'una legislació específica que la condemne. Les autores realitzen una proposta per a que l'Estat complisca la seua funció de tutela de les víctimes.
Jovaní, E (2014) Treballadora Social. Castelló de la Plana	Cuando nos lleg a una mujer maltratada: la primera entrevista	Documentos de Trabajo Social nº 54, 251-269	Treball Social	La intervenció en violència de gènere té encara carències en la intervenció social. L'entrevista en casos de violència de gènere ha de ser una relació en dos nivells: la contenció emocional i l'escolta, i l'orientació i la informació. Es necessària la perspectiva de gènere i un canvi social.
Rodríguez Valladolid, N (2014) Universidad de la Rioja	La medicalización de la violència de genero.	Trabajo Social Hoy nº 71, 73-86	Treball Social	En l'atenció sanitària se sol medicar a les dones per una sèrie de dolències que poden respondre a simptomatologia per violència de gènere. S'oblida la importància de la dimensió social i per tant no es realitza una intervenció integral. La dona passa a ser pacient. El personal sanitari tampoc pot establir una relació d'ajuda amb els pocs minuts que té per atendre a cada pacient.
Lousada, JF (2014)	El convenio del Consejo de Europa sobre prevención y lucha contra la	Aequalitas: Revista jurídica de igualdad de oportunidades entre	Dret	Comenta el Conveni d'Istanbul de 2011, destacant les seves característiques generals i els conceptes que utilitza (violència

El discurs de les professionals i la representació de la premsa sobre la violència de gènere
al País Valencià

AUTORIA	TÍTOL	REVISTA	ÀMBIT ACADÈMIC	TEMA
Magistrat Tribunal Superior de Justicia de Galicia	violencia contra las mujeres y la violencia de genero.	mujeres y hombres, Nº 35, 6-15.		contra les dones, violència domèstica i violència de gènere), i analitza el seu contingut.
Marugán Pintos (2013) Universidad Carlos III de Madrid	Violencia de género	Eunomía: Revista en Cultura de la Legalidad, Nº4, 226-233.	Dret	En aquest article es tracta de mostrar com els nivells de tolerància de determinats comportaments en les parelles s'han anat modulant al llarg de la història, donant lloc a diferents denominacions, fins arribar a la designació -amb els seus avantatges i inconvenients- de "violència de gènere
Hércules de Solás, M (2013)	La mediación como herramienta resolutoria en determinados casos de violencia de género.	Documentos de trabajo social: Revista de trabajo y acción social Nº52, 255-272.	Treball Social	Aborda la mediació en casos de violència de gènere mitjançant una anàlisi succint de què és la mediació i com es duria a terme l'acte de intervenir en el delictes de maltractaments.
Liberia, Zurbano i Barredo (2013) Universitat d'Alacant	Percepciones de los jóvenes acerca de las actuaciones y discursos públicos sobre la violencia de género en España.	Feminismo/s, Nº25, 159-182.	Sociologia	Mostra preocupació pels joves pel fet que estan desinformatats i mostren un grau de tolerància davant la violència de gènere que és fins i tot més gran que en sectors poblacionals d'edat més elevada.
Peris Vidal, M(2013) Màster Estudis Feministes UJI Castelló	La despolitización de la violencia de género a través de la terminología.	Asparkia: Investigación feminista, Nº 24, 176-194.	Investigació Acadèmica	Determinats sectors han intentat despolititzar la violència de gènere a través de la confusió generada per la coexistència de termes amb significats molt diferents i a través de l'ocupació

El discurs de les professionals i la representació de la premsa sobre la violència de gènere
al País Valencià

AUTORIA	TÍTOL	REVISTA	ÀMBIT ACADÈMIC	TEMA
				d'expressions sobre les quals hi ha consens, però amb un sentit que amaga el seu veritable caràcter estructural.
Gámez i Núñez Puente (2013) UJI Universidad Rey Juan Carlos	Medios, ética y violencia de género: más allá de la victimización	Asparkia: Investigación feminista, Nº 24, 145- 160.	Investigació Acadèmica	Aquest text presenta les principals línies del debat sobre la configuració de la violència de gènere a Espanya pel que fa a les seves implicacions ètiques i proposar noves maneres d'acció discursiva i, per tant, política.
Cubells i Calsamiglia (2013) Universitat Autònoma de Barcelona.	La construcción de subjetividades por parte del sistema jurídico en el abordaje de la violencia de género.	Prisma Social: revista de investigación social, Nº11, 205-259.	Sociologia.	L'objectiu d'aquest article és conèixer l'experiència subjectiva de les dones davant el sistema jurídic-penal per conèixer els seus efectes i evitar els punts de desencontre i els efectes no desitjats de l'abordatge jurídic-penal de la violència de gènere.
Martínez Rodríguez, B (2013) Universidad de Vigo	Vigencia y seguimiento de los códigos deontológicos monográficos sobre el tratamiento informativo de la violencia de género: el caso del Diario Público	Ámbitos: Revista internacional de comunicación, Nº 22,	Mitjans de Comunicació	L'objectiu d'aquesta investigació és analitzar el grau de compliment i la vigència del compromís adquirit pel diari Público amb l'audiència a proclamar el seu "Decàleg per informar sobre violència de gènere "al gener de 2008.
Capdevila, Crescenzi i Araüna (2013) Universitat Rovira i Virgili	Relaciones afectivas, adolescencia y series de ficción. Sexo y amor en Sin tetas no hay paraíso	Miguel Hernández Communication Journal, Nº 4, 191-212.	Sociologia	La manera en què es conceben les relacions afectives i sexuals, que es desenvolupa especialment durant l'adolescència, pot ser un dels factors explicatius de la violència de gènere. En aquest article s'analitza la representació i desenvolupament narratiu de les principals relacions sexuals i afectives entre els protagonistes de la sèrie "Sin tetas no hay paraíso".

El discurs de les professionals i la representació de la premsa sobre la violència de gènere
al País Valencià

AUTORIA	TÍTOL	REVISTA	ÀMBIT ACADÈMIC	TEMA
Capllonch Alegre i Pérez Grande (2012) Universitat de Barcelona Universidad de Salamanca	Luces y sombras en la formación sobre prevención y violència de genero. Valoración y percepción del profesorado, estudiantado y movimientos sociales.	Revista Interuniversitaria de formación de profesorado, vol 26, (1), 57-74.	Educatiu	S'identifiquen les barreres que impedeixen la implementació d'estratègies orientades a l'aprenentatge de coneixements i habilitats per a la prevenció i detecció precoç de la violència de gènere en la formació del futur professorat. Es destaca com a preocupant l'existència de professionals dintre de les universitats que estan en contra d'una formació específica en violència de gènere, mentre que l'alumnat demanda ferramentes i recursos reals per a prevenir, detectar i actuar.
Zurbano, B. (2012) Universidad de Sevilla	El concepto "violencia de género" en la prensa diaria nacional española	Cuestiones de género: de la igualdad y la diferencia, Nº 7, 25-44.	Mitjans de comunicació.	Aquesta investigació ha aprofundit en la conceptualització que d'aquest fenomen de la violència de gènere fan els principals diaris de tirada nacional del nostre país. Les conclusions apunten a una falta de consens en la terminologia i una sobrerrepresentació de les morts front a altres tipus de violència de gènere.
Gómez Nicolau, E (2012) Universitat de València	Los marcos de interpretación de la violencia de género en las televisiones del Estado español. Modelos y tendencias	Cuestiones de género: de la igualdad y la diferencia, Nº 7, 45-62.	Mitjans de comunicació.	Anàlisi crític del discurs a les notícies de quatre televisions de l'Estat espanyol en la setmana al voltant del Dia Internacional contra la Violència de Gènere de 2010.

El discurs de les professionals i la representació de la premsa sobre la violència de gènere
al País Valencià

AUTORIA	TÍTOL	REVISTA	ÀMBIT ACADÈMIC	TEMA
Navarro-Beltrá i Martín Llaguno (2012) Universitat d'Alacant	Publicidad y leyes de violencia de género. Estudio empírico en España y Argentina	Cuestiones publicitarias: revista internacional de comunicación y publicidad, Nº17, 139-155.	Mitjans de comunicació	Recentment a Espanya i a l'Argentina s'han promulgat normes per eradicar la violència masclista que, entre altres qüestions, penalitzen l'ús de determinats estereotips en la publicitat. Es realitza un anàlisi d'una mostra d'espots publicitaris.
Navarro-Beltrá i Martín Llaguno (2012) Universitat d'Alacant	La publicidad sexista en España: eficacia de la Ley Orgánica de Medidas de Protección Integral contra la Violencia de Género.	Cuestiones de género: de la igualdad y la diferencia, Nº 7, 247-267.	Mitjans de comunicació	Els resultats de l'estudi mostren que no es produeixen grans diferències en el grau de sexisme mostrat en els espots abans i després de la creació de la llei 1/2004 considerada, però, si es produeixen importants dissimilituds per sexe.
Morcillo Martínez, JM (2012) Universidad de Jaen	Discapacidad intelectual y violencia de género en mujeres migrantes: "La multidiscriminación".	Portularia: Revista de Trabajo Social, Vol. 12, (2), 1-11.	Treball Social	Aquest treball de revisió assenyala que la violència de gènere aplicada a la migració femenina i a la discapacitat intel·lectual, és un tema poc conegut en l'actualitat, on es treu avantatge de la vulnerabilitat i indefensió de les seves víctimes.
Gámez Fuentes, MJ (2012) UJI Castelló	Sobre los modos de visibilización mediático-política de la violencia de género en España: consideraciones críticas para su reformulación.	OBETS: Revista de Ciencias Sociales, Nº7, (2), 185-213.	Sociologia	Parteix de la hipòtesi que la forma de visibilitzar la violència de gènere, i en particular la judicialització, dóna una visió on la dona no és subjecte agent. I per tant es troba desprovista de capacitat d'agència.
Camarero i Marcos (2012). Universidad de Salamanca	Campañas en televisión contra la violencia de género del Ministerio de Sanidad, Política Social e Igualdad (2008-2011).	Vivat Academia, Nº 121, 17-30	Institucional	Aquest estudi analitza, les campanyes publicitàries realitzades pel Ministeri de Sanitat, Igualtat i Polítiques Socials durant el període 2008-2011. Es tracta d'analitzar, de manera minuciosa

El discurs de les professionals i la representació de la premsa sobre la violència de gènere
al País Valencià

AUTORIA	TÍTOL	REVISTA	ÀMBIT ACADÈMIC	TEMA
				les campanyes realitzades, analitzant quins elements han estat elegits pels publicistes per posar l'accent en el missatge.
Marugán, B (2012) Universidad Carlos III Madrid	Domesticar la violencia contra las mujeres, una forma de desactivar el conflicto intergéneros.	Investigaciones feministas: papeles de estudios de mujeres, feministas y de género, Nº 3, 155-166.	Sociologia.	La violència contra les dones ha estat referenciada sota diferents denominacions: «maltractament», «violència domèstica», «masclista», «de gènere», «terrorisme domèstic», etc. Aquestes diferents denominacions han significat una ampliació o una reducció dels comportaments que en cada moment es consideraven violents.
López Rodríguez , S (2011) Universidad Complutense de Madrid.	¿Cuáles son los marcos interpretativos de la violencia de género en España?	Revista Española de Ciencia Política, Nº 25, 11-30.	Sociologia	Aquest article pretén llançar llum sobre qüestions com ara: de què es parla a Espanya quan ens referim al concepte violència de gènere? Quins aspectes del problema es consideren problemàtics i quins altres s'oculten? Quines solucions es proposen?
Berlanga Fernández, I (2011). Universidad de Granada.	Comunicación audiovisual y mujer.	Icono14, Vol. 9, (1), 145-160.	Mitjans de comunicació Noves Tecnologies	El present article pretén ser un botó de mostra de com les noves tecnologies serveixen de suport a la causa feminista: el desenvolupament tècnic dels recursos audiovisuals, la possibilitat de difusió per Internet i els serveis de l'anomenada Web 2.0.
Santana-Hernández, J (2010) Universidad de la Laguna.	La formación para el Trabajo Social en contextos de desigualdad de	Portularia (2010), vol 10, (2), 91-99	Treball Social	Aporta orientacions sobre les competències professionals per a actuar en l'àrea especialitzada de la desigualtat i la violència contra la dona.

El discurs de les professionals i la representació de la premsa sobre la violència de gènere
al País Valencià

AUTORIA	TÍTOL	REVISTA	ÀMBIT ACADÈMIC	TEMA
	genero y violència contra las mujeres.			
Elboj i Ruíz (2010) Universidad de Zaragoza.	Trabajo Social y prevención de la violencia de género	Trabajo Social Global, 1 (2), 220-233	Treball Social	Les professionals del treball social han de partir de les aportacions teòriques i pràctiques de la perspectiva de la socialització preventiva de la violència de gènere des d'un treball amb tota la comunitat. Els centres educatius son espais idonis des d'on afavorir el treball preventiu amb tota la comunitat.
Romero, I (2010). Dirección General de la Mujer. Comunidad de Madrid.	Intervención en violència de genero. Consideraciones en torno al tratamiento.	Intervención Psicosocial, vol 19, (2), 191-199.	Psicologia.	La intervenció psicològica amb la dona ha de tenir uns criteris bàsics: perspectiva de gènere; desnaturalitzar la violència invisible; equip multi professional i especialitzat; clar posicionament contra la violència; tindre en compte als i les menors així com la seguretat de la dona.
Reina Giménez, E (2010) Universitat de València	¿Existe violencia en las parejas del mismo sexo?	TS nova: trabajo social y servicios sociales, Nº2, 27-37.	Treball Social.	El present article intenta donar respostes a preguntes relacionades amb l'existència o inexistència de violència en parelles del mateix sexe. Igual que intenta explicar com és aquesta violència, a què és deguda, i si és similar a la violència que exerceixen els homes contra les dones.
Ballester, M (2009) Institut Català de la Dona.	La intervenció en situacions de violència masclista en l'àmbit de la parella.	Papers d'Acció Social nº3, 1-19.	Treball Social.	La intervenció ha de ser integral i multidisciplinària; coordinada; cal saber en quin moment està la dona; l'atenció ha de ser centrada en la dona i no en el problema; tindre en compte la

El discurs de les professionals i la representació de la premsa sobre la violència de gènere
al País Valencià

AUTORIA	TÍTOL	REVISTA	ÀMBIT ACADÈMIC	TEMA
				perspectiva de gènere; la intervenció requereix treball en equip, espai de supervisió i cura de les professionals.
Coll-Planas, Garcia Romeral, et alt (2008) Universitat Autònoma de Barcelona	Cuestiones sin resolver en la Ley Integral de medidas contra la violència de genero: las distincions entre sexo y genero y entre violència y agresión.	Papers nº 87, 187-2004.	Sociologia.	Realitzen una sèrie de critiques a la llei integral com ara que les mesures s'han arbitrat en funció del sexe de la persona i no en funció del gènere; sols te en compte la violència per la parella heterosexual; la judicialització de la violència; les mesures no van dirigides a modificar les estructures socials.
Méndez i Alvarez-Buylla (2007)	Reflexión crítica sobre la intervención con mujeres víctimas de violencia de género	Cuadernos de Trabajo Social, vol 20, 289-296.	Treball Social	Amb les lleis contra la violència de gènere hem avançat en major sensibilitat però encara hi ha errades en el tractament dels casos. Es necessari canviar la manera en la que s'intervé en la violència, cal crear una xarxa de recursos que evite l'atomització, que s'adapte a les noves formes de violència, que tinga en compte a l'home.
Fombuena, J (2006) Universitat de València	La influencia de la dimensión de genero en el Trabajo Social	Cuadernos de Trabajo Social, vol.19, 133-154.	Treball Social	Es tracta d'una investigació qualitativa que explicita la influència de la dimensió de gènere en la intervenció de les treballadores socials amb dones víctimes, per ser dones que atenen a dones, per la fragilitat del marc on desenvolupen la seua pràctica professional, la posició de subordinació a la que han estat

El discurs de les professionals i la representació de la premsa sobre la violència de gènere
al País Valencià

AUTORIA	TÍTOL	REVISTA	ÀMBIT ACADÈMIC	TEMA
				confinades les dones en l'administració pública i la tensió entre drets i cura.
Bosch, Ferrer et alt (2005) Grup d'Instigació Estudis de gènere. Universitat Illes Balears	Algunas claves para una psicoteràpia de orientación feminista en mujeres que han padecido violència de género	Feminismos 6, 121-136.	Psicologia	El tractament psicoterapèutic, individual i en grup, és una ferramenta bàsica per a la recuperació integral de la víctima. Però ha de ser una psicoteràpia d'orientació feminista: basada en un model explicatiu comprensiu sobre els factors individuals, socials i del context; que desnaturalitze i visibilitze la violència i l'ajude a recuperar el control.
Zúñiga, J (2005) Psicòleg clínic i psicopedagog	Los modelos de atención para la mujer que padece violència.	www.pensamientocompl ejo.com.ar	Psicologia	En la intervenció amb dones cal passar de la multidisciplinarietat a la interdisciplinarietat i transdisciplinarietat. Amb la multidisciplina el que fem es dividir en tantes parts com especialistes hi haja col·laborant. La interdisciplina suposa crear una articulació entre els diferents sabers amb una mirada abarcativa, un espai i un discurs en comú.
De los Riscos, Blanco et alt (2005) Ayuntamiento de Torrejón de Ardoz	Propuesta de intervención integral en el ámbito local contra la violencia hacia las mujeres	Cuadernos de Trabajo Social vol.18, 297-315.	Treball Social	L'administració local és propera a la ciutadania i per això és l'espai idoni per a concretar mesures. Una proposta d'intervenció comprendria: prevenció i sensibilització, atenció i suport a les dones, i coordinació intramunicipal i extra municipal. Cal una aposta política ferma i redefinir el model social a tots els nivells: econòmic, familiar, estatal, institucional...

El discurs de les professionals i la representació de la premsa sobre la violència de gènere
al País Valencià

AUTORIA	TÍTOL	REVISTA	ÀMBIT ACADÈMIC	TEMA
Romero, I (2004) Dirección General de la Mujer. Madrid	Desvelar la violencia: una intervención para la prevención y el cambio	Papeles del Psicólogo, nº 88, 29-35.	Psicologia	Els elements que ajuden en el manteniment de la violència de gènere són la invisibilització i la naturalització d'aquesta violència. Mitjançant els grups psicoeducatius per a dones maltractades s'aconsegueix visibilitzar-la i açò constitueix una ferramenta de prevenció i intervenció.
Fernández Villanueva, C (2004) Universidad Complutense de Madrid	Violència contra las mujeres: una visión estructural	Intervención Psicosocial, vol 13, (2), 155-164.	Psicologia	Anàlisi teòric sobre la violència de gènere. Es tracta d'una estratègia per a mantenir el poder patriarcal i una forma d'impedir que les dones canvien el seu paper de desigualtat.
Ríos Campos, P (2003) Universidad de Jaén	Intervención desde el Trabajo Social en situaciones de malos tratos contra las mujeres	Portularia 3, 79-86.	Treball Social	Per eradicar la violència de gènere es necessita un canvi en l'organització social des de la base. Com a estratègies d'intervenció assenyalen l'apoderament, la conscienciació i l'establiment d'interconnexions entre totes les violències contra la dona.
Bosch i Ferrer (2000) Universitat Illes Balears	La violència de genero: de cuestión privada a problema social	Intervención Psicosocial, vol 9, (1), 7-19.	Psicologia	El pas de considerar la violència de gènere de problema privat a problema social implica un major coneixement del problema, canvis en la legislació i una nova manera d'analitzar les causes i trobar actuacions per a prevenir-les.

Font: Elaboració pròpia.

De la mateixa manera que hem assenyalat el període 2000 al 2016 per a la recerca de les diferents Tesis Doctorals esmentades, la recerca d'articles científics també s'ha centrat en aquest marc temporal. Seguidament, el segon criteri de la recerca es correspon amb la selecció d'aquelles revistes de prestigi publicades en castellà i/o català a l'Estat espanyol. Podem veure com a mesura que avancen els anys augmenta l'interès per la publicació sobre violència de gènere, com ha passat amb les Tesis Doctorals, sent els anys 2015 (19), 2013 (8) i 2012 (9), els de major nombre d'articles publicats en aquesta matèria, i de diferents àmbits de coneixement que procedim a detallar a continuació:

Des de l'**àmbit educatiu** s'ha escrit sobre la prevenció de la violència entre els i les adolescents (Diaz Aguado, 2016), la importància de la docència sobre violència (Alario, 2016), i la necessitat de formació del professorat i l'alumnat (Capllonch, Alegre i Pérez Grande, 2012)

Des de la **Psicologia** hem trobat en la recerca articles que parlen la majoria d'ells sobre la intervenció amb la dona: la intervenció psicològica (Romero, 2010), la necessitat de realitzar una intervenció feminista amb les supervivents (Bosch, Ferrer et al., 2005), la intervenció interdisciplinària que supere la multidisciplinària (Zúñiga, 2005), i la intervenció amb grups psicoeducatius de dones (Romero, 2004).

També s'ha publicat sobre els tractaments amb agressors (Ferrer i Bosch, 2016) i la mediació en els procediments penals sobre violència de gènere (Sánchez González, 2015), igual com en el cas de les tesi doctorals.

Interessa també des de l'àmbit de la Psicologia l'anàlisi teòric sobre el concepte de violència de gènere (Fernández Villanueva, 2004) i la violència de gènere com a problema social (Bosch i Ferrer, 2000).

Des de la **Criminologia** hem trobat un article que parla sobre els agressors i el seu control mitjançant la tecnologia GPS (Arenas, 2016).

El camp del **Treball Social** és el que més articles ha obtingut en la nostra recerca. Les professionals d'aquest camp han tractat els temes següents:

- Els i les menors com a instrument de l'agressor per maltractar a la mare (Yugueros, 2016) i com a víctimes de la violència de gènere (Cristina Dinu, 2015).
- La percepció del vincle parental i la violència de gènere (Contreras, Busquets et al., 2015).
- Respecte a la intervenció amb dones s'ha escrit sobre la necessitat de realitzar un Treball Social amb perspectiva de gènere en la intervenció (Fernández Montaña, 2015; Fombuena, 2006), la intervenció integral i multidisciplinària (Ballester, 2009) i la intervenció a partir des l'apoderament de la dona (Ríos Campos, 2003).

- També s'ha fet una reflexió crítica sobre la intervenció amb dones (Méndez i Álvarez-Buylla, 2007) i s'ha tractat la intervenció des de l'àmbit local (De los Riscos, Blanco et alt, 2005).
- També hem trobat articles relatius a les investigacions existents sobre violència de gènere des del Treball Social (Santana, Chinaa et alt, 2015).
- Les barreres que troben les dones per a trencar amb les situacions abusives (Moriana, 2015) i la situació de les dones institucionalitzades en centres residencials (Moriana, 2015).
- Altres temes tractats des del Treball Social són l'entrevista a les dones (Jovaní, 2014), l'atenció sanitària que reben (Rodríguez Valladolid, 2014) i la mediació en casos de violència de gènere (Hércules de Solás, 2013)
- Es tracta la Interseccionalitat de la violència de gènere, la discapacitat intel·lectual i la migració (Morcillo, 2012). La prevenció de la violència de gènere des del Treball Social Comunitari (Eljob i Ruíz, 2010) i la formació en violència de gènere en Treball Social (Santana-Hernández, 2010).
- També s'ha treballat l'existència de violència en parelles del mateix sexe (Reina, 2010).

Des del **Dret** hem trobat articles que treballen la següent temàtica:

- La conceptualització de la violència de gènere (Gracia Ibáñez, 2015; Marugan, 2013).
- Els matrimonis forçats com a violència de gènere (Igareda, 2015).
- La tracta sexual de dones (Orbegozo, 2015).
- Les “contradenuncies” (Ortubay, 2015).
- Les mesures de protecció per a les dones prostituïdes (Gutiérrez i Delgado, 2015).
- El contingut del Conveni d'Istanbul (Lousada, 2014).

Des de l'àmbit dels **mitjans de comunicació** s'ha escrit sobre la violència de gènere, estudiant sobre tot el tractament que s'ha realitzat de les notícies relacionades amb la temàtica de la violència de gènere tant en la premsa escrita com a les televisions (Zuloaga, 2015; Fernández Diaz-Cabal, 2015; Zurbano, 2012; Gómez Nicolau, 2012). En aquesta àrea de coneixement, també trobem un estudi al voltant de la importància de la terminologia sobre violència de gènere (Peris Vidal, 2015).

Per altra banda, s'ha publicat sobre si es compleix el compromís ètic amb la violència de gènere des dels mitjans de comunicació (Martínez Rodríguez, 2013); el sexisme en la publicitat

comparant Espanya i Argentina (Navarro Beltrá i Martín Llaguno, 2012); la comunicació audiovisual i el feminisme (Berlangua, 2011).

Des de l'àmbit **acadèmic** existeixen treballs que analitzen investigacions realitzades sobre violència de gènere com la de Arranz (2015) que analitza 39 investigacions realitzades entre 2005 a 2012 a l'estat espanyol per organismes oficials. També trobem treballs que ens parlen de la despolitització de la violència de gènere mitjançant la terminologia (Peris, 2013), així com la implicació ètica respecte a la violència de gènere (Gámez i Nuñez, 2013).

Des de la **Sociologia** trobem articles sobre l'impacte que té la violència de gènere en la població jove (Zurbano, Liberia i Campos, 2015; Liberia, Zurbano i Barredo, 2013) i l'anàlisi de les relacions afectives a partir de la sèrie de televisió *Sin tetas no hay paraíso* (Capdevila, Crescenzi i Araüna, 2013). Altre grup poblacional estudiat en relació a la violència de gènere és el de les dones majors, realitzant una mirada interseccional (Gracia, 2015).

S'han estudiat diferents conceptes de violència de gènere (Marugan, 2012) i els problemes i solucions al voltant de la mateixa (López Rodríguez, 2011) i la visió de la violència de gènere i de la capacitat d'agència de la dona (Gámez, 2012).

També es realitza un article basat en crítiques a la Llei Orgànica 1/2004 al voltant del concepte de violència de gènere (Coll-Planas, Garcia Romeral et al., (2008).

També des de les **institucions públiques** hem trobat una publicació realitzada pel Observatori de Violència de Género de Bizkaia que ens parla d'una experiència de bones pràctiques realitzada en l'àmbit rural (Diaz Arbesú, 2015).

Les revistes en les quals hem trobat tots aquests articles són sobre tot de Treball Social (*Documentos de Trabajo Social* i *Cuadernos de Trabajo Social*) i de l'àmbit del Feminisme (*Asparkia. Investigación Feminista* i *Cuestiones de genero: de la igualdad y la diferencia*). Cal destacar el gran nombre d'articles de la revista *Oñati Socio-legal Series* que es deu a que tots els anys realitzen un congrés internacional i en 2013 (la publicació es de 2015) va tractar la violència de gènere, d'ahi el gran nombre d'articles trobats a la recerca.

3.3 INFORMES

Hem realitzat el buidatge de **tretze informes** relacionats amb el nostre objecte d'estudi que ara passem a detallar. Els diversos informes estudien entre d'altres temes, els recursos especialitzats en dona existents al País Valencià, la situació de les dones ingressades en cases d'acollida, i la percepció que sobre la violència té la població en general i els i les adolescents en particular a

l'Estat Espanyol. En alguns casos hem realitzat una taula per poder resumir la quantitat d'aportacions que es realitza sobre tot per banda de les professionals.

La data dels informes va des de 1994 a 2016, (a diferència de les tesis i els articles que abasten del 2000 a 2016), i es deu a que hem trobat un informe publicat al 1994 que considerem interessant per a la nostra recerca. A continuació els presentem ordenats de més recents a més antics.

TÍTOL: Informe sobre violència de gènere de CCOO.

AUTORIA: Secretaria de Dona i Estudis de FSC-CCOO (2016).

Es realitza un grup de treball amb responsables del SUP, AUGC, seguretat pública de la FSC-CCOO, responsables sindicals de la policia local de Madrid i de l'Administració de Justícia, responsables de Serveis Socials, per avaluar com funcionen els recursos i els mitjans professionals en la lluita contra la violència de gènere a l'Estat Espanyol. Tot seguit es presenten les conclusions aportades en cada àmbit:

Policia Nacional:

Trobem un excessiu nombre de casos assignats per funcionari o funcionària, que arriben a quintuplicar els casos recomanats. L'assistència d'aquests serveis especialitzats no és 24 hores. Es dona escassetat de mitjans materials i nul·la coordinació entre institucions.

La valoració del risc policial (VRP) consideren que és una simple i freda ferramenta informàtica en funció de les respostes de la persona a un qüestionari.

Malgrat que l'advocat o advocada de guàrdia ha d'estar localitzable en tot moment per garantir l'assistència lletrada immediata a la dona, en molts casos la immediatesa no es dona, posposant l'entrevista amb la dona a minuts abans de la seua declaració en seu judicial.

La llarga burocràcia de tot el procés provoca que l'atenció immediata no es dona i fa que moltes dones desistisquen.

No totes les dones tenen la mateixa atenció en funció del lloc geogràfic d'on venen.

Policia Local:

La resposta de la policia local és diferent en cada població depenent de la voluntat política per a dedicar recursos en cada municipi, i del nombre d'efectius policials amb els quals es conta.

Jutjats de violència contra la dona:

Consideren que el seu nombre és insuficient i es troben únicament en capitals de província i ciutats amb número d'habitants important, la qual cosa allunya la justícia del domicili de la víctima.

Manquen de mitjans materials i humans als jutjats, deshumanitzant l'atenció a les dones per banda dels lletrats i personal traductor. Els jutjats especialitzats no disposen ni d'aigua per a la dona,

una cosa tan elemental que ha de ser costejat pel personal que l'està atenent. Les denúncies per violència psicològica no solen ser examinades pels forenses.

Al jutjat de violència sobre la dona s'accedeix per escalafó i l'especialització es pretén a posteriori mitjançant la formació, cosa que no passa amb altres jutjats. A més, a les places de gestió, tramitació i auxili judicial s'accedeix per concurs ordinari, sense tindre en compte la formació ni l'empatia. Respecte als jutjats compatibles són aquells de pobles o ciutats xicotetes als quals se'ls adjudica la matèria de violència de gènere, independentment de l'especialització i la formació.

La formació al personal judicial s'ha implantat de forma obligatòria a partir de 2012, tot i que l'article 47 de la Llei Orgànica 1/2004 la reclamava des del principi.

Per altra banda, s'assenyala manca de sensibilització per banda de jutges i tribunals. Les dependències judicials no estan adequades per a les mesures de protecció que assenyala la Directiva del Parlament Europeu i del Consell de 25 d'octubre de 2012, que recull evitar el contacte entre víctima i denunciat, destinant espais reservats per a la dona i el dret a la intimitat. El principi d'immediació processal obliga a la jutgessa o al jutge a estar present en els actes processals relacionats amb la prova o la declaració de les parts i testimonis, per a poder formar el seu propi judici amb l'observació directa i no a través de persones intermediàries. És un principi que no es compleix.

Les Oficinas de Atención a Víctimas del Delito (OAVD).

Comenten que aquestes oficines sols existeixen en les capitals de província i algunes ciutats importants. A més, en algunes CCAA com la valenciana han estat privatitzades i a més tenen insuficient plantilla.

Sistema públic de Serveis Socials

Opinen que els Serveis Socials no sempre resulten accessibles a la víctima. Es donen situacions de desprotecció per raó de cobertura dels serveis.

L'atenció és assistencialista i troben discriminació de dones víctimes amb circumstàncies complexes i de major vulnerabilitat.

Hi ha privatització i precarització de la majoria de l'activitat professional de caràcter social d'atenció a les dones.

Es remarca l'heterogeneïtat de les prestacions i serveis i grau de cobertura en funció de la localització territorial, la qual cosa suposa que les prestacions són graciabls.

Manca de recursos d'allotjament alternatiu per a les dones que han de sortir de casa.

Sobre la Llei Integral

Comenten que les dones no tenen el mateix grau de cobertura i protecció en tot l'estat i que es troben amb diferents obstacles com:

En quant als drets laborals de les treballadores i funcionàries afectades per violència de gènere, (absències o faltes de puntualitat, reducció o reordenació de la jornada laboral, canvi de centre de treball, suspensió del contracte de treball amb reserva del lloc, extinció del contracte de treball...) cal dir que aquests drets en la realitat estan condicionats per les possibilitats organitzatives de l'empresa.

Per a exercir tots aquests drets cal *acreditar-se com a víctima* mitjançant l'ordre de protecció o l'informe del Ministeri Fiscal mentre es dicta l'ordre. Això deixa fora de protecció a les dones que no volen denunciar. A més, no totes les que denuncien tenen ordre de protecció i les que tenen sentència condemnatòria tampoc tenen ordre de protecció.

Existeix descoordinació policial i entre diferents serveis judicials i de l'administració perquè no existeix una base de dades comú que es puga consultar.

A continuació realitzem un resum de les propostes que realitza cadascú dels organismes que ha participat en l'elaboració de l'informe de CCOO:

Taula 3.3: Propostes a partir de l'informe de CCOO.

Polícia Nacional (SUP)	La comissaria no és un lloc idoni per a l'atenció a les víctimes. Externalització fora de les comissaries creant centres integrals. L'actual valoració del risc per banda de la policia no és la idònia. Ha de ser realitzada per personal especialitzat, mai mitjançant un programa informàtic.
Polícia local	Dotació pressupostària i de recursos humans suficient. Millorar els diferents protocols de coordinació entre els diferents professionals i administracions.
Guardia Civil (AUGV)	Creació d'espais físics externalitzats. Dotar de personal específic amb formació continua i dedicació exclusiva. Formació especialitzada i actualització periòdica.
Jutjats de violència	La violència de gènere ha de tenir una partida pressupostària específica i ser considerada com a qüestió d'Estat. Calen més jutjats de violència. Dotar els jutjats de més mitjans materials i tècnics. Formació adequada per a tot el personal.

El discurs de les professionals i la representació de la premsa sobre la violència de gènere
al País Valencià

	Evitar la mobilitat constant de personal en els jutjats de violència de gènere.
Oficines d'atenció a la víctima	No han d'estar privatitzades de cap manera. Cal augmentar el personal d'aquestes oficines.
Dependències judicials	Sales d'espera adequades. Equips multidisciplinaris d'atenció a les dones on puguem realitzar la denúncia en les millors condicions possibles.
Aspectes procedimentals	Eliminar dels casos de violència masclista la dispensa de declarar contra el cònjuge de l'article 416 de la LECrim. Compliment del principi d'immediació.
Col·legis professionals	Recursos suficients per atendre la justícia gratuïta. Torns d'ofici de disponibilitat 24 hores. Utilització del llenguatge inclusiu.
Sistema públic de Serveis Socials	Formació i reciclatge professional. Harmonitzar el contingut de les diverses lleis autonòmiques de violència de gènere i de Serveis Socials. Cartera conjunta de programes i serveis a tot l'Estat. Visibilitzar la contribució del Sistema Públic de Serveis Socials en la lluita contra la violència de gènere. Garantir l'atenció a les dones estrangeres, amb diversitat funcional, amb toxicomanies... Crear Centres Integrals Públics d'Atenció a la dona amb la participació coordinada dels diferents òrgans que actuen. Eliminar les dificultats en les que es troben les dones de zones rurals potenciant la tasca des dels ajuntaments.

Font: Elaboració pròpia.

TÍTOL: Macroencuesta de violencia contra la mujer 2015.

AUTORIA: Delegación del Gobierno para la violencia de genero 2015.

Ministerio de Sanidad, Servicios Sociales e Igualdad

Pretén conèixer el percentatge de dones residents a Espanya, de 16 i més anys, que han patit o pateixen algun tipus de violència per ser dones. Amb eixa finalitat s'han realitzat entrevistes presencials a 10.171 dones representatives de la població femenina. Les seues conclusions són: Ha augmentat el percentatge de dones que han aconseguit eixir de la violència respecte a l'any 2011 però les dones amb una discapacitat pateixen més violència de gènere que les que no en tenen. La incidència de la violència de control en dones joves és molt superior a la mitjana de les dones de qualsevol edat.

Nou de cada deu dones que pateixen violència han parlat amb algú sobre el tema. Tanmateix les principals raons de les dones per a la no ruptura són no donar-li importància al maltractament, tenir por, i tenir vergonya.

El 63% afirma que els seus fills i filles presenciaren o escoltaren els episodis de violència.

Les dones estan satisfetes amb els serveis d'ajuda.

TÍTOL: Percepción social de la violencia de género en la adolescencia y la juventud (2015)

AUTORIA: Miguel Luken, V

Ministerio de Sanidad, Servicios Sociales e Igualdad.

Analitza la percepció que l'adolescència i la joventut tenen sobre la violència de gènere (població resident en Espanya de 15 a 29 anys) amb l'objectiu de recollir informació sobre les opinions i les actituds que aquesta part de la població té sobre la violència de gènere i les mesures que s'adopten. S'utilitza el mateix qüestionari que a l'informe *Percepción social sobre la violencia de género* (2013).

El 71% dels homes i 67% de les dones de 15 a 29 anys s'inclina per pensar que la violència de gènere no està augmentant sinó que ara surten a la llum més casos.

El 97% dels i les adolescents rebutgen la violència física i sexual, ell 93% rebutgen la verbal i sols el 67% rebutgen la violència de control.

Tanmateix, el 33% considera inevitable o acceptable en algunes circumstàncies controlar els horaris de la parella, impedir que pugua veure a la família i amigats, no permetre que treballa o estudeie o dir-li les coses que pot o no pot fer.

El 88% manifesta que sí sabria on acudir en cas de voler interposar denuncia.

TÍTOL: Resum Executiu sobre el diagnòstic de recursos contra la violència de gènere a la Província de València.

AUTORIA: Diputació de València (2015)

Enquesta realitzada a tots els Ajuntaments de València i província (267) dels quals han respost el 34% (91 Ajuntaments) per a fer un estudi sobre els recursos materials i humans que cada municipi té assignats sobre atenció a víctimes.

Destaquen el desconeixement de part de la Policia Local de la possibilitat d'accedir al sistema de seguiment integral de violència de gènere (VioGen) i la insuficient formació especialitzada.

Pocs municipis ofereixen assessoria jurídica (27%) (València, Torrent, Gandia, Alzira, Paterna, Requena i Utiel).

El 49'4% dels municipis no disposen de cap recurs municipals per a combatre la violència de gènere. Només el 7'6% de la mostra reconeix disposar d'Equips d'Atenció Integral; el 15% ofereix Serveis Municipals d'Atenció a la Dona; el 27% de la mostra tenen Serveis d'Intervenció Familiar; el 22% tenen serveis de suport educatiu a la unitat familiar. Únicament el 8'7% dels municipis tenen un Pla d'Igualtat.

Manifesten que tal i com s'ofereixen actualment els serveis d'atenció a les dones no es compleix la premissa de proximitat a la dona, sobre tot en els municipis d'àmbit rural o les xicotetes poblacions.

Els equips professionals tenen poca experiència.

Detecten escàs seguiment de les denúncies que es produeixen dintre dels municipis, tot just el 14'2% de la mostra fa el seguiment de les reclamacions de la dona.

Els municipis no disposen de suport a la formació i inserció laboral de les dones (7'6%).

Només un 12% dels municipis consultats ofereixen recursos d'accés a l'habitatge per a dones en situació de necessitat o en risc d'exclusió.

No hi ha mitjans econòmics, materials i humans suficients ni als municipis, ni a les comarques ni a les mancomunitats com per a poder facilitar una atenció multidisciplinària com preveu la legislació. Els recursos humans resulten absolutament insuficients i són una de les principals carències declarades pels municipis. Més professionals amb més formació específica per a una bona cobertura, disseny i intervenció dels programes. El desenvolupament d'un treball transversal necessita tindre recursos humans i materials la qual cosa entra en contradicció amb les retallades pressupostaries i la sobrecàrrega de les professionals.

La valoració del risc no hauria de dependre únicament de la policia, doncs hi ha dones que no denuncien. Els serveis socials podrien aportar la seua visió experta i serien molt útils en els casos que cal valorar amb caràcter anterior a la denuncia.

No es garanteix ni en la intervenció ni en el disseny dels recursos que hi haja una perspectiva de gènere, ni transversalitat de gènere.

La intervenció no és integral, l'atenció està parcialitzada i falta coordinació interprofessional, que funciona per la bona voluntat de les professionals.

No s'ha desenvolupat projectes terapèutics dirigits a la recuperació emocional de les filles i fills de les dones.

Propostes des de la Diputació de València

Disseny d'un nou pla de recursos més ampli geogràficament parlant, assegurant els recursos comarcals o mancomunats per garantir l'accessibilitat.

Unificació i disseny d'un sistema informàtic cap a la *finestra única*, que facilite el seguiment dels casos i les coordinacions.

Creació de la figura de la *persona de referència* per assessorar-la, elaborar un full de ruta del seu procés, avisar-la de cada nou tràmit, resultat o comunicació relacionat amb el seu cas, acompanyar-la on procedisca (revisions mèdiques, judicis...). Mantenir una comunicació fluïda, permanent i personalitzada amb la dona.

Crear espais de suport a la dona anteriors a la denúncia.

Creació d'un Centre de Recuperació Integral per a les dones tenint en compte que l'assistència i recuperació emocional de les dones no pot estar en mans d'ordres religioses, ni associacions vinculades, sinó que ha de ser eminentment pública, professional, tècnica, de qualitat i gratuïta.

Fer compatibles les ajudes municipals i les de la comunitat autònoma i/o l'estat.

Els ajuntaments poden fer la funció d'aval per a lloguers socials d'habitatge.

Formació en igualtat en tots els àmbits.

TÍTULO: Género y violencia. Análisis del fenómeno de la violencia de género tras 10 años de aplicación de la ley: En el Umbral de un gran cambio de modelo de Sociedad.

AUTORIA: Gisbert i Martínez (2015). València. Tirant lo Blanch

Aquest anàlisi forma part del Projecte del Ministeri d'Economia i Competitivitat MINECO 33045-2012 sobre la "Protección de las víctimas en la Unión Europea: la Orden Europea de Protección", realitzat pel Grupo de Investigación Multidisciplinar en Violencia de Género de la Universitat de València

Segons Gisbert y Martínez (2015, p.30) sense serveis socials i unitats de valoració integral forense este treball no es pot fer. Les dades revelen que la manca de mitjans i l'aplicació del procediment d'enjudiciament ràpid de delictes són un problema. La fiscalia i la judicatura acaben preferint una condemna pel darrer cop concret que es denuncia, sense esbrinar tot el que hi ha darrere. Perquè

si passen els mesos, amb el retard de la justícia fins la celebració del judici oral, es corre el risc d'obtenir una absolució, eixint el maltractador enfortit.

Respecte a les **actuacions judicials** assenyalen les autores que els mitjans són limitats i els jutjats han decidit modular els recursos, i si no hi ha risc per a la víctima són reticents a adoptar ordres de protecció. El maltractament psicològic és difícil de provar amb els mitjans que existeixen actualment i la retirada de les denúncies provoca frustració als jutges i fiscals, afectant a la seua actitud cap al problema. La crisi ha portat al torn especialitzat de defensa a professionals sense la formació i sensibilitats adequades.

Respecte als **jutjats especialitzats** en violència de gènere existeix desigualtat entre ells segons el partit judicial en el qual ens trobem. Es van establir fins a tres espècies distintes de jutjats de violència i en molts casos no responia a una creació efectiva de jutjats "sinó de una redistribució competencial entre els existents, assignant-los les competències en aquesta matèria a més de les que ja tenien" (Gisbert y Martínez 2015, p.31).

En quan a les actuacions en l'**àmbit assistencial** i d'assessorament comenten que el principal problema que trobem a centres com el Centre Dona 24 Hores, és el finançament institucional, dependent en molts casos de necessitats pressupostàries i dotació de mitjans que no sempre són els que es necessitaria. El mateix passa amb les Oficines d'Ajuda a Víctimes del Delicte.

Respecte a les **Forces i Cossos de Seguretat** i el seguiment que fan de les dones víctimes, quan menor siga la ratio de dones que corresponen a cada agent major serà el nivell de protecció per a les mateixes. És essencial una adequada formació dels i les agents, doncs de l'atenció que rep la dona en primera instància dependrà part de la decisió que prenga.

Respecte als **registres de les ordres de protecció** que es porten des dels jutjats existeixen dos: el SIRAJ (sistema de registre administratiu de suport a l'Administració de Justícia) que porten directament els secretaris judicials, i el VioGén (sistema de seguiment integral en els casos de violència de gènere) que depèn de la Secretaria d'Estat de Seguretat del Ministeri de l'Interior.

Els **advocats** i advocades tenen l'obligació inexcusable de formar-se i que aquesta formació siga real i efectiva i no un simple requisit formal per accedir al torn de guàrdia. Els col·legis professionals han de tindre un torn especial d'assistència. "El cas del Col·legi de València va suscitar algunes crítiques donat que proporciona atenció tant a la víctima com a l'imputat pel delicte" (Gisbert y Martínez 2015, p.48).

Respecte a les **Unitats de Valoració Integral** els seus informes poden resultar determinants en situacions especialment difícils com ara determinar la violència habitual i els maltractaments psíquics. No obstant les unitats es van implantar de manera desigual en funció de les competències, transferides o no, de les diferents comunitats autònomes. A més la manca de recursos i personal provoca que els informes no arriben amb la celeritat que seria desitjable.

Respecte a les mesures assenyalades a la *Guia y Manual de Valoración Integral Forense de la Violencia de género y doméstica* (2005), moltes d'elles encara no han estat implementades per complet, i han quedat en un catàleg de bones intencions. I respecte al *Protocolo Médico-forense de valoración urgente del riesgo* (2011), en ocasions entra en contradicció amb la valoració del risc que fan les forces i cossos de seguretat que complimenten amb les respostes de la pròpia víctima, donant lloc a interpretacions del risc diferents.

La **dispensa de l'obligació a declarar** per banda de la víctima que reconeix l'article 416 LECrim dificulta enormement la persecució d'aquest tipus de delictes donat que el principi constitucional de presumpció d'innocència, obliga a la Fiscalia a optar per el sobreseïment de les causes quan l'única prova és el testimoni de la víctima i tanmateix aquesta s'acull a la dispensa de l'obligació a declarar. "Existeix veus que opten per la supressió o reforma de l'article 416 LECrim" (Gisbert y Martínez 2015, p.56).

La **violència econòmica**, perpetrada fonamentalment pel delicte d'impagament de pensions, és altre dels supòsits que caldria ampliar a l'àmbit competencial de la violència de gènere.

Avui per avui no és possible a la nostra comunitat el canvi d'**escolarització** immediata dels menors fruit d'una ordre de protecció per la qual es canvia de domicili (que reconeix l'article 5 de la LOVG), perquè s'exigeix l'autorització paterna en casos d'escolarització inclús en els casos de violència de gènere. Sols existeix una circular del Director General de Centres i Personal Docent del 23 de setembre de 2014, que excepciona la seua aplicació en aquests casos. Coincidim amb Gisbert y Martínez (2015, p.80) quan diuen que no creuen que una Circular siga el rang apropiat per a limitar drets fonamentals del pare i dotar de seguretat jurídica a la mare

No sempre s'assigna un **Punt d'Encontre Familiar** (PEF) en els casos de violència de gènere, únicament davant un risc important respecte de la mare i el fill o filla i a més és el propi PEF qui decideix en funció dels seus recursos, els horaris de visites, encara que siguin diferents als acordats en l'ordre de protecció o la sentència.

Davant una condemna per violència de gènere cal estudiar si és recomanable limitar una **custòdia** compartida o suspendre temporalment la pàtria potestat o el dret de visites. Està previst per la LOVG (art 65 i 66) però cal que el jutge es trobe assessorat i recolzat en aquesta decisió per les Unitats de Valoració Forense. En l'actualitat s'aprecia molta prudència per banda de la judicatura per adoptar aquestes decisions.

Consideren que hi ha manca de coordinació a l'hora de comunicar les mesures cautelars ja que son les OAVD les que són punts de coordinació però s'han suprimit oficines d'aquestes en moltes demarcacions judicials o s'han reduït els horaris d'atenció. Assenyalen que a València s'ha passat de 48 a 17 OAVD. A més comenten que falten psicòlogues i traductores.

L'**actuació lletrada** és molt pobra en ocasions, veient a la dona 5 minuts abans d'entrar al judici oral, sense poder facilitar un paraven. Moltes vegades funciona bé pel voluntarisme de les professionals que han de suplir les carències del sistema.

Seria desitjable una reforma profunda del Codi Penal per a englobar totes les conductes que tenen a la base la violència de gènere estigueren baix un mateix epígraf, i al mateix temps es possibilitaria l'aplicació de l'agreujant de reincidència per al maltractador.

Gisbert y Martínez (2015, p.87) parlen de les **víctimes oblidades** referint-se a dones menors, discapacitades, majors, estrangeres, prostituïdes... i defensen que necessitarien un tractament més específic a l'hora d'aplicar la llei.

TÍTOL: La violencia de género en la agenda mediática: el caso de la Ley Integral de Violencia de Género. (2015)

AUTORIA: Zuloaga, L.

L'autora analitza 1.842 titulars de notícies publicats durant 2000 a 2004 als diaris El País i El Mundo per veure la presència de les notícies sobre violència de gènere en l'agenda política i als mitjans de comunicació.

Els resultats que obté són que del total de notícies obtingudes:

- El 59% parlen de lesions i agressions.
- El 40% parlen d'assassinats.
- El 47'6% es troben publicades en crònica de successos.

TÍTOL: Informe de identificación de necesidades y obstáculos encontrados por las mujeres víctimas de violencia de género en el área rural de Bizkaia en el acceso efectivo a los servicios y prestaciones de apoyo, atención y justicia. (2015)

AUTORIA: Asociación Pro derechos humanos Argituz. Diputación Foral de Bizkaia

Analitza els recursos especialitzats en violència de gènere de la Diputación Foral de Bizkaia incidint en l'àmbit rural i conclou que cal apropar els recursos a les dones per a que no tinguin dificultats de desplaçament i garantir el transport a les dones de zones rurals que no tenen vehicle propi.

Adequar les ajudes econòmiques als diferents perfils de dona, tenir en compte la situació de les dones estrangeres i garantir l'accés a l'habitatge a les dones que volen trencar amb la violència tant si denuncien o si no.

Respecte a les professionals proposa fer programes de formació especialitzada des de l'enfocament de gènere i fomentar el treball en xarxa, la creació d'una figura d'acompanyament a les dones i la realització de trobades entre professionals de diferents àmbits.

Garantir una resposta ràpida en els trencaments d'ordres d'allunyament per banda de l'agressor. Atendre a l'interès superior del i la menor tenint en compte la seua opinió, i garantint-los l'atenció psicològica especialitzada. Proporcionar mesures de suport per a la cura de fills i filles i persones dependents.

Establir controls de qualitat dels recursos.

TÍTOL: Percepció social sobre la violència de género (2013).

AUTORIA: Meil Laudwerlin, G.

Delegación del Gobierno para la violencia de género.

Colección contra la violencia de genero nº 17

És el resultat d'una enquesta sobre la percepció social de la violència de gènere realitzada pel Centre d'Investigacions Sociològiques per encàrrec de la Delegación del Gobierno para la Violencia de Género, a una mostra de 2.580 persones, d'ambdós sexes, representativa de la població resident a Espanya de 18 o més anys. Pretén conèixer també la violència de gènere en l'entorn de les persones entrevistades i el coneixement sobre els recursos on acudir.

Conclou que hi ha un rebuig generalitzat a la violència de gènere però hi ha certa tolerància amb la violència de control, la desvalorització de la dona i les amenaces.

Es valora positivament les iniciatives per a eradicar-la, especialment les campanyes de sensibilització i els recursos creats. S'apunta cap a la necessitat d'augmentar la coordinació dels recursos i el coneixement del 016.

TÍTOL: El tractament informatiu de la violència de gènere en els informatius de Canal 9 (2010)

AUTORIA: Gómez Nicolau, E.

Al País Valencià Gómez Nicolau (2010) realitza una investigació sobre el tractament informatiu de la violència de gènere en els informatius de Canal 9 (la Televisió Valenciana tancada al 2013). Va analitzar 6 elements: (1) la denominació que rep el problema, (2) la privadesa dels afectats, (3) els elements d'espectacularització, (4) la presència d'estereotips sobre la violència de gènere, (5) l'ús de fonts qualificades o no, (6) l'aportació de la informació contextual. Les conclusions que va extraure van ser les següents:

Sobre la denominació s'utilitzava sobre tot violència de gènere i violència masclista, això sí, de manera indistinta.

Sobre la privadesa dels afectats va trobar que en tots els casos es parlava de la localitat dels fets, del nom de pila de la víctima i en alguns casos hi havia imatges de la porta de casa o un zoom a la bústia de l'habitatge. Respecte a l'agressor es parla de presumpte en quasi totes les notícies.

Com a elements d'espectacularització troba taques de sang en les parets, tolls de sang al carrer i bosses amb el cadàver. També troba descripcions de l'agressió amb detalls innecessaris.

Respecte als estereotips va trobar que la nacionalitat dels actors s'anomenava en el cas que foren estrangers.

En quan a l'ús de fonts, Canal 9 va recórrer en moltes ocasions a entrevistar veïns i familiars relacionats circumstancialment amb el cas.

Per últim, un 40% de les notícies no aportaven informació contextual respecte a si hi havia denúncies anteriors, ordres d'allunyament o altres episodis violents.

TÍTOL: Impacto psicosocial de la violencia de género.

AUTORIA: Mestre, Tur i Semper. València, 2008

Realitzen un estudi empíric sobre l'avaluació del col·lectiu de les dones i els menors ingressats en els 22 centres de serveis socials especialitzats de la Comunitat Valenciana, així com la valoració de les professionals que hi treballen sobre els recursos de violència domèstica i recursos per a dones en risc d'exclusió social.

La mostra és de 117 dones i 121 menors i de 102 professionals. La metodologia es basa en entrevistes semiestructurades, qüestionaris i escales. Conclouen que:

Les professionals estan d'acord amb la vida interna i organitzativa dels centres, destacant com a punts forts dels centres el tracte humà i el suport emocional. La convivència materno-filial millora en els centres.

Una millor dotació de recursos materials (mobiliari, material tècnic i informàtic) i un clima de treball adequat és positiu per a la vida interna i organitzativa dels centres.

Mostren com a punt de desacord l'adequació de la problemàtica de les dones a les característiques dels centres. Proposen l'especialització dels centres segons les problemàtiques de les dones, i tindre en compte els resultats d'aquest estudi a l'hora de dissenyar els programes d'intervenció i actuació.

TÍTOL: La resposta institucional a la violència de gènere contra la dona en les relacions de parella a la Comunitat Valenciana (2005)

AUTORIA: Síndic de Greuges de la Comunitat Valenciana

Es tracta d'un informe especial a les Corts Valencianes en el qual s'han analitzat els recursos d'atenció a les dones que pateixen violència de gènere, amb informacions aportades per les usuàries, les institucions, les professionals i les organitzacions que treballen en el camp de la dona. Es fa ressò de totes les queixes plantejades i proposa una sèrie de recomanacions i suggeriments (Síndic de Greuges, 2005, p.140). Passarem a detallar-les donat que malgrat que l'informe és de l'any 2005, està directament relacionat amb l'objecte d'aquesta Tesi:

Necessitat de crear un centre específic de recuperació de dones a la Comunitat Valenciana dotat amb els mitjans materials necessaris i el personal degudament format i especialitzat.

Que es regulen els centres dona 24 hores i s'establisquen les condicions de funcionament i els mínims de qualitat. Que es milloren les condicions materials d'aquests centres.

Que es potencie i es millore l'actual sistema de telealarmes, mitjançant l'adequada coordinació.

Que s'augmente progressivament la xarxa d'allotjament, el nombre de places per a dones i menors i les condicions materials i de recursos humans dels diversos centres residencials. Que s'adeqüen les plantilles de personal per a poder realitzar torns de 24 hores.

Que es dote a cada província d'una casa d'acollida per a dones en situació d'emergència.

En els casos d'exclusió de dones dels centres residencials per problemàtiques de quadres psiquiàtrics greus, alcoholisme o drogoaddicció, s'ha de garantir l'existència de recursos adequats que impedisquen situacions de desprotecció.

Que es garantisquen places de guarderia tant durant l'ingrés en el centre residencial com en el període posterior.

Que s'incremente el nombre d'habitatges socials i les ajudes per a lloguer solidari destinats a aquest col·lectiu.

Que es potencien els processos de formació especialitzada i formació continuada del personal.

Que es garantisca com a mínim la realització d'unes jornades anuals que permetin l'intercanvi d'experiències i formes de treball de distintes professionals.

Que es fomenta la creació d'unitats de policia especialitzada, amb formació i es garantisca la coordinació de les diferents unitats, amb sistemes de registre de dades adequats.

Que s'impulse un torn de guàrdia de 24 hores per a l'assistència jurídica de les dones, proporcionada pels col·legis d'advocats, amb formació especialitzada del personal.

Que s'instauen i es desenvolupen mecanismes de coordinació entre les diverses administracions.

TÍTOL: Informe Situació de la casa d'acollida de dones maltractades de Castelló (2003).

AUTORIA: Comissió de Seguiment de la casa d'acollida de Castelló.

Es tracta d'un informe realitzat per una Comissió de Seguiment formada per diversos organismes oficials, per esbrinar els fets ocorreguts en la casa d'acollida de Castelló, que motivaren una sèrie de denúncies per banda d'algunes dones residents en la mateixa. Una vegada feta la investigació s'arriba a les següents conclusions:

La Direcció General de la Dona no ha complert amb les seues obligacions de supervisar el funcionament de la Casa. Els responsables polítics no han manifestat el més mínim interès per esbrinar quin és el problema i des de la Conselleria de Benestar social s'ha tractat de silenciar el problema. S'observen prejudicis cap a les dones per banda del personal tècnic i polític.

El veritable problema és la falta integral de qualitat del servei però s'ha convertit en un problema de relació entre treballadores i residents.

Cal augmentar la plantilla i millorar les condicions salarials i laborals de les treballadores a més aquestes necessiten formació permanent i específica.

La infància que resideix en la casa està abandonada i institucionalment desprotegida ja que no rep l'atenció integral que requereix.

L'empresa privada que gestiona la casa no compleix els objectius per als quals ha estat creada i ha demostrat insuficiències en la gestió. El reglament intern del centre es semblant a una situació de tercer grau.

El centre no reuneix les condicions d'habitabilitat imprescindibles, no es garanteix el dret a la intimitat, i cal millorar les condicions d'alimentació, higiene, serveis i infraestructures de la casa. No s'han potenciat mesures d'apoderament i autonomia per a les residents.

En eixe sentit es realitzen les següents **propostes**:

La Direcció General de la dona ha de procurar que les cases d'acollida siguen gestionades per personal especialitzat en violència de gènere.

La plantilla de la casa ha de rebre formació integral per a desenvolupar les seues funcions. S'han de millorar les condicions laborals i salarials de l'equip de la casa i procurar que sempre hi haja dos professionals en el centre.

Cal crear una estructura emocional/funcional que actue de suport per a l'equip de treball del centre i que estiga coordinada per una professional externa.

Crear dispositius que permeten facilitar l'accés a un habitatge digne per a les dones.

Els centres d'Alacant i València també tenen problemes. Els mètodes poc ortodoxos de silenciar i eludir les crítiques realitzats per la Direcció General de la Dona i la Conselleria de Benestar Social no sols no resolen sinó que contribueixen a enquistar els problemes.

TÍTOL: Mujeres maltratadas, mujeres mal tratadas.

AUTORIA: Grup Cala: Jovaní, Ferrer, Segarra i Tormo. Membre fundador de la Coordinadora Estatal de Casas de Acogida. Castelló, 1994.

Es tracta d'un informe que realitza el Grup Cala, de la Casa d'Acollida de Castelló a partir d'una experiència de treball i conclouen amb les següents propostes de millora:

A les Cases d'Acollida existents l'especificitat de cada dona no està atesa.

Sorgeix la necessitat d'incloure un espai des d'on s'aborden la subjectivitat dintre d'un context de Treball Social, un espai de treball de supervisió, segons el model interdisciplinari.

Els equips han de tenir un reciclatge permanent, buscar tècniques que optimitzen la intervenció, creació d'espais de crítica i anàlisi... I mai acomodar-se pensant que tot està sabut, donat que la violència de gènere adquireix nous aspectes i noves formes.

3.4 CONGRESOS, JORNADES, I SEMINARIS

Detallem ara les conclusions obtingudes en dos Jornades, un Congrés i un Seminari de caràcter professional realitzats per avaluar l'estat dels recursos i la intervenció que es realitza actualment. Trobem un Congrés realitzat per col·legis professionals de Treball Social, Psicologia, Pedagogia i Educació Social de Catalunya i respecte a les jornades una està realitzada per Creu Roja a València i altra jornada i un seminari estan realitzat per organitzacions feministes.

TÍTOL: II Jornada reptes en la coordinació de recursos d'assistència i protecció a dones víctimes de violència de gènere. Organitzada per Creu Roja València

Celebrada a València el 14 de desembre de 2016.

Jornada per a debat sobre la coordinació i els recursos d'assistència i protecció a dones que pateixen violència de gènere al País Valencià. Tant les ponents com les persones assistents pertanyen al món professional de la intervenció i als recursos que ara detallem:

- Unitat de Coordinació contra la violència sobre la dona de la Delegació de Govern a la Comunitat Valenciana
- UFAM, Unitat de Família i Dona de la Policia Nacional
- Oficina d'Atenció a Víctimes del Delicte de València.
- Centre dona 24 Hores de València
- Servei Atenpro
- CMIO, Centre Municipal d'Informació i Orientació de l'Ajuntament de València

- Assessoria Jurídica de l'Àrea d'Igualtat de l'Ajuntament de Sagunt
- Creu Roja València

Després de l'exposició realitzada per cada ponent es va fer una relació de límits en la coordinació i de propostes de millora i bones pràctiques que a continuació detallem per estar molt en concordança amb l'objecte d'aquesta Tesi:

Taula 3.4: Límits i propostes en la intervenció.

RECURS QUE OPINA	LÍMITS	PROPOSTA
Unitat de Coordinació contra la violència sobre la dona. Delegació de Govern a la Comunitat Valenciana	Desconeixement per banda dels recursos del que fan la resta. Solapament en les actuacions. Falta de recursos que funcionen les 24 hores. Retallades de recursos.	Fer una plataforma o protocol únic per a tot el funcionament. Expedient únic. Finestreta única. Sense parcel·lacions administratives.
UFAM	Desconeixement dels recursos sobre a qui dirigir-se. Mancances en l'àmbit jurídic sobre tot en el tema dels trencaments de condemna.	La solució per a les dones no hauria de ser únicament la denuncia. Creació de recursos per a dones amb altres problemàtiques afegides.
CMIO	Manca d'interès del representants polítics anteriors	Posada en funcionament del protocol de coordinació de l'Ajuntament de València.
OAVD	Els jutjats i la fiscalia tenen molt que millorar en la coordinació i l'atenció a les dones. No s'aplica l'Estatut de la Víctima. Els jutges no escolten les professionals. Maltractament institucional a les víctimes en seu judicial.	L'Estatut de la Víctima permet que la dona vaja acompanyada d'altra persona per a les denúncies, caldria aprofitar aquesta possibilitat per a que no vaja sola. Les professionals no poden acompanyar-les sempre i a totes.

RECURS QUE OPINA	LÍMITS	PROPOSTA
	Sols és víctima aquella dona que un jutge diu que és víctima.	Que els polítics escolten les professionals.
SAGUNT	Falten recursos. El sistema judicial falla. La tasca de les advocades d'ofici està plena de dificultats. Falta sensibilització professional.	
PROFESSIONALS DEL PÚBLIC	Únicament s'activa tot en funció de la denuncia. Falta formació. Els espais no estan habilitats per atendre a les dones. Les lletrades d'ofici arriben tard a l'atenció de la dona. Les zones de l'interior del País Valencià no tenen recursos. Les consultes sanitàries "són confessionaris".	Prestar atenció a les dones que no volen denunciar. Aprofitar l'àmbit sanitari per a la detecció.
ATENPRO	Les dades d'Atenpro no es bolquen en VIOGEN Falta coordinació amb altres recursos.	
CM24H	Es desconeix que els punts d'encontre familiar també són un recurs de la xarxa de protecció. La dona acudeix a diversos recursos al mateix temps. Falten recursos, les agendes es troben col·lapsades.	Seguiment dels casos a llarg termini.

Font: Elaboració pròpia.

TÍTOL: II Congrés de Serveis Socials: violències en els escenaris actuals.

Organitzada pel Col·legi Oficial de Psicologia de Catalunya, Col·legi Oficial d'Educació Social,
Col·legi Oficial de Pedagogs de Catalunya i Col·legi Oficial de Treball Social
Barcelona 9 i 10 de novembre de 2016.

Les conclusions del Congrés de Serveis Socials respecte a la violència de gènere han estat:

A poc a poc es van criminalitzar comportaments de la vida quotidiana que anteriorment havien estat acceptats i tolerats, però encara hi ha una violència simbòlica contra les dones als mitjans de comunicació, que presenten la dona com a víctima objecte.

La prevenció és imprescindible però cal pensar-la en clau social i no jurídica.

Les explicacions teòriques sobre la violència, malgrat que són interessants i necessàries, no sempre resulten útils per canviar les coses i resoldre la problemàtica. Cal desenvolupar programes d'intervenció eficaços tot i que no es troben lligats a models explicatius teòrics amplament consensuats.

Quan parlem de violència institucional hem de saber que part de les institucions són també les professionals. La burocratització és una forma de violència institucional perquè demora el patiment de la gent al perllongar la resolució de les seues problemàtiques.

L'Estat té el monopoli de la violència via el pacte social i les lleis, que de vegades són injustes.

En relació amb la intervenció en violència masculista es planteja la mediació com una eina possible, però només factible quan es compleixen certes condicions: l'agressor ha demanat perdó a la víctima, accepta voluntàriament la mediació, i la dona ha fet un procés de recuperació, especialment pel que respecta a la seua autoestima.

Es remarca la importància de l'abordatge integral de la violència masculista, que contemple el treball amb els homes, les dones, a les escoles, les entitats, als barris i als mitjans de comunicació. Es reitera la necessitat de formació especialitzada per als professionals. Els i les professionals hem de fer un treball sobre els prejudicis que mantenen i que interfereixen en el correcte exercici de la nostra tasca.

Cal adoptar un rol força actiu i un compromís ètic. Davant les lleis o directrius de les administracions que susciten dilemes ètics cal respondre amb contundència, el silenci no és neutre, cal mullar-se.

Es fa palesa una manca de recerca, d'investigació i de dades empíriques de les professionals que intervenen en els diferents escenaris de la violència.

TÍTOL: IV Seminari violències masclistes.

Organitzat per la Coordinadora Feminista (2016) Madrid 7 i 8 de Maig de 2016.

En aquest seminari es realitzen grups de treball per temes relacionats amb les violències masclistes i es conclou amb el següent anàlisi:

Respecte als recursos: en calen més, els existents es troben deteriorats i predomina la precarietat de les treballadores que atenen a les dones que s'enfronten a la violència. És habitual la fragmentació i descoordinació de recursos d'atenció i de prevenció.

Recursos estan externalitzats i privatitzats, arribant a subcontractar amb empreses que no són del sector (com ara la construcció) o amb entitats religioses.

L'assistència d'ofici està molt degradada i falta formació en la judicatura.

La situació habitacional dels recursos residencials és insuficient i precària i no està acompanyada de suport psicològic.

Respecte al model d'atenció és assistencialista i victimitzador. És individualitzat front als beneficis que té l'atenció grupal, i no es planteja des d'un enfocament integral ni un abordatge multidisciplinari. Les dones s'han d'adaptar al *model de víctima* que han establert les institucions i no hi ha accés per a qui no s'adapta al model.

Propostes de la Coordinadora Feminista:

Remunicipalització dels serveis privatitzats.

Formació especialitzada del personal que atén a les dones.

Reivindicar un model d'atenció feminista centrat en l'apoderament de les dones i abordatge multidisciplinari i partint sempre de les necessitats de les dones.

TÍTOL: Manifest per la modificació de la Llei Orgànica de mesures de protecció integral contra la violència de gènere.

AUTORIA: Frente Feminista (2016)

El Frente Feminista després d'una jornada d'estudi sobre la violència de gènere i el model d'intervenció realitza unes propostes en forma de manifest amb les següents mesures:

Mesures legislatives

Modificar l'exposició de motius de la Llei eliminant la condició de *posició de subordinació a l'home* i eliminar de l'enunciat de la Llei la definició de gènere i substituir-la per violència contra la dona.

Protegir per Llei a totes les dones, independentment de la seua relació amb el maltractador o assassí.

Que a partir de la denúncia de la mare, s'interrompa immediatament el règim de visites de l'acusat als fills i filles.

Que s'ordene l'ingrés en presó dels maltractadors quan la seua perillositat així ho exigisca, sempre que es dicte sentència de presó contra ells, encara que no arribe als 2 anys de presó.

Que s'afegisca el delictes d'*apologia del terrorisme sexista*.

Mesures policials i judicials

Dotar de suficient personal les unitats de policia dedicada a l'atenció a la dona i augmentar el nombre de jutjats i el personal qualificat dels mateixos.

Formació del personal judicial

Obligar a l'especialització de membres de la judicatura, la fiscalia i l'administració de justícia.

Formació del personal sanitari, mèdic, forenses, de la psicologia, la psiquiatria i el treball social.

Mesures educatives

Cal preparar al personal d'educació de tots els nivells, amb formació feminista.

Mitjans de comunicació i estadístiques

Formar als professionals de la comunicació per a que compreguen la complexitat de la violència i puguen transmetre aquesta realitat a la societat.

Que es publiquen estadístiques fiables, contrastades amb les dades que ofereixen les associacions de dones.

3.5 A manera de síntesi

En aquest capítol hem realitzat una revisió sobre la bibliografia més rellevant en matèria de violència de gènere referida a tesis doctorals, articles científics i informes d'organismes oficials i d'altres com col·legis professionals, ONG, i moviment feminista. Ens hem detingut sobre tot, en aquelles publicacions que fan referència a la dona supervivent i els seus fills i filles, a la intervenció professional en violència de gènere, als recursos existents, i al tractament de la premsa sobre les notícies de violència de gènere, ja que són l'objecte de la nostra Tesi Doctoral.

Hem obtingut així una descripció de quin és l'*Estat de la Qüestió* relativa als estudis de violència de gènere des de l'any 2000 al 2016, quines temàtiques han estat les que més preocupen en les línies d'investigació des de tots els camps professionals i també l'acadèmic, el feminisme i l'institucional.

D'aquesta manera, hem vist com s'ha produït un notable increment d'investigacions sobre la violència de gènere en la totalitat de les fonts consultades, especialment a partir de l'aprovació de la Llei Orgànica 1/2004, la qual cosa significa que ha augmentat la preocupació pel tema.

Com a punt de gran rellevància i de connexió amb la tècnica quantitativa utilitzada sobre la recerca i anàlisi de premsa, la investigació sobre el tractament de les notícies dels mitjans de comunicació a l'Estat Espanyol i al País Valencià, serveix per a contrastar en bona mesura els resultats que posteriorment presentarem al capítol cinquè.

Respecte a les Tesis Doctorals consultades, els resultats obtinguts han estat de diversos àmbits de coneixement com ara: sanitari, judicial, policial, social i psicològic entre altres, destacant qüestions de gran rellevància per a la violència de gènere: conseqüències psicològiques de la violència de gènere sobre la dona, conceptualització de la violència de gènere, obstacles que impedeixen sortir de les situacions abusives, focus de les intervencions des dels diversos camps professionals que intervenen, representacions socials del tema en qüestió, existència de protocols d'actuació des de les diferents àrees d'intervenció i factors psicosocials, entre altres.

- Des del món de la **Psicologia**, majoritàriament s'ha enfocat l'estudi en les conseqüències psicològiques i l'impacte en la salut mental que produeix la violència de gènere en la dona.
- Des del camp del **Dret** preocupa la conceptualització del que s'entén per violència de gènere, la diferència amb la violència familiar, el concepte de femicidis i el tractament jurídic de la violència de gènere en la Llei Orgànica 1/2004, així com el procés judicial. Aquest interès ens mostra la necessitat que es té des de l'àmbit jurídic de delimitar el concepte a l'hora de regular i aplicar la legislació existent. En algun cas també s'ha tractat la situació particular de les dones migrants que pateixen violència de gènere.
- Respecte a la **violència de gènere i els mitjans de comunicació** s'ha investigat sobre el tractament de la violència de gènere en la premsa i la seua evolució al llarg del temps, com afecta aquest tractament a la idea que té la població en general, i el tractament en diversos mitjans. Aquests treballs coincideixen amb l'objectiu de la nostra tesi que consisteix en estudiar el tractament que la premsa del País Valencià realitza sobre les notícies de violència de gènere.
- Altre tema molt estudiat en les Tesis analitzades ha estat els **aspectes socials i psicosocials**. S'han realitzat investigacions sobre els factors socials que afecten a les dones per fer més difícil la ruptura amb la violència de gènere com ara la migració, la drogoaddicció i la pobresa de les dones. Aquest és un tema, el de les dificultats per a la ruptura, que coincideix també amb el marc teòric del nostre treball. També sobre els factors que fan més fàcil que la dona trenque amb la relació de violència, i els factors d'exclusió de les dones institucionalitzades en concret.

- Per altra banda, les Tesis Doctorals relatives al **camp sanitari** fan referència a la intervenció que cal fer des d'aquest àmbit, centrant-se en els metges de família i en els serveis d'urgències. També s'estudia en aquest àmbit la necessitat d'incorporar la formació en gènere i en violència de gènere en els estudis d'infermeria. Vinculat a aquest àmbit de les ciències de la salut, des de l'**àmbit mèdic-forense** s'han realitzat treballs que incideixen en l'avaluació forense de les dones supervivents i sobre la importància de realitzar un bon abordatge per a fer el part de lesions. Aquestes tesi coincideixen també en el nostre interès per la intervenció i per la valoració de la dona a l'hora de realitzar un bon diagnòstic sobre la situació en la que es troba.
- En l'**àmbit educatiu** existeixen Tesis que treballen sobre propostes i materials educatius per implementar en la docència, la necessitat de la formació del professorat, i l'estudi sobre els estereotips i rols en l'alumnat no universitari.
- Des de l'**àmbit sociològic** s'ha estudiat la violència de gènere en diversos contextos i trobem una Tesi que parla també de l'home com a víctima, tot i que baix el nostre criteri no s'inclouria en violència de gènere sinó en violència familiar. A més a més, hem trobat també quatre Tesis que es centren amb l'agressor i que tracten aspectes relacionats amb la intervenció que es realitza amb ells des de l'àmbit penitenciari en particular i els programes terapèutics en general.

Paral·lelament, també cal destacar un variat nombre de Tesis que han estudiat la incidència de la violència de gènere entre **col·lectius de persones joves**, com ara: com afecta viure la violència als i les menors, la incidència i les característiques de la violència en parelles joves, les relacions socials i conductes agressives en secundària, la influència de les noves tecnologies en el sexisme i l'amor romàntic i la prevenció de la violència en l'àmbit universitari. Al llarg d'aquestes investigacions, també s'ha tractat la violència filio-parental.

Sols una tesi treballa la **violència laboral** com a violència de gènere, la qual cosa ens demostra que quasi sempre es pensa en la violència de gènere en l'àmbit de la parella. Des de la **perspectiva feminista** trobem Tesis que parlen de les aportacions del feminisme en la comprensió de la violència de gènere des de la protesta, el Dret i l'Art.

D'altra banda, també hem inclòs en l'anàlisi de les Tesis Doctorals una relativa a l'estudi de la **intervenció de la policia** en aquest àmbit i altra incorpora l'ús de la **mediació** en alguns casos de violència de gènere.

Així mateix, únicament sis tesis defensades pertanyen a Departaments de Treball Social (Universidad de Málaga, Universidad Pública de Navarra i Universidad de Valladolid). Trobem

que la raó d'aquesta qüestió es deu a què, fins fa uns anys els estudis de Treball Social eren diplomatura i per tant no es podia realitzar Tesis des d'aquesta disciplina.

Tot i que algunes tesi han estudiat la intervenció professionals sobre tot des de l'àmbit sanitari, forense i policial, sols Tamarit 2013 ha coincidit amb la nostra metodologia en utilitzar la veu de les pròpies professionals, en aquest cas la policia local del País Valencià i mitjançant qüestionaris. Les tesi que fan referència al tractament de les notícies sobre la violència de gènere a diferents mitjans sí coincideixen plenament amb el nostre segon objectiu d'investigació.

Per la banda dels articles científics hem seleccionat les revistes vinculades a diferents àrees de coneixement i sobre tot del Treball Social. Cal assenyalar que els articles tenen vinculació amb el món acadèmic i també amb el professional, trobant més quantitat d'articles que de tesis publicades des d'aquesta disciplina, possiblement pel motiu comentat abans.

- a) Des de l'**àmbit educatiu**, s'ha escrit sobre la prevenció de la violència entre els i les adolescents, la importància de la docència sobre violència, i la necessitat de formació del professorat i l'alumnat.
- b) Des de la **Psicologia** hem trobat en la recerca articles on la majoria d'ells parlen sobre la intervenció amb la dona: la intervenció psicològica, la necessitat de realitzar una intervenció feminista, la intervenció interdisciplinària i la intervenció amb grups psicoeducatius. De la mateixa manera succeeix amb les Tesis Doctorals, on també s'ha tractat el tema de la intervenció amb agressors i la mediació en els procediments penals sobre violència de gènere.
- c) Des de la **Criminologia** hem trobat un article que parla sobre els agressors i el seu control mitjançant la tecnologia GPS.
- d) El camp del **Treball Social** és el que més articles ha obtingut en la nostra recerca. Les professionals d'aquest camp han tractat diversos temes: els i les menors com a víctimes i com a mecanisme per maltractar a les mares; des de la intervenció s'ha publicat sobre la necessitat de realitzar un Treball Social amb perspectiva de gènere en la intervenció, la intervenció integral i multidisciplinària, la reflexió crítica sobre la intervenció amb dones, la intervenció des de l'àmbit local i la intervenció a partir de l'apoderament de la dona. També s'han realitzat publicacions al voltant de les investigacions existents sobre violència de gènere des del Treball Social; les barreres que troben les dones per a trencar amb les situacions abusives; la situació de les dones institucionalitzades en centres residencials; l'atenció sanitària que reben les dones; l'entrevista a les dones; la mediació en casos de violència de gènere; la Interseccionalitat de la violència de gènere, la

discapacitat intel·lectual i la migració; la prevenció de la violència de gènere des del Treball Social Comunitari; la formació en violència de gènere en Treball Social i l'existència de violència en parelles del mateix sexe.

- e) Des del **Dret** hem trobat articles que treballen el concepte de violència de gènere, les contradenúncies i el contingut del Conveni d'Istanbul (2011), així com el fet que s'ha tractat diferents violències que no són la de la parella estrictament com els matrimonis forçats, la tracta de dones, i les dones prostituïdes.
- f) Des de l'àmbit dels **mitjans de comunicació** s'ha escrit bastants articles sobre la violència de gènere, estudiant sobre tot el tractament que es realitza a les notícies, la importància de la terminologia, el sexisme en la publicitat, la comunicació audiovisual i el feminisme i els compromisos ètics dels mitjans de comunicació amb la violència de gènere.
- g) Des de l'àmbit de l'**acadèmia** existeixen treballs que analitzen investigacions realitzades sobre violència de gènere. També trobem treballs que ens parlen de la despolitització de la violència de gènere mitjançant la terminologia.
- h) Des de la **Sociologia** trobem articles sobre la violència de gènere contra les dones majors; sobre l'impacte que té la violència de gènere en la població jove; sobre la capacitat d'agència de la dona; problemes i solucions al voltant de la violència de gènere; diferents conceptes de violència de gènere i crítiques a la Llei Orgànica 1/2004 al voltant del concepte de violència de gènere.
- i) També des de les **institucions públiques** hem trobat una publicació realitzada pel Observatorio de Violencia de Género de Bizkaia (2015) que ens parla d'una experiència de bones pràctiques realitzada en l'àmbit rural.

En els articles de la recerca, el concepte de violència de gènere s'amplia donat que s'inclou també els matrimonis forçats, la tracta de dones, les dones prostituïdes, violència de gènere en dones majors i violència en parelles del mateix sexe, cosa que no ocorre en el cas de les tesis.

Podem veure com l'objecte d'interès de les investigadores és bàsicament el mateix a les tesis i als articles i en consonància amb el nostre objecte d'estudi i els nostres punts d'interès coincidim amb els articles que parlen de la necessitat de realitzar una intervenció interdisciplinària i feminista, de la necessitat d'un tractament interseccional de la violència de gènere, de les barreres que troben les dones per trencar amb les relacions abusives, i de la utilització dels i les menors com a forma de maltractament cap a la dona.

Els articles enfocats al tractament dels mitjans de comunicació es troben en consonància amb la nostra tesi doctoral pel que fa a la recerca de premsa.

Per la banda dels informes analitzats relatius a l'àmbit del País Valencià i de l'Estat Espanyol, han permès estudiar els diferents recursos existents i el seu funcionament. A més a més, també ha resultat significatiu aquells informes procedents de dades quantitatives sobre la percepció de la població sobre la violència de gènere. En molts d'aquests informes han participat els i les pròpies professionals de diferents àmbits, la qual cosa es troba molt connectada amb l'interès de la nostra investigació.

En la recerca d'informes hem trobat alguns realitzats per organismes oficials com la Delegación del Gobierno para la Violencia de Género, on es detalla un estudi sobre les dones que pateixen violència en Espanya en l'any 2015 i altre sobre la percepció social que té la població sobre la violència de gènere. També, el Ministerio de Sanidad, Servicios Sociales e Igualdad, ha realitzat un informe sobre la percepció de la violència de gènere en adolescents.

Convé destacar els informes sobre dades estadístiques de dones que pateixen violència a l'estat espanyol elaborats pel Observatorio Estatal de Violència sobre la Mujer del Ministerio de Sanidad, Servicios Sociales e Igualdad i per la Delegación del Gobierno para la Violencia de Género.

Paral·lelament, i en consonància amb l'objecte de la nostra tesi doctoral, altres informes estan basats en avaluar la resposta institucional davant la violència de gènere, el funcionament dels recursos i el personal professional a nivell de l'estat espanyol (CCOO), a nivell de València i Província (Diputació de València), a nivell del País Valencià (Informe del Síndic de Greuges). En este sentit també hem trobat també un informe sobre necessitats i recursos de la Diputació Foral de Bizkaia, centrat en l'àmbit rural. El Síndic de Greuges del País Valencià va analitzar la resposta institucional al nostre territori.

En aquesta qüestió, trobem informes sobre el funcionalment d'un recurs en particular com és la Casa d'Acollida de Castelló (Comissió de Seguiment de la casa d'acollida de Castelló), i un informe d'experiència de treball en el mateix recurs amb dones supervivents (Grup Cala de la Casa d'acollida de Castelló).

D'altra banda, des del món acadèmic s'han realitzat informes que considerem molt vinculats al nostre objecte d'estudi com el de Gisbert i Martínez, que analitza els recursos i la intervenció sobre tot des de l'àmbit jurídic. Mestre, Tur i Semper analitzen l'impacte de la violència de gènere en menors i dones concretament les que viuen en centres residencials del País Valencià.

En l'àmbit dels mitjans de comunicació hem analitzat també dos investigacions sobre el tractament de la violència de gènere a les notícies, una de Zuloaga i altra de Gómez Nicolau centrada en la desapareguda Canal 9.

Pel que fa als congressos, jornades, seminaris s'han seleccionat aquells realitzats per professionals on s'analitzen els recursos i la intervenció professional, assenyalant les mancances existents i realitzant una sèrie de propostes que tenen molta vinculació amb l'objecte i fonamentació de la nostra Tesi Doctoral. Els han realitzat Creu Roja, dos organitzacions feministes com són: la Coordinadora Feminista i el Frente Feminista, i quatre col·legis professionals de Catalunya de les disciplines de Treball Social, Psicologia, Pedagogia i Educació Social.

Amb aquesta informació, s'ha considerat convenient per a la presentació dels resultats relatius a aquestes fonts, la següent taula on es detallen les diferents propostes fetes als informes, congressos, jornades i seminaris, segons l'organisme o entitat que realitza les mateixes:

El discurs de les professionals i la representació de la premsa sobre la violència de gènere
al País Valencià

Taula 3.5: Propostes dels informes, congressos, jornades i seminaris.

QUI FA LES PROPOSTES	PROPOSTES
CCOO (2016)	<p>Externalització de l'atenció a la dona fora de les comissaries creant centres integrals.</p> <p>La valoració del risc ha de ser realitzada per personal especialitzat, mai mitjançant un programa informàtic.</p> <p>Dotació pressupostària i de recursos humans suficient.</p> <p>Millorar els diferents protocols de coordinació entre els diferents professionals i administracions.</p> <p>Formació especialitzada i actualització periòdica del personal.</p> <p>La violència de gènere ha de tenir una partida pressupostària específica i ser considerada com a qüestió d'Estat.</p> <p>Calen més jutjats de violència i dotar-los de més mitjans materials i tècnics.</p> <p>Exigir el requisit de l'especialització als concursos per optar a places especialitzades en violència de gènere.</p> <p>Evitar la mobilitat constant de personal en els jutjats de violència de gènere.</p> <p>Els recursos no han d'estar privatitzats de cap manera.</p> <p>Sales d'espera adequades</p> <p>Equips multidisciplinaris d'atenció a les dones on puguem realitzar la denúncia en les millors condicions possibles</p> <p>Eliminar dels casos de violència masclista la dispensa de declarar contra el cònjuge de l'article 416 de la LECrim.</p> <p>Compliment del principi d'immediació judicial.</p> <p>Recursos suficients per atendre la justícia gratuïta per garantir l'atenció necessària en temps i mitjans per banda dels i les lletrades.</p> <p>Torns d'ofici de disponibilitat 24 hores.</p>

El discurs de les professionals i la representació de la premsa sobre la violència de gènere
al País Valencià

	<p>Utilització del llenguatge inclusiu.</p> <p>Harmonitzar el contingut de les diverses lleis autonòmiques de violència de gènere i de Serveis Socials.</p> <p>Cartera conjunta de programes i serveis a tot l'Estat.</p> <p>Visibilitzar la contribució del Sistema Públic de Serveis Socials en la lluita contra la violència de gènere.</p> <p>Garantir l'atenció a les dones estrangeres, amb diversitat funcional, amb toxicomanies...</p> <p>Crear Centres Integrals Públics d'Atenció a la dona amb la participació coordinada dels diferents òrgans que actuen: policials, judicials, serveis socials... que aborden la problemàtica de manera integral i amb equips interdisciplinars.</p> <p>Eliminar les dificultats en les que es troben les dones de zones rurals potenciant la tasca des dels ajuntaments.</p>
Diputació de València (2015)	<p>Disseny d'un nou pla de recursos més ampli geogràficament parlant.</p> <p>Unificació i disseny d'un sistema informàtic cap a la <i>finestra única</i>, que facilite el seguiment dels casos i les coordinacions.</p> <p>Garantir els recursos comarcals o mancomunats per garantir l'accessibilitat.</p> <p>Creació de la figura de la <i>persona de referència</i> per a l'acompanyament de la dona en tot el procés.</p> <p>Crear espais de suport anteriors a la denúncia.</p> <p>Creació d'un Centre de Recuperació Integral per a les dones.</p> <p>L'assistència i recuperació emocional de les dones no pot estar en mans d'ordres religioses, ni associacions vinculades, sinó que ha de ser eminentment pública, professional, tècnica, de qualitat i gratuïta.</p> <p>Fer compatibles les ajudes municipals i les de la comunitat autònoma o l'estat.</p> <p>Els ajuntaments poden fer la funció d'aval per a lloguers socials d'habitatge.</p> <p>Formació en igualtat en tots els àmbits.</p>
Gisbert i Martínez, (2015)	<p>Reforma profunda del Codi Penal per englobar totes les conductes que tenen a la base la violència de gènere estigueren baix un mateix epígraf, i poder aplicar l'agreujant de reincidència per al maltractador.</p>

El discurs de les professionals i la representació de la premsa sobre la violència de gènere
al País Valencià

	<p>Les dones menors, discapacitades, majors, estrangeres, prostitutes... necessiten un tractament més específic a l'hora d'aplicar la llei.</p> <p>Formació dels agents de seguretat i dels i les advocades.</p> <p>Les UVFI necessiten recursos personals i materials.</p> <p>Eliminar la dispensa a declarar per banda de la dona (art 416 LECrim).</p> <p>Afegir la violència econòmica a la violència de gènere.</p> <p>Davant un condemna per violència de gènere cal estudiar si es limita la custòdia i les visites.</p>
Diputació Foral de Bizkaia (2015)	<p>Apropar els recursos a les dones per a que no tinguen dificultats de desplaçament.</p> <p>Garantir el transport a les dones de zones rurals que no tenen vehicle propi.</p> <p>Adequar les ajudes econòmiques als diferents perfils de dona.</p> <p>Proporcionar mesures de suport per a la cura de fills i filles i persones dependents.</p> <p>Tenir en compte la situació de les dones estrangeres.</p> <p>Garantir l'accés a l'habitatge a les dones que volen trencar amb la violència tant si denuncien com si no.</p> <p>Creació d'una figura d'acompanyament a les dones.</p> <p>Realització de trobades entre professionals de diferents àmbits.</p> <p>Garantir una resposta ràpida en els trencaments d'ordres d'allunyament.</p> <p>Atendre a l'interès superior del i la menor tenint en compte la seua opinió, i garantint-los l'atenció psicològica especialitzada.</p> <p>Programes de formació especialitzada des de l'enfocament de gènere i fomentar el treball en xarxa.</p> <p>Establir controls de qualitat dels recursos.</p>
Creu Roja (2016)	<p>Fer una plataforma o protocol únic per a tot el funcionament.</p> <p>Expedient únic.</p> <p>Finestreta única.</p>

El discurs de les professionals i la representació de la premsa sobre la violència de gènere
al País Valencià

	<p>Sense parcel·lacions administratives.</p> <p>La solució per a les dones no hauria de ser únicament la denúncia. Prestar atenció a les dones que no volen denunciar.</p> <p>Creació de recursos per a dones amb altres problemàtiques afegides.</p> <p>Posada en funcionament del protocol de coordinació de l'Ajuntament de València.</p> <p>L'Estatut de la Víctima permet que la dona vaja acompanyada d'altra persona per a les denúncies, cal aprofitar aquesta possibilitat per a que no vaja sola.</p> <p>Que els polítics escolten les professionals.</p> <p>Seguiment dels casos a llarg termini.</p>
Congrés de Serveis Socials de Catalunya (2016)	<p>Abordatge integral de la violència masclista, que contemple el treball amb els homes, les dones, a les escoles, les entitats, als barris i als mitjans de comunicació.</p> <p>Necessitat de formació especialitzada per als professionals.</p> <p>Treball sobre el prejudicis que mantenen les professionals i que interfereixen en el correcte exercici de la tasca.</p> <p>Adoptar un rol actiu i un compromís ètic. Davant les lleis o directrius de les administracions que ens susciten dilemes ètics hem de respondre amb contundència.</p> <p>Manca de recerca, d'investigació i de dades empíriques de les professionals que intervenen en els diferents escenaris de la violència.</p>
Coordinadora Feminista (2016)	<p>Remunicipalització dels serveis.</p> <p>Reivindicar un model d'atenció feminista centrat en l'apoderament de les dones.</p> <p>Formació del personal que atén a les dones.</p> <p>Abordatge multidisciplinari i partint de les necessitats de les dones.</p>
Frente Feminista (2016)	<p>Eliminar de l'enunciat de la llei la definició de gènere i substituir-la per violència contra la dona.</p> <p>Protegir per llei a totes les dones, independentment de la seua relació amb el maltractador o assassí.</p>

El discurs de les professionals i la representació de la premsa sobre la violència de gènere
al País Valencià

	<p>Disposar que la càrrega de la prova recaiga sobre el denunciat.</p> <p>Que a partir de la denuncia de la mare s'interrompa immediatament el règim de visites de l'acusat als fills i filles.</p> <p>Que s'ordene l'ingrés en presó dels maltractadors quan la seua perillositat així ho exigisca, sempre que es dicte sentència de presó contra ells, encara que no alcance els 2 anys de presó.</p> <p>Que s'afegisca el delictes d'<i>apologia del terrorisme sexista</i>.</p> <p>Dotar de suficient personal les unitats de policia dedicada a l'atenció a la dona.</p> <p>Augmentar el nombre de jutjats i el personal qualificat dels mateixos.</p> <p>Obligar a l'especialització de membres de la judicatura, la fiscalia i l'administració de justícia.</p> <p>Formació del personal sanitari, mèdic, forenses, de la psicologia, la psiquiatria i el Treball Social.</p> <p>Mitjans econòmics i personals necessaris per a que s'impartisca la preparació adequada a tot el personal que intervé en el procés de violència contra la dona i els menors tal i com disposa la llei orgànica.</p> <p>Preparar al personal d'educació de tots els nivells, amb formació feminista.</p> <p>Formar als professionals de la comunicació per a que compreguen la complexitat de la violència i puguen transmetre aquesta realitat a la societat.</p> <p>Que es publiquen estadístiques fiables, contrastades amb les dades que ofereixen les associacions de dones.</p>
<p>Mestre, Tur i Semper, (2008)</p>	<p>Una millor dotació de recursos materials (mobiliari, material tècnic i informàtic) dels centres.</p> <p>Proposen l'especialització dels centres segons les problemàtiques de les dones.</p>
<p>Síndic de Greuges de la CV (2005)</p>	<p>Crear un centre específic de recuperació de dones a la Comunitat Valenciana dotat amb els mitjans materials necessaris i el personal degudament format i especialitzat.</p>

El discurs de les professionals i la representació de la premsa sobre la violència de gènere
al País Valencià

	<p>Que es regulen els centres dona 24 hores i s'establisquen les condicions de funcionament i els mínims de qualitat. Que es milloren les condicions materials d'aquests centres.</p> <p>Que es potencie i es millore l'actual sistema de telealarmes, mitjançant l'adequada coordinació.</p> <p>Augment de la xarxa d'allotjament, el nombre de places per a dones i menors i les condicions materials i de recursos humans dels diversos centres residencials.</p> <p>Plantilles de personal adequades per a poder realitzar torns de 24 hores.</p> <p>Dotar a cada província d'una casa d'acollida per a dones en situació d'emergència.</p> <p>Recursos adequats per a dones amb problemàtiques de quadres psiquiàtrics greus, alcoholisme o drogoaddicció a més de la violència.</p> <p>Garantir places de guarderia tant durant l'ingrés en el centre residencial com en el període posterior.</p> <p>Increment del nombre d'habitatges socials i les ajudes per a lloguer solidari destinats a aquest col·lectiu.</p> <p>Que es potencien els processos de formació especialitzada i formació continuada del personal.</p> <p>Que es garantisca com a mínim la realització d'unes jornades anuals que permetin l'intercanvi d'experiències i formes de treball de distintes professionals.</p> <p>Fomentar la creació d'unitats de policia especialitzada, amb formació.</p> <p>Garantir la coordinació de les diferents unitats de policia especialitzada, amb sistemes de registre de dades adequats.</p> <p>Creació d'un torn de guàrdia de 24 hores per a l'assistència jurídica de les dones, proporcionada pels col·legis d'advocats, amb formació especialitzada del personal.</p> <p>Que s'instauren i es desenvolupen mecanismes de coordinació entre les diverses administracions.</p>
<p>Comissió de seguiment de la</p>	<p>La Direcció General de la Dona ha de procurar que les cases d'acollida siguen gestionades per personal especialitzat en violència de gènere.</p> <p>La plantilla de la casa ha de rebre formació integral per a desenvolupar les seues funcions.</p>

El discurs de les professionals i la representació de la premsa sobre la violència de gènere
al País Valencià

Casa d'acollida de Castelló (2003)	<p>S'han de millorar les condicions laborals i salarials de l'equip i procurar que sempre hi haja dos professionals en el centre.</p> <p>Crear una estructura emocional/funcional que actue de suport per a l'equip de treball del centre i que estiga coordinada per una professional externa.</p> <p>Crear dispositius que permeten facilitar l'accés a un habitatge digne per a les dones.</p>
Grup Cala (1994)	<p>A les Cases d'Acollida s'ha d'atendre l'especificitat de cada dona.</p> <p>Incloure un espai de treball de supervisió, segons el model interdisciplinari.</p> <p>Els equips han de tenir un reciclatge permanent, buscar tècniques que optimitzen la intervenció, creació d'espais de crítica i anàlisi...</p>

Font: Elaboració propia.

Veiem com a tots els informes realitzats pels diferents organismes, sindicats i associacions, així com a les conclusions de congressos, jornades i seminaris preocupa la disponibilitat dels recursos, que consideren insuficients, i la necessitat de dotar-los de major nombre de personal en tots els àmbits. Aquest personal ha de tindre condicions laborals adequades per a realitzar la seua tasca, ha d'estar format i especialitzat i els equips han de tindre la possibilitat de treballar en xarxa i tindre espais de supervisió. Totes les referències fan menció d'aquests temes tot i que cadascú des del seu àmbit més proper: Gisbert i Martínez (2015) incideixen més en l'àmbit jurídic; la Diputació Foral de Bizkaia es fa més ressò de l'accés als recursos des de l'àmbit rural; la Coordinadora Feminista i el Frente Feminista fan referència, a més, a l'abordatge que es realitza del concepte de violència de gènere i a la necessitat de fer un treball feminista, i el Síndic de Greuges, la Comissió de Seguiment de la Casa d'Acollida de Castelló i el Grup Cala es centren més en les professionals i la intervenció. Volem remarcar ací la coincidència de les propostes que es realitzaven els anys 1994 i 2005, amb les que es realitzen amb els informes més moderns.

Per finalitzar aquest capítol volem assenyalar que, tot i que algunes fonts han tractat la intervenció professional des de diferents àmbits com el policial, el psicològic, amb menors, amb agressors, en centres residencials, etc hem trobat molt poques que realitzen l'estudi des de la perspectiva de les professionals que intervenen amb les dones. En canvi pel que fa a les notícies de premsa si hem trobat coincidència amb els treballs que analitzen el tractament de les notícies de premsa sobre la violència de gènere.

PART SEGONA

MARC METODOLÒGIC

CAPITOL 4:

MARC METODOLÒGIC

INDEX

CAPITOL 4: MARC METODOLÒGIC.....	271
Introducció	275
4.1 Contextualització de la recerca	275
4.2 Objectius i preguntes d'investigació.....	277
4.3 Disseny de la investigació	286
4.3.1 Posicionament de la investigadora.....	287
4.3.2. Paradigma de la investigació.....	288
4.4 Tècniques d'investigació	290
4.4.1 Entrevista	291
4.4.2 Recerca de premsa.....	307
4.4.3 Anàlisi de fonts documentals	315
4.5 Tècniques de processament de dades.....	317
4.5.1 Maxqda 11	317
4.5.2 SPSS	318
4.6 A manera de síntesi	319

El discurs de les professionals i la representació de la premsa sobre la violència de gènere
al País Valencià

Introducció

Una vegada desenvolupats els aspectes teòrics, cal plantejar la metodologia amb la qual abordarem l'objecte de recerca. Posem l'accent en aquells factors associats a l'interès de la investigadora i als objectius que han de guiar les qüestions d'anàlisi.

La proximitat a l'objecte d'estudi per banda de la doctoranda, durant més de 8 anys en un centre específic d'intervenció amb dones i com a investigadora, no ha de suposar la pèrdua de perspectiva ni d'objectivitat. En paraules de García Ferrando (1992) aquesta proximitat a l'objecte ha de motivar-se com un complement a la pròpia activitat del investigador.

Zamanillo (1987) afirma que "l'adquisició d'una postura metodològica implica conèixer la realitat, la qual es troba condicionada tant per la naturalesa de l'objecte com per la base ideològica-cultural del professional-investigador" (Zamanillo, 1987,p.78).

Es per això que anem a exposar en primer lloc la síntesi dels principals interrogants que motiven aquest treball, els objectius i les preguntes d'investigació. En segon lloc, exposarem el posicionament teòric de la investigadora com a principi clau per a interpretar l'objecte d'estudi. En tercer lloc, exposarem l'aposta per la complementarietat metodològica quantitativa i qualitativa com instrument per integrar les diverses perspectives d'anàlisi. Es presenta també el treball de camp realitzat. Tot seguit, es detalla la població i mostra determinant els perfils de les persones entrevistades en base al seu àmbit de treball, lloc geogràfic on desenvolupen el seu treball així com el tipus d'intervenció que realitzen i les funcions que incorporen en la seua praxis professional. Seguidament, s'especifiquen les diferents tècniques emprades: l'entrevista semiestructurada, la recerca i anàlisi de premsa i l'anàlisi de les fonts documentals. En última instància, el capítol conclou amb l'esment de les diferents plataformes informàtiques utilitzades per al processament de la informació procedents de les diferents tècniques de la investigació.

4.1 Contextualització de la recerca.

En el segon capítol de la present Tesi Doctoral, s'ha realitzat un recorregut per la història de la intervenció amb dones al País Valencià. A València es crea en 1996 el Centre Dona 24 Hores depenent de la Conselleria de Benestar Social, per treballar específicament la problemàtica de maltractament físic, psíquic, agressions sexuals, abusos sexuals i assetjament laboral contra la dona. Va ser el primer centre d'atenció integral a dones 24 hores de tot l'Estat Espanyol.

En aquell moment, com a recursos per a violència de gènere, es contava amb els Serveis Socials de Base i amb uns pocs recursos residencials. El treball amb les dones supervivents era molt difícil per culpa de no tindre els recursos necessaris ni la legislació que emparés les actuacions de les professionals, doncs no va ser fins el 2004 que es va començar a crear recursos jurídics de protecció com els que hem assenyalat al capítol segon, una mostra de les quals hem recollit en la següent taula perquè les considerem importants per contextualitzar la present investigació, tot i que la totalitat d'aquestes mesures i legislació es pot consultar en annexos⁹⁹ :

Taula 4.1: Cronologia de mesures i legislació.

ANY	Posada en funcionament de:
1996	-Creació del Centre Dona 24 hores de València.
2001	-I Pla de Mesures per a combatre la Violència contra les Dones (2001-2004)
2003	-Protocol per a la implantació de l'Ordre de Protecció de les Víctimes de violència domèstica
2004	-Llei Orgànica 1/2004, de 28 de desembre, de Mesures de Protecció Integral contra la Violència de Gènere. -Torn Especialitzat de Violència de Gènere del ICAV. -Delegació Especial de Govern contra la violència sobre la Dona i l'Observatori Estatal de Violència sobre la Dona. -Registre Central per a la protecció de les dones víctimes de violència de gènere. -Protocolo de actuacion de las Fuerzas y Cuerpos de Seguridad y de coordinacion con los organos judiciales para la protección de las víctimas de violencia doméstica y de genero del CGPJ. -Recomanacions sobre el tractament de la violència de gènere als mitjans de comunicació.
2007	Sistema de Seguiment Integral dels casos de violència de Gènere (VIOGEN)
2009	Protocol per a l'Atenció Sanitària de la Violència de Gènere a la Comunitat Valenciana. (PDA).
2010	Pla de Mesures del Govern Valencià per a combatre la violència que s'exerceix contra les Dones (2010-2013).

Font: Elaboració pròpia.

Com podem veure és a partir del 2004 quan s'aprova la LO 1/2004 que comencen a establir-se mesures, legislació, protocols i recursos de tot tipus, però fins aleshores la intervenció de les

⁹⁹ Es pot consultar a l'annex nº 2 la taula *Cronologia de mesures i legislació*.

professionals es trobava òrfena. No exagerem, doncs es pot observar a la taula anterior com el centre especialitzat a València s'obri en 1996 i fins a 5 anys després no es publica el I Pla de Mesures per a combatre la Violència contra les Dones (2001-2004), fins a 8 anys després no es posa en funcionament l'ordre de protecció, i la Llei Integral és aprovada 9 anys més tard. A banda de la mancança de la regulació normativa en aquest àmbit objecte de la investigació, tampoc es comptava amb el menyspreu social front a aquest fenomen.

En l'actualitat, i després del tretze anys de funcionament de la Llei Orgànica 1/2004 i de l'Ordre de Protecció, s'han elaborat nombrosos protocols d'actuació als diferents camps d'intervenció. Les diferents institucions estatals, autonòmiques i locals han redactat plans de mesures contra la violència de gènere; s'han establert ajudes econòmiques per a les dones afectades; la violència de gènere és un delictes amb sanció penal, i socialment està força rebutjada. També han sorgit durant aquests anys lleis contra la violència de gènere de caràcter autonòmic com la del País Valencià, la Llei 7/2012, de 23 de novembre, Integral contra la violència sobre la dona.

Pel que fa al treball de camp de la present investigació, per a les entrevistes a les professionals s'ha seleccionat l'àmbit geogràfic del País Valencià per diverses raons. En primer lloc, pel coneixement de la investigadora respecte al context territorial, institucional, i sobre el funcionament i els diferents recursos habilitats en matèria de violència de gènere. En segon lloc, pel marc contextual propi de la investigació esmentat en la part introductòria i en tercer lloc, per a la consecució de l'objecte de la investigació referit tot seguit. A més a més, la recollida d'informació qualitativa a partir de les entrevistes semiestructurades, s'ha realitzat en el període de maig a setembre del 2016.

Respecte a la recerca de premsa també s'ha escollit el marc geogràfic del País Valencià, utilitzant dos diaris de tradició en aquest àmbit. Les notícies recollides pertanyen a l'any 2015 i la recollida i tractament de les notícies s'ha realitzat durant tot l'any 2016.

4.2 Objectius i preguntes d'investigació

La pràctica professional en l'àmbit de la intervenció en violència de gènere, majoritàriament violència per la parella, ha portat la doctoranda a plantejar-se tota una sèrie de qüestions i interrogants que únicament poden obtenir resposta des d'un projecte rigorós d'investigació social. Malgrat que han transcorregut vint anys des que la doctoranda va començar la seua tasca professional amb dones, les qüestions de dificultat en la intervenció que es plantegen avui en dia als fòrums professionals, als articles especialitzats, i en converses amb antigues companyes que continuen exercint als recursos de dones, segueixen sent pràcticament les mateixes. Per aquest

motiu, ens plantegem diverses qüestions alhora de donar resposta als interrogants de la trajectòria professional de la doctoranda en base a: què pensen les professionals sobre la intervenció en violència de gènere, quina és la consideració que fan sobre el circuit d'intervenció i a més a més, quines propostes i/o consideracions deuriem contemplar-se en els pròxims anys per a la millora de l'atenció a dones en els recursos de violència de gènere al llarg del territori del País Valencià.

Considerem que les professionals que treballen en violència de gènere són el principal i fonamental instrument en l'atenció a les dones i les seues famílies. Per això, volem conèixer quina és la seua percepció i el seu discurs sobre les actuacions que estan desenvolupant-se i, en el seu cas, si fan propostes de millora en el context del País Valencià.

Donat que el treball en casos de violència de gènere cal que adopte un caràcter multidisciplinari, la nostra investigació partirà de l'anàlisi de la intervenció des de diferents àmbits de treball relatius a la violència de gènere que mencionem a continuació:

Tabla 4.2 : Àmbits d'anàlisi de la violència de gènere

Àmbits de treball		
Titularitat del recurs	Pública	Sanitari
		Policial
		Judicial
		Serveis Socials Generals
		Serveis Socials Específics
		Educatiu
	Privada	Clínica.

Font: Elaboració pròpia.

Per la mateixa raó, quan parlem de professionals ens referim a les pertanyents a les disciplines de Treball Social, Psicologia i Dret, per ser les que majoritàriament intervenen en aquesta àrea.

Tot i que entenem la violència de gènere com totes aquelles violències que s'exerceixen contra la dona pel fet de ser-ho i de viure en una societat patriarcal, per poder acotar la nostra investigació, ens ajustem al concepte de violència de gènere tal i com el defineix la LO 1/2004, és a dir:

Aquella violència que s'exerceix sobre la dona per banda de qui és o ha estat el seu cònjuge, o estiga lligat a ella per relació d'afectivitat, encara que sense convivència. Comprèn tot acte de violència física i psicològica, incloses les agressions a la llibertat sexual, les amenaces, les coaccions o la privació arbitrària de llibertat. (article 1 LO 1/2004).

Amb aquest plantejament inicial ens fem les següents preguntes d'investigació que són les que volem esbrinar al llarg d'aquest treball:

- Què pensen les professionals sobre les dones supervivents que atenen?
- Quina percepció tenen sobre la violència de gènere?
- Quina percepció tenen sobre la seua pròpia intervenció professional?
- Què opinen sobre la intervenció en general que s'està realitzant al País Valencià?
- Quins són els punts febles i quines les fortaleses en la intervenció?
- Realitzen propostes de millora les professionals?
- Es homogenia la intervenció i els recursos a tot el territori?
- S'utilitza la perspectiva de gènere en la intervenció amb dones?
- Es tenen en compte mesures de cura per a les i els professionals que treballen en violència de gènere?
- Quina és la representació de la premsa del País Valencià quan es parla de violència de gènere?

Tot açò ens porta a plantejar-nos dos objectius generals i els seus respectius objectius específics:

Objectiu general 1: Conèixer quin és el discurs de les professionals que intervenen amb dones supervivents de la violència de gènere al País Valencià.

Per aconseguir aquest objectiu general partim dels següents **objectius específics**:

- 1.1 Conèixer quina és la percepció que tenen les professionals sobre les dones a les que atenen, en concret si les veuen com a "víctimes" vulnerables o com a persones autònomes amb capacitat de decisió.
- 1.2 Conèixer la percepció de les professionals sobre la violència de gènere en sí.
- 1.3 Conèixer quina és la percepció de les i els professionals sobre la intervenció que elles realitzen: sobre el lloc de treball, l'espai físic, el temps que tenen per a la intervenció amb les dones, i sobre els recursos existents des de les àrees en les quals actuen.

- 1.4 Saber la percepció que tenen les professionals sobre el treball de la resta de professionals d'altres àrees que intervenen en el circuit d'atenció: sobre l'atenció integral, la coordinació, els protocols de funcionament, la qualitat en l'atenció des de les diferents àrees: Serveis Socials, Sanitari, Policial, Educatiu, Judicial i clínica privada.
- 1.5 Detectar els punts febles que té avui en dia la intervenció en violència de gènere al País Valencià, segons les professionals.
- 1.6 Assenyalar quines són les fortaleses que té avui en dia la intervenció en violència de gènere que es realitza al País Valencià, segons les professionals.
- 1.7 Conèixer si la intervenció i els recursos són homogenis a tot el territori del País Valencià.
- 1.8 Saber si s'utilitza la perspectiva de gènere en la intervenció amb les dones.
- 1.9 Conèixer si s'utilitzen mesures de cura de cara a les professionals: horaris laborals, mesures de conciliació de la vida personal i laboral, espais de supervisió, formació especialitzada i treball en equip.
- 1.10 Esbrinar quines són les propostes de millora que realitzen les professionals.

Objectiu general 2: Conèixer quina és la representació que la premsa del País Valencià realitza sobre la violència de gènere.

- 2.1 Conèixer quantes són les notícies sobre la violència de gènere que emeten els principals mitjans de comunicació escrita del País Valencià.
- 2.2 Saber quin és el tema central de les notícies que parlen de violència de gènere.
- 2.3 Conèixer quin es el tractament que se li dona a les notícies relatives a la violència de gènere.

En base a les preguntes de la investigació, objectiu general i els diferents objectius específics mencionats prèviament, tot seguit realitzem un mapa del disseny de la investigació a manera de resum en el qual, es relacionen i es detallen les variables a estudiar i les tècniques de recollida de dades per a cadascuna d'aquestes qüestions plantejades.

Taula 4.3: Mapa de disseny de la investigació.

OBJECTIU GENERAL	OBJECTIUS ESPECÍFICS	PREGUNTES D'INVESTIGACIÓ	CATEGORIES D'ANÀLISI	VARIABLES	TÈCNICA DE RECOLLIDA DE DADES
1-Conèixer quin és el discurs de les professionals que intervenen amb dones supervivents de la violència de gènere al País Valencià.	1.1 Conèixer quina és la percepció que tenen les professionals sobre les dones a les que atenen, en concret si les veuen com a "víctimes" vulnerables o com a persones autònomes amb capacitat de decisió.	1 Què pensen les professionals sobre les dones supervivents que atenen?	DONA	Víctima. Valenta. Supervivent. Vulnerables.	Entrevista
	1.2 Conèixer quina és la percepció que tenen sobre la violència de gènere.	2 Quina és la percepció sobre la violència de gènere?	VIOLÈNCIA DE GÈNERE	Problema social. Procedència cultural. Edat. Conscienciació. Prevenició. Menors i adolescència. Sistema capitalista. Patriarcat.	Entrevista
	1.3 Conèixer quina és la percepció de les i els professionals sobre la intervenció que realitzen: sobre el lloc de treball, l'espai físic, el temps que tenen per a la intervenció amb les dones, i sobre els recursos existents des de les àrees en les quals actuen.	3 Quina percepció tenen sobre la seua pròpia intervenció professional?.	INTERVENCIÓ PRÒPIA	Espai físic. Temps d'intervenció. Recursos existents. Maltractament institucional. Saturació. Retallades. Recursos humans.	Entrevista

El discurs de les professionals i la representació de la premsa sobre la violència de gènere
al País Valencià

OBJECTIU GENERAL	OBJECTIUS ESPECÍFICS	PREGUNTES D'INVESTIGACIÓ	CATEGORIES D'ANÀLISI	VARIABLES	TÈCNICA DE RECOLLIDA DE DADES
	1.4 Conèixer la percepció sobre el treball de la resta de professionals d'altres àrees que intervenen en el circuit d'atenció: sobre l'atenció integral, la coordinació, els protocols de funcionament, la qualitat en l'atenció des de les diferents àrees: Serveis Socials, Sanitari, Policial, Educatiu, Judicial i clínica privada.	4 Què opinen sobre la intervenció en general que s'està realitzant al País Valencià?.	INTERVENCIÓ GENERAL	Denúncia. Protocols. Atenció social. Protecció jurídica. Intervenció professional. Apoderament. Intervenció en crisis. Acompanyament. Victimització. Empatia. Atenció integral. Situacions de trauma. Formació especialitzada. Supervisió. Coordinació. Treball en xarxa. Serveis Socials. Sanitari. Policial. Educatiu. Judicial. Clínica privada.	Entrevista. Anàlisi de fonts documentals
	1.5 Detectar els punts febles que té avui en dia la intervenció en violència de gènere segons les professionals.	5 Quins són els punts febles en la intervenció?	PUNTS FEBLES	Formació Sensibilització Coordinació Treball en xarxa Detecció Prevenició Denúncia Perspectiva de gènere Seguiment Llei Integral Recursos Atenció psicològica Inserció Laboral Habitatge Ajudes econòmiques Unitat de Valoració Integral Seguretat Salut mental Addiccions Altres cultures Internament Assistència Integral Victimització	Entrevista. Anàlisi de fonts documentals

El discurs de les professionals i la representació de la premsa sobre la violència de gènere
al País Valencià

OBJECTIU GENERAL	OBJECTIUS ESPECÍFICS	PREGUNTES D'INVESTIGACIÓ	CATEGORIES D'ANÀLISI	VARIABLES	TÈCNICA DE RECOLLIDA DE DADES
				Intervenció agressor Apoderament Atenció als menors Privatització Cura professionals	
	1.6 Detectar les fortaleces de la intervenció en violència de gènere segons les professionals	6 Quines són les fortaleces en la intervenció?	FORTALESES	Recursos Protocols Sensibilització professional Informació drets Ajudes econòmiques Sensibilitat social Professionals Detecció Llei Integral Ordre de Protecció	Entrevista. Anàlisi de fonts documentals
	1.7 Conèixer si la intervenció i els recursos són homogenis a tot el territori del País Valencià.	7 Es homogènia la intervenció i els recursos a tot el territori?	HOMOGENEITAT	Homogeneïtat territorial Homogeneïtat dels recursos	Entrevista. Anàlisi de fonts documentals
	1.8 Saber si s'utilitza la perspectiva de gènere en la intervenció amb les dones.	8 S'utilitza la perspectiva de gènere en la intervenció amb dones?	PERSPECTIVA GÈNERE	Perspectiva de gènere Apoderament Autonomia	Entrevista. Anàlisi de fonts documentals
	1.9 Conèixer si s'utilitzen mesures de cura de cara a les professionals: horaris laborals, mesures de conciliació de la vida personal i laboral, espais de supervisió, formació especialitzada i treball en equip.	9 Es tenen en compte mesures de cura per a les i els professionals que treballen en violència de gènere?	CURA PROFESSIONALS	Desgast emocional Desconnexió Falta de professionals Saturació dels serveis Formació Treball en equip Supervisió Espais de respir Responsabilitat compartida Horaris Conciliació Auto cura Condicions laborals Salut laboral Turnicitat Conciliació Privatització	Entrevista. Anàlisi de fonts documentals

El discurs de les professionals i la representació de la premsa sobre la violència de gènere
al País Valencià

OBJECTIU GENERAL	OBJECTIUS ESPECÍFICS	PREGUNTES D'INVESTIGACIÓ	CATEGORIES D'ANÀLISI	VARIABLES	TÈCNICA DE RECOLLIDA DE DADES
	1.10 Esbrinar si les professionals realitzen propostes de millora.	10 Propostes de millora als diferents àmbits.	PROPOSTES	Prevenió Finestreta única Treball social feminista Més professionals Centres d'emergència Treball en equip Intervenció en xarxa Intervenció amb agressor Mes formació Recursos salut mental Recursos menors Mes seguiment Supervisió Conselleria Supervisió professional Canvi de mirada Comarcalització partits judicials. Declaració contra l'agressor. Més vigilància	Entrevista. Anàlisi de fonts documentals.
2-Conèixer quina és la representació que la premsa del País Valencià realitza sobre la violència de gènere.	2.1 Conèixer quantes són les notícies sobre la violència de gènere que emeten els principals mitjans de comunicació escrita del País Valencià.	Quantes són les notícies sobre violència de gènere?	NOTÍCIES DE PREMSA	Las Provincias Levante EMV	Recerca de premsa.
	2.2 Saber quin és el tema central de les notícies que parlen de violència	Quin és el tema central de les notícies sobre violència de gènere?	TEMA CENTRAL	Relat d'agressió/assassinat. Detenció de l'agressor. Judici de l'agressor. Posada en marxa d'un protocol. Entrevista càrrec públic. Entrevista professional. Informes/estadístiques. Protocols. Recursos. Concentració/manifestació.	Recerca de premsa. Anàlisi de fonts documentals.

El discurs de les professionals i la representació de la premsa sobre la violència de gènere
al País Valencià

OBJECTIU GENERAL	OBJECTIUS ESPECÍFICS	PREGUNTES D'INVESTIGACIÓ	CATEGORIES D'ANÀLISI	VARIABLES	TÈCNICA DE RECOLLIDA DE DADES
	de gènere.			Jornada, curs, congrés. Fills i filles	
	2.3 Conèixer quin es el tractament que se li dona a les notícies relatives a la violència de gènere.	Quin és el tractament que es dona a les notícies sobre violència de gènere?	TRACTAMENT	Detenció Denúncia prèvia Ordre de protecció Antecedents de l'agressor Coneixement pel veïnat Alcohol, drogues, problemes mentals, nacionalitat Detalls assassinat Coordinació Manca de recursos Manca de professionals Recurs Prevenió Recompte de víctimes Problema social Propostes: prioritzar, qüestió d'estat, implicació de tots, formació de professionals, prevenció. Agressió a menors. Lloc que ocupa Qui informa Gènere informatiu	Recerca de premsa. Anàlisi de fonts documentals

Font: Elaboració pròpia

4.3 Disseny de la investigació

La metodologia d'investigació ha estat dissenyada a partir del bagatge previ corresponent a l'experiència professional de més de vuit anys en un centre específic d'atenció directa a dones que han patit violència i els seus fills i filles. Una experiència amb la violència que reben aquestes dones, que ha estat molt enriquidora, i també una vivència sobre la violència institucional patida per les pròpies professionals, la qual cosa ha estat una motivació per la consecució d'aquesta Tesi Doctoral.

Per altra banda, la preocupació per la qualitat de l'atenció que reben aquestes dones durant la intervenció professional que realitzen treballadores socials, psicòlogues, advocades, policies, jutges i jutgesses, forenses... ens ha portat a dissenyar i realitzar el treball de camp que a continuació exposarem.

Compartim amb Denzin (1990) citat en Moriana (2013), la seua visió sobre els motius per a la investigació quan diuen que les investigadores han de prendre partit, han d'investigar assumptes que siguen biogràficament rellevants per a elles, han d'examinar múltiples discursos, que incloguen l'experiència de la pròpia investigadora.

En primer lloc, a nivell metodològic el treball pretén determinar i analitzar la pluralitat de punts de vista i les percepcions de les professionals implicades en la intervenció amb la violència de gènere, tenint en compte tots els contextos professionals actuals del circuit d'atenció mencionats en l'apartat d'objectius i preguntes d'investigació. Per això entrevistem persones de diferents camps professionals (Treball Social, Psicologia, Dret...) i de diferents contextos d'intervenció: sanitari, judicial, residencial, psicosocial, educatiu i policial.

Obtenim així quina és la mirada de les professionals que treballen en violència de gènere al País Valencià mitjançant unes categories d'anàlisi establertes prèviament a les entrevistes. Coneixem quines consideren les fortaleses i quins els punts febles de la intervenció amb les dones que pateixen violència. Finalment, les pròpies professionals han manifestat una sèrie de propostes que elles i ells consideren importants per a millorar les actuacions en el camp que ens ocupa.

En segon lloc, es pretén conèixer quina és la informació sobre la violència de gènere que emeten els principals mitjans de comunicació escrita del País Valencià: Levante EMV i Las Provincias, i de quina forma s'elaboren i es redacten les notícies a la premsa. Amb aquesta finalitat s'ha realitzat una recerca de 338 notícies publicades en aquests diaris en el període de gener a desembre de l'any 2015. Per al seu anàlisi, s'ha procedit al tractament de les notícies individualment a partir

d'unes categories en coherència amb l'objectiu general, objectius específics i preguntes d'investigació present treball d'investigació.

4.3.1 Posicionament de la investigadora

Per a la realització d'aquest treball compartim els principis de la **teoria feminista**, per ser la que més s'ajusta als nostres plantejaments, donat que ens permet analitzar la complexitat de les relacions de poder determinades per la desigualtat entre homes i dones. Entenem la perspectiva de gènere com una perspectiva teòrica d'anàlisi de la realitat social que té en compte l'estructura social asimètrica i les relacions socials i interpersonals de poder en funció del sexe. En el cas de la violència de gènere suposa un enfocament "que evite els biaixos patriarcals, i que no es facen anàlisi paternalistes i anul·ladores" (Català et al. 2013, p.34).

Des d'una perspectiva de gènere considerem les dones en situació de violència, supervivents, i no víctimes. Dirigim la mirada cap a la capacitat d'agència de la dona, la seua iniciativa activa per defensar-se i alliberar-se de la violència.

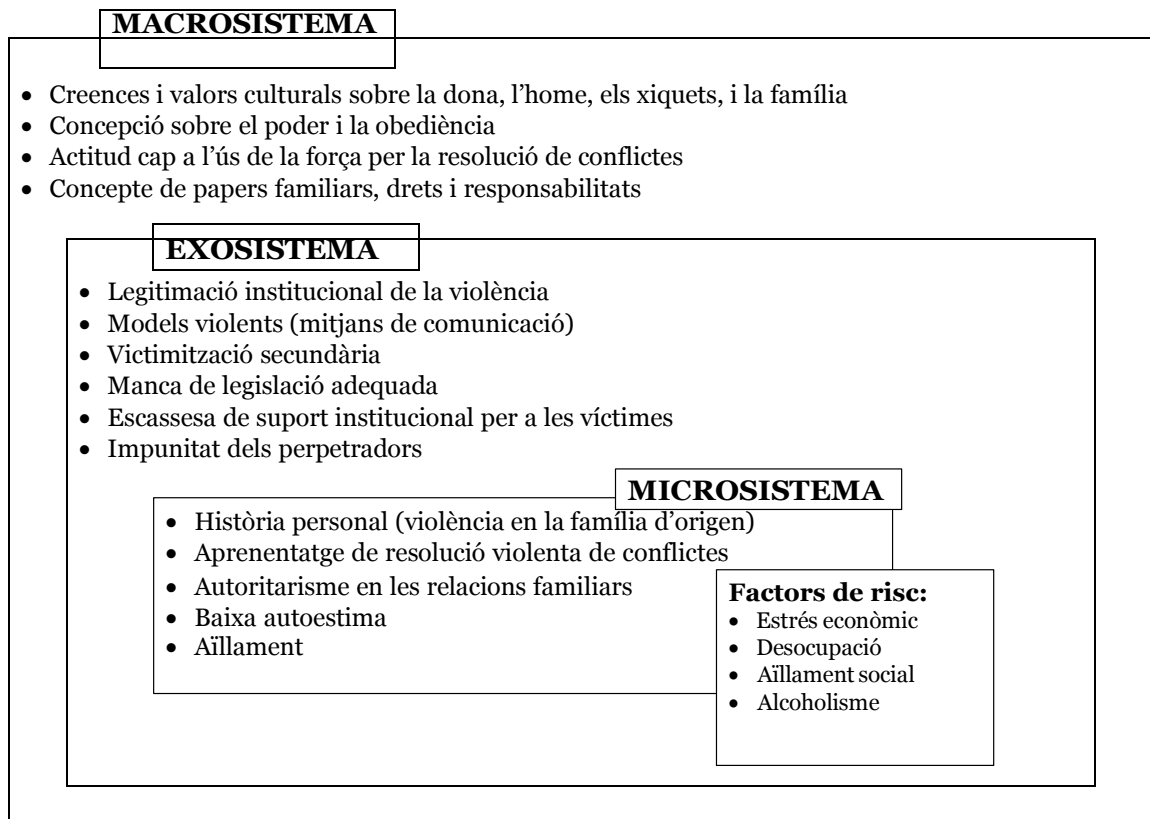
Ja en 1994 Walker parlava d'entendre l'opressió de gènere a l'hora d'intervenir amb les dones i, investigadores més actuals parlen clarament d'incorporar l'orientació feminista en la intervenció (Bosch, Ferrer et al., 2005).

En la mateixa línia, Pérez-Viejo i Montalvo (2014) diuen que la perspectiva de gènere permet comprendre que la violència contra les dones és el resultat de les estructures de poder existents dintre de la societat i de la família i que aquest desequilibri de poder és un factor determinant en la generació de la violència. "El sistema patriarcal i la seua estructura generen formes de desigualtat i violació dels drets humans" (Pérez-Viejo i Montalvo, 2014, p. 41).

Per tant, analitzar el problema de la violència de gènere des de la perspectiva feminista implica una anàlisi diferent, ja que no es busca l'arrel de la violència en patologies de l'home o de la dona, sinó que es tracta d'esbrinar els mecanismes socials i culturals que la sustenten. Des d'aquest enfocament la violència no pot eradicar-se únicament amb mesures simples com la reeducació de l'agressor o establint mesures punitives des del dret. Cal la transformació de l'estructura social tal i com està definida pel sistema patriarcal, donat que és la que manté aquesta violència.

Compartim també l'explicació de la violència des de **la perspectiva ecològica o ecosistèmica** per ser un model global on es tenen en compte els factors individuals de la persona i també els condicionants relacionals i de l'entorn que influeixen en la vida de les persones: macrosistema, exosistema, microsistema i el nivell individual.

Figura 4.1: Perspectiva ecològica de la violència.

Font: Canet i García (2012).

Com hem dit al primer capítol, considerem que cal introduir també el concepte d'**interseccionalitat** del gènere amb altres fonts de desigualtat, donat que les dones que pateixen violència de gènere també es veuen travessades per altres condicionants com l'edat, la classe social, l'ètnia, la mobilitat reduïda, la cultura... Totes aquestes categories condicionen el fet que siga més o menys senzilla la sortida de les situacions de violència i per tant s'ha de tenir en compte per banda de les professionals i dels organismes públics que intervenen.

Per tant, des de la nostra postura la violència de gènere no és un fet aïllat, sinó que està acompanyat per molts condicionants socials a diferents nivells, trobant al nivell superior el sistema capitalista i patriarcal originari i mantenidor de la desigualtat que afecta a les dones històricament.

4.3.2. Paradigma de la investigació

Per realitzar el nostre treball partim del **paradigma interpretatiu** d'investigació que té les característiques que ara detallarem. En primer lloc, estudia les situacions ubicant-les en el món real,

tal i com es desenvolupen naturalment (Uceda, 2013). La persona investigadora té contacte directe i personal amb les persones i/o la situació estudiada. En segon lloc utilitza dades qualitatives. Té una perspectiva holística, s'estudia el fenomen com una totalitat, com un sistema complex, que és més que la suma de les seues parts. Realitza una anàlisi inductiva per arribar a una sèrie de conclusions a partir de les dades recollides. Per últim, el disseny de la investigació és flexible, adaptant-la conforme es profunditza en la comprensió o canvien les situacions.

En l'àmbit de les Ciències Socials, la perspectiva qualitativa s'ha consolidat com a mètode d'investigació junt amb la metodologia quantitativa, tant per abordar el procés d'investigació com el tema objecte d'estudi.

La metodologia qualitativa, s'orienta cap a la comprensió estructural de l'objecte d'estudi mentre que la quantitativa, tracta d'articular una explicació científica sobre el problema de la investigació. La manca de familiaritat, sensibilitat, flexibilitat i proximitat a l'objecte d'estudi en aquesta última, són en bona mesura els factors que han impulsat la proliferació de la metodologia qualitativa en les Ciències Socials.

No obstant això, la utilització d'ambdues metodologies en el camp de la investigació, coneguda com *complementarietat metodològica*, suposa una estratègia per superar les limitacions i els desavantatges de cadascuna, emprant de forma complementària les potencialitats i els avantatges tant de la metodologia quantitativa com de la metodologia qualitativa. Cal destacar que les característiques antagòniques de cadascun dels mètodes, possibiliten l'enriquiment del procés investigador aportant una major consistència respecte als resultats i conclusions obtingudes a la fi del procés de la investigació.

La investigació que es desenvolupa al llarg d'aquestes pàgines és una **investigació exploratòria** que té per objectiu obtenir informació d'un grup de persones professionals, considerades informants clau, sobre la percepció que elles tenen sobre la seua actuació professional en el camp de la violència. Obtenim així explicacions objectives i de primera mà sobre el nostre objecte d'investigació, que són les professionals del País Valencià. En paraules de Cea D'Ancona (2012) "es tracta de familiaritzar-se amb el problema d'investigació i conèixer quins aspectes precisen d'una anàlisi més detallada en indagacions posteriors" (p.52).

Com explicarem a l'apartat de població i mostra d'aquest capítol, la mostra està composta per les professionals d'ambdós sexes del País Valencià que treballen directament en el camp de la violència de gènere en el moment de realitzar el treball de camp (maig a setembre de 2016). A partir d'ací hem obtingut una representació de 37 persones, entre homes i dones, d'Alacant,

Castelló i València, pertanyents als diferents àmbits d'intervenció, i que han accedit a ser entrevistades.

També es tracta d'una **investigació descriptiva** en el sentit que analitzem una realitat com és la representació social que fa la premsa sobre la violència de gènere mitjançant les notícies que emeten els diaris Las Provincias i Levante EMV. Com assenyala Hernández, Fernández i Baptista (2003): “els estudis descriptius busquen especificar les propietats, les característiques i els perfils importants (...) de qualsevol fenomen que es puga sotmetre a un anàlisi” (p.117). D'aquesta manera, permeten contemplar la totalitat de la informació per a posteriorment descriure i interpretar les característiques, en aquest cas, de les notícies relacionades amb la violència de gènere.

Per últim considerem que la nostra és una **investigació aplicada**, doncs partim d'una realitat actual de la violència de gènere, que té unes polítiques concretes sobre la praxi en aquest àmbit, i arribem a recollir propostes de primera mà per transformar l'acció, que considerem poden ser útils a les administracions públiques d'aquest camp. Seguint a Vargas Cordero (2009), la investigació aplicada busca la utilització dels coneixements adquirits després d'implementar i sistematitzar la pràctica basada en la investigació. Constitueix un enllaç entre ciència i societat, ja que els coneixements són retornats al context on es troba la situació investigada, que serà millorada i transformada.

4.4 Tècniques d'investigació

En el disseny d'aquest treball s'ha considerat pertinent la utilització de tres tècniques d'investigació:

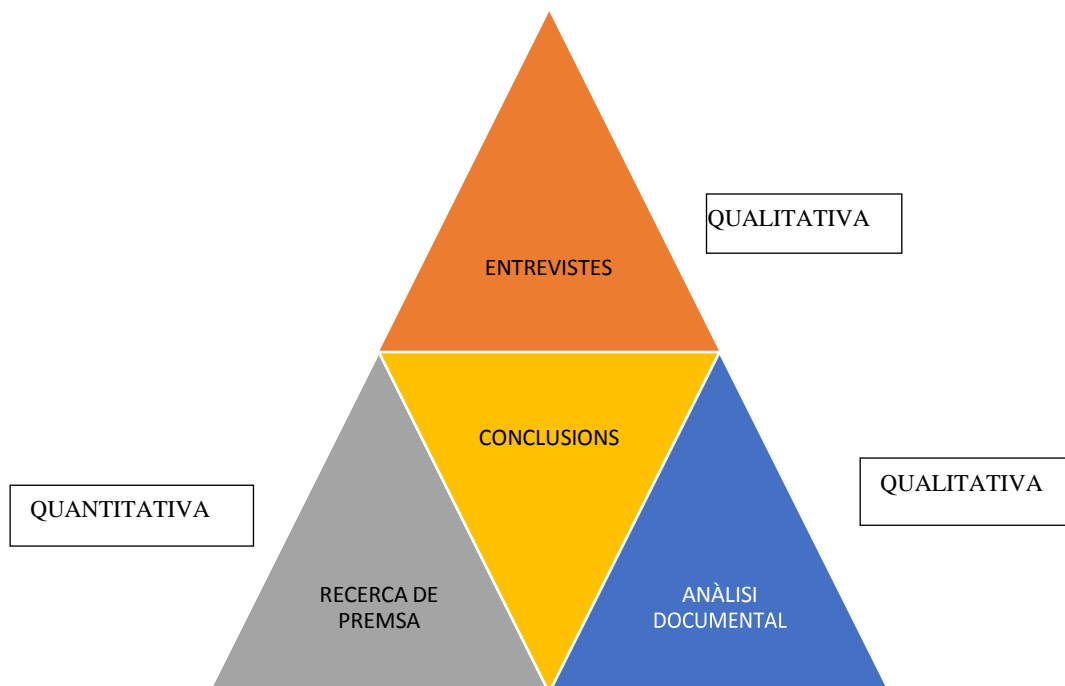
4.4.1 Entrevista en profunditat.

4.4.2 Recerca i anàlisi de notícies de premsa.

4.4.3 Anàlisi documental.

Per a portar endavant la nostra investigació ens posicionem en la complementarietat metodològica, enriquint així el discurs a partir de la combinació d'ambdues metodologies, la quantitativa i la qualitativa (Denzim, 1997). La complementarietat, des del punt de vista metodològic, possibilita fugir de la lògica dicotòmica dels discursos alhora de plantejar un determinat fenomen, en aquest cas la violència de gènere, i d'aquesta manera contemplar i comprendre des d'una perspectiva multidimensional el fenomen objecte d'estudi.

Figura 4.2: Complementarietat metodològica.

Font: Elaboració pròpia

4.4.1 Entrevista

L'entrevista en profunditat i semiestructurada s'ha utilitzat per recollir les diferents perspectives, coneixements i percepcions del col·lectiu professional pertanyent a l'àmbit de la violència de gènere. S'ha seguit el model de Patton (1990), és a dir, entrevista basada en un guió, caracteritzada per la preparació prèvia dels temes a tractar, i amb llibertat de l'entrevistadora per obtenir i formular preguntes. D'acord amb Vallés (1999), s'ha dissenyat des dels principis mostrals d'heterogeneïtat, accessibilitat i representació, entrevistant a informants claus que intervenen en el camp de la violència.

Aquest model d'entrevista, es caracteritza perquè té un objectiu controlat per la persona investigadora, té un procés de *mostreig intencionat*; sol tindre una durada perllongada, i produeix interessants conflictes entre *allò que s'ha de dir* i les pràctiques reals. Entre els avantatges d'aquest model d'entrevista trobem que permet l'obtenció de gran riquesa informativa i amb força profunditat; permet un millor acostament al món de la persona entrevistada, una millor comprensió de la realitat estudiada, a partir dels actors i de les seues interpretacions; permet una major indagació i clarificació de la informació, en un marc més directe, personalitzat, flexible i

espontani; és útil per si mateix, o per a concretar millor el projecte d'investigació o complementar els resultats de l'aplicació d'altres tècniques quantitatives o qualitatives (Mora, 2014).

Com a limitacions de l'entrevista assenyalarem que precisa de la inversió d'importants quantitats de temps, i que la validesa de les dades pot estar influïda per la relació entre persona entrevistada i entrevistadora.

Hem seleccionat la tècnica de l'entrevista en profunditat i semiestructurada basada en una sèrie de preguntes predeterminades per a totes les persones entrevistades.

L'entrevista en profunditat és una tècnica per a que un individu pugui transmetre oralment a l'entrevistador la seua definició personal de la situació. Es realitza sempre baix el control i la direcció de l'entrevistador o entrevistadora, tot i que açò no implica rigidesa ni en quan al contingut ni en quan a la forma de desenvolupar la conversació-entrevista. (Ruíz Olabuénaga i Ispuzua, 1989, p.126).

A més a més, l'entrevista semiestructurada està basada en un guió¹⁰⁰ que la persona entrevistadora ha de fer servir amb flexibilitat, tant en l'ordre en que ha de ser formulades les preguntes, com en la forma de fer-ho. L'enunciat de les preguntes pot ser adaptat per la entrevistadora amb un llenguatge més o menys proper en cada cas. Com hem mencionat abans, les preguntes han estat dissenyades en nou blocs temàtics més una pregunta lliure per poder parlar del tema que consideren i que no s'ha parlat durant l'entrevista. Tot això en funció de les variables i indicadors que podem veure a la següent taula:

¹⁰⁰ Per a veure l'estructura de l'entrevista, vegeu l'annex nº 3.

Taula 4.4 : Disseny de l'entrevista.

PREGUNTA	CATEGORIA	VARIABLE
1) A partir de la teua experiència professional Quina és la teua percepció sobre la dona que atens?	Dona	Víctima Valenta Supervivent Vulnerables
2) Quina percepció tens sobre la violència de gènere	Violència de gènere	Problema social Població afectada Procedència cultural Edat Prevenió Patriarcat.
3) Quina percepció tens sobre la intervenció que es realitza al teu lloc de treball?	Intervenció pròpia	Lloc físic. Recursos. Temps.
4) Quina és la teua percepció respecte a la intervenció professional que es realitza al País Valencià en totes les àrees	Circuit d'intervenció en general	Recursos. Coordinació. Treball en xarxa. Protocols. Atenció integral. Àmbit sanitari. Àmbit policial. Àmbit judicial. Serveis Socials. Àmbit educatiu.
5) Quines mancances o punts febles penses que té la intervenció en violència de gènere en totes les àrees.	Punts febles	Àmbit sanitari Àmbit policial Àmbit judicial Serveis Socials Àmbit educatiu
6) Quines fortaleses penses que té la intervenció en violència de gènere en totes les àrees.	Fortaleses	Àmbit sanitari Àmbit policial Àmbit judicial Serveis Socials Àmbit educatiu
7) Segons la teua experiència, consideres que la intervenció és homogènia a tot el territori del País Valencià?	Homogeneïtat	Recursos Distribució Territorial Rural Urbà Comarques
8) Segons la teua experiència creus que s'utilitza la perspectiva de gènere en la intervenció?	Perspectiva de gènere	Apoderament. Perspectiva feminista.

PREGUNTA	CATEGORIA	VARIABLE
9) Segons la teua experiència, el recurs per al que treballes té en compte mesures de cura per a les/els professionals?	Cura de les professionals	Condicions laborals. Horaris. Turnicitat. Conciliació. Treball en equip. Espai de supervisió. Formació. Salut física i psíquica.
10) Alguna cosa més que vulgues afegir respecte al tema que no haja estat comentat?	Qualsevol tema Propostes	

Font: Elaboració pròpia

Una vegada realitzades les entrevistes i identificades les categories d'anàlisi s'ha procedit a ordenar-les, agrupar-les i relacionar-les, d'acord amb els objectius plantejats en la investigació per a poder procedir a la discussió de resultats i les conclusions. En aquest sentit hem agrupat totes les respostes a les preguntes plantejades en l'entrevista en vuit categories: (1) *Dona*, (2) *Violència de gènere* (3) *Intervenció pròpia* (4) *Circuit d'intervenció general*, (5) *Punts febles*, (6) *Fortaleses*, (7) *Homogeneïtat*, (8) *Perspectiva de gènere*, (9) *Cura de les professionals* (10) *Qualsevol altre tema/Propostes*.

En últim lloc, el procés de sistematització dels resultats ha donat lloc a conèixer una relació de fortaleses i debilitats que s'han convertit en propostes de millora verbalitzades per les pròpies entrevistades i que hem identificat en una taula que presentem més endavant com *fortaleses, debilitats i propostes*.

a) Accés al camp

En la majoria de casos l'accés a les entrevistades ha estat possible pel coneixement personal de la doctoranda, però en altres ocasions per accedir a les professionals s'ha hagut de recórrer a persones intermediàries. Cal tenir en compte que per la pròpia naturalesa dels recursos de protecció a la dona, aquests no estan publicitats i en la majoria dels casos es desconeix fins i tot la seua existència. D'aquesta manera, l'accés a les professionals a les que es dona un paper protagonista en la present Tesi Doctoral, ha estat una de les dificultats de la nostra investigació, per la seguretat de les dones que s'atenen en els diferents recursos, així com per la seguretat individual de cadascuna de les professionals de l'àmbit de la intervenció.

En tots els casos s'ha informat prèviament a les persones entrevistades sobre el contingut de l'entrevista, la duració aproximada i que seria enregistrada en àudio per a la posterior transcripció del contingut de la mateixa.

Una vegada realitzat el disseny de l'entrevista el primer pas és la selecció de les persones a entrevistar, la seua localització, el contacte amb elles i quedar per poder realitzar l'entrevista.

Cal assenyalar que en un primer moment es va contactar amb unes quaranta cinc professionals en total però la mostra ha quedat reduïda a trenta set persones finalment perquè en alguns casos la professional ens remetia a demanar permís per escrit a la seua empresa/institució i en aquests casos no hem aconseguit l'acceptació per realitzar l'entrevista. Les entrevistes s'han realitzat entre els mesos de maig a setembre de 2016, en funció de la disponibilitat de les professionals i la seua ubicació territorial.

Prèviament es va realitzar una primera entrevista de prova per veure si es detectaven elements a millorar durant la mateixa i poder corregir-los abans de començar amb la mostra. En aquesta primera entrevista es va poder obtenir un *feedback* positiu per banda de l'entrevistada.

La gran part de les entrevistes s'han realitzat al centre de treball on les professionals desenvolupen la seua tasca diària, donant lloc també al recurs d'investigació de l'observació participant, la qual cosa ha contribuït a enriquir els coneixements pràctics i teòrics previs de la doctoranda. La situació de l'entrevista en viu, amb la veu directa de la persona entrevistada, l'observació de la comunicació no verbal i sobre tot l'expressió facial i corporal, proporciona més espontaneïtat, i un accés més ric a la informació, més que la que poden proporcionar després els textos escrits.

L'entrevista s'ha iniciat amb una introducció informativa com l'anomena Kvale (2011, p. 83), en la qual expliquem el propòsit de la mateixa, tot i que ja ho hem explicat al contactar amb la professional, i que en cap moment es desvelarà les dades de la professional ni el lloc on treballa. S'adverteix de l'ús de la gravadora de veu i la posterior transcripció de l'entrevista per al tractament de les dades. En la majoria dels casos les professionals han optat per començar ensenyant a la doctoranda el recurs en un ambient molt agradable i distès, que ha facilitat la comunicació i l'escolta. Les professionals han parlat francament i amb llibertat, i en cap moment han mostrat respostes *políticament correctes* per imposició. La interacció social creada durant l'entrevista s'ha caracteritzat per la bona disposició de l'entrevistada, la qual cosa es reflecteix en la qualitat de les respostes.

Cal assenyalar que aquest fet tan important per a la nostra investigació s'ha produït després de prendre consciència que l'entrevista seria anònima, ja que en un primer moment algunes han mostrat reticències respecte a que posteriorment la seua empresa o institució fora coneixedora del

contingut de l'entrevista. Les entrevistes s'han realitzat en castellà o en valencià segons la llengua de preferència de la professional.

Per finalitzar l'entrevista s'ha donat espai per a que la persona entrevistada pogués plantejar, preguntar o aclarir alguna cosa que no ha aparegut durant el transcurs de la mateixa, i en la majoria de casos s'han afegit altres temes no tractats durant l'entrevista i sobre tot, propostes.

Els discursos recollits han estat fidelment transcrits en la llengua en la qual s'ha expressat cadascuna de les professionals, valencià o castellà, i han estat organitzats en categories i subcategories mitjançant el programa d'anàlisi qualitatiu Maxqda 11. L'anàlisi es fa en relació als conceptes, objectius i preguntes d'investigació que ens hem plantejat des de l'inici, i que posteriorment farem esment en l'apartat de presentació dels resultats.

b) Població i mostra

Com hem dit anteriorment la mostra obtinguda és intencionada a partir de les i els professionals que treballen en violència de gènere al País Valencià. És una part representativa tenint en compte una sèrie de criteris:

- Que es tracte de professionals amb experiència en la intervenció directa en violència de gènere.
- Que siguen de les disciplines del treball social, la psicologia, la seguretat i el dret.
- Professionals de diferents contextos d'intervenció: salut, serveis socials generals, serveis socials especialitzats, àmbit judicial, àmbit policial, àmbit educatiu i consulta privada.
- Que responguen, en la mesura d'allò possible, al criteri de la distribució territorial entre Alacant, Castelló, i València.
- Que accepten ser entrevistades donat que moltes d'elles tenen por per si reben represàlies per banda de les empreses/institucions per a les quals treballen. Es pot afirmar que l'accés a elles i ells ha estat majoritàriament pel coneixement personal i professional directe de la doctoranda.
- No ha estat possible la paritat de gènere donat que és un camp ocupat majoritàriament per dones. Per la qual cosa únicament entrevistem quatre homes.

Amb aquests requisits específics, en el següent apartat detallem el perfil de les persones entrevistades segons els àmbits d'intervenció en el quals, desenvolupen les seues funcions com a professionals de la violència de gènere.

c) Professionals entrevistades i àmbits d'intervenció.

Com hem comentat, en la majoria de casos la garantia de confidencialitat ha estat una demanda expressa de les persones entrevistades. Per a garantir-la, s'han omès les dades personals de la professional, el recurs de treball d'on provenen, i el municipi on es troba ubicat el seu recurs. Tot i que per a la doctoranda el lloc de treball de cadascuna de les persones entrevistades i el seu càrrec resulta una dada de gran riquesa per aquesta investigació, ometem aquesta informació per respectar aquesta petició. Amb aquesta intenció parlem únicament d'Alacant, Castelló i València respecte a la procedència geogràfica; i respecte al lloc de treball que ocupa l'entrevistada parlarem de set àmbits d'intervenció que comprenen:

Serveis Socials Generals: professionals dels Equips Base de Serveis Socials Municipals o Mancomunats.
Serveis Socials Especialitzats: incloem ací a les professionals de recursos especialitzats en dona i que intervenen en violència de gènere, tant si són d'informació i assessorament com si són recursos residencials. Poden ser centres dona 24 hores, Centres d'informació i orientació a la Dona, SEAFI, servei Atenpro, centres residencials per a dones...
Àmbit Sanitari: ens referim ací a centres de salut municipals i centres hospitalaris.
Àmbit Judicial: incloem ací les Oficines d'Ajuda a la Víctima del Delicte (OAVD), el Treball Social Forense, i els Jutjats especialitzats en violència de gènere.
Àmbit policial: policies de l'àmbit local i agents d'unitats especialitzades en violència de gènere
Àmbit educatiu: centre escolar de primària
Clínica privada: aquelles professionals que treballen de manera autònoma com a Treballadora Social, Psicòloga o Advocada en consulta privada d'orientació social, psicològica i/o jurídica, acompanyament i intervenció terapèutica.

En total s'ha entrevistat a un total de trenta set professionals amb la distribució que podem veure a la taula següent:

Taula 4.5 : Entrevistes realitzades segons l'àmbit territorial, professió i àmbits d'intervenció.

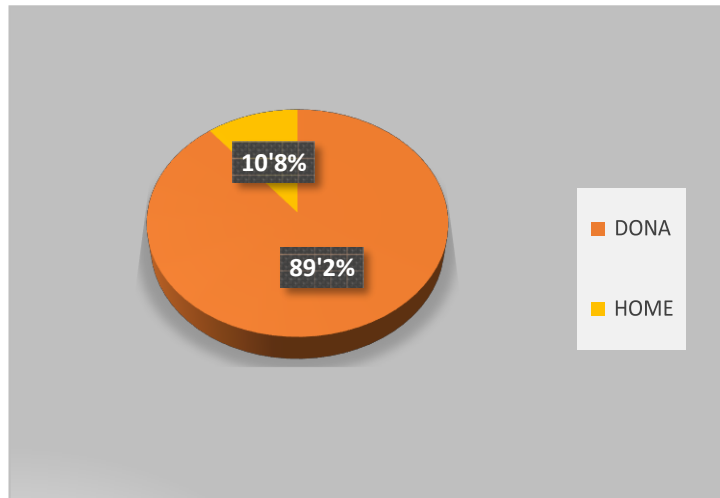
PERSONES ENTREVISTADES	ALACANT	CASTELLÓ	VALÈNCIA	TOTAL
Dones	8	9	16	33
Homes	2		2	4
TOTAL	10	9	18	37
PROFESSIÓ				
Treballadora social	6	5	13	24
Psicòloga	1	2	1	4
Advocada	1	1	1	3
Integradora social		1	1	2
Policia	1		2	3
Jutge	1			1
ÀMBIT D'INTERVENCIÓ				
Serveis Socials Generals	1	1	1	3
Serveis Socials Especialitzats	3	4	8	15
Sanitari	1	2	4	7
Educatiu		1		1
Judicial (jutjats, OAVD...)	3	1	1	5
Policial	1		2	3
Clínica privada	1		2	3

Font: Elaboració pròpia

La major part de les professionals treballen a València i província (18) seguides d'Alacant i província (10) i Castelló i província (9). Per la seua branca professional són majoritàriament Treballadores Socials (24) i Psicòlogues (4), donat que la intervenció en violència de gènere és un camp abonat per a la intervenció psicosocial que realitzen aquestes professionals.

Als següents gràfics podem veure una descripció sobre les persones entrevistades en raó del sexe, professió, procedència, àmbit professional, tipus d'intervenció i anys d'experiència.

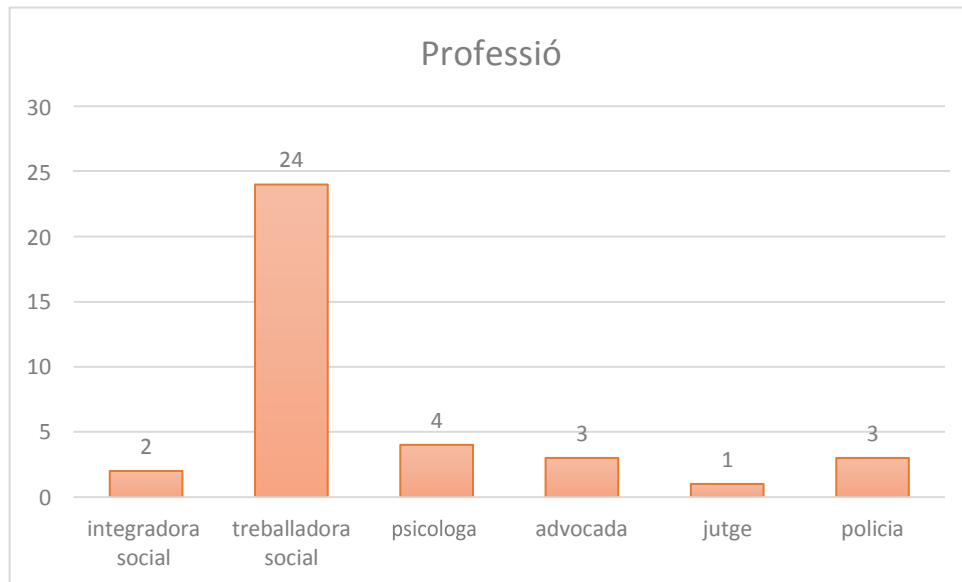
Gràfic 4.1 : Professionals entrevistades per sexe.

Font: Elaboració pròpia.

La majoria de professionals entrevistades són dones (89'2%) la qual cosa ens dóna una primera imatge que aquest sector de la intervenció en violència de gènere està força feminitzat. Del total de les 37 persones entrevistades únicament 4 eren homes (10'8%), 2 són d'Alacant, 2 de València i cap d'ells pertany a la província de Castelló.

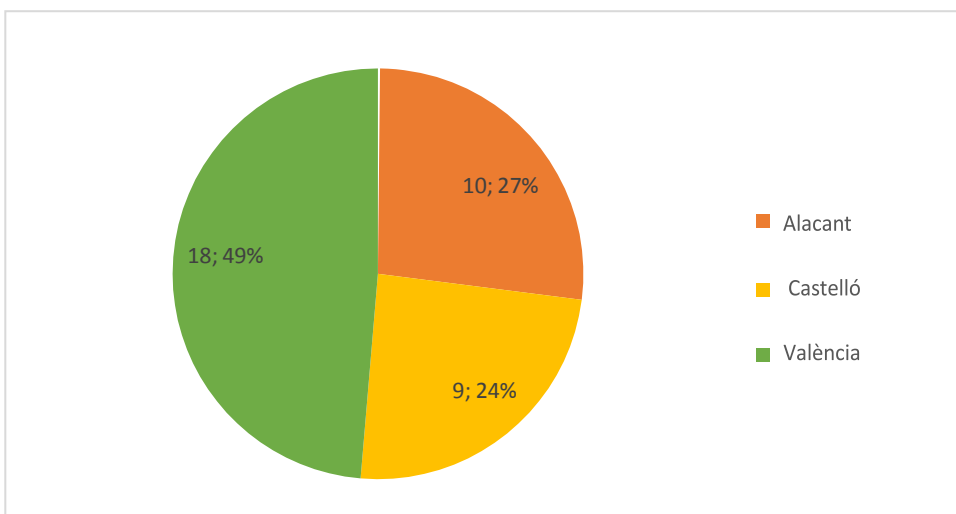
Gràfic 4.2: Entrevistades segons professió

Font: Elaboració pròpia.

La professió que predomina majoritàriament entre les persones entrevistades és la de Treball Social (64'8%), una professió que té moltes coses a dir en aquest camp de la violència de gènere, i que hem pogut trobar en tots els àmbits d'intervenció excepte en el de la seguretat. Cap organisme de les forces i cossos de seguretat de l'Estat compta amb professionals del Treball Social als seus equips.

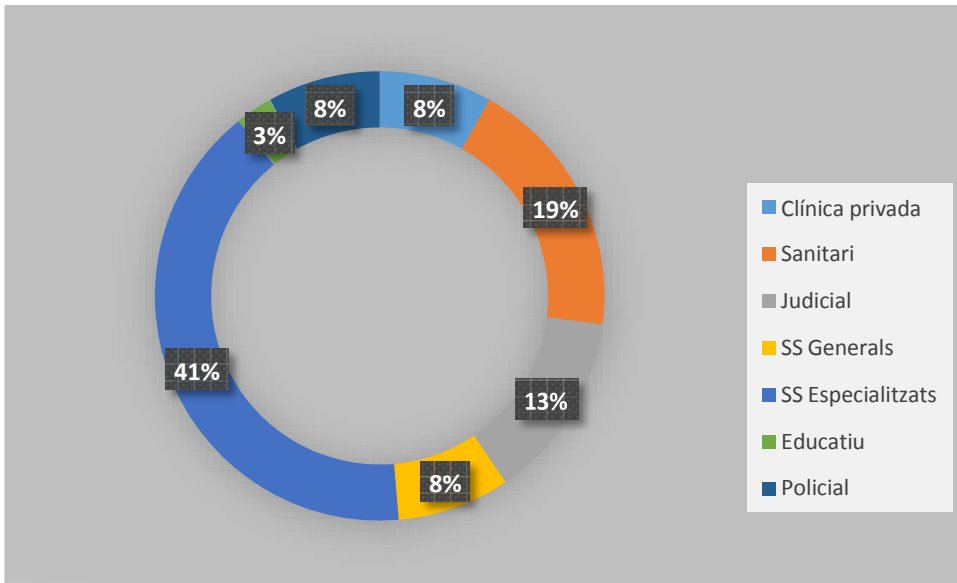
Gràfic 4.3: Procedència de les professionals entrevistades

Font: Elaboració pròpia.

La distribució geogràfica de les professionals es reparteix per ordre de major a menor quantitat entre València (49%), Alacant (27%) i Castelló (24%) i les seues províncies respectives. Hem omès les poblacions concretes per a garantir la confidencialitat de les professionals.

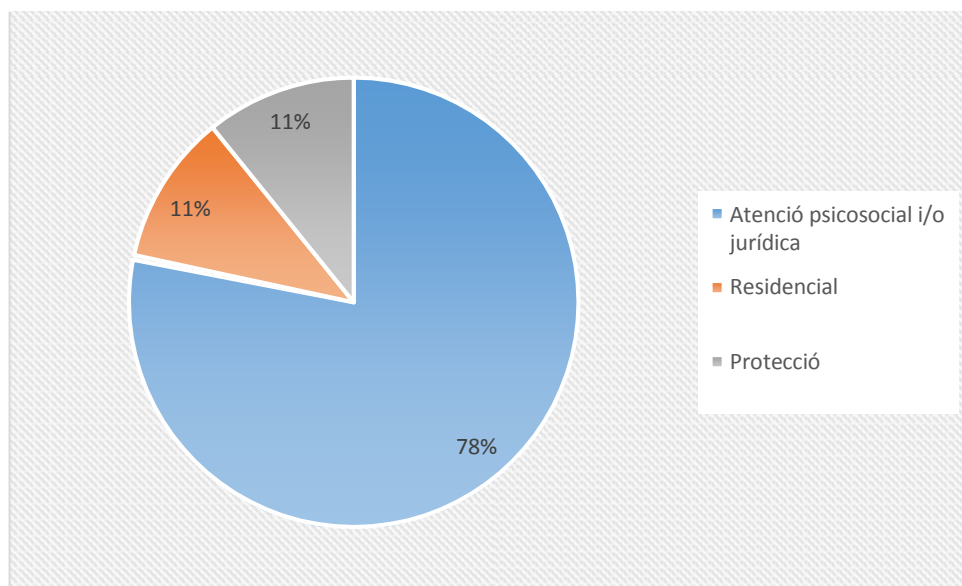
Gràfic 4.4: Professionals entrevistades segons àmbit professional

Font: Elaboració pròpia.

Dintre de l'àmbit professional destaca en major percentatge el dels Serveis Socials Especialitzats (41%) i l'àmbit sanitari (19%). La resta dels professionals es reparteix en l'àmbit judicial (13%), Serveis Socials Generals (8%), àmbit policial (8%) i consulta privada (8%). És el sector educatiu el de menor representació entre les persones entrevistades (3%).

Gràfic 4.5: Tipus d'intervenció que realitzen les entrevistades

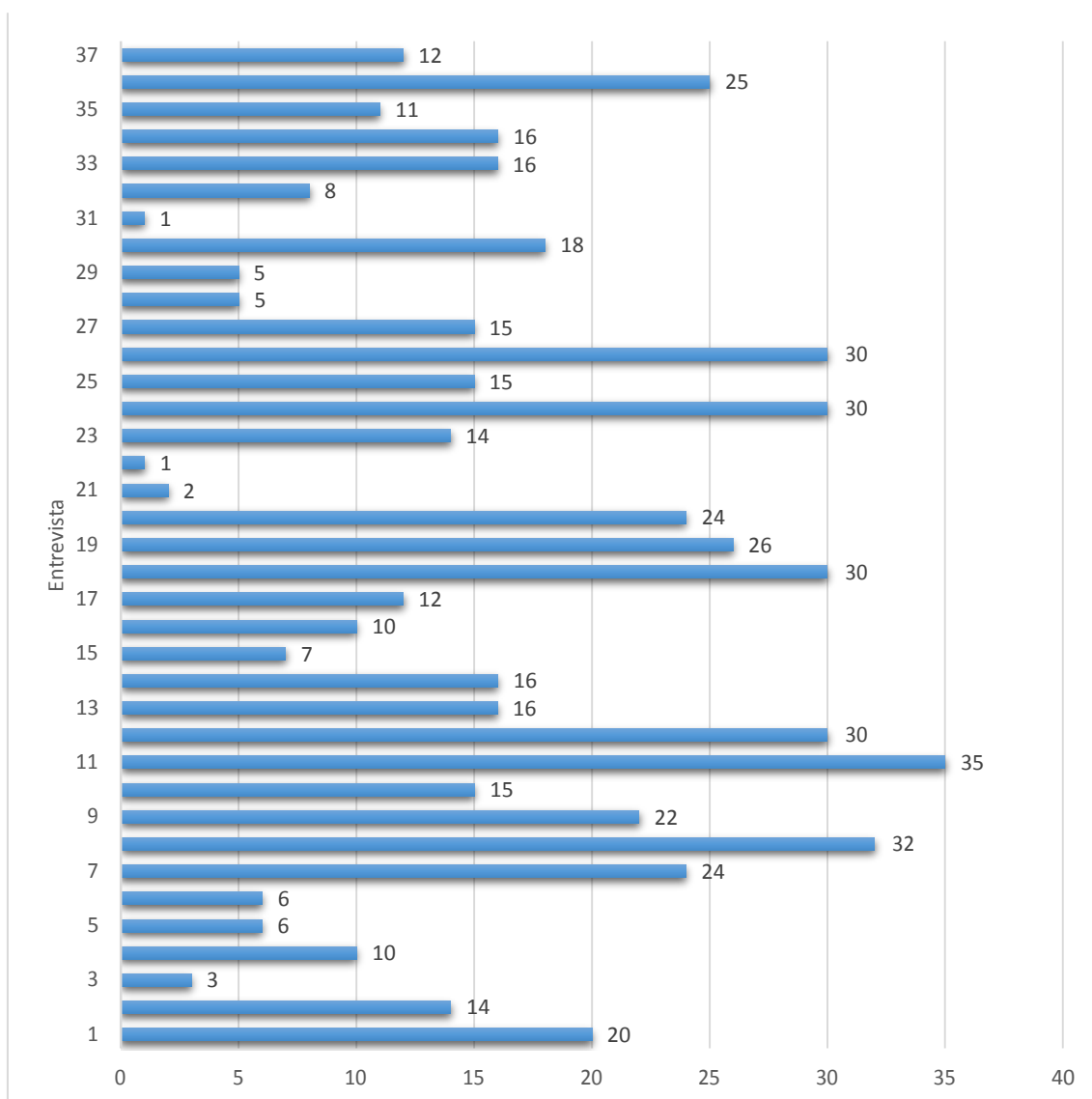
Font: Elaboració pròpia.

Hem dividit els tipus d'intervenció que es realitza als recursos especialitzats en 3 tipus:

- **Atenció social, psicològica i jurídica:** on incloem els serveis socials generals i especialitzats, la clínica privada, els recursos de l'àmbit educatiu, sanitari i judicial. Ací trobem el 78% dels recursos.
- **Atenció residencial:** són recursos de protecció per a dones de caràcter residencial. Es tracta de l'11% dels recursos.
- **Protecció:** entenent aquests recursos des de l'àmbit policial i servei de telealarma Atenpro (11%).

Una vegada reflectit els diferents tipus d'intervenció, àmbits professionals on desenvolupen el seu treball les persones entrevistades així com la professió i l'àmbit geogràfic al que pertanyen, farem menció dels anys d'experiència professional segons cadascuna de les persones entrevistades:

Gràfic 4.6: Anys d'experiència professional de les entrevistades

Font: Elaboració pròpia.

L'experiència professional de les entrevistades mesurada en anys de treball en la intervenció en violència de gènere és de més de 10 anys en la majoria dels casos (26 professionals), de les quals trobem a 6 professionals amb més de 30 anys d'experiència en aquest camp, 5 entre 25 i 30 anys, i 4 entre 20 i 25 anys.

Aquesta dada és molt rellevant per saber el valor que poden aportar-nos les seues opinions i percepcions, donat que han viscut tot el procés d'implementació de la legislació, així com la

creació de recursos i de protocols. Únicament 6 professionals tenen 5 anys o menys d'experiència professional.

Taula 4.6: Entrevistes realitzades.

Nº	SEXE	DISCIPLINA ACADÈMICA	PROVÍNCIA	ÀMBIT DE TREBALL	TIPUS INTERVENCIÓ REALITZADA	ANYS EXPERIÈNCIA PROFESSIONAL	DURACIÓ DE L'ENTREVISTA
E1	D	Psicologia	València	Clínica privada	Atenció	20	25:27
E2	D	Treball Social	València	SS Especialitzat	Atenció	14	17:29
E3	D	Treball Social	València	SS Especialitzat	Atenció	3	43:42
E4	D	Treball Social	València	Clínica privada	Atenció	10	60:02
E5	D	Treball Social	València	SS Especialitzat	Atenció	6	20:08
E6	D	Treball Social	Alacant	SS Especialitzat	Atenció	6	37:54
E7	D	Treball Social	València	SS Generals	Atenció	24	31:11
E8	D	Psicologia	Castelló	Educatiu	Atenció	32	23:13
E9	D	Treball Social	València	Sanitari	Atenció	22	24:48
E10	D	Treball Social	València	Sanitari	Atenció	15	42:32
E11	D	Treball Social	València	Sanitari	Atenció	35	33:48
E12	D	Treball Social	València	SS Especialitzat	Atenció	30	41:26
E13	D	Treball Social	València	SS Especialitzat	Residencial	16	26:21
E14	D	Treball Social	València	SS Especialitzat	Residencial	16	19:32
E15	D	Integració social	València	SS Especialitzat	Residencial	7	60:02
E16	D	Treball Social	Castelló	SS Especialitzat	Residencial	10	33:05
E17	D	Treball Social	Alacant Dènia	SS Especialitzat	Atenció	12	24:34
E18	D	Psicologia	Castelló	SS Especialitzat	Atenció	30	15:40
E19	D	Treball Social	Castelló	Sanitari	Atenció	26	19:08
E20	D	Treball Social	València	Sanitari	Atenció	24	43:08
E21	D	Treball Social	Castelló	SS Especialitzat	Atenció	2	39:14
E22	D	Treball Social	Castelló	SS Generals	Atenció	1	32:07
E23	D	Dret	Castelló	Judicial	Atenció	14	22:34
E24	D	Treball Social	Castelló	Sanitari	Atenció	30	20:02
E25	D	Psicologia	Alacant	Judicial	Atenció	15	12:35
E26	D	Treball Social	Alacant	SS Generals	Atenció	30	12:11

El discurs de les professionals i la representació de la premsa sobre la violència de gènere
al País Valencià

E27	H	Treball Social	Alacant	Judicial	Atenció	15	18:11
E28	D	Treball Social	Alacant	Clínica privada	Atenció	5	13:33
E29	H	Dret - Jutjat	Alacant	Judicial	Atenció	5	11:42
E30	H	Policia local	València	Policia	Protecció	18	13:05
E31	D	Integració social	Castelló	SS Especialitzat	Protecció	1	29:13
E32	H	Dret	València	Judicial	Atenció	8	12:04
E33	D	Policia	Alacant	Policia	Protecció	16	17:49
E34	D	Dret	Alacant	SS Especialitzat	Atenció	16	26:40
E35	D	Treball Social	València	SS Especialitzat	Residencial	11	40:00
E36	D	Treball Social	Alacant	Sanitari	Atenció	25	20:14
E37	D	Policia	València	Policia	Protecció	12	26:06

Font: Elaboració pròpia.

En aquesta taula detallem cadascuna de les entrevistes, la disciplina a la que correspon cada professional i l'àmbit de treball (assenyalat en diferents colors). Podem observar també com la duració de les entrevistes ha estat al voltant de 35 minuts i que en alguns casos s'ha arribat fins a 60 minuts.

Tipus d'intervenció i funcions que realitzen

Detallem a continuació el tipus d'intervenció que es realitza en els recursos als quals pertanyen les professionals entrevistades. Els hem dividit en atenció social psicològica i jurídica, protecció, i residencial; veiem els recursos i les entrevistades que es corresponen a cadascun d'ells.

Taula 4.7: Tipus d'intervenció que realitzen les entrevistades.

Intervenció	Recursos	Entrevistades
Atenció social, psicològica i jurídica	Comprèn els Serveis Socials Generals i els Especialitzats d'atenció a dones, que realitzen la primera acollida de la dona, l'orientació, la informació, l'acompanyament a centres de salut, centres policials, jutjats, l'ingrés de la dona en un centre de protecció si és el cas, la derivació cap a altres recursos i el seguiment del cas a curt i mitjà termini...	E1, E2, E3, E4, E5, E6, E7, E12, E17, E18, E21, E22, E23, E25, E26, E27, E28, E29, E32, E34

El discurs de les professionals i la representació de la premsa sobre la violència de gènere
al País Valencià

Intervenció	Recursos	Entrevistades
	També incloguem en aquest tipus d'intervenció els centres de salut i hospitals, la clínica privada, i l'àmbit educatiu.	E8, E9, E10, E11, E19, E20, E24, E36
Protecció	Comprèn els recursos policials generals i específics que realitzen l'atenció a les dones, l'acompanyament en la interposició de la denúncia, el seguiment en les ordres de protecció i el seguiment i vigilància quan es dicta una mesura de protecció	E30, E33, E37
	També comprèn els servei Atenpro	E31
Residencial	Recursos residencials de protecció i/o centres per a dones en risc d'exclusió social.	E13, E14, E15, E16 i E35

Font: Elaboració pròpia

S'ha demanat a les professionals que assenyalen quines són les funcions que més realitzen en la seua praxi diària i han assenyalat com a més importants 31 funcions.

Taula 4.8: Funcions més realitzades per les professionals.

Funcions més realitzades	Entrevistades	%
1-Assessorament telefònic.	27	72'9%
2-Assessorament directe.	35	94'5%
3-Intervenció social.	26	70'2%
4-Intervenció psicològica.	4	10'8%
5-Intervenció jurídica.	8	21'6%
6-Acompanyament judici.	20	54%
7-Acompanyament denúncia.	19	51'3%
8-Acompanyament centre protecció.	12	32'4%
9-Acompanyament hospital.	20	54%
10-Acompanyament domicili.	16	43'2%
11-Intervenció policial.	3	8'1%
12-Atenció sanitària.	7	18'9%
13-Atenció menors.	26	70'2%
14- Ingrés centre protecció.	13	35'1%
15-Coordinació amb altres recursos.	30	81%
16-Atenció grupal.	15	40'5%
17-Derivació cap altres recursos.	35	94'5%
18-Supervisió de professionals.	20	54%

19-Coord d'equip.	35	94'5%
20-Seguiment telefònic.	26	70'2%
21-Realització d'informes.	35	94'5%
22- Citació a judicis.	21	56'7%
23-Docència.	18	48'6%
24-Tramitació teleassistència.	11	29'7%
25-Tramitació prestacions.	11	29'7%
26-Campanyes sensibilització.	11	29'7%
27-Atenció família extensa.	13	35'1%
28-Atenció agressor.	5	13'5%
29-Gestions domèstiques.	5	13'5%
30-Assessorament a polítics	1	2'7%
31-Control agressors.	7	18'9%

Font: Elaboració pròpia.

Entre les funcions més habituals realitzades per les professionals han destacat: la realització d'informes (94'5%), la coordinació d'equip (94'5%), la derivació a altres recursos (94'5%), l'assessorament directe (94'5%), l'assessorament telefònic (72'9%), la intervenció social (70'2%), l'atenció a menors (70'2%), el seguiment telefònic (70'2%), la citació a judicis (56'7%), l'acompanyament a l'hospital (54%), la supervisió de professionals (54%), i l'acompanyament a denunciar (51'3%).

Entre les funcions que amb menys freqüència realitzen les professionals trobem l'assessorament a polítics (2'7%).

4.4.2 Recerca de premsa

En el següent apartat, procedim a reflectir els criteris seguits en la recerca dels diaris Levante EMV i Las Provincias: com s'han seleccionat les notícies, plantejament de l'anàlisi, tractament de la informació, i programes informàtics utilitzats per a l'anàlisi.

Primerament, cal tindre en compte que la informació que rep la societat en primera instància és la dels mitjans de comunicació. En aquest cas, coincidirem en pensar que la forma en que aquests discriminen les informacions, les conceptualitzen i les desenvolupen tenen una gran importància, tant des del punt de la sensibilització com de la formació social. "Són els mitjans de comunicació els grans proveïdors d'informació sobre la violència de gènere, sobre les seues formes de

manifestar-se, les seues conseqüències i els recursos disponibles per a les dones que la pateixen”. (Zurbano, 2012, p.27).

La pròpia LO 1/2004 defensa la implicació dels mitjans de comunicació per al canvi de model social respecte a aquest tema: “la difusió d’informacions relatives a la violència sobre la dona garantirà la defensa dels drets humans, la llibertat i la dignitat de les dones víctimes de violència i dels seus fills” (art. 14, LO 1/2004).

Per a Guerrero Salazar (2007) citada en Zurbano (2012), els mitjans de comunicació tenen una gran responsabilitat en la imatge pública de les dones que es crea mitjançant el llenguatge que utilitzen. Aquest llenguatge pot ocultar-les, discriminar-les i inclús denigrar-les. Pel contrari, un tractament igualitari en el discurs mediàtic pot contribuir, no sols a visibilitzar-les sinó a accelerar l’avanç cap a la igualtat en molts altres àmbits.

També la *Declaració de València de 2008* fa clara referència a la funció pedagògica que han de tenir els mitjans de comunicació, a banda de la informativa. Recomana que les Facultats de Ciències de la Informació han d’introduir matèries obligatòries sobre igualtat i violència de gènere, i aconseguir l’especialització dels i les professionals. Evitar els elements d’espectacle i curiositat, així com els estereotips que puguen justificar l’actuació de l’agressor (alcohol, drogues, malaltia mental, crim passional...). Cal recórrer a fonts qualificades i expertes per a recollir informació.

Una de les conclusions de Zurbano (2012) a la seua investigació sobre el concepte de violència de gènere a la premsa espanyola, és que tot i ser cert que els mitjans de comunicació han ajudat molt en la visibilització de la violència com a problema social, malgrat tot, no han generat consciència al voltant de la violència contra la dona com un problema social, complex, estructural i polièdric.

Per a la recerca de premsa que presentem en aquest treball, hem escollit els diaris Levante EMV i Las Provincias per ser dos diaris circumscrits a l’àmbit del País Valencià i els de més tradició entre la població. Per això, amb coherència amb el marc geogràfic de la present investigació, aquests diaris compten amb un gran ventall de notícies ocorregudes en València, Castelló i Alacant. En aquest sentit, la informació d’ambdós diaris, serveix per a analitzar la situació actual respecte al País Valencià i aquells esdeveniments més significatius en temes de legislació i actuacions de l’Estat Espanyol en el marc de la violència de gènere.

Respecte al procediment seguit en un i altre diari, s’ha optat en primer lloc, per la recerca en base a les següents paraules clau: *violència de gènere*, *violència contra la dona*, *maltractament i violència masculista*. Malgrat que els diaris són del territori del País Valencià estan escrits en

castellà i per això les paraules clau també s'han ajustat a aquest requeriment. El segon criteri seguit s'identifica amb el marc temporal, corresponent a les notícies que han tingut lloc entre gener a desembre de 2015.

Com a dificultats en la recerca de premsa assenyalem que mentre el diari Las Provincias dona accés obert a les notícies digitalitzades, en el cas de Levante EMV hem fet la recerca en l'hemeroteca donat que aquest diari no permet l'accés a tota la notícia en alguns casos. Açò ha suposat una major inversió de temps en la recerca de premsa.

Cal assenyalar les diferències en quant a l'accés a la informació en un i altre diari. En el cas de Las Provincias, la recerca periodística s'ha pogut realitzar íntegrament de forma on line, gràcies a l'hemeroteca d'accés obert disponible en la seua web¹⁰¹. Contràriament, les notícies del Levante EMV tenen un accés de consulta restringit, donat que únicament es poden consultar a la Hemeroteca Municipal de València. Les notícies tenen un accés on line al qual, únicament es pot accedir des dels ordinadors disponibles a l'hemeroteca, i únicament poden ser consultades aquelles notícies que han sigut publicades en format escrit. Per aquesta raó, el nombre de notícies al diari del Levante EMV és molt inferior a les notícies consultades a Las Provincias, donat que en aquest segon cas, apareixen en la xarxa web totes aquelles notícies de violència de gènere malgrat que no estiguen publicades en paper com succeeix en Levante EMV.

Per altra banda, per a l'anàlisi i tractament de les notícies s'han elaborat dues graelles corresponents a: (1) tema central de la notícia i (2) tractament de la informació. Per a cadascuna d'elles, s'han establert una sèrie de variables que guarden coherència amb els objectius i les preguntes de la investigació.

Per al tractament de les notícies i la seua quantificació en base a les dos graelles mencionades, s'ha utilitzat la plataforma informàtica SPSS, la qual detallarem en l'apartat de tècniques de processament de dades d'aquest capítol.

En primer lloc, respecte a la història dels diaris, cal assenyalar que el Diari **Levante EMV** neix en 1872 com El Mercantil Valenciano, i es refunda com a Levante en 1939. Des de 1989 recupera la que serà la seua denominació actual Levante EMV. És un Diari que té una tirada de 260.000 exemplars al dia al País Valencià¹⁰². El Diari **Las Provincias** neix en 1866 i té una tirada de 118.000 exemplars al dia al País Valencià¹⁰³.

L'àmbit geogràfic de les notícies recollides són els esdeveniments que han ocorregut al País

¹⁰¹ Vegeu per a més informació <http://www.lasprovincias.es/hemeroteca>

¹⁰² Dades del Estudio General de Medios (2016)

¹⁰³ Ídem.

Valencià i també els ocorreguts a tot l'Estat Espanyol, aquest últim sobre tot respecte a temes legislatius i normatius en matèria de violència de gènere.

S'han recollit un total de 338 notícies sobre violència de gènere durant l'any 2015 de les quals

Per al primer cas, el **tema central de les notícies**, les categories han estat relacionades amb la finalitat de les notícies seleccionades. A continuació, s'adjunten les diferents categories:

Taula 4.9: Tema central de les notícies de premsa

	TEMA CENTRAL DE LES NOTÍCIES	SIGNIFICAT DE LES NOTÍCIES
1.	Relat assassinat/agressió masculista.	Descripció dels fets ocorreguts davant una agressió o en un assassinat masculista
2.	Detenció de l'agressor.	Focalització sobre la detenció, reacció després d'un acte violent amb resultat de mort o no.
3.	Judici de l'agressor.	Explicació de la condemna o absolució de l'autor d'un acte violent contra la dona, amb resultat de mort o no.
4.	Posada en marxa d'un protocol.	Informació al voltant de la posada en marxa d'un protocol d'actuació per casos de violència de gènere. Aquests protocols poden ser d'atenció a la dona o d'actuació policial com en els casos en els quals es signa el protocol Viogen en determinats municipis.
5.	Entrevista/Opinió d'un/a càrrec públic.	Basades en la perspectiva d'algun o alguna càrrec públic respecte a fets ocorreguts, o respecte a temes de funcionament, decisions polítiques, mostres de rebuig, etc a nivell local, autonòmic o estatal.
6.	Entrevista/Opinió professional.	Basades en el coneixement de persones qualificades en la matèria. Poden ser fonts de caràcter judicial, polític, sanitari,

El discurs de les professionals i la representació de la premsa sobre la violència de gènere
al País Valencià

	TEMA CENTRAL DE LES NOTÍCIES	SIGNIFICAT DE LES NOTÍCIES
		institucional, cossos de seguretat, associacions, persones expertes...
7.	Informes i/o estadístiques.	Balanç, estudis, o dades quantitatives en generals respecte a l'àmbit de la violència de gènere: nombre de denúncies, nombre de dones assassinades, nombre de dones amb ordre de protecció...
8.	Al voltant dels protocols.	Informació respecte a la necessitat de crear protocols de funcionament, o el fet que un protocol presenta deficiències, així com la seua inexistència.
9.	Al voltant dels recursos.	En aquest tema, es fa referència a tot allò relacionat amb els recursos: manca de recursos tècnics, institucionals, econòmics, més protecció policial, major informació, major detecció i mecanismes de prevenció.
10.	Concentració/Manifestació	Mostres de rebuig de la població contra la violència de gènere, tant les que es realitzen després de cada assassinat com les que es realitzen en dates assenyalades com ara el 25 de novembre, dia contra la violència de gènere o el 8 de març dia de la dona treballadora.
11.	Jornada, curs, congrés, campanyes de sensibilització i prevenció	Incloues aquelles que són per a la població en general com per a l'adolescència, pares i mares, i/o específics per a professionals de diferents àmbits.
12.	Fills i/o menors.	Referència a la presència de fills i/o filles de la dona dir, ja siguin menors o no, durant l'agressió/assassinat de la mare. També aquelles en les quals ells i elles mateixa han segut víctimes directes de la violència amb resultat o no de mort.

Font: Elaboració pròpia.

Per altra banda, les categories utilitzades per a l'anàlisi del **tractament de la informació** s'han fonamentat en obtenir la major quantitat d'informació contemplada en cadascuna de les notícies. Per aquest motiu, l'amplitud de les categories s'enuncien tot seguit:

Taula 4.10: Tractament de les notícies.

	TRACTAMENT DE LES NOTÍCIES
1.	Detenció agressor.
2.	Denúncia prèvia.
3.	Ordre de protecció.
4.	Antecedents de l'agressor.
5.	El veïnat ho coneixia.
6.	Alcohol.
7.	Drogues.
8.	Problemes mentals.
9.	Nacionalitats.
10.	Detalls de l'assassinat
11.	Coordinació
12.	Manca de recursos institucionals
13.	Manca de recursos materials
14.	Manca de professionals
15.	Recurs sobre Violència de Gènere
16.	Prevenició
17.	Recompte de víctimes
18.	Violència de gènere com a problema social
19.	Propostes
20.	Prioritzar la lluita
21.	Qüestió d'Estat
22.	Implicació de tots
23.	Formació de professionals
24.	Prevenició
25.	Agressió a menors

Font: Elaboració pròpia.

Respecte a les categories (1) *detenció*, (2) *denúncia prèvia*, (3) *ordre de protecció* i (4) *antecedents de l'agressor*: ens donen informació sobre el tipus d'actuacions realitzades prèviament per la dona i sobre la reincidència de l'agressor. Al mateix temps, el fet que l'agressor siga detingut després d'atacar a la dona compleix una funció pedagògica de cara a l'opinió pública en quan a que un acte de violència té les seues conseqüències penals.

La categoria (5) sobre si *el veïnat coneixia les situacions de violència* dona informació sobre que, tot i ser un tema conegut per l'entorn de la dona, no s'ha evitat la reincidència. També informa que ha predominat el silenci del veïnat malgrat ser un tema conegut.

El fet que s'informe que l'agressor es consumidor d'*alcohol* (6) i/o *drogues* (7) pot ser entès com un atenuant per al seu comportament i fins i tot pot donar la idea, de cara a l'opinió pública, de justificació per a cometre aquest delictes.

El mateix ocorre quan s'informa de problemes de *salut mental* (8) per banda de l'agressor. La informació que pot arribar als i les lectors és que la violència masclista és un problema mental i no un producte del patriarcat.

En moltes ocasions s'informa de la *nacionalitat* (9) de l'agressor i/o la dona, sobre tot quan són persones de fora del territori espanyol. Amb aquesta dada es pot donar la sensació de que la violència masclista és qüestió d'altres nacionalitats.

Per *detalls de l'assassinat* (10) assenyalem aquelles notícies que informen meticulosament sobre el fet violent fins al punt de ser excessivament detallistes, amb informacions que no aporten altra cosa només que morbo.

La categoria de *coordinació* (11) inclou notícies en les quals s'informa de la necessitat d'actuar conjuntament i de manera integral amb les dones supervivents de la violència.

Les categories (12) *manca de recursos institucionals*, (13) *manca de recursos materials*, i (14) *manca de professionals* fan referència a aquelles notícies en les quals es considera aquest fet com elemental en la lluita contra la violència.

La categoria (15) *recurs contra la violència de gènere* l'assenyalem quan la notícia parla de creació de nous recursos o explica el funcionament dels ja existents per a donar-los a conèixer.

La *prevenció* (16) informa de la necessitat que cal potenciar-la des de la població jove si volem obtenir resultats positius.

La categoria (17) *recompte de víctimes* ens informa del nombre de dones assassinades, o que han interposat denúncia, o amb ordre de protecció aprovada, o acollida al servei de telealarma.

Considerem que la insistència en aquest punt pot donar la sensació de tractar la violència com un rànquing més que com un assumpte molt greu.

Amb la categoria (18) violència com un *problema social*, es dona el tractament de que és una qüestió de tots i totes i no únicament d'una banda de la població concreta o un problema individual.

Algunes notícies també contenen *propostes* (19) entre les quals destaquen (20) *prioritzar la lluita* contra la violència per banda de l'administració, (21) s'ha de tractar com una *qüestió d'estat*, (22) la solució a la violència requereix la *implicació de tots i totes*, (23) la necessària *formació i especialització de les professionals*, i (24) *promoure i facilitar la prevenció*.

Per últim, la categoria (25) *agressió a menors* reflecteix els actes violents en els que la víctima ha estat un menor, amb resultat de mort o no. Cal considerar la necessitat que siguin tractats com a víctimes directes de la violència de gènere tal i com assenyala el nou Estatut de la Víctima.

En tercer lloc, dintre del tractament de la informació s'ha analitzat altres elements periodístics sobre les notícies com ara:

-*Lloc que ocupa la notícia*, és a dir, la secció del diari en la qual està inserida: *opinió, successos, comarques, Alacant, Castelló, València, Comunidad Valenciana, esports, successos i tribunals, Espanya, societat, postdata, en diumenge, estiu, crònica, i solidarios* (en el cas del Levante EMV) i *comarques, la comunitat al minuto, societat, València ciutat, successos, esports, Alacant, política, cultures i internet* (en el cas de Las Provincias)

-*Qui informa de la notícia*: qui és la font d'informació que pot ser qualificada, com ara professionals expertes de diferents àmbits relacionats amb la temàtica de la violència de gènere (treballadores socials, psicòlogues, policies, advocades, personal del món acadèmic, del món judicial...), organismes oficials (Conselleria, Ministeri, INE, fonts judicials, Universitat, Síndic de Greuges, Generalitat Valenciana) i la pròpia periodista o el periodista. Les fonts d'informació també poden ser no qualificades com ara el veïnat de la dona, familiars etc. Les recomanacions periodístiques com ara la Declaració de València 2008, assenyalen que cal utilitzar sempre fonts qualificades.

-*Gènere informatiu*: en aquest apartat assenyalarem si es tracta d'una notícia, una entrevista, un comunicat de premsa, una enquesta o macro enquesta, un informe, un estudi o una sentència judicial.

Per al tractament de les notícies s'ha utilitzat els programes informàtics Excel i SPSS. En el cas de l'anàlisi realitzat a partir de la plataforma informàtica del SPSS, s'ha pogut comptabilitzar les dades relacionades amb el tema central de les notícies i el tractament de les mateixes. Des de la perspectiva quantitativa, els resultats obtinguts faciliten la comprensió de l'ampli compendi de notícies seleccionades en ambdós diaris.

Per altra banda, a partir de les fonts quantitatives obtingudes a partir del SPSS, Excel ens ha facilitat la presentació dels resultats a partir de la configuració de les gràfiques de sectors, barres i diagrames que posteriorment es presentaran en l'apartat de l'anàlisi de contingut relatiu a la recerca de premsa.

Finalment, com a dificultats en la recerca de premsa assenyalem que mentre el diari Las Provincias dona accés obert a les notícies digitalitzades, en el cas de Levante EMV hem fet la recerca en l'hemeroteca donat que aquest diari no permet l'accés a tota la notícia en alguns casos. Açò ha suposat una major inversió de temps en la recerca de premsa.

4.4.3 Anàlisi de fonts documentals

Per a la recerca bibliogràfica ens hem basat sobre tot en tesis doctorals, articles científics, estudis, informes i estadístiques i conclusions de congressos, jornades i seminaris com hem vist en l'anàlisi fet al capítol tercer sobre l'estat de la qüestió.

a) Tesis doctorals realitzades des de l'àmbit acadèmic i defensades en les universitats d'arreu de l'Estat Espanyol d'entre 2000 a 2016.

b) Articles científics realitzats per reconegudes professionals de la matèria de l'àmbit del treball social, la psicologia, la criminologia, la sociologia i el dret.

c) Estudis, informes i estadístiques d'organismes i entitats com :

- Delegación del Gobierno para la Violencia de Género
- Ministeri de Sanitat, Serveis Socials i Igualtat
- Diputació de València.
- Diputacion Foral de Bizkaia
- Secretaria de la dona FSC-CCOO

- Síndic de Greuges de la Comunitat Valenciana.
- Comissió de Seguiment de la Casa d'Acollida de Castelló.
- Grup Cala.

e) Conclusions de congressos, jornades i seminaris a nivell estatal i autonòmic d'organismes com Creu Roja, Frente Feminista, Coordinadora Feminista, Col·legis Oficials de Psicologia, Pedagogia, Treball Social i Educació Social.

A banda d'aquestes qüestions, també s'han seleccionat i analitzat aquells documents que són adients per a l'objectiu general i els objectius específics, així com les preguntes d'investigació. En aquest punt, podem assenyalar els diversos protocols de funcionament existents en les diferents àrees relacionades amb la violència de gènere: protocols de caràcter policial, sanitari, educatiu i els existents en el sistema dels Serveis Socials. A més a més, cal fer referència a la selecció d'aquests protocols tant en els diferents nivells: autonòmic, estatal i europeu.

També s'ha realitzat la revisió d'altres documents (dades secundàries) pertanyents a l'Observatori de la Violència de Gènere, el Consejo General del Poder Judicial, la Direcció General de les Dones de la Conselleria d'Igualtat i Polítiques Inclusives de la Generalitat Valenciana, la Conselleria d'Educació, Investigació, Cultura i Esport de la Generalitat Valenciana, el Col·legi Oficial d'Advocats de València, Castelló i Alacant, l'Ajuntament de València, el Centre Reina Sofia per a l'Estudi de la Violència, Centres Dona 24 Hores, la pàgina web Femicidios.net, la revista on-line [Pikara Magazine](http://PikaraMagazine.com), l'Observatori Regular per la Igualtat de Gènere en les Notícies (Origen) i l'Observatorioviolencia.org de la Fundación Mujeres.

Per altra banda donada la influència dels mitjans de comunicació sobre el fenomen de la violència de gènere, també s'han seleccionat aquelles recomanacions realitzades per institucions de reconegut prestigi com ara les associacions de periodistes: l'Associació de Dones Periodistes de Catalunya, el Col·legi de Periodistes de Catalunya i la Declaració de València.

En última instància, s'ha considerat convenient i adient per a l'objecte de la investigació un recorregut per les diferents normatives legislatives relatives al tema objecte d'estudi en els nivells autonòmic, nacional i europeu, així com l'existència puntual en alguns casos, de normatives municipals d'actuació davant la violència de gènere.

4.5 Tècniques de processament de dades

Per a concloure l'apartat del marc metodològic, en el següent apartat es procedirà a detallar les diferents tècniques de processament de dades. Com s'ha mencionat en apartats anteriors, s'han utilitzat dues plataformes informàtiques per al tractament de la informació. Per una banda, es detallarà les tècniques de processament de dades qualitatives, corresponent amb la plataforma informàtica Maxqda11; i en segon lloc, es procedirà a detallar el tractament del conjunt de les notícies de premsa a partir de la plataforma informàtica SPSS.

En base al processament de la informació, en el següent capítol relatiu a la presentació dels resultats l'estructura utilitzada està fonamentada en aquestes dues plataformes.

4.5.1 Maxqda11

El desenvolupament de les tècniques d'investigació social, especialment en l'àrea de les noves tecnologies i de la comunicació s'ha traslladat a l'àmbit de les Ciències Socials en una millora alhora d'analitzar la informació procedent tant de la perspectiva qualitativa com quantitativa.

D'aquesta manera, per al tractament de dades qualitatives s'ha utilitzat la plataforma informàtica Maxqda versió 11. A partir d'aquest instrument d'investigació ubicat en el Laboratori de la Facultat de Ciències Socials de la Universitat de València, s'ha realitzat un anàlisi i codificació de les entrevistes en profunditat i semiestructurades realitzades als i les diferents professionals.

Aquesta plataforma informàtica, permet la quantificació dels segments de les entrevistes per a cada categoria. El sistema de codis o categories, està realitzat amb coherència amb: el guió de l'entrevista, els indicadors i variables per a cadascun dels objectius específics de la investigació presentades en el mapa d'investigació del començament del capítol. En aquest sentit, l'obtenció de la informació en base a aquesta estructura, facilita la presentació dels resultats tant a nivell descriptiu (general) com del contingut de les entrevistes (més exhaustiu).

Entre els avantatges d'aquesta plataforma, podem esmentar al MaxDictio, opció inclosa dins del Maxqda11 que estableix la freqüència de les paraules més significatives per a cadascuna de les entrevistes. Per altra banda, les múltiples opcions de presentació dels resultats permet a les investigadores determinar en un colp de vista els temes que han sigut o no, tractats al llarg de les entrevistes així com gràfics i diagrames de barres entre altres. Tanmateix, d'acord amb la metodologia exploratòria detallada en el disseny de la investigació, l'aspecte clau d'aquest instrument d'investigació social es correspon amb la rigorositat i exhaustivitat de les anàlisi de les entrevistes i/o altres tècniques d'investigació relacionades amb la perspectiva qualitativa.

Per a l'anàlisi i presentació de les dades no estructurades de les entrevistes, en primer lloc es procedeix a la presentació d'un anàlisi descriptiu i un segon anàlisi de contingut de totes les entrevistes realitzades. En el cas de l'anàlisi descriptiu, es detalla a nivell general les principals dades en conjunt de totes les entrevistes (temes tractats pels entrevistats, categories més esmentades, focalització de la informació segons cadascuna de les persones entrevistades entre altres). Pel que fa l'anàlisi de contingut, es realitza un tractament exhaustiu i en profunditat de la informació en funció de l'estructura seguida al llarg de les entrevistes.

4.5.2 SPSS

Per altra banda, per al tractament de les dades quantitatives relatives a les notícies de premsa, s'ha utilitzat la plataforma informàtica SPSS. A diferència del Maxqda únicament emprat per a la perspectiva qualitativa, el SPSS 21 per a Windows permet realitzar una gran varietat d'anàlisis i proves estadístiques.

De la mateixa manera que succeeix amb el Maxqda, el SPSS incorpora entre les seues opcions, potents funcions de visualització de les dades analitzades, la qual cosa a més a més facilita la presentació dels resultats de la investigació.

En aquest sentit, el processament de la informació de la recerca de premsa als diaris de Las Provincias i Levante EMV a partir d'aquesta plataforma s'ha realitzat en dos sentits. Per una banda, s'ha realitzat un anàlisi de conjunt en base a totes aquelles variables incloses en la categoria de tema central de les notícies, una anàlisi que ha inclòs les 338 notícies d'ambdós diaris. Paral·lelament, de la mateixa manera s'ha realitzat un anàlisi de conjunt en funció del tractament de la informació. A partir d'aquestes dues anàlisis, podem determinar el contingut de les diferents notícies. En primer lloc, a nivell descriptiu quantificant la freqüència de cadascun dels ítems compresos per a cadascuna de les anàlisis (sentit de la informació i tema centra de les notícies), i en segon lloc, realitzant un estudi de contingut de les notícies en base a aquestes freqüències.

4.6 A manera de síntesi

Al llarg del marc metodològic, s'ha realitzat un recorregut per les qüestions fonamentals que sustenten per una banda, la consecució dels objectius i preguntes d'investigació i per altra banda, hem connectat directament amb l'estructura de la presentació dels principals resultats de la investigació que veurem al capítol cinquè.

En aquest sentit, cal fer menció a la coherència entre els objectius generals “conèixer quin és el discurs de les professionals que intervenen amb dones supervivents de la violència de gènere al País Valencià” i “conèixer quina és la representació que la premsa del País Valencià realitza sobre la violència de gènere” i els objectius específics, les categories d'anàlisi emprades, i les variables i les tècniques utilitzades per a la determinació i comprensió del fenomen de la violència de gènere.

En quant al disseny de la investigació, cal mencionar que el present estudi s'emmarca sota el paraigua del paradigma interpretatiu, donat que fonamenta la violència de gènere en el seu context des d'una perspectiva holística. A més a més, la investigació per una banda té un caràcter exploratori basat en esbrinar i analitzar els discursos de les persones entrevistades provinents dels recursos relacionats amb la violència de gènere; per altra banda, s'accentua el caràcter descriptiu a partir de l'anàlisi realitzat a partir de la recerca de premsa als diaris de Las Provincias i Levante EMV; per últim es tracta també d'una investigació aplicada, els resultats de la qual poden ser aprofitats, si és el cas, per millorar la intervenció amb dones supervivents de la violència de gènere.

Per tot això, es considera fonamental la combinació de la perspectiva qualitativa amb la perspectiva quantitativa, donant com a resultat la complementarietat metodològica i dotant la investigació d'un major rigor científic en la presentació dels resultats a partir de la utilització dels instruments informàtics per a investigació social: Maxqda i SPSS.

En última instància, cal mencionar que els punts claus del marc metodològic i en conseqüència de la Tesi Doctoral, són per una banda l'ampli ventall de perfils professionals que hem entrevistat i que intervenen en el cicle d'actuació contra la violència de gènere, tant pel seu bagatge professional com pel tipus d'intervenció i funcions realitzades. I per altra banda l'ampli seguiment de les notícies de tot l'any 2015, realitzada als dos diaris esmentats. Considerem de gran valor tant les opinions facilitades per les professionals, com la representació que fa la premsa a les notícies. Al següent capítol *Resultats principals de la investigació* passem a detallar quins han estat els resultats fonamentals.

PART TERCERA

CAPÍTOL 5:

RESULTATS PRINCIPALS DE LA INVESTIGACIÓ

El discurs de les professionals i la representació de la premsa sobre la violència de gènere
al País Valencià

INDEX

CAPÍTOL 5:	323
RESULTATS PRINCIPALS DE LA INVESTIGACIÓ	323
Introducció	327
5.1 LA REPRESENTACIÓ DE LA VIOLÈNCIA DE GÈNERE A PARTIR DE LA PREMSA VALENCIANA	328
5.1.1 Resultats de l'anàlisi de les notícies	329
5.1.2.1 Anàlisi de Levante EMV	337
5.1.2.2 Anàlisi de Las Províncias.....	342
5.1.2.3 Anàlisi comparatiu d'ambdós diaris.....	348
5.1.2 Síntesi de la recerca de premsa.....	352
5.2 LA PERCEPCIÓ DE LES PROFESSIONALS SOBRE LA VIOLÈNCIA DE GÈNERE A PARTIR DE LES ENTREVISTES	353
5.2.1 MaxDictio: Freqüència de paraules més repetides a les entrevistes.....	353
5.2.2 Anàlisi del sistema de codis i subcodis.....	355
5.2.2.1 Intervenció professional.....	356
5.2.2.2 Percepció sobre la dona	357
5.2.2.3 Recursos.....	359
5.2.3 Temes centrals segons l'àmbit professional.....	360
5.2.4 Categories d'anàlisi i variables	369
5.2.5 Anàlisi de resultats de les entrevistes.....	373
5.2.5.1 Percepció sobre la dona	374
5.2.5.2 Percepció sobre la violència de gènere	376
5.2.5.3 Intervenció pròpia.....	380
5.2.5.4 Intervenció general	384
5.2.5.5 Homogeneïtat dels recursos	396
5.2.5.6 Perspectiva de gènere.....	397
5.2.5.7 Cura de les professionals	398
5.2.5.8 Punts febles, fortaleces i propostes.....	402
5.2.6 Síntesi de les entrevistes	415
5. 3 SINTESI GENERAL DE LA PRESENTACIÓ DE RESULTATS	423

El discurs de les professionals i la representació de la premsa sobre la violència de gènere
al País Valencià

Introducció

En aquest capítol passem a detallar l'anàlisi dels resultats obtinguts després de realitzar el tractament de les entrevistes a les professionals, la recerca i l'anàlisi de les notícies de premsa i l'anàlisi sobre l'estat de la qüestió que ja hem vist al capítol tercer.

En primer lloc, respecte a la recerca de premsa, analitzem la totalitat de les notícies, realitzant seguidament l'anàlisi individual dels dos diaris Levante EMV i Las Provincias a l'any 2015. Per concloure aquest punt relatiu a la recerca de premsa, es realitza una comparació dels resultats entre les notícies d'un diari i l'altre, assenyalant les diferències i/o les coincidències en base a l'estructura analítica de cadascú: tema central de les notícies i tractament de la informació.

En segon lloc els resultats de l'entrevista s'estructuren per una banda amb l'anàlisi descriptiu dels resultats, on s'expliciten aquells més rellevants de caràcter quantitatiu i amb un caràcter més generalitzat de la informació relativa a les entrevistes. Posteriorment, aquest apartat es complementa amb l'anàlisi de contingut dels resultats, on s'aprofundeix especialment sobre el contingut de les entrevistes.

Per al primer apartat, analitzarem els resultats de les entrevistes centrant-nos en quina és la freqüència de les paraules més repetides segons MaxDictio, de l'instrument informàtic per a investigació social Maxqda 11. En segon lloc, determinarem quins han estat els temes més tractats per les professionals i en tercer lloc, realitzarem amb profunditat l'anàlisi de quines són les variables utilitzades en les diferents categories d'anàlisi establertes prèviament.

Com a resultat d'aquests punts i en coherència amb els objectius i preguntes d'investigació, aconseguim conèixer quina és la percepció de les professionals sobre la violència de gènere al País Valencià i la intervenció que es realitza als diferents àmbits d'actuació. A més, obtenim un resum realitzat per les mateixes professionals sobre les debilitats i les fortaleses del sistema d'intervenció en violència de gènere, així com unes propostes d'actuació que caldria considerar en l'àmbit objecte d'estudi.

Tot plegat, ens donarà una panoràmica actual de quina és la percepció de les professionals que intervenen diàriament en violència de gènere des dels seus respectius llocs de treball, i quina és la representació que de la violència de gènere al País Valencià fa la premsa, que és l'objecte de la present tesi doctoral.

51 LA REPRESENTACIÓ DE LA VIOLÈNCIA DE GÈNERE A PARTIR DE LA PREMSA VALENCIANA

Per conèixer quina és la representació que la premsa valenciana fa sobre la violència de gènere hem realitzat una recerca on s'han analitzat un total de 338 notícies pertanyents als diaris Levante EMV (114 notícies) i Las Provincias (224 notícies). La totalitat de les notícies la presentem en l'apartat d'annexos degut a la seua extensió¹⁰⁴. En aquest apartat, presentem els resultats obtinguts de l'anàlisi quantitativa realitzada dels dos diaris en conjunt i per separat.

Prèviament hem classificat les notícies per mesos diferenciant entre els dos diaris per conèixer la temporalitat de les notícies. Veurem les categories d'anàlisi que hem estudiat i els seus indicadors i finalitzarem amb una síntesi del més destacat de la recerca de premsa.

Les notícies han estat analitzades segons dos categories d'anàlisi que considerem d'interès per a la nostra investigació: el **tema central** de les notícies i el **tractament** que es fa sobre les mateixes. En cada categoria analitzem les diferents variables que apareixen¹⁰⁵

En primer lloc, la categoria sobre el **tema central de les notícies** pretén extraure informació sobre quin és el motiu fonamental per a emetre-la, tal i com hem explicat al quart capítol en l'anàlisi descriptiva de la recerca de premsa.

En segon lloc, la taula sobre el **tractament de la informació** recull quin és el sentit que el diari li dona a la notícia, és a dir, la contextualització que es realitza d'ella, segons les variables que hem explicat al quart capítol.

A partir de l'anàlisi del tema central de les notícies i del sentit de la informació, cal fer esment a la següent taula on es detalla la quantitat de notícies recollides per mesos segons cada diari¹⁰⁶:

¹⁰⁴ Vegeu les notícies de premsa a l'annex n° 4

¹⁰⁵ Vegeu Excel sobre el tema central i el tractament de les notícies a l'annex n° 4

¹⁰⁶ La codificació que hem realitzat sobre els mesos de l'any en els quals s'ha fet la recerca i segons el diari es troba en l'annex n°4

Taula 5.1: Notícies de cada diari per mes (2015).

Mesos	Las Provincias	Levante EMV
Gener	48	8
Febrer	48	9
Març	31	15
Abril	12	8
Maig	13	4
Juny	6	7
Juliol	12	9
Agost	10	9
Setembre	11	8
Octubre	12	12
Novembre	13	16
Desembre	8	9
TOTAL	224	114

Font: Elaboració pròpia.

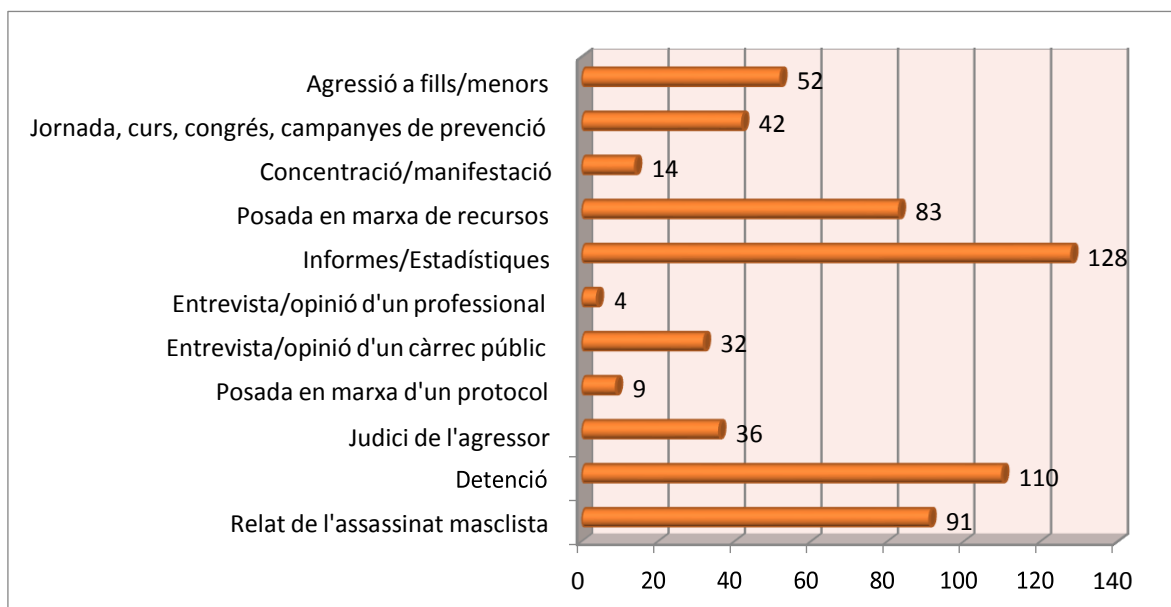
Podem veure com els mesos que més notícies tenen sobre violència de gènere són els de gener i febrer de 2015 en el cas de Las Provincias però no en el cas de Levante EMV. Cal recordar que al començament d'any el País Valencià va tindre freqüents casos de dones assassinades. En el cas de Levante EMV els mesos on es recull major nombre de notícies és novembre i març.

En quan als mesos que menys freqüència de notícies trobem en ambdós diaris són els de juny i desembre coincidint amb les vacances escolars de juny i de nadal.

5.1.1 Resultats de l'anàlisi de les notícies

En aquest punt analitzarem els resultats sobre quin ha estat el **tema central** de la totalitat de les notícies recollides dels dos diaris, Levante EMV i Las Provincias. Seguidament farem el mateix anàlisi amb els dos diaris per separat.

Gràfic 5.1: Tema central de la notícia Levante EMV i Las Provincias.

Font: Elaboració pròpia a partir de la recerca de notícies.

Per a l'anàlisi del *tema central de la notícia* cal tenir en compte que hem considerat que cadascuna de les **338 notícies** seleccionades pot tenir més d'un tema central, per això hem utilitzat xifres absolutes preferentment i no percentatges i també per aprofitar la riquesa informativa.

Pràcticament la totalitat de les notícies parlen de violència de gènere perpetrada per la parella o ex parella de la dona amb resultat o no de mort. No es fa referència a altres tipus de violència contra la dona en àmbits diferents als de la parella, com estableix actualment el Conveni d'Istanbul (2011) que inclou tots els tipus de violència contra la dona: agressions sexuals, privació de llibertat, violència psicològica, violència laboral...

El major nombre de notícies (128) són aquelles que aporten dades estadístiques relacionades amb la violència de gènere, normalment solen ser sobre el nombre de dones assassinades fins a la data de la notícia, bé a nivell del País Valencià o a nivell estatal. Es fan comparances amb altres anys anteriors i es redacten frases com “*en lo que va d'any ja són x les dones assassinades*” donant valor al que són les xifres i no tant als fets sobre la violència. En aquest sentit trobem notícies amb titulars que semblen preocupats per guanyar una cursa¹⁰⁷:

“*Los dos primeros crímenes machistas de 2015 se han cometido en Alicante*” (LP 19-1-15)

“*Las ordenes de protección bajan un 15% desde hace 4 años*” (LP 17-2-15)

¹⁰⁷ A partir d'ara utilitzarem LP per anomenar al diari Las Provincias i L per anomenar el Levante EMV

“Casi 400 detenidos por casos de violencia de genero” (LP 14-5-15)

“42 mujeres maltratadas cada dia” (LP 13-6-15)

“Catorce denuncias a la hora, una muerta a la semana” (LP 14-8-15)

“La quinta víctima en la Comunidad Valenciana en menos de 5 meses hace saltar las alarmas” (L 15-5-15)

“La comunitat tambien es líder en víctimas mortales al sumar 6 asesinatos” (L 12-10-15)

En 110 ocasions les notícies parlen de la detenció de l'agressor/assassí sense facilitar massa dades personals d'identificació. En aquest sentit cal remarcar que les *Recomanacions sobre el tractament de la violència Masclista als mitjans de comunicació* del Col·legi de Periodistes de Catalunya (2004) estableixen que és millor guardar l'anonimat de la víctima i de l'agressor.

En 91 notícies apareix com a tema central el relat de l'agressió/assassinat masclista però tanmateix sols en 36 notícies s'ha fet referència al judici contra l'agressor/assassí pel fet comés com a tema central de la notícia.

Pel que fa al relat de l'agressió o l'assassinat masclista, en algunes ocasions s'ha redactat la notícia amb titulars que són excessivament detallistes i amb informacions que poden resultar fins i tot morboses, com ara:

“Una mujer pide auxilio a gritos desde el balcón tras ser agredida por un hombre en Valencia” (LP 8-1-15)

“Se ahorca tras matar a su expareja y a su excuñada en Elx” (LP 12-1-15).

“El acusado de matar a su exmujer y su excuñada usó una barra de hierro y dejó una nota autoinculpatoria” (LP 13-1-15).

“Desnuda y ata a su novia a un árbol porque no queria pasar la noche con él” (LP 26-1-15).

“Un hombre mata a su mujer al fracturarle el cráneo a sartenazos. (LP 10-3-15).

“Un británico detenido por matar a su mujer a bastonazos” (LP 10-3-15).

“Cuando gritó “papá no, papá no” dejó de apuñalarlo” (LP 12-5-15)

“Un hombre deja en coma a su expareja tres asfixiarla y romperle el cráneo” (LP 2-9-15)

“Condenado a 25 años de carcel el hombre que descuartizó a su pareja en Torremanzanas” (LP 1-10-15)

“¿Algo peor que la muerte? Ver a tu hija sufrir en estado vegetal en el hospital” (LP 4-11-14)

“Vivo con las persianas bajadas porque me dijo que podia dispararme” (L 2-3-15)

“Una mujer fallece tres ser golpeada con una sartén por su marido ante sus hijos en Xàbia” (L 10-3-15)

“Voy a quemar la casa contigo dentro” (L 13-8-15)

Algunes notícies es recreen explicant l'instrument amb el que la dona ha estat assassinada: *“barra de hierro, asfixia, atada, arrojada de un coche en marcha, a sartenazos, a bastonazos, la golpeó con la barra de una cortina, estrangulada”*.

En 83 notícies s'ha parlat de la posada en marxa i/o del funcionament de recursos d'atenció a les dones; en 42 notícies s'ha parlat de la celebració de jornades, cursos congressos sobre la temàtica i en 9 notícies s'ha parlat de la posada en marxa d'un protocol de funcionament o de coordinació per al tractament de casos de violència de gènere, en la majoria de casos es tracta del protocol policial VioGén, al qual van incorporant-se de manera gradual els ajuntaments del País Valencià. 52 notícies fan referència als fills i filles com a víctimes de l'agressor o com a membres de la família que han estat assassinats. En aquest sentit hem de destacar els titulars:

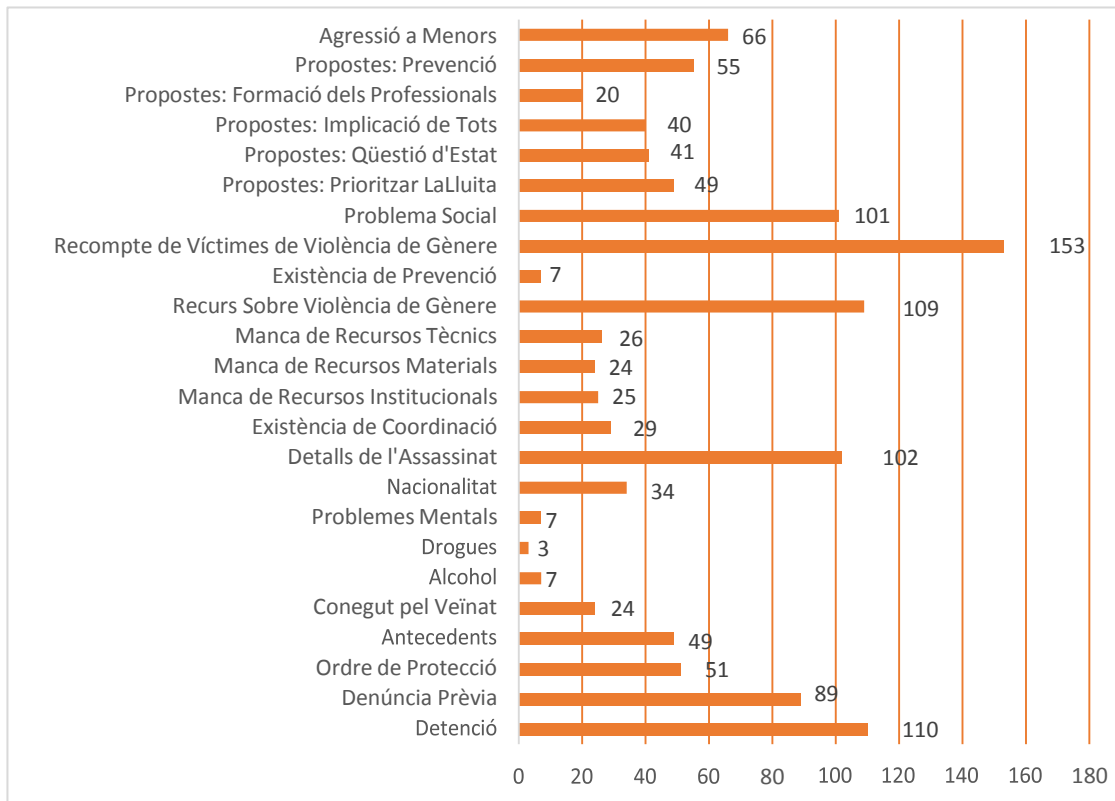
“Castelló registra 9 casos con menores” (L 7-9-15)

“Un total de cuatro niños son asesinados por sus padres en solo 7 días”(L 3-8-15)

Respecte a les notícies que són d'opinió, de fonts qualificades hem de destacar-ne 32 en les que s'entrevista a un càrrec públic i tan sols 4 notícies en les quals s'entrevista a un o una professional experta en la matèria, perdent així l'oportunitat d'explicar el fenomen i de fer pedagogia amb la notícia com recomana la Declaració de València (2008) quan parla de la funció informativa dels mitjans, però sense oblidar la seua funció pedagògica.

En segon lloc veurem quin és el **tractament** que els dos diaris han donat a les 338 notícies sobre violència de gènere, és a dir en quin sentit les han contextualitzat.

Gràfic 5.2: Tractament de la informació Levante EMV i Las Provincias

Font: Elaboració pròpia a partir del programa informàtic SPSS.

En quant al tractament que es dona a la informació en els dos diaris, resulta de gran interès per a la present investigació assenyalar que en 101 notícies es parla de la violència de gènere com un problema social i en altres (205) a més, es realitzen propostes per a la millora de les actuacions professionals o per a la lluita contra la violència de gènere com ara:

- Reclamen la prevenció: 55 notícies
- Parlen que cal prioritzar la lluita contra la violència de gènere: 49 notícies
- Demanen que la violència de gènere siga considerada com a qüestió d'estat: 41 notícies
- Es necessita la implicació de tots i totes: 40 notícies.
- Cal la formació dels i les professionals: 20 notícies.

Es fa referència també a les dificultats en les quals es troben els i les professionals per actuar contra la violència de gènere per manca de coordinació (29 notícies), manca de recursos tècnics (26), manca de recursos institucionals (25), i manca de recursos materials (24).

Destaquem en aquest sentit alguns titulars que fan referència a la manca de recursos:

“La UJI detecta indefensió de víctimes de violència de gènere per falta de interpretes” (L 15-4-15)

“La falta de un funcionario judicial en Sagunt bloquea más de un mes casos de violència machista (L 29-9-15)

Alguns dels recursos que es nomenen són: les OAVD, els Centre Dona 24 Hores, l'Hospital La Fe, la Diputació d'Alacant, l'Asociación Unificada de la Guardia Civil, la Fundacion Adecco, la Asociación de Amigas Supervivientes i IVASPE (Institut Valencià de Seguretat Pública i Emergències).

En 102 notícies és parla sobre tot dels detalls de l'agressió/assassinat i en algunes s'utilitzen elements de contextualització que poden entendre's com un atenuant o com una justificació de la situació de violència. Són expressions que poden donar lloc a pensar a l'opinió pública que la violència ha ocorregut pel fet que l'agressor no està bé emocionalment, o perquè tenia una raó de pes, com ara:

“El agresor estaba diagnosticado de un trastorno depresivo tras la orden de alejamiento (LP 4-11-15)

“Asesina al hijo de 10 años de su compañera minutos después de que ella lo denunciara” (L 5-5-15)

“Un hombre sufre un brote psicótico y se atrinchera tras agredir a su mujer y a su hija” (L 13-7-15)

Açò es produeix tot i les recomanacions d'evitar qualsevol relació causa-efecte tant pel que fa a la situació sociocultural com a les circumstàncies personals dels implicats i/o implicades amb els fets sobre la violència. Són elements considerats estereotips però que aixina i tot es segueixen utilitzant com arguments a les notícies, malgrat les recomanacions dels col·legis professionals de periodistes, com pot ser parlar de la nacionalitat de l'agressor i/o de la víctima (apareix en 34 notícies); de problemes mentals (7 notícies); de consum de drogues (3 notícies) i consum d'alcohol (7 notícies).

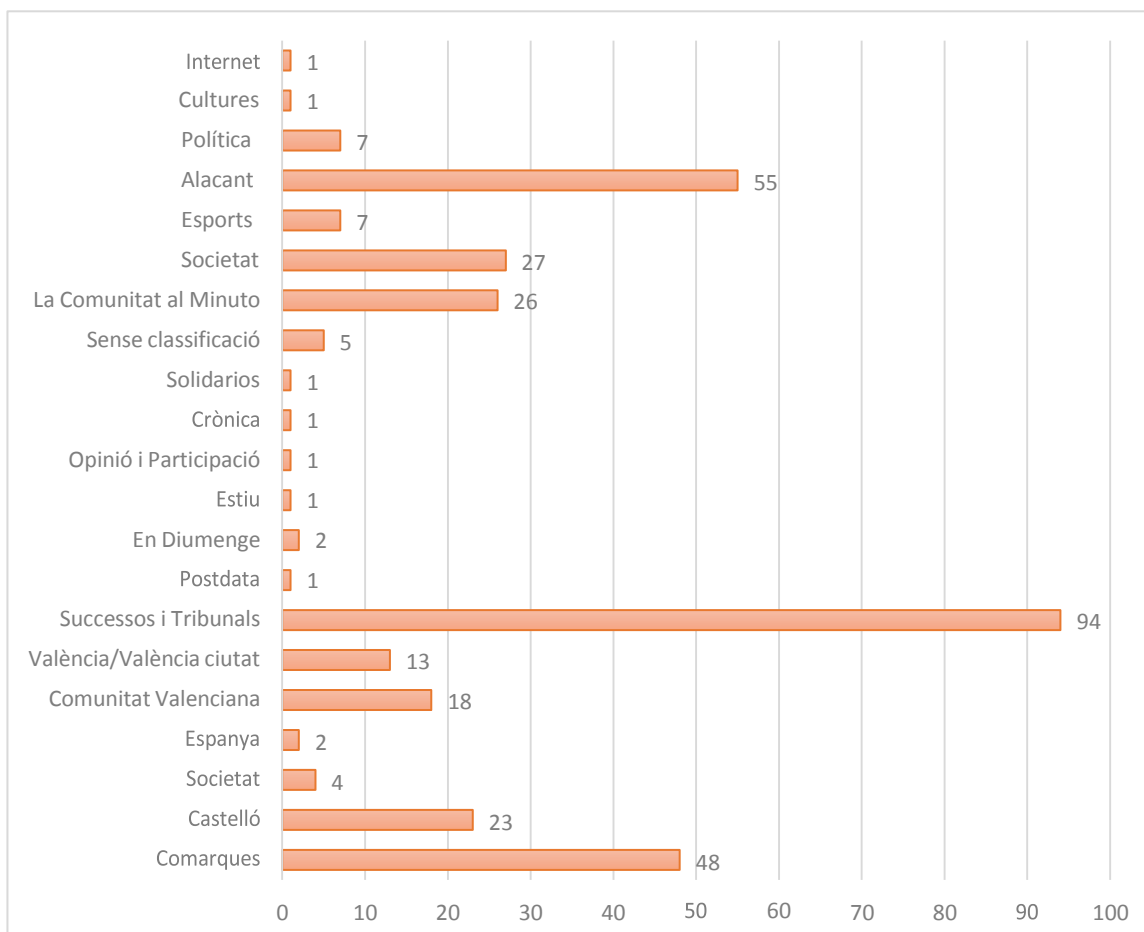
Tot i això, si considerem el nombre de notícies recollides (338), podem concloure que aquests estereotips s'han utilitzat amb poca freqüència als mitjans i les notícies analitzades.

En la redacció de la notícia (63%) també és sol incorporar informació contextual que dona una visió més ampla dels antecedents de la situació de violència pel que fa a la dona, a l'agressor i al seu entorn, com ara:

- Si la dona havia denunciat prèviament: 89 notícies en parlen.
- Si existia ordre de protecció: apareix aquesta dada en 51 notícies.

- Si existien antecedents de violència en la parella: 49 notícies fan referència.
- Si l'existència de violència era coneguda pel veïnat: 24 notícies.

Gràfic 5.3: Lloc que ocupen les notícies

Font: Elaboració pròpia a partir del programa informàtic SPSS

La majoria de notícies es troben inserides en la secció de *Successos i tribunals* (94), seguit de les seccions més territorials com *Alacant* (55) i *Comarques* (48). En segon lloc d'importància destaquen les seccions de *Societat* (27), *la Comunitat al minut* (26), i *Castelló* (23).

Respecte a *qui informa* de les notícies¹⁰⁸ destaca en primer lloc el o la periodista que la redacta (190), seguit de càrrecs públics (48) i professionals expertes (17). Entre els càrrecs públics que han aparegut a les notícies destaquem: Susana Camarero, Secretaria d'Estat de Serveis Socials i Igualtat; Luis Santamaria, Conseller de governació i Justícia de la Generalitat Valenciana; Consuelo Madrigal, Fiscal General del Estado; Miguel Cardenal, Presidente del Consejo General

¹⁰⁸ Vegeu el gràfic sobre qui informa de les notícies a l'annex nº 5

de Deportes; Antoni Bruel, Coordinador General de Creu Roja; el Síndic de Greuges de la Comunitat Valenciana; Serafin Castellanos, Delegat del Govern; Angeles Carmona, Presidenta del Observatorio contra la violència domestica y de género.

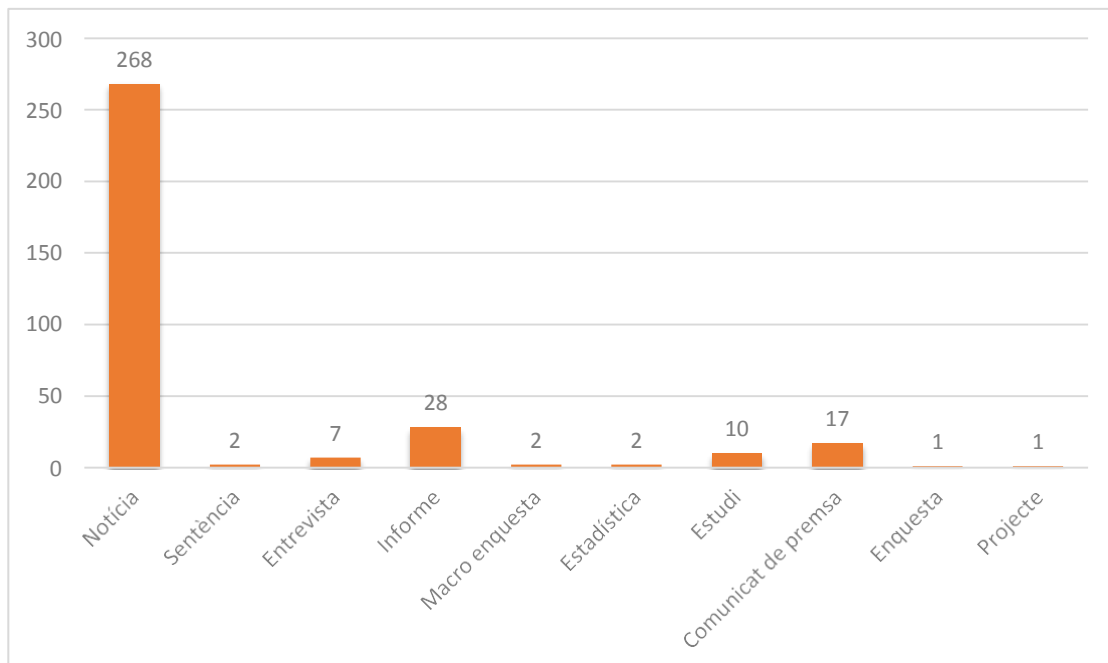
Destaquen també les fonts judicials (25) com l'Audiència Provincial de Castelló i el CGPJ, i les fonts policials (17) com la UPAP i Alertcops. Crida l'atenció el fet que en una notícia la informació l'aporta el propi agressor.

En alguns casos (6) informa la pròpia dona violentada:

“Me veo desprotegida. Si me pasa algo, ¿tiene que venir a Alaquàs la policia de Xirivella?”

Dona d'Alaquàs (L 23-1-15).

Gràfic 5.4: Gènere informatiu

Font: Elaboració pròpia.

Respecte al *Gènere informatiu* cal dir que totes les informacions recollides són notícies informatives, i també hi ha 17 comunicats de premsa. Destaquen notícies sobre informes (28) com ara *Violencia de género en adolescentes* de la Delegación de Gobierno para la violencia de género; *Informe datos 2013* del Observatorio contra la violencia doméstica y de género; *Informe datos del Centro Mujer 24 Horas*; *Protocolo Viogen*; *Estudi de la UPV sobre propagació de la violència de gènere en Espanya*; *Informe de datos* del Ministerio de Sanidad, Servicios Sociales e Igualdad; *Macroencuesta sobre violència de genero 2014* i *Protocolo SIVIO*.

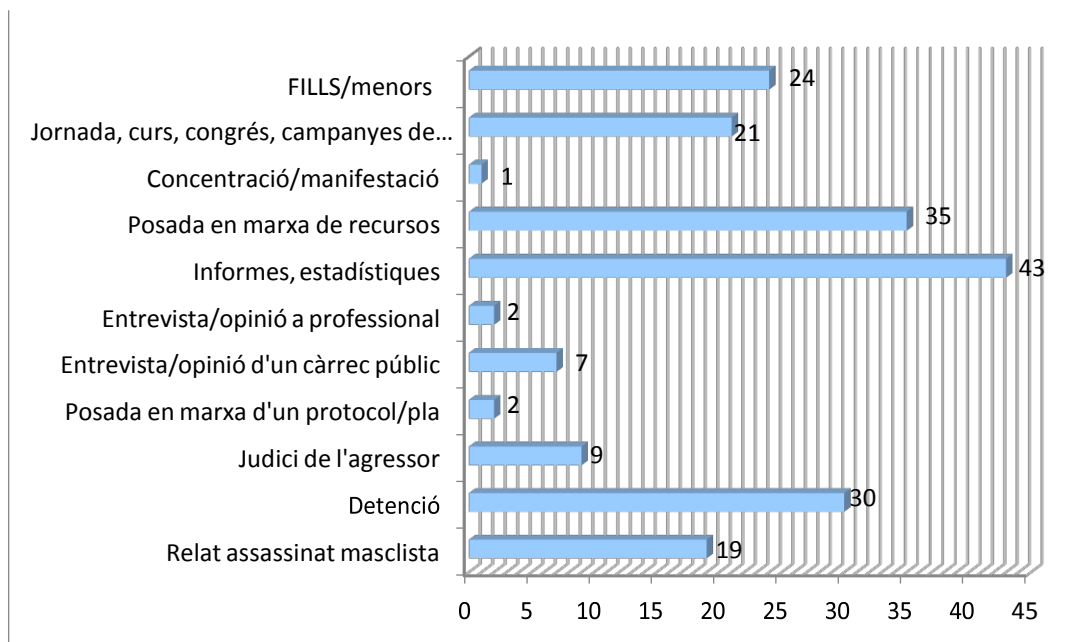
A continuació farem l'anàlisi separat per diaris donat que ens proporciona una informació més detallada de cadascun d'ells. Analitzarem el tema central de la notícia i el tractament que rep igual

com hem fet amb la totalitat de les notícies. Analitzarem també el lloc que ocupa la notícia en el diari, qui informa sobre la notícia i quin és el gènere informatiu al qual pertany.

5.1.2.1 Anàlisi de Levante EMV

De les **114 notícies** publicades a Levante EMV el seu tema central es distribueix de la següent manera

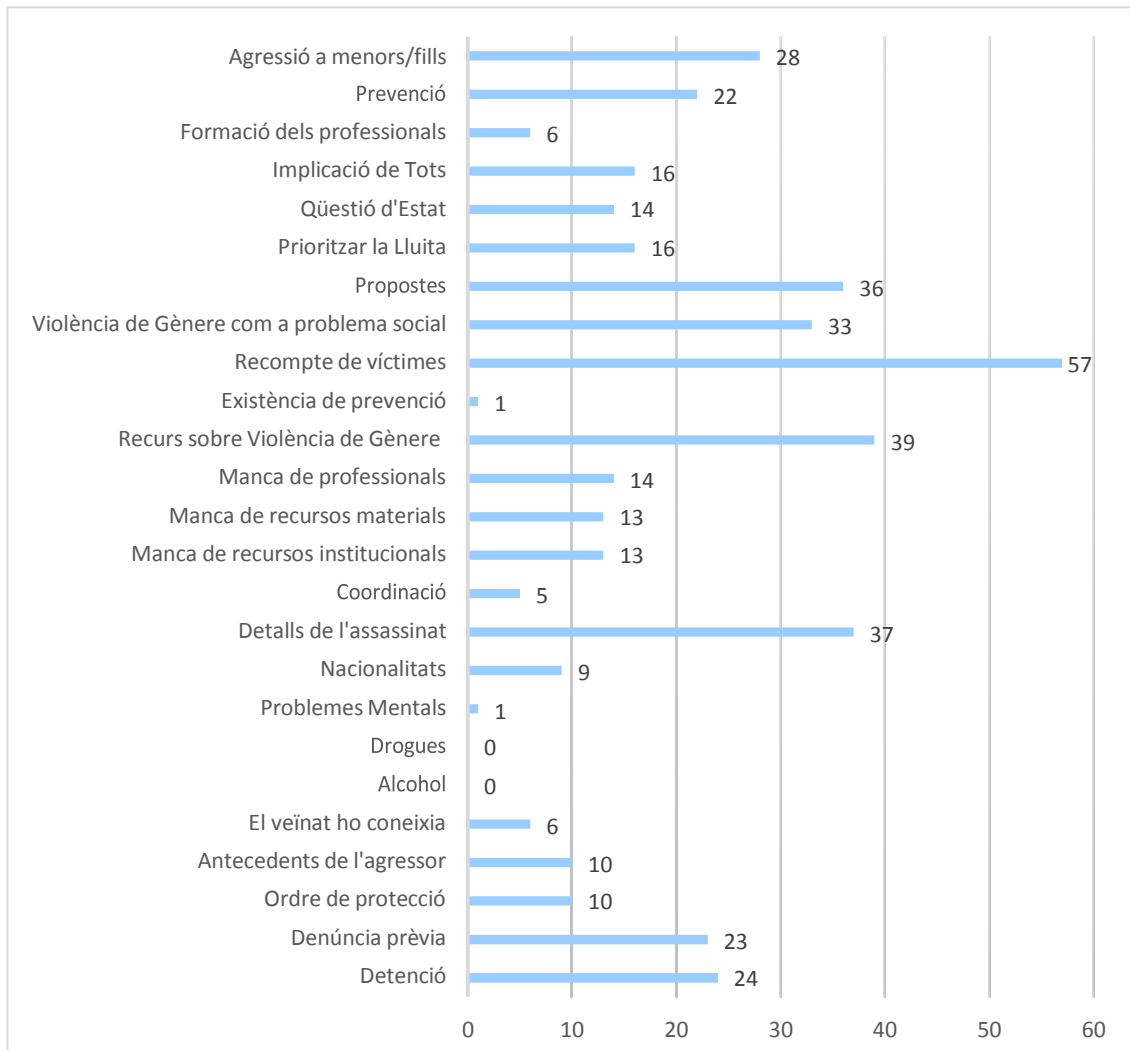
Gràfic 5.5:Tema central Levante EMV.

Font: Elaboració pròpia.

En el cas de Levante EMV el *tema central* predominant són les notícies que parlen sobre informes i estadístiques relatives a la violència de gènere, la posada en marxa i/o explicació de recursos d'atenció a dones, i les notícies que expliquen la detenció de l'agressor. En menor mesura fan referència a notícies en les quals s'entrevista a professionals (2) o càrrecs públics (7), posada en marxa d'un protocol (2), i posada en marxa o explicació del funcionament d'un recurs (35). Molt poc s'ha publicat sobre la realització de concentracions o mostres de rebuig contra la violència. Sols hi ha 1 notícia en aquest diari tot i que, a la ciutat de València per posar un exemple, es fa una concentració mínim tots els mesos de l'any.

Gràfic 5.6: Tractament de la informació Levante EMV

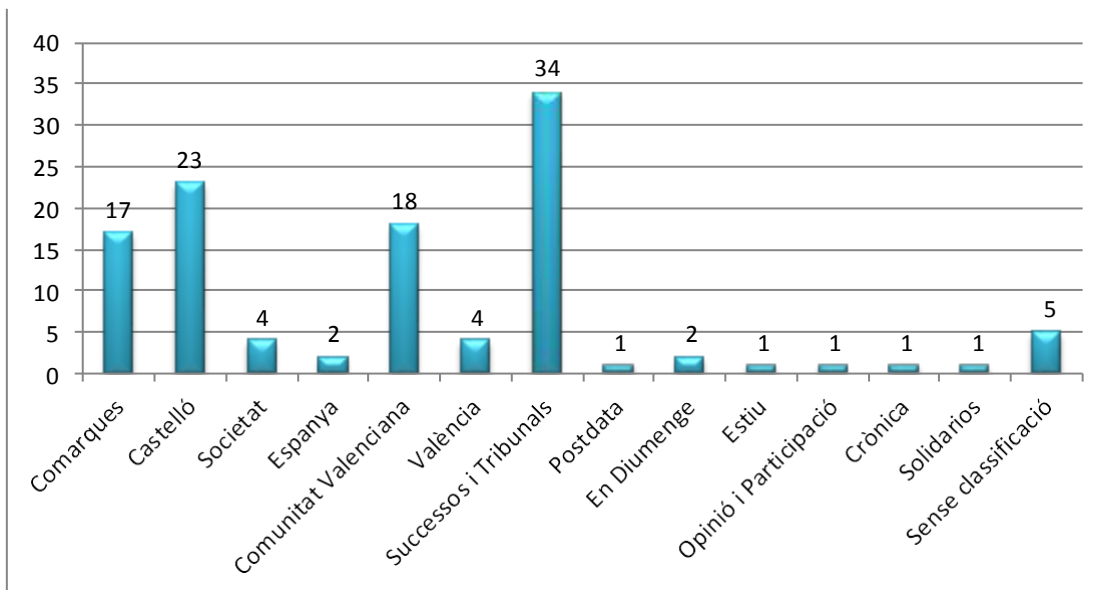

Font: Elaboració pròpia.

En el *tractament de les notícies* trobem que la major proporció d'aquestes fan referència al recompte de víctimes (57 notícies), a la creació o explicació d'un recurs (39) i 37 notícies es basen en el relat de l'agressió/assassinat d'una dona. En 36 notícies es fan propostes per a millorar en el tractament de la violència. Parlen que cal prioritzar la lluita contra la violència de gènere 16 notícies, i altres 16 informen que cal la implicació de tota la societat. En 14 notícies es parla que s'ha de considerar la violència de gènere com una qüestió d'estat. D'altra banda, zero notícies parlen d'alcohol/drogues i sols 1 fa referència a problemes mentals de l'agressor.

Volem ressaltar que en 28 notícies s'ha fet menció a agressions contra els fills i filles.

Gràfic 5.7: Lloc que ocupa la notícia Levante EMV

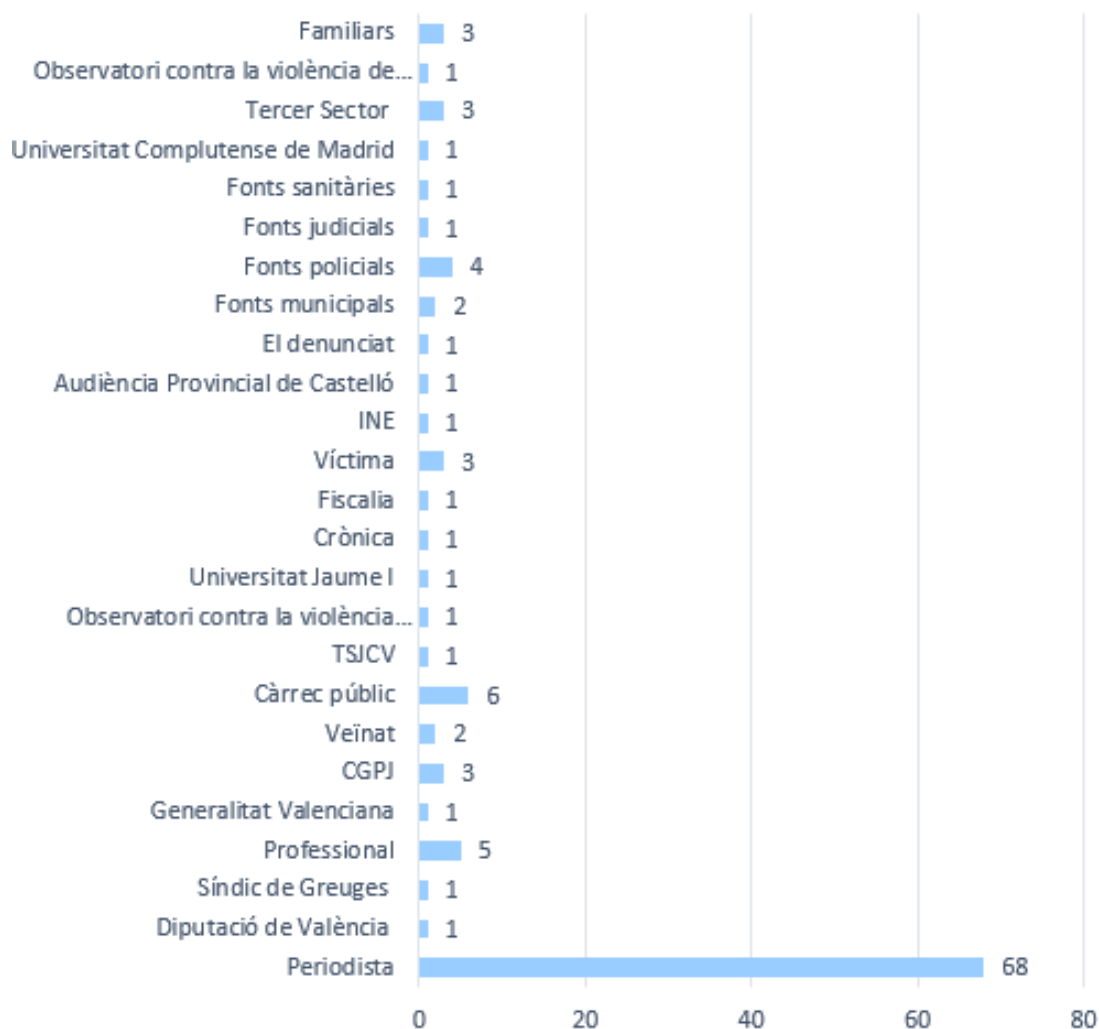

Font: Elaboració pròpia.

Respecte al *lloc que ocupen les notícies*, de les 114 notícies seleccionades d'aquest diari, cal assenyalar que la gran majoria (34) estan inserides en la secció de *successos i tribunals*.

Existeix un gran nombre de notícies ubicades geogràficament, especialment en la secció de *Castelló* (23), seguit de la secció de *Comunitat Valenciana* (18), *Comarques* (17) i *València* (4). Per altra banda, les seccions menys destacades al voltant del qual s'organitzen les notícies sobre violència de gènere són: *societat* (4), *Espanya* (2), *en diumenge* (2), *postdata* (1), *estiu* (1), *opinió i participació* (1), *crònica* (1) i *solidaris* (1).

Gràfic 5.8: Qui informa Levante EMV.

Font: Elaboració pròpia.

Respecte a la categoria *qui informa*, s'ha establert un ampli ventall de les diferents opcions. En la primera d'elles, cal reflectir que quasi la totalitat de les notícies es corresponen amb la informació aportada per un/a periodista (68), seguit d'un nombre molt inferior dels següents informants: *càrrec públic* (6), *professional* (5), *fonts policials* (4), *familiars* (3), *tercer sector* (3) i notícies on s'ha reflectit informació de les pròpies víctimes (3).

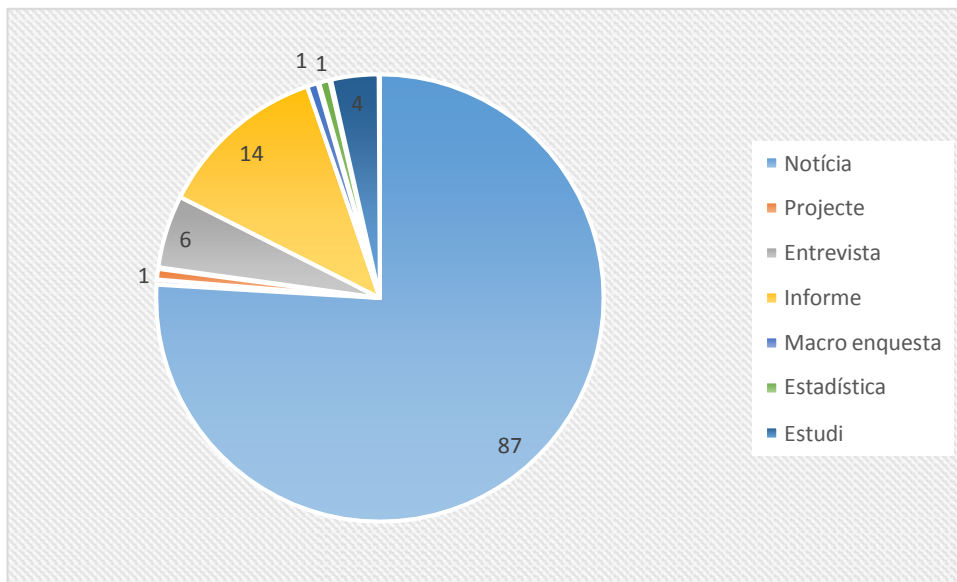
No obstant això, cal destacar el nombre de notícies relacionades amb *fonts judicials* (7) *Audiència provincial de Castelló*, *Fiscalia*, *Tribunal Superior de Justícia de la Comunitat Valenciana* i *el CGPJ*.

La resta de notícies han sigut a càrrec d'informants que són institucions públiques com *Generalitat Valenciana*, *Universitats*, *Observatori contra la violència domèstica i de gènere*, *Síndic de Greuges*, *Observatori contra la violència de gènere del CGPJ*.

Seguidament, respecte al *gènere informatiu* la majoria es correspon amb el gènere de *notícies* (87) seguit dels *informes* (14) i les *entrevistes* (6). En el gènere de notícies, es reflexen en la majoria dels casos successos ocorreguts en matèria de violència de gènere, tant al País Valencià com a la resta de l'Estat Espanyol. Per altra banda, dintre del gènere d'informes trobem els informes d'organismes públics com el Síndic de Greuges o l'Observatori contra la violència domèstica i de gènere.

Respecte a estadístiques, estudis i macro enquestes el Levante EMV en parla en una notícia a cada gènere. No hi ha cap comunicat de premsa sobre temàtica de violència de gènere al Levante EMV.

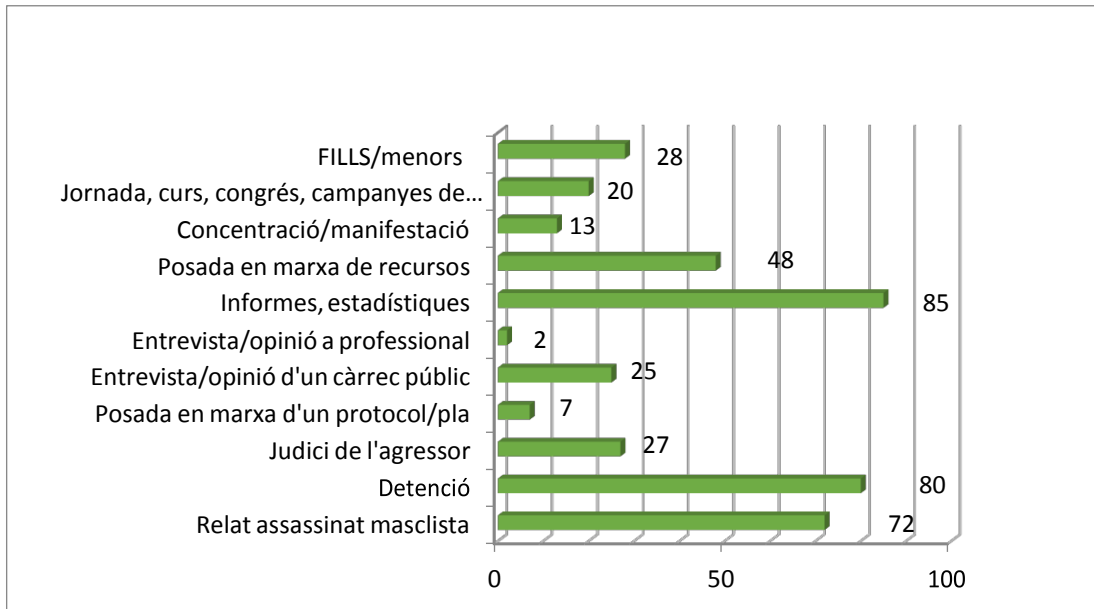
Gràfic 5.9: Gènere informatiu Levante EMV.

Font: Elaboració pròpia.

5.1.2.2 Anàlisi de Las Províncias.

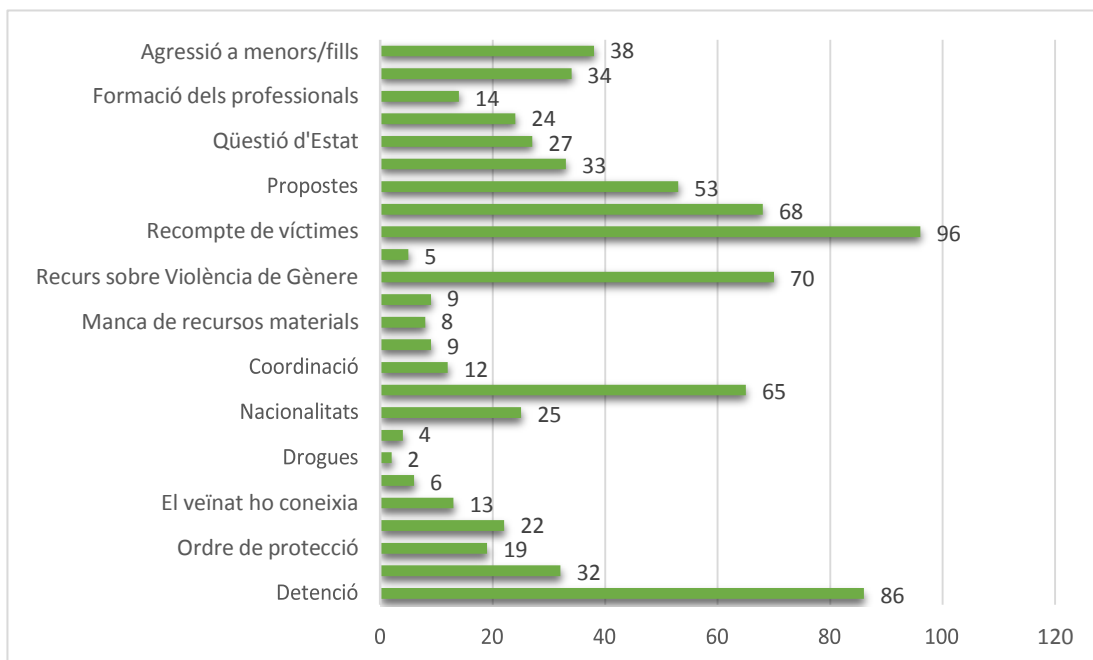
Gràfic 5.10: Tema central Las Províncias

Font: Elaboració pròpia

En el cas del diari Las Províncias les **224 notícies** seleccionades tenen com a *tema central* majoritari la referència a estadístiques i informes (85 notícies), seguit de les que tenen com a tema central la detenció de l'agressor/assassí (80). En 72 notícies es centra el tema en el relat de l'assassinat masclista. El tema central menys freqüent ha estat l'entrevista a professionals (2 notícies), mentre que l'entrevista a càrrecs públics és més nombrosa (25). La posada en marxa d'un protocol d'actuació ha estat tema central en 7 notícies de Las Províncias.

Gràfic 5.11: Tractament de la informació Las Províncias.

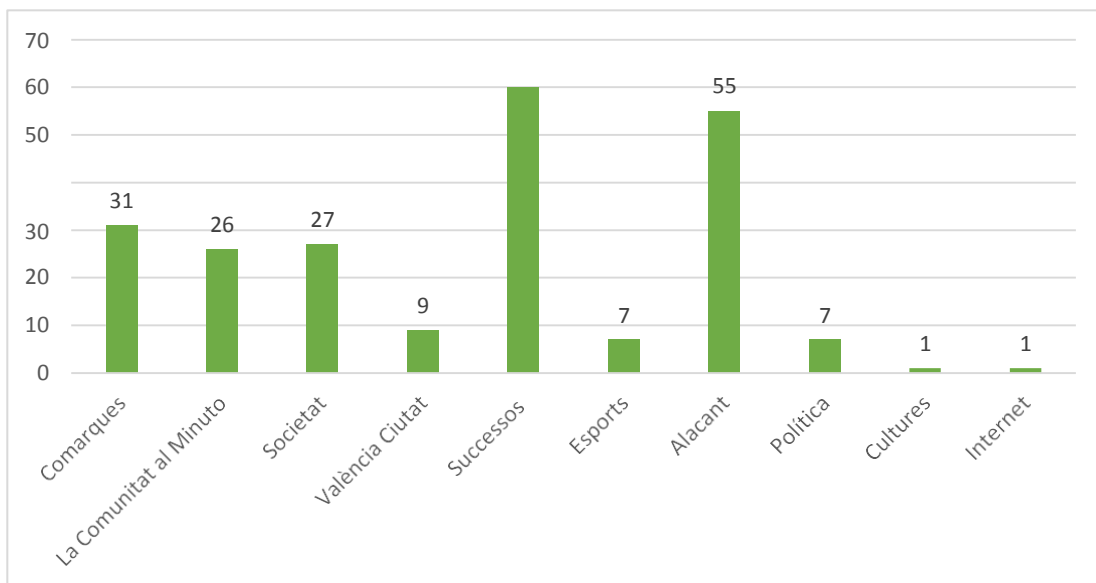
Font: Elaboració pròpia.

El *tractament de la informació* han destacat les notícies sobre recompte de víctimes (96) i detenció de l'agressor (86), seguit de l'explicació sobre un recurs especialitzat (70) i la necessitat de tractar la violència de gènere com un problema d'estat (68). Les notícies que s'han centrat en el relat de l'agressió/assassinat masclista han estat 65.

En menor proporció les notícies de Las Províncias han fet menció també a temes com alcohol (6), problemes mentals (4) i consum de drogues (2) vinculant-ho a la violència de gènere.

Volem destacar que 38 notícies fan referència a agressions que s'han donat contra els fills i filles de la dona.

Gràfic 5.12: Lloc que ocupa la notícia Las Provincias.

Font: Elaboració pròpia.

En quan al *lloc que ocupa la notícia*, la majoria de les notícies recopilades s'agrupen en les categories de *Successos*, seguit d'*Alacant*. Resulta significatiu tant un com l'altre, donat que el focus territorial on més víctimes de violència de gènere ha hagut al llarg de l'any 2015, segons les fons periodístiques, s'ubiquen en la província d'Alacant i això ha reportat un total de 55 notícies a la secció d'*Alacant*. La diferència amb les notícies publicades en la secció de *València Ciutat* (9), indica la greu incidència d'aquest fenomen a Alacant.

Per altra banda, la distinció que realitza Las Provincias a l'hora de classificar les notícies, en bona mesura facilita l'estudi territorial de la incidència de la violència de gènere al País Valencià. Per aquest motiu, de la mateixa manera que *Alacant* es situava amb un nombre important de notícies, la secció de *Comarques* i *La Comunitat al Minuto*, copen 31 i 26 notícies respectivament. D'aquesta manera, podem afirmar que un total de 121 de les 224 notícies d'aquest diari, es classifiquen en funció del seu àmbit territorial.

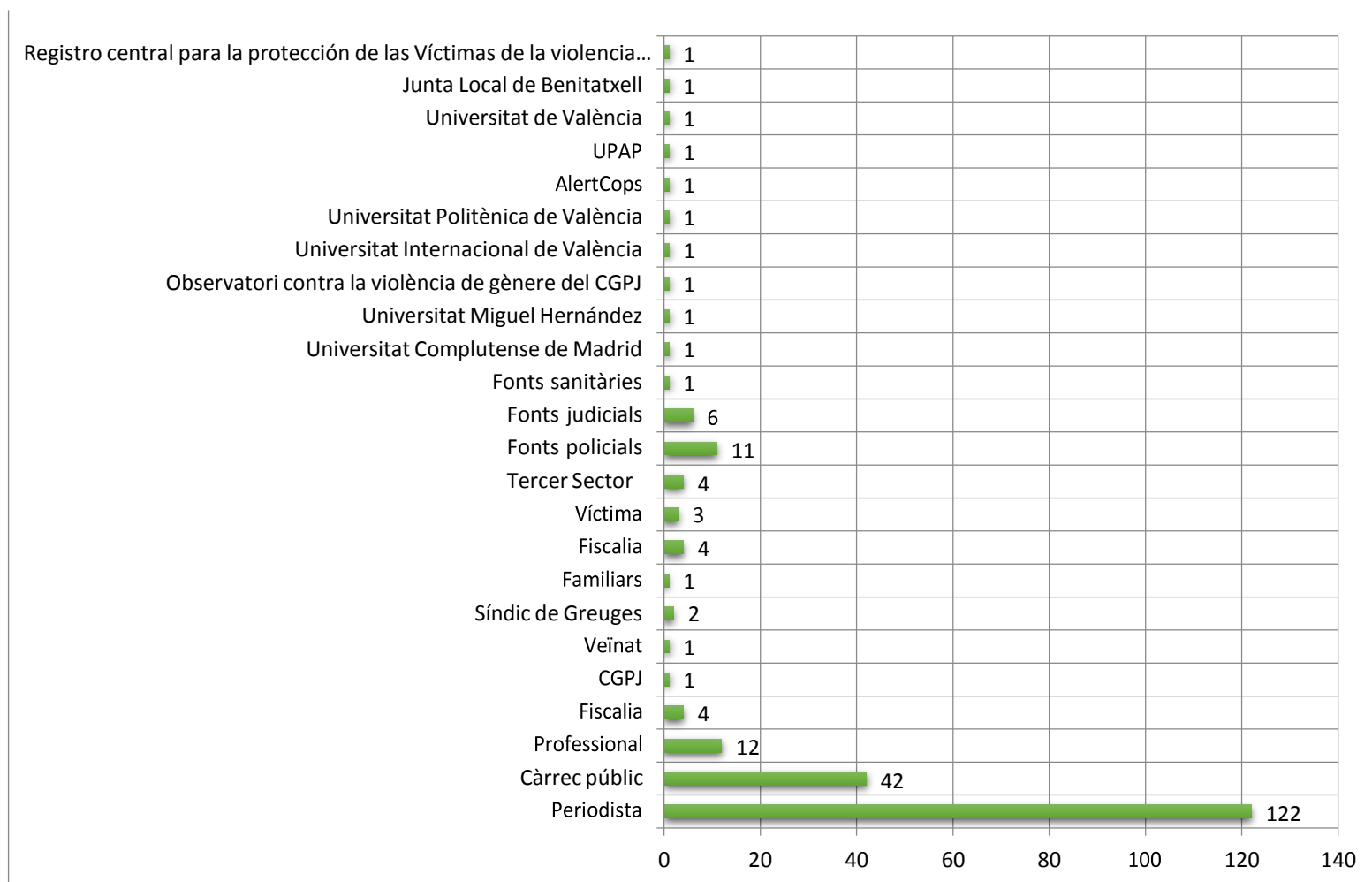
Menció a banda requereix la secció de *successos* amb un total de 60 notícies. La major part de la informació gira al voltant dels assassinats de dones, de menors, o intents d'assassinats, generalment per part de les parelles sentimentals d'aquestes. Seguidament, les notícies de la secció de *societat*, (26) es destaquen totes aquelles que al·ludeixen a la violència de gènere com un fenomen de caràcter social o bé, perquè han tingut certa repercussió mediàtica en els mitjans de comunicació.

Per altra banda, les *seccions* amb un menor nombre de notícies s'identifiquen amb: *política* (7), *esports* (7), *Internet* (1) i *cultures* (1). En aquestes, la informació respecte a la violència de gènere està relacionada amb càrrecs polítics o personalitats com ara el President de la Lliga Professional de Futbol, que es va pronunciar contrari a la promoció del masclisme des de l'esport.

Pot resultar curiós que 7 notícies sobre violència de gènere ocupen la secció d'esports i la raó la trobem en l'assassinat d'una dona aficionada i molt implicada del València Basket que va ser assassinada per la seua parella i a la qual li van retre homenatge en els partits següents.

El discurs de les professionals i la representació de la premsa sobre la violència de gènere
al País Valencià

Gràfic 5.13: Qui informa Las Provincias.

Font: Elaboració pròpia.

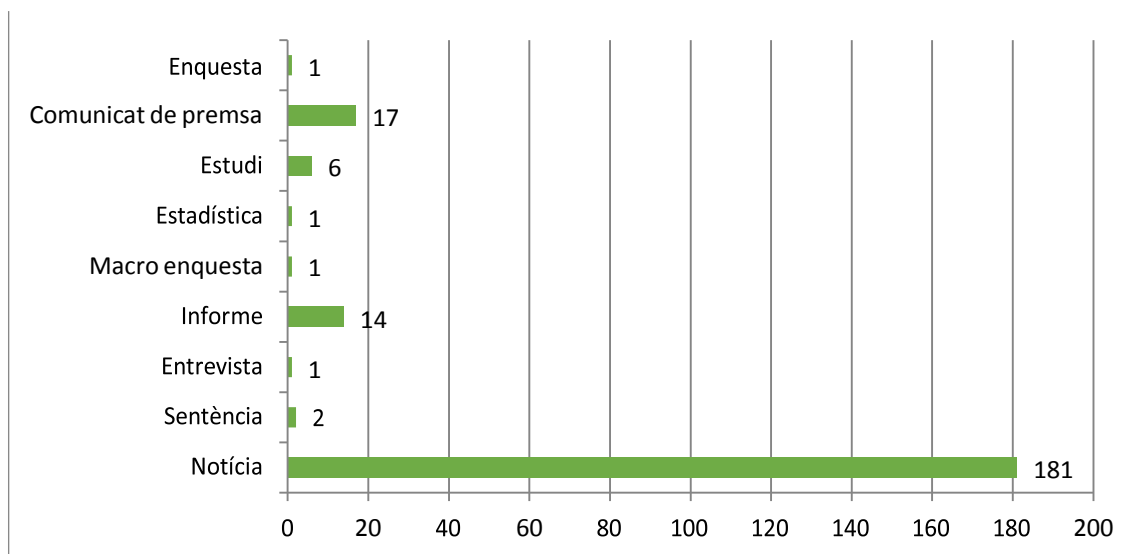
Respecte a l'anàlisi de la informació en base a *qui informa* al llarg de la notícia, el més significatiu es correspon amb el perfil periodístic (122), seguit de càrrecs i autoritats públics (42), professionals (12) i fonts policials a més de la UPAP (12).

Degut a l'extens ventall de recursos judicials, en el present estudi s'ha tractat d'identificar a cadascun: *Fiscalia* (4), *fonts judicials* (6), *Consell General del Poder Judicial* (1) i *Observatori contra la violència de gènere del CGPJ* (1). D'aquesta manera, amb l'agrupació d'aquestes categories podem afirmar que un total de 12 notícies reflecteixen la visió de l'àmbit judicial respecte a la violència de gènere.

No obstant això, cal destacar que únicament 5 de les 224 notícies, han sigut informades per fonts pròximes a la víctima, com per exemple: *familiars* (1), el *veïnat* (1) o la pròpia víctima de violència de gènere (3). Coincideix així amb les recomanacions fetes pels col·legis de periodisme per als quals cal fugir de fonts no qualificades per a donar la notícia.

Amb menys rellevància, s'identifiquen aquelles notícies que reflecteixen la informació provinent d'organismes públics, com ara Universitats, i el Síndic de Greuges.

Gràfic 5.14: Gènere Informatiu Las Províncias.

Font: Elaboració pròpia.

Per altra banda, respecte al gènere informatiu la majoria es correspon amb el gènere de *notícies* (181), seguit dels *comunicats de premsa* (17), *informes* (14) i *estudis* (6). Contràriament, les menys esmentades s'identifiquen amb *sentència* (2), *entrevista* (1), *estadística* (1), i *l'enquesta* (1).

5.1.2.3 Anàlisi comparatiu d'ambdós diaris

Tot seguit, farem una anàlisi comparativa dels resultats estrets a partir de les notícies seleccionades en Las Provincias i en el Levante EMV, tot i tenir en compte que en la recerca hem aconseguit major nombre de notícies a LP que a L.

Tema central de les notícies.

Els dos diaris coincideixen en el tema central de les notícies ja que el més nombrós en els dos casos és el dels informes i estadístiques sobre violència de gènere, sobre tot les que fan referència al nombre de dones assassinades, seguit del relat de la detenció de l'agressor. En segon lloc d'importància sobre el tema central trobem que hi ha una diferència doncs LP enfoca més les notícies basant-se en el relat de les agressions/assassinats, mentre que L dona més notícies sobre la posada en marxa d'un recurs especialitzat o l'explicació del seu funcionament.

En els dos diaris el tema menys tractat és el de l'entrevista a professionals especialitzades en violència de gènere.

Tractament de la informació.

En els dos diaris el major nombre de notícies es basa en el recompte de víctimes a partir d'estadístiques. També són abundants les notícies basades en el relat dels detalls sobre l'agressió/assassinat (L), i sobre la creació o explicació de recursos per al tractament i la intervenció dels casos de violència de gènere (LP).

En els dos casos hem trobat abundants notícies sobre els detalls de l'assassinat, i apareixen notícies que tracten la violència de gènere com a problema social.

Els dos diaris fan referència a agressions a fills i filles de la dona tot i que són poques les notícies publicades sobre tot si tenim en compte que al 2015 han mort assassinats pel seu pare un total de 9 xiquetes i xiquets.

Destacar que Levante EMV no parla d'alcohol i drogues i solament en 1 notícia parla de problemes de salut mental. Las Provincias per la seua banda sí parla de l'alcohol (6), de problemes de salut mental (4) i de consum de drogues (2).

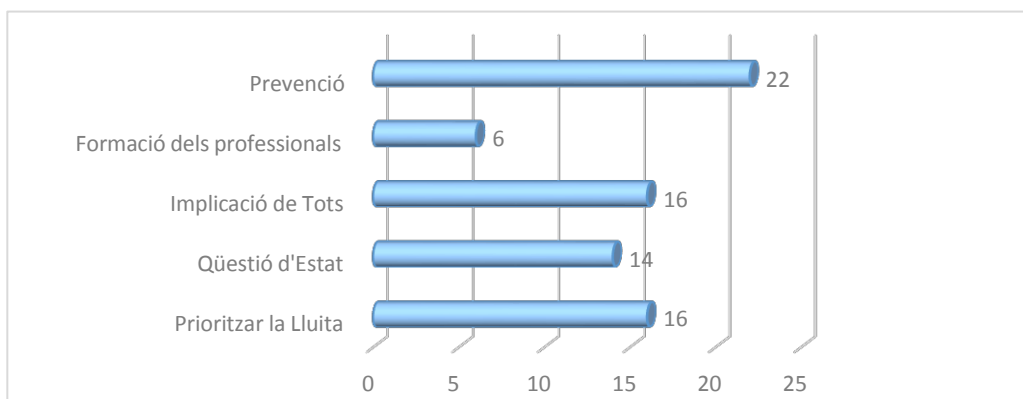
Respecte a elements de contextualització sobre la violència cal assenyalar que els diaris han fet referència a l'existència o no de denuncia prèvia, donant-se el cas de que en 32 notícies (LP) i en 23 (L) sí existia denuncia prèvia per banda de la dona.

Respecte a l'ordre de protecció els dos diaris n'han parlat sobre l'existència prèvia de la mateixa (19 en el cas de Las Provincias i 10 en el cas de Levante).

En 22 notícies de Las Provincias es nomena el fet que l'agressor té antecedents de violència i el mateix ocorre en el cas de 10 notícies del Levante EMV.

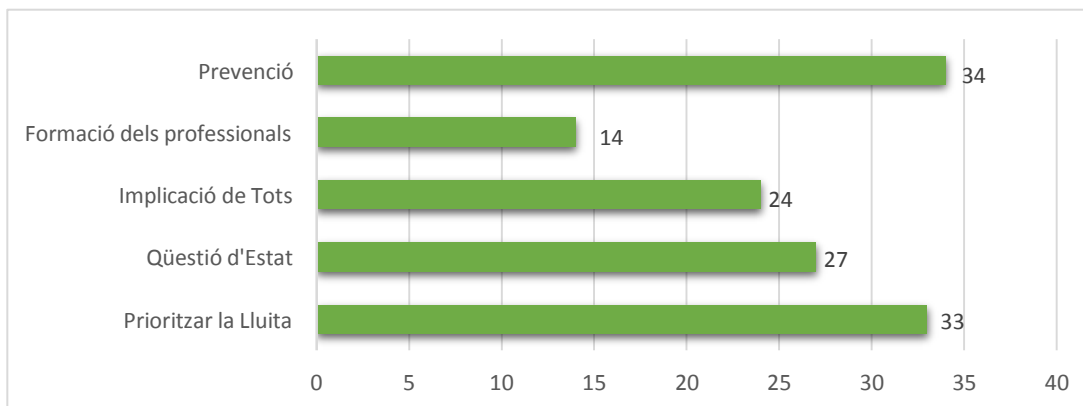
Respecte al tractament de la informació volem fer especial referència a les notícies al llarg de les quals es realitzen *propostes* de millora en la prevenció o en el tractament de la dona i que a continuació detallem.

Gràfic 5.15: Propostes Levante EMV

Font: Elaboració pròpia.

Gràfic 5.16: Propostes Las Províncias

Font: Elaboració pròpia.

Ambdós diaris coincideixen en la prevenció com la proposta de millora més repetida, seguida en segon lloc de prioritzar la lluita contra la violència de gènere, la implicació de tots i totes, i la necessitat de tractar la violència de gènere com una qüestió d'Estat. De la proposta que menys es parla als dos diaris i on també coincideixen és de la necessitat de la formació de les professionals.

Lloc que ocupa la notícia.

En Las Provincias el nombre de notícies per àmbit territorial està focalitzat en Alacant mentre que en el Levante EMV, l'àmbit geogràfic més significatiu és correspon amb Castelló.

En els dos diaris la secció on més notícies es recullen és la de Successos, la qual cosa pot donar la sensació al públic de que la violència de gènere són fets aïllats i sorprenents, en volta de pensar-la com a violència estructural dintre del nostre sistema social, econòmic i polític.

La secció d'opinió on es podria donar veu a persones especialitzades en la matèria està molt desaprovechada, Levante EMV té 1 notícia i Las Provincias no en té cap.

Las Provincias té 7 notícies en la secció d'esports per les raons que hem explicat en l'apartat d'anàlisi de resultats d'aquest diari, mentre que Levante EMV no en té cap en aquesta secció.

Qui informa

Als dos diaris la notícia té com a font d'informació majoritària el propi periodista i com a font menys freqüent els i les professionals especialitzades. En el cas de Las Provincias també es recurreix a càrrecs públics i en el cas de Levante EMV a fonts judicials.

Gènere informatiu

Als dos diaris la notícia informativa és el gènere informatiu més utilitzat. En el cas de Las Provincias utilitza també el comunicat de premsa i l'informe, mentre que Levante EMV utilitza l'informe i l'entrevista, però cap comunicat de premsa.

Respecte al gènere menys utilitzat en el cas de Las Provincias trobem l'entrevista a professionals i en el cas del Levante EMV trobem l'enquesta i/o estadística.

Presentem a continuació una taula resum amb els aspectes on majors són les coincidències i els punts en els quals menys coincideixen ambdós diaris analitzats.

Taula 5.2: Comparativa dels dos diaris

Anàlisi	Levante EMV	Las Provincias
Tema central notícia		
Major coincidència.	-Informes i estadístiques. -Detenció de l'agressor	-Informes i estadístiques -Detenció de l'agressor
Diferències	-Recursos	-Relat agressió/assassinat
Tractament de la notícia		

El discurs de les professionals i la representació de la premsa sobre la violència de gènere
al País Valencià

Major coincidència	-Recompte de víctimes -Relat agressió -Recursos -Prevenió -Prioritzar la lluita -Qüestió d'estat	-Recompte de víctimes -Relat agressió -Recursos -Prevenió -Prioritzar la lluita -Qüestió d'estat
Es parla menys de:	- Agressió fills i filles - Existència denuncia prèvia, ordre de protecció, antecedents de l'agressor. -Formació de les professionals. - No parla d'alcohol, drogues i salut mental	-Agressió fills i filles. -Existència denuncia prèvia, ordre de protecció, antecedents de l'agressor. -Formació de les professionals. - Si parla d'alcohol drogues i salut mental.
Lloc que ocupa la notícia		
Major coincidència	- Successos - Secció Castelló	-Successos -Secció Alacant
Menys notícies en:	- Opinió	-Opinió - Esports
Qui informa		
Major coincidència	- Periodista.	-Periodista.
Menys informants	-Fonts judicials. -Professionals especialitzades.	-Càrrecs públics. -Professionals especialitzades.
Gènere informatiu		
Major coincidència	- Notícia -Entrevista - Informe	-Notícia -Comunicat de premsa -Informe
Menys notícies	-Enquestes i estadístiques	-Entrevista

Font: Elaboració pròpia.

5.1.2 Síntesi de la recerca de premsa

Les notícies sobre violència de gènere dels diaris analitzats són de caràcter informatiu i es centren sobre tot en la violència dintre de la parella amb resultat o no de mort, tot just es fa menció d'altres tipus de violència com la laboral, la sexual, l'econòmica etc, coincidint amb el que diu Carmona (2012). Hi ha una sobrerrepresentació de les morts per damunt d'altra informació relacionada amb la violència de gènere que explique en boca de les professionals especialitzades com es produeix, quins factors ajuden a mantenir-la, quines propostes es realitzen... Més bé al contrari, no s'utilitza gaire el recurs de l'entrevista a les professionals com a font d'informació com ara professionals de diferents àmbits com el policial, el treball social, el dret o la psicologia.

Moltes d'aquestes notícies es centren bàsicament en els informes publicats periòdicament per organismes oficials que fan menció a nivell estadístic del recompte de víctimes, de les denúncies interposades i les ordres de protecció aprovades a nivell espanyol, de País Valencià o d'una província en qüestió, com si d'una cursa es tractara.

Les notícies s'insereixen majoritàriament en la secció de successos, donant una mirada sobre la violència de gènere com d'una cosa excepcional i dramàtica, fora del que es considera l'habitualitat, la qual cosa es contradiu amb el fet que en moltes notícies és considerada com un problema social responsabilitat de totes i tots.

Les fonts que utilitzen majoritàriament són fonts qualificades però bàsicament sempre es tracta del o la periodista, i alguna opinió de càrrecs públics. En molt poques ocasions es busca l'opinió professional.

En la redacció dels titulars se sol utilitzar un llenguatge un poc morbós i recargolat i es fa menció a la forma en que la dona ha mort (asfíxiada, esquarterada...) i dels instruments utilitzats per matar-la (barra de ferro, paella...). Alguna d'aquesta informació no és rellevant per a la notícia i podria evitar-se com ha recomanat el Col·legi de Periodistes de Catalunya (2009).

En poquetes ocasions s'utilitzen element de contextualització que poden entendre's com un atenuant o com una justificació de la situació de violència. Açò resulta positiu a l'hora de trencar els mites existents sobre que la violència es produeix per l'alcohol, les drogues o els problemes de salut mental.

S'utilitzen expressions com: *“ha fallecido”*, *“muere acuchillada”*, *“muere a manos de su pareja”*, en lloc de parlar clarament d'assassinat masculista, o de violència de gènere, perquè les dones no es moren, són assassinades.

Troben a faltar titulars valents que caldria que abundaren com ara:

“La desigualdad hombre mujer sustenta la violència machista” (LP 18-12-15)

“Bajo el asesinato de mujeres se encuentra el caldo de cultivo de una sociedad patriarcal” (L 13-10-15)

Per últim volem destacar que, tot i que no és objecte de la nostra investigació, hem detectat que, malgrat que Levante EMV i Las Provincias es defineixen com diaris valencians, no hem trobat cap notícia de les 338 de la recerca que estiga escrita en valencià, cosa que ens sembla molt significativa si tenim en compte el marc geogràfic on s’insereix la present tesi doctoral.

5.2 LA PERCEPCIÓ DE LES PROFESSIONALS SOBRE LA VIOLÈNCIA DE GÈNERE A PARTIR DE LES ENTREVISTES

Una vegada transcrita tota la informació de les entrevistes i analitzada amb el programa d’anàlisi qualitatiu Maxqda 11, procedim a exposar els resultats obtinguts a les trenta set entrevistes realitzades. D’acord amb el contingut desenvolupat al capítol precedent, la presentació dels resultats es fonamentarà especialment a partir de l’estructura seguida en l’explicitació de les tècniques de processament de la informació. Per aquest motiu, en el cas de les entrevistes semiestructurades, els elements analitzats són:

- a) La freqüència de paraules més repetides per les professionals
- b) Els temes més tractats per les persones entrevistades
- c) Les categories d’anàlisi i les variables.

Amb tota aquesta informació obtindrem la percepció de les professionals respecte a la violència de gènere i tota una sèrie de debilitats i fortaleses que surten a la llum mitjançant les entrevistes. Al mateix temps, les entrevistades realitzen una sèrie de propostes que considerem remarcables de cara a futures programacions al voltant d’aquest tema.

ANÀLISI DESCRIPTIU DE LES ENTREVISTES

5.2.1 MaxDictio: Freqüència de paraules més repetides a les entrevistes

A partir dels resultats obtinguts amb la vertent MaxDictio de la plataforma Maxqda, hem realitzat una taula comparativa per conèixer la freqüència de les paraules més repetides del conjunt de

les entrevistes. Han estat un total de cent vint-i-tres paraules i/o grups de paraules, que hem agrupat pel seu significat, tant si estaven en castellà com en valencià. En aquest sentit les deu primeres paraules més mencionades en ordre de major a menor freqüència són: *violència, professionals, recursos, gènere, intervenció, dona, menor, víctima, atenció, i formació*. Prèviament hem descartat aquelles paraules d'escassa rellevància analítica com ara conjuncions, preposicions, articles i adverbis, i únicament hem analitzat els substantius que guarden relació amb la present investigació. Tanmateix, s'ha realitzat un filtre d'un mínim de cinc lletres per a establir aquelles paraules més rellevants i amb la màxima representativitat i d'aquesta manera, llevar-ne aquelles que manquen de significació per al context de l'objecte de la investigació. Veiem a continuació les deu paraules més utilitzades per les professionals i mostrem en annexes¹⁰⁹ la taula completa.

Taula 5.3: Freqüència de paraules més utilitzades.

Nº	PARAULES	FREQÜÈNCIA	%
1.	Violencia, violència	569	15,7
2.	Profesional/es, professional/s	551	15,6
3.	Recurso/s	487	12,01
4.	Género, gènere	427	12,7
5.	Intervención, intervenció	397	9,8
6.	Mujer/es, dona/es	366	8,7
7.	Menor/es, niño/s, nanos, infancia, xiquet/es, hijo i xavals	264	6,6
8.	Víctima/s, víctimes	263	6,6
9.	Atender, atención, atenció, atenciones	239	6,1
10.	Formació, formación, formada/s i formados	221	6,1

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades obtingudes amb MaxDictio.

Donada la transcripció literal de les entrevistes realitzades, s'han realitzat les agrupacions pertinents amb aquelles paraules més significatives en castellà i valencià.

¹⁰⁹ Vegueu l'annex nº 6

Contràriament, les 10 paraules que amb menys freqüència s'han anomenat a les entrevistes han estat: *agressió, atestat, acompanyada, confidencialitat, vincle, assetjament, apoderament, servef, vulnerabilitat i patriarcal*.

5.2.2 Anàlisi del sistema de codis i subcodis

Íntimament relacionat amb l'anàlisi del MaxDictio, en el següent apartat s'analitza en conjunt els temes de major incidència segons cada entrevista, per província i per àmbit d'intervenció. Inicialment es presenta el conjunt de codis en els quals s'han categoritzat les entrevistes. En alguns casos hem incorporat als codis alguns subcodis que han permès una anàlisi més detallada del tema central de la investigació. Entre els **codis i subcodis** extrets tenim:

Taula 5.4: Sistema de codis i subcodis

CODIS	SUBCODIS
Intervenció professional	Apoderament Crisi Acompanyament/seguiment Victimització Empatia Atenció integral Context de control Perspectiva de gènere Situacions de trauma Formació Especialitzada Supervisió professional Coordinació Treball en xarxa
Recursos	Maltractament institucional Saturació dels recursos Condicions per a l'atenció Distribució territorial Retallades Recursos professionals Recursos personals
Percepció sobre la dona	Víctimes Vulnerables Valentès Supervivents

Menors i adolescència	
Denúncia	
Protocols	
Prevenió	
Conscienciació	
Cura de les professionals	
Atenció social	
Sistema capitalista	
Patriarcat	
Dones afectades	
Punts febles	
Fortaleses	
Propostes	

Font: Elaboració pròpia.

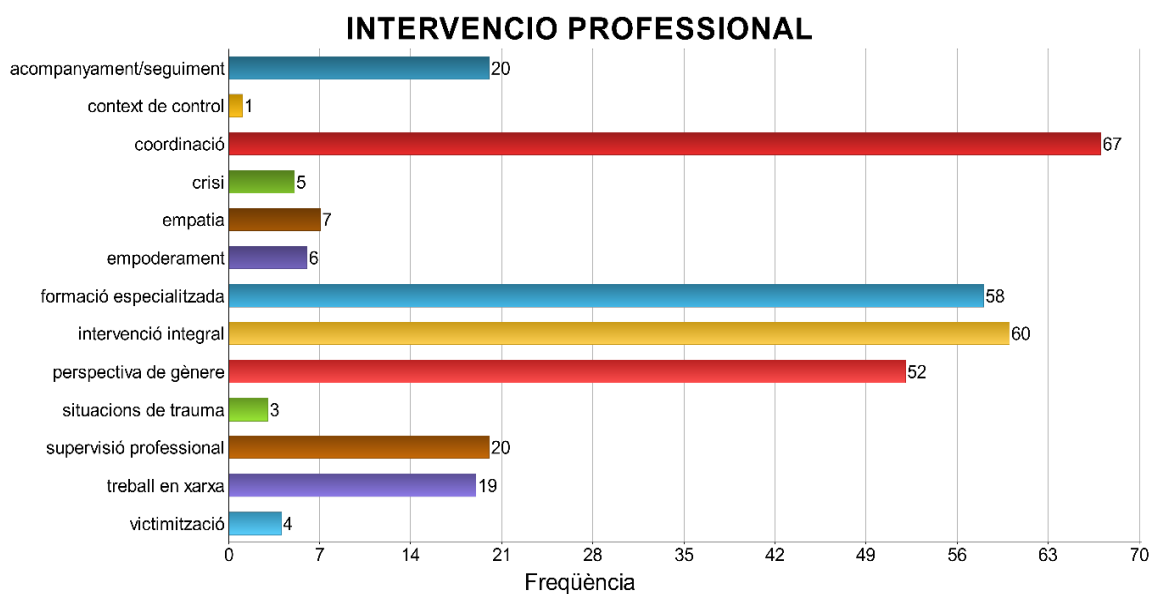
Aquest sistema de codis i subcodis és el que ha marcat l'anàlisi de les entrevistes, per un costat a nivell individual de cadascuna, i posteriorment l'anàlisi de contingut que es presenta en la segona part d'aquest capítol.

En els casos d'intervenció professional, recursos i percepció sobre la dona, donada l'ampla riquesa de les respostes obtingudes al llarg de les entrevistes, ha sigut necessari incloure diversos subcodis per tal de presentar un estudi detallat del contingut dels discursos. En aquest sentit, tot seguit fem referència als codis *intervenció professional*, *percepció sobre la dona* i *recursos* fent esmena de cadascun dels subcodis que els vertebren.

5.2.2.1 Intervenció professional

Com s'ha comentat anteriorment, alguns codis els hem dividit en subcodis per a donar major claredat als resultats. El gràfic següent ens permet visualitzar la freqüència d'alguns **subcodis** més anomenats en funció del nombre de segments, dintre dels codis *d'intervenció professional*, *percepció sobre la dona*, i *recursos*.

Gràfic 1M: Subcodis d'intervenció professional.

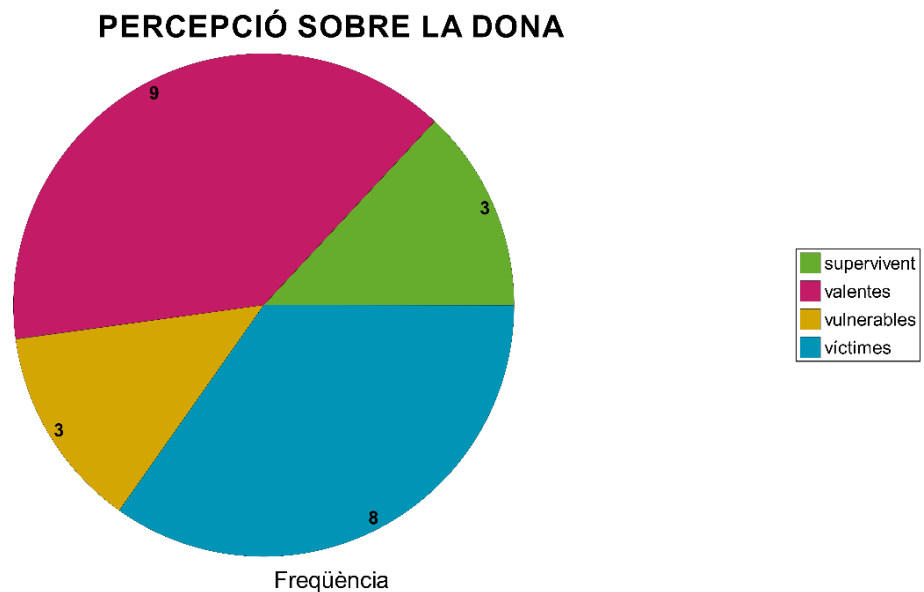
Font: Gràfic extret a partir del programa de dades qualitatives Maxqda.

En aquest apartat, ens referim al terme de freqüència fent referència a aquells segments dels discursos que han sigut seleccionats dins del codi *intervenció professional*. D'aquesta manera, podem observar la gran incidència de les persones entrevistades al voltant de la necessitat d'aquests elements per a la intervenció com són *la coordinació*, *la intervenció integral*, *la formació especialitzada* i *la perspectiva de gènere* i com tanmateix, estan prou absents. Destaquen com a menys anomenats els subcodis: *crisi*, *victimització*, *situacions de trauma* i *context de control* (de major a menor freqüència). A l'apartat d'anàlisi de resultats veurem la percepció que les professionals tenen d'aquests elements.

5.2.2.2 Percepció sobre la dona

De la mateixa manera que indicàvem en la presentació del sistema de codis i subcodis al començament del capítol, els subcodis per a aquest codi és on s'han inclòs les diferents opinions respecte a la concepció que tenen les professionals sobre les dones ateses als diferents recursos.

Gràfic 2M: Subcodis de percepció sobre la dona.

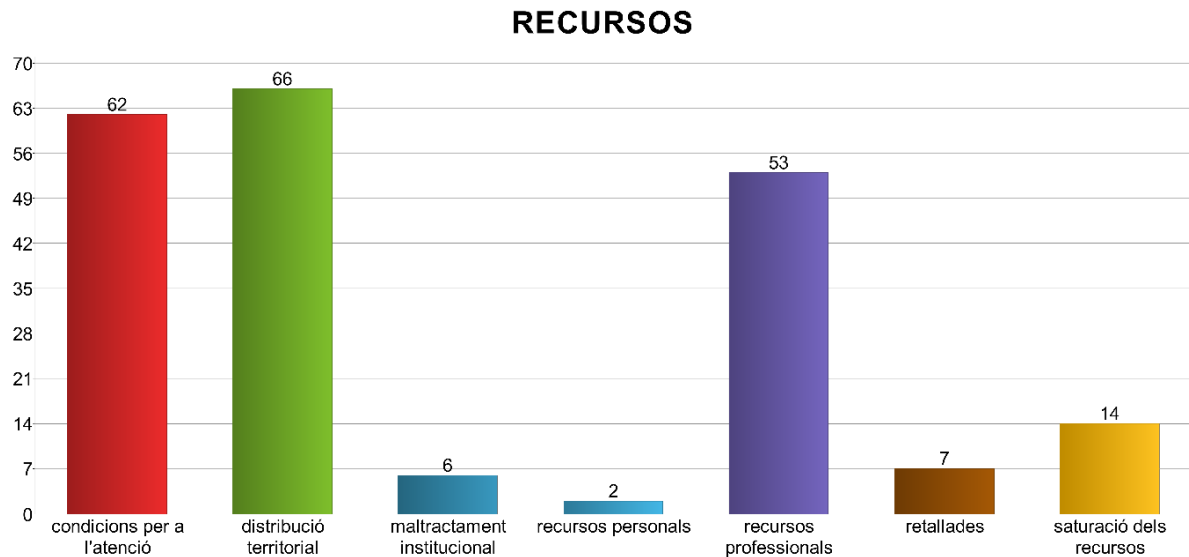
Font: Gràfic extret a partir del programa de dades qualitatives Maxqda.

D'aquesta manera, l'anàlisi del codi **percepció sobre la dona** per part de les diferents professionals, inclou un total de vint-i-tres segments dividits en quatre subcodis: *valentes* i *víctimes* són els de major freqüència, (9 i 8 respectivament) i *supervivents* i *vulnerables* els de menor freqüència (3 en ambdós casos).

Tot i que hi ha una petita diferència a favor de les professionals que la veuen com a valenta i supervivent, podem dir que la percepció que les professionals tenen de la dona és quasi al 50% entre les que la veuen com a supervivent i valenta i les que la veuen com a víctima i vulnerable.

5.2.2.3 Recursos

Gràfic 3M: Subcodis de recursos.

Font: Gràfic extret a partir del programa de dades qualitatives Maxqda.

Dintre del codi de **recursos** els subcodis que amb més freqüència s'han repetit han estat *la distribució territorial dels recursos existents, les condicions per a l'atenció a les dones, i els recursos professionals*. Amb menor freqüència trobem *la saturació dels recursos, les retallades i el maltractament institucional*. En l'anàlisi de contingut dels resultats veurem la percepció que les professionals tenen de cadascun d'aquests temes que afecten al dia a dia dels recursos per a dones que han patit violència de gènere, i que poden condicionar la seua atenció.

5.2.3 Temes centrals segons l'àmbit professional

En el següent apartat, es procedeix a presentar els diferents resultats en base als temes on s'ha focalitzat l'atenció de les persones entrevistades segons el seu àmbit professional. D'aquesta manera, passem a detallar els gràfics procedents de la plataforma informàtica Maxqda 11. Per al primer gràfic que mostrem tot seguit, cal mencionar que els quadres més grans refereixen una major quantitat d'opinions respecte a cadascun dels codis o categories proposades com ara: *agressor, propostes, cura de les professionals, punts febles, fortaleeses, recursos i percepció sobre la dona*. Els espais sense requadre al·ludeixen a una absència de segments analitzats per a cadascun dels codis i subcodis.

En color roig s'identifiquen els temes centrals tractats en cada una de les entrevistes a partir del sistema de codis indicats. La mida dels quadres (de major a menor) es correspon amb la freqüència del nivell de resposta respecte als temes tractats a les entrevistes (de més tractats a menys tractats). A partir d'aquests resultats podem extraure:

- Resultats sobre els temes centrals segons la professional entrevistada (Gràfic 4M)
- Temàtiques més esmentades per àmbit d'intervenció (Gràfic 5M)

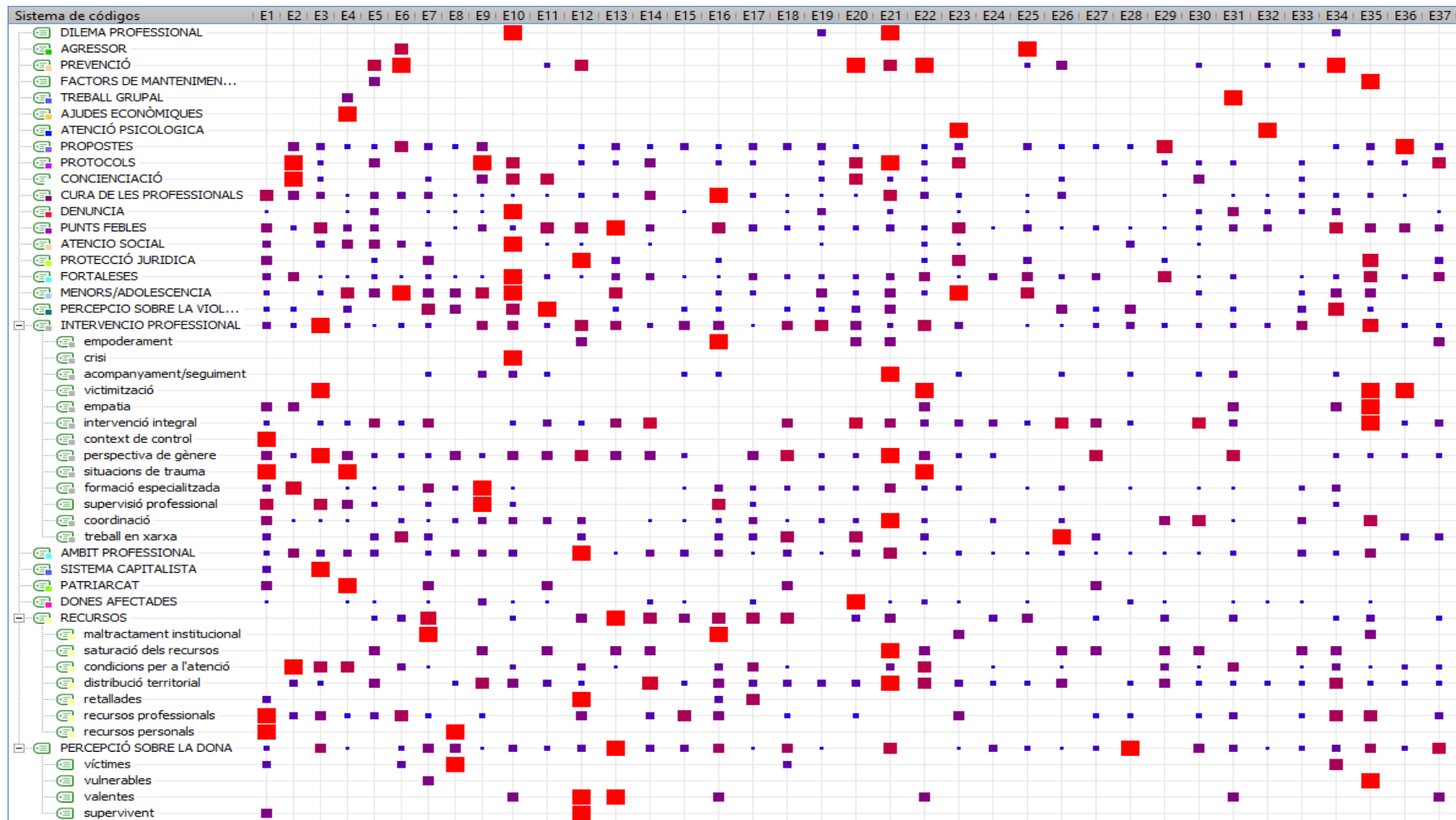
A continuació, al gràfic 3M presentem els **temes centrals** més comentats en el conjunt de totes les entrevistes. A nivell general podem dir que els temes que amb major freqüència s'han tractat per les persones entrevistades es corresponen amb *agressor, propostes, cura de les professionals, punts febles, fortaleeses, recursos i percepció sobre la dona*. Per altre costat els temes menys tractats de manera general es corresponen amb qüestions com ara *dilema professional, treball grupal, ajudes econòmiques, atenció psicològica, crisi i sistema capitalista*. D'altra banda, per a conèixer exactament la freqüència d'aquests temes centrals, s'ha inclòs en annexes el gràfic 2M en el que es detallen les mateixes.¹¹⁰

Per altra banda, cal mencionar que no s'ha produït una focalització general sobre un tema en concret, sinó que donada la gran mostra seleccionada per a la present investigació, ha hagut variació segons les diferents perspectives professionals, àmbits d'intervenció i àmbit geogràfic.

¹¹⁰ Vegeu en l'annex n°7

El discurs de les professionals i la representació de la premsa sobre la violència de gènere
al País Valencià

Gràfic 4M: Temes centrals segons la professional entrevistada.

Font: Gràfic extret a partir del programa de tractament de dades qualitatives Maxqda

En funció de les **categories més destacades per a cada entrevista**, el gràfic 4M permet analitzar comparativament la variació entre els discursos d'unes entrevistes i altres. Segons la persona entrevistada s'ha parlat més d'uns segments que d'altres com s'exposa en la taula següent de *temes centrals segons la professional entrevistada*. Aquesta taula ens permet veure els codis més comentats segons la persona entrevistada, la seua professió, l'àmbit d'intervenció, el tipus d'intervenció, i la província on s'ubica el recurs vinculat amb la violència de gènere¹¹¹.

Donada la síntesi dels codis més esmentats que procedim a detallar a continuació, és necessari tindre present la variació existent entre els diferents àmbits de treball així com la perspectiva de les persones entrevistades dins d'un mateix àmbit laboral. En aquest cas, per exemple, per al grup professional relacionat amb la policia, és significatiu per una banda els protocols i la percepció sobre la dona, mentre que per a un/a mateix/a professional del mateix sector, s'assenyala com més rellevant la intervenció professional i la saturació dels recursos entre altres:

¹¹¹ En l'annex nº 8 es pot consultar el gràfic 7M sobre la Freqüència numèrica dels segments analitzats

El discurs de les professionals i la representació de la premsa sobre la violència de gènere
al País Valencià

Taula 5.5: Temes centrals segons la professional entrevistada.

E	PROFESSIÓ	ÀMBIT DE TREBALL	TIPUS INTERVENCIÓ	PROVÍNCIA	CODIS MES COMENTATS
E1	Psicologia	Clínica privada	Atenció	València	context de control, situacions de trauma, recursos professionals, recursos personals, cura de les professionals
E2	Treball Social	SS Especialitzat	Atenció	València	protocols, conscienciació, formació especialitzada, condicions d'atenció
E3	Treball Social	SS Especialitzat	Atenció	València	intervenció professional, victimització, perspectiva de gènere, sistema capitalista, condicions d'atenció
E4	Treball Social	Clínica privada	Atenció	València	ajudes econòmiques, situacions de trauma, patriarcat, condicions d'atenció
E5	Treball Social	SS Especialitzat	Atenció	València	prevenció, intervenció integral, saturació de recursos, distribució territorial
E6	Treball Social	SS Especialitzat	Atenció	Alacant	agressor, prevenció, menors i adolescència, treball en xarxa, recursos professionals
E7	Treball Social	SS Generals	Atenció	València	percepció sobre la violència, recursos, maltractament institucional
E8	Ps	Educatiu	Atenció	Castelló	recursos personals, víctimes, menors i adolescència
E9	Treball Social	Sanitari	Atenció	València	protocols, formació especialitzada, supervisió professional, distribució territorial

El discurs de les professionals i la representació de la premsa sobre la violència de gènere
al País Valencià

E	PROFESSIÓ	ÀMBIT DE TREBALL	TIPUS INTERVENCIÓ	PROVÍNCIA	CODIS MES COMENTATS
E10	Treball Social	Sanitari	Atenció	València	dilema professional, denuncia, atenció social, fortaleses, menors i adolescència, intervenció en crisi
E11	Treball Social	Sanitari	Atenció	València	percepció sobre la violència, protocols, punts febles, conscienciació
E12	Treball Social	SS Especialitzat	Atenció	València	protecció jurídica, àmbit professional, retallades, valentes, supervivents
E13	Treball Social	SS Especialitzat	Residencial	València	punts febles, recursos, percepció sobre la dona, valentes
E14	Treball Social	SS Especialitzat	Residencial	València	intervenció integral, recursos, distribució territorial, protocols, cura, maltractament institucional
E15	Integradora social	SS Especialitzat	Residencial	València	recursos professionals, recursos
E16	Treball Social	SS Especialitzat	Residencial	Castelló	cura de les professionals, apoderament, maltractament institucional, punts febles, supervisió, recursos
E17	Treball Social	SS Especialitzat	Atenció	Alacant	recursos, retallades, condicions per a l'atenció
E18	Psicologia	SS Especialitzat	Atenció	Castelló	perspectiva de gènere, treball en xarxa, recursos, patriarcat, intervenció integral

El discurs de les professionals i la representació de la premsa sobre la violència de gènere
al País Valencià

E	PROFESSION	ÀMBIT DE TREBALL	TIPUS INTERVENCIÓ	PROVÍNCIA	CODIS MES COMENTATS
E19	Treball Social	Sanitari	Atenció	Castelló	intervenció professional, menors i adolescència, distribució territorial
E20	Treball Social	Sanitari	Atenció	València	prevenció, dones afectades, protocols, conscienciació
E21	Treball Social	SS Especialitzat	Atenció	Castelló	dilema professional, protocols, acompanyament/seguiment, perspectiva de gènere, coordinació, saturació dels recursos, distribució territorial
E22	Treball Social	SS Generals	Atenció	Castelló	prevenció, victimització, situacions de trauma, condicions d'atenció, distribució territorial
E23	Advocada	Judicial	Atenció	Castelló	atenció psicològica, menors i adolescència, punts febles, protecció jurídica
E24	Treball Social	Sanitari	Atenció	Castelló	fortaleses, intervenció integral, dones afectades
E25	Psicologia	Judicial	Atenció	Alacant	agressor, menors i adolescència, recursos
E26	Treball Social	SS Generals	Atenció	Alacant	treball en xarxa, intervenció integral, prevenció, saturació dels recursos, distribució territorial
E27	Treball Social	Judicial	Atenció	Alacant	perspectiva de gènere, intervenció integral, patriarcat, saturació dels recursos
E28	Treball Social	Clínica privada	Atenció	Alacant	percepció sobre la dona, percepció sobre la violència
E29	Jutge	Judicial	Atenció	Alacant	propostes, fortaleses, coordinació

El discurs de les professionals i la representació de la premsa sobre la violència de gènere
al País Valencià

E	PROFESSION	ÀMBIT DE TREBALL	TIPUS INTERVENCIÓ	PROVÍNCIA	CODIS MES COMENTATS
E30	Polícia local	Policial	Protecció	València	intervenció integral, coordinació
E31	Integradora social	SS Especialitzat	Protecció	Castelló	treball grupal, perspectiva de gènere, condicions d'atenció
E32	Advocat	Judicial	Atenció	València	atenció psicològica
E33	Polícia	Policial	Protecció	Alacant	intervenció professional, saturació dels recursos
E34	Advocada	SS Especialitzat	Atenció	Alacant	prevenció, percepció sobre la dona, punts febles, distribució territorial, recursos professionals, víctimes, empatia
E35	Treball Social	SS Especialitzat	Residencial	València	factors de manteniment, protecció jurídica, victimització, empatia, intervenció integral, vulnerables
E36	Treball Social	Sanitari	Atenció	Alacant	propostes, victimització, punts febles
E37	Polícia	Policial	Protecció	València	protocols, percepció sobre la dona, valentes, apoderament

Font: Elaboració pròpia.

Seguidament, cal fer menció a la diferenciació dels *focus* dels discursos en funció de l'àmbit territorial on es troben els recursos de violència de gènere als que s'ha recorregut. Al gràfic 5M¹¹² ens mostra els segments més anomenats per les professionals **segons la província**. En aquest punt, assenyalarem les coincidències entre les tres províncies respecte als segments més comentats: *prevenció, menors/adolescència i victimització*. Per a la resta de segments ha hagut coincidència entre València i Castelló pel que fa a *ajudes econòmiques, atenció psicològica, perspectiva de gènere i maltractament institucional*. Les professionals d'Alacant han parlat més sobre *propostes i treball en xarxa*. Tanmateix, a continuació procedim a presentar els resultats de les entrevistes en base a l'**àmbit professional** de les persones participants.¹¹³

¹¹² Vegeu en l'annex nº 9 el gràfic 5M Temes centrals segons província.

¹¹³ Vegeu en l'annex nº 10 el gràfic 6M Temes centrals segons l'àmbit professional.

Segons aquest gràfic, els temes més destacats del conjunt de les entrevistes analitzades es corresponen amb:

Figura 5.1: Categories més comentades segons l'àmbit d'intervenció.

Clínica privada	<ul style="list-style-type: none">• context de control, situacions de trauma, ajudes econòmiques, patriarcat, recursos professionals, recursos personals i percepció sobre la dona.
Serveis Socials Especialitzats	<ul style="list-style-type: none">• dilema professional, prevenció, factors de manteniment, ajudes econòmiques, protocols, conscienciació, cura de les professionals, punts febles, protecció jurídica, menors/adolescència, apoderament, acompanyament/seguiment, victimització, empatia, atenció integral, perspectiva de gènere, coordinació, recursos, maltractament institucional, saturació dels recursos, condicions per a l'atenció, distribució territorial, retallades, dones vulnerables, valentes i supervivents.
Serveis Socials Generals	<ul style="list-style-type: none">• prevenció, victimització, treball en xarxa, situacions de trauma, maltractament institucional i recursos.
Sanitari	<ul style="list-style-type: none">• dilema professional, prevenció, protocol, propostes, punt febles, denuncia, atenció social, protecció jurídica, forteses, menors/adolescència, percepció sobre la violència, crisi, victimització, formació especialitzada, supervisió professional i dones afectades.
Judicial	<ul style="list-style-type: none">• agressor, l'atenció psicològica, protocols, menors i adolescència i perspectiva de gènere.
Policial	<ul style="list-style-type: none">• protocols, intervenció integral, coordinació, recursos personals i dona víctima.

Font: Elaboració pròpia.

A partir d'aquestes qüestions, cal destacar que en l'àmbit de la **clínica privada**, les persones entrevistades han sigut les úniques que han destacat el *context de control, les situacions de trauma* i, junt amb la **policia**, han destacat les *ajudes econòmiques, el patriarcat, els recursos professionals i els recursos personals*.

Per altra banda, en l'àmbit dels **Serveis Socials Especialitzats**, els aspectes més nomenats han sigut els *dilemes professionals i la cura de les professionals*. No obstant això, també cal tindre present que el nombre d'entrevistes en aquest àmbit és notablement superior a la resta d'àmbits, per la qual cosa, la riquesa de l'anàlisi està determinant per l'extensió dels discursos al voltant de la violència de gènere.

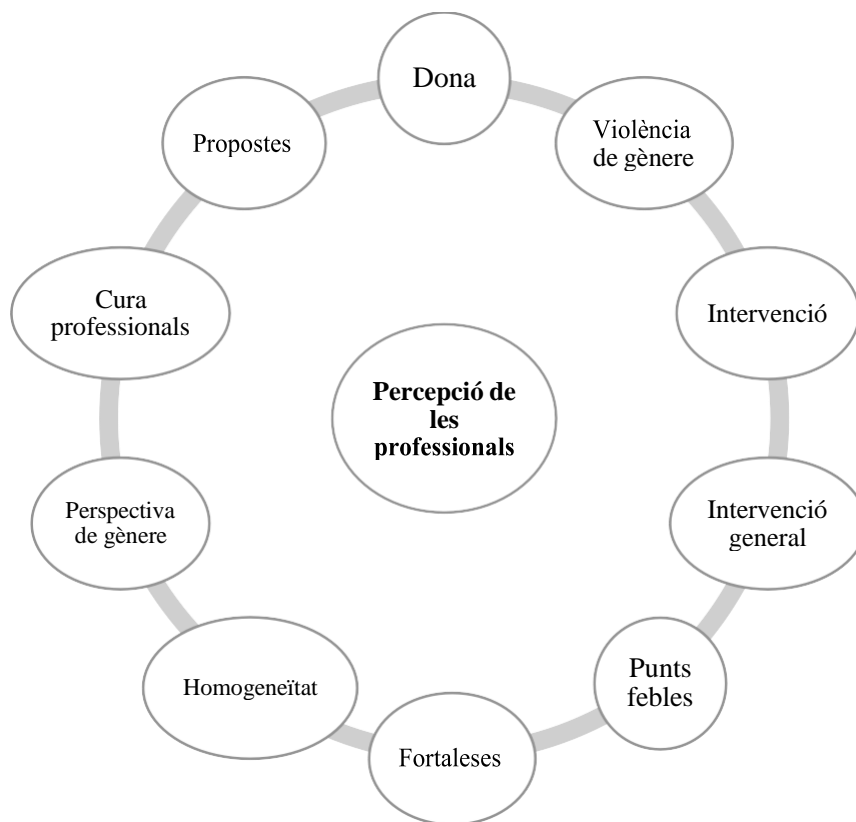
Per altra banda, els **Serveis Socials Generals**, són els que més han destacat els temes de *prevenció, victimització i treball en xarxa*. En aquest punt, podem observar que, tant els Serveis Socials Generals i Especialitzats, han coincidit en parlar de *maltractament institucional* mentre que en altres àmbits no l'han anomenat. Es nota certa preocupació en ambdós àmbits, general i especialitzat, sobre les qüestions que afecten a les professionals, molt més que en altres àmbits. En última instància, també cal reflexar que des de l'àmbit **judicial** és on més s'han pronunciat al voltant de *l'agressor*.

5.2.4 Categories d'anàlisi i variables

En el següent apartat, passem a analitzar el contingut de les diferents entrevistes. En base a aquesta qüestió i amb coherència amb els indicadors establerts per a cadascun dels objectius específics detallats al marc metodològic i amb les referències del marc teòric, tot seguit presentem les diferents categories d'anàlisi i variables en les quals, s'ha fonamentat l'estructura del següent apartat dels resultats de la investigació.

En sintonia amb el sistema de codis i subcodis així com amb l'anàlisi del MaxDictio, en el següent apartat detallem les diferents categories d'anàlisi de les entrevistes així com les variables pertinents per a cadascuna de les categories.

Figura 5.2: Categories de l'entrevista

Font: Elaboració pròpia.

A partir d'aquestes categories de l'entrevista, a continuació passem a descriure cadascuna de les mateixes:

1. Dona: les professionals han donat la seua mirada sobre la concepció que tenen de les dones víctimes de violència de gènere, concepció que va des de víctimes i vulnerables, fins a valents i supervivents.
2. Violència de gènere: es recull la percepció que elles i ells tenen sobre la violència de gènere i la percepció social que es manté sobre aquesta, veient com ha evolucionat al llarg del temps.
3. Intervenció pròpia: les professionals manifesten quina és la seua percepció respecte a l'espai on treballen, el temps que tenen per realitzar les intervencions, i els recursos existents per realitzar la seua tasca, cadascuna des del seu àmbit professional
4. Intervenció professional en general: en aquest bloc temàtic les professionals parlen dels elements que conformen tot el circuit d'atenció i intervenció al País Valencià des de

diferents àmbits d'intervenció: sanitari, serveis socials generals, educació i policial entre altres.

5. Punts febles: assenyalen les mancances i dificultats que encara cal sortejar per a fer una bona intervenció cap a les dones. A partir d'aquest punt es realitzen propostes de millora que van sorgint al llarg de l'entrevista.
6. Fortaleses: assenyalen els elements que consideren positius en la intervenció en violència de gènere.
7. Homogeneïtat: ens interessa saber l'opinió que tenen sobre si la intervenció i els recursos és homogènia a tot el País Valencià o depèn de zones.
8. Perspectiva de gènere: les professionals donen la seua percepció sobre si s'utilitza la perspectiva de gènere en la intervenció amb dones.
9. Cura de les professionals: comenten quins són els elements necessaris per poder realitzar una intervenció de qualitat com ara l'especialització professional i la sensibilització sobre la violència de gènere. Parlen de les dificultats que troben en la intervenció i com els afecta també a nivell individual. Consideren necessaris una sèrie de prevencions cap a elles que l'administració i les empreses per a les quals treballen no faciliten.
10. Propostes: les professionals realitzen propostes sobre molts temes al llarg de l'entrevista, especialment sobre l'increment dels recursos en l'àmbit objecte d'estudi i l'agilització dels processos als quals la dona es veu sotmesa davant una situació de violència de gènere.

En base a aquestes categories, en la següent taula detallem per a cadascuna d'aquestes les variables que s'han seleccionat per a l'anàlisi de contingut de les diferents entrevistes:

Taula 5.6: Categories d'anàlisi i variables de les entrevistes

1. DONA	2. VIOLÈNCIA GÈNERE	3. INTERVENCIÓ PRÒPIA	4. INTERVENCIÓ EN GENERAL	5. PUNTS FEBLES
Víctima Valenta Supervivent Vulnerables	Problema social Procedència cultural Sistema capitalista Patriarcat Conscienciació Prevenició Menors i adolescència Formació especialitzada	Espai físic Temps d'intervenció Recursos existents Saturació dels recursos Maltractament institucional. Retallades Recursos humans	Denuncia Protocols Atenció social Protecció jurídica Intervenció d'apoderament de la dona Intervenció en situació de crisi Acompanyament i seguiment Situacions de trauma Empatia Victimització Atenció integral Supervisió Coordinació Treball en xarxa	Formació i sensibilització Coordinació Treball en xarxa Detecció Prevenició Denuncia Perspectiva de gènere Seguiment Llei Integral Recursos Seguretat Salut mental Addiccions Altres cultures Internament Assistència Integral Victimització Intervenció agressor Apoderament Atenció als menors Privatització Cura professionals
6. FORTALESES	7. HOMOGENEÏTAT	8. PERSPECTIVA GÈNERE	9. CURA DE PROFESSIONALS	10. PROPOSTES
Informació drets Ajudes econòmiques Recursos i protocols Sensibilitat social Professionals Detecció Llei Integral Ordre de Protecció	Homogeneïtat territorial Homogeneïtat dels recursos	Perspectiva de gènere Apoderament Autonomia	Desgast emocional Desconnexió Falta de professionals Saturació dels serveis Auto-cura Condicions laborals Salut laboral Torns laborals Horaris Espais de respir Conciliació Privatització Formació Supervisió Treball en equip	Prevenició Finestreta única Treball Social Feminista Més professionals Centres d'emergència Treball en equip Intervenció en xarxa Intervenció amb agressor Recursos salut mental Recursos menors Més seguiment

				Supervisió Conselleria Canvi de concepció Comarcalització partits judicials. Eliminació de l'art 416 de la LECrím Més vigilància.
--	--	--	--	--

Font: Elaboració pròpia

L'estructura prèviament detallada, determina la presentació dels resultats procedents de les diferents entrevistes, nomenant cadascuna de les categories amb les variables d'anàlisi a l'objecte de donar resposta als objectius i preguntes de la investigació desenvolupades al marc metodològic de la present Tesi Doctoral.

5.2.5 Anàlisi de resultats de les entrevistes

En base a l'estructura comentada en l'anterior apartat, procedirem a l'anàlisi en profunditat de la informació obtinguda a les entrevistes després del tractament amb el programa informàtic Maxqda. Com hem comentat al quart capítol sobre el marc metodològic, una vegada realitzades les entrevistes, transcrits, i identificades les categories d'anàlisi s'ha procedit a ordenar-les, agrupar-les i relacionar-les, d'acord amb els objectius plantejats en la investigació per a poder procedir a la discussió de resultats i les conclusions. En aquest sentit hem agrupat totes les respostes a les preguntes plantejades en l'entrevista en les 10 agrupacions detallades prèviament: *1- Percepció sobre la Dona, 2- Percepció sobre la Violència de Gènere, 3-Intervenció pròpia, 4- Intervenció General, 5-Punts febles, 6- Fortaleses, 7-Homogeneïtat, 8- Perspectiva de gènere, 9- Cura de les professionals i 10- Propostes.*

D'aquesta manera, per a l'anàlisi de contingut de les entrevistes, s'han seleccionat aquells segments més representatius dels discursos respecte a les categories i variables de la investigació¹¹⁴. La totalitat dels discursos una vegada feta l'anàlisi és pot trobar als annexos¹¹⁵

¹¹⁴ Les transcripcions íntegres de les entrevistes es troben en l'annex nº 11

¹¹⁵ Totalitat dels discursos analitzats, annex nº12

5.2.5.1 Percepció sobre la dona

La percepció de les professionals respecte a les dones que atenen, varia entre diferents maneres de veure-les. Per un costat trobem la percepció que són dones supervivents, que han viscut una sèrie de situacions de les quals podem aprendre moltes coses. Persones per les quals sentir un gran respecte; **dones valentes**, fortes, apoderades, amb capacitat d'agència...són unes lluitadores per aconseguir eixir d'una situació tan perjudicial i tenint-ho tot en contra. També s'ha destacat l'aspecte de la resiliència, en considerar que són persones acostumades a generar recursos en condicions vitals molt adverses.

Una superviviente que la hace ser más valiente (E1)

Heroïnes (E34)

Me merecen el máximo respeto (E37)

Elles no soles són dueñas de su vida sinó que tenen una capacitat d'agència brutal i decideixen en tot moment, valorant quin és el mínim cost o el mínim dany que pot no soles causar a ella sinó també als menors (E3)

Per altra banda, trobem aquelles professionals que les veuen com dones fràgils, molt vulnerables, amb molt de patiment viscut, amb sentiment de fracàs, insegures, submises... Viuen en una profunda confusió que les fa no poder tirar endavant. També, s'ha destacat la qüestió que a banda de la violència de gènere, es tracta de dones que es troben en situació d'exclusió social i que per això acaben en un centre residencial.

Están atrapadas por una situación de dominio (E30)

Poca capacidad para resolver conflictos (E35)

Hi ha professionals que consideren que són **víctimes**, i la societat i les institucions continuen victimitzant-les amb la forma de tractar-les. Amb aquesta qüestió, també s'ha destacat la necessitat de tractar a aquestes dones com a persones i no com xifres de les notícies i informes que habitualment solen realitzar-se al voltant d'aquest tema:

Encara ara continua sobretot en l'Administració, encara que ara estem més formats però es continua victimitzant-les (E34).

Que estoy hasta el coño de que cuentan a las víctimas por números y no por nombres y apellidos, de que una más, ya llevamos... es como un doble récord ¿no? (E7).

Per altra banda, la por que senten els provoca una situació de completa paràlització, que no es minimitza ni amb ordres de protecció, ni teleassistència, a més d'un considerable dany psicològic.

Les dones encara no senten per molta ordre de protecció que es dicte per moltes teleassistències, encara no se senten totalment protegides (E34)

Aquest factor, a més a més ve determinat per la mancança d'una xarxa de suport ben consolidada, la qual cosa les fa caure amb més facilitat en l'exclusió social. Fins i tot, les professionals consideren que la violència afecta a qualsevol tipus de dona, sense diferència d'edat, professió, nivell cultural, econòmic...

He visto situaciones de violencia de género en todos los estratos sociales, culturales y económicos y eso es algo que sigue estando exactamente igual (E1)

Tinc usuàries des dels tretze anys fins als vuitanta set (E31)

Perquè les dones que acaben en cases d'acollida principalment són dones que estan a soles, que no tenen xarxes socials (E16)

D'aquesta manera, es considera fonamental per a què la dona puga tirar endavant i sortir de la situació en la que es troba la implicació i el suport del seu entorn. En última instància, cal assenyalar que a l'hora de la ruptura amb les situacions de violència depèn moltíssim de les condicions socials en les que viu la dona i del suport formal i informal que tinga al seu voltant. Això farà que tinga més fàcil eixir de la situació de violència o no.

Realmente no tienen oportunidades para salir de la situación, no solo por la pareja, sino por la familia, por los recursos económicos, por su formación, por su cultura... (E10)

Lo primero que como trabajadora social buscas o de las primeras cosas que buscas es que esa chica esté apoyada en su contexto para un trauma por violencia (E4).

No obstant, sí han notat alguns canvis en el cas de les dones migrants i d'altres cultures als darrers anys, argumentant que hi ha menys dones immigrants que acudeixen als recursos especialitzats, possiblement perquè degut a la crisi econòmica de l'Estat Espanyol moltes han tornat al seus països:

Se ha reducido mucho el número de mujeres que provienen de Sudamérica (E14)

També s'ha notat amb la crisi que molts han tornat al seu país... jo vaig entrar en 2010 i sí que n'hi havia més... equatorianes... (E33)

Ha augmentat el nombre de dones d'edat avançada que són ateses als recursos, possiblement perquè ara tenen més informació i s'atreveixen a parlar. Però aquestes dones majors tenen que patir a banda de les situacions de violència pròpiament dites, problemes de salut per la seua edat, o de dependència d'elles i/o dels seus agressors, la pressió dels fills i filles que veuen la ruptura de la mare com una possible càrrega per a ells, la qual cosa dificulta molt més que la dona puga trencar amb la situació de violència.

La edad de las mayores también ha subido con problemas añadidos de dependencia, demencia de los maltratadores y de las propias mujeres más patologías de salud que les afecta por la situación de violencia y les empeora. Con más de setenta años y ochenta años (E17)

També hi ha una tendència als darrers anys -que assenyalen des de diferents àmbits d'intervenció-, en la qual les dones ateses són cada vegada més joves. Preocupa a les professionals, la quantitat de xiques joves que comencen a ser ateses en els recursos especialitzats malgrat els avanços en igualtat alcançats els darrers anys

Pero sobre todo para mí realmente lo llamativo son las jóvenes. Que empezamos a atender muchas (E2)

Se suponía que estábamos cambiando hacia una sociedad más igualitaria (E21)

Sí que ha aumentado mucho más la demanda de padres que han venido súper agobiados y súper preocupados porque sus hijas de quince o dieciséis años están viviendo (E35)

5.2.5.2 Percepció sobre la violència de gènere

Al voltant del fenomen de la violència de gènere, en primer lloc s'ha destacat l'existència del mateix com una qüestió social de procedència cultural, especialment accentuada pel sistema capitalista i pel patriarcat. En segon lloc es fa menció de la necessària conscienciació i prevenció al voltant del fenomen, especialment pel que fa a la situació de menors i adolescents en situació de violència de gènere.

Primerament la mirada de les professionals entrevistades respecte a la violència de gènere és que aquesta no és un problema privat sinó una qüestió de tota la societat, és a dir, un **problema social** i que és una responsabilitat de tots i totes no restar en silenci. Es considera un problema molt important amb arrels culturals, socials i psicològics però que no rep el menyspreu que reben altres delictes com ara el terrorisme.

Es que és un crimen de la humanitat (E8).

Jo veig que no s'actúa igual en un terrorista polític que en un terrorista domèstic que és lo mateix, és terrorisme i hi ha una maldat que després no es castiga (E11).

...problemática estructural y social (E21)

Actualment s'ha convertit en un fenomen més visible, també per banda dels mitjans de comunicació. Les administracions estan més sensibilitzades i això ha fet que s'avance a nivell legislatiu i s'augmente el nivell de protecció.

Yo creo que lo que está pasando es que ahora se están haciendo visibles y antes no (E4)

Veo que hay más sensibilización por parte de las Administraciones (E15)

Tot i això, encara és una qüestió molt amagada la qual cosa provoca que les dones que arriben als recursos siguen una minoria del total existent, la punta de l'iceberg com es sol anomenar, i que dones que puguen ser de capes de població més altes a nivell socioeconòmic no arriben als recursos públics. Si no són casos molt greus es sol tapar per la pròpia dona i el seu entorn social.

Conocemos situaciones de violencia emocional y de maltrato psicológico en relaciones de pareja que son silenciadas porque las clases altas no salen en prensa (E7).

Sabem que moltes de les dones assassinades, són dones que finalment no han passat pel sistema de protecció, lo cual vol dir que lo que n'hi ha visibilitzat no és més que la punta del iceberg en la realitat que patim en cada dia (E18)

L'experiència de les professionals les fa veure que ser víctima de violència de gènere no respon a cap perfil de dona, ni a nivell cultural, ni d'edat, ni procedència social i econòmica...tampoc en el cas dels agressors. Tanmateix quan es parla d'agressor es sol donar informació sobre la seua **procedència cultural** i/o problemàtica social com si això fos determinant per a ser violent.

No veo claro que sea un grupo de edad determinado o una cultura determinada (E4)

Estoy hasta el coño de que hablen de nacionalidades de los agresores, de los verdugos, situándolos siempre en inmigrantes forasteros, que pongan el acento de la violencia en la miseria, en la pobreza, en la marginación, en las drogas, en la exclusión porque yo no atiendo víctimas de clase alta en el trabajo pero las conozco (E7)

De hecho la violencia no tiene clase social (E28)

En ocasions l'administració sembla més preocupada per les xifres i les estadístiques que per donar una bona resposta adequada a les dones. Fins i tot l'augment dels recursos disponibles no significa que siguen els adequats. Algunes professionals consideren que mentre que els recursos en l'àmbit policial, sanitari i jurídic s'han desenvolupat, no ha passat el mateix amb els Serveis Socials.

Pienso que todavía falta mucho, quizás desde el tema jurídico - policial, puede que incluso a veces me da la sensación de que se ha avanzado en poco tiempo más que en Servicios Sociales (E11)

Però el que s'augmenten els recursos no vol dir que siguen els adequats (E34)

La meua sensació és que fan les coses per a complir estadístiques però no són realment efectives, eixa és la sensació que tinc (E34)

A més a més, consideren important assenyalar que hi ha altres tipus de violència més invisibles i subtils però que estan presents en la nostra societat, com ara la laboral i aquella a la que ens exposen de continu els mitjans de comunicació i la publicitat.

También está la violencia laboral, la violencia laboral no sale en prensa porque no te matan pero te putean laboralmente porque eres mujer (E7)

Aquestes situacions de violència de gènere, venen condicionades pel propi **sistema capitalista i patriarcal** imperant en la nostra societat. Algunes professionals critiquen que és el capitalisme i les polítiques neoliberals que defensa aquest, el que converteix a la dona en objecte, sense capacitat d'agència per ella mateixa. També critiquen que les alternatives que oferim a la dona

per a sortir de la seua situació de violència passen necessàriament per la integració laboral en un món de precarietat, i no s'orienten cap l'apoderament.

Tiene que ver con el patriarcado, con el sistema capitalista en el que nos movemos y que hace que las mujeres, los niños y las minorías estén en posiciones... en posición de riesgo (E1)

Jo se me cau l'ànima als peus cada vegada que tinc que dir a una dona la teua solució és un treball. Esta addició capitalista me mata (E3)

La nostra societat segueix sent patriarcal i baix eixe prisma rebem la socialització i l'educació tant les dones supervivents com les dones professionals que les atenen. Les institucions i l'administració segueixen sent molt masculistes i es fa molt difícil el treball amb perspectiva de gènere precisament per eixa interiorització del patriarcat.

Pienso que hay mucho machismo instaurado todavía en las instituciones que han de ser las garantes de atender correctamente a la víctima (E7)

No obstant això, la majoria de les professionals entrevistades opina que sí és cert que hi ha major sensibilitat per banda de les professionals i major **conscienciació** i implicació per banda de la població en general, tot i que manifesten que encara queda molt per fer en este camp. Opinen que eixa sensibilització no ha arribat a tot arreu encara, no tothom veu la violència de gènere, i que això dificulta el tractament adequat cap a la dona. La sensibilització depèn molt de la pròpia persona professional, la formació que té, de la seua voluntat i mentalitat.

Jo eixa sensibilitat en l'àmbit sanitari no l'havia vist mai de la vida (E3)

Sí que va habiendo más conciencia pero los resultados son muy pobres (E11)

El que quiere, quiere y el que no, no (E20)

Amb tot això, l'aspecte de la **prevenció** segons les persones entrevistades consideren que és un element fonamental en la lluita contra violència de gènere. No obstant això, tenen la percepció que realment no s'està fent prevenció i per tant, no s'aborda el problema de fons. El treball dels recursos actuals és el d'actuar quan el problema ja s'ha donat i, mentre no es destinen recursos a la prevenció, continuarem treballant amb les conseqüències, com assenyalen:

El tema de prevención creo que es una de las grandes carencias ahora mismo (E21)

Mientras no... se destinen medios a d'això pues continuarem veient les conseqüències però sense abordar el problema a fondo (E32)

Per altra banda, també es destaca la importància que ha de tindre l'educació com element fonamental per treballar la prevenció, la necessitat de treballar en tots els cicles formatius i que la igualtat estiga inclosa de manera transversal en totes les matèries, no solament en una assignatura. I també des de casa. Tot i això ens cal amortiguar els efectes dels mitjans de comunicació i la imatge de la dona en la publicitat. Per tant, podem referir que falla la prevenció des del sistema educatiu, caldrien plans transversals en tots els nivells de l'ensenyament.

El tema de la imatge en televisió o la imatge en mitjans de comunicació que al final termina arribant a la població (E6)

Talleres de educar en igualdad en los colegios y que se continúen dando, en todos los ciclos formativos, un año tras otro (E12)

Pero no como una asignatura sino que esté impregnando todos los conocimientos (E20)

En aquest cas, aquests discursos coincideixen amb la preocupació de les professionals entrevistades respecte a l'increment en l'atenció de la joventut als recursos de violència de gènere, per la qual cosa considerem l'educació com un aspecte clau per a fer front a aquest fenomen social. Aquest últim apunt, connecta directament amb la següent categoria d'anàlisi. En la mateixa línia d'idees, les professionals manifesten que els i les **menors** són també víctimes de la violència i que com a tal caldria tractar-los. Poden rebre la violència directament, o ser testimonis de la violència cap a la mare o ser instrumentalitzats per fer mal a la mare, com hem vist al marc teòric al punt de *Consequències de la violència per als fills i filles*.

Però, encara avui hi ha desatenció cap els i les menors malgrat ser sempre víctimes de la violència. Assenyalen com a positiva la reforma de l'Estatut de la Víctima que els considera víctimes de la violència de gènere però consideren que no hi ha encara recursos especialitzats per atendre aquest sector de població.

Els críols també són víctimes de violència (E6)

Creo que el trabajo con los menores es el que se nos está quedando corto (E5)

No se ha desplegado ningún recurso especializado para los menores víctimas de violencia de genero (E7)

Per aquesta raó, manifesten desacord amb el dret de visites que tenen alguns pares tot i que són maltractadors.

Xiquets que se pixin damunt en set anys o més i nanos que van super mal, en retràs en l'escola, nanos que tenen problemes de son, hiperactivitat que és la gran malaltia en la que etiqueten als xiquets i producte de tota eixa història de vida. Cómo fiquen visitas als pares? (E16)

També, cal referir que observen retrocés en la mentalitat de la gent més jove que suposadament ha estat socialitzada en una cultura més igualitària, la qual cosa coincideix amb el que han comentat anteriorment respecte a la demanda d'atenció per banda de dones cada vegada més joves.

Cómo pot ser, que aquests xavals que estan ja en una generació més avançada estiguen tenint una mentalitat que no és ni la meua..(E6)

Ahora está ahí el campo de cultivo formándose y no estamos haciendo nada. Dentro de diez años pues ya veremos dónde estará (E10)

5.2.5.3 Intervenció pròpia

Les professionals han respòs a les preguntes relatives a les condicions que tenen per a l'atenció a les dones, el temps per a l'entrevista amb la dona, l'espai físic on l'atenen, els recursos existents amb els que contenen, la saturació dels mateixos, el maltractament institucional i les retallades, especialment accentuat per la mancança de recursos professionals i humans per a l'atenció de les dones en l'àmbit de la violència de gènere. Tots aquests punts, els detallem tot seguit donat força a la veu de les professionals entrevistades destacant les seues valoracions al respecte d'aquests temes.

Respecte al **temps per a l'entrevista**, cal mencionar que no es una qüestió que pugua mesurar-se primerament per part de les institucions (ja siguen públiques o privades), perquè cada dona amb la seua situació particular necessita un determinat temps i cada entrevista és diferent, però caldria tindre sempre el temps necessari en cada cas. És diferent el temps que es necessita en una primera entrevista d'acollida, al que es pot necessitar en les entrevistes de seguiment. La majoria assenyalen que el temps més o menys adequat seria d'una hora, donat que més el molt fatigós per a la dona i per a la professional, i menys temps seria insuficient, sempre tenint en compte els diferents contextos d'intervenció.

Intento que no sea más de una hora y cuarto porque yo me canso y ellas también lógicamente (E4).

No es lo mismo una intervención de seguimiento que una primera acogida (E21).

No le puedes dedicar el tiempo que realmente puede requerir (E26).

Per a fer una bona entrevista i posar en pràctica l'escolta activa cal transmetre a la dona que no hi ha presa, que pot prendre's el temps que li resulte necessari. No obstant això, en contraposició amb aquesta qüestió moltes professionals asseguren que no tenen el temps suficient per al que requereix cada dona, perquè si utilitzaren el temps que realment necessiten es produirien retards en les dones que a continuació es troben esperant la seua cita. En tot cas, limitar el temps de l'entrevista com es fa en alguns recursos és contraproductiu.

La escucha activa famosa ésta que solo se puede hacer teniendo suficiente tiempo y sabiendo que no tienes a dos o tres personas ahí fuera esperándote (E12)

Es contraproducente porque a la larga pierdes calidad en el Servicio (E17)

Tot i que hi ha recursos que tenen establert un sistema de cita prèvia, en moltes ocasions acaben atenent a les dones que es presenten sense cita per la pròpia urgència del tema.

...tiempo, escaso, ya que son atendidas sin cita, en el momento de la detección (E36).

En segon lloc, en quant a **l'espai físic**, on es realitza l'entrevista és necessari que siga un lloc tranquil, que respecte la intimitat de la dona i on no es puguin produir interrupcions de gent, de telefonades, etcètera.

Se producen muchas interferencias, teléfono, toques en la puerta...(E36)

Existe una sala de espera común para todo, entonces a veces, quiero decir, hay niños que están con sus madres y ven a veces situaciones que no es la más apropiada para ellos porque hay mujeres que vienen o a una intervención de seguimiento normal o pueden venir acompañadas de la policía o directamente a veces nos las mandan en ambulancia (E2)

El espacio no es adecuado, es bastante mejorable (E17)

Importància de que el recurs estiga en un espai polivalent on no es puga saber per quina qüestió acudeixes al recurs i on vas exactament. Ha de ser un espai agradable i acollidor per a les dones i els i les xiquetes.

Estem en un lloc aïllat de l'Ajuntament que és totalment anònim, això és una finca de vivendes.

La gent no sap si vens a una vivenda o vens aquí, i això a la dona li dona molta seguretat (E18).

El espacio en el que lo hacemos pues ya llevamos bastantes años en el mismo sitio, es un espacio tanto gris porque no tiene ventanas, no da al exterior y la luz se nota (E2).

Privacidad, entorno sin interrupciones y algún lugar habilitado para menores hijos e hijas que puedan acompañarlas (E37).

Especial importància cobra la distribució de l'espai en l'àmbit judicial i policial on es necessita intimitat i seguretat, així com fer el possible per que no coincideixin la dona i l'agressor.

Es un edificio nuevo, un local específico donde pueden esperar las víctimas, separarlas de los....

De los... de las personas denunciadas (E29).

Per altra banda, en la pròpia intervenció de les professionals, s'ha assenyalat la **saturació dels recursos**, assegurant que es troben saturades de feina i que els recursos es troben desbordats: serveis socials, sanitat, salut mental, seafi, policia, recursos residencials, judicials... Eixa saturació acaba traduint-se en una mala atenció o en una atenció de baixa qualitat cap a les dones.

...tú aguantas ¿cuántas citas? 15. Pues tienes que tener más porque si no hay una lista de espera tremenda (E5).

Yo creo que estamos todos desbordados y saturados (E26).

Muchas veces ni a los particulares ni a los profesionales que vienen les puedes dar una atención correcta (E29).

Sobre els **recursos existents**, en matèria de lluita contra la violència de gènere les professionals argumenten que són escassos, tant els materials com els humans, que alguns s'han destruït, i que en calen més a tots els nivells. Argumenten que ha hagut molt anys d'abandonament per banda de l'administració pública i posen com exemple una notícia de premsa que parlava d'una llista

d'espera per a ser atesa al Centre Dona 24 Hores, la manca de recursos econòmics, d'habitatge per a les dones, o d'inserció laboral.

Nunca son suficientes los recursos, mas para la protección y vigilancia respecto a la seguridad de la mujer (E24)

Hace poco leía la lista de espera en el Centro Mujer 24 horas, me quedé con los ojos como platos porque que un recurso de urgencia y de emergencia para situaciones de violencia tenga lista de espera, no tiene nombre (E1).

Com hem dit, la manca de personal als recursos provoca la saturació dels mateixos i fa que l'atenció a les dones perda qualitat assistencial. Alguna professional reclama un centre d'atenció tranquil·la.

Un centro de atención tranquila (E12)

El centro no tiene el personal suficiente como para cubrir las necesidades que ellas tienen (E13)

Consideren de manera positiva que els recursos 24 hores faciliten a la dona el ser atesa en qualsevol moment.

La facilidad, porque son 24 horas... entonces... digamos que nos podemos adaptar a la disponibilidad de la mujer (E2).

El fet que els recursos estiguen en mans d'**empreses privades** provoca que quan aquestes no veuen rentable el negoci el tanquen, doncs el seu objectiu està en obtindre beneficis no en fer d'ONG. És, clarament, el problema de mercantilitzar l'atenció a les dones, una tasca que no ha de ser mercantilitzada.

Había treinta plazas en la casa de acogida de Teulada y la reubicaron en otros centros residenciales y la plantilla que eran ocho trabajadoras, todas despedidas (E17)

Lo que funcionan son empresas que llevan la gestión de los recursos y para esas empresas lo importante no es la atención a las mujeres es abaratar costes de la gestión para tener más beneficios (E14)

Son les pròpies professionals les que fan tot el que poden per a suplir la mancança dels recursos i que no es note molt, sobre tot en el cas dels recursos residencials on han de conviure amb xiquetes i xiquets.

Si por ejemplo llega el cumpleaños de los niños que siempre montamos fiestas, tal pues porque nosotras vamos tirando de armario y porque vamos haciendo que los nanos tengan sus regalos, cosas tan básicas como eso no están cubiertas. Esto no entra con el convenio de Conselleria (E13)

Tampoc hi ha **recursos especialitzats** per a dones que a banda de patir violència de gènere tenen altres problemàtiques afegides com salut mental, toxicomanies...i açò pot provocar problemes de convivència als centres residencials.

No hay recursos para esas mujeres que tienen problemática de adicciones y salud mental junto con violencia y ahí lo que priorizan es que tengo una orden de alejamiento, ingresa en vuestro recurso y eso ocasiona un problema de convivencia con el resto de mujeres (E14)

En ocasions s'inverteix en més recursos o reforcen en més personal els existents quan hi ha alarma social i quan es pot treure un rèdit polític. Però en ocasions l'augment de recursos no suposa que aquests siguin els adequats, cal escoltar les professionals que treballen en el dia a dia i això no sol ser massa freqüent.

Una de les parts que tira molt és la part d'alarma social o de coses així que pot fer que en algun moment se fique més pasta en estes coses i que ara fiquem de repent més professionals o comencen a obrir més programes (E6).

...que s'augmenten els recursos no vol dir que siguin els adequats (E34).

En altra línia d'idees, algunes professionals parlen clarament de **maltractament institucional** cap a les dones per l'atenció inadequada que es dona en ocasions, i per la lentitud de tots els processos. Senten que conviden a les dones a trencar amb el control de l'agressor, i després les controlem a elles des de les institucions.

Y se ve también un ejercicio de maltrato institucional hacia la mujer en la policía (E7)

Jo isc de ma casa i me controla el meu home. Vinc ací i em controleu vosaltres (E16)

...entonces es como volver a victimizar a la víctima, que eso ocurre muchísimo (E35)

I també manifesten la percepció de maltractament institucional cap a les pròpies professionals per banda de "les gerències" per a les quals treballen, sobre tot per les condicions laborals que pateixen i perquè existeix encara molt de masclisme a les institucions i als recursos d'atenció a dones.

Les treballadores d'ací també estem sent un poc maltractades per l'empresa i per tant per l'institució i per tant per tota una estructura (E16)

Y el machismo institucional se palpa en comentarios de compañeros, muy sensibles con el tema o que pueden parecerlo, y de vez en cuando se les escapa (E7).

A banda del maltractament institucional, les professionals relaten casos de **retallades** en recursos d'atenció i en nombre de personal que s'han produït en els darrers anys, la qual cosa influeix en el desbordament dels recursos que comentàvem abans, i en la saturació de les professionals, que a més han d'atendre amb menys possibilitat de recursos on derivar les dones i amb menys coordinació entre les mateixes professionals.

Los recortes, los tijeretazos, la falta de recursos, los recortes en personal, la falta de cualificación profesional, el que los servicios de atención a víctimas de violencia de género estén hechos con habitualmente profesionales muy jóvenes, con muchísima voluntad, con muchísimas ganas de trabajar pero poco formados y con poca experiencia acaban generando dinámicas que pueden ser isomórficas con el propio contexto de violencia en el que están trabajando (E1)

A més de les retallades i de la falta de recursos materials i humans que hem comentat anteriorment, consideren que aquests recursos de dona estan molt limitats i un poc aïllats de la resta de recursos socials. A més destaquen la pressió exercida sobre elles des de les instàncies polítiques.

Hay una parte política también en muchos recursos que hace que incremente la presión todavía más sobre los profesionales (E1).

...tinc una sensació de què no sé, com a que els recursos de dona estan molt tancats (E6).

Sobre l'atenció a les dones la percepció d'algunes professionals és que els recursos existents no compleixen les expectatives d'elles i que sembla que intenten amagar a la dona i la seua situació. Alguna professional manifesta la seua sensació de que al centre residencial tracten a les dones com si foren delinqüents.

Em dóna la sensació de què són recursos que estan un poc aïllats com que s'amaguen un poc a la dona o a la situació (E6)

La vivència meua és que tractaven a les dones com a delinqüents dins dels centres i per part de les institucions. Això és un punt a revisar. (E16)

Respecte a **recursos humans** en concret, les professionals assenyalen que en calen més i que en alguns sectors caldria major sensibilització. També diuen que en algunes àrees l'atenció a dones funciona gràcies a la dedicació de les professionals que fan més feina de la que els correspon, i no tant pel propi recurs.

Hay a veces que por el bien de la mujer tienes que hacer más horas de tu trabajo (E15)

Las profesionales de allí dan el callo al 150% (E14)

Los recursos existen, lo que pasa es que muchas veces las cosas funcionan por el voluntarismo de la gente que está trabajando (E23)

5.2.5.4 Intervenció general

Seguidament es fa menció a aquells aspectes generals vinculats amb la intervenció en el circuit de la violència de gènere al País Valencià. D'aquesta manera, els punts que es tractaran relacionades amb la intervenció general es corresponen amb: denúncies, protocols, atenció social... com hem assenyalat al *mapa de disseny* del capítol quart.

En primer lloc, les professionals consideren que la intervenció amb les dones que pateixen violència de gènere està molt enfocada a l'aspecte jurídic de la **denúncia**, oblidant aspectes més psicosocials i més urgents.

El protocolo de la Consellería te dice: que denuncie, que denuncie y que denuncie (E10).

Es que tiene que haber denuncia y es lo primero que te dicen, y lo primero que te preguntan...(E15).

Manifesten que hi ha moltes situacions en les quals la dona no vol o no pot denunciar però sí necessita protecció i una intervenció que no li és facilitada, perquè per accedir a la majoria dels recursos és preceptiva la denúncia prèvia. Es un tema que cal replantejar.

Atenem a moltíssimes dones que no volen fer denuncia entre altres coses. La denuncia és un tema a plantejar-se tal i com està (E18).

Algunes professionals no semblen massa convençudes que denunciar siga l'única solució per a la dona i que a més, el fet de denunciar al seu agressor, les pot posar en una situació de major risc i victimització, ja que ella es queda al descobert mentre que la protecció mai es pot garantir al cent per cent. Allò important per a elles és eixir de la situació de violència siga amb denúncia o sense.

Al final, para mí el problema básico es que volvemos siempre a dejarlo todo en una denuncia cuando desde fuera no se sabe realmente a dónde lleva esa denuncia y qué es lo que puede complicar la vida de esa mujer y su entorno (E5).

Tú denuncia y ya veremos qué hacemos con los niños, con el maromo que lo tendremos detenido cuarenta y ocho o setenta y dos horas a disposición judicial el lunes y cuando lo suelte su señoría, la señora está en casa con los niños (E7)

És la dona qui ha de decidir que és el que vol fer respecte a la denúncia perquè si l'aboquem a interposar-la és possible que perdam la seua confiança i aquesta és bàsica per establir la relació d'ajuda amb ella. Cal facilitar-li tota la informació al respecte de la denúncia i dels pros i contres que comporta

Ella ha de voler i per a això té que tindre tota... tota informació que necessite per a tindre clars tots els passos a donar (E32)

Crec que n'hi ha que respectar més a les víctimes, són les que elles manen si denunciar o no denunciar... i tindre una actitud més de respecte, més de... respecte a la seua dignitat (E32)

En segon lloc, al voltant del tema de les denúncies, els **protocols** adquireixen un paper molt rellevant en el recorregut que la dona realitza en els diferents recursos vinculats amb la violència de gènere.

Als darrers anys s'han elaborat protocols d'actuació en casos de violència de gènere en tots els àmbits d'intervenció: sanitaris, policial, serveis socials, judicials...tant de caràcter estatal com autonòmics o locals. Les professionals consideren que els protocols són útils però que moltes

vegades no s'apliquen i tal vegada hi ha massa, donen molta feina i ralentinzen el treball amb la dona. Moltes vegades suposen burocratitzar el procés.

Yo diría que ahora hay demasiado protocolo, ahora hay excesivos protocolos (E5)

Yo creo que los protocolos lo que te hacen es ralentizarlo todo (E14)

Y a veces protocolarizar muchas veces eso, me parece que es burocratizar el proceso (E21)

Per aquesta raó, s'assenyala la distància i falta d'operativitat amb la realitat social, perquè estan realitzats sobre tot per professionals policials i/o jurídics i en ocasions xoquen amb la forma d'intervenció de les professionals de l'àmbit psicosocial o no responen a les veritables necessitats de la dona.

Los protocolos la mayoría de ellos vienen dirigidos por profesionales jurídicos y policiales. La parte que nos toca en lo social, en el resto de ámbitos cuando la mujer sufre esta situación se nos siguen quedando cojos (E5)

A veces sus protocolos chocan con los nuestros (E21)

D'aquesta manera, es conclou que caldria donar llibertat a les professionals de la intervenció social a l'hora de realitzar una atenció personalitzada i no estar marcant el que cal fer en cada moment.

Dejar al profesional libertad (E21)

En tercer lloc i vinculat amb les pautes marcades pels protocols en la intervenció social, **l'atenció social** que es realitza cap a les dones que han patit situacions de violència, la percepció professional es correspon amb la manca d'atenció social eficient en la intervenció que elles realitzen des del recursos on desenvolupen la seua tasca.

No prestándole atención a la atención social, psicológica a... todo lo que tiene que ver con inserción socio laboral de las mujeres (E1)

A més, les professionals de l'atenció social s'enfronten a situacions molt complexes amb recursos molt limitats, per la qual cosa resulta imprescindible donar un tracte humanitzat donat que la rutina de vegades ens fa tractar a les persones com a números.

Son situaciones de una complejidad muy alta (E1)

El tracte humanitzat és bàsic i imprescindible (E6)

Per aquest motiu, es considera que són les dones qui han de decidir sobre el que vol fer i no les o els professionals

Jo sempre pense que elles són les que han de decidir (E3).

No tengo ningún problema en derivarla, lo que sí que tengo un problema es meterle la espada contra la pared y decirle: o te vas al centro mujer o aquí ya no te ayudo yo más (E10).

Dintre de l'atenció social les professionals del Treball Social han de fer-se càrrec de moltes de les necessitats que afecten a la dona, a nivell emocional, judicial, menors, addicions... de la globalitat

de l'atenció. Aspectes com ara atenció emocional i psicològica, els acompanyaments, funcionament dels processos judicials, atenció en crisi, valoracions de la situació social i psicològica...

Lo primero que tienes que facilitar primeros auxilios emocionales (E4)

Tienen que afrontar temas judiciales, no han pisado un Juzgado en su vida (E4)

Assenyalen la importància de la figura de la Treballadora Social per la seua visió integral de l'atenció, malgrat que les professionals tenen la percepció que moltes vegades no es posa en valor el treball que realitzen.

Es el tema de la violencia de género es principalmente un problema social no un problema legal y dentro de todos los elementos que tiene, cada día estoy más convencida de que la capacidad de visión integral la tiene el trabajador social (E5)

Los profesionales de Servicios Sociales estamos formados pero los Jueces en los municipios no tienen ni idea de infancia, no tienen ni idea de menores, no tienen ni idea de mujer, de familias, e prevención (E7).

Y creo que en cambio somos el último mono dentro de todos los planes, todos los protocolos, todas las guías (E5)

En quart lloc, relacionat amb l'aspecte social de la intervenció social, les i els professionals entrevistades asseguren que la **protecció jurídica** cap a la dona ha millorat i que és necessària, però que la problemàtica de la violència de gènere no es pot convertir únicament en un tema judicial, donat que és molt més ample. Orientar tota la intervenció cap a la denúncia no pot ser l'única resposta si volem realitzar una bona atenció centrada en la dona, com hem vist abans. La protecció jurídica és necessària però no és suficient i en ocasions pot ser una trampa ja que la dona confia que amb la denúncia tot estarà resolt.

La protección jurídica es necesaria pero no es suficiente (E1).

Ha sido una ventaja en muchas situaciones la protección jurídica que se le ha dado a la mujer, pero en muchas otras ocasiones también es una trampa (E1).

Des del sistema judicial sí es considera que la protecció cap a la dona quan interposa una denúncia és bona.

Con la mujer que denuncia sí que se pone en marcha un sistema de protección yo creo, adecuado para la mujer (E25).

El problema está en las mujeres que no llegan a dar ese paso por múltiples razones y por múltiples motivos, en muchas ocasiones pensando que no van a encontrar un sistema protector (E25).

Esta percepció no és compartida per les professionals dels Serveis Socials d'atenció psicosocial ni les de l'àmbit residencial, ni inclús per la pròpia policia que consideren que les mesures de protecció i de vigilància s'han d'implementar encara que l'agressor no estiga condemnat:

Debería extenderse la libertad vigilada a las medidas cautelares y no solo a las penas y que en dicho control participaran, activamente, los agentes protectores (E37).

La protecció jurídica sense l'aplicació de més recursos no satisfà a les professionals ni a les dones, i menys encara la protecció actual cap als i les menors.

Pero yo muchas veces las ves a ellas que salen del Juzgado con la sentencia, la orden de alejamiento y ¿ahora qué hago con esto? ¿Me la como? ¿Me va a pagar el alquiler? ¿Le va a explicar a mis hijos que es lo que ha ocurrido? ¿Me va a subir la autoestima? (E5)

No se adoptan medidas inmediatas sobre los menores como víctimas de violencia de genero (E7)

Per tot açò, des de l'àmbit professionals dels Serveis Socials Generals i els Serveis Socials Especialitzats, es té la percepció que l'espai judicial té moltes coses a millorar encara en qüestió d'atenció a les dones i als i les menors.

...atenciones a víctimas en el mostrador a veces allí en el juzgado (E12).

Es un ámbito hostil hacia las mujeres (E12).

Hay abogadas de oficio que lo tienen claro ¿eh? Y que vamos todas para adelante y que en ocasiones me veo como, asesorándoles pero ¿cómo vas a tirar por ahí? (E35).

Todavía estamos viendo sentencias en las que los Juzgados ponen que el papá verá al niño en la puerta del centro (ríe) (E13)

Que haya un régimen de visitas con esos padres que han ejercido esa violencia entonces esas mujeres no lo llegan a entender (E22)

Paral·lelament a aquestes qüestions, moltes han estat les opinions de les entrevistades sobre la **intervenció professional** que es realitza avui en dia al País Valencià i sobre tots els àmbits que conformen el circuit d'intervenció.

Sobre la dona opinen que cal treballar des de la capacitat d'agència que té, donant-li veu i fent un treball més feminista. Cal parlar de fortaleses i no de dèficits, i fer una intervenció que no siga paternalista ni assistencialista, que no partisca de la superioritat professional. Per a apoderar les dones les professionals han d'acompanyar i donar alternatives però no considerar-se més que elles. Quan les dones es decideixen a acudir als recursos estan en un moment molt angoixant i no solen tindre cap suport, per això és fonamental el tracte humà.

Jo sí que reivindique una intervenció feminista en estes dones (E3).

Pues de verlas como las pobres víctimas y el tratar la intervención como asistencialistas a como empoderadoras, yo creo que el contexto cambia mucho y es muy evidente, que si se tiene la perspectiva de género eso no se tiene (E12).

No obstant això, algunes dones únicament volen una primera informació i això cal respectar-ho fent-li veure que siga quina siga la seua decisió els recursos estaran a la seua disposició quan ho desitge. La tasca fonamental en aquests casos és guanyar-se la confiança de la dona.

Hi ha moltes dones que el que volen és un assessorament sense compromís (E18)

Hay que darle un feedback para que ellas realmente vean que estamos ahí para acompañarlas y asesorarlas (E21)

La intervenció ha avançat en els darrers anys i, es considerada necessària per les professionals però, consideren que encara queda molt per millorar per a ser més eficients. Per aquest motiu, tot seguit realitzem una diferenciació segons l'àmbit professional de les persones entrevistades. En primer lloc, s'ha apuntat que els **Serveis Socials** al voltant de la violència de gènere encara són massa assistencialistes:

Podría ser mucho más eficiente de lo que hoy en día es (E13).

Pense que hem anat cap arrere si te sóc molt sincera (E16).

Els Serveis Socials són massa assistencialistes (E32).

Cal fer una intervenció més personalitzada i adaptada a cada dona particular, donant el màxim d'espai a l'escolta empàtica. El 70% de la feina és escoltar-la i a partir d'ací cal fer una intervenció centrar-se en la persona.

Cada mujer te lleva de una manera. Y cada mujer cuando empiezas a hablar con ella te das cuenta que se atasca en una cosa (E4).

El 70% del trabajo es escuchar y luego el otro 30% son las otras muchas cosas que si le señalas esto, que si le indicas no sé qué recurso (E4).

Algunes professionals dels **Serveis Socials Especialitzats** manifesten els seus dubtes respecte a si la inserció laboral de les dones és l'element clau per a sortir de la situació de violència, donades les dificultats de trobar una feina que tenen i per les dificultats de compaginar feina i càrregues familiars. També hi ha altra dificultat afegida i es que elles moltes vegades no estan preparades emocionalment i/o físicament per treballar. Açò les frustra més encara per tant, no consideren real que les dones s'inserten laboralment amb facilitat i que eixa inserció siga el més prioritari.

O siga, jo considere que una dona que ve allí el que trobe treball no és la solució. I crec que eixa és una dinàmica capitalista que deurien de trencar per complet (E3).

No es real que las mujeres se les inserte laboralmente (E13).

Assenyalen algunes dificultats i errors en la intervenció precisament per la manca de professionals, que produeix la saturació dels recursos i l'esgotament de les professionals, i perquè la dona arriba als recursos amb unes expectatives irreal, amb resistències i molt desorientada.

Vienen con unas expectativas que luego se las tenemos que ir desmontando. El trabajo está mal, el encontrar una vivienda está mal, el tema de conciliar la vida familiar con la poca y mala vida

laboral que pueden encontrar es... ayudas pocas, es que no pueden tirar para adelante, es que no se puede (E14)

Des de l'àmbit dels Serveis Socials Generals i Especialitzats tenen la percepció que al final la intervenció és un poc com d'apedaçar les intervencions d'altres professionals. Les dones arriben molt desorientades, no coneixen els recursos ni les professionals, tenen resistències a introduir-se en les xarxes de protecció, i han de repetir el seu relat moltes vegades. Comenten que tot i que des dels Serveis Socials sempre s'ha intervingut en casos de violència de gènere sembla que actualment s'ha quedat estancada la seua intervenció respecte a altres àrees que han avançat molt més.

En Servicios Sociales es un tema que no se trata ahora sino que se trata de siempre y parece que se ha quedado estancado, esa es mi impresión (E11).

Al final acabas un poquito parcheando y tu intervención real, la que es más necesaria tiene que quedar en un segundo plano (E13)

Malgrat els protocols d'actuació, existeix la percepció que pot haver diferències de criteri entre les i els professionals depenent del context on treballen i que les directrius marcades per a la detecció no sempre es compleixen per les dificultats que suposen pels escassos recursos de personal, per desconeixement i perquè detectar suposa més feina, com s'apunta des de **l'àmbit sanitari**.

Lo que tú a lo mejor puedes valorar como violencia de género otros profesionales en otro ámbito que es importante lo ven como un conflicto (E2)

...muchísimos profesionales que hacen un parte y que no detectan esa violencia (E10)

Des d'aquest mateix àmbit, les professionals comenten que quan la dona arriba al recurs ja està en prou males condicions i que el suport psicològic que reben des de sanitat és mínim.

Cuando llega al hospital que es cuando ya está en una muy mala situación (E11)

Se queda cojito el apoyo emocional, ya que el servicio de salud mental del ámbito especializado, solo atiende cuando existe (E36)

Les professionals dels **recursos residencials** comenten la dificultat que tenen per estar convivint en el mateix espai a dones que han patit violència i dones que, a més de partir-la, tenen problemes de salut mental o drogodependències.

Tú no puedes integrar a una persona que tiene una enfermedad o un trastorno e ingresarla en un centro de protección en el que tienes otras mujeres con hijos en situación normalizada (E23)

En alguna ocasió les que treballen en recursos residencials tenen la percepció de ser *carceleres* únicament.

...que nosaltres no som carcelàries i que se'n anem i a l'atur i ens busquem la vida (E16)

Respecte als centres de protecció per a dones amb filles i fills manifesten que no consideren just desarrelar-los del seu medi com a conseqüència de patir violència, donat que la vida als centres de protecció tampoc és fàcil.

Lo que no se puede hacer con los niños es, sacarlos de su casa (E4)

Nuestros nanos salen del cole y van para casa mientras ven, cómo el resto de niños van a actividades extraescolares, van a actividades deportivas..(E13)

Des de **l'àmbit judicial** assenyalen sobre la intervenció que els articles del Codi Penal relatius a la violència de gènere són complicats i obliguen a fer diverses lectures per a interpretar-los.

Los artículos del Código Penal en tema de violencia de género. Son artículos muy farragosos que han sufrido muchas reformas pero que obligan muchas veces hacer hasta diez lecturas del artículo para ver lo que dicen (E29).

També tenen la percepció de saturació del jutjats i dificultats per a prendre declaració a la víctima.

Los casos más graves, sí que es cierto que cuesta mucho sacar las declaraciones a la propia víctima (E29)

L'**àmbit policial** considera que és necessiten més recursos de control de l'agressor sense ser acusats de coaccionar-lo i més recursos professionals d'atenció a les dones a l'hora d'una intervenció que cal acompanyar la dona a altres recursos i prendre-li declaració. També assenyalen que posar-li protecció a una dona suposa fer-la perdre el seu dia a dia normal quan ella no ha comés cap delictes.

La meua companyera i jo, les dos, una pren la manifestació a la víctima i l'altra va fent el papeleo: lo de les ajudes i tot això que tenim que donar (E33)

A los policías deben darnos más instrumentos de control de los agresores sin que nos puedan acusar de coacciones (E37)

No podemos condenarla a ella a perder su día a día, cuando el que ha cometido el posible delito es él (E37)

Consideren que la seua intervenció amb la violència de gènere és e tallfocs.

Nuestra intervención es de cortafuegos (E30)

Parlant de la seguretat de la dona, des del **servei Atenpro** comenten la satisfacció de les dones amb el sistema de localització.

Es apretar un botón i segur que n'hi ha una persona que els va atendre. I si fa falta, com les localitzen per GPS pues acudim dependient de lo que siga (E31)

En altra línia d'idees, la percepció professional respecte a la intervenció d'**apoderament de la dona** es correspon amb que és molt difícil d'aconseguir però una vegada la dona s'apodera li resulta molt més fàcil sortir de la situació de violència i no tornar a caure en altra. Aquesta tasca ha de ser realitzada per les professionals que intervenen amb la dona però tenen la percepció que normalment no es realitza i que depèn de la pròpia professional. Treballar els recursos personals de la dona és un apartat molt important de la intervenció donat que ajuda a la dona a eixir de la situació per sí mateixa i facilita també la prevenció per no caure en noves relacions abusives.

...empoderar-les, promocionar-les, donar... facilitar ferramentes per a què elles construeixen xarxes socials de recolzament... tot això no se fa (E16)

Unas tienen más sensibilidad o tienen una idea más centrada en ese empoderamiento (E21)

Per altra banda, pel tema que ens ocupa sobre la intervenció en general, també es manifesten casos d'intervencions en **situacions de crisi**. Segons les professionals de l'àmbit sanitari moltes dones acudeixen en una situació de crisi perquè l'agressió s'acaba de produir o les lesions són molt greus o ha succeït alguna cosa que ha estat la gota que desborda el got. En eixe moment de crisi, és fonamental la intervenció de les professionals per a que es produisca la vinculació necessària amb la dona que la deixi confiar en la professional.

En el momento de crisis, en el momento en el que realmente empiezas a intervenir realmente se establece una gran vinculación que es la que le da seguridad a la persona para hacer el proceso contigo (E10)

El fet de sobreviure a la violència genera en la dona **situacions de trauma** que poden reviure fins i tot després de molts anys de finalitzada aquesta violència. Les professionals no solen rebre formació específica en situacions de trauma igual com tampoc reben formació en perspectiva de gènere.

Y como fallos también si seguimos apuntando, está también la parte de formación específica de los profesionales tanto en situaciones de trauma como en situaciones de violencia específicamente de violencia de género (E1).

Yo he trabajado a lo mejor un tiempo con una mujer y he estado trabajando con ella tres años y a los tres años sale el juicio y tres meses antes del juicio pues empieza con pesadillas, empieza con vómitos... empieza a somatizar toda la vida entera ahí (E4).

Íntimament relacionat amb aquestes situacions d'urgència, **l'acompanyament i el seguiment** de les dones hauria de contemplar-se com una etapa molt important de la intervenció, donat que moltes precisen d'un seguiment més continuat. Seria necessari que la dona poguera tindre una persona de referència en tot moment: als jutjats, a la sortida dels centres de protecció, suport

psicològic... i que fora a llarg termini no únicament en els primers moments de la informació o la denúncia, sinó també quan la dona surt definitivament del centre de protecció.

...tengo una persona de referencia que va conmigo durante todo el camino (E10).

També apunten que es pot fer el seguiment de la dona sense necessitat de treure-la del seu context i institucionalitzar-la.

Hi ha mil maneres d'acompanyar esta història en les dones sense anar a això a traure-les dels seus espais (E16).

A partir de tot això, en la intervenció social per part dels i les professionals, **l'empatia** és un element fonamental de la relació d'ajuda que s'estableix entre les professionals i les dones, donat que treballem amb persones. No obstant, algunes assenyalen que no tothom té aquesta empatia i que fins i tot, amb el temps es pot perdre aquesta habilitat.

No creo todos los profesionales que trabajamos en el ámbito estemos concienciados, concienciados, tener la formación suficiente y sobre todo empatía hacia la persona que está viviendo esas situaciones (E2)

Que nos falta gente con más empatía pues... pues eso te encontrarás en todos los casos (E22)

Per altra banda, també s'ha fet menció a la **victimització** de la dona en el moment en que han de acudir a diversos recursos i són entrevistades en tots ells per diferents professionals, tornant a repetir el relat de la violència una i altra vegada i revivint el moment de la crisi. La situació de vulnerabilitat en la que es troben pot fer que qualsevol comentari fora de lloc d'alguna professional la faça sentir culpable.

Se interviene parcialmente, desde cada ámbito, con lo que se victimiza doblemente a la mujer, ya que se le hace repetir constantemente su relato y se la deriva a otros Servicios (E36).

Soles en dos frases que li puga dir un policia o una veïna ja li trastoca tot un poquet i torna a culpabilitzar-se ella de tot el que està passant (E3).

Tanmateix, la intervenció en violència de gènere cal que estiga marcada pels patrons d'una **atenció integral** i, davant aquest tema s'han realitzat nombroses crítiques respecte a l'atenció amb una perspectiva holística dels casos de violència de gènere. Més bé consideren que actuen per parcel·les d'intervenció, de manera fragmentada, però no es fa un acompanyament integral.

Cada profesional, cada sección coge su parte de la mujer (E5)

Es digamos el objetivo pero no se cumple, cada uno funcionamos en nuestro mundo y como mucho una coordinación puntual y ya está (E14)

Son reinos taifas (E27)

Aquesta parcel·lació porta en ocasions a que l'atenció cap a la dona siga en base a si és la competència d'uns o d'altres, si el que toca és passar el cas a altres professionals, quedant en ocasions algunes intervencions per realitzar, donat que ningú les cobreix.

Lo que me da la sensación muchas veces es que yo he cumplido con mis obligaciones y ya no es cosa mía, ya se lo paso a otro departamento y ha traspasado la frontera de lo sanitario y ya que se ocupen (E20).

No obstant, algunes professionals, tot i ser crítiques encara consideren que s'està en el bon camí cap a l'atenció integral, que s'està intentant fer-ho bé.

Yo creo que sí, pero bueno, se podría a lo mejor mejorar (E30).

Vamos en el camino correcto (E37).

Donada la praxis professional en l'àmbit de la intervenció social, s'apunta la necessària **supervisió professional**, especialment per a la millora de l'atenció dirigida a les dones. En aquest apartat, les professionals parlen dels avantatges que suposaria la supervisió de la tasca que realitzen, donat que treballen en situacions de molta dificultat, en les que alguna vegada les dones perden la vida de manera traumàtica. Consideren que és necessària per a tots i totes, per a orientar en les situacions difícils o de bloqueig de les pròpies professionals, compartir les experiències, coordinar els casos i parlar de les pròpies emocions de les professionals... sense intervenció de les jerarquies laborals sinó en un espai d'igual a igual. No tindré aquest espai de supervisió dóna lloc a trobar-se sola en la intervenció.

La supervisión de los casos es algo con lo que tampoco... entonces sí que te encuentras sola en muchos momentos (E5)

I aleshores l'espai de supervisió, l'espai de les emocions... de també de donar solució a bloquejos que tenim les professionals quan treballes determinats casos (E16)

No obstant això, manifesten que la supervisió professional és una ferramenta que de manera habitual no es dóna en la seua pràctica professional perquè l'administració i/o les empreses que gestionen no ho consideren en absolut important i perquè ho veuen únicament com una despesa econòmica. Si alguna professional fa supervisió és a nivell d'ella particular, i no dintre de les organitzacions.

Hablar de supervisión, en general en los contextos públicos, es casi hablar de un unicornio, parece una utopia (E1)

Nosaltres això ho hem parlat moltes voltes i al final això no s'acaba fent mai perquè costa diners (E34)

Donada la manca de supervisió professional i en la línia dels resultats obtinguts en matèria de l'atenció integral amb la parcel·lació de les intervencions, la **coordinació** és el punt a tractar segons els discursos de les persones entrevistades. D'aquesta manera, es considera que no hi ha una veritable coordinació i que cada recurs actua pel seu propi compte, de forma parcialitzada com hem dit, la qual cosa provoca pèrdua d'eficàcia en les intervencions, com ara parcel·les,

fragmentació, competències... fa que quan es deriva a una dona d'un recurs a altre, el primer perda el contacte amb ella. Comenten que la coordinació que existeix és per a derivació únicament i que probablement aquesta falta de coordinació siga deguda a la saturació dels recursos.

Hay una coordinación que está funcionando que 90% de la coordinación consiste en la derivación (E20).

Yo creo que hay una actuación que es totalmente descoordinada que a lo mejor es producto de esa saturación que todos llevamos (E26).

Des dels recursos residencial comenten que alguns tràmits necessaris per a la dona i que venen reconeguts en la llei, es converteixen en ocasions en veritables dificultats en les que es topeten diàriament, precisament degut a eixa manca de coordinació.

Otros recursos me refiero a la gestión de la Renta Activa de Inserción en el SERVEF. Eso es un mundo (E35)

A la hora de encriptar los datos en el Ayuntamiento para que no puedan localizarla, eso es otro mundo (E35)

La dificultat en la coordinació també té a veure en que cada recurs pertany a una empresa diferent o té una gerència diferent a les altres, ja siga administració estatal, autonòmica, local, empresa, ONG...

Son empresas diferentes pero vamos, es que si todos dependemos como servicios y recursos de Conselleria o sea, qué mínimo que poder hacer una coordinación en ese sentido o tener una fluidez más... no vernos a veces como enfrentadas (E21)

No obstant, les professionals estan fent esforços per aconseguir coordinar-se d'una manera més eficaç, per la qual cosa s'ha destacat que fer efectives les coordinacions o no al final depèn de la voluntat i la professionalitat de cada persona de les que intervé en el procés

Se ha creado una comisión específica por el ayuntamiento para la violencia de género (E9)

Tenemos mucha coordinación con la policía local evidentemente y con la nacional (E12).

Nosotros la coordinación que tenemos es con.... Con Juzgados pero es una coordinación pues... de la denuncia (E30).

Nosaltres en el centre dona molt bé, a nivell de coordinació (E33).

En última instància i derivat de l'apartat de la coordinació, **el treball en xarxa** també està present als discursos de les entrevistes. Per tant, es considera necessària en un àmbit com el de la violència de gènere, donat que aquesta xarxa no es pot eliminar treballant a nivell individual.

Es un problema que se té que assolir en xarxa, és imposible assolir-lo individualment (E18)

Les professionals opinen que no es dona eixe treball en xarxa i que fins i tot no es té incorporat com a possibilitat per banda dels recursos. Cada recurs actua amb la dona segons el seu àmbit, i el treball en xarxa requereix un diagnòstic conjunt, un pla de treball conjunt, amb una

temporalització, i una avaluació. Si realment es treballara en xarxa el centre d'atenció seria la dona i al seu voltant estarien els recursos i no al revés.

Hay muy poca cultura de trabajo en red, es muy difícil establecer circuitos de colaboración y de intercambio, ni siquiera de intercambio de información (E1)

Al final la xarxa que funciona per a les professionals és la que cadascuna s'ha treballat de manera informal a nivell individual amb altres companyes i companys.

...la parte informal, la red que tú tengas de profesionales buenas, esa te va a funcionar (E17).

5.2.5.5 Homogeneïtat dels recursos.

Altre tema que es pregunta a l'entrevista i sobre el qual han fet referència les professionals és el relatiu a la homogeneïtat territorial dels recursos en l'àmbit geogràfic objecte de la present investigació.

En base a aquest apunt, davant la pregunta sobre si la distribució dels recursos al territori del País Valencià està feta de manera més o menys homogènia, les professionals tenen la percepció que la majoria dels recursos existents es troben a les capitals de província i les seues proximitats, la qual cosa provoca que les zones més pròximes a l'interior estiguen molt allunyades dels recursos i que les dones residents es troben en una situació de major vulnerabilitat. Es fa referència a zones de l'interior de la comunitat que estan abandonades en quant a recursos i que, per tant, la protecció de les dones no és la mateixa que en les capitals de província, i açò es produeix en les tres províncies. També apunten que en cada comunitat autònoma hi ha una dotació de recursos diferents. A més es menciona el fet que en els pobles tothom es coneix i això dificulta acudir als recursos sense que siga conegut per tots.

Evidentemente en los municipios más despoblados y más alejados de los cascos urbanos que ya de por sí tienen menos recursos, sin duda, las mujeres son más vulnerables (E10)

En un pueblo en el que todos se conocen y probablemente el agresor es el cuñado del Guardia Civil pues eso también les hace todavía ser más vulnerables y tener menos protección (E9)

No sols no tenen accés a recursos especialitzats sinó que a més el recurs de serveis socials en els pobles petits sol estar mancomunat i per tant l'accés es redueix a un dia a la setmana quan va la treballadora social al municipi.

A lo mejor hay una trabajadora social mancomunada del Ayuntamiento pero que va una vez al pueblo (E9)

Aquestes zones més rurals o més allunyades de les grans ciutats topen a més amb el hàndicap de la poca comunicació amb el transport públic.

Y mujeres sobre todo en ámbito rural, más pequeño no hay medios de transporte ni autobús ni mucho menos en las comarcas, hay veces que al final la intervención de estas mujeres se queda en telefónico (E5)

Un criteri adient a l'hora d'ubicar els recursos podria ser tindre en compte la població a l'hora de contemplar el nombre de places i la distribució dels mateixos.

Creo que no se tiene en cuenta a las poblaciones a la hora de contemplar el número de plazas y de recursos que hay para mujeres (E14).

5.2.5.6 Perspectiva de gènere

Les professionals argumenten que tant en els recursos com en la intervenció amb dones supervivents no es té en compte encara la **perspectiva de gènere**, ni el suficient apoderament així com la promoció de l'autonomia de les dones i que, tot i que estem avançant, en tot cas és un element que depèn molt de la formació de cadascuna o cadascú i de la seua voluntat. Tradicionalment la nostra societat no té incorporada aquesta mirada de gènere i cada professional fa el que bonament pot.

Lo siento pero no. No, no. Ni en este ámbito ni directamente en violencia de género ni en el resto de actividades públicas (E5).

Se ha avanzado pero queda mucho por andar todavía pero no, desde la perspectiva de género no se suele mirar (E11).

Les professionals entenen que treballar des d'una perspectiva de gènere suposa una nova mirada sobre la realitat i sobre les persones. Reconèixer les dones amb les seues diferències i les seues necessitats específiques, no tractar-les com les *pobres víctimes* des d'una vessant assistencialista, sinó acompanyar-les en el procés i que decidisquen elles, és a dir, potenciar el procés **d'apoderament i autonomia** de les dones:

La perspectiva de género cambia tu forma de mirar la realidad, cambia la forma en que haces las preguntas, cambia la forma de mirar a la gente (E4).

Ajuda-la des d'ací, col·labora o acompanya-la i no li digues a ella el que té que fer (E3).

Per a treballar amb perspectiva de gènere calen canvis importants des de les institucions, les universitats, els col·legis professionals i les pròpies professionals. Un canvi de mirada per banda de les professionals, a més de la necessària formació.

Té que haver un canvi des de la universitat, des dels col·leges, des de les formacions en psicoterapeutes (E8).

Hace falta un proceso de cambio también por nuestra parte (E10).

El fet de treballar amb dones no és garantia que es treballa des d'una perspectiva de gènere, però tampoc tindre perspectiva de gènere implica saber manejar-se en intervencions en violència de gènere.

Hay mucha gente que se piensa que por tener una perspectiva de género sabe intervenir en situaciones de violencia de género y no es así (E1).

5.2.5.7 Cura de les professionals

L'apartat de la cura cap a les professionals ha estat un dels més comentats. A continuació es farà menció a les diferents variables que han sustentat l'anàlisi: desgast emocional, desconexió, falta de professionals, saturació dels serveis, formació, treball en equip, supervisió, espais de respir, responsabilitat compartida, horaris, conciliació, auto-cura, condicions laborals, salut laboral, torns laborals i privatització.

Primerament, les entrevistades tenen la percepció que l'àmbit de la intervenció en violència de gènere és molt **desgastador**, pel fet que es treballa amb persones en dificultat i açò acaba provocant un gran cansament emocional tot i ser una feina que els agrada molt. Tot i això l'administració i les institucions no en són conscients o no volen ser-ho.

Si hay un contexto... erosionador por naturaleza hacia las profesionales que trabajan en él son los contextos de violencia de genero (E1).

Trabajamos con personas con una problemática muy fuerte y que a nivel emocional también nos afecta mucho (E14).

Cuando sale la persona del despacho, cuesta levantarse de la silla (E7)

La temàtica de la violència de gènere és de difícil **desconexió** per a elles i una vegada acaben la jornada de treball és freqüent emportar-se els problemes a casa.

Te generava al final molta... molta vulnerabilitat també, molta angoixa moltes ganes de voler desconnectar en algun moment i tenir la sensació de que mai eixies de la casa. Era com el síndrome del Gran Hermano (E16).

Te'n vas a casa patint (E33).

Per altra banda, la **falta de professionals** en aquest camp és una percepció majoritària. Consideren que no són suficients per a donar una atenció adequada i això, a banda de saturar els recursos i a elles en la seua tasca, les limita també a l'hora dels seus drets laborals com ara poder estar un dia de baixa per malaltia. Alguna professional comenta que quan es queixen d'aquesta manca de professionals els responen que hi ha llocs on estan pitjor.

Si estoy mala con una gastroenteritis un sábado y me voy a fastidiar y voy a ir porque si no voy, voy a fastidiar a la persona que no está de turno porque la van a llamar para que me sustituya y así todo (E14)

...quan se'm queixat per falta de professionals sempre ens han dit que hi ha cases que estan pitjor (E16).

I la **saturació dels serveis** és una percepció que es dona amb freqüència. Com hem vist quan hem parlat del temps per a l'atenció, les professionals no disposen del temps que necessitarien per a la dona, les atencions van seguides unes d'altres sense espai per reflexionar i fer un bon diagnòstic o enregistrar la història de la dona, precisament per eixa manca de suficients professionals.

...después de una viene otra, y después viene otra y otra y otra (E21)

Yo creo que la mejor de cuidar es doblando los medios humanos y materiales que permita no estar tan sobrecargados (E29)

Les professionals consideren que des de l'administració pública i des de les empreses que gestionen de manera privada els recursos d'atenció a dones, no es cuida gens a les professionals. No es té en compte que elles han d'estar bé per a poder fer un correcte acompanyament de les dones i evitar així la síndrome de la professional cremada. Afirmen que des dels seus respectius llocs de treball no se'ls facilita aquesta cura i qualifiquen l'administració de *maquinària*.

Las mayores barbaridades y burradas que he oído en mi práctica profesional las he oído trabajando en contextos de violencia. Desde responsabilizar a la profesional del asesinato de una mujer a la que se estaba atendiendo a responsabilizar a otra de la crisis de ansiedad de un miembro del equipo (E1)

Cuidar bien a un equipo significa responsabilizarte del trabajo de tu equipo, formarlo bien, darle supervisión externa, no fiscalizar el trabajo, cuidar a la gente porque es la única forma en la que los profesionales van a cuidar bien después de las personas a las que atienden (E1)

Para nada, para nada, para nada, no. Es una maquinaria... la Administración es una maquinaria imparable (E11)

Al final davant d'eixa falta de cura cap a elles el que si han desenvolupat són estratègies **d'auto-cura** a nivell individual i com a equip de professionals, ja que són elles les que ho viuen constantment. Assenyalen que és important tenir bones relacions interpersonals entre les mateixes companyes, i consideren inevitable el desenvolupament de destreses d'autodefensa com ara l'humor.

Entonces ese es el mecanismo, el humor y coger oxígeno fuera (E7)

L'Administració com a entitat general no ho crec. No, lo que passa és que cada professional busca la seua manera de... de cuidar-se (E19)

Pel que fa a les **condicions laborals** de les professionals és generalitzada la consideració de que no són bones, fent referència a: la **salut laboral** no es cuida, no es fa prevenció de possibles malalties contagioses, ni prevenció d'estrès, ni es tenen en compte qüestions d'ergonomia. El mobiliari de treball es troba poc renovat i adequat.

Las jornadas de trabajo, los horarios, el cuidado físico puramente de las profesionales brilla por su ausencia (E1).

Perquè autocura seria a lo millor seria tindre unes cadires en condicions i allí tenim unes cadires per agarrar-te una lumbàlgia quàdruple de triple tirabuzón (E3).

Respecte als **torns laborals**, donat que aquests recursos sobre tot els d'emergència, atenció psicosocial, residencials, sanitaris i policials, solen ser 24 hores i les treballadores roten entre matí, vesprada i nit amb les conseqüències per a la salut que té la turnicitat:

La turnicidad al cabo de los años van haciendo mella (E14)

El nombre **d'hores de feina**, moltes treballen 40 hores setmanals a torns de matí, vesprada i nit, caps de setmana i festius. Tenen horaris 24 hores rotatoris però per la manca de personal existent la disponibilitat ha de ser quasi total per si cal acudir al centre en un moment determinat.

Hacemos unas horas anuales que son brutales en el convenio (E14).

En alguna ocasión también hemos tenido las propuestas de otro tipo de horarios para favorecer el descanso para... y también hemos tenido problemas con ese tema. No se ha aprobado otra cosa (E13).

En aquesta qüestió, la falta **d'espais de respir** i de descans per a les treballadores dintre de la jornada laboral.

No hay cuidado hacia los profesionales, no hay espacios de descontaminación, no hay buenas condiciones laborales (E1).

Per altra banda, el tema de la **conciliació** de la vida personal i laboral, tot i tractar-se de dones que treballen en recursos d'igualtat, es converteix quasi en impossible, precisament pels horaris laborals, a torns, la manca de personal, la disponibilitat cap a l'empresa i la turnicitat.

Primer els horaris no acompanyen ni la conciliació de la vida, ja de ninguna manera (E3)

Esa conciliación repercute en mis compañeras y ese es el problema (E21).

Creiem que els horaris que teníem eren de no poder fer vida (E16).

...i això suposa un nivell de desgast que pot provocar fins i tot que algunes professionals amb experiència i formació abandonen els recursos. Tampoc es té en compte que la majoria de treballadores d'aquests recursos són dones, ja que és un sector fortament feminitzat, i tanmateix els espais laborals estan patriarcalitzats.

Tenim uns treballs totalment patriarcalitzats (E3)

No, no se cuida a los profesionales de hecho, las profesionales válidas llega un momento en el que realmente se responsabilizan de sí mismas y asumen su posición de mujer fuerte y con poder, de determinados recursos se van a marchar (E1)

Alguna parla fins i tot de **violència laboral** contra les professionals, sobre tot des de l'àmbit de l'atenció psicosocial i des del residencial.

Les treballadores d'ací també estem sent un poc maltractades per l'empresa i per tant per la institució i per tant per tota una estructura (E16)

Tenemos muchas veces contextos en los que hay situaciones de violencia de género en las que se acaban repitiendo las mismas pautas agresivas, abusivas y violentas que tiene la relación pero en contextos profesionales (E1)

Pràcticament la majoria de recursos de violència de gènere estan gestionats per **empreses privades**, malgrat ser recursos de l'administració pública i això consideren que els provoca estar en pitjors condicions laborals que si treballaren per a l'administració pública.

De hecho ¿cuántos recursos públicos hay relacionados con violencia de género? Creo no equivocarme si digo que prácticamente todos o todos están externalizados y están llevados por empresas privadas (E1)

Les empreses privades que gestionen els recursos de violència, pot ser que ni tan sols estiguen especialitzades en aquesta temàtica i és possible que vinguen de sectors com la construcció o el telemarketing, sense experiència en violència de gènere però disposades a gestionar el recursos i a dirigir els equips professionals.

Empresas privadas que pueden ser desde una cementera hasta una empresa de tele marketing o de servicios múltiples (E1)

Malgrat que es considera fonamental la **formació especialitzada** en violència de gènere per a treballar en aquest camp, la majoria opina que la formació corre pel seu compte pel que fa a temps, voluntat i diners, que és habitual que cadascuna se la busque per si mateixa, fora del seu horari laboral, i se la financia ella, sense que les empreses i administracions es preocupen molt per la seua formació ni especialització.

La formación que a mí me ha sido de utilidad para poder ayudar bien a las mujeres me la he pagado de mi bolsillo y fuera de mis horarios de trabajo. Y creo que por desgracia, esa es la práctica habitual (E1).

Les diferents legislacions sobre la matèria i els informes elaborats també contenen prescripcions sobre la necessitat de formar i especialitzar les professionals. Tanmateix, la majoria de les

entrevistades opinen que des de les institucions per a les quals treballen no es té en compte aquest element tan important, quan caldria que fos obligatori.

Se contemplan que es una obligación pero no se está cumpliendo. Ni por parte de la empresa ni por parte de la Conselleria (E17)

La formació que reben les professionals sol ser pel seu interès individual, finançada per elles i a càrrec del seu temps lliure. En ocasions ni tan sols és requisit imprescindible per a treballar en aquest àmbit el fet de tindre formació específica i una vegada comencen a treballar ja es formen segons el criteri de cada professional.

Si volen formació les professionals pues que se la busquen i paguen elles (E16)

En alguns col·lectius professionals es nota més encara la falta de formació. Les professionals assenyalen sobre tot l'àmbit policial, el judicial i el sanitari.

El problema es que por parte del personal sanitario y no sanitario falta mucha formación y mucha sensibilidad (E9)

La falta encara de formació en professionalitat de les persones que estan darrere d'eixos recursos. No estic parlant del centre dona, però podria parlar d'un jutjat de violència o de un jutge, o jutgessa de violència. O estaria parlant-te també de la policia (E34)

Consideren molt important que es realitze la **supervisió** del treball dels equips per a la pròpia seguretat en les intervencions i per sentir-se recolzades en allò que fan.

Es necesario que todos los profesionales tengamos un espacio donde poder hablar de las intervenciones y de cómo nos hemos sentido con las intervencions (E4)

La falta de **treball en equip** i de supervisió professional provoca que les professionals es senten soles davant els casos que atenen i la intervenció que realitzen; aquesta soledat en la intervenció provoca que es consideren responsables a títol individual d'allò que li pot passar a la dona, quan la responsabilitat última en tot cas és de l'administració per a la qual treballen.

Hi ha una exigència molt, molt gran al professional que després quan li passa alguna cosa no tens protecció i que a banda, les coses que eixen bé, és la seua obligació que ixquen bé i que tenen que eixir bé, sí o sí, però les coses que eixen mal... puf, o siga te plouen hòsties per tots els puestos (E6).

5.2.5.8 Punts febles, forteses i propostes

Amb els resultats obtinguts a partir de les entrevistes considerem que cal fer especial menció als apartats de les categories *fortaleses*, *debilitats* i *propostes* que han realitzat les i els professionals. A continuació presentem en forma de taula els resultats obtinguts respecte a forteses i debilitats

en cada àmbit d'intervenció, així com les propostes que realitzen per a millorar en l'atenció a les dones.

Taula 5.7: Fortaleses, debilitats i propostes

ÀMBIT D'INTERVENCIÓ	FORTALESES	PUNTS FEBLES	PROPOSTES
Serveis socials generals i especialitzats	Mes informació Major intervenció Ajudes econòmiques Telèfon 24 hores Atenpro Serveis socials municipals Centres Dona 24 hores	Coordinació Treball en xarxa Detecció de casos Prevenció Intervenció feminista Seguiment de casos Atenció als i les menors Privatització dels recursos	Reivindicar la figura del Treball Social en la intervenció. Treball Social feminista.
Sanitari	Protocol PDA SIVIO	Formació professional Coordinació Treball en xarxa Detecció de casos Prevenció Intervenció feminista Seguiment de casos Manca de recursos Atenció als i les menors	Treball amb les dones amb problemes de salut mental
Policial	Ha millorat Major protecció Més recursos policials Localitzador Acompanyament policial Grups especialitzats La UPAP	Formació professional	Formació professionals Augmentar vigilància sobre agressor Llibertat vigilada per al denunciat
Judicial	La Llei Orgànica 1/2004 L'ordre de protecció Jutjats especialitzats	Coordinació Treball en xarxa Detecció de casos Prevenció	Eliminació del dret a no declarar contra l'agressor

El discurs de les professionals i la representació de la premsa sobre la violència de gènere
al País Valencià

ÀMBIT D'INTERVENCIÓ	FORTALESES	PUNTS FEBLES	PROPOSTES
	Ordres d'allunyament	Manca de recursos Manca d'equips tècnics Atenció als i les menors	Comarcalització dels partits judicials
Educatiu		Prevenió Detecció	Prevenió des de l'escola de forma transversal
Clínica Privada	Hem avançat Les professionals Major protecció jurídica	Formació especialitzada en situacions de trauma Treball en xarxa Coordinació Protocols poc eficaços Indefensió de la dona No es fa res sense denuncia Temps d'espera als jutjats Atenció als menors	
En general	Ha millorat considerablement La Llei Orgànica 1/2004 Major visibilitat Sensibilització social Les professionals formades i especialitzades amb experiència Les professionals de l'OAVD Major detecció	Formació professional Especialització Coordinació Treball en xarxa Detecció de casos Prevenió Atenció supeditada a la denuncia La Llei no és suficient Atenció psicològica Habitatges Ajudes econòmiques Inserció laboral Valoració integral Seguretat de la dona Dones amb problemàtica específica Dones altres cultures Alternativa als recursos Saturació informativa	Prevenió de manera transversal Finestreta única per a la dona Més professionals Creació de centres d'emergència Veritable treball en equip Intervenció en xarxa Intervenció amb l'agressor Atenció als i les menors Major seguiment dels casos Supervisió professional Supervisió de la Conselleria dels recursos privatitzats

ÀMBIT D'INTERVENCIÓ	FORTALESES	PUNTS FEBLES	PROPOSTES
		No es fa atenció integral Doble victimització Intervenció amb agressors Apoderament de les dones Cura a les professionals. No hi ha una intervenció feminista.	Canvi de mirada cap a la dona

Font: Elaboració pròpia.

A continuació, procedim a detallar cadascun dels apartats amb els segments de les entrevistes relatives als mateixos.

- **Punts febles**

Donada la confidencialitat de les dades personals de cadascuna de les entrevistades, aquestes s'han mostrat més favorables a fer menció d'aquells aspectes que caldria millorar perquè actualment no s'estan desenvolupant de manera adequada, i a més a més, sobre aquelles mancances en el circuit d'intervenció de la violència de gènere al País Valencià. En aquesta línia d'idees, el següent apartat fa referència a diversos aspectes com: formació, sensibilització, coordinació, treball en xarxa, detecció, prevenció, denúncia, perspectiva de gènere, seguiment, llei integral,

Quan parlem de debilitats del sistema d'intervenció en violència de gènere les professionals assenyalen la manca de **formació i de sensibilització** dels i les professionals que encara es produeix avui. Hi ha professionals que treballen en aquest àmbit però que no acaben de prendre seriosament la violència de gènere i tot el que suposa per a la dona, i per tant reclamen l'especialització professional.

No se entiende lo que significa que una mujer sea víctima de violencia (E4).

...puntos débiles la falta de sensibilidad incluso los prejuicios y la formación porque no están formados para atender a estas personas, no, no (E9).

Aquesta percepció de que encara manca sensibilització i formació especialitzada és assenyalada pel personal sanitari respecte al seu àmbit d'intervenció.

Hay un sector de profesionales sanitarios me estoy refiriendo a médicos y... principalmente, que no se creen todavía esto (E9).

Hay mucha tarea por hacer en cuanto a formar al personal sanitario (E11).

També el personal de la intervenció policial considera necessària la formació en aquestes situacions en les quals necessiten mínimament un poc de coneixements psicològics i d'intervenció directa.

Tienes que hacer una valoración psicológica, tienes que dar unas pautas a seguir y nosotros no podemos... ni siquiera nosotros nos atrevemos muchas veces a interrogar a un menor (E30).

La manca de **coordinació i treball en xarxa** es fa visible en l'àmbit des de les respostes de la clínica privada, els Serveis Socials Generals i Especialitzats, el sanitari i el judicial. Consideren que no hi ha un veritable treball en xarxa, ni una coordinació eficaç i açò pot provocar que s'estiguen repetint moltes informacions i actuacions, de la mateixa manera que altres no es toquen.

Para mí el desastre mayor es el que no hay un trabajo efectivo en red en situaciones de violencia (E1)

No hi ha una mirada central de les coses i és el problema (E18)

Les professionals relaten que en ocasions es produeixen situacions burocràtiques rocambolesques, sobre tot les que exerceixen en la intervenció residencial.

La ley sí que contempla la escolarización inmediata pero luego te encuentras con el lerdo de turno, que no sabe de qué va o que tiene que hablar con el inspector o que nadie sabe (E13)

...entonces tú vas a empadronarte, a empadronarla con su hijo o con su hija. Entonces dicen: bueno este niño o esta niña tiene un papá y dices sí: pero mire es que tiene... no, no, no, el padre tiene que dar la autorización (E35)

Cuando llegamos a los Juzgados y solicitamos al abogado de oficio como normal, lo primero que nos dicen es: necesitamos nóminas, necesitamos no sé qué, no sé cuántos (E35)

Hi ha mancances en la **detecció** de possibles casos i en la **prevenció** segons la percepció de les professionals de la clínica privada, àmbit sanitari, serveis socials especialitzats i àmbit judicial. Açò crea indefensió en les dones que no tenen clara la seua situació de violència i les alternatives possibles. La prevenció és la gran assignatura pendent sobre tot pel que fa a la gent adolescent.

Sigue habiendo muchos casos que se detectan y no se denuncian, hay muchas situaciones que se mira hacia otro lado (E1).

El tema de prevención creo que es una de las grandes carencias ahora mismo (E21)

Per altra banda, l'accés als recursos està supeditat a la **denúncia**, però què passa amb les dones que no volen o poden denunciar? No tenen accés a molts dels recursos especialitzats i tanmateix estan en situació de risc.

Tenemos también muchas situaciones en las que no se está interviniendo cuando las mujeres deciden no denunciar o deciden no separarse de su agresor y no se hace absolutamente nada. Y siguen estando en riesgo, y siguen habiendo situaciones de violencia, el que sepamos que esas situaciones son difíciles de manejar no nos da derecho a plantear que no se debe de intervenir y eso es un agujero negro importante (E1)

Des dels serveis socials especialitzats i les professionals sanitàries manifesten que falla l'atenció des dels Serveis Socials de base i que no és fa una intervenció feminista, amb **perspectiva de gènere**, i tampoc es dona el **seguiment** dels casos a llarg termini, de manera continuada.

...no se fa, el feminismo de aldea que a lo millor jo reivindique, pues el feminismo de aldea en Serveis Socials no arriba (E3)

Yo pienso que la continuidad, la continuidad de la atención a la mujer porque a lo mejor al principio hay un dispositivo que está funcionando pero ¿luego qué? (E11)

Des de l'àmbit dels Serveis Socials Especialitzats i el judicial, s'assenyalen abundants carències i moltes queixes de les dones sobre les intervencions a nivell judicial, sobre tot per la falta de recursos i de sensibilitat d'alguns professionals. Consideren que és un àmbit hostil per a les dones, que falten equips tècnics i que tots els partits judicials no estan igualment equipats, que hi ha alguns que estan molt desassistits en quan a recursos i personal.

La mayoría de las quejas de las mujeres, casi todas son a nivel judicial o la gran mayoría son del ámbito judicial (E12)

Tindre una **Llei integral** tot i que ajuda molt, no és suficient. Es demana que la violència de gènere siga considerada com un tema d'Estat.

...però no me puc quedar una llei. Això són migajas i això és callar-nos la boca (E3)

Faltan procedimientos, falta incluso que ese tema sea un tema de Estado porque seguramente sería un tema de Estado como lo era el terrorismo (E11)

Des de tots el àmbits de la intervenció coincideixen en que calen més **recursos** en les diverses àrees que afecten a la dona:

L'**atenció psicològica**, en ocasions es basa en atenció farmacològica i la violència psicològica no acaba de tindre la consideració de gravetat que caldria que tinguera.

La violencia psicológica por desgracia ¿vale? Sigue sin tener un tratamiento adecuado (E23)

La **inserció laboral** és quasi impossible donades les dificultats per a l'empleabilitat d'aquestes dones sobre tot per les seues càrregues familiars al tractar-se de famílies monoparentals i per les pròpies mancances del mercat laboral.

El tema laboral es el gran problema que tenemos (E13).

Las ofertas de empleo incluso municipales teniendo en cuenta la conciliación familiar y más en familias mono parentales se está olvidando (E5).

L'accés a l'**habitatge** és un autèntic problema per aquestes dones donat que tot just hi ha vivenda de protecció social dedicada a elles i a les que puguen tindre un accés immediat en el moment que ho sol·liciten. L'accés moltes vegades es dificulta per l'exigència de tindre un contracte laboral com a garantia de lloguer o uns recursos mínims per a accedir.

Vivendes això fa falta molt, ahí n'hi ha molt que millorar (E32).

En mi opinión se siguen dejando aparte todos esos programas de facilitación de vivienda y todos los derechos que recoge la Ley 1/2004 la parte de asistencia integral, prioridad en viviendas... eso está cojo, cojo no está sin piernas (E5).

Les **ajudes econòmiques**, tot i que hi existeixen són de quanties molt limitades per a tindre uns ingressos normalitzats i a banda aquestes dones s'han d'enfrontar als impagaments de pensions per banda dels agressors, la qual cosa suposa violència econòmica.

Muchas no tienen recursos económicos porque no están trabajando o cobrando únicamente la RAI y con la RAI no les están dejando acceder a determinada vivienda y unas les piden contrato (E21).

Falten **unitats de valoració integral** com reconeix la legislació i falten peritatges socials on es veja clarament les seqüeles socials de la violència, però la majoria dels peritatges són psicològics.

Faltan unidades de valoración integral (E23).

Faltarían más equipos técnicos (E29).

També consideren que malgrat els recursos de protecció cap a la dona, si un agressor vol localitzar a la seua víctima tard o d'hora ho farà. Opinen que la **seguretat personal** de la dona no es pot garantir al 100%

La seguridad que no se le puede garantizar al 100%. (E30)

... un agresor si quiere localizar a la víctima la va a localizar antes o después (E35)

Des de la intervenció de tipus residencial i també des de l'àmbit sanitari es percep que calen recursos especialitzats per a dones amb una problemàtica afegida a la de la violència de gènere com ara dones amb problemàtiques de **salut mental o addiccions**. Els centres residencials per a dones actuals no reuneixen els requisits i l'especialització adequada per aquestes dones i el fet que estiguen en aquests recursos provoca en ocasions conflictes de convivència i situacions que els i les menors que hi resideixen no haurien de viure.

Que estos niños y estas mujeres convivan habitación con habitación, compartiendo baño con problemáticas de salud mental y de drogodependencias, en un centro donde a lo mejor hay una

única educadora con veinticuatro personas y eso es una bomba de relojería y es vamos, vamos cuidar muy poco a estas mujeres supervivientes (E13)

També assenyalen des de l'àmbit sanitari la necessitat de fer una intervenció especialitzada adaptada a les dones procedents **d'altres cultures** per ajudar a comprendre les diferències i poder ajustar-se més a les seues necessitats.

Las... mujeres de otras culturas que para ese tipo de intervención quizá haría falta programas especiales de intervención o de sensibilización o de lo que sea (E20)

Les professionals que intervenen des de l'àmbit residencial coincideixen en que els recursos de protecció per a la dona i els seus fills i filles no tenen perquè ser necessàriament **l'internament** en centres de protecció, perquè produeix desarrelament del seu entorn i perquè elles no són les culpables de la seua situació, no tenen perquè amagar-se. Caldria buscar la forma de poder treballar amb la dona des del seu context i no recloure-la en un espai en el qual no té dret a fer la vida que voldria ella, ni al contacte amb la seua gent per motius de seguretat.

Que ixquen dels seus espais, ixquen del seu barri, del seu entorn, per què? Perquè no fem el treball des d'ahí (E16)

L'àmbit sanitari i dels Serveis Socials Especialitzats és molt crític respecte a **l'assistència integral** considerant que per una banda es falla en alguns aspectes com el tema de la vivenda, l'escolarització dels i les menors, el suport especialitzat per als fills i filles víctimes. De manera general, s'actua de forma parcel·lada com havíem comentat en l'apartat de l'atenció integral de la intervenció general, i per altra banda es repeteix moltes vegades la mateixa informació arribant a saturar a la dona:

El tema de la salida de la mujer es un tema de los más complicados y no hay... no hay colaboración de absolutamente de nadie (E13)

...se les da mil informaciones pero luego no hay nadie que concrete todo eso (E13)

Davant la falta d'eficiència de l'atenció integral, és la dona qui ha d'anar peregrinant pels diversos recursos d'atenció i ha de repetir el seu relat a cada professional, aguditzant-se així la doble **victimització** de la dona.

Al producirse la derivación a diferentes recursos: que si víctimas del delito, que si mujer, que si asesoría jurídica, atención psicológica... son personas distintas, que sí, que tienen que serlo (ríe) no te digo que no, pero sí que es cierto que la persona como que va de un lado a otro (E10)

Hi ha un moment en el que agobiem (E31)

Tanmateix, cal mencionar que fins l'actualitat no s'ha contemplat una **intervenció cap a l'agressor** per a què canvie el seu comportament, tot i ser el protagonista de la violència masculista, tots els recursos van dirigits cap a la dona.

Per tant és una Llei de protecció, de cara a la dona d'una violència masclista però no li diu res al que alça la mà (E3).

Creo que se ha pasado a apoyar demasiado a la víctima y nos hemos olvidado de los recursos que necesita también el supuesto maltratador para cambiar el comportamiento (E25).

Però consideren que el treball que es realitza actualment no va en la direcció **d'apoderament** de les dones i per tant pot donar-se el cas que algunes dones tornen a repetir parelles maltractadores perquè no s'ha fomentat els seus recursos personals.

...no se tiren mà als recursos de la persona i moltes dones immediatament se'n van a buscar a una altra parella i a vegades cauen en el mateix error (E8)

Des dels Serveis Socials Especialitzats, l'àmbit sanitari i el judicial es té la percepció que falta atenció cap als i les **menors** malgrat que ara ja se'ls considera víctimes també amb el nou Estatut de la Víctima, però consideren que no estan atesos com seria necessari. A més, es produeixen greus contradiccions a l'hora d'autoritzar visites als pares que són maltractadors. Es considera també que el tema dels abusos sexuals a menors està completament oblidat:

Creo que el trabajo con los menores es el que se nos está quedando corto (E5)

Hay dificultades para probar eso y para que se establezcan también medidas de alejamiento con respecto a los menores o suspensión del régimen de visitas o visitas protegidas o puntos de encuentro (E25)

El tema que està completament oblidat és els dels abusos sexuals als menors (E34)

Per altra banda, un punt feble que remarquen les professionals que treballen en els Serveis Socials Especialitzats tant de caràcter residencial com de l'atenció psicosocial i/o jurídica, és el fet de la **privatització** dels recursos d'atenció a dones, la qual cosa suposa pitjors condicions laborals per a elles, major inseguretat per als equips i la sensació de que no importen a l'administració per molt que aquesta diga que la violència de gènere és una prioritat. Açò s'agreuja per la manca de supervisió de l'administració pública sobre eixes empreses privades.

A todo el mundo se le llena la boca con el tema de la violencia de género que somos ahí como los tal, pero luego a la hora de la verdad como por parte de las empresas como por parte de la Administración Pública, les importamos una mierda (E14)

I també assenyalen la falta de **cura cap a les professionals** pel que fa a formació, supervisió, motivació...com hem vist en el codi corresponent sobre les condicions laborals dels equips de professionals.

...s'oblida molt el cuidar-mos (E16)

▪ **Fortaleses**

Si es compara en els temps passats, l'evolució de la intervenció en violència de gènere i dels recursos especialitzats, ha millorat considerablement pel que fa a recursos i protocols, i a la sensibilitat pel tema. En aquest apartat, es farà esment d'aquelles qüestions destacades com a fortaleses dintre del sistema, estructura i cicle d'atenció de la violència de gènere pel que fa a: la informació sobre els drets, les ajudes econòmiques, recursos i protocols, la sensibilització social, formació de les professionals, detecció de la violència de gènere, Llei Integral 1/2004 i les ordres de protecció.

Cal mencionar, que el fet de tindre una Llei Integral és un gran avanç tot i que té punts a millorar, com hem assenyalat als punts febles, que fan que el sector professional no estiga satisfet. Algunes professionals tenen la percepció que els recursos i els protocols tenen una perspectiva massa jurídica. S'ha avançat en sensibilitat, sobre tot les professionals dones, en el personal policial, en la **informació sobre els drets** que assisteixen a la dona supervivent, i en les **ajudes econòmiques** que abans no existien.

Entonces sí que hay avances, sí que hay puntos que realmente son puntos y puntales fundamentales en la intervención. Pero desde luego, estamos todavía muy lejos de poder estar contentos o de poder estar satisfechos con el grado de intervención y de protección que se da (E1)

Yo he visto cuál es la situación previa a la existencia de la Ley Integral de Violencia de Género y la que hay ahora y ha sido un paso de gigante (E23)

Valoren molt positivament la posada en marxa de **recursos i protocols** de funcionament generals i específics: el telèfon 24 hores, el protocol sanitari SIVIO, els Centres Dona, els Centres Infodona, els Serveis Socials Municipals, la protecció, els recursos policials especialitzats, els sistemes de localització, el servei Atenpro, l'ordre de protecció, els jutjats especialitzats...són alguns dels punts que consideren positius.

La posibilidad de que existan una serie de recursos tanto específicos como generales sí que hacen que a ellas les sea mucho más fácil (E2)

Almenys hui en dia que n'hi ha un telèfon on poden cridar que està... que està vint-i-quatre hores al que poden acudir (E8)

El mayor logro yo creo que ha sido el Centro Mujer 24 horas (E10)

Atenpro yo creo que funciona muy bien, sí (E15)

La detecció i la prevenció que estem fent en Serveis Municipals també són una fortalesa (E18)

También han mejorado los sistemas de protección (E21)

Como fortaleza... un servicio muy útil sí que veo el localizador (E22)

Acompañamiento de la policia (E24)

...medidas de proteccion del juzgado y apoyo de los servicios sociales llevando el control y el seguimiento (E24)

La orden de protección (E29)

El hecho de existir juzgados específicos es una fortaleza (E37)

Una fortaleza que cal remarcar és que s'ha produït una major **sensibilització de la societat**, la violència de gènere ja es veu com una tema de molta gravetat. La visibilització d'aquesta xacra social ha augmentat la voluntat i desig social de que s'acabe amb la violència de gènere.

Se ha convertido en un fenómeno social visible y repudiada (E27)

Altra fortaleza són les **professionals formades**, conscienciades, amb experiència i amb ganes de treballar en aquesta matèria i seguir avançant.

Yo creo que la fortaleza es la propia experiencia nuestra y las ganas de estar trabajando en esto y tirar pa adelante por las mujeres (E14).

Hay unas profesionales como la copa de un pino (E35).

El fet que hi haja major sensibilització social i professional també fa que hi haja una millor **detecció** de casos que d'altra forma podrien passar desapercebuts.

Como consecuencia de esa sensibilización, hay más sensibilización con lo cual hay más detección (E10).

Tots tenim com objectiu el benestar de la dona (E31).

Altra fortaleza que assenyalen les professionals és la **Llei Integral** i la protecció jurídica de la dona, ja que abans del 2004 calia treballar amb aquestes dones sense tindre cap protecció i això, ha sigut una fortaleza fonamental del sistema com ho assenyalen les professionals més veteranes. Amb **l'ordre de protecció** la dona pot romandre a sa casa després de denunciar mentre que abans calia que eixira de casa per a protegir la seua integritat física en cas de denúncia.

Para mí una fortaleza fue la creación de la Ley Orgánica (E2).

Que no tinga que eixir ella de la casa. Que abans era ella la que tenia que eixir de la casa, del seu entorn això està millor (E34).

Malgrat tot el que hem mencionat fins ara respecte a les forteses, també han hagut casos en els que algunes professionals dels Serveis Socials Especialitzats no creuen que el sistema tinga forteses dignes de mencionar:

Fortaleses? No sé, jo ara mateix no (E6).

Tenemos la fortaleza del papel escrito (E7).

¿Instituciones? Ni una (E14).

▪ **Propostes**

Tot i que no és una pregunta de l'entrevista, al llarg dels seus discursos les professionals han fet propostes en moltes direccions per a millorar la intervenció en violència de gènere, les quals volem ressaltar en aquest capítol de resultats. Els podem agrupar en diversos punts:

Les entrevistades consideren fonamental la **prevenció** i el fet que aquesta s'ha de proporcionar des de l'escola i de manera transversal. A més a més, com un aspecte clau d'aquesta prevenció es proposa realitzar més **formació** als cossos policials.

Yo creo que donde hay que dirigir los esfuerzos, aparte de la intervención es la prevención (E26)
Formación de policías, eliminación de la vieja gloria rancia (E7)

Demanden una espècie de **finestreta única** on la dona puga realitzar totes les gestions necessàries de cara a la resolució de la seua situació sense haver de passar per diferents recursos com succeeix ara.

Una ventanilla única donde sea a nivel sanitario, tot, el policia... ho puga fer des d'allí (E3)

Per altra banda, les professionals del Treball Social reivindiquen la importància d'aquesta disciplina en la intervenció en violència de gènere i així mateix reivindiquen la importància de fer un **Treball Social Feminista**.

La reivindicación de nuestra profesión dentro de este ámbito principalmente (E5)

Jo reivindique el treball feminista en el Treball Social (E3)

Una de les demandes que realitzen és la de **més professionals** per donar resposta a la demanda.

Molt més professionals en el tema de l'anàlisi constant d'eixa realitat per a què n'hi haguera una adaptació real a les circumstàncies que estan passant i al canvi social (E6)

Creació de **centres d'emergència** a València per donar una primera atenció en crisi a la dona.

Se podría crear pues centros de emergencia, en Valencia no tenemos centros de emergencia (E35)

Consideren que el **treball en equip** que es realitza no es pot considerar efectiu en molts casos i que cal realitzar-lo seriosament i, que caldria caminar cap a una **intervenció en xarxa** com la millor forma de treball.

...un treball en equip en serio (E6)

...se consiga una intervención en red (E36)

Reclamen que es faça **intervenció amb l'agressor**, donada la focalització dels recursos i serveis de violència de gènere sobre la dona i en alguns casos, sobre els fills i filles d'aquestes, però deixant de banda una part molt significativa del fenomen de la violència de gènere.

Jo sempre me pregunte la part del treball en l'altra part (E6)

También el tema de los cursos de reeducación ¿no? De los maltratadores (E25)

Des d'altre punt de vista i ja mencionat en els punts febles des de l'àmbit sanitari, una mancança detectada per les entrevistades és el tractament especialitzat de les dones afectades per algun problema de **salut mental**, donat que no existeixen recursos dedicats a dones víctimes de violència i amb problemes d'aquest tipus. Així com l'atenció especialitzada als i les menors i adolescents:

La salud de salud mental, sobre todo a nivel psicológico debería de incluir en su cartera de servicio la atención a las mujeres maltratadas (E9)

Apoyo a los menores y a los que no son menores (E15)

Per altra banda i connectant amb els arguments prèviament mencionats, no pot donar-se una atenció integral de la violència de gènere sense un acompanyament i **seguiment** dels diferents casos. La particularitat d'aquesta qüestió està determinada per la pròpia idiosincràsia de la situació de cada dona atesa als diferents recursos de violència de gènere.

A mí se me ocurre, no sé servicios sociales, alguna figura que centralizara un poco todo eso y que llevara ese seguimiento ¿sabes? de la intervención durante todo el tiempo de la mujer hasta... hasta su incorporación a su nueva vida (E13)

De la mateixa manera que succeeix amb l'acompanyament i el seguiment dels casos, l'atenció de qualitat també està determinada per l'existència de mecanismes de **supervisió**. Els recursos de dona estan gestionats per empreses privades i les professionals demanden **supervisió per banda de l'administració** responsable. També consideren necessari per al benestar de les professionals i per a millorar la qualitat de l'atenció a les dones, tindre espais de **supervisió professional** on es puga compartir les qüestions més emocionals que afecten a les professionals en la seua vida laboral.

Que haya una supervisión por parte de la Conselleria de que realmente esta empresa está cumpliendo al menos los mínimos, yo no pido ni que mejoren lo que tienen contratado (E14)

...espai de supervisió (E16)

...potser que també necessitem ajuda psicològica les persones que treballem (E34)

Respecte a les dones que atenen pensen que no han de ser considerades únicament víctimes sinó que cal un **canvi de concepció** cap a la dona que ens ajude a visibilitzar la seua capacitat d'agència i no únicament les seues mancances. Amb aquest canvi de concepció, caldria remarcar que des de l'àmbit judicial consideren que seria positiu que la dona no puga acollir-se a la possibilitat de no declarar contra el seu agressor, és a dir, **l'eliminació de l'art 416 de la LECrim:**

Entonces tenim que fer un canvi de mirada tots i totes per tal de enfocar en la força i no en el victimisme d'una forma clara (E18)

Una de las cosas que nosotros los jueces estamos defendiendo es que quiten por ejemplo la posibilidad que tiene la víctima de acogerse al derecho de no declarar porque... se desmonta un procedimiento penal entero (E29)

I també consideren positiu la possible **comarcalització** dels partits judicials.

Se habla de la comarcalización de partidos judiciales en materia de violencia de genero (E29)

En últim lloc, cal destacar que entre les propostes realitzades des de l'àmbit policial es considera incrementar la **vigilància** sobre l'agressor i la llibertat vigilada també per al denunciat, no únicament per al condemnat:

Incrementar la vigilancia sobre el agresor (E37)

Deben darse más medidas como: la libertad vigilada en manos del agente protector policial para que podamos tener más argumentos y controlar con más criterio a los agresores o investigados por agresión (E37)

5.2.6 Síntesi de les entrevistes

Les professionals entrevistades són majoritàriament treballadores socials, dones i de la província de València. El seu àmbit d'intervenció és fonamentalment el dels Serveis Socials Especialitzats i el tipus d'intervenció que realitzen és l'atenció psicosocial i jurídica. Destaquem com element important el fet que tenen més de deu anys d'experiència la gran majoria, la qual cosa posem en valor per la importància que tenen les seues aportacions.

Hem vist un resum dels resultats obtinguts a les entrevistes en funció de les diferents categories i variables més representatives per a cadascuna de les preguntes d'investigació: percepció sobre la dona i sobre la violència de gènere, consideracions sobre la pròpia intervenció, i sobre la intervenció en general al País Valencià, quins identifiquen que són els punts febles i les fortaleses, la homogeneïtat en el territori, la utilització de la perspectiva de gènere, les mesures de cura cap a les professionals i les propostes de millora. D'aquesta manera hem donant resposta als objectius plantejats a l'inici de la present Tesi Doctoral.

Respecte a la concepció de **dona**, la percepció que tenen les professionals es troba repartida quasi al 50% entre les professionals que les veuen com valentes, supervivents i fortes, i les que les veuen com fràgils, vulnerables i víctimes. La societat en general continua victimitzant-les i tenen molt difícil eixir de la situació de violència si no tenen xarxa de suport.

La violència afecta a qualsevol tipus de dona sense diferència d'edat, professió, nivell econòmic, cultural etc. Respecte a les dones afectades que atenen han augmentat les dones majors, possiblement per la major informació i conscienciació social, i sobre tot han augmentat les més joves. Actualment són menys les dones migrants que acudeixen als recursos en comparació en

anys enrere, possiblement perquè moltes han tornat als seus països degut a la crisi econòmica de l'estat espanyol.

La ruptura amb la situació de violència depèn moltíssim de les condicions de vida amb les quals es trobe la dona (recursos, econòmics, formació, cultura, xarxa social de suport...). Si eixes condicions no són sòlides, la dona tindrà més difícil la ruptura amb la situació abusiva.

Al voltant de la **violència de gènere**, coincideixen en que és un problema social, responsabilitat de totes i tots i que és molt difícil eixir sense suport social. En ocasions l'administració sembla més preocupada per les estadístiques que per donar una bona resposta a les dones.

Actualment hi ha una major sensibilitat de la societat i de les i els professionals però manifesten que encara queda molta feina per fer i encara no rep el rebuig que reben altres delictes com pot ser el cas del terrorisme. La nostra societat continua sent patriarcal, tant per les dones com per les professionals, i el capitalisme i les polítiques neoliberals converteixen a la dona en *una cosa* sense capacitat d'agència. La conscienciació no ha arribat a tot arreu encara i, observen retrocessos en la mentalitat de la gent més jove malgrat haver crescut i trobar-se en una societat més igualitària. Consideren la prevenció un element importantíssim per a la lluita contra la violència de gènere, però els recursos actuals actuen quan el problema ja s'ha produït. No es destinen recursos per a la prevenció, que seria fonamental sobre tot en l'ensenyament i de forma transversal. Tot i que s'han creat més recursos això no significa que siguin els adequats.

Manifesten que els i les menors són les grans oblidades donat que són també víctimes de la violència de gènere; valoren com a positiva la reforma de l'Estatut de la Víctima però consideren que no hi ha recursos especialitzats en atenció a menors. Per altra banda, es troben en desacord amb el dret de visites que tenen alguns pares malgrat ser maltractadors de la mare.

Assenyalen que hi ha altres tipus de violència contra la dona pel fet de ser dona, de la qual no es parla com la laboral i la dels mitjans de comunicació i la publicitat, i és necessària l'actuació sobre els mateixos per a fer front al fenomen de la violència de gènere.

Respecte a **la intervenció** que realitzen en el seus àmbits respectius d'atenció, parlen sobre el temps que dediquen a la intervenció i consideren que les entrevistes han de tindre la duració que cada dona necessita, no es pot limitar el temps. Tanmateix, alguns recursos tenen limitat el temps per a cada atenció perquè tenen molta demanda i poc personal, per la qual cosa manifesten les professionals que no tenen el temps suficient que la dona requereix.

A més a més, segons la perspectiva de les entrevistes la idoneïtat de l'espai físic per a l'atenció, és aquell que ha de respectar la intimitat i la seguretat de les dones i en molts llocs no és així, sobre tot a l'àmbit policial i judicial.

Sobre els recursos existents actualment opinen que són escassos tant els materials com els humans, i en calen més a tots els nivells: prestacions econòmiques, habitatge i inserció laboral

són les que més nomenen. Les retallades produïdes als darrers anys s'han deixat notar en els recursos de violència de gènere en forma de reducció de personal i eliminació d'alguns recursos. També calen més professionals, amb sensibilitat i especialització, si es vol donar una atenció de qualitat a les dones. La manca de professionals provoca saturació dels recursos en tots els àmbits que acaba traduint-se en una atenció de baixa qualitat en quan al diagnòstic, la intervenció, l'acompanyament de la dona, la protecció... Per a les persones entrevistades, molts recursos funcionen gràcies a la bona disposició de les professionals i malgrat el propi recurs.

Pel que fa als recursos residencials, solen tindre falta d'espais necessaris per a les dones i els i les menors (habitacions individuals, sales de jocs...). Les professionals assenyalen dificultats per atendre a dones amb diversitat funcional, amb problemes de salut mental i/o amb drogoaddiccions, degut a la poca especialització dels recursos i a la mancança d'aquests, especialment en les zones d'interior de província.

Algunes consideren que els recursos residencials no compleixen les expectatives de la dona i que sembla que busquen amagar-la, tenen la percepció que en ocasions la tracten com si fos una delinqüent.

En ocasions pot arribar a produir-se maltractament institucional cap a les dones per una atenció deficient i/o per la lentitud dels processos; també cap a les professionals per banda de les "gerències" per a les quals treballen.

La privatització de la majoria dels recursos produeix la mercantilització de l'atenció a les dones i es perd qualitat assistencial, sobre tot per la saturació de la que hem parlat. També les retallades en recursos, en pressupost i en personal dels darrers anys s'han deixat notar en aquest àmbit, donant-se el cas de tancament d'alguns centres.

Consideren que malgrat que l'àmbit de la violència de gènere està majoritàriament feminitzat, encara hi ha molt de masclisme a les institucions i als recursos.

Respecte a la **intervenció professional en general** que es realitza al País Valencià, tenen la percepció que als darrers anys s'han creat molts protocols d'actuació en diferents àmbits (sanitari, policial, serveis socials, judicials...) tant de caràcter estatal, com autonòmic i municipal. Són útils però tal volta hi ha massa, i arriben a burocratitzar el procés. En la majoria de casos no estan realitzats per professionals de l'àmbit psicosocial, sinó de l'àmbit jurídic i policial.

La intervenció professional està enfocada sobre tot a la interposició de denúncia per part de la dona, sense tindre present que hi ha moltes dones que necessiten ajuda i no volen o no poden denunciar. A més, algunes professionals no estan convençudes que denunciar haja de ser l'única solució per a les dones, que en ocasions pot ser contraproductiu i en tot cas han de ser elles qui decideixen.

Pel que fa a l'atenció social, les professionals s'enfronten a situacions molt complexes i amb recursos limitats. S'encarreguen de la globalitat de la intervenció, toquen pràcticament tots els àmbits però tot i això, consideren que la seua tasca no es valora tant com la d'altres professionals. La intervenció integral és molt criticada per les entrevistades i des de tots els àmbits, doncs hi ha molta parcel·lació en la intervenció i la dona ha d'acudir a diversos recursos, on cadascú s'encarrega de la seua funció únicament, augmentant la victimització donat que ha de repetir la història en diverses entrevistes.

No hi ha tampoc una veritable coordinació i s'actua per competències, la qual cosa provoca pèrdua d'eficàcia a les intervencions, solapaments en algunes intervencions, repeticions d'entrevistes, mentre que algunes àrees poden quedar-se sense cobrir. La coordinació al final depèn de la voluntat de cada professional. El mateix ocorre amb el treball en xarxa, el consideren imprescindible, però no es posa en pràctica, els recursos actuals en general no tenen incorporat el treball en xarxa.

L'acompanyament i el seguiment és una etapa decisiva de la intervenció amb la dona i consideren que pot fer-se sense necessitat de treure-la del seu context, amb una professional de referència. Però normalment és una etapa breu per la manca de professionals.

Consideren imprescindible la formació especialitzada en violència de gènere i en perspectiva de gènere, però en realitat aquesta formació no és exigida ni per l'Administració ni molt menys per les empreses privades, és més bé voluntària perquè les institucions no es preocupen gaire.

Les professionals tampoc solen estar formades en intervenció en crisi i ni en situacions de trauma que solen afectar a aquestes dones. Cada una es forma segons la seua motivació.

Consideren necessària la supervisió professional per orientar-se en les situacions més difícils, però de manera habitual en els recursos no es realitza, ja que les empreses consideren que es tracta únicament d'una despesa econòmica. Tampoc des de l'administració es realitza la supervisió dels recursos de dona que es troben en mans privades, que al País Valencià són quasi tots.

Respecte a la qüestió de la inserció laboral d'aquestes dones és difícil degut a les males condicions que té per si mateix el mercat laboral, al seu propi estat emocional i/o físic, i a que moltes d'elles tenen càrregues familiars en solitari. Les professionals manifesten dubtes respecte a si la inserció laboral és el millor camí per a la ruptura en la situació de violència que pateixen.

Al voltant de la protecció jurídica opinen que ha millorat als darrers anys però que la intervenció no es pot limitar únicament a l'aspecte jurídic, donat que és un tema molt més ample. La dona pot pensar que amb la denúncia ja està tot resolt i algunes professionals i la pròpia policia, consideren que no es pot garantir la protecció al 100% i que calen mesures de protecció inclús quan l'agressor no està condemnat.

L'àmbit judicial es troba saturat, la dona es sent molt desprotegida, i en ocasions sembla que la jutgen a ella.

En l'àmbit policial s'ha millorat però calen més professionals per a la protecció i per al control de l'agressor. Els recursos policials no són suficients, calen més jutjats especialitzats i equips de valoració psicosocial en els mateixos.

En l'àmbit sanitari les professionals troben algunes resistències encara per banda del personal mèdic, tot i que s'ha millorat molt però l'atenció és purament mèdica i el suport psicològic que reben les dones és mínim.

Els Serveis Socials són fonamentals a l'hora de la detecció i la informació. Tenen la percepció que la seua funció és "com apedaçar les intervencions d'altres", i que encara és massa assistencial. Cal fer una intervenció més adaptada a cada dona en particular.

Respecte a la **homogeneïtat** de la intervenció professional i la distribució territorial dels recursos al llarg del País Valencià, manifesten que és desigual segons zones i que les poblacions de l'interior no tenen els recursos que hi ha a les capitals. Es pot dir que les dones d'aquestes zones estan més desprotegides. Fins i tot els serveis socials solen estar mancomunats amb presència de la professional un dia a la setmana. A més, les zones de més a l'interior o més rurals solen estar mal comunicades per transport públic a tot el País Valencià, limitant l'accés als recursos si la dona disposa de vehicle privat.

Han parlat molt sobre la **cura de les professionals** comenten que el treball amb la violència de gènere és un àmbit molt desgastador. A nivell emocional per la temàtica que es tracta i a nivell físic per les condicions del propi treball que implica nocturnitat, treball a torns, cap de setmana i festius. Es tracta d'un treball que costa molt de desconnectar quan s'acaba la jornada laboral. Com que la majoria de recursos especialitzats es troben en mans **d'empreses privades** sense experiència en aquest àmbit, ni des de l'administració ni des d'aquestes empreses, es té en compte la importància de cuidar a les professionals.

Consideren que les **condicions laborals** en les que treballen no són bones i que no hi ha preocupació per banda de les gerències per la formació, la supervisió, i la prevenció de l'estrès laboral, que són tan necessaris en aquest camp. La **salut laboral** no es cuida, no es fa prevenció de possibles malalties contagioses ni es tenen en compte qüestions d'ergonomia. Manifesten que les hores setmanals que realitzen són moltes, a torns rotatoris de 24 hores tots els dies de l'any i aquest treball els dificulta la **conciliació** de la vida personal i la laboral.

La **formació especialitzada** la realitza cadascuna pel seu compte si vol millorar el seu treball. La manca de **supervisió** provoca solitud en les intervencions i la falta de **treball en equip** dóna com a resultat que cada professional té la responsabilitat individual afegida del que li passe a la dona.

La manca de personal satura els recursos empitjorant la qualitat de l'atenció per a les dones, dificultant fins i tot que alguna d'elles pugui tenir una vida laboral. Tot açò, condueix a l'**esgotament emocional** de les professionals. Però no existeixen **espais de respir** i de descans dintre de la jornada laboral. Per tot açò parlen fins i tot de **violència laboral** contra elles, que provoca que acaben abandonant els recursos quan precisament ja tenen anys d'experiència i formació.

Al voltant dels **punts febles** que troben en la intervenció apunten diverses mancances: **sensibilització** d'algunes i alguns professionals que encara es produeix avui sobre tot a l'àmbit sanitari i policial, deficiències en la **formació especialitzada** per treballar en aquest camp, mancances en la **coordinació** i l'absència de **treball en xarxa**, que porten a repetir actuacions i informacions i que altres aspectes que afecten a la dona no siguen tractats. En ocasions es produeixen situacions complicades que bloquegen la intervenció per culpa d'eixa manca de treball conjunt en tot el circuit. Tanmateix, la falta de formació porta necessàriament a mancances en la **detecció** de possibles casos que no es visibilitzen.

Per altra banda, la **prevenció** és la gran assignatura pendent, sobre tot des del sistema educatiu i tampoc hi ha preparació per al personal docent en esta matèria. En la mateixa línia, l'accés als recursos jurídics, econòmics, residencials i de protecció està supeditat a la **denúncia** tot i saber, que hi ha moltes dones que no poden o no volen denunciar però necessiten ajuda.

Tampoc es treballa amb **perspectiva de gènere** donat que les professionals no estan formades i els recursos no incorporen aquesta mirada. Sense aquesta perspectiva és difícil aconseguir l'objectiu de l'apoderament de les dones mitjançant la intervenció.

No es realitza un veritable **seguiment** dels casos a llarg termini, malgrat ser una part essencial de la intervenció.

Falten recursos materials i humans a **nivell judicial** per atendre i informar a les dones correctament, convertint-se en un àmbit hostil per a elles. Falten equips de valoració integral als jutjats i la distribució de recursos és desigual segons els partits judicials.

Tenir una **Llei Integral**, tot i que és necessària, no és suficient per acabar amb la xacra de la violència de gènere, ha d'estar considerada qüestió d'Estat.

La **violència psicològica** no es considera amb tota la seua gravetat sobre tot per eixa falta de valoració integral que seria necessària. També, l'**atenció psicològica** que reben les dones des de l'àmbit sanitari acaba en moltes ocasions en atenció farmacològica.

La **inserció laboral** d'aquestes dones és quasi impossible per qüestions d'edat, de les exigències del mercat laboral, per falta de formació, la seua situació emocional i/o física, i per les càrregues familiars que suporten la gran majoria d'elles. Algunes professionals manifesten els seus dubtes sobre si un treball, en les condicions de precarietat actuals, és la solució per aquestes dones.

L'accés a l'**habitatge** és un problema per a les dones per la manca d'habitatges socials per a elles i no tindre un treball o una nòmina com es requereix. Pel que fa a les **ajudes econòmiques** existents no permeten tindre uns ingressos normalitzats si tenim en compte que estem parlant de prestacions que no arriben a 500 euros al mes durant un temps limitat. Per altra banda, la **seguretat** de la dona no es pot garantir al 100% des de l'àmbit policial, precisament per la falta de personal de protecció per a la dona i de control de l'agressor.

No hi ha **recursos residencials** especialitzats per a diferents problemàtiques i/o necessitats de les dones a banda de la de violència de gènere com ara problemes de salut mental o addiccions.

No es realitza una veritable **intervenció integral**, s'actua de forma parcel·lada segons recursos i aquesta manera d'intervenció on la dona ha d'anar de recurs en recurs, és responsable de la seua **victimització**.

No hi ha **homogeneïtat** territorial dels recursos al País Valencià doncs els recursos especialitzats es troben majoritàriament a les capitals de província i els seus voltants, deixant comarques senceres sense recursos. Des de l'àmbit judicial també s'apunta que els partits judicials estan equipats de forma desequilibrada.

Tot just hi ha intervenció amb els **agressors**, la majoria dels recursos especialitzats van dirigits a la dona malgrat ser ell l'actor principal.

Molts recursos suposen la **institucionalització** de la dona i les filles, desarrelant-les del seu entorn i la seua xarxa social.

Malgrat l'Estatut de la Víctima i la literatura especialitzada, tampoc hi ha intervenció especialitzada amb els i les **menors** malgrat ser víctimes directes i consideren que no estan atesos com necessiten.

La **privatització** dels recursos especialitzats en dona també és un punt feble que assenyalen les entrevistades ja que consideren que els recursos socials han de ser públics i que les condicions laborals per a elles són pitjors quan es treballa amb empreses privades. Augmenta la inseguretat per als equips i açò produeix també pitjor atenció cap a les dones.

Altre punt feble assenyalat per les professionals és la falta de cura cap als equips i les professionals en quan a formació, supervisió i condicions laborals dignes que no afecten la seua pròpia salut física i psicològica.

Al voltant de les **fortaleses** les professionals comenten que la intervenció professional i els recursos especialitzats han millorat molt als darrers anys si tenim en compte que venim *del no res*. La llei i la protecció jurídica suposa per a la dona unes garanties que abans no existien i l'**ordre de protecció** permet a la dona romandre al seu domicili amb els fills i filles, mentre que abans havia de marxar per protegir-se.

S'han creat **recursos especialitzats** la qual cosa facilita també més mecanismes de **detecció**, tot i que no estan dotats de suficient personal. Els **recursos 24 hores** perquè donen facilitat a la dona per ser atesa a qualsevol hora del dia, i la telealarma del servei Atenpro que els facilita la seguretat. La creació de **protocols** de funcionament que guien l'actuació professional també es considera una fortalesa, tot i que consideren que tenen una perspectiva massa jurídica.

Ha augmentat la **conscienciació** social pel tema, que ja es considera un greu problema social i ha augmentat la **sensibilització** de les professionals, tot i que encara queda molta feina per fer en este terreny.

Per últim assenyalen com una gran fortalesa **les pròpies professionals** formades, sensibilitzades i amb experiència.

Les **propostes** que realitzen són de manera general a tots els àmbits fer **prevenció** en violència de gènere des de l'escola i de forma transversal a totes les assignatures i diferents cicles d'estudi. Crear un espai semblant a la **finestreta única** on la dona puga fer totes les gestions sense anar de recurs en recurs sent victimitzada.

Respecte a la intervenció proposen realitzar una veritable **intervenció feminista** que facilite un acompanyament i que apodere les dones per eixir elles mateixa de la situació en la que es troben. Millorar el **treball en equip** que es realitza i posar en funcionament autèntiques **intervencions en xarxa** amb un mateix diagnòstic i una mateixa planificació de les intervencions. Realitzar major **seguiment** dels casos a llarg termini. **Supervisar** per banda de l'administració pública els recursos que estan privatitzats i establir espais de supervisió professional dintre de les tasques professionals.

Respecte al personal i els recursos proposen ampliar més **professionals** en tots els àmbits d'intervenció. Creació de **centres d'emergència** per atendre a les dones de forma integral i amb caràcter d'urgència. Implementar intervencions també per a l'**agressor**, no únicament han d'anar dirigides a la dona. Crear recursos de tractament especialitzat per a les dones amb diferents necessitats o problemàtiques com **salut mental** i **addiccions** i recursos d'intervenció especialitzada per als i les **menors**.

Hi ha propostes que es realitzen específicament des dels **recursos judicials** ja que consideren que cal eliminar el dret de la dona a no declarar contra el seu agressor perquè això la deixa sense cap defensa jurídica i també que caldria comarcalitzar els partits judicials. Comptat i debatut, des dels **recursos policials** es demana poder establir vigilància sobre l'agressor malgrat no estiga condemnat en previsió de noves agressions i més formació als cossos policials.

5. 3 SINTESI GENERAL DE LA PRESENTACIÓ DE RESULTATS

Al present capítol hem extret els resultats obtinguts a partir de la recerca de premsa i de les entrevistes a les professionals per donar resposta a les preguntes d'investigació i els objectius que ens hem plantejat al capítol quart.

Pel que fa al objectiu sobre **conèixer quina és la representació que fa la premsa del País Valencià sobre la violència de gènere**, hem obtingut els resultats mitjançant la recerca de premsa i el tractament de les 338 notícies provinents de Levante EMV i majoritàriament de Las Provincias. Hem vist que les notícies relatives a la violència de gènere dels diaris analitzats es centren sobre tot en la violència que es produeix dintre de la parella amb resultat o no de mort, no es fa a penes menció d'altres tipus de violència com la laboral, la sexual, l'econòmica i/o la dels mitjans de comunicació etc.

Hi ha una sobrerrepresentació de les morts per damunt d'altra informació relacionada amb la violència de gènere que explique en boca de professionals especialitzades com es produeix, quins factors ajuden a mantenir-la, quines propostes es realitzen...

Les fonts que utilitzen majoritàriament són fonts qualificades però bàsicament sempre es tracta del o la periodista, i alguna opinió de càrrecs públics. Tot just es fa ús de l'entrevista a professionals de la matèria de diferents àmbits com el policial, el treball social, el dret o la psicologia.

Moltes d'aquestes notícies es centren bàsicament en el recompte de víctimes, de denúncies interposades i d'ordres de protecció aprovades a nivell espanyol, de País Valencià o de la província, com si d'una cursa es tractés. Les notícies s'insereixen fonamentalment en la secció de successos.

En contades ocasions s'utilitzen element de contextualització que poden entendre com un atenuant o com una justificació de la situació de violència, tot i que encara s'utilitzen. Açò resulta positiu a l'hora de trencar els mites i estereotips existents sobre la violència que justifiquen que es produeix bàsicament per l'alcohol, les drogues o els problemes de salut mental.

Trobem a faltar titulars valents que parlen de la desigualtat entre homes i dones producte de la societat patriarcal, com a origen de la violència de gènere.

Respecte a l'objectiu sobre **conèixer quina és la percepció de les professionals entrevistades sobre la violència de gènere**, hem obtingut els resultats mitjançant les entrevistes en profunditat a 37 professionals pertanyents als àmbits que intervenen amb la violència de gènere. Podem vore com en la majoria de temes hi ha molta coincidència entre elles i ells independentment de l'àmbit del qual provenen.

Sobre la dona consideren quasi a parts iguals que és una supervivent i que és una víctima i la violència de gènere pot afectar a qualsevol tipus de dona sense diferència d'edat, professió, nivell econòmic, cultural etcètera. Actualment consideren que han augmentat les atencions a les dones majors i les més joves i s'han reduït les dones migrants ateses.

Sobre la percepció que tenen majoritàriament de la violència de gènere consideren que es tracta d'un problema social, responsabilitat de totes i tots, tanmateix en ocasions l'administració sembla més preocupada per les estadístiques que per donar una bona resposta a les dones. Assenyalen que hi ha altres tipus de violència de gènere de la qual no es parla com ara la laboral i la dels mitjans de comunicació i la publicitat.

Hi ha una major sensibilitat social i per banda de les i els professionals cap a les dones supervivents, però encara queda molt de camí per fer, i encara la violència de gènere no rep el rebuig que reben altres delictes com el terrorisme.

Falten recursos materials, econòmics i humans en tots els àmbits i s'ha de facilitar formació especialitzada a les i els professionals. Cal millorar les condicions de treball per aquestes, donat que els recursos es troben saturats. El bon funcionament dels recursos es deu sobre tot a la bona disposició de les professionals.

Respecte a la intervenció, ha millorat als darrers anys respecte a la situació de la que veníem. Hem vist com consideren la prevenció un element importantíssim, però es pot dir que actualment no es realitza una veritable prevenció. No es contempla el treball en xarxa, ni amb perspectiva de gènere, ni s'apodera a la dona, més bé es fan intervencions assistencialistes i parcialitzades, que com a resultat produeixen la victimització de la dona. No es realitza supervisió professional ni tampoc supervisió per banda de l'administració pública sobre els recursos privatitzats, que en són la major part. Els recursos i la intervenció no són homogenis territorialment parlant, hi ha moltes zones sense recursos.

Es fa necessari la intervenció amb menors i la intervenció especialitzada per a dones que a banda de patir violència de gènere tenen altres problemàtiques afegides com salut mental, o addiccions. En ocasions pot arribar a produir-se maltractament institucional cap a les dones per una atenció deficient i/o per la lentitud dels processos; també cap a les professionals per banda de les *gerències* per a les quals treballen.

La intervenció i l'accés als recursos està massa enfocada a la interposició de denúncia per part de la dona i els protocols són útils però burocratitzen el procés. La intervenció no pot ser únicament jurídica.

Tenir una Llei Integral és molt necessari però no és suficient per acabar amb la xacra de la violència de gènere, ha d'estar considerada com una qüestió d'estat.

Hi ha una gran manca de cura cap als equips i les professionals que afecten a la seua pròpia salut física i psicològica. Aquesta manca de condicions condueix a l'esgotament emocional de les professionals i per tot açò parlen fins i tot de violència laboral contra elles, que provoca que acaben abandonant els recursos quan precisament ja tenen anys d'experiència i formació.

Pel que fa a les dones supervivents comenten que la seua inserció laboral és difícil, que l'accés a l'habitatge és un problema, i que les ajudes econòmiques existents no permeten a la dona tindre uns ingressos normalitzats i suficients.

Juntament amb la recerca de premsa i les entrevistes en profunditat també hem obtingut resultats del capítol tercer sobre l'estat de la qüestió i hem vist com a partir de l'aprovació de la LO 1/2004 l'interès per la publicació de tesis doctorals i articles científics sobre la temàtica de la violència de gènere ha anat creixent i que l'objecte d'interès ha estat molt semblant. Les tesis doctorals i els articles científics es centren en la dona afectada per la violència, les conseqüències per a la dona i els fills i filles, els obstacles que li poden impedir sortir de la situació de violència, el concepte jurídic de violència de gènere, la intervenció amb les dones, els menors, els agressors, la visió des del feminisme, la valoració forense del risc, la violència de gènere en la joventut etc Pel que fa als informes i les conclusions de congressos, jornades i seminaris, la majoria de documents tenen més focalitzat el seu interès en la situació dels recursos i de les professionals que intervenen en violència de gènere, tema que està molt vinculat al nostre objecte d'investigació, tot i que uns han estat més centrats en aspectes jurídics, altres s'han centrat en el món rural, uns parlen des de l'àmbit professional i d'altres estan més vinculats al món feminista. Al capítol sisè fem la discussió de resultats comprovant si els obtinguts en el nostre treball coincideixen amb els que ens assenyala la bibliografia especialitzada consultada.

CAPITOL 6:

DISCUSSIÓ SOBRE ELS RESULTATS

El discurs de les professionals i la representació de la premsa sobre la violència de gènere
al País Valencià

En el present capítol comprovem si els objectius que ens proposàvem a l'inici de la tesi s'han pogut aconseguir després de desenvolupar el treball, i contrastar-los amb els resultats d'altres investigacions existents en aquest camp i que hem descrit al capítol tercer.

- **Objectiu Específic 1: Conèixer quina és la percepció que tenen les professionals sobre les dones a les que atenen, en concret si les veuen com a víctimes vulnerables o com a persones autònomes amb capacitat de decisió.**

Respecte a conèixer quina és la percepció que tenen les professionals sobre la dona, l'objectiu s'ha acomplert en el sentit que les professionals responen en un 50% aproximadament que les veuen com valentes, supervivents i fortes, i en el mateix percentatge que les veuen com fràgils, vulnerables i víctimes. Qualsevol dona pot patir violència de gènere sense diferència d'edat, professió, nivell econòmic, cultural etc. Respecte a les dones ateses als recursos han augmentat les més majors, possiblement per la major informació i conscienciació social, i sobre tot han augmentat les més joves, la qual cosa està relacionada amb la baixa percepció que tenen sobre la violència psicològica i la de control les xiques i xics joves. Aquesta percepció de les professionals coincideix amb l'estudi de la Delegación de Gobierno para la Violencia de Género ja va advertir al 2013 que hi ha un rebuig generalitzat cap a la violència de gènere en la societat en general, però que hi ha certa tolerància amb la violència de control, la desvalorització de la dona i les amenaces. Al 2015 la Delegación de Gobierno torna a assenyalar que la incidència de la violència de control en dones joves és molt superior a la mitjana de les dones de qualsevol edat.

També l'informe del Ministerio de Sanidad, Servicios Sociales e Igualdad (2015) ens confirma que un 33% de la gent jove entre 15 a 29 anys, considera que és inevitable o acceptable en algunes circumstàncies controlar els horaris de la parella, impedir que veja a la família i amistats, no permetre que treballi o estudei o dir-li les coses que pot o no pot fer.

Actualment són menys les dones migrants que acudeixen als recursos en comparació amb anys enrere, possiblement perquè moltes han tornat als seus països degut a la crisi econòmica de l'estat espanyol. En aquest sentit la Diputación Foral de Bizkaia (2015) demana tenir en compte la situació especial de les dones estrangeres a l'hora de la intervenció.

Hem vist com la ruptura amb la situació de violència depèn moltíssim de les condicions de vida amb les quals es troba la dona (recursos, econòmics, formació, cultura de procedència...). Si eixes condicions no són sòlides, i no té xarxa de suport, la dona tindrà més difícil la ruptura amb la situació abusiva, com apunten al marc teòric Canet i Garcia (1999), Moriana (2015), Sepúlveda (2005) i Bosch i Ferrer (2000) amb les barreres que troben les dones.

Les professionals assenyalen dificultats per atendre a dones amb diversitat funcional, amb problemes de salut mental, i/o amb drogoaddiccions, degut a la falta de recursos amb eixa especialització com hem vist al marc teòric quan hem parlat de les dones amb dificultats especials. Ací les professionals es troben en coincidència amb la Delegación de Gobierno (2015) que afirma que les dones amb una discapacitat pateixen més violència de gènere que les que no la tenen. Gisbert i Martínez (2015) parlen de les víctimes oblidades referint-se a les dones menors d'edat, les discapacitades, dones majors, estrangeres, i prostitutes, i defensen la necessitat d'un tractament més específic. En aquest sentit també Mestre, Tur i Semper (2008) proposen l'especialització dels centres segons les problemàtiques de les dones i CCOO (2016) també parla de la discriminació de dones víctimes amb circumstàncies complexes i de major vulnerabilitat.

➤ **Objectiu Específic 2: Conèixer la percepció de les professionals sobre la violència de gènere.**

Sobre l'objectiu de conèixer la percepció que tenen al voltant de la violència de gènere, també ha estat aconseguit doncs tenim l'opinió de les professionals que coincideixen en que és un problema social, responsabilitat de totes i tots i del qual és molt difícil eixir sense suport social i/o professional. Pensen que en ocasions l'administració sembla més preocupada per les estadístiques que per donar una bona resposta a les dones. Assenyalen que hi ha altres tipus de violència de gènere de la qual no es parla com ara la laboral i la dels mitjans de comunicació i la publicitat, cosa que coincideix plenament amb l'anàlisi de premsa on també tota la violència informada és la produïda per banda de la parella. També aquesta és una de les reclamacions de l'Associació de Dones Periodistes de Catalunya (2014) que demana fer visible la violència masculista més soterrada com la laboral, la psicològica, l'econòmica i la social. Gisbert i Martínez (2015) també nomenen la violència econòmica perpetrada pel delictes d'impagaments de pensions.

Hi ha una major **conscienciació** entre la societat i les i els professionals però manifesten que encara queda molta feina per fer, que aquesta no ha arribat a tot arreu i encara no rep el rebuig que reben altres delictes com pot ser el terrorisme. El II Congrés de Serveis Socials de Catalunya (2016) coincideix amb les entrevistades en que a poc a poc es van criminalitzar comportaments de la vida quotidiana que anteriorment havien estat acceptats i tolerats. Però que, així i tot, hi ha una violència simbòlica contra les dones als mitjans de comunicació que presenten la dona com un objecte. En aquest sentit Comas D'Argemir (2011) incideix en la necessitat que els mitjans de comunicació donen visibilitat a la dona en tots els àmbits de la vida i no únicament en els que li afecten com a col·lectiu.

Des del Ministerio de Sanidad, Servicios Sociales e Igualdad (2015) s'informa que el 71% dels homes i el 67% de les dones de 15 a 29 anys s'inclina per pensar que la violència de gènere no està augmentant, sinó que ara surten a la llum més casos.

Com a mostra que la conscienciació no ha arribat a tot arreu encara, comenten que observen retrocessos en la mentalitat de la gent més jove malgrat trobar-se en una societat més igualitària. La nostra societat continua sent **patriarcal**, tant per a les dones com per a les professionals, i el **capitalisme** i les polítiques neoliberals converteixen a la dona en *una cosa* sense capacitat d'agència, igualment ho considera el II Congrés de Serveis Socials de Catalunya (2016) que conclou que hi ha una violència simbòlica contra les dones als mitjans de comunicació que presenten la dona com un objecte.

Les entrevistades consideren la **prevenció** un element importantíssim per a la lluita contra la violència de gènere, però els recursos actuals actuen quan el problema ja s'ha produït, i no es destinen recursos per a la prevenció. En aquest sentit el II Congrés de Serveis Socials celebrat a Barcelona (2016) també coincideix amb les entrevistes, que la prevenció és imprescindible però considera que cal pensar-la en clau social i no jurídica. També algunes notícies de premsa de la nostra recerca s'han fet ressò de la necessitat de fer prevenció.

Manifesten que els i les **menors** són les grans oblidades donat que són també víctimes de la violència de gènere; valoren que és positiva la reforma de l'Estatut de la Víctima però consideren que no hi ha recursos especialitzats en atenció a menors. Per altra banda, es troben en desacord amb les visites que tenen alguns pares malgrat ser maltractadors de la mare. En eixe sentit Gisbert i Martínez (2015) manifesten que cal estudiar els casos a l'hora de acordar el règim de visites d'alguns pares.

- **Objectiu Específic 3: Conèixer quina és la percepció de les i els professionals sobre la intervenció que elles realitzen: sobre el lloc de treball, l'espai físic, el temps que tenen per a la intervenció amb les dones, i sobre els recursos existents des de les àrees en les quals actuen: Serveis Socials, Sanitari, Policial, Educatiu, Judicial i Clínica privada.**

També aquest tercer objectiu ha estat aconseguit doncs, respecte a la intervenció que realitzen les i els professionals als seus àmbits d'atenció, ens parlen sobre el **temps** que es necessita per a cada intervenció amb la dona i el que realment dediquen i consideren que les entrevistes han de tindre la duració que cada dona necessita, no es pot taxar. Estimen que aproximadament un hora és la durada adequada. Tanmateix, alguns recursos tenen limitat el temps per a cada atenció perquè tenen molta demanda i poc personal, per la qual cosa manifesten les professionals que no tenen

el temps suficient que la dona requereix i en el mateix sentit es pronuncia el II Congrés de Serveis Socials de Catalunya (2016).

A més a més, segons la perspectiva de les entrevistes la idoneïtat de **l'espai físic** per a l'atenció, és aquell que ha de respectar la intimitat i la seguretat de les dones i en molts llocs no és així, sobre tot a l'àmbit policial i judicial. En este sentit tant el Sindicat Unificat de la Policia (SUP) com la Asociación Unificada de la Guardia Civil (AUGC) comenten clarament en l'informe de CCOO (2016), que les comissaries i/o casernes no són lloc idonis per atendre a les dones i que caldria externalitzar l'atenció fora d'eixes instal·lacions. També s'afirma que les dependències judicials no estan adequades per a separar en un lloc íntim a la dona del seu agressor com marca la Directiva del Parlament Europeu (25 d'octubre de 2012).

Sobre els **recursos** existents actualment per a la intervenció, opinen que són escassos tant els materials com els humans, i que en calen més a tots els nivells: prestacions econòmiques, habitatge i inserció laboral són les que més nomenen. També Moriana (2013) parla d'aquesta manca de recursos. Les retallades produïdes als darrers anys s'han deixat notar també en els recursos de violència de gènere en forma de reducció de personal i eliminació d'alguns centres. La manca de professionals provoca saturació dels recursos en tots el àmbits que acaba traduint-se en una atenció de baixa qualitat en quan al diagnòstic, la intervenció, l'acompanyament de la dona, la protecció... Per a les persones entrevistades, molts recursos funcionen gràcies a la bona disposició de les professionals i malgrat el propi recurs.

Pel que fa a la carència de recursos materials l'informe de CCOO (2016) assenyala sobre els jutjats especialitzats en violència de gènere que no tenen ni aigua per oferir a les dones i que sol ser costejada pel personal que la està atenent. Un fet que no ens resulta estrany, doncs la mateixa reclamació ha portat endavant la doctoranda durant els 8 anys que ha treballat al Centre Dona 24 Hores de València.

- **Objectiu Específic 4: Conèixer la percepció sobre el treball de la resta de professionals d'altres àrees que intervenen en el circuit d'atenció: sobre l'atenció integral, la coordinació, els protocols de funcionament, la qualitat en l'atenció des de les diferents àrees: Serveis Socials, Sanitari, Policial, Educatiu, Judicial i Clínica privada.**

Respecte a la intervenció professional en general que es realitza al País Valencià, les professionals tenen la percepció que ha millorat prou respecte als darrers anys però encara té moltes coses a millorar, com ara assenyalem. D'aquesta manera este objectiu ha estat cobert també doncs les professionals han comentat quina és la seua opinió des de diferents àrees i sobre diversos aspectes.

Opinen que s'han creat molts **protocols** d'actuació en diferents àmbits (sanitari, policial, serveis socials, judicials...) i a nivell estatal, autonòmic i també alguns municipals. Són útils però tal vegada hi ha massa, i arriben a burocratitzar el procés, per la qual cosa pensen que cal donar llibertat a les professionals a l'hora d'intervenir.

Molts d'ells encara no s'han arribat a implementar i es desconeixen per banda de les professionals. En la majoria de casos no estan realitzats per professionals de l'àmbit psicosocial, sinó de l'àmbit jurídic i policial. Gisbert y Martínez (2015) opinen que respecte a les mesures assenyalades a la Guia y Manual de Valoración Integral Forense de la Violencia de género y doméstica (2005), moltes d'elles encara no han estat implementades per complet, i han quedat en un catàleg de bones intencions. I respecte al Protocolo Médico-forense de valoración urgente del riesgo (2011), comenten que en ocasions entra en contradicció amb la valoració del risc que fan les forces i cossos de seguretat que complimenten amb les respostes de la pròpia víctima, donant lloc a interpretacions del risc diferents. La Diputació de València (2015) també conclou que hi ha desconeixem per part de la Policia Local de la possibilitat d'accedir al sistema Viogen.

La intervenció professional està enfocada sobre tot a la interposició de **denúncia** per part de la dona, sense tindre present que hi ha moltes dones que necessiten ajuda professional i no volen o no poden denunciar. A més, algunes professionals no estan convençudes que denunciar haja de ser l'única solució per a totes les dones, que en ocasions pot ser contraproductiu, i en tot cas han de ser elles qui decideixen. Tanmateix, per accedir a la majoria dels recursos és preceptiva la denúncia. Coincideixen en aquest punt la Unidad Familia y Mujer (UFAM) de la policia nacional que apunta a l'informe de CCOO (2016) que la solució per a les dones no hauria de ser únicament la denúncia, i la Diputació de València (2015) que proposa crear espais de suport anteriors a la denúncia. A més, segons l'informe de CCOO (2016) les denúncies per violència psicològica no solen ser examinades pels forenses.

Respecte a la **valoració del risc** de patir violència (VPR) que es realitza actualment per banda de la policia, l'informe de CCOO (2016) assenyala que eixa valoració no és la idònia, és una simple i freda ferramenta informàtica en funció de les respostes de la dona a un qüestionari. També hem analitzat una tesi doctoral que està basada en la valoració del risc de patir violència com a ferramenta de predicció per tal de millorar-la (Zurita, 2014).

Gisbert i Martínez (2015) afirmen que el protocol mèdic-forense de valoració del risc del 2011 en ocasions entra en contradicció amb la valoració del risc que fa la policia, donant lloc a interpretacions del risc diferents. Segons la Diputació de València (2015) la valoració del risc de la dona que es realitza no hauria de dependre únicament de la policia, doncs hi ha dones que no denuncien i també corren risc. Els serveis socials podrien aportar la seua visió experta i serien molt útils en els casos que cal valorar amb caràcter anterior a la denúncia. Segons Fernández

Teruelo (2017), les preguntes es realitzen a la dona i no a l'agressor, i açò és una errada per a valorar el veritable risc.

Pel que fa a l'**atenció social**, les professionals manifesten que s'enfronten a situacions molt complexes i amb recursos limitats. Han de fer-se càrrec de moltes de les necessitats que afecten a la dona: atenció emocional i psicològica, acompanyaments, funcionament dels processos judicials, atenció en crisi, valoracions de la situació social i psicològica...és a dir, de la globalitat de la intervenció. Hem detallat al capítol quatre la quantitat de funcions que realitzen les entrevistades. Assenyalen la importància de la figura de la treballadora social per la seua visió integral de l'atenció, malgrat que les professionals del treball social tenen la percepció que moltes vegades no es posa en valor la tasca que realitzen.

Cal proporcionar a la dona un tracte humanitzat encaminat al seu apoderament, treballant els seus recursos personals, sent l'empatia un element fonamental en aquests casos, però aquest apoderament de la dona quasi mai es produeix, sent una de les reclamacions de la Coordinadora Feminista (2016).

Són moltes les crítiques respecte a que estiga fent-se actualment una **intervenció integral**, doncs hi ha molta parcel·lació en la intervenció i la dona ha d'acudir a diversos recursos, on cadascú s'encarrega de la seua funció únicament, augmentant la **victimització** donat que ha de repetir la història en diverses entrevistes. Per això es realitzen una sèrie d'apunts que assenyalen a les propostes, com ara la creació d'un recurs únic o una finestreta única.

Algunes dones únicament volen una primera informació i això cal respectar-ho fent-li vore que, siga quina siga la seua decisió, els recursos estaran a la seua disposició quan ho desitge. La tasca fonamental en aquests casos és guanyar-se la confiança de la dona.

La Coordinadora Feminista (2016) critica que normalment són les dones les que s'han d'adaptar al model de víctima que han establert les institucions, i no hi ha accés per a qui no s'adapta al model. Cal un abordatge multidisciplinari partint de les necessitats de les dones.

L'acompanyament i el **seguiment** és per a les professionals, una etapa decisiva i necessària de la intervenció amb la dona i consideren eixa intervenció que pot fer-se sense necessitat de treure-la del seu context, amb una professional de referència. Però normalment és una etapa que no es realitza o és molt breu en el temps per la manca de professionals per a poder fer aquesta tasca. En eixe sentit la Diputació de València (2015) informa que el seguiment de la dona es realitza únicament en el 14'2% dels ajuntaments del seu informe sobre València i província. També la Diputación Foral de Bizkaia (2016) reclama la creació d'una figura d'acompanyament a les dones i Creu Roja (2016) proposa el seguiment dels casos a llarg termini.

Coincideixen també en que no hi ha una **coordinació** eficient i que s'actua per competències la qual cosa provoca pèrdua d'eficàcia a les intervencions, solapaments en algunes intervencions,

repeticions d'entrevistes, mentre que algunes àrees poden quedar-se sense cobrir. Al final el tipus de coordinació depèn de la voluntat i la professionalitat de cada persona de les que intervé en el procés, més que dels recursos en concret. Igualment, l'informe de la Coordinadora Feminista (2016) fa referència a la fragmentació i descoordinació de recursos d'atenció i de prevenció. CCOO (2016) assenyala la descoordinació policial i entre diferents serveis judicials i de l'administració, perquè no existeix una base de dades comú que es puga consultar. La Diputació de València (2015) assenyala que l'atenció està parcel·lada, no és integral i manca coordinació interprofessional, ja que la que funciona és per la bona voluntat de les professionals.

En la mateixa direcció la Delegación de Gobierno para la violencia de género (2015) apunta la necessitat d'augmentar la coordinació dels recursos i el seu coneixement, i Creu Roja (2016) demana coordinació entre els recursos existents.

El mateix ocorre amb el **treball en xarxa**, el qual les professionals consideren imprescindible, però segons elles i ells realment no es posa en pràctica per les organitzacions públiques i/o privades que dirigeixen els equips professionals, doncs desconeixen aquesta forma de treball.

Al II Congrés de Serveis Socials de Catalunya (2016) es remarca la importància de l'abordatge integral de la violència masclista, que contemple el treball amb els homes, les dones, a les escoles, les entitats, als barris i als mitjans de comunicació. La Diputación Foral de Bizkaia (2015) apunta la necessitat de treballar en xarxa i realitzar trobades de totes les professionals.

Consideren imprescindible la **formació especialitzada** en violència de gènere i en **perspectiva de gènere**, en intervencions en crisi i en situacions de trauma, però en realitat aquesta formació no és exigida ni per l'Administració ni molt menys per les empreses privades, és més bé voluntària perquè les institucions no es preocupen gaire. Tots els treballs consultats i tota la bibliografia especialitzada en aquest tema coincideixen en la importància de la formació de les professionals. Gisbert y Martínez (2015) comenten que els advocats tenen l'obligació inexcusable de formar-se i que aquesta formació siga real i efectiva i no un simple requisit formal per accedir al torn de guàrdia especialitzat i que els col·legis professionals han de tindre un torn especial d'assistència. La Coordinadora Feminista (2016) reclama la formació del personal que atén a les dones, i el Frente Feminista (2016) demana obligar a l'especialització dels membres de la judicatura, la fiscalia i l'administració de justícia.

El Grup Cala ja demanava al 1994 reciclatge permanent de les professionals; al 2005 el Síndic de Greuges tornava a demanar al seu informe, formació especialitzada i continuïtat del personal. Vint-i-dos anys més tard CCOO (2016) segueix demanant formació especialitzada i actualització periòdica per a la policia i guàrdia civil, els jutjats, i el sistema de Serveis Socials.

Apunten com a necessària la **supervisió professional** per orientar-se en les situacions més difícils, però de manera habitual en els recursos no es realitza, ja que les empreses consideren que es tracta

únicament d'una despesa econòmica. Per tant, en cas de fer supervisió és, una vegada més, pel seu compte, fora de l'horari laboral i costejant elles les despeses econòmiques.

El Grup Cala (1994) comenta que en la tasca diària de les professionals sorgeix la necessitat d'incloure un espai de treball de supervisió segons el model interdisciplinari. Calen espais de crítica i anàlisi, i mai acomodar-se pensant que tot està sabut, donat que la violència adquireix nous aspectes i noves formes. També al II Congrés de Serveis Socials de Catalunya (2016) es conclou que les professionals han de fer un treball sobre els prejudicis que mantenen i que interfereixen en el correcte exercici de la seua tasca professional.

Tampoc des de l'administració es realitza la supervisió dels recursos de dona que es troben en mans privades, que al País Valencià són quasi tots i en eixe sentit també la Diputació Foral de Bizkaia (2016) proposa establir controls de qualitat dels recursos.

Les professionals manifesten que els i les **menors** són també víctimes de la violència però encara avui hi ha desatenció cap ells i elles. No hi ha en funcionament recursos especialitzats per atendre aquest sector de població i, a més, ingressar-los en centres residencials amb les mares com s'està fent fins ara, suposa desarrelar-los del seu medi. La Diputació de València (2015), coincideix amb les professionals en afirmar que no s'ha desenvolupat projectes terapèutics dirigits a la recuperació emocional de les filles i fills de les dones. La Diputació Foral de Bizkaia (2016) demana atendre a l'interès superior del i la menor, tenint en compte la seua opinió, i garantint-los l'atenció psicològica especialitzada.

Les professionals entrevistades manifesten desacord amb el dret de visites que tenen alguns pares amb els menors, tot i que maltracten a la mare. Coincideixen amb Gisbert y Martínez (2015) diuen que davant una condemna per violència de gènere cal estudiar si és recomanable limitar una custodia compartida o suspendre temporalment la pàtria potestat o el dret de visites. Està previst per la LOVG (art 65 i 66) però cal que el jutge es trobe assessorat i recolzat en aquesta decisió per les Unitats de Valoració Forense. En l'actualitat s'aprecia molta prudència per banda de la judicatura per adoptar aquestes decisions.

Respecte a la qüestió de la **inserció laboral** d'aquestes dones l'opinió generalitzada es que resulta difícil degut a les males condicions del mercat laboral, a l'estat emocional i/o físic en el que elles es troben, i a que moltes d'elles tenen càrregues familiars en solitari que els dificulten tenir un horari laboral. Les professionals manifesten dubtes respecte a si la inserció laboral és el millor camí per a la ruptura en la situació de violència que pateixen i aquest dubte ens ha semblat molt interessant, doncs si el mercat laboral està totalment precaritzat, no podem enfocar la recuperació de les dones a partir d'eixe parany, doncs estem condemnant-les a major exclusió social. De fet la Diputació de València (2015) informa que dels 91 municipis de València i província enquestats sols el 7'6% disposa de suport a la formació i inserció laboral de les dones supervivents.

Recordem que tenir o no un treball remunerat és una de les barreres importants que té la dona que assenyalen Canet i Garcia (1999), Moriana (2015), Sepúlveda (2005) i Bosch i Ferrer (2000) per a la ruptura amb l'agressor.

Respecte a l'**espai judicial** opinen que la protecció jurídica ha millorat als darrers anys però que la intervenció no es pot limitar únicament a l'aspecte judicial, doncs en la intervenció influeixen moltes facetes. La dona pot pensar que amb la denúncia ja està tot resolt i algunes professionals consideren que no es pot garantir la seua protecció al 100%. L'àmbit judicial es troba saturat, la dona es sent molt desprotegida, i en ocasions sembla que la jutgen a ella. Des del sistema judicial sí es considera que la protecció cap a la dona quan interposa una denuncia és bona. Tanmateix aquesta percepció no és compartida per les professionals dels serveis socials d'atenció psicosocial, ni les de l'àmbit residencial, ni inclús per la pròpia policia que considera que les mesures de protecció i de vigilància haurien d'implementar-se inclús encara que l'agressor no estiga condemnat.

Segons Gisbert y Martínez (2015) sense serveis socials i unitats de valoració integral forense este treball amb la dona no es pot fer. Les dades revelen que la manca de mitjans és un problema per a l'aplicació del procediment d'enjudiciament ràpid de delictes. La fiscalia i la judicatura acaben preferint una condemna pel darrer cop concret que es denuncia, sense esbrinar tot el que hi ha darrere. Perquè si passen els mesos, amb el retard de la justícia fins la celebració del judici oral, es corre el risc d'obtenir una absolució, eixint el maltractador enfortit. Respecte a les actuacions judicials volem assenyalar el que diuen les autores coincidint amb les percepcions de les entrevistades. Respecte a les ordres de protecció comenten que els mitjans són limitats i els jutjats han decidit modular els recursos, i si no hi ha risc per a la víctima, són reticents a adoptar ordres de protecció. També el maltractament psicològic és difícil de provar amb els mitjans que existeixen actualment als jutjats. La retirada de les denúncies per banda de la dona provoca frustració als jutges i fiscals, afectant a la seua actitud cap al problema precisament per la manca de formació en violència de gènere que provoca que no compreguen perquè passen determinats fets. Respecte al torn especialitzat en violència de gènere comenten que la crisi econòmica ha portat al torn especialitzat de defensa a professionals sense la formació i sensibilitats adequades per exercir en aquest àmbit, queixa que realitzen també les entrevistades.

Des dels serveis socials generals i els especialitzats es té la percepció que l'espai judicial té moltes coses a millorar encara en qüestió d'atenció a les dones. Gisbert y Martínez (2015) comenten que l'actuació lletrada és molt pobra en ocasions, veient a la dona cinc minuts abans d'entrar al judici oral i/o sense poder facilitar-li un paraven per a no vore a l'agressor. Moltes vegades funciona bé gràcies al voluntarisme de les professionals que han de suplir les carències del sistema.

Per a la Coordinadora Feminista (2016) l'assistència d'ofici està molt degradada i falta formació en la judicatura.

Des del mateix àmbit judicial, un jutge entrevistat, assenyala que els articles del codi penal relatius a la violència de gènere són complicats i obliguen a fer diverses lectures per a interpretar-los.

Des de l'àmbit policial opinen que la llibertat vigilada es contempla com a mesura cautelar únicament per als condemnats, la qual cosa dificulta la protecció de les dones mentre no hi ha condemna o en cas que no siga condemnat l'agressor. Els recursos policials no són suficients, calen més jutjats especialitzats i equips de valoració psicosocial.

En l'**àmbit sanitari** les professionals troben algunes resistències encara per banda del personal mèdic, tot i que s'ha millorat molt però l'atenció és purament mèdica i el suport psicològic que reben les dones és mínim, doncs no en tots els centres de salut i/o hospitals tenen personal format en violència de gènere que puguen atendre a les dones en situacions de crisi. Algunes tesi tracten la importància de la formació del personal sanitari en l'atenció a les dones i també es tracta aquesta necessitat a la jornada de Creu Roja (2016).

Els **Serveis Socials** són fonamentals a l'hora de la detecció i la informació. Tenen la percepció que la seua funció és *com apedaçar les intervencions d'altres*, i que encara és massa assistencial. Cal fer una intervenció més adaptada a cada dona en particular. Es imprescindible donar un tracte humanitzat, doncs la rutina de vegades ens fa tractar a les persones com números. Sota eixe punt de vista, Mestre, Tur i Semper (2008) al seu estudi destaquen com a punts forts de la intervenció el tracte humà i el suport emocional que faciliten les professionals.

Sobre els **recursos** existents en matèria de lluita contra la violència de gènere les professionals argumenten que són escassos i que en calen més a tots els nivells: prestacions econòmiques, habitatge, i inserció laboral són les principals dificultats que assenyalen. Les retallades de pressupost, personal i recursos dels darrers anys no han fet més que empitjorar les condicions per a la intervenció en casos de violència de gènere. La pròpia Diputació de València (2015) comenta que el desenvolupament d'un treball transversal necessita tindre recursos humans i materials la qual cosa entra en contradicció amb les retallades pressupostàries i la sobrecàrrega de les professionals. La majoria de les professionals entrevistades i les institucions i organismes consultats en la recerca, parlen de la insuficiència de recursos en tots el àmbits.

CCOO (2016) comenta des de l'àmbit policial que la resposta de la policia local és diferent en cada població depenent de la voluntat política per a dedicar recursos i del nombre d'efectius policials. Respecte a l'habitatge per aquestes dones assenyala la manca de recursos d'allotjament alternatiu i respecte a l'àmbit judicial que falten jutjats especialitzats.

La Diputació de València (2015) respecte al diagnòstic que va realitzar sobre els recursos d'igualtat i violència de gènere existents a València i la seua província va concloure que el 49'4% dels municipis no disposen de cap recurs municipal per a combatre la violència de gènere.

- Sols el 27% del municipis ofereixen assessoria jurídica.
- Només el 7'6% de la mostra reconeix disposar d'Equips d'Atenció Integral.
- Sols el 15% ofereixen Serveis Municipals d'Atenció a la Dona.
- El 27% tenen Serveis d'Intervenció Familiar.

Creu Roja (2016) afirma que les zones de l'interior del País Valencià no tenen recursos.

Mestre, Tur i Semper (2008) conclouen que, en relació als centres residencials, cal una millor dotació de recursos materials en quan a mobiliari, material tècnic i informàtic.

L'informe de la Coordinadora Feminista (2016) assenyala manca de recursos, deteriorament dels existents i precarietat de les treballadores que atenen a les dones que s'enfronten a la violència.

Les professionals comenten que les lleis que tenim són bones però no s'apliquen els recursos necessaris per a implementar-les. A més, alguns recursos tenen una part política que pot augmentar la pressió sobre les professionals i que donen la sensació de recursos *tancats* de cara a l'exterior.

Consideren que els recursos 24 hores faciliten a la dona el ser atesa en qualsevol moment i que per tant, és necessari que estiguen dotats de més personal. El Síndic de Greuges va assenyalar al 2005 que calia adequar les plantilles de personal per poder realitzar torns de 24 hores.

El tema de la **mediació** en casos de violència de gènere no s'ha plantejat com un tema d'interès a les entrevistes, ni cap professional l'ha tret a la llum, mentre que en el cas de les tesi doctorals i dels articles si s'ha treballat com una possibilitat en el tractament de la violència de gènere. També el II Congrés de Serveis Socials de Catalunya (2016) en relació amb la intervenció en violència masclista es planteja la mediació com una eina possible, però només factible quan es compleixen certes condicions: l'agressor ha demanat perdó a la víctima, accepta voluntàriament la mediació i la dona ha fet un procés de recuperació, especialment pel que respecta a la seua autoestima.

➤ **Objectiu Específic 5: Detectar els punts febles que té avui en dia la intervenció en violència de gènere que es realitza al País Valencià, segons les professionals.**

Al voltant dels punts febles que troben en la intervenció hem aconseguit l'objectiu proposat doncs les professionals han apuntat diverses mancances en les que coincideixen amb la bibliografia especialitzada.

La manca de **sensibilització** d'algunes i alguns professionals que encara es produeix avui sobre tot a l'àmbit sanitari i policial, així com la manca de **formació especialitzada** per treballar en aquest camp que encara és patent.

El Frente Feminista (2016) considera necessària la formació del personal sanitari, mèdic, forenses, de la psicologia, la psiquiatria i el treball social. Demana que s'arbitren els mitjans econòmics i personals necessaris per a que s'impartisca la preparació adequada a tot el personal que intervé en el procés de violència contra la dona i els menors tal i com disposa la llei orgànica.

El II Congrés de Serveis Socials de Catalunya (2016) reitera la necessitat de formació especialitzada i d'adoptar un rol força actiu i un compromís ètic. Argumenta que davant les lleis o directrius de les administracions que susciten dilemes ètics a les professionals, han de respondre amb contundència perquè si callen no són neutres, per tant s'han de mullar. També Creu Roja (2016) assenyala que falta sensibilització professional i formació.

La manca de **coordinació** i l'absència de **treball en xarxa** que porten a repetir actuacions i informacions mentre que altres aspectes que afecten a la dona no són tractats.

Creu Roja (2016) conclou que hi ha desconeixement per banda dels recursos del treball que fan falta, desconeixement dels professionals sobre a qui dirigir-se en un cas concret. La dona pot acudir a diversos recursos al mateix temps, la qual cosa provoca solapament en les actuacions perquè falta coordinació amb altres recursos. Assenyalen com exemple que normalment es desconeix que els punts d'encontre familiar també són un recurs de la xarxa de protecció.

El Síndic de Greuges (2005) també fa referència a que cal potenciar la coordinació i la Delegación de Gobierno para la Violencia de Género (2013) apunta a la necessitat d'augmentar la coordinació.

La falta de formació porta necessàriament a mancances en la **detecció** de possibles casos que no es visibilitzen. En eixe sentit a la jornada de Creu Roja (2016) es comenta per banda de professionals sanitàries que les consultes sanitàries són *confessionaris*, són recursos ideals per a la detecció i per això cal potenciar-la.

La **prevenció** és la gran assignatura pendent, sobre tot des del sistema educatiu i tampoc hi ha preparació per al personal docent en esta matèria, caldrien plans transversals en tots els nivells de l'ensenyament. El Frente Feminista (2016) considera important la implementació de mesures educatives per a les quals cal preparar al personal d'educació de tots els nivells, amb formació feminista, i també Creu Roja (2016) assenyala que falla la prevenció perquè falten recursos.

Altre punt feble que assenyalen les professionals és el fet que l'accés als recursos jurídics, econòmics, residencials i de protecció està supeditat a la **denúncia** tot i saber, que hi ha moltes dones que no poden o no volen denunciar però sí necessiten ajuda. Creu Roja (2016) coincideix amb les persones entrevistades en que únicament s'activa tot en funció de la denúncia i que a nivell legal sols es considera víctima aquella dona que un jutge diu que és víctima.

Tampoc es treballa amb **perspectiva de gènere**. Aquesta suposa una nova forma de fer les coses que requereix canvis institucionals, acadèmics i formatius i per tant depèn més de la formació i la

voluntat de cada professional. Sense aquesta perspectiva és difícil aconseguir l'objectiu de l'apoderament de les dones mitjançant la intervenció, com hem vist al marc teòric. D'igual manera opina la Coordinadora Feminista i el Frente Feminista.

No es realitza un veritable **seguiment** dels casos a llarg termini, malgrat ser una part essencial de la intervenció, tot i que des de totes les fonts consultades es considera bàsic.

A **nivell judicial** falten recursos materials i humans per atendre i informar a les dones correctament, convertint-se en un àmbit hostil per a elles. Falten equips de valoració integral als jutjats i la distribució de recursos és desigual segons els partits judicials.

Des de l'àmbit judicial Gisbert y Martínez (2015) remarquen que la dispensa a declarar per banda de la víctima que reconeix l'article 416 LECrim dificulta enormement la persecució d'aquest tipus de delictes donat que el principi constitucional de presumpció d'innocència, obliga a la Fiscalia a optar pel sobreseïment de totes aquelles causes en les quals l'única prova és el testimoni de la víctima i tanmateix aquesta s'acull a la dispensa de declarar. Existeixen veus des d'aquest àmbit que opten per la supressió o reforma de l'article 416 LECrim.

Respecte als Jutjats de violència contra la dona, CCOO (2016) assenyalen que el seu nombre és insuficient i es troben únicament en capitals de província i ciutats amb nombre d'habitants important, la qual cosa allunya la justícia del domicili de la víctima. Aquesta distribució territorial dels jutjats té el mateix problema que la resta de recursos, és a dir, no es troben repartits equitativament en l'àmbit geogràfic. També assenyalen que hi ha manca de mitjans materials i humans als jutjats, deshumanitzant l'atenció a les dones per banda dels lletrats i personal traductor. En eixe sentit comenten que el principi d'immediació processal obliga a la jutgessa o el jutge a estar present en els actes processals relacionats amb la prova o la declaració de les parts i testimonis, per a poder formar el seu propi judici amb l'observació directa, i no a través de persones intermediàries. Segons CCOO és un principi que no es compleix.

Respecte a la formació del personal assenyalen que al jutjat de violència sobre la dona s'accedeix per escalafó, i l'especialització es pretén a posteriori mitjançant la formació, cosa que no passa amb altres jutjats on l'especialització és requisit imprescindible. D'igual manera, a les places de gestió, tramitació i auxili judicial s'accedeix per concurs ordinari, sense tindre en compte la formació ni l'empatia. Al mateix temps, la formació s'ha implantat de forma obligatòria a partir de 2012, tot i que l'article 47 de la Llei Orgànica 1/2004 la preveia de manera immediata per a tot l'àmbit judicial, a partir de la seua entrada en vigor. A més, els jutjats compatibles són aquells de pobles o ciutats xicotetes als quals se'ls adjudica la matèria de violència de gènere, independentment de l'especialització i la formació, per tant no està garantida.

Malgrat que l'advocat o advocada de guàrdia ha d'estar localitzable en tot moment per garantir l'assistència lletrada immediata a la dona, en molts casos la immediatesa no es dona, posposant l'entrevista amb la dona a minuts abans de la seua declaració en seu judicial. A més, hi ha manca de sensibilització per banda de jutges i tribunals.

Gisbert y Martínez (2015) comenten que els informes de les Unitats de Valoració poden resultar determinants en situacions especialment difícils com ara determinar la violència habitual i els maltractaments psíquics. No obstant aquesta previsió, les unitats es van implantar tard i de manera desigual en funció de les competències, transferides o no, de les diferents comunitats autònomes. A més, la manca de recursos i personal provoca que els informes no arriben amb la celeritat que seria desitjable. Coincidint amb les opinions de les entrevistades, Creu Roja (2016) parla de mancances en l'àmbit jurídic sobre tot en el tema dels trencaments de condemna i altres com:

- Els jutjats i la fiscalia tenen molt que millorar en la coordinació i l'atenció a les dones.
- No s'aplica l'Estatut de la Víctima en el cas dels i les menors.
- Els jutges no escolten les professionals.
- Assenyalen que es produeix maltractament institucional a les víctimes en seu judicial.
- El sistema judicial falla.
- La tasca de les advocades d'ofici està plena de dificultats.
- Els espais no estan habilitats per atendre a les dones.
- Les lletrades d'ofici arriben tard a l'atenció de la dona.

Respecte a les OAVD l'informe de CCOO (2016) assenyala que sols existeixen en les capitals de província i algunes ciutats importants coincidint amb la poca homogeneïtat dels recursos. A més, algunes CCAA com la valenciana les ha privatitzat i tenen insuficiència de plantilla.

Altre punt feble és que no siga encara considerada **qüestió d'Estat** ja que consideren que tenir una Llei Integral, si bé és molt necessari, no és suficient per acabar amb la xacra de la violència de gènere.

La **violència psicològica** no és considerada amb tota la seua gravetat sobre tot per eixa falta de valoració integral que seria necessària. CCOO (2016) assenyala que les denúncies per violència psicològica no solen ser examinades pels forenses i Gisbert i Martínez (2015) diuen que el maltractament psicològic és difícil de provar amb els mitjans que existeixen actualment.

L'accés a l'**habitatge** és un autèntic problema per a les dones, donat que quasi no hi ha habitatges de protecció social dedicades a elles i on puga tindre un accés immediat. L'accés moltes vegades es dificulta per l'exigència de tindre un contracte laboral o una nòmina com a garantia o uns recursos mínims per a accedir. En eixe sentit la Diputació de València (2015) informa que només un 12% dels municipis consultats ofereixen recursos d'accés a l'habitatge per a dones en situació

de necessitat o en risc d'exclusió. CCOO respecte a l'habitatge per aquestes dones assenyala la manca de recursos d'allotjament alternatiu

Pel que fa a les **ajudes econòmiques** existents no permeten tindre uns ingressos normalitzats si tenim en compte que estem parlant de prestacions que no arriben a 500 euros al mes durant un temps limitat. Aquestes dones s'han d'enfrontar a més al maltractament econòmic pels impagaments per banda dels agressors, de les pensions d'aliments. Coincidint amb aquest tema afegeixen Gisbert y Martínez (2015) que la violència econòmica, perpetrada fonamentalment pel delictes d'impagament de pensions, és altre dels supòsits que caldria ampliar a l'àmbit competencial de la violència de gènere. CCOO (2016) assenyala que les prestacions de cara a la dona no poden ser prestacions graciabls.

Per altra banda, la **seguretat** de la dona no es pot garantir al 100% des de l'àmbit policial, precisament per la falta de personal de protecció per a la dona i de control de l'agressor.

L'informe de CCOO (2016) assenyala que la resposta de la policia local és diferent en cada població, com hem vist abans. Respecte a la Policia Nacional diu que l'assistència d'aquests serveis especialitzats no és 24 hores. Hi ha excessiu nombre de casos assignats per funcionari o funcionària, ja que arriben a quintuplicar els casos recomanats. Troben que hi ha escassetat de mitjans materials. A més, a la II Jornada de Creu Roja (2016) s'assenyala com a errada de cara a la seguretat de la dona que les dades d'Atenpro no es bolquen en Viogen.

La majoria de les professionals entrevistades i les institucions i organismes consultats en la recerca, parlen de la **insuficiència de recursos** en tots el àmbits, quasi el 50% dels municipis no disposen de cap recurs municipal per combatre la violència de gènere, segons la diputació de València. Creu Roja (2016) afirma que les zones de l'interior del País Valencià no tenen recursos. Mestre, Tur i Semper (2008) conclouen que, en relació als centres residencials, cal una millor dotació de recursos materials en quan a mobiliari, material tècnic i informàtic.

Per la seua banda el Frente Feminista (2016) demana que s'augmente el nombre de jutjats i el personal qualificat dels mateixos, i la Coordinadora Feminista (2016) assenyala que hi ha manca de recursos, deteriorament dels existents i precarietat de les treballadores que atenen a les dones. Des de la intervenció de tipus residencial i també des de la sanitària perceben com un punt feble que calen **recursos especialitzats** per a dones amb una problemàtica afegida a la de la violència de gènere, com ara dones amb problemàtiques de **salut mental o drogodependències**. Hem vist al marc teòric com aquestes dones queden excloses dels centres per a dones per la pròpia normativa que els regeix, a més tampoc reuneixen els requisits i l'especialització adequada provocant que les dones no reben l'atenció que requereixen i en ocasions conflictives de convivència i situacions que els i les menors que hi resideixen no haurien de viure. També assenyalen des de l'àmbit sanitari la necessitat de fer una intervenció especialitzada adaptada a

les dones procedents d'**altres cultures** per ajudar a comprendre les diferències i poder ajustar-se més a les seues necessitats. En eixe sentit Gisbert y Martínez (2015) coincideixen amb els nostres resultats quan parlen de les víctimes oblidades, referint-se a dones menors, discapacitades, majors, estrangeres, prostitutes... i defensen que necessitarien un tractament més específic a l'hora d'aplicar la llei.

Pel que fa als **recursos residencials**, hem vist a l'índex DEC (2015) com el nombre de places residencials per a dones amb ordre de protecció al País Valencià, és el més baix de tot l'estat. A més aquests centres solen tindre falta d'espais necessaris per a les dones i els i les menors (habitacions individuals, sales de jocs...). Algunes consideren que els recursos residencials no compleixen les expectatives de la dona i que sembla que estos recursos busquen amagar-la; tenen la percepció que la tracten en ocasions com si fos una delinqüent. Molts recursos suposen la **institucionalització** de la dona i les filles, desarrelant-les del seu entorn i la seua xarxa social com assenyala Moriana (2013). Coincideixen les entrevistades amb la Coordinadora Feminista (2016) quan diu que la situació habitacional dels recursos residencials és insuficient i precària, i no està acompanyada de suport psicològic.

Hem apuntat que el Síndic de Greuges de la Comunitat Valenciana ja demanava al 2005 que s'adequaren les plantilles professionals d'aquests centres per a poder realitzar torns de 24 hores i que s'augmentara la xarxa d'allotjament i el nombre de places per a dones i fills i filles. També que es garantiren places de guarderia durant l'ingrés en el centre residencial i també posteriorment. Finalment es preocupava pels casos d'exclusió de dones dels centres residencials per problemàtiques de quadres psiquiàtriques greus, alcoholisme, drogoaddicció, i que es garantira l'existència de recursos adequats que impediren situacions de desprotecció.

La Comissió de Seguiment de la Casa d'Acollida de Castelló demanava en 2003 que hi haguera dues professionals per torn en els centres residencials, la qual cosa ens dona una idea de la manca de personal existent en aquests recursos tan específics i delicats.

Altre punt feble assenyalat per les professionals ha estat el **masclisme** imperant a les institucions, també les d'igualtat, malgrat ser uns espais majoritàriament feminitzats.

No es realitza una veritable **intervenció integral**, s'actua de forma parcel·lada segons recursos i aquesta manera d'intervenció on la dona ha d'anar de recurs en recurs, és responsable de la seua **victimització**. L'**atenció psicològica**, en ocasions es basa en atenció farmacològica i la violència psicològica no acaba de tindre la consideració de gravetat que caldria que tingues. Coincidim amb la Coordinadora Feminista (2016) quan afirma que el model d'atenció actual és assistencialista i victimitzador; és individualitzat, front als beneficis que té l'atenció grupal; i no es planteja des d'un enfocament integral ni d'abordatge multidisciplinari. Per a la Diputació de València (2016) la intervenció no és integral, està parcialitzada.

L'informe de CCOO (2016) manifesta que els Serveis Socials no sempre resulten accessibles a la víctima. Que sol haver-hi mala coordinació entre institucions. La llarga burocràcia de tot el procés provoca que l'atenció immediata no siga una realitat, i fa que moltes dones desisteixin de continuar en el procés. A més, la II Jornada de Creu Roja (2016) apunta la manca d'interès dels representants polítics valencians anteriors en el tema de la violència de gènere.

No hi ha **homogeneïtat** territorial dels recursos al País Valencià doncs els recursos especialitzats es troben majoritàriament a les capitals de província i els seus voltants, deixant comarques senceres sense recursos (com s'explica a l'objectiu número set).

Altra debilitat i en aquest cas respecte de l'**agressor** és que les professionals entrevistades perceben que no hi ha intervenció cap a ell perquè modifique el seu comportament, tot i ser el protagonista de la violència masclista; tots els recursos van dirigits cap a la dona. A les tesis i articles analitzats han estat pocs els casos on s'ha estudiat la intervenció amb l'agressor. Al II Congrés de Serveis Socials de Catalunya (2016) s'indica la necessitat d'un abordatge integral de la violència masclista que contemple el treball amb els homes entre altres.

Malgrat l'Estatut de la Víctima i la literatura especialitzada, tampoc hi ha intervenció amb els i les **menors** malgrat ser víctimes directes i consideren que no estan atesos com necessiten. A les tesi doctorals i els articles estudiats al capítol tercer, veiem com el tema dels menors sí preocupa a les professionals i s'ha tractat les conseqüències de la violència cap als menors així com la intervenció amb elles i ells. Així mateix, la Diputació de València (2015) coincideix en que no s'han desenvolupat projectes terapèutics dirigits a la recuperació emocional de les filles i fills de les dones.

La **privatització** dels recursos és un punt feble que remarquen les professionals que treballen en els serveis socials especialitzats tant de caràcter residencial com de l'atenció psicosocial i/o jurídica, ja que consideren que els recursos socials han de ser públics i que les condicions laborals per a elles són pitjors quan es treballa amb empreses privades. Augmenta la inseguretat per als equips i açò produeix també deficient atenció cap a les dones, i la sensació de que no importen a l'administració per molt que aquesta diga que la violència de gènere és una prioritat. La Diputació de València (2015) diu que l'assistència i recuperació emocional de les dones no pot estar en mans d'ordres religioses, ni associacions vinculades, sinó que ha de ser eminentment pública, professional, tècnica, de qualitat i gratuïta.

La **inserció laboral** és quasi impossible donades les dificultats que hem assenyalat anteriorment. En quan als drets laborals de les treballadores i funcionaries afectades per violència de gènere, (absències o faltes de puntualitat, reducció o reordenació de la jornada laboral, canvi de centre de treball, suspensió del contracte de treball amb reserva del lloc, extinció del contracte de treball...) l'informe de CCOO (2016) diu que aquests drets en la realitat estan condicionats per les

possibilitats organitzatives de l'empresa. Per a exercir tots aquests drets cal *acreditar-se com a víctima* mitjançant l'ordre de protecció o l'informe del Ministeri Fiscal mentre es dicta l'ordre. Això deixa fora de protecció a les dones que no volen denunciar. No totes les dones que denuncien tenen ordre de protecció. Les que tenen sentència condemnatòria per exemple, no tenen ordre de protecció.

Altre punt feble assenyalat per les professionals és la falta de **cura** cap a elles i els seus equips. Aquest punt és d'especial interès per a la doctoranda donat que ho ha pogut experimentar en la seua praxi professional i el detallem en la pregunta d'investigació número nou.

Algunes professionals parlen fins i tot de **maltractament institucional** cap a les dones per l'atenció inadequada que reben en ocasions, i per la lentitud de tots els processos. Senten que conviden a les dones a trencar amb el control de l'agressor, i després són les institucions i les professionals qui les controlen. El II Congrés de Serveis Socials (2016) coincideix en parlar de violència institucional però advertint que part de les institucions són també les professionals que en formen part. La burocratització és una forma de violència institucional perquè demora el patiment de la gent al perllongar la resolució de les seues problemàtiques. L'Estat té el monopoli de la violència via el pacte social i les lleis, que de vegades són injustes. També des de Creu Roja (2016) es parla de maltractament institucional a les víctimes en seu judicial.

Respecte a l'**àmbit policial** les entrevistades consideren que es necessiten més recursos de control de l'agressor i d'atenció a les dones. Gisbert y Martínez (2015) manifesten respecte a les Forces i Cossos de Seguretat que el seguiment que fan de les dones víctimes quan menor siga la ratio de dones que corresponen a cada agent major serà el nivell de protecció per a les mateixes. És essencial una adequada formació dels i les agents, doncs de l'atenció que reba la dona en primera instància pot dependre part de la decisió que prenga.

Respecte als **Serveis Socials** les professionals assenyalen com a punt febles la manca de recursos, la manca de coordinació i de treball en xarxa, la necessitat de fer una intervenció feminista que ara no es realitza, la importància del seguiment a llarg termini, de la prevenció i la detecció, la necessitat d'intervenir amb les i els menors i el problema dels recursos socials privatitzats.

L'informe de CCOO (2016) assenyalava respecte al sistema públic de Serveis Socials els següents punts febles o debilitats en consonància amb els resultats de les entrevistes:

- Privatització i precarització de la majoria de l'activitat professional de caràcter social d'atenció a les dones.
- Heterogeneïtat en les prestacions, serveis i grau de cobertura, en funció de la localització territorial.
- Es donen situacions de desprotecció per raó de cobertura dels serveis. Les prestacions són graciabls i la intervenció és assistencialista.

- Es produeix discriminació de dones víctimes amb circumstàncies complexes i de major vulnerabilitat.
- Hi ha manca de recursos d'allotjament alternatiu.

Respecte a l'**àmbit educatiu** i pel que fa al canvi d'escolarització dels menors que ingressen amb les mares en centres de protecció assenyalen que solen funcionar bé amb els col·legis, sobre tot a l'hora de matricular als xiquets i xiquetes que ingressen amb les seues mares en un centre de protecció. En canvi segons Gisbert y Martínez (2015) comenten que avui per avui no és possible a la nostra Comunitat el canvi d'escolarització immediata dels menors fruit d'una ordre de protecció per la qual es canvia de domicili (que reconeix l'article 5 de la LOVG), perquè s'exigeix l'autorització paterna en casos d'escolarització inclús en els casos de violència de gènere. Sols existeix una circular del Director General de Centres i Personal Docent del 23 de setembre de 2014, que excepciona la seua aplicació en aquests casos. Gisbert y Martínez. Coincidim amb Gisbert y Martínez quan diuen que no creuen que una circular siga el rang apropiat per a limitar drets fonamentals del pare i dotar de seguretat jurídica a la mare.

- **Objectiu Específic 6: Detectar quines són les fortaleses que té avui en dia la intervenció en violència de gènere que es realitza al País Valencià, segons les professionals.**

L'objectiu sobre les fortaleses de la intervenció també s'ha pogut acomplir. Comenten les professionals que si es compara en els temps passats, l'evolució de la intervenció en violència de gènere i dels recursos especialitzats, ha millorat considerablement pel que fa a recursos i protocols, i a la sensibilitat pel tema. Tanmateix algunes professionals dels serveis socials especialitzats no creuen que el sistema tinga fortaleses dignes de mencionar.

La **Llei Integral**, tot i que té punts a millorar és una fortalesa, ja que abans del 2004 calia treballar amb les dones sense tindre cap protecció i això ho assenyalen les professionals més veteranes. Amb l'ordre de protecció la dona pot romandre a sa casa després de denunciar, mentre que abans calia que sortira de casa per a protegir la seua integritat física en cas de denunciar.

La **major sensibilització** que s'ha produït per banda de la societat. La violència contra la dona ja és vist com una tema de molta gravetat. La visibilització d'aquesta xacra social ha augmentat la voluntat i desig social de que s'acabe amb la violència de gènere.

Més detecció. El fet que hi haja major sensibilització social i professional també fa que hi haja una millor detecció de casos que d'altra forma podrien passar desapercibuts.

S'ha avançat en **conscienciació professional** també en el personal policial, en la informació sobre els drets que assisteixen a la dona supervivent, en la intervenció, i també amb les ajudes econòmiques que anys enrere no existien.

Els **recursos i protocols** de funcionament generals i específics com ara: el telèfon 24 hores, el protocol sanitari SIVIO, els Centres Dona, els Centres Infodona, els serveis socials municipals, la protecció, els recursos policials especialitzats com la UPAP, els sistemes de localització, el servei Atenpro, l'ordre de protecció, els jutjats especialitzats...són alguns dels punts que consideren positius.

Per a moltes de les entrevistades la major fortalesa són les **professionals** formades, conscienciades, amb experiència i amb ganes de treballar en aquesta matèria i seguir avançant.

➤ **Objectiu Específic 7: Conèixer si la intervenció i els recursos són homogenis a tot el territori del País Valencià.**

L'objectiu en el que ens proposem conèixer si la intervenció és més o menys igual a tot el territori del País Valencià i si els recursos són els mateixos a tot arreu ha estat aconseguit donat que les professionals opinen que la majoria dels recursos existents es troben a les capitals de província i les seues proximitats, on es solen concentrar centres dona 24 hores, oficines d'ajuda a les víctimes del delictes, jutjats especialitzats, centres de protecció, policies especialitzades...com hem pogut observar en la mapificació realitzada per Canet et al en Martínez i Uceda (2017). Açò provoca que les zones de més a l'interior estiguen molt allunyades dels recursos i que les dones residents es troben en una situació de major vulnerabilitat. No sols no tenen accés a recursos especialitzats sinó que a més el recurs de serveis socials pot estar mancomunat, i per tant, l'accés es redueix a un dia a la setmana quan pot anar la treballadora social al municipi.

En eixe sentit l'informe de CCOO (2016) també manifesta que no totes les dones tenen la mateixa atenció en funció del lloc geogràfic d'on venen. Les zones de l'interior del País Valencià no tenen recursos. La Diputació de València (2015) demana garantir els recursos mitjançant mancomunitats i/o comarques per garantir l'accessibilitat.

Aquestes zones més rurals o més allunyades de les grans ciutats topen a més amb el handicap de la poca comunicació amb el transport públic. Proposen que per establir la ubicació dels recursos, un criteri adient podria ser tindre en compte la població a l'hora de contemplar el nombre de places i la distribució dels recursos.

La Diputació de València (2015) conclou que tal i com s'ofereixen actualment els serveis d'atenció a les dones no es compleix la premissa de proximitat a la dona, sobre tot en els municipis d'àmbit rural o les xicotetes poblacions. Per la seua banda CCOO (2016) diu que cal eliminar les

dificultats en les quals es troben les dones de zones rurals, potenciant la tasca dels ajuntaments i Creu Roja (2016) conclou que les zones de l'interior del País Valencià no tenen recursos.

➤ **Objectiu Específic 8: Saber si s'utilitza la perspectiva de gènere en la intervenció amb les dones.**

També hem aconseguit esbrinar aquest objectiu sobre la perspectiva de gènere o la perspectiva feminista en la intervenció. Les professionals argumenten que no es treballa amb **perspectiva de gènere** donat que no estan formades i els recursos no incorporen aquesta mirada. Sense aquesta perspectiva és difícil aconseguir l'objectiu de l'apoderament de les dones mitjançant la intervenció. Suposa una nova forma de fer les coses que requereix canvis institucionals, acadèmics i formatius i per tant depèn de la formació i la voluntat de cada professional.

El fet de treballar amb dones no és garantia de fer-ho des d'una perspectiva de gènere, però tampoc tindre perspectiva de gènere implica saber manejar-se amb intervencions en violència de gènere, coincidint amb Alcázar-Campos (2014), Catalá et al (2013), Pérez-Viejo i Montalvo (2014).

Segons la Diputació de València (2015), coincidint amb el manifestat per les professionals entrevistades, s'afirma que no es garanteix que hi haja una perspectiva de gènere, ni transversalitat de gènere ni en la intervenció, ni en el disseny dels recursos.

La Coordinadora Feminista (2016) coincideix en que cal reivindicar un model d'atenció feminista centrat en l'apoderament de les dones.

➤ **Objectiu Específic 9: Conèixer si s'utilitzen mesures de cura de cara a les professionals: horaris laborals, mesures de conciliació de la vida personal i laboral, espais de supervisió, formació especialitzada i treball en equip.**

La cura cap a les professionals es altre dels objectius que ens plantegem i que ha estat aclarit per les entrevistades que consideren que des de l'administració pública i des de les empreses que gestionen de manera privada els recursos d'atenció a dones, no es cuida gens a les professionals ni als equips, malgrat saber que és un camp on es produeix molt d'esgotament emocional i que caldria fer prevenció primerament amb elles. Per cura de les professionals entenem en aquesta tesi aquells elements que hem assenyalat al marc teòric quan hem parlat de les conseqüències de treballar amb la violència de gènere per a les i els professionals:

Facilitar la formació especialitzada des de la pròpia institució i no esperar que siga la pròpia treballadora qui haja de buscar-la com hem vis a les entrevistes. La formació és un instrument

imprescindible per a una bona intervenció i per a que la professional es trobe segura fent la seua tasca, la qual cosa evita situacions que poden provocar dubtes i ansietat.

Que els equips estiguen dotats del personal necessari per evitar la sobreexplotació de les treballadores, element que com hem vist no es dona en la majoria dels recursos dels diversos àmbits. Es una percepció majoritària la manca de professionals en aquest camp, la qual cosa limita poder donar una atenció de qualitat.

Fomentar el treball en equip i la supervisió externa per poder realitzar millor la tasca i rebre el suport de l'equip i la institució quan cal.

No culpabilitzar-les d'allò que no és la seua responsabilitat com ara la saturació dels serveis, la manca de recursos, o l'assassinat d'una dona. Recolzar-les davant situacions difícils i proporcionar un bon assessorament jurídic.

Tenir els instruments i els recursos necessaris per a una intervenció adequada i que no es convertisca un treball impossible.

Tindre espais de respir i descontaminació en el propi lloc de treball per prevenir l'estrès i les situacions que causen ansietat a les professionals que no són gens estranyes en aquests recursos. Tot això és bàsicament el que entenem quan parlem de tenir cura de les professionals doncs pensem que aquestes han de trobar-se bé per poder fer un correcte acompanyament de les dones. Tanmateix, afirmen que des dels seus respectius llocs de treball no se'ls facilita aquesta cura i qualifiquen l'administració de *maquinària*.

Es tracta d'un treball que provoca molt de **desgast** i del qual costa molt de desconnectar quan s'acaba la jornada laboral. Com que la majoria de recursos especialitzats es troben en mans d'empreses privades sense experiència en aquest àmbit, ni des de l'administració ni des d'aquestes empreses, es té en compte la importància de cuidar a les professionals.

Al final, davant de la deixadesa cap a elles, el que si han desenvolupat són estratègies d'auto cura a nivell individual i com a equip de professionals. Assenyalen que és important tenir bones relacions interpersonals entre les mateixes companyes, i consideren inevitable el desenvolupament de destreses d'autodefensa, com ara l'humor.

Consideren que les **condicions laborals** en les que treballen no són bones. La **salut laboral** no es cuida, no es fa prevenció de possibles malalties contagioses ni es tenen en compte qüestions d'ergonomia.

La **formació especialitzada** la realitza cadascuna pel seu compte si vol millorar el seu treball, la manca de **supervisió** provoca soledat en les intervencions i la falta de **treball en equip** dóna com a resultat que no hi ha decisions col·legiades i que cada professional té la responsabilitat individual afegida del que li passa a la dona, amb les conseqüències que hem vist abans.

Manifesten que les hores setmanals que realitzen són moltes, a torns rotatoris de 24 hores tots els dies de l'any, i que els dificulta la **conciliació** de la vida personal i la laboral.

La majoria de les professionals entrevistades i les institucions i organismes consultats en la recerca, parlen de la **insuficiència de recursos** en tots el àmbits com hem assenyalat a l'objectiu número cinc sobre els punts febles de la intervenció. Precisament la manca de recursos i de professionals provoca que també coincideixen en la percepció de **saturació dels serveis**: les atencions van seguides unes d'altres sense temps a reflexionar, ni fer un bon diagnòstic, o enregistrar la història de la dona. Acaba traduint-se en una atenció de baixa qualitat.

El Resum Executiu de la Diputació de València (2015) manifesta que no hi ha mitjans econòmics, materials i humans suficients ni als municipis, ni a les comarques ni a les mancomunitats com per a poder facilitar una atenció multidisciplinària com preveu la legislació. Els recursos humans resulten absolutament insuficients i són una de les principals carències declarades pels municipis. Falten més professionals, amb més formació específica per a la bona cobertura, disseny i intervenció dels programes. També Creu Roja (2016) conclou que falten recursos, les agendes es troben col·lapsades.

Però no existeixen **espais de respir** i de descans dintre de la jornada laboral i tot açò, condueix a l'**esgotament emocional** de les professionals. Per tot plegat parlen fins i tot de **violència laboral** contra elles, que provoca que acaben **abandonant** els recursos quan precisament ja tenen anys d'experiència i formació. Tampoc es té en compte que la majoria de treballadores d'aquests recursos són dones, donat que és un sector fortament feminitzat, i tanmateix els espais laborals estan patriarcalitzats.

Pràcticament la majoria de recursos de violència de gènere estan gestionats per **empreses privades**, malgrat ser recursos de l'administració pública, i això consideren que els provoca estar en pitjors condicions laborals que si treballaren per a l'administració pública. A més, les empreses privades que gestionen els recursos de violència poden ni tan sols ser especialitzades en aquesta temàtica i provenir de sectors com la construcció o el telemàrqueting. La Coordinadora Feminista (2016) també fa menció al seu informe que els recursos es troben externalitzats i privatitzats, arribant l'administració a subcontractar amb empreses que no són del sector, com ara la construcció o amb entitats religioses.

CCOO (2016) critica la privatització i precarització de la majoria de l'activitat professional de caràcter social d'atenció a les dones, i respecte a les OAVD diu que no ha d'estar privatitzat de cap manera.

El fet que els recursos estiguen en mans d'empreses privades provoca que quan aquestes no veuen rentable el negoci el tanquen, doncs el seu objectiu està en obtenir beneficis econòmics i no en

fer d'ONG. Es el problema de mercantilitzar l'atenció a les dones. Alguna professional es pregunta si en el fons hi ha interès en que les dones ingressen en centres de protecció.

➤ **Objectiu Específic 10: Esbrinar quines són les propostes de millora que realitzen les professionals.**

L'objectiu número deu també ha estat aconseguit després que les professionals han realitzat propostes de tots els tipus i des de tots els àmbits, propostes que considerem de gran valor donada la seua llarga experiència en aquest camp professional.

▪ **Respecte a la percepció sobre la dona.**

Respecte a les dones que atenen pensen que no han de ser considerades únicament víctimes sinó que cal un canvi de mirada cap a la **dona** que ens ajude a visibilitzar la seua capacitat d'agència i no únicament les seues mancances o debilitats.

▪ **Respecte a la intervenció**

Des de tots els àmbits es proposa fer **prevenció** en violència de gènere des de l'educació i de forma transversal a totes les assignatures i diferents cicles d'estudi.

Crear un espai semblant a la **finestreta única** on la dona puga fer totes les gestions sense anar de recurs en recurs sent victimitzada. A la II Jornada de Creu Roja es proposa un expedient únic i una finestreta única, i també ho fa la Diputació de València.

Creació de **centres d'emergència** per atendre a les dones de forma integral i amb caràcter d'urgència. Centres Integrals Públics (CCOO), Centre específic de recuperació (Síndic de Greuges)

Realitzar una veritable **intervenció feminista** que facilite un acompanyament i que apodere les dones per eixir elles mateixa de la situació en la que es troben. Un model d'atenció feminista (Coordinadora Feminista).

Implementar el **treball en equip** que es realitza i posar en funcionament autèntiques **intervencions en xarxa** amb un mateix diagnòstic i una mateixa planificació de les intervencions. Millorar la **coordinació** entre tots el àmbits i professionals i realitzar un abordatge multidisciplinari.

Realitzar major **seguiment** dels casos a llarg termini. La Diputació de València defensa la creació d'una figura de referència. Creu Roja proposa el seguiment dels casos a llarg termini i la posada en funcionament del protocol de coordinació de l'Ajuntament de València.

Respecte a les dones que no presenten denúncia cal facilitar-los l'atenció professional igualment (Creu Roja). Cal crear espais anteriors a la denúncia (Diputació de València).

Establir espais de **supervisió professional** dintre de les tasques professionals. La Comissió de seguiment de la casa d'acollida de Castelló reclama crear una estructura emocional/funcional que actuï de suport per a l'equip de treball del centre i que estiga coordinat per una professional externa. El Grup Cala considera que hi ha necessitat d'un espai de treball de supervisió, segons el model interdisciplinari.

Implementar intervencions també per a l'**agressor**, no únicament han d'anar dirigides a la dona. Cal fer una intervenció més personalitzada i adaptada a cada dona particular, donant el màxim d'espai a l'escolta empàtica. El 70% de la feina és escoltar-la.

- **Respecte als recursos materials, econòmics i humans.**

Respecte al personal i els recursos proposen ampliar més **professionals** en tots els àmbits d'intervenció. CCOO proposa una dotació pressupostària i de recursos humans suficients per a la policia local; dotar la Guàrdia Civil de personal específic amb formació i augmentar el personal de les OAVD. El Frente Feminista demana que es dote de suficient personal les unitats de policia dedicades a l'atenció de la dona.

Respecte als recursos judicials, CCOO proposa que calen més jutjats de violència.

Formació especialitzada per a les i els professionals, realitzar trobades entre professionals (Diputació Foral de Bizkaia).

Crear recursos de tractament especialitzat per a les dones amb diferents necessitats o problemàtiques com **salut mental i addiccions**. Mestre, Tur i Semper proposen l'especialització dels centres segons les problemàtiques de les dones. Creació de recursos per a dones amb altres problemàtiques afegides a la de la violència de gènere (Creu Roja).

Donat que molts recursos de dona estan gestionats per **empreses privades**, les professionals demanden que es supervise per banda de la Conselleria responsable la gestió que estan realitzant. Els recursos públics d'atenció a les dones no poden estar en mans privades. La Coordinadora Feminista proposa la remunicipalització dels recursos i serveis.

Cal crear recursos d'intervenció especialitzada per als xiquets i xiquetes i atendre a l'interès superior del menor.

En quan als recursos econòmics destinats a la lluita contra la violència masclista, CCOO considera que la violència de gènere hauria de tenir una partida pressupostària específica i ser considerada qüestió d'estat.

- **Respecte als recursos en el territori.**

Les professionals han manifestat que els recursos no són homogenis en el territori del País Valencià, que quasi tots es troben a les capitals de província i els voltants més pròxims, i que per tant cal fer una distribució comarcal. La Diputació de València proposa el disseny d'un nou pla de recursos més ampli geogràficament parlant. També la Diputación Foral de Bizkaia proposa apropar els recursos a les dones per a que no tinguen dificultats de desplaçament i garantir el transport de les dones de zones rurals que no tinguen vehicle propi.

Eliminar les dificultats que troben les dones de zones rurals potenciant la tasca dels ajuntaments i garantir els recursos comarcals o mancomunats (CCOO).

- **Centres residencials.**

Les professionals manifesten que calen més recursos respecte als centres residencials tant de personal com materials, de renovació de mobiliari i d'atenció per als menors. També proposen la creació de centres especialitzats per a dones amb altres problemàtiques específiques a banda de la violència. També el Síndic de Greuges va apuntar en 2005 que calia augmentar la xarxa d'allotjament, el nombre de places per a dones i menors i els recursos humans dels centres residencials. Mestre, Tur i Semper demanen una millor dotació de recursos materials per als centres residencials i l'especialització dels centres segons les necessitats de les dones.

- **Habitatge.**

L'habitatge és un dels grans problemes per a la dona una vegada ha trencat amb la situació de violència de gènere. No hi ha habitatges de protecció social en quantitat suficient per a elles. La Diputació de València proposa que els ajuntaments poden fer la funció d'aval per a lloguers socials d'habitatge. El Síndic de Greuges de la Comunitat Valenciana demana que s'incremente el nombre d'habitatges socials i les ajudes per a lloguer solidari.

- **Prestacions econòmiques.**

Són del tot insuficients segons les professionals. La Diputació de València proposa fer compatibles les ajudes municipals i les de la comunitat autònoma o l'estat, i la Diputación de Bizkaia proposa adequar-les als diferents perfils de dona.

▪ **Inserció laboral.**

Es molt difícil la inserció laboral de les dones supervivents donat les condicions actuals del mercat laboral, les condicions físiques i psíquiques en les que es troben moltes d'elles després d'anys de maltractament i les càrregues familiars que han d'afrontar en solitari. Cal implementar programes d'inserció ocupacional específics per a aquestes dones amb un seguiment individualitzat.

▪ **Cura de les professionals**

Les professionals no senten que se les tinga en compte per a res ni que des de les institucions/empreses tinguen especial cura amb elles malgrat saber que són professionals en risc d'esgotament emocional i de patir la Síndrome de Burnout. Moltes acaben abandonant els recursos quan més experiència tenen. Caldria millorar les condicions de les treballadores i treballadors d'aquests recursos i caldria que els polítics escoltaren les professionals (Creu Roja).

▪ **Àmbit judicial**

Hi ha propostes que es realitzen específicament des dels **recursos judicials** ja que consideren que cal eliminar el dret de la dona a no declarar contra el seu agressor (art 416 LECrim) perquè això la deixa sense cap defensa jurídica, i també que caldria comarcalitzar els partits judicials. Es proposa també millorar la formació en aquest àmbit.

CCOO apunta crear sales d'espera adequades en els jutjats i exigir el requisit d'especialització per ocupar les places als concursos judicials. També torns d'ofici de disponibilitat 24 hores.

Gisbert i Martínez proposen que cal afegir la violència econòmica a la violència de gènere i estudiar si es limita la custòdia i les visites als menors per banda de l'agressor en els casos que siga pertinent. Per a les autores seria desitjable una reforma profunda del Codi Penal per englobar totes les conductes que tenen a la base la violència de gènere, que estigueren baix un mateix epígraf, i al mateix temps es possibilitaria l'aplicació de l'agreujant de reincidència per al maltractador.

Des del Frente Feminista es demana que s'augmente el nombre de jutjats i el personal qualificat dels mateixos i protegir a totes les dones independentment de la seua relació amb el maltractador/assassí. També proposen una sèrie de mesures legislatives com ara:

- Modificar l'exposició de motius de la llei eliminant la condició de *posició de subordinació a l'home*.
- Eliminar de l'enunciat de la llei la definició de gènere i substituir-la per *violència contra la dona*.

- Protegir per llei a totes les dones, independentment de la seua relació amb el maltractador o assassí.
- Disposar que la càrrega de la prova recaiga sobre el denunciat.
- Interrompre immediatament el règim de visites de l'acusat als fills i filles a partir de la denúncia de la mare. Ordenar l'ingrés en presó dels maltractadors quan la seua perillositat així ho exigeixi, sempre que es dicte sentència de presó contra ells, encara que no arribe als 2 anys de presó.
- Afegir el delictes *d'apologia del terrorisme sexista*.

▪ Àmbit policial

Les professionals proposen millorar la formació dels cossos policials i augmentar la vigilància sobre l'agressor malgrat no estiga condemnat en previsió de noves agressions. L'atenció de la dona hauria de realitzar-se fora de les comissaries i la valoració del risc de patir violència s'ha de realitzar per professionals especialitzades (CCOO).

▪ Àmbit sanitari

Es reclama major formació en l'àmbit sanitari per poder fer una millor detecció i treball específic amb les dones amb problemes de salut mental. Millorar l'atenció psicològica, que no siga únicament farmacològica.

▪ Àmbit polític.

Per últim una proposta que realitzen les professionals i es realitza també a la jornada de Creu Roja i que considerem molt interessant, és que cal que des de l'àmbit polític s'escolte a les professionals. Han destacat en diverses ocasions aquesta manca d'espai d'escolta.

En aquest sentit hem volgut destacar les aportacions que fa el Pacte del Botànic del Govern Valencià, actualitzat en gener de 2017, respecte a la violència de gènere i que es troben relacionats amb els punts treballats a la present tesi com ara l'habitatge; la conceptualització més ampla del que és la violència de gènere; l'ampliació de recursos i centres per a dones; recuperació de la gestió pública dels recursos privatitzats; creació d'un mapa de recursos; impulsar la finestra única; pla específic d'ocupació de dones supervivents; pla d'intervenció amb xiquetes i xiquets; pla de xoc contra la violència masclista en adolescents, i creació d'una xarxa d'oficines d'assistència multidisciplinària.

- Pla de xoc pel dret a l'habitatge, amb l'objectiu desitjable d'aplegar a 1.000 habitatges/any en lloguer social, amb reserva per als col·lectius de víctimes de violència masclista, joves que ixen de la tutela de l'administració i amb necessitats d'urgència.
 - Assumir l'eix de la igualtat real i efectiva com a via per a prevenir la violència masclista de forma estable.
 - Millorar la sensibilització i el discurs públic amb un concepte de violències masclistes ampli, més enllà de la violència exercida per homes cap a la dona parella o ex-parella. Incloure en la informació oficial sobre violència masclista tots els actes que es puguen deure a qualsevol tipus de dominació de l'home sobre la dona, considerant-hi la definició de violència masclista recollida en el Conveni d'Istanbul de 2011.
 - Creació d'una xarxa pública d'atenció social integral a les dones víctimes de violència masclista i ampliació de recursos i centres per a dones.
 - Creació, manteniment i recuperació de la gestió pública dels serveis de foment de la igualtat i atenció psicològica, jurídica, social i d'ocupació a dones violentades i menors exposats i exposades a la violència masclista, sent prioritària la creació d'una xarxa municipal d'agents d'igualtat.
 - Elaboració d'un mapa de recursos d'atenció a les dones víctimes de violència masclista.
 - Impulsar la finestra única per a dones víctimes de violència masclista entre els serveis socials municipals i els centres Dona 24h.
 - Pla específic d'ocupació per a dones víctimes de violència masclista i criteris de prioritat en el SERVOF i en la contractació i ajudes públiques mitjançant clàusules socials.
 - Pla d'intervenció amb xiquets i xiquetes exposats a violència masclista i pla de xoc contra la violència masclista en adolescents.
 - Crear una xarxa d'oficines de la Generalitat d'assistència multidisciplinària i integral a les víctimes del delictes per a prestar un servei públic, donant compliment a l'estatut de la víctima del delictes.
 - Desenvolupament i actualització de l'actual Institut Valencià de les Dones i per la Igualtat de Gènere. Desenvolupament del Consell de les Dones.
 - Recuperació dels serveis privatitzats i concessions administratives. Posar-hi en marxa auditories.
- **Objectiu Específic 11: Conèixer quina és la informació sobre la violència de gènere que emeten els principals mitjans de comunicació escrita del País Valencià, i quin és el sentit en que es redacten les notícies.**

Pel que fa a l'objectiu relatiu a la representació que realitza la premsa valenciana sobre les notícies de premsa hem aconseguit conèixer quantes són les notícies publicades, quin és el tema central de les mateixes i quin és el tractament que és fa d'aquestes notícies, es a dir quin és el sentit en les que es publiquen. Per tant podem dir que aquest objectiu també ha estat aconseguit.

En la recerca hem obtingut un total de 338 notícies (224 de Las Provincias i 114 de Levante EMV) publicades durant tot l'any 2015.

Sobre el tema central de la notícia, es parla de la violència exercida contra la dona per la parella o ex parella, és a dir, la violència en **l'àmbit sentimental**, amb resultat de mort o no, però no es parla d'altres tipus de violència contra la dona en àmbits diferents als de la parella, com estableix actualment el Conveni d'Istanbul (2011) que inclou tots els tipus de violència contra la dona pel fet de ser-ho: agressions sexuals, privació de llibertat, violència psicològica, violència laboral...coincidint amb el que manifesta Zuloaga (2015)

El major nombre de notícies són aquelles que aporten **dades estadístiques** relacionades amb la violència de gènere normalment solen ser sobre el nombre de dones assassinades fins a la data de la notícia, bé a nivell del País Valencià o a nivell estatal. Es fan comparances amb altres anys anteriors i es redacten frases com *en lo que va d'any ja són x les dones*. Moltes d'aquestes notícies es centren bàsicament en els informes d'organismes oficials publicats periòdicament que fan menció del recompte de víctimes, de les denúncies interposades i les ordres de protecció. Relatiu a este punt, el Frente Feminista demana que es publiquen estadístiques fiables, contrastades amb les dades que ofereixen les associacions de dones.

En ocasions les notícies parlen de la **detenció** de l'agressor/assassí sense facilitar massa dades personals d'identificació. En aquest sentit cal remarcar que les *Recomanacions sobre el tractament de la violència Masclista als mitjans de comunicació* del Col·legi de Periodistes de Catalunya (2004) estableixen que és millor guardar l'anonimat de la víctima i de l'agressor.

En les notícies en les que apareix com tema central el relat de l'agressió/assassinat masclista no es sol fer referència al **judici** contra l'agressor/assassí pel fet comés, perdent l'ocasió de demostrar que aquests fets tenen unes conseqüències penals.

En menor freqüència s'ha parlat de la posada en marxa i/o del funcionament de **recursos d'atenció** a les dones; de la celebració de **jornades**, cursos i congressos sobre la temàtica; de la posada en marxa d'un **protocol** de funcionament o de coordinació per al tractament de casos de violència de gènere, que en la majoria de casos es tracta del protocol policial VioGen, al qual van incorporant-se a poc a poc els ajuntaments del País Valencià. També ha estat tema central d'algunes notícies, l'assassinat de **menors** per banda del pare.

Respecte al tractament de les notícies cal dir que es parla de la violència de gènere com un **problema social** i a més, es realitzen propostes en quan a la millora de les actuacions

professionals o millorar la lluita contra la violència de gènere, com ara la prevenció, prioritzar la lluita contra ella, considerar-la qüestió d'estat, reclamar la implicació de totes i tots, i la formació dels i les professionals. En tots aquests punts la premsa coincideix amb les opinions de les professionals i de les fonts documentals treballades.

La majoria de les notícies són **informatives** per damunt d'entrevistes o comunicats de premsa. Les fonts d'informació que utilitzen majoritàriament els diaris són **fonts qualificades** però bàsicament sempre es tracta del o la periodista, i alguna opinió de càrrecs públics. No s'utilitza gaire el recurs de l'entrevista a les professionals com a font d'informació cosa que coincideix amb la percepció que tenen elles sobre que no s'escolta a les professionals, i amb el fet que la funció d'assessorament a polítics per banda de les professionals és el percentatge més baix d'entre totes les funcions que realitzen.

Les notícies s'insereixen en la secció de **successos**, com comenta també Zuloaga (2015) a la seua investigació. En la redacció dels titulars se sol utilitzar un llenguatge un poc morbos i recargolat i es fa menció a la forma en que la dona ha mort (asfixiada, esquarterada...) i dels instruments utilitzats per matar-la (barra de ferro, paella...). Alguna d'aquesta informació no és rellevant per a la notícia i podria evitar-se, com assenyala l'Associació de Dones Periodistes de Catalunya, i com hem vist amb Carmona (2012) al capítol segon sobre el marc teòric.

Els **elements de contextualització** que poden entendre's com un atenuant o com una justificació de la situació de violència (l'alcohol, les drogues o els problemes de salut mental) no són molt freqüents en els resultats de la nostra recerca, tot i que si apareixen a les notícies. El Frente Feminista (2016) diu que cal formar als professionals de la comunicació per a que compreguen la complexitat de la violència i puguen transmetre aquesta realitat a la societat.

Un nombre considerable de notícies aporta informació sobre si existia denúncia prèvia, ordre de protecció, antecedents de l'agressor o si el veïnat coneixia la violència. Un percentatge que coincideix aproximadament amb el de Gómez Nicolau (2010) que troba que el 40% de les notícies analitzades per ella no aporten aquesta informació. També s'informa sobre si existia ordre de protecció, antecedents de violència en la parella i si la violència era coneguda pel veïnat.

Molt poques notícies es fan ressò de les manifestacions i/o concentracions que realitzen per rebutjar la violència de gènere. No és parla clarament d'**assassinat masclista**, o de violència de gènere producte de la desigualtat. En el seu lloc s'utilitzen expressions com *ha fallecido*, *muere acuchillada*, o *muere a manos de su pareja*, cosa que també critica Zuloaga.

Per últim assenyalar que tot i que no es motiu de la nostra investigació ens ha cridat l'atenció el fet que no hem trobat cap notícia de les 338 de la recerca que estiga escrita en valencià, malgrat que l'anàlisi es relatiu a la premsa del País Valencià.

En el capítol següent farem el detall de les propostes extretes després de realitzar el treball d'investigació amb l'ànim que puguen ser d'utilitat a l'hora de millorar la intervenció professional i la redacció de notícies als mitjans de comunicació, segons els dos objectius que ens proposavem a l'inici.

CAPITOL 7:

CONCLUSIONS FINALS

El discurs de les professionals i la representació de la premsa sobre la violència de gènere
al País Valencià

En aquest darrer capítol anem a assenyalar aquelles conclusions resultat de la investigació que hem desenvolupat en la present tesi doctoral. Aquestes aportacions és veuen enriquides per les valuoses opinions de les professionals, la recerca de premsa realitzada, les fonts documentals revisades.

La revisió d' informes de 1994 i de 2005 ens han demostrat que ja aleshores es tenien les mateixes preocupacions i es feien les mateixes demandes que fan els informes més actuals. Per tant, els avenços en aquesta matèria, malgrat que existeixen, podem dir que són molt lents i insuficients. Hem investigat els diversos camps d'actuació que intervenen en la violència de gènere -sanitari, policial, judicial, serveis socials...-i hem conclòs que tots ells remarquen els mateixos punts febles i fan propostes de millora molt semblants, tot i que cadascú des de la seua vessant. També podem veure com les propostes realitzades per aquestes i per les fonts documentals coincideixen amb les que realitza l'actual govern valencià al Pacte del Botànic en allò referent a la violència de gènere. Considerem que per a un bon sistema d'atenció a les dones supervivents de la violència de gènere, les professionals tenen molt a dir. Com a investigadores, el seu testimoni i la seua opinió ens resulten decisives. Tanmateix hem vist com elles i ells tenen la percepció que no es valora la seua feina i que no se les escolta mai. També considerem, després de la nostra experiència professional amb els recursos de violència, que és així i que fins i tot es corre un risc per opinar. Aquesta percepció coincideix amb la representació que fan els mitjans analitzats sobre les notícies de la premsa ja que no entrevisten a quasi ninguna professional, sols en 20 notícies de les 338 analitzades es parla de la necessitat de que les professionals estiguin formades, però no se'ls hi dona la veu a elles i ells. En aquelles ocasions en que s'entrevista una font qualificada quasi sempre són persones del món polític, i no són, en la majoria dels casos, persones expertes en el camp que ens ocupa. Entre les funcions que realitzen les professionals entrevistades hi ha un baix percentatge d'assessorament a polítics, la qual cosa és una mostra evident del poc feedback que es produeix entre les dues bandes.

- Una de les propostes que realitzem és per tant, aprofitar tot el bagatge adquirit i el saber fer d'aquestes professionals que no sols tenen els coneixements i l'experiència en la matèria, sinó que tenen ganes d'explicar i compartir.

Des de tots els àmbits s'ha comentat la necessitat d'orientar la intervenció cap a la prevenció, cosa que als darrers anys no ha estat fent-se al País Valencià, i que aquesta prevenció és fonamentalment una tasca des de l'ensenyament. Considerem que el personal docent es troba molt saturat amb les seues tasques pròpies, sense formació en aquest àmbit i amb moltes responsabilitats, per la qual cosa és raonable pensar que sense implementar la incorporació de personal especialitzat en els diferents nivells educatius, la prevenció quedarà en paper mullat.

- Una proposta podria anar en la línia de reforçar els Serveis Pedagògics Escolars de la Conselleria d'Educació (SPE) amb professionals del Treball Social i de l'Educació Social que cobriren aquesta faceta de prevenció als centres, de formació del professorat per a la detecció, i d'intervenció especialitzada en els casos ja confirmats, sempre clar està, en estreta coordinació amb els Serveis Socials Municipals, que han de ser considerats la primera porta per a la ciutadania.

D'altra banda tot i que l'educació formal juga un paper important en la prevenció de la violència de gènere, aquest no és l'únic element que conflueix en la socialització de les persones joves. Trobem violència a tots els mitjans de comunicació, a la publicitat, als esports, a les festes populars, a l'àmbit laboral, als jocs electrònics, a la política mundial... El sistema social, econòmic i polític en el que la gent jove creix és competitiu, insolidari, patriarcal i violent i per tant és molt difícil fer prevenció de la violència des de les aules únicament, si no es desenvolupa al mateix temps, un canvi radical d'aquest sistema social. Les proves estan ahí: les professionals manifesten i les xifres de la macro enquesta indiquen que cada vegada hi ha més quantitat de xiques joves i molt joves afectades per la violència de gènere, coincidint en que la joventut/adolescència no li dona importància a la violència de control i fins i tot la justifica per a determinades ocasions.

- Proposem per tant mesures a nivell macrosocial per anar bastint un canvi de model polític-social-econòmic no violent. Considerem que les mesures microsocials com les que s'estan portant actualment en la intervenció professional, sols poden actuar amb les conseqüències de la violència sobre la dona i els seus fills i filles, però no actuen en l'arrel del problema.

Hem de felicitar-nos perquè a poc a poc s'ha canviat la mirada sobre la dona i ja trobem el cinquanta per cent de professionals que la consideren com una persona amb capacitat d'agència, una dona supervivent i valenta, en lloc d'una dona víctima i vulnerable. També és un gran pas el fet que consideren que la violència de gènere és un problema social i pot afectar a qualsevol pel fet de ser dona, però així i tot hem vist que les entrevistades tenen la percepció que per banda de l'administració moltes vegades preocupen més les xifres que les dones. Aquesta preocupació per les xifres es reflexa també a la premsa, on la majoria de notícies estan basades en informes on es desenvolupen dades estadístiques sobre dones assassinades, nombre de denúncies, i nombre d'ordres de protecció. I també des dels recursos especialitzats és molt habitual la realització d'informes trimestrals i anuals que realitzen les professionals únicament de caràcter quantitatiu, deixant perdre informació valuosa sobre quina ha estat la intervenció, quins els resultats, com es

podria millorar, què ha passat amb la dona un temps més tard, quins han estat els impediments per sortir de la seua situació, com es podrien salvar, etc.

- Proponem avançar en aquesta imatge de dona capaç i subjecte del seu propi procés i consolidar la idea de violència de gènere com a problema social. Proponem que cal ampliar el concepte de violència de gènere a totes les violències existents contra la dona pel fet de ser dona. Ahi tenen un paper protagonista els mitjans de comunicació i l'administració pública fent una llavor pedagògica que vaja més enllà de donar estadístiques sense més, i per descomptat cal deixar participar al moviment feminista.

La macro enquesta de violència contra la dona realitzada per la Delegació de Govern per a la violència de gènere (2015) conclou que nou de cada deu dones que pateixen violència han parlat amb alguna persona sobre el tema; al mateix temps les notícies de premsa assenyalen que en alguns casos el veïnat coneixia la situació de violència; a més la macro enquesta diu que la població en general coneix els recursos on acudir. Tanmateix sabem que aquestes dones no arriben als recursos professionals. Una explicació poden ser les importants barreres que troben les dones per a trencar definitivament amb les situacions de violència, que van més enllà de la pròpia violència i que són situacions que les poden portar a l'exclusió social, com ara les dificultats d'accés al mercat laboral, a l'habitatge i la manca de xarxa social, són les més comentades per les professionals i la bibliografia especialitzada.

- Proponem reforçar aquestes àrees de la intervenció amb programes específics d'inserció laboral per a les dones que ho necessiten i bosses d'habitatge d'accés ràpid en casos de necessitat per evitar que les dones afectades per la violència de gènere a més acaben sent dones en situació d'exclusió. Els serveis socials municipals poden fer una gran tasca en aquest punt per eliminar les barreres i impediments que troba la dona en el procés de ruptura.

Tot i que la situació respecte a la protecció jurídica i als recursos especialitzats ha millorat des de l'aprovació de la LO 1/2004 no obstant les professionals opinen que queda molta feina per fer en el camp de la intervenció en violència de gènere. A més es proposa per banda de les entrevistades que els recursos es repartisquen per igual en tot el territori del País Valencià doncs es troben concentrats a les capitals i els seus voltants com en explica Canet et al en Martínez i Uceda (2017) en referència a la província de València. Considerem que els recursos principals han de ser en un primer nivell els Serveis Socials Municipals reforçats amb personal especialitzat i, en un segon nivell els recursos especialitzats, que han de ser com a mínim comarcals. La distribució actual

dels recursos deixa en situació de desprotecció a moltes dones amb dificultats per accedir a les capitals per qüestions de control per banda de l'agressor, o de disponibilitat de transport.

Com hem dit, la manca de professionals provoca la saturació dels recursos en tots el àmbits que hem tractat (judicial, policial, serveis socials, sanitari...) que acaba traduint-se en una atenció de baixa qualitat en quan al diagnòstic, la intervenció, l'acompanyament de la dona, la protecció i el seguiment. Remarquen les persones entrevistades que molts recursos funcionen gràcies a la bona disposició de les professionals i malgrat el propi recurs. Ja en 1994 el Grup Cala reclamava atendre a l'especificitat de la dona, la formació de les professionals i la supervisió dels equips. I en 2005 el Síndic de Greuges reclama augmentar el personal, crear recursos especialitzats per a les dones amb dificultats, formació de les professionals i coordinació dels recursos. Unes qüestions a les que no s'ha donat resposta 12 i 23 anys més tard.

A més, els recursos han d'estar especialitzats en les diferents problemàtiques que poden afectar a la dona a més de la violència de gènere com ara addiccions, problemes de salut mental, i/o diversitat funcional.

- Proponem que és necessari augmentar el personal dels recursos ja creats, millorar les condicions laborals de les treballadores, millorar la seua formació i crear més recursos especialitzats en les diferents problemàtiques que poden afectar a la dona.
- Els recursos han d'estar propers a la dona, per tant cal plantejar un mapa de recursos adequat a la realitat geogràfica del País Valencià

Però no solament les entrevistades han manifestat que els recursos són del tot insuficients. També la Diputació de València (2015) respecte al diagnòstic que va realitzar dels recursos d'igualtat i violència de gènere existents a València i la seua província va concloure que el 49'4 dels municipis no disposen de cap recurs municipal per a combatre la violència de gènere. L'índex DEC 2015 informa que el País Valencià té la quantitat més baixa de tot l'Estat Espanyol, de places per a dones amb ordre de protecció. Aquesta valoració la feia també a l'any 2005 el propi Síndic de Greuges del País Valencià.

- Proponem millorar les condicions de les professionals, dels recursos i de l'atenció la qual cosa suposa una inversió que evitaria les situacions de maltractament institucional cap a les dones per una atenció deficient i/o per la lentitud dels processos; també cap a les professionals per banda de les *gerències* per a les quals treballen.

Un bon pas per aquesta millora en el sistema és, clarament, que els recursos siguen públics i no estiguen en mans d'empreses privades i/o ordres religioses, com passa actualment amb la quasi

totalitat dels recursos per a dones del País Valencià (Morian, 2013). Considerem que els Serveis Socials no poden ser mercantilitzats, doncs no han de ser un negoci per a ningú, simplement han de ser un servei públic. Des de la nostra experiència professional amb aquestes empreses privades podem assegurar que gestionen els recursos com negocis empresarials i no com recursos socials, i no són gaire tolerants quan les professionals defensen seguir els criteris professionals que els marca el seu codi ètic, en lloc dels empresarials. El camí estrenat per a fer públics els centres Infodona i les OAVD caldria que fora generalitzat a tots els recursos que han estat privatitzats com és el cas dels Centres Dona 24 Hores.

- En eixe sentit, proposem que es revertisquen les privatitzacions d'èpoques passades fetes per Consellers de Benestar Social que avui es troben en presó.

Altra raó per la qual considerem que les dones no arriben als recursos especialitzats és precisament el fet que la intervenció es troba molt enfocada a que la dona interpose una denúncia i de fet l'accés als recursos com ordre de protecció, telealarma, ingrés en un centre de protecció, accés a les prestacions econòmiques, advocada especialitzada...és impossible sense aquesta denúncia. Moltes dones afectades per la violència no denuncien i per tant, ens hem de plantejar com protegir a aquestes dones, la integritat física de les quals, és troba en situació de major desprotecció.

- Proposem que per als casos en els que no s'interposa denúncia les dones tinguen accés a tots els recursos mitjançant un informe social elaborat per la professional de referència del seu municipi.

En la valoració del risc de patir violència sols intervé la policia mitjançant un programa informàtic que valora el risc a partir de les respostes de la dona. La mateixa policia reclama que aquesta valoració no és la idònia, que cal la participació de més professionals en eixa valoració. Crida l'atenció que és la mateixa policia (el SUP) qui parla de que les comissaries no són llocs adequats per a tendre les dones, que la seguretat no es pot garantir al cent per cent, i que la valoració del risc que fa la policia no és la idònia.

- Considerem important la incorporació de la figura del Treball Social en l'àmbit de la seguretat precisament pel coneixement que tenen de la situació sociofamiliar de la dona, de l'agressor i de la família. També proposem que l'atenció policial a la dona pugua fer-se en altres recursos especialitzats que no siguen les comissaries de policia i/o les casernes de la guàrdia civil.

Els protocols tot i que faciliten la intervenció i el coneixement dels recursos, també burocratitzen la feina. Defensem que cal fer una intervenció centrada en la persona i per tant no es pot actuar

igual amb totes les dones, cada cas és diferent i la professional ha de tenir autonomia sobre la seua tasca. Són moltes les ocasions en les que les professionals es troben davant d'una situació relatada per la dona en la que s'han de debatre entre la confidencialitat que aquesta li demana i li exigeix el seu codi ètic, o denunciar eixa situació com marquen els protocols d'actuació.

- Caldrà ser flexibles amb els protocols per poder estudiar cada cas en particular sense la rigidesa que marquen els mateixos.

Es parla molt de la necessitat de realitzar una intervenció amb perspectiva de gènere però aquest requisit no es compleix actualment segons hem vist. La intervenció és més bé assistencialista, de caràcter individual, i no s'apodera a la dona, sinó que se la victimitza en tractar-la com un ésser indefens.

A més tampoc es realitza un treball en xarxa, coordinat i de caràcter interdisciplinari, sinó que més bé es tracta de contactes puntuals entre les professionals que en moltes ocasions fins i tot poden tenir visions contradictòries. Cal trencar la dinàmica d'oblidar-se del cas en cada derivació: serveis socials s'oblida quan deriva al centre dona, aquest s'oblida quan ingressa la dona en un centre de protecció, i aquest s'oblida quan la dona abandona el centre.

- Proposem la creació d'una figura professional per a cada cas, que siga la referència per a la dona i que realitze el seguiment a llarg termini, fins i tot quan la dona ja deixa d'assistir als recursos, sobre tot pel que fa al seguiment del procés judicial que a les dones els resulta un àmbit molt hostil.

La formació especialitzada de la que tant s'ha parlat per banda de les professionals i també des de les notícies de premsa, no sol ser facilitada per la institució/empresa; queda en mans de les pròpies professionals segons el seu criteri i la seua disponibilitat de temps i recursos econòmics. Açò va en detriment evidentment de la qualitat en la intervenció, de realitzar un veritable treball en xarxa, i de saber realitzar intervencions amb perspectiva feminista.

- Proposem la inclusió, com una més de les tasques laborals, de la formació especialitzada de les professionals, de caràcter obligatori, dintre del seu horari i sense cost econòmic per a elles.

Cal que sumem a més, que tampoc es realitza supervisió de casos, i que l'administració no realitza la suficient supervisió dels recursos que es troben privatitzats.

- Proposem que la supervisió de casos s'incorpore de forma obligatòria en la intervenció dels recursos especialitzats i no es considere una despesa sinó una inversió en el bon funcionament dels recursos i per a fer una intervenció eficaç.

Trobem com a conseqüència de tot plegat, intervencions parcials segons les competències de cadascú, no hi ha una mirada holística de la situació, sinó que depèn de la formació i la voluntat de cadascuna de les professionals; hem vist el treball en solitud degut a que les actuacions no són col·legiades i cadascuna és responsable del que decideix; açò provoca a més situacions d'estrès laboral i ansietat elevades i com a conseqüència l'abandonament del lloc de treball.

No tenen el temps suficient per atendre les dones, han de treballar a molta velocitat per no perjudicar-les, no tenen els recursos suficients, no tenen espais de respir en el propi lloc de treball per prevenir l'estrès i les situacions que causen ansietat, i que per altra banda no són gens estranyes en aquests recursos¹¹⁶. Cal fer una bona prevenció respecte a la salut laboral de les treballadores, respecte a qüestions d'ergonomia, de riscos psicosocials, i de possibles malalties contagioses pel tipus de població a la que atenen¹¹⁷.

Cal recolzar-les davant situacions difícils i proporcionar un bon assessorament jurídic i supervisió professional de tots els casos. En eixe sentit algunes entrevistades i des de la nostra experiència podem donar testimoni de com es tracta a la professional quan una dona que ha acudit a un servei d'atenció és assassinada posteriorment. Una reflexió que ens fem és si este sector professional estaria més ben tractat i considerat si no estigues tan feminitzat i foren homes els qui realitzaren les tasques d'atenció psicosocial.

- Proponem que des de l'administració competent es milloren les condicions laborals de les professionals, doncs millorant el seu benestar laboral augmentarà inevitablement la qualitat assistencial del recurs en el que treballa. Cal implementar mesures que tinguen en compte l'esgotament emocional al que estan sotmeses pel tipus de temàtica, i el físic pel tipus de feina amb els torns rotatoris i la nocturnitat. Cal facilitar-los la conciliació de la vida personal i laboral per evitar l'abandonament del treball precisament quan més experiència han adquirit.

Pel que fa a la representació de la violència de gènere a la premsa del País Valencià hem comprovat que hi ha publicats tesis, articles i investigacions que analitzen el tractament de les notícies de premsa sobre la violència de gènere, tant a nivell dels mitjans audiovisuals com de la premsa escrita, coincidint amb els nostres objectius d'investigació. La violència de gènere arriba a la societat majoritàriament pels mitjans de comunicació, per tant considerem que cal prestar

¹¹⁶ En els anys d'experiència professional la doctoranda, ha pogut ser testimoni de diversos atacs d'ansietat de companyes produïts al mateix lloc de treball.

¹¹⁷ La doctoranda va buscar assessorament mèdic pel seu compte després d'un incident al lloc de treball, amb una gran sorpresa quan la metgessa va orientar que tot l'equip hauria de rebre com a mínim determinades vacunes des de feia anys.

molta atenció a la forma com s'emeten aquestes notícies reforçant la vessant pedagògica que, sens dubte, poden tenir.

- Per això proposem que cal introduir als estudis de Ciències de la Informació assignatures específiques sobre igualtat i no discriminació, i sobre violència de gènere, al mateix temps que cal visibilitzar la dona en tots els espais, no únicament en aquells que li són específics. Proposem també que sempre que es publique una notícia sobre violència de gènere vaja acompanyada de l'opinió professional i de l'opinió del moviment feminista, per donar un caràcter més seriós a aquest tipus de notícies.

Els canvis experimentats al llarg del temps en la informació periodística sobre violència de gènere han estat positius i hem trobat que els estereotips sobre la violència i les justificacions per a ser violent, apareixen en poques notícies. No obstant això, proposem el següent:

- Ampliar la mirada cap a altres tipus de violència contra les dones pel fet de ser-ho, que també existeixen i de les quals no se'n parla com l'econòmica, la laboral, la de la publicitat, i l'estètica, entre altres.
- Inserir les notícies sobre violència en altres seccions que no siguen la de successos i eliminar els detalls innecessaris i morbosos de les notícies.
- Donar cabuda també a les notícies que fan referència a la celebració de manifestacions/concentracions de rebuig contra la violència; a la realització de cursos, jornades i seminaris de caràcter professional; a la realització de tallers de prevenció en les escoles i els instituts etc, per visibilitzar altres qüestions relacionades amb la violència de gènere que no són únicament l'assassinat.
- Apostar per titulars valents que parlen clarament de la desigualtat provocada per la societat patriarcal com a origen de la violència de gènere.

Tot i que les fonts consultades han tractat la intervenció professional des de diferents àmbits com el policial, el psicològic, amb menors, amb agressors, als centres residencials, etc no hem trobat ninguna que estudeie la percepció de les professionals que intervenen amb les dones.

Hem vist com a partir de l'aprovació de la LO 1/2004 l'interès per la publicació de tesis doctorals i articles científics sobre la temàtica de la violència de gènere ha anat creixent i que l'objecte d'interès ha estat molt semblant en totes elles.

Les tesis doctorals i els articles científics estudiats es centren en la dona, la violència, les conseqüències per a la dona i els fills i filles, els obstacles que li poden impedir sortir de la situació de violència, etc. No n'hem trobat cap que es centre en les conseqüències de la violència per a les professionals la qual cosa podria ser una línia futura d'investigació, doncs és un camp d'alt risc

de patir la síndrome de burnout. Altra línia futura d'investigació pot ser la realització d'un mapa actual de recursos i professionals de violència de gènere al País Valencià¹¹⁸. Al Congrés de Serveis Socials de Catalunya també es fa palesa una manca de recerca, d'investigació i de dades empíriques de les professionals que intervenen en els diferents escenaris de la violència.

Una línia d'investigació que ens sembla interessant podria ser l'estudi del seguiment a llarg termini realitzat amb les dones ateses als recursos, per conèixer quina ha estat la seua trajectòria vital uns anys més tard de la intervenció.

Altra línia d'investigació relativa a aquest tema podria basar-se en l'estudi de les condicions laborals d'aquestes treballadores, comparant-les amb les dels seus companys masculins que intervenen en violència de gènere, per comprovar si les condicions laborals que tenen estan relacionades amb el fet de ser un àmbit professional fortament feminitzat.

Per finalitzar volem ressaltar el paper fonamental que tenen les professionals -i que hem constatat en aquest treball-, per tal de millorar el tractament i l'atenció cap a les dones supervivents. Tot i que la decisió última és de la dona, la qualitat de la intervenció professional pot ser un element facilitador per a elles de cara al trencament amb l'agressor, o un element hostil i burocràtic que promou la continuïtat amb la situació abusiva.

De la mateixa forma, la representació que fa la premsa sobre la xacra de la violència de gènere pot esdevenir pedagogia de cara a la societat, convertint-se en un element de prevenció, o pot ser una corretja de transmissió d'estereotips i prejudicis respecte a la mateixa. En eixe sentit cal que les diferents administracions posen atenció a les propostes que les professionals i el moviment feminista realitzen contínuament de cara a millorar i que hem recollit en aquesta Tesi Doctoral.

He acusat les injustícies
perquè no vull que el meu silenci
les absolga

Clara Campoamor

¹¹⁸ La realitzada per Canet i Garrigós (2017) en Martínez i Uceda (2017) es centra en València i Província.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

El discurs de les professionals i la representació de la premsa sobre la violència de gènere
al País Valencià

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES¹¹⁹

Ajuntament de València (2010): Protocol d'actuació en situacions de violència contra les dones en la Ciutat de València. Recuperat el 12 de gener 2013 de: <http://bit.ly/2qJzxt1>

Alborch, C (1999): Solas. Gozos y sombras de una manera de vivir. Madrid. Ediciones Temas de Hoy.

Alcázar, A (2014): Miradas feministas y/o de género al Trabajo Social, un análisis crítico. *Portularia*, XIV, (1), 27-34

Alemany, R et al (2007): Protocolització de la intervenció individualitzada amb dones que viuen o han viscut violència de gènere. Direcció Dona i Drets Civils. Ajuntament de Barcelona. Recuperat el 8 setembre de 2015 de <http://bit.ly/2pJoH7V>

Álvarez, A (2001): Guía para mujeres maltratadas. Consejo de la Mujer de la Comunidad de Madrid.

Amador, LV i Monreal, MC (2010): Intervención social y género. Madrid. Narcea Ediciones

Amnistia Internacional (2005): Más allá del papel. Recuperat el 5 de juny de 2006 de: <http://bit.ly/2qTrZEj>

Amnistia Internacional (2002): No hi ha excuses. Violència de gènere en l'àmbit familiar i protecció dels drets humans de les dones a Espanya. Recuperat el 15 de febrer de 2005 de: <http://bit.ly/2pdogEf>

Amorós, C (2008): Conceptualizar es politizar. En Lorenzo, Maqueda i Rubio (coords): Género, política y derecho. València. Tirant lo Blanch.

Amorós, C (2002): Movimientos feministas y resignificaciones lingüísticas. *Quaderns de Filosofia i Ciència* n° 30/31.

Amorós, C i De Miguel, A (2005) Teoría Feminista. Madrid. Minerva

Amor, PJ i Echeburúa, E (2010): Claves psicosociales para la permanencia de la víctima en una relación de maltrato. *Clínica contemporánea vol. 1* n°2, 97-104. Recuperat el 24 de setembre 2015 de <http://bit.ly/2prtckZ>

Aron, A (2004): Desgaste profesional (Burnout), autocuidado y cuidado de los equipos que trabajan en temáticas de violencia. *Perspectivas Sistémicas*, n. 84, any 16. Buenos Aires.

Associació de Dones Periodistes de Catalunya (ADPC): Impacte de les recomanacions sobre el tractament de la violència masclista als mitjans de comunicació 2014. Recuperat el 5 de maig de 2015 de: <http://bit.ly/2pnTvHQ>

¹¹⁹ Segons normes APA sisena edició.

Asociación de ayuda a la mujer maltratada (AAMM) (2009) Recuperat 22 setembre 2015 de:
<http://bit.ly/2qTeHYd>

Asociacion Pro-derechos humanos Argituz (2105): Informe de identificación de necesidades y obstáculos encontrados por las mujeres víctimas de violència de genero en el àrea rural de Bizcaia en el acceso efectivo a los Servicios y prestaciones de apoyo, atención y justícia. Diputación Foral de Bizkaia.

Augustin, M (2003): Feminismo: Identidad personal y lucha colectiva. Análisis del movimiento feminista espanyol en los años 1975 y 1985. Granada. Universidad de Granada.

Azpeitia, B i Martin, MT (2002): Las mujeres víctimas de la violencia de género. Manual de intervención social. Dirección General de la Mujer. Comunidad de Madrid

Ballester, M (2009): La intervenció en situacions de violència masculista en l'àmbit de la parella. *Papers d'acció Social* nº 3, 5-19. Departament d'Acció Social i Ciutadania. Generalitat de Catalunya. Recuperat el 17 de febrer de 2016 de: <http://bit.ly/2qKcGR2>

Berlanga, I (2011): Comunicación audiovisual y mujer. Evolución y nuevos formatos en las campañas publicitarias de violencia de género. *Revista Icono 14*, 2011, año 9, vol. 1, 145-16. Madrid.

Bosch, E i Ferrer, V (2000): La violencia de género: de cuestión privada a problema social. *Intervención Psicosocial*, vol 9, nº 1, 7-19.

Bosch, E, et al (2005): Algunas claves para una psicoterapia de orientación feminista en mujeres que han padecido violència de genero. *Feminismos* 6, 121-136

Bosch, E i Ferrer, V (2012): Nuevo mapa de los mitos sobre la violencia de género en el siglo XXI. *Psicothema*, vol.24, nº 4, 548-554

Bonino, L (2002): Masculinidad, violencia y sistema sanitario, en Actuaciones sociopolíticas preventivas de la violencia de género. Madrid, Unaf

Brofenbrenner, U (1979): La ecología del desarrollo humano. Barcelona. Paidós.

Brownmiller, S (1981): Contra nuestra voluntad. Barcelona. Planeta.

Cabruja, T (2004): Violencia doméstica: sexo y genero en las teorías psicosociales sobre violencia. Hacia otras propuestas de comprensión e intervención. *Revista de Intervención Psicosocial*, 3,141-153.

Canet, E (2000): Justificando la violencia doméstica. *Revista Trabajo Social Hoy* nº 27. 1er trimestre 2000, 107-110. Colegio Oficial de Trabajo Social de Madrid.

Canet, E i Garrigós, P (2017): Los Servicios Sociales para la mujer, en Martínez i Uceda (2017): Los Servicios Sociales en la provincia de València: análisis territorial, estado de la cuestión. Diputació de València.

Canet, E i Garcia, E (2012): Intervenció psicosocial amb víctimes de violència de gènere. Manual per a professionals i estudiants. Universitat de València.

Canet, E i Garcia, E (2006): El Síndrome de Burnout en profesionales que trabajan en violencia de género. *Servicios Sociales y Política Social* nº 75, 89-101. Madrid. Consejo General de Colegios Oficiales de Diplomados en Trabajo Social.

Canet, E i Garcia, E (2005): La formación de las profesionales que trabajan en violencia de genero. *Trabajo Social Hoy* nº 46, 37-43. Colegio de Trabajo Social de Madrid.

Canet, E i Garcia, E (1999): Intervención profesional con víctimas de violencia de género. Una perspectiva interdisciplinar. *Trabajo Social Hoy* nº 23, 75-92. Colegio de Trabajo Social de Madrid.

Carcedo, A (2003): Violencia contra las mujeres, un problema de poder. Recuperat el 13 de novembre de 2003 de: <http://bit.ly/2pYLV8F>

Carmona, MA (2012): El impacto de la violencia de género: medios de comunicación en Nieto Morales (coord) (2012): La violència intrafamiliar: menores, jóvenes y género. Una mirada des de la pràctica professional. Barcelona. Bosch Editor.

Carmona, MA et al (2000): Vincula't. materials per treballar amb dones maltractades. Diputació de Barcelona.

Casique, L i Ferreira, AR (2006): Violencia contra las mujeres: Reflexiones teóricas. Revista Latino-Americana de Enfermagem 14 (6), 81-97. Recuperat 22 setembre 2015 de: <http://bit.ly/2qTfadB>

Castañón, B (2012): Mitos y realidades acerca de la violencia de género: entre el amor y la dominación. Tesis Doctoral. Universidad de León.

Català, C et al (2013): Recuperació de les dones en situació de violència masclista de parella. Universitat de Barcelona, Ajuntament de Barcelona i Fundació Salut i Comunitat. Recuperat el 14 d'abril de 2014 de: <http://bit.ly/1i07ZqD>

Cea D'Ancoa, MA (2012): Fundamentos y aplicaciones en metodología cuantitativa. Madrid. Síntesis.

Centro Reina Sofía para el estudio de la violencia (2015): ¿Fuerte como papá? ¿Sensible como mamá?. Identidades de género en la adolescencia. Recuperat el 9 novembre 2015 de: <http://bit.ly/1R0E6p4>

Cerezo, F (2000): El Test Bull-S. Instrumento para la evaluación de la agresividad entre escolares. Albor-Cohs. Madrid

Cerrillos, A et al (1999): Familia y violencia: enfoque jurídico. Madrid. Dykinson.

Circuit Barcelona contra la violència vers les dones: RVD-BCN. Protocol de valoració del risc de violència de parella contra la dona. Recuperat el 9 setembre 2014 de: <http://bit.ly/2pWWifd>

Cobo, R (2011): *Hacia una nueva política sexual*. Madrid. Los libros de la Catarata.

Cobo, JA (1999): *Manual de actuación sanitaria, policial, legal y social frente a la violencia doméstica*. Barcelona. Masson

Colegio Oficial de Psicólogos de Madrid (2012): *Guía de buenas prácticas para la evaluación psicológica forense del riesgo de violencia contra la mujer en las relaciones de pareja*. Recuperat el 29 de juliol de 2016 de: <http://bit.ly/2qi6Pm8>

Col·legi de Periodistes de Catalunya (2004). *Recomanacions sobre el tractament de la violència de gènere als programes informatius i d'entreteniment als mitjans de comunicació*. Recuperat el 28 de desembre de 2016 de: <http://bit.ly/2pTTXBs>

Comas, M i Queralt, JJ (2005): *La violencia de género: política criminal y ley penal*, en Jorge Barreiro et al: *Homenaje al Profesor Dr. Gonzalo Rodríguez Mourullo*. Navarra. Thomson-Civitas.

Comas, M (2011): *Les dones i els mitjans de comunicació. Col·lecció C i P Articles Feministes n° 8*. Institut de Ciències Polítiques i Socials

Comissió de seguiment de la casa d'acollida de Castelló (2003): *Informe Situació de la casa d'acollida de dones maltractades de Castelló*.

Congreso Internacional sobre Violencia de Género: *Medidas y Propuestas prácticas para la Europa de los 27* (2008). *Declaración de Valencia sobre la violencia de género*. Recuperat el 28 de desembre de 2016 de: <http://bit.ly/2qKluX1>

Consejo General del Poder Judicial (2014): *Análisis de las sentencias dictadas por los tribunales del Jurado y por otras audiencias provinciales en el año 2011, relativas a homicidios y/o asesinatos consumados entre los miembros de la pareja o expareja*. Recuperat el 2 de maig de 2016 de: <http://bit.ly/2qiaJeQ>

Consejo General del Poder Judicial (2013): *Guía de criterios de actuación judicial frente a la violencia de género*. Recuperat el 22 de març de 2015 de: <http://bit.ly/2qKiHgo>

Consejo General del Poder Judicial (2004): *Protocolo de actuación de las Fuerzas y Cuerpos de Seguridad y de coordinación con los Organos Judiciales para la protección de la violencia doméstica y de género*. Recuperat el 22 d'abril de 2009 de: <http://bit.ly/2qie25R>

Consejo General del Poder Judicial (2004) *Protocolo para la implantación de la orden de protección de las víctimas de violencia doméstica*. Recuperat el 14 de maig de 2006 de: <http://bit.ly/2pYWzfE>

Consejo General del Poder Judicial (2003): *Comissió de Seguiment de la implantació de l'ordre de protecció*. Recuperat el 12 de febrer de 2016 de: <http://bit.ly/2q0cjAW>

Consejo General del Poder Judicial (2003): *Protocol de coordinació entre els ordres jurisdiccionals penal i civil*. Recuperat el 12 de febrer de 2016 de: <http://bit.ly/2pgMOnW>

Consejo Interterritorial del Sistema Nacional de Salud (2007): Indicadores comunes para la atención sanitaria ante la violència de género en el sistema nacional de Salud. Recuperat el 27 de març 2009 de : <http://bit.ly/2qK9bKl>

Conselleria de Benestar Social (2003): Ante los malos tratos: no estás sola. Generalitat Valenciana.

Conselleria d'Educació: PREVI Plà de Prevenció de la Violència i Promoció de la Convivència als centres escolars de la Comunitat Valenciana. Generalitat Valenciana. Recuperat el 15 de juliol de 2014 de: <http://bit.ly/2qKqdbb>

Conselleria de Sanitat (2009): Protocol per a l'atenció sanitària de la violència de gènere (PDA). Recuperat el 30 d'abril de 2014 de: <http://bit.ly/2qT92Az>

Coordinadora Feminista (2016): IV Seminario violencias machistas. 7 y 8 de mayo de 2016. Madrid. Recuperat el 25 juny de 2016 de: <http://bit.ly/2qi1TOC>

Corsí, J i Peyrú, G (2003): Violencias sociales. Barcelona. Ariel.

Corsí, J (1995): Violencia familiar: una mirada interdisciplinaria sobre un grave problema social. Buenos Aires. Paidós.

De Miguel, A (2005): La construcción de un arco feminista de interpretación: la violència de genero. *Cuadernos de Trabajo Social* vol. 18, 231-248.

Delegación del Gobierno para la Violencia de Género (2015): Macroencuesta de violència contra la mujer 2015. Ministerio de Sanidad, Servicios Sociales e Igualdad. Colección violència de genero nº 22. Recuperat el 13 de febrer de 2016 de: <http://bit.ly/1mUyi7Z>

Delegación del Gobierno para la Violencia de Género (2015): Sobre la inhibición a denunciar de las víctimas de la violencia de género. Ministerio de Sanidad, Servicios Sociales e Igualdad. Recuperat el 12 febrer de 2016 de: <http://bit.ly/2pdtYpN>

Delegación Especial del Gobierno contra la violencia sobre la Mujer (2008): Plan Nacional de Sensibilización y Prevención de la violencia de género. Recuperat el 25 de març de 2015 de: <http://bit.ly/2qJSuyK>

Delegación del Gobierno para la Violencia de Género (2015): Informe de actualización de la propuesta común para la mejora de la coordinación institucional y la puesta en marcha de un plan personalizado de atención a las víctimas de violencia de género y prevision de actuaciones para 2015. Ministerio de Sanidad, Servicios Sociales e Igualdad. Recuperat de: <http://bit.ly/2pd7fu6>

Delegación del Gobierno para la Violencia de Género (2013): Propuesta común para la mejora de la coordinación institucional y la puesta en marcha de un plan personalizado de atención a las víctimas de violencia de género. Ministerio de Sanidad, Servicios Sociales e Igualdad

Delegación del Gobierno para la Violencia de Género (2014): Propuesta de pautas para la intervención integral e individualitzada con mujeres víctimas de violencia de género, sus hijos e

hijas y otras personas a su cargo. Ministerio de Sanidad, Servicios Sociales e Igualdad. Recuperat de: <http://bit.ly/2pYV5lw>

Delegación del Gobierno para la Violencia de Género (2014): La atención primaria frente a la violencia de género. Necesidades y propuestas. Ministerio de Sanidad, Servicios Sociales e Igualdad. Recuperat de: <http://bit.ly/2probco>

De la Fuente, I i Sánchez, E (2012). Trabajo Social. Síndrome de estar quemado por el trabajo y malestar psíquico: un estudio empírico en una muestra de trabajadores sociales de la comunidad de Madrid. *Biblid*, 12, 121-130

Diputació de València (2015): Resum executiu sobre el diagnòstic de recursos contra la violència de gènere a la Província de València. Joventut, Esports i Igualtat. Recuperat de: <http://bit.ly/2pdoJ9G>

Dirección General de la Policía y de la Guardia Civil: Formulario VPNR. Ministerio del Interior. Recuperat el 12 octubre 2014 de <http://bit.ly/2pZ3CVI>

Direcció General de la Dona (1999): Intervención asistencial especializada en violencia de género. Experiencias del Centro Mujer 24 Horas de València 1997. Generalitat Valenciana.

Dominelli, L i McLeod, E (1989): Trabajo social feminista. Madrid. Cátedra

Durán, M (2007): Reflexiones sobre la aplicación de los aspectos jurídicos de la Ley Orgánica 1/2004 de Medidas de Protección Integral contra la violencia de género. *Revista jurídica de Igualdad de Género* nº 2, 56-63. Themis.

Dutton, D i Golant, S (1997): El golpeador. Un perfil psicológico. Buenos Aires. Paidós.

Echeburúa, E i De Corral, P (1998): Manual de violencia familiar. Madrid. Siglo XXI Editores.

Elboj, C i Ruíz, L (2010): Trabajo Social y prevención de la violencia de género. *Trabajo Social Global*, 1 (2), 220-233

Engels, F (1976): El origen de la familia, de la propiedad privada y del Estado. Madrid. Ayuso.

Escobar, A (2011): Trabajo en red contra la violència de género. En Pérez-Viejo i Escobar (2011): Perspectivas de la violencia de género. Madrid. Grupo 5.

Estrada, C i Chan, EC (coord.) (2009): Apoyo social y colectivos vulnerables. Una herramienta para la intervención contra la violencia de género. Universidad de Oviedo.

Estudio General de Medios. Febrero a Noviembre de 2016. AIMC. Recuperat el 20 de desembre de 2016 de: <http://bit.ly/1eKM3M0>

Etxezarreta, M (2009): La privatización de los Servicios sociales y de la salud. Conferència impartida en les VIII Jornades autonòmiques de l'Associació espanyola de neuropsiquiatria . València 23 d'octubre de 2009.

Equip de Treballadors Socials d' Atenció Primària de València (2012): Guia d'intervenció de Treball Social Sanitari: Intervenció del Treballador Social d'Atenció Primària de Salut amb dones víctimes de violència de gènere. Conselleria de Sanitat. Recuperat de: <http://bit.ly/21ViT6c>

Fabra, N i Gil, E (2010): Els fills i les filles de les dones víctimes de violència familiar i de gènere també son víctimes. *Revista d'Estudis de la Violència ICEV* n° 10, 1er trimestre 2010

Facal, T (2012): Prevalencia del síndrome de burnout en trabajadores sociales de los servicios sociales comunitarios. *Portularia. Revista de Trabajo Social*, 12 (1), 59-69

Federación Española de Municipios y Provincias (2012): Propuesta de Intervención Integral en el ámbito local contra la violencia sobre la mujer. Recuperado de: <http://bit.ly/2pX7iZW>

Fernández Díaz-Cabal, N (2015): El sí de las niñas, el no de las mujeres. Una visión cronològica de la violencia de género en los medios de comunicación. *Revista Internacional de Comunicación y Desarrollo*, 2, 133-138.

Fernández-Montaño, P (2015): Trabajo social Feminista: una revisión teórica para la redefinición pràctica. *Trabajo Social Global. Revista de Investigaciones e Intervención Social*, 5 (9), 24-39.

Fernández Villanueva, C (2004): Violencia contra las mujeres: una visión estructural. *Intervención Psicosocial*, vol 13, n° 2, 155-164.

Ferreira, G (1995): Hombres violentos, mujeres maltratadas. Buenos Aires. Editorial Sudamericana.

Fombuena, J (2006): La influencia de la dimensión de género en el Trabajo Social. *Cuadernos de Trabajo Social vol. 19*, 133-154

Fundación Adcara (2011): Una mirada hacia los hijos e hijas expuestos a situaciones de violencia de género. Instituto Aragonés de la Mujer. Recuperado de: <http://bit.ly/2ps6KIs>

Fundació COSO i Conselleria de Benestar Social (2008): Medios de comunicación y violencia de género: Declaración de Valencia. I Congreso Internacional Mujer y medios de comunicación. Recuperat el 14 de març de 2009 de: <http://bit.ly/2qKluX1>

Fundació ANAR (2015): Informe Violencia de género. Recuperat el 16 d'octubre de 2016 de: <http://bit.ly/2pXdQYK>

Franco, P i Lapeña, MJ (1999): Dar la media vuelta. Un método de valoración de casos de malos tratos. Zaragoza. Editorial Certeza

García, E et al. (2001): Manual sobre la violencia contra las mujeres. Generalitat Valenciana.

Garcia, E i Canet, E (1999): Curs d'intervenció policial en situacions de violència contra la dona (treball no publicat).

Garcia del Cid, C (2012): Las desterradas hijas de Eva. Granada. Algón Editores

García León, A (2010): Variables psicológicas implicadas en la violencia doméstica, en Lopez Zafra (coord) (2010): *Violencia contra las mujeres: descripción e intervención biopsicosocial*. Universidad de Jaen

García Zafra, I (2007): Redescubrimiento y nuevo posicionamiento de las víctimas. *Revista jurídica de Igualdad de Género* nº2 Themis

Generalitat Valenciana (2009): *Género y comunicación: libro de estilo para el buen uso de la imagen de la mujer en los medios de comunicación*. Recuperat de: <http://bit.ly/2pUfutJ>

Gil-Monte, P (2005): *El Síndrome de quemarse por el trabajo*. Madrid. Piràmide.

Giménez Armentia, P i Berganza, MR (2009): Géneros y medios de comunicación: un análisis desde la objetividad y la teoría del framing. *Comunicación y Hombre* nº 5, 1-4.

Gisbert, S i Martínez, E (2015): *Género y violencia*. València. Tirant lo Blanch

Gómez Alonso, J ((2004): *El amor en la Sociedad del riesgo*. Barcelona. Hipatia

Gómez Nicolau, E (2012): Los marcos de interpretación de la violencia de género en las televisiones del Estado Español. Modelos y tendencias. *Cuestiones de género: de la igualdad y la diferencia* nº 7, 45-62

Gómez Nicolau, E (2010): El tractament informatiu de la violència de gènere en Canal 9. *Arxius de Ciències Socials* nº 23 desembre 2010 (pp193-203). Recuperat el 31 d'octubre de 2015 de: <http://bit.ly/2qTsVZh>

Gutiérrez Romero, FM (2012): *Violencia de género: justicia y práctica*, en Nieto Morales (coor) (2012): *La violencia intrafamiliar: menores, jóvenes y género*. Barcelona. Bosch Editor.

Gracia Ibáñez, J (2015): Una mirada Interseccional sobre la violencia de género contra las mujeres mayores. *Oñati Socio-legal Series*, v 5, nº 2, 547-569

Grup Cala (1997): *Violencia contra las mujeres. Un modelo de intervención contrastado*. En *Jornades Feministes del País Valencià: Ara que tenim 20 anys*.

Grup Cala (1994): *Mujeres maltratadas, mujeres mal tratadas. Una experiència de Trabajo*. Asparkia nº 6. Castelló. Universitat Jaume I

Hernández, MJ et al (2004): Costes de la violencia de género en las relaciones de pareja de la Comunidad Valenciana. *Serie documentos nº 10*. Fundación Comunidad Valenciana para el estudio de la violencia.

Hernández, R et al (2003): *Metodología de la investigación*. Editorial McGraw-Hill, México.

Herranz, L i Rodríguez, M (1999): *Violencia contra las mujeres*. Instituto Andaluz de la Mujer.

ICAV: *Turno de violencia doméstica*. Recuperat el 16 de febrer de 2016 de: <http://bit.ly/2pWZOpR>

Iglesias, M (2011): Violencia contra las mujeres con diversidad funcional en Pérez-Viejo, J i Escobar, A (2011): Perspectivas de la violència de genero. Madrid. Grupo 5.

Instituto Andaluz de la Mujer: Estudio sobre los costes económicos y sociales de la violencia de género en Andalucía. Una visión panorámica de la violencia de género en Andalucía

Kaufman, M (1999): Las siete P de la violencia de los hombres. Recuperat el 18 d'octubre de 2015 de: <http://bit.ly/11BA9aV>

Kvale, S (2011): Las entrevistas en investigación cualitativa. Madrid. Morata

Kropp, PR et al (2005): SARA Manual para la valoración del riesgo de violencia contra la pareja. Publicacions i edicions de la Universitat de Barcelona.

Labrador, FJ et al (2004): Mujeres víctimas de la violencia doméstica. Programa de actuación. Madrid. Pirámide.

Lagarde, M (2005): Para mis socias de vida. Claves feministas. Barcelona. Horas y horas.

Laurenzo, P et al (coord.) (2008): Género, Violencia y Derecho. València. Tirant lo Blanch.

Lila, M et al (2010): Manual de intervención con maltratadores. València. PUV

Linares, JL (2002): Del abuso y otros desmanes. Barcelona. Paidós.

López Sáez, M (2010): Violència machista: un medio para el ejercicio del poder, en Lopez Zafra, E (coord) (2010): Violencia contra las mujeres: descripción e intervención biopsicosocial. Universidad de Jaén

López Zafra, E (coord) (2010): Violencia contra las mujeres: descripción e intervención biopsicosocial. Universidad de Jaén

Lorente, M (2009): Los nuevos hombres Nuevos. Barcelona. Destino

Lorente, M (2004): El rompecabezas. Barcelona. Ares y Mares

Lorente, M (2001): Mi marido me pega lo normal. Barcelona. Ares y Mares

Lousada, JF (2014): El Convenio del Consejo de Europa sobre prevención y lucha contra la violència contra las mujeres y la violència de genero. *Aequalitas* nº 35, 6-15.

Magro, V (2002): Guia per a professionals davant del maltractament i informativa per a dones maltractades. Ed. Bancaixa.

Manzano, G (2001): Estrés crónico laboral asistencial (burnout) en las Administraciones Públicas. *Revista de dirección, organización y Administración de empresas*, 25, 148-159.

Marshall, WL (2001): Agresores sexuales. Barcelona. Ariel

Martínez Quintana, V (2010): Violencia de género en Amador, LV y Monreal, MC (coord) (2010): Intervención social y género. Madrid. Narcea Ediciones

Martin, M i Navarro, M (2012): Publicidad y leyes de violència de genero. Estudio empírico en España y Argentina. *Questiones publicitarias vol I*, nº 17, 139-155.

Marugan, B (2012): Domesticar la violència contra las mujeres, una forma de desactivar el conflicto intergéneros. *Investigaciones feministas, vol 3*, 2012, 155-166

Matud, MP et al (2004) Intervención psicológica con mujeres maltratadas por su pareja. *Papeles del Psicologo*, nº 88, mayo 2004. Recuperat el 24 de maig de 2013 de: <http://bit.ly/2pnM57N>

Maqueda, ML (2006): La violencia de género: entre el concepto jurídico y la realidad social. *Revista electrónica de Ciencia Penal y Criminología*, 2006, 3-17. Recuperat de: <http://bit.ly/1RP67kx>

Meil, G (2013): Percepció social sobre la violencia de género. Delegación del Gobierno para la violencia de género. *Colección contra la violencia de género nº 17*

Melgar, P (2009): *Trenquem el silenci: superació de les relacions afectives i sexuals abusives per banda de les dones víctimes de violència de gènere*. (Tesi Doctoral) Universitat de Barcelona. Barcelona.

Mestre, V et al (2008): Impacto psicosocial de la violencia de género. Universitat de València

Miguel, V (2015): Percepción social de la violencia de género en la adolescencia y la juventud. Ministerio de Sanidad, Servicios Sociales e Igualdad. Recuperat el 2 de novembre de 2015 de: <http://bit.ly/1kFz86U>

Millet, K (1975): Política sexual. México. Aguilar.

Ministerio del Interior (2010): Programa de intervención con agresores. Documentos Penitenciarios nº 7. Secretaria General de Instituciones Penitenciarias. Recuperat 3 de maig de 2016 de: <http://bit.ly/2pdmW4k>

Ministerio del Interior (2007): Protocolo de Actuación y Coordinación de Fuerzas y Cuerpos de Seguridad del Estado y Abogados ante la violència de genero. <http://bit.ly/2qiqTVG>

Ministerio de Justicia, Ministerio del Interior, Ministerio de Sanidad, Servicios Sociales e Igualdad, Consejo General del Poder Judicial y Fiscalía General del Estado (2013): Protocolo de actuación del sistema de seguimiento por medios telematicos del cumplimiento de las medidas i penas de alejamiento en materia de violència de genero. Recuperat el 30 de març de 2015 de: <http://bit.ly/1VSpD3Y>

Ministerio de Justicia (2011): Protocolo de Valoración-Médico Forense del riesgo de agresión. Recuperat el 13 de març de 2016 de: <http://bit.ly/2pdy8xL>

Ministerio de Justicia (2005): Guía y Manual de Valoración Integral Forense de la Violencia de genero y Doméstica. Recuperat el 13 de març de 2016 de: <http://bit.ly/2qipbnd>

Ministerio de Sanidad y Consumo (2007): Protocolo comun para la actuación sanitaria ante la violencia de género. Comisión contra la violència de genero. Consejo Interterritorial del Sistema Nacional de Salud. Recuperat de: <http://bit.ly/2pUI27i>

Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales (2008): Plan Nacional de Sensibilización y Prevención de la Violencia de Género. Delegación Especial del Gobierno contra la violencia sobre la Mujer. Recuperat de: <http://bit.ly/2pnMKWD>

Ministerio de Sanidad, Servicios Sociales e Igualdad (2015): Macroencuesta de violencia contra la mujer 2015. *Contra la Violencia de Género. Documentos 22*. Recuperat el 22 de març de 2016 de: <http://bit.ly/21HCnJz>

Ministerio de Sanidad, Servicios Sociales e Igualdad (2014): Propuesta de pautas para la intervención integral e individualizada con mujeres víctimas de violencia de género, sus hijos e hijas y otras personas a su cargo. Delegación de Gobierno para la Violencia de Género. Recuperat de: <http://bit.ly/2pnUsA7>

Ministerio de Sanidad, Servicios Sociales e Igualdad. (2013): Estrategia Nacional para la Erradicación de la violencia contra la Mujer 2013-2016. Recuperat de: <http://bit.ly/28sEKGp>

Ministerio de Sanidad, Servicios Sociales e Igualdad (2013): Propuesta común para la mejora de la coordinación institucional y la puesta en marcha de un plan personalizado de atención a las víctimas de violencia de género. Recuperat de: <http://bit.ly/2prQCqy>

Ministerio de Sanidad, Servicios Sociales e Igualdad (2012): Protocolo común para la actuación Sanitaria ante la violència de genero. Recuperat de: <http://bit.ly/1nmmIgh>

Ministerio de Sanidad, Política Social e Igualdad (2009) Violencia de género en los pequeños municipios del Estado Español. *Colección Documentos contra la violència de genero* nº 6.

Montero, A (2007): Consideraciones sobre especialización profesional en psicología en violencia de género. *Revista jurídica de Igualdad de Género* nº 2, 53-55. Themis

Montero, A (2001): Síndrome de adaptación paradójica a la violencia doméstica: una propuesta teórica. *Clínica y Salud* 12, (1), 5-31. Recuperat el 25 de març de 2016 de: <http://bit.ly/2pX3DLJ>

Montero (2000). El Síndrome de Estocolmo Doméstico. *Claves de Razón Práctica*,. 104, 40-43.

Montes, A (2010): Violencia contra las mujeres: intervención psicosocial desde el gabinete de psicología en Lopez Zafra (coord)(2010): Violencia contra las mujeres: descripción e intervención biopsicosocial. Universidad de Jaén

Mora, A (2014): Mètodes i tècniques d'investigació social. Materials docents. Departament de Sociologia i Antropologia. Universitat de València.

Moriana, G (2015): Barreras para escapar de la violència de genero: la mirada de las profesionales de los centros de protección de mujeres. *Cuadernos de Trabajo Social vol 28-1*, 93-102.

Moriana, G (2013): *Entre la exclusión y la violencia. Las mujeres institucionalizadas en los centros de protección de mujeres de la Comunidad Valenciana*. (Tesis doctoral). Universitat de València. València.

Moya, L (2015): Neurocriminología. Psicobiología de la violencia. Madrid. Ediciones Pirámide.

Murillo, S (1996): La privacidad como salvaguarda de la violencia. Primeras Jornadas sobre violencia de género en la Sociedad Actual. València. Generalitat Valenciana.

Nash, M (2011): El aprendizaje del feminismo histórico en España. Recuperat el 11 de juny de 2013 de: <http://bit.ly/2pX6AMr>

Navarro Pérez, JJ (2014): *Estilos de socialización en adolescentes en conflicto con la ley con perfil de ajuste. Riesgos asociados a su comportamiento.* (Tesis Doctoral). Universitat de València. València.

Nieto, C (coord)(2012): La violencia intrafamiliar: menores, jóvenes y género. Una mirada desde la práctica profesional. Barcelona. Bosch Editor

Nogueiras, B et al (2004): La atención sociosanitaria ante la violencia contra las mujeres. Madrid. Instituto de la Mujer.

Observatorio Estatal de violencia sobre la mujer (2015): VII Informe Anual del Observatorio Estatal de Violencia sobre la mujer. Año 2013. Ministerio de Sanidad, Política Social e Igualdad. *Colección violencia de género* nº 21.

ONU Mujeres (2016): Hechos y cifras: acabar con la violencia contra mujeres y niñas. Recuperat el 7 de març de 2017 de <http://www.unwomen.org/es>

Organización Panamericana de la Salud (2002): Informe Mundial sobre la violencia y la Salud. Washington OPS

Osborne, R (coor.) (2001): La violencia contra las mujeres. Realidad y políticas públicas. Madrid. UNED Ediciones.

OMS (2002): Informe Mundial sobre la violencia y la salud. Recuperat el 22 d'octubre de 2008 de: <http://bit.ly/2pdeClg>

Patton, M (1990): *Qualitative Evaluation and Research Methods.* London: Sage.

Pelayo, M (2007): ¿Debería reformarse el art 416 LECr para luchar contra la violencia de género?. *Revista jurídica de Igualdad de Género* nº 2, 37-43. Themis.

Perlado, P i Azpeitia, B (1999): Violencia contra las Mujeres. *Ámbito Social.* Instituto Andaluz de la Mujer.

Pérez-Viejo, JM i Montalvo, A (coords) (2014): Violencia de género. Prevención, detección y atención. Madrid. Grupo 5

Pérez-Viejo, JM i Escobar, A (2011): *Perspectivas de la violencia de género.* Madrid. Grupo5

Peris Vidal, M (2013): La despolitización de la violencia de género a través de la terminología. *Asparkia*, 24, 2013, 176-194

Puleo, A (2011): *Ecofeminismo para otro mundo posible.* Madrid. Ediciones Cátedra.

Presidència i Conselleria de Benestar Social: Gènere i comunicació: llibre d'estil per al bon ús de la imatge de la dona als mitjans de comunicació. Generalitat Valenciana. Recuperat el 25 d'agost de 2016 de: <http://bit.ly/2pseeeu>

Querol, N (2015): El enemigo en casa. Recuperat el 26 d'octubre de 2015 de:
<http://bit.ly/2pXqJSp>

Rios, P (2003): Intervención desde el Trabajo Social en situaciones de malos tratos contra las mujeres. *Portularia*, 3, 79-86

Robotham, S (1980): La mujer ignorada por la historia. Madrid. Debate.

Roca, N et al (2006): Inventari per a l'avaluació del procés de recuperació de la dona en situació de violència de parella. Observatori Social de Barcelona. Ajuntament de Barcelona. Recuperat el 8 de setembre de 2015 de: <http://bit.ly/2pJoH7V>

Rodríguez, E i Megías, I (2015): ¿Fuerte como papá? ¿Sensible como mamá?. Identidades de genero en la adolescència. . Centre Reina Sofia sobre Adolescència i Joventut. Recuperat el 4 de juny de 2016 de: <http://bit.ly/1R0E6p4>

Rodríguez Valladolid, N (2014): La medicalización de la violència de genero. *Trabajo Social Hoy*, 1er cuatri n° 71, 73-86.

Romero, I (coord) (2015): Guía de intervención en casos de violencia de género. Una mirada para ver. Editorial Síntesis.

Romero, I (2010): Intervención en violencia de género. Consideraciones en cuanto al tratamiento. *Intervención Psicosocial* 19, (2), 191-199.

Ron, E (2011): Violencia de género y prostitución, en Pérez-Viejo, JM i Escobar, A (2011): Perspectivas de la violencia de género. Madrid. Grupo 5.

Rossell, T (1987): La entrevista en Trabajo Social. Euge. Escuela Universitaria de Trabajo Social.

Ruiz Olabuénaga, J i Ispizua, MA (1989): La decodificación de la vida cotidiana. Métodos de investigación cualitativa. Universidad de Deusto.

Sanmartín, J (2000): La violencia y sus claves. Barcelona. Ariel

Santana, JD et al (2015): Panorama de la investigación del Trabajo Social en el ámbito de la violencia familiar y de género (2000-2013). *Azarbe, revista internacional de Trabajo Social y Bienestar*, n° 4, 39-50

Save the Children (2011): En la violencia de género no hay una sola víctima. Atención a los hijos e hijas de mujeres víctimas de violencia de género. Recuperat de: <http://bit.ly/2pdMRZC>

Secretaria de Estado de Servicios Sociales e Igualdad (2013): Catálogo de Referencia de Servicios Sociales. Ministerio de Sanidad, Servicios Sociales e Igualdad. Recuperat de: <http://bit.ly/1sqCejo>

SEMFYC (2003): Los médicos de familia discutieron en las Palmas cual es su aportación frente a la violència domestica. *Gaceta de la Sociedad Española de Medicina de Familia y Comunitaria*, nº 77, 8-9.

Sepúlveda, A (2012): El impacto de la violència de género en Nieto Morales, C (coord)(2012): La violencia intrafamiliar: menores, jóvenes y género. Una mirada desde la práctica profesional. Barcelona Bosch Editor

Sepúlveda, J (2005): *Estudio de los factores que favorecen la continuidad en el maltrato de la mujer*. (Tesi Doctoral). Universitat de València. València.

Simon, M (2014): Bases teóricas y metodológicas del Trabajo Social forense para la evaluación de lesiones y secuelas sociales. Gobierno Vasco

Síndic de Greuges (2005): La respuesta institucional a la violència contra la mujer en las relaciones de pareja en la Comunidad Valenciana. Informe especial a las Cortes Valencianas.

Sistema Nacional de Salud (2010): Indicadores comunes para la actuación sanitaria ante la violencia de género en el SNS. Recuperat el 12 de febrer de 2013 de: <http://bit.ly/2qK9bKl>

Soriano, I et al (2009): La violencia contra las mujeres como un problema de salud pública. *Revista Jurídica de Igualdad de Género* nº 6. Themis.

Tardón, B (2011): Violencia de género y derechos humanos, en Pérez-Viejo, JM i Escobar, A (2011) Perspectivas de la violencia de género. Madrid. Grupo5

Themis (2010): Evaluación del tratamiento judicial de la violència de genero en el ámbito de la pareja. *Revista Jurídica de Igualdad de Género* nº 8

Themis (1999): Respuesta penal a la violencia familiar. Consejo de la Mujer de la Comunidad de Madrid.

Trigueros, I (1995): Manual de prácticas de Trabajo social con las mujeres. Madrid, Siglo XXI de España Editores SA.

Uceda, FX (2013): Los paradigmas de investigación y la investigación social. Materiales docentes. Master de Cooperación al Desarrollo. Universitat de València.

Uceda, FX (2011): *Adolescentes en conflicto con la ley. Una aproximación comunitària: trayectorias, escenarios e itinerarios*. (Tesis Doctoral). Universitat de València.

Vallés, MS (1999): Técnicas Cualitativas de Investigación Social. Reflexión Metodológica y Práctica Profesional. Madrid: Síntesis Sociológica.

Varela, N (2013): Feminismo para principiantes. Barcelona. Ediciones B, SA

Varela, N (2002): Íbamos a ser reinas. Barcelona. Ediciones B, SA.

Vargas, ZR (2009): La investigación aplicada: una forma de conocer las realidades con evidencias científicas. *Educación*, vol 33, nº 1, p.155-165. Universidad de Costa Rica.

Villavicencio, P (2001): Barreras que impiden la ruptura de una situación de maltrato en Osborne (coord): La violencia contra las mujeres. Realidad y políticas públicas. Madrid. UNED Ediciones.

Villavicencio, P i Sebastián, J (1999) Violencia doméstica: su impacto en la salud física y mental de las mujeres. Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales. Instituto de la Mujer

Walker, L (1979): The Battered Women. Nueva York: Harper & Row Publishers. Las mujeres agredidas. Traducido por M^a del Rocio Cordero.

Yeves, T (2005): *Asociaciones de mujeres y movimiento feminista*. (Tesis doctoral). Universitat de València.

Yugueros, AJ (2016): La protección de los menores víctimas de violencia de género en España. *Aposta. Revista de Ciencias Sociales* n° 70, 38-52.

Zamanillo, MT (1987): Fisonomía de los trabajadores sociales. Los problemas de identidad profesional. *Cuadernos de Trabajo Social*. n° 0, 85-104

Zuloaga, L (2015): La violencia de género en la agenda mediática: el caso de la Ley Integral de violencia de género. *Oñati Socio-legal series* vo. 5, n° 2

Zúñiga, JA (2005): Los modelos de atención para la mujer que padece violencia. Recuperado el 17-2-2011 de: <http://bit.ly/2d9dVAS>

Zurbano, B (2012): El concepto de “violencia de género” en la prensa nacional española. *Cuestiones de género: de la igualdad y la diferencia*, n° 7, 25-44. Recuperat el 5 de gener de 2016 de: <http://bit.ly/2qiF8JQ>

Zurita, J (2014): *Violencia contra la mujer. Marco histórico y evolutivo y predicción del nivel de riesgo*. (Tesis doctoral). UAM

Artículos de prensa.

Moriana, G (6 de setembre de 2016). Para que nada cambie, para que todo siga igual. La Red de Atención Social Integral a Víctimas de Violencia de Género de la Comunidad Valenciana. *Eldiario.es*. Recuperat de <http://bit.ly/2pUFXXX>

Nogueira, Ch (23 de desembre de 2004). Una larga batalla de las organizaciones de mujeres. *El País*. Recuperat de: <http://bit.ly/2qKBOHf>

Noticias Cuatro (27 de desembre de 2011): Da igual el nombre, al final es un asesinato. Recuperat el 25 de març de 2014 de: <http://bit.ly/2pXeyFq>

Pastor, E (25 d'octubre de 2016). Igualdad prorrogará el Servicio Infodona a Eulen para una transición “amable” al sistema público. *Valencia Plaza*. Recuperat de: <http://bit.ly/2pUEMb1>

Rojas, L (15 de junio 1993) La buena madre El País. Recuperat el 22 de setembre de 2015 de:
<http://bit.ly/2pUAErw>

Uchan, A (22 de març de 2017). El VioGén detecta si el maltratador va a volver a agredir, però
no si va a matar. *Elcomercio.es*. Recuperat de: <http://bit.ly/2prV74h>

REFERÈNCIES LEGISLATIVES

REFERÈNCIES LEGISLATIVES

Conferencia de Drets Humans de Viena (1993): Recuperat de: <http://bit.ly/2pgWt5Z>

Conveni del Consell d' Europa sobre prevenció i lluita contra la violència contra la dona i la violència domèstica (Conveni d'Istanbul) Recuperat de: <http://bit.ly/119IKbK>

Decret 165/2016 de 4 de novembre del Consell pel qual es crea i regula la Xarxa d'Oficines de la Generalitat d'Assistència a Víctimes del Delicte. (DOGV núm 7916 de 14 de novembre de 2016) Recuperat de <http://bit.ly/2fq7ZWn>

Decreto 63/2014, de 25 de abril, del Consell, por el que se aprueba el reglamento para el reconocimiento de indemnizaciones y las ayudas económicas a las víctimas de violencia sobre la mujer, previstas en la Ley 7/2012, de 23 de noviembre, de la Generalitat, Integral contra la Violencia sobre la Mujer en el ámbito de la Comunitat Valenciana. Decret 52/2004 de 2 d'abril del consell de la Generalitat pel qual es crea el Foro de la Comunitat Valenciana contra la Violència de Gènere i Persones Dependents en l'àmbit de la Família (DOGV nº 4729 de 8 d'abril de 2004)

Decret 143/2002 de 3 de setembre del Govern Valencià pel qual es crea la Comissió Interdepartamental per a Combatre la Violència Domèstica a la Comunitat Valenciana (DOGV nº 4330 de 6 de setembre de 2002)

Decret 232/1997, de 2 de setembre, del Consell, pel qual es crea l'Observatori de Publicitat No Sexista de la Comunitat Valenciana.

Instrucción Conjunta de los Ministerios de Justicia, del Interior, de Hacienda y Administraciones Públicas, de Empleo y Seguridad Social y de Sanidad, Servicios Sociales e Igualdad, sobre el funcionamiento de las Unidades de Coordinación y de Violencia sobre la Mujer de las Delegaciones y Subdelegaciones del Gobierno y Direcciones Insulares, que constituyen la Red Nacional de Unidades de Violencia sobre la Mujer. Ministerio de Sanidad, Servicios Sociales e Igualdad (2013): Recuperat de: <http://bit.ly/2pX4EDG>

Instrucción 5/2008 catálogo de medidas policiales a adoptar en función del riesgo establecido. Secretaria de Estado de Seguridad (2008): Recuperat el 30 de març de 2015 de: <http://bit.ly/2qivSFO>

Instrucción 5/2008 de la secretaria de Estado de Seguridad por la que se modifica la Instrucción 10/2007 de 10 de julio de Valoración Policial del Riesgo. Ministerio del Interior (2008) Recuperat de: <http://bit.ly/2qivSFO>

Instrucción nº 10/2007 de la Secretaria de Estado de Seguridad por la que se aprueba el Protocolo para la valoración policial del nivel de riesgo de violencia contra la mujer en los supuestos de la Ley Orgánica 1/2004 de 28 de diciembre y su comunicación a los organos judiciales y al Ministerio Fiscal. Ministerio del Interior, (2007)

Llei 26/2015, de 28 de juliol, de modificació del sistema de protecció a la infància i a la adolescència (BOE núm 180 de 29 de juliol de 2015). Recuperat de: <http://bit.ly/1eAx10T>

Llei 4/2015 de 27 d'abril de l'Estatut de la Víctima del Delicte (BOE núm 101 de 28 d'abril de 2015)

Llei 13/2008 de 8 d'octubre de la Generalitat Valenciana, reguladora dels Punts d'Encontre Familiar de la Comunitat Valenciana (DOCV núm 5871 de 16/10/2008)

Llei 35/1995 d'11 de desembre d'ajuda i assistència a les víctimes de delictes violents i contra la llibertat sexual (BOE núm 296 de 12 desembre de 1995)

Llei Orgànica 10/1995 de 23 de novembre del Codi Penal (BOE núm 281 de 24 de novembre de 1995) Recuperat de: <http://bit.ly/2qnCxxJ>

Ordre de 31 de març de 2006, de la Conselleria de Cultura, Educació i Esport, per la qual es regula el pla de convivència dels centres docents (DOGV núm 5255 de 10 maig 2006)

Ordre 28 de gener de 2005 de la Conselleria de Benestar Social per la qual es modifica l'Ordre de 17 de febrer de 2003 sobre condicions i requisits per a l'autorització dels centres especialitzats per a dones en situació de risc social.

Ordre 17 de febrer de 2003 de la Conselleria de Benestar Social sobre condicions i requisits per a l'autorització dels Centres Especialitzats per a dones en situació de risc social.

Reial Decret 253/2006, de 3 de març, pel qual s'estableixen les funcions, el règim de funcionament i la composició de l'Observatori Estatal de Violència sobre la Dona.

Reial Decret 237/2005, de 4 de març s'estableix el rang i les funcions de la Delegació Especial del Govern contra la Violència sobre la Dona

Reial Decret 355/2004 de 5 de març pel qual es regula el Registre Central per a la protecció de les dones víctimes de violència de gènere (BOE núm 73 de 25 de març de 2004)

Reial Decret 3342/1983 de 23 de novembre sobre traspàs de funcions i serveis de l'Administració de l'Estat a la Comunitat Valenciana en matèria de Protecció a la Dona.

Resolució 9 de juny del 2016, de la Consellera de Sanitat Universal i Salut Pública, per la qual s'ordena la publicació del I Pla d'Igualtat de la Conselleria de Sanitat Universal i Salut Pública (DOCV núm 7807 16 de juny de 2016)

Resolució de l'1 de juliol de 2016 de les direccions generals de Política Educativa i de Centres i Personal Docent per la qual es dicten instruccions per a l'organització i funcionament de les Escoles d'Educació Infantil de segon cicle i Col·legis d'Educació Primària durant el curs 2016-2017 (DOCV núm 7826 de 12 de juliol de 2016)

Resolución 48/104 del 20 de desembre de 1993 de la Asamblea General de la ONU sobre la Declaración sobre la eliminación de la violencia contra la mujer. Recuperat de: <http://bit.ly/29jaLbD>

INDEX DE TAULES, GRÀFICS I FIGURES

CAPITOL 1

Ordre	Tipus	Títol	Pàgina
1.1	Taula	Avenços en violència de gènere en l'àmbit internacional.	24
1.2	Taula	Costos de la violència de gènere en les relacions de parella en la Comunitat Valenciana, assumit per la Generalitat Valenciana (2004)	33
1.1	Figura	Violència de gènere al món 2016	33
1.3	Taula	Dades sobre assassinats masculistes a l'estat espanyol des de 2004 a 2016	35
1.1	Gràfic	Víctimes de violència de gènere per cada 10.000 dones per CCAA (2015).	36
1.4	Taula	Denuncies presentades per CCAA.	36
1.5	Taula	Avenços en violència de gènere al País Valencià.	60
1.2	Figura	Drets LO 1/20104 i Llei 7/2012	67

CAPITOL 2

Ordre	Tipus	Títol	Pàgina
2.1	Figura	Característiques de la violència de gènere perpetrada per la parella.	78
2.2	Figura	El cicle de la violència (Walker, 1979).	82
2.3	Figura	Model conceptual del procés de presa de decisions en dones maltractades (Choice i Lamke, 1997)	86
2.1	Taula	Exposició dels xiquets i xiquetes a la violència de gènere.	93
2.4	Figura	Desgast emocional	101
2.5	Figura	Fases de la intervenció	106
2.6	Figura	Criteris generals d'intervenció.	111
2.7	Figura	Detecció i valoració des de l'àmbit sanitari.	122
2.2	Taula	Indicadors per a la vigilància epidemiològica de la violència de gènere.	123
2.8	Figura	Algoritme d'actuació sanitària.	124
2.9	Figura	Intervenció del Treballador Social d'Atenció Primària de Salut amb dones víctimes de violència de gènere.	125
2.3	Taula	Dades bàsiques a recollir en el part de lesions.	128
2.4	Taula	Avenços contra la violència de gènere en l'àmbit judicial.	130
2.5	Taula	Mesures penals, civils i d'assistència social de l'Ordre de Protecció.	132
2.6	Taula	Protocols i comissions Ordre de Protecció.	132
2.7	Taula	Jutjats especialitzats en violència de gènere al País Valencià	134
2.8	Taula	Oficines d'Ajuda a Víctimes del Delicte al País Valencià.	135
2.9	Taula	Fases d'actuació de les OAVD.	136
2.10	Figura	Algoritme de l'actuació forense	138

2.10	Taula	Avenços contra la violència de gènere en l'àmbit de la seguretat.	141
2.11	Taula	Recursos especialitzats de les Forces i Cossos de Seguretat.	143
2.12	Taula	Nivells de risc estimat i mesures policials de protecció a adoptar.	147
2.11	Figura	Actuació dels cossos i forces de seguretat de l'Estat.	149
2.13	Taula	Centres Infodona al País Valencià	155
2.14	Taula	Recursos per a dones de València i província en 2014	161
2.12	Figura	Mapa distribució territorial dels recursos de dona a València i la seua Província.	163
2.13	Figura	Mapa distribució territorial del nombre de places residencials dedicades a dones en València i la seua província.	164
2.15	Taula	Places per a dones en centres d'acollida i ordres de protecció (dades 2013).	165
2.14	Figura	Atenció social integral	166
2.16	Taula	Òrgans de coordinació al País Valencià.	170
2.17	Taula	Funcions de les Unitats de Violència sobre la Dona.	171
2.18	Taula	Funcions de les Unitats de Coordinació contra la violència sobre la dona	172
2.15	Figura	Coordinació en els casos de violència de gènere.	173
2.19	Taula	Acords i protocols dels mitjans de comunicació sobre violència de gènere.	176

CAPITOL 3

Ordre	Tipus	Títol	Pàgina
3.1	Gràfic	Estat de la qüestió	188
3.1	Taula	Tesi doctorals.	191
3.2	Taula	Articles científics.	216
3.3	Taula	Propostes a partir de l'informe de CCOO.	237
3.4	Taula	Límits i propostes en la intervenció.	250
3.5	Taula	Propostes dels informes, congressos, jornades i seminaris	261

CAPITOL 4

Ordre	Tipus	Títol	Pàgina
4.1	Taula	Cronologia de mesures i legislació	276
4.2	Taula	Àmbits d'anàlisi de la violència de gènere	278
4.3	Taula	Mapa de disseny de la investigació.	281
4.1	Figura	Perspectiva ecològica de la violència	288
4.2	Figura	Complementarietat metodològica.	291
4.4	Taula	Disseny de l'entrevista.	293
4.5	Taula	Entrevistes realitzades segons l'àmbit territorial, professió i àmbits d'intervenció.	298
4.1	Gràfic	Professionals entrevistades per sexe.	299
4.2	Gràfic	Professionals entrevistades per professió	300
4.3	Gràfic	Procedència de les professionals entrevistades	300
4.4	Gràfic	Professionals entrevistades segons àmbit professional	301
4.5	Gràfic	Tipus d'intervenció que realitzen les entrevistades	302
4.6	Gràfic	Anys d'experiència professional de les entrevistades	303
4.6	Taula	Entrevistes realitzades	304
4.7	Taula	Tipus d'intervenció que realitzen les entrevistades.	305
4.8	Taula	Funcions més realitzades per les professionals.	306
4.9	Taula	Tema central de les notícies de premsa	310
4.10	Taula	Tractament de les notícies	312

CAPITOL 5

Ordre	Tipus	Títol	Pàgina
5.1	Taula	Notícies de cada diari per mes (2015).	329
5.1	Gràfic	Tema central de la notícia Levante EMV i Las Províncias.	330
5.2	Gràfic	Tractament de la informació Levante EMV i Las Províncias	333
5.3	Gràfic	Lloc que ocupen les notícies	335
5.4	Gràfic	Gènere informatiu	336
5.5	Gràfic	Tema central Levante EMV.	337
5.6	Gràfic	Tractament de la informació Levante EMV	338
5.7	Gràfic	Lloc que ocupa la notícia Levante EMV	339
5.8	Gràfic	Qui informa Levante EMV.	340

5.9	Gràfic	Gènere informatiu Levante EMV.	341
5.10	Gràfic	Tema central Las Províncias	342
5.11	Gràfic	Tractament de la informació Las Províncias.	343
5.12	Gràfic	Lloc que ocupa la notícia Las Províncias.	344
5.13	Gràfic	Qui informa Las Províncias.	346
5.14	Gràfic	Gènere Informatiu Las Províncias.	347
5.15	Gràfic	Propostes Levante EMV	349
5.16	Gràfic	Propostes Las Províncias	349
5.2	Taula	Comparativa dels dos diaris	350
5.3	Taula	Freqüència de paraules més utilitzades.	354
5.4	Taula	Sistema de codis i subcodis	355
1M	Gràfic Maxqda	Subcodis d'intervenció professional.	357
2M	Gràfic Maxqda	Subcodis de percepció sobre la dona.	358
3M	Gràfic Maxqda	Recursos	359
4M	Gràfic Maxqda	Temes centrals segons la professional entrevistada.	361
5.5	Taula	Temes centrals segons la professional entrevistada.	363
5.1	Figura	Categories més comentades segons l'àmbit d'intervenció.	368
5.2	Figura	Categories de l'entrevista	370
5.6	Taula	Categories d'anàlisi i variables de les entrevistes	372
5.7	Taula	Fortaleses, debilitats i propostes	403